

SENATOROWIE I KNAZIOWIE LITEWSCY.

PACOWIE.

Materyjały historyczno-genealogiczne

ULOŻONE I WYDANE

przez

Józefa Wolffa.

PETERSBURG

W Drukarni F. SIEZCZYŃSKIEGO,
Ekaterynski kanał, 168.

1885.

PACOWIE.

Доволено цензурою, С.-Петербургъ, 31 января 1885 года.

MICHAŁ-KAŹMIERZ PAC

wojewoda Wileński, hetman wielki lit. † 1682

(Ze współczesnego miedziorytu zamieszczonego w wydany w 1686 r. panegiryku
X. Mijakowskiego: «Kwitnąca po śmierci s. p. J. W. J. P. P. Michała-Kaźmierza Paca etc.»)

SENATOROWIE I KNAZIOWIE LITEWSCY.

PACOWIE.

Materyjały historyczno-genealogiczne

UŁOŻONE I WYDANE

przez

Józefa Wolffa.

PETERSBURG.

W DRUKARNI F. SUSZCZYŃSKIEGO,
Ekateryński kanał, 163.

1885.

3K-52/85

Hg

103007

✓

Nietylko narody i kraje, każdy przedmiot, każda rzecz na świecie mają swoją historję. Główną jednak wagę dziejów pokładamy w czynach wielkich mężów. Dziś geniusz tylko, wykształcenie i cnoty, wynoszą pojedynczych ludzi nad poziom ogólny. Zawsze tak jednak nie było. W przeszłości, stan uprzywilejowany — szlachta, miała swoją rację bytu, a nierówności stanów, przywileje i prawa szczególne, które dziś słuszenie uważane są za zbyteczne, odpowiadały pewnej epoce cywilizacyi.

W żadnym kraju charakter szlachty nie wypływał tak bezpośrednio z «państwa» jak w dawnej Rzeczypospolitej polskiej; nigdzie też losy państwa nie zależały w takim stopniu od rozwoju i obyczajów szlachty, gdyż państwo i szlachta były niejako identycznymi.

Jeżeli więc w ogóle dzieje dawnej szlachty stanowią część nierozdzielną historii każdego narodu, to u nas tém większe mają one znaczenie.

Zdaje nam się więc, iż nie pracowaliśmy nad książką zupełnie nieużyteczną, wydając niniejszą mo-

nografiję, znakomitego w dziejach Litwy, rodu «Paców». Czy to na polu bitwy, czy w radzie nad losami kraju, lub w kościele, Pacowie wydatną odegrali rolę.

Praca ta, oparta prawie wyłącznie na dokumentach zawartych w metryce litewskiej ¹⁾, jest właściwie tylko zbiorem materyjałów, z powodu treści swej, trudnych do połączenia w jedną całość. Jeżeli bowiem dokumenty metryki są niezaprzeczenie wiarogodne i nader cenne, to treść ich, zawsze arcy-sucha, dotyczy prawie wyłącznie nadań, kupna, lub sprzedaży, majątków, processów lub układów, rzadziej zapisów i testamentów. Materyjał taki, dla pragnącego z niego korzystać, przedstawia wielkie trudności, zwłaszcza jeżeli wielkie zamilowanie do prac historycznych i chęć przysłużenia się dziejom ojczystym muszą zastąpić — wytrawne pióro i głęboki zmysł krytyczny.

Za to akta metryki przedstawiają główne i prawdziwe cechy, charakteru, obyczajów i bytu panów dawnej Polski. W XVI-tym wieku *przywileje*, w XVII-tym *bannicyje* albo *kontumacyje*, po których następowali zwykle *glejt* albo *sublewacyja*, a w ślad za temi *relaxacyja* czyli ostateczne umorzenie sprawy; nareszcie w XVIII-tym wieku *komisyje* wyznaczone dla regulowania bezustannych sporów gra-

¹⁾ Metryka Litewska, dziś w Senacie w Petersburgu, została kilkakrotnie opisana. Wiadomości o niej znajdujemy w następujących dziełach: a) Oboleński i Daniłowicz. *Kniha posolskaja metriki* wel. kn. litow. Moskwa, 1843. Tom. I, str. 323—470. b) Berszadski. *Dokumenty i registry k istorii litowskich jewrejew*. Petersburg 1882. Tom. I, str. IV—XI; c) S. Ptaszyckiego *Cesarzka biblioteka publiczna i Metryka litewska w Petersburgu*. Kraków 1884, str. 21—34.

nicznych—oto główne cechy dokumentów metryki. W obec mnóstwa dokumentów tej treści, chlubne czyny naszych panów, poświęcenia się Ojczyźnie, dobroczynność ich, drugorzędne zajmują miejsce.

Zmuszeni wybrać pewien porządek przy wyliczaniu pojedynczych osobitości, wyszczególniamy członków rodziny Paców pokoleniami, według porządku, w jakim te po sobie następowały.

S P I S R Z E C Z Y.

	STR.
Kilka słów przedwstępnych.	
Pacowie	1
Pokolenie I. 1) Pac	5
„ II. 2) Jurij Pacewicz	6
„ III. 3) Mikołaj Jurjewicz	9
„ IV. 4) Mikołaj biskup Kijowski	21
5) Stanisław w-da Witebski	27
6) Dominik kaszt. Smoleński	32
7) Paweł kaszt. Wileński	34
8) Jadwiga 1-o Syrewicz 2-o Szemet	41
9) Aleksandra Dowgird	42
10) Teodora Dogil Cyryna	—
11) NN.	—
Pokolenie V. 12) Jurij wojewodzie Witebski	43
13) Samuel wojewodzie Witebski	—
14) Jan w-da Miński	44
15) Mikołaj podkomorzy Brzeski	52
16) Mikołaj biskup Żmudzki	58
17) Piotr w-da Trocki	60
18) Zofija Rakowska	66
19) Barbara 1-o Dybowska 2-o Tyszkiewicz	67
Pokolenie IV. 20) Krzysztof w-dzie Miński	68
21) Aleksander w-dzie Miński	—
22) Aureljan książdz	69
23) Jan Kaźmierz pisarz	70

	STR.
24) i 25) Paweł i Feliks w-dzice Mińscy	75
26) Anna 1-o Zenowicz 2-o Kryszpin	—
27) Stefan podkanclerzy	80
28) Samuel chorąży	89
29) i 30) Teofil i Teodat podkomorzyce Brzescy	92—93
31) Ewa Gosiewska	93
32) Anna Kiełczewska	95
33) Maryjanna zakonnica	95
34) Jan biskup Wendeński	96
35) Zofija zakonnica	99
36) Krzysztof	—
37) Wacław	100
38) Jerzy zakonnik bernardyn	—
39) Feliks Jan podkomorzy	—
40) Hieronim-Dominik	116
41) Bonifacy strażnik	119
42) Michał Kaźmierz hetman	123
43) Kaźmierz biskup Żmudzki	137
44) Anna 1-o Isajkowska 2-o Lacka	142
Pokolenie VII. 45) Konstanty Władysław chorąży	143
46) Stanisław star. Preński	149
47) Krzysztof-Zygmunt kanclerz	150
48) Mikołaj Stefan biskup Wileński	172
49) Zofija Chodkiewicz	188
50) Katarzyna zakonnica	190
51) Anna Sapieżyna	191
52) Jan Samuel podstoli	193
53) Dominik Kaźmierz	197
54) Anna Wołłowicz	198
55) Hilaryja Zenowicz	199
56) Krystyna	201
57) Sybilla zakonnica	—
58) Anna zakonnica	202
59) Piotr Michał star. Żmudzki	203
60) Jan Kaźmierz chorąży nadworny	213
61) Kaźmierz Michał kawaler Maltański	216
62) Katarzyna Danilewicz	222
63) Anna Pakosz	223
64) Jan Krzysztof podkomorzy	225
65) Anna 1-o Ważyńska, 2-o Eperyjasz	231
66) Elżbieta Chreptowicz	232
Pokolenie VIII. 67) Michał Kaźmierz kaszt. Połocki	233
68) Aleksander	239

69) Mikołaj Andrzej star. Kowieński	STR. 239
70) NN. kanclerzyc	246
71) Józef star. Żmudzki	—
72) Piotr star. Wilejski	253
73) Anna Wołłowicz	261
Pokolenie IX. 74) Konstanty-Antoni	261
75) Maryjanna, 1-o Karega, 2-o Węslawska, 3-o Pu- ciata	262
76) Zofija Anna Tyzenhaus	—
77) Ludwika Szczytt	263
78) Eleonora Klara Grothuz	264
79) Krzystof kaszt. Połocki	265
80) Ignacy podstoli	269
81) Michał-Jan star. Ziółowski	279
82) Józef star. Wilejski	276
83) Benedykta Butler	282
84) Elżbieta Ożarowska	287
Pokolenie X. 85) Kaźmierz star. Kowieński	288
86) Antoni Michał pisarz	289
87) Teresa Wołodkiewicz	298
88) Rozalija Sulistrowska	—
89) Anna zakonnica	299
90) Brygitta zakonnica	—
Pokolenie XI. 91) Franciszek	—
92) Józefa Wawrzecka	300
93) Anna Romer	—
94) Ignacy	301
95) Michał star. Kowieński	—
Pokolenie XII. 96) Ludwik jenerał	305
97) Zofija Niesiołowska	311
98) Konstancja	312
Pokolenie XIII. 99) Ludwika Sapieżyna	—
Tablica genealogiczna linii hetmańskiej	314
» » » kanclerskiej	316
Dodatki	317
Skorowidz nazwisk	323
» miejscowości	359
Omyłki zaszłe w druku	375

PACOWIE.

«Pac», a raczej «pàts», po litewsku znaczy «sam» lub «małżonek» ¹⁾. Nadto musiało to być imię bardzo pospolite za czasów pogańskiej Litwy, skoro przetrwało jeszcze do XV i XVI-go wieku. Około 1450 r. król Kaźmierz nadaje «Ottonu Pacewiczu» włość Tupały ²⁾. W 1486 r. między tymi, którzy otrzymali nadania ziem z myta w Wilnie, znajdujemy: «Petru Horodnianinu i bratu jego Pacu» ³⁾. W 1499 roku występuje «Pac», mieszczanin Kejdański ⁴⁾, a nieco dawniej (1496), wielki książę Aleksander pozwala na kupno pewnych ziem

¹⁾ Kurschat. Littauisch-Deutsches Wörterbuch. Halle 1883. Oprócz tego po mazursku na Litwie «pac», «pacuk» znaczy duży szczur. (Kossakowski. Monografie III 14).

²⁾ M. Lit. Ks. Zap. 3 f. 49.

³⁾ Tamże Ks. 4 f. 16.

⁴⁾ Archeogr. Sborn. dokum. Wilno VIII 3.

bojarynowi Żyżmorskiemu «*Stanisławu Pacewiczu*»¹⁾. Pan «*Wojtko Pacewicz*» był ciwunem na Żmudzi w 1512 r.²⁾ i w tym samym roku bojaryn Kowieński «*Pac Mikołajewicz*» otrzymuje przywilej królewski na ziemię pustą, Twirbutowszczyznę, na rzece Niewiaży³⁾. Dalej występują: 1521-go r. Dowkszys Talewicz, bojaryn Żmudzki, ze swymi synami, bratem «*Pacem*» i synami tegoż, Stanisławem, Bartkiem, Maciejem, Jerzym i Janem⁴⁾; 1522-go «*Packowa*» z synami⁵⁾; 1523-go «*Packo Petryszczew*»⁶⁾ i «*Szymko i Janusz Pacowicze*», bojarowie królewscy⁷⁾; 1528-go pani (Kasztelanowa) Trocka Janowa Mikołajewicza (czowa) Hanna (Radziwiłłowa) otrzymuje potwierdzenie na kupno majątku Romszyski od bojara: «*Mikołaja Pacewicza*», żony jego Elżbiety i synów ich, Stasia, Jana, Szczepana, Macieja i t. d.⁸⁾. 1540-go występuje bojarynia «*Dorota Pacówna*» z synami Kasprem, Mikołajem, Szczęsnym i córkami⁹⁾. 1548-go «*Pac Jagelkowicz*» bojaryn królewskiej włości Jurborskiej¹⁰⁾; 1558-go «*Piotr Pacewicz*»¹¹⁾ a 1559-go ten sam «*Piotr Pacewicz*» z synem Stanisławem¹²⁾. Na początku XVI wieku żyli bracia rodzeni «*Pac*» i Prostwiło, których potomkowie w r. 1568 legitymowali się ze szlachectwa¹³⁾.

W drugiej połowie XVI wieku imienia *Pac* więcej

1) M. Lit. Ks. Zap. 6 f. 150.

2) Tamże Ks. 25 f. 196.

3) Tamże Ks. 9 dok. 46.

4) Tamże Ks. 10 f. 42.

5) Tamże Ks. Spr. Sąd. 2 f. 268.

6) Tamże Ks. 15 f. 35 dok. 44.

7) Tamże Ks. Zap. 12 f. 104.

8) Tamże f. 386 odw. dokum. 673.

9) Tamże Ks. Spr. Sąd. 12 f. 21 odw.

10) Tamże Ks. Zap. 32 f. 1.

11) Tamże Ks. 37 f. 146 dok. 114.

12) Tamże Ks. 41 f. 53.

13) Tamże Ks. 49 f. 39.

już nie spotykamy; stało się ono natomiast nazwiskiem i służyło kilku rodzinom, gdyż nie musieli należeć do senatorskiej rodziny Paców: *Szymon Pac*, żyjący na Litwie 1678 r.;¹⁾ *Wawrzyniec Dominik Pac* (w dokumentach łacińskich «comes de Pazzis»), żonaty w 1680 r. z Ludwiką Joanną Tödwiniówną (córką Jana Kaźmierza Tödwina, podkomorzego Derptskiego, dziedziczką dóbr Skorosze pod Warszawą), zmarły przed 1685 r.;²⁾ *Stanisław Pac*, lekarz króla Stanisława Augusta w 1783 roku³⁾; *Wincenty Pac* był w 1788 r. podchorążym, 1789 namiestnikiem a 1791 chorążym w regimencie buławy W. Koronnej⁴⁾; *Aleksander Pac* był 1788 r. kapitanem w wojsku koronnem⁵⁾, *Jan Pac* był 1794 r. audytorem piątego regimentu fizyliarów szefowstwa Potockiego, generała artylerii koronnej⁶⁾.

Istniała nadto rodzina *Pacewicz* herbu Orla, o której wspominają Kojalowicz⁷⁾, Kuropatnicki⁸⁾, Wielądek⁹⁾ i Spis szlachty Królestwa Polskiego (1851 r.)¹⁰⁾. Od niej zdaje się pochodzić rodzina Pomarnackich, która dziś używa przydomku *Pac*¹¹⁾.

Wszyscy wyżej przytoczeni «*Pacowie*» w żadnym, prawdopodobnie, nie stoją związku z senatorską ro-

1) Volum. legum V f. 642.

2) Donaciones grodu Warszawskiego 1680 feria 4 post festum S. Bartholomei i 1685 feria 4 post Dominicam Cantate (W archiwum głównem w Warszawie).

3) Metryka Koronna. Sygillaty. Patent z d. 11 Sierpnia 1783.

4) Akta Wojskowe w Archiwum głównem w Warszawie.

5) Tamże.

6) Tamże.

7) Alberti Wiliuk Kojalowicz Soc. Jes. Nomenclator familiarum et stemmatum Mag. Duc Lit. 1658. Rękopism.

8) Kuropatnicki. Wiadomość o klejnocie szlacheckim 1789 II 77.

9) Wielądek. Heraldyka V. Warszawa 1798.

10) Spis szlachty Królestwa Polskiego. Warszawa 1851 f. 177.

11) Według Żychlińskiego (Złota księga III 21) Pacowie-Pomarnaccy mają także pieczętować się Gozdawą.

dziną tego nazwiska, która używała herbu Gozdawa:

w polu czerwonym dwie lilije białe złotą wstęgą związane, jedna do góry, druga na dół, ze sobą korzeniami tak spójone, jakby jedną liliję tworzyły. Na hełmie pięć piór pawich; na nich także lilije.

Jakim sposobem herb Gozdawa dostał się Pacom? W Horodle 1413 r. żaden z panów litewskich herbu tego nie przyjął¹⁾.

W danym więcrazie możemy śmiało iść za zdaniem Kojalowicza, który twierdzi, że «w księstwie litewskim siła familii liliją się herbowano jeszcze, przed unią z Koroną»²⁾.

Niesiecki dodaje, iż Pacowie używali herbu Gozdawa z odmianą, albowiem «w hełmie nie masz lilii ale miasto nich księżyc niepełny»³⁾. Pacowski herb z gwiazdą i półksiężycem na hełmie, spotykamy jeszcze na panegiryku 1636 r.⁴⁾. Z czasem jednak różnica ta w herbie całkiem się zatarła i w kilkunastu późniejszych Pacowskich panegirykach XVII wieku,

¹⁾ Rzyszczewski. Codex I 288. Daniłowicz. Skarbiec № 1025. Volumina legum I f. 70.

²⁾ Niesiecki IV 253.

³⁾ Tamże.

⁴⁾ Słuska. «Campus Martis et Palladis» na ślub Chodkiewicza z Pacówną.

z rysunkami herbu, które mamy przed sobą, herb nieczem się nie różni od Gozdawy Paprockiego i Niesieckiego.

Tradycja wyprowadza Paców z Włoch, od florenckiej rodziny «Pazzi» jeden z członków której miał z Palemonem i innymi Rzymianami przybyć do Litwy. Na potwierdzenie tego podania Niesiecki wspomina, iż książę Florencki przysłał Pacowi biskupowi Wileńskiemu «zab w złoto i włosy subtelnie w kryształ oprawne Świętej Maryi Magdaleny de Pazzis karmelitanki» z listem, w którym Paców bliskich krwi tej świętej przyznaje¹⁾. Według innej wersji, Pacowie pochodzą od Paca Gilewicza, syna Ginwiła, który miał żyć za czasów Kaźmierza Wielkiego, od którego niby otrzymał (1340) przywileje słowiańskim językiem pisane²⁾. Do bajecznych przodków Pacowskich należą także: Jerzy Pac, wojewoda Kijowski i sędzia Podolski za Władysława Jagiełły; syn jego również Jerzy, wojewoda Połocki i wnuk, Mikołaj, starosta Lidzki³⁾.

Pacowie są czysto litewskiego pochodzenia, a protoplastą ich jest niezawodnie Pac Dowkszewicz.

POKOŁENIE I.

1. Pac⁴⁾ Dowkszewicz, otrzymał od króla Kaźmierza kilka nadań; 6 ludzi⁵⁾, 10 ludzi⁶⁾ i 2

¹⁾ Niesiecki VII 219.

²⁾ Tamże.

³⁾ Olszewski. Kazanie na pogrzeb Samuela Paca 1627 r.

⁴⁾ W tym samym czasie żył Nac kasztelan Trocki którego niekiedy mylnie nazywają Pacem. (Akty odnoszące się do historii jużno i zapadno Rossyi I str. 20). Błąd ten popełniliśmy w książce «Senatorowie i Dygnitarze» str. 62.

⁵⁾ «Pacowi Dowkszewiczu 6 czelowiek Borszczowo, Wiskuliczy. (podp.) Dowgird. Gastowt» (M. Lit. Ks. Zap. 3 f. 65).

⁶⁾ «Pacu Dowkszewiczu 10 czelowiek, a dajut 5 weder medu. (podp.) Pan Petr». (Tamże f. 66).

ludzi w Grodzieńskim powiecie ¹⁾. Żadnych więcej szczegółów o nim nie posiadamy. Według Strykowskiego «Radziwiłł, Kieżgajło i Pac» posłowali 1445 od W. Ks. Kaźmierza do panów Polskich na sejm w Piotrkowie ²⁾, a 1453 «Jan Chodkiewicz namiestnik Wileński, Radziwiłł i Mikołaj Pac namiestnik Lidzki» byli posłami z Litwy na sejm do Parczowa ³⁾. Twierdzenie Strykowskiego zbija jednak stanowczo Długosz; według niego bowiem posłami z Litwy do Piotrkowa byli: «Marcin archidyakon Wileński i Jan Niemirowicz» ⁴⁾ a do Parczowa «kniaziowie Jurij Semenowicz, Borys i panowie Nacz, Andrzej Sakowicz i Jan Niemirowicz» ⁵⁾.

«Pac Dowkszewicz» z niewiadomej żony pozostawił syna Jurja Pacewicza.

POKOLENIE II.

2. Jurij Pacewicz jako *marszałek* króla Kaźmierza i *namiestnik Kowieński* występuje około 1480 r. ⁶⁾. W kilka lat później mianowany *wojewodą Kijowskim*, po Iwanie Chodkiewiczu, który podczas napadu Mendli-Gireja na Kijów, we Wrześniu 1483, dostał się do nie-

¹⁾ «Pacu Dowkszewiczu 2 czełowicka w Horodenskom pow.» (M. Lit. Ks. Zap. 21 f. 109). Dokument ten znajduje się między przywilejami które król Zygmunt I potwierdza Mikołajowi Jurjewiczowi Pacewiczowi różne posiadłości. (Patrz niżej str. 12).

²⁾ Strykowski. Kronika II 224.

³⁾ Tamże II 236.

⁴⁾ Długosz. Dzieje Polski V 6.

⁵⁾ Tamże V 126.

⁶⁾ 1 Kwietnia bez roku (około 1480). Na ugodzie kniazia Michała Wasilewicza Zbarażskiego ze stryjenką swą kniahinią Semenową Maryą i zięciem jej kniazem Semenem Jurjewiczem (Holszańskim), podpisany między świadkami: «a marszałek korolew pan Jurij Pacewicz namiestnik Kowieński». (Metr. Wołyńska. Ks. 6 f. 234).

woli i wkrótce potem umarł w hordzie ¹⁾. Jest nim już 1486 r. ²⁾ Jako namiestnik Kijowski wspomniany kilkakrotnie w korespondencji dyplomatycznej króla Kaźmierza z wielkim księciem Moskiewskim Iwanem Wasilewiczem z powodu gwałtów i grabieży kupców moskiewskich ³⁾.

Po wstąpieniu królewicza Aleksandra na tron wielkoksiążęcy, Jurij Pacewicz został *namiestnikiem Nowogrodzkim* ⁴⁾. W tej godności wyprawiony został na odsiecz Smoleńska, zagrożonego przez Moskwę ⁵⁾. W lutym 1495 spotykał w Niemceży wielką księżnę Helenę

¹⁾ Pułaski. Stosunki z Mendli-Girejem. Kraków 1881, str. 24—25.

²⁾ Maja 9 ind. 14 (1486). Król donosi: «wojewodzie Kijowskiemu panu Jurju Pacewiczu» iż sprzedał myta Kijowskie, Wyszegorodskie i Żytomirskie żydom (Metr. Lit. Ks. Zap. 4 f. 20), a trochę później (4 Czerwca ind 4), iż nadał Woropaju Kucewiczu sokolnikowi, siolo w Kijowskim powiecie (Metr. Lit. Ks. Zap. 4 f. 134 odw.). Jeszcze 7 Lipca ind. 7 (1489) król donosi «wojewodzie Kijowskiemu panu Jurju Pacewiczu» iż nadał siolo Kniażycz za Dnieprem starcom Św. Nikoły pustynskiego w Kijowie (Metr. Lit. Ks. Zap. 4 f. 135).

³⁾ Poselstwa W. Ks. Iwana Wasilewicza z d. 1 Stycznia 1488, 20 Marca 1489 i 7 Maja 1490. (Pamiętniki dyplomatycznych sносzeń Moskowskaho hosudarstwa z Polsko-Litowskim. Wyjątki metryki litewskiej drukowane w Sborniku Istoriczeskaho Obszczestwa. T. 35. № 2, 7 i 11. Jurij Pacewicz namiest. Kijowski wspomniany na str. 10, 11, 23, 26, 29, 43 i 45).

⁴⁾ Sierpnia 23 ind. 10 (1492). Na wyroku w sprawie wojewodzkiej Trockiej z kniazem Jurjem Semenowiczem podpisany: «nam. Nowogr. Jurij Pacewicz» (Metr. Lit. Ks. Zap. 5 f. 1); także 15 Sierpnia 1492 jako namiestnik Nowogrodzki podpisał przywilej W. K. Aleksandra Żmudzinom. (Metr. Lit. Ks. Zap. 12 f. 127, druk. Akt. Zap. Ross. I № 103). Jeszcze 30 Marca ind. 8 (1490), namiestnikiem Nowogrodzkim był Mikołaj Radziwiłłowicz. (Metr. Lit. Ks. Zap. 4, f. 138).

⁵⁾ List W. Ks. Aleksandra do namiestnika Smoleńskiego Jurja Hlebowicza. (Metr. Lit. Ks. Zap. 6 f. 139, druk. Akt. Zap. Ross. I, № 108).

jadącą na ślub do Wilna ¹⁾. Nareszcie w Lipcu 1496 został mianowany *namiestnikiem Połockim* ²⁾. Niewiadomo dla jakiej przyczyny ustąpił, w 1501 roku, z namiestnictwa Połockiego i przez pewien czas nie zajmował żadnych urzędów. ³⁾ Zarządzał majątkami żony ⁴⁾. Pod koniec życia otrzymał *dzierżawę Merecką* ⁵⁾, na której umarł w 1505 roku ⁶⁾.

Miał co najmniej dwie żony: pierwsza, niewiadomego imienia i pochodzenia, musiała być matką syna Mikołaja Jurjewicza (№ 3). Drugą żoną Jurja Pacewicza była Teodora, córka Iwana Rohatyńskiego, wnuczka, przez matkę swą, kniazia Andrzeja Włodzi-

¹⁾ Jeszcze 7004 Lipca 1 ind. 14 (1496), na przywileju kniaziewi Semenu Iwanowiczowi Możajskomu podpisany: «namiestnik Nowogrodzki pan Jurij Pac». (Metr. Lit. Ks. Zap. 6 f. 68, druk. Akt. Zap. Ross. I № 139), a już Lipca 25 ind. 14 (1496), na przywileju kniahini Daszkowej podpisany: «namiestnik Połocki pan Jurij Pac». (M. Ks. Lit. Zap. 6 f. 82 druk. Akt. Zap. Ros. I, 140).

²⁾ Dyaryusz podróży W. Ks. Heleny (druk. Sborn. Istor. Obszcz. 35 f. 185).

³⁾ Jeszcze 7008 Czerwca 4 ind. 3 (1500), na «Odpuszczeniu mieszczanom Kijowskim myta» podpisany: «namiestnik Połocki pan Jurij Pacewicz» (M. Ks. Lit. Ks. Zap. 5 f. 102), a już w Lipcu 1502 (Lipca 12 ind. 5), na wyroku Wojciechu Janowiczu na dwór Kostewski podpisany: «pan Jurij Pacewicz» bez żadnych innych tytułów (M. Lit. Ks. Zap. 5 f. 111 odw.). W Styczniu 1503 (Stycznia 9 ind. 6) namiestnikiem Połockim Stanisław Hlebowicz (dokum. druk. Akt. Zap. Ross. I str. 267—268). «Jurij Pac» bez żadnych innych tytułów podpisał, Sierpnia 15 ind. 5 (1502), wyrok między Zabrzezińskim i Olechnowiczami (M. Lit. Ks. Zap. 6 f. 421).

⁴⁾ W Nowogrodzku Lipca 22 ind. 6 (1503). List Jurja Pacewicza do namiestnika swego Dobuczyńskiego, iż dał las bojarynu Mikule. (M. Lit. Ks. Zap. 18 f. 130).

⁵⁾ 1505 Marca 13 ind. 8, w potwierdzeniu królewskim Nikolskomu Wasilewiczowi na Dereczyn, podpisany między innymi: «pan Jurij Pacewicz dzierżawca Merecki». (M. Lit. Ks. Zap. 6 f. 482).

⁶⁾ Dzierżawcą Mereckim już 29 Kwietnia 1506 jest Stanisław Janowicz Zabrzeziński. (M. Lit. Ks. Zap. 5 f. 8).

mierzowicza Olgerdowicza, wdowa po kniazu Iwanie Semenowiczu Kobryńskim i pani na Kobryniu, Dobuczyńnie, Ajnie, Mohylnej, Słoweńsku, Lemnicy i Połonnem.

Król Kaźmierz, wydając ją, w końcu 1491 albo na początku 1492 roku, za Paca, nadał jej Kobryń. Jako wdowa, Pacowa po śmierci męża przyjęła katolicyzm i imię Zofii, a w 1508 roku wyszła po raz trzeci za Mikołaja Radziwiłłowicza, wojewodę Wileńskiego i kanclerza Lit. Przeżyła i trzeciego męża; umarła w Lipcu lub Sierpniu 1512 r. Testamentem, który król a nawet papież potwierdzili, zapisała pasierbowi swemu Mikołajowi Jurjewiczowi Pacowi dwory: Lemnicę, Połonne, z siołami Chodczem i Oleksienicami, Berezowicze, Bielą, 500 kop na Mohylnej i Kunosie, 250 kop długu kniahini Słuckiej i 80 kop długu kniazia Sokolińskiego, natomiast poleciła spłacić dług jej 180 kop burmistrzowi Wileńskiemu i kościół w Rożance wybudować ¹⁾.

POKOLENIE III.

3. Mikołaj Jurjewicz Pacewicz (Pac), syn Jurja Pacewicza (№ 2) i pierwszej jego żony, dziedzic Rożanki ²⁾, ze wstąpieniem na tron króla Zygmunta zaczyna brać udział w sprawach publicznych ³⁾ i w 1508 roku otrzymuje przywilej na 5 służb w Skidelskiej włości i na pola, dąbrowy i sianożęcia pod dworem Milkowskim ⁴⁾. Około 1509 roku został *łowczym*

¹⁾ J. Wolffa. O kniazach Kobryńskich. Odbicie z XVII T. Rozpraw. Wyd. hist. filozof. Akad. umiej. Kraków 1883.

²⁾ Tak nazwany (haeres in Rożanka) w zapisie biskupa Pawła Holszańskiego na Wiszniewo 1527 r. (obacz niżej).

³⁾ 1506 feria quarta in festo S. Catharinae, w Grodnie, na przywileju króla Zygmunta miastu Wilnu, podpisany między innymi: «Nicolao Georgii Pacewicz». (Zbiór. dawnych dypl. i akt. Wilno I str. 21).

⁴⁾ Paźdz. 23 ind. 12 (1508). Przywilej panu Mikołaju Jurjewiczowi Pacewiczowi. (M. Lit. Ks. Zap. 8 f. 248).

hospodarskiem, a także namiestnikiem (dzierżawcą) Ożskim i Perełomskim¹⁾. W 1511 ma sprawę z plebanem Grodzieńskim, który go oskarżył przed królem iż z paszni Lesiszcz, którą trzyma od dworu hospodarskiego Skidla, dziesięciny kościołowi należnej nie płaci. Mikołaj Pac tłumaczył się, że ta pasznia dawnymi czasy była dziedziczną jego przodków własnością, a król Kaźmierz, niewiadomo dla jakiej przyczyny, im ją odebrał i do Skidla przyłączył, od którego to czasu dziesięcinę kościołowi płacić zaczęto. Gdy więc następnie z łaski królewskiej pasznię tę zwrócono mu, nie poczuwał się do obowiązku wnoszenia dziesięciny. Król jednak był innego zdania i wyrokiem swym Pacowi płacić akuratnie dziesięcinę rozkazał²⁾. Po śmierci macochy swej Zofii Radziwiłłowej, wojewodziny Wileńskiej i kanclerzyny, odziedziczył Pac w 1512 roku znaczne majątki³⁾. To go wciągnęło w sprawy z innymi spadkobiercami wojewodziny, kniazem Jurjem Semełowiczem Słuckim, kniazem Konstantym Iwanowiczem Ostrogskim i panem Aleksandrem Iwanowiczem Chodkiewiczem. Sprawy te zakończone zostały w 1516 roku, na sejmie w Brześciu, ugodą z kniazem Konstantym, któremu Pac odstąpił majątki w ruskich stronach, to jest dwory Lemnicę i Połonne z siołami, bojary itd. i dwie trzecie ruchomości zmarłej. Długi Pac przyjął

¹⁾ 1510 Czerwca 20 ind. 13, na nominacyi Mikołaja Mikołajewicza Radziwiłłowicza na województwo Wileńskie i kanclerstwo, podpisany: «łowczy, namiestnik Ożski i Perełomski pan Mikołaj Jurjewicz Pacewicz» (M. Lit. Ks. Zap. 8 f. 353). Na innym dokumencie (1510 Czerwca 18 ind. 13) znajdujemy podpis: «łowczy namiestnik Żołudski pan Mikołaj Jurjewicz Pacewicz» (M. Lit. Ks. Zap. 8 f. 352).

²⁾ Czerwca 25 ind 14 (1511). Wyrok plebanu Grodzieńskiemu kniaziu Mikołaju Żukowskiemu z łowczym naszym, namiestnikiem Ożskim i Perełomskim panem Mikołajem Jurjewiczem Pacewiczem. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 2 f. 112 odw.).

³⁾ Patrz wyżej.

na siebie z zastrzeżeniem, że gdyby summy u kniahini Słuckiej i kniazia Sokolińskiego na to nie wystarczyły, to reszty kniaź Konstanty będzie płacił dwie trzecie części, on zaś tylko jedną trzecią. Takim sposobem pozostały Pacowi z tego spadku tylko majątki Mohylna i Kunosa, z których jeszcze duszą zmarłej opiekować się obowiązał¹⁾. Podczas tej sprawy stracił Pac dzierżawę Ożską i Perełomską. W powyższej ugodzie jest tylko łowczym hospodarskim. Król nie pozbawił go jednak swej łaski. W następnych latach król potwierdza łowczemu swemu, panu Mikołaju Jurjewiczu Pacewiczu, poprzednie przywileje na ludzi w Ostryńskim powiecie na wieczność²⁾, na 6 służb ludzi w Grodzieńskim powiecie, Skidelskiej włości, z pasznią, dubrowami pod dworem Milkowskim³⁾ i na ludzi, w Skidelskiej włości Olbemianowicze, pod tymże dworem Milkowskim⁴⁾. O majątek Zaozierzę pożywała Paca wojewodzina Trocka pani Piotrowa Janowicza jako o swój ojczysty. Pac twierdził, że ten majątek otrzymał od kniazia Pawła (Holszańskiego) biskupa Łuckiego i Brzeskiego, któremu zapisała go matka, i obiecywał biskupa na świadka postawić. Gdy jednak biskup na termin naznaczony do świadectwa nie stanął, król wyrokiem swym, 1522 r., przysądza wojewodzinie Trockiej tę część Zaozierza, która by jej przypaść miała i pozwala siostrom wojewodziny dopominać się o swe części⁵⁾. Długa sprawa Paca z Janem Skinderem i jego braćmi o granice w puszczy Ostryńskiej pod Skidlem, zakończoną została 1523 listem pojednawczym, którym Pac odstąpił

¹⁾ W Brześciu 1516 Stycznia 23 ind. 4. Uгода kniazia Konstantinowa z Pacewiczem. (M. Wołyńska Ks. 6 f. 261).

²⁾ 1516 Stycznia 23 ind. 4. (M. Lit. Ks. Zap. 9 dok. 210 f. 112/108 odw. i Ks. 21 f. 108).

³⁾ 1516 Sierpnia 1 ind 4. (M. Lit. Ks. Zap. 21 f. 109).

⁴⁾ Paźdź. 23 ind. 12 (?). (M. Lit. Ks. Zap. 21 f. 109).

⁵⁾ Listopada 26 ind. 11 (1522). Wyrok wojewodzinie Trockiej pani Piotrowej Janowicza z łowczym panem Mikołajem Pacewiczem. (M. Lit. Ks. Zap. 11 dokum. 125 f. 93).

Skinderom pewne części boru i granice ostatecznie kopcami ustawione zostały¹⁾. Pozostając przy łowiectwie, mianowany został «Mikołaj Jurjewicz Pacewicz 7 Sierpnia 1527 na urząd *podkomorzego W. Ks. Lit.*, który urząd poprzednio trzymał nieboszczyk Andrzej Jakubowicz Dowojnowicz»²⁾. Mikołaj Pac miał za żonę kniaźnę Aleksandrę Holszańską, siostrę kniazia Pawła Holszańskiego biskupa Łuckiego (potem Wileńskiego); ztąd bliskie stosunki łączyły go z biskupem Holszańskim, który w 1527 roku odstąpił Pacowi spadek po siostrze swej Barbarze, zapisem następującej treści: «Paweł, biskup Łucki i książę Holszański, dziedzic Wołpy, Mikołajowi Jurjewiczowi Pacewiczowi, dziedzicowi Rożanki, podkomorzemu i łowczemu W. Ks. Lit., szwagrowi swemu, za jego przywiązanie ku żonie swej, siostrze biskupa, z którą synów spłodził, zapisuje część dóbr Wiszniewo, dziedziczną, macierzystą, który mu odstąpiła siostra Barbara, zakonnica, córka niegdy Aleksandra księcia Holszańskiego, z majątkami przyległymi Wolma, Deksniany, Sontoki, Chorejki, również część w Zaozierzu, przez tę siostrę daną i odstąpioną, a także trzecią część dóbr Hannuta, która mu się po śmierci tej siostry dostała»³⁾. Ze swej strony w następnym roku «Mikołaj Jurjewicz Pacewicz podkomorzy i łowczy W. Ks. Lit., razem z małżonką swą, plac swój dzie-

¹⁾ 1523 Maja 4 ind. 11. Piąty list sądowy między Janem Skinderem, braćmi i niewiestkami jego, a między łowczym Mikołajem Pacem. (M. Lit. Ks. Zap. 21 f. 110, i ten sam dokum. Ks. Spr. Sąd. 71 f. 133 dokum. 532). List jest «piątym» gdyż do tej samej sprawy należą trzy przywileje z księgi 21 f. 108—109 (patrz wyżej str. 11) i przywilej Pacu Dowkszewiczu (patrz wyżej str. 5). 1523 Listopada 7 ind. 11. Szósty list sądowy w sprawie rozgraniczenia majątku Milkowskiego z gruntami wsi Rewkowce. (Tamże Ks. Zap. 21 f. 112).

²⁾ 1527 Sierpnia 7 ind. 15. (M. Lit. Ks. Zap. 12 f. 364 odw. dokum. 651).

³⁾ 1527 ipso die S. Galli (16 Października) w Wołpie. (dokum. łaciński, druk. Krupowicz. Zbiór dyplomatów str. 34).

dziczny w mieście Wilnie dają i darują Pawłowi, biskupowi Łuckiemu, szwagrowi swemu»¹⁾. Mając, w majątku swym Milkowskim, spór graniczny z majątkiem sąsiednim Dembrowskim, należącym do Koptia Waśkowicza, marszałka i pisarza hospodarskiego, 'dzierżawcy Miednickiego i Przewalskiego, obie strony dla oznaczenia granic wybierają kniazia Semenę Bohdanowicza Odyńcewicza, horodniczego Grodzieńskiego, i kończą sprawę 1530 listem ugodnym²⁾. Około tego czasu Mikołaj Jurjewicz Pacewicz, podkomorzy i łowczy hospodarski, nabywa dziewięć jezior w Selmentach, któreimi władają wspólnie Jadwiga Mikłaszowna Sirutewicza, żona Mikołaja Olechnowicza i Jurj Jakubowicz Sirutewicz³⁾. Na początku 1532 roku musiał otrzymać przywilej na *dzierżawę Kamieniecką*, gdyż w Maju tegoż roku król potwierdza podkomorzemu, łowczemu i dzierżawcy Kamienieckiemu panu Mikołaju Jurje-

¹⁾ 1528 Czerwca 16 (M. Lit. Ks. Zap. 2 f. 16). W parę miesięcy później biskup Holszański plac z domem w Wilnie «który, od Mikołaja Pacewicza podkomorzego i łowczego W Ks Lit. i żony jego Aleksandry, dzierży darownym obyczajem, ustępuje Mikołajowi Wieżgajłowi, biskupowi Kijowskiemu. (M. Lit. Ks. Zap. 2 f. 18). W rok później (17 Sierpnia 1529) biskup Wieżgajło, czyniąc zamianę na place w Wilnie z Olbrachtem Gąsztolde wojewodą Wileńskim i kanclerzem, ustępuje mu plac, «który ma od kniazia Pawła Aleksandrowicza Holszańskiego biskupa Łuckiego z listami które na ten plac kniaź biskup dostał od zięcia swego pana Paca i siostry swej pani Pacowej». (Rękopism Rumiancowskiego Muzeum druk. Akt. Jużn. i Zap. Ross. I № 89).

²⁾ 1530 Czerwca 30. List ugodny między panem Koptem Waśkowiczem a między panem Pacewiczem. (M. Lit. Ks. Zap. 21 f. 113).

³⁾ 1530 Czerwca 29 ind. 3. List dotyczący sprzedaży od Mikołaja Olechnowicza i żony jego Jadwigi Mikłaszowny Sirutowicza, Mikołaju Jurjewiczu Pacewiczowi, podkomorzemu i łowczemu hosp. (M. Lit. Ks. Zap. 25 f. 64). Podobny list 1531 Grudnia 14 ind. 5 od Jurja Jakubowicza Sirutowicza. (M. Lit. Ks. Zap. 25 f. 65).

wieczu Pacewiczu kupno wymienionych 9 jeziór ¹⁾. W tym samym roku oskarżają Paca przed królem, leśniczy Podlaski Patej Tyszkowicz z matką i braćmi, o to, iż jeszcze król Aleksander przysądził im, na ojcu jego panu Jurju Pacewiczu, karę za głowę (hołowszczyznę) ojca ich Tyszka Chodkiewicza Koreniewskiego (a zatem Jurij Pac musiał zabić Tyszkę). W skutek pojednania Jurij Pac dał Tyszkowiczom 200 kop groszy i ustąpił im ziemię Głęboką Dolinę, o którą zdawna spór się toczył, a na to wszystko wydał im list, którego obowiązał się nienaruszać pod zaręką 1000 kop gr. Mikołaj Pac, niebaczny na list ojca, nasławszy ludzi Kiwaczyckich, granice ustanowione zniszczył i szkody wielkie Tyszkowiczom poczynił. Król posyła na miejsce wojskiego Berestejskiego, p. Andrzeja Borysowicza Łozkę, dla oznaczenia nowych granic, i listem swym upomina Paca, aby do ziem Tyszkowiczów się nie wtrącał ²⁾. W 1534 roku marszałkowa Hanna Mikołajowa Bakałarowa pozywała podkomorzego i łowczego Paca o rozmaite krzywdy. Król z powodu że Pac pozostawał na służbie hospodarskiej sprawę odłożył do 6 tygodni ³⁾. We dwa lata później król potwierdza podkomorzemu i łowczemu, staroście Kamienieckiemu, panu Mikołaju Jurjewiczu Pacewiczu, testament Jurja Jakubowicza Sirutewicza, który, będąc winien Pacowi 300 kop groszy, zapisuje mu trzecią część dworu swego, Wiazowca, a gdyby to na pokrycie długu nie wystarczyło, brak ma być ściągnięty

¹⁾ 1532 Maja 15 ind. 5. Potwierdzenie królewskie. (M. Lit. Ks. Zap. 25 f. 65 odw.). W dokumencie tym pierwszy raz nazwany dzierżawcą Kamienieckim; nie był nim jeszcze w Grudniu 1531 r.

²⁾ 1532 Czerwca 30 ind. 3 (powinno być 5). List upominający podkomorzemu i łowczemu dzierżawcy Kamienieckiemu panu Mikołaju Jurjewiczu Pacewiczu. (Akt. Brzeskiego Ziem. Sądu Ks. za rok 1767—68 f. 455 druk. Akty Wileńskie II str. 128).

³⁾ M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 8 f. 145.

z dworca Szczutińskiego, nadto Sirutewicz zapisuje Pacowi dwory Bobry i Szczutino, za które jednak Pac będzie musiał wypłacić wdowie Syrucia 30 grzywien wiana, dwie inne części Wiazowca Syruć przeznacza na cerkiew dla pominków za swoją duszę ¹⁾. W tym samym 1536 r., Pac miał sprawy wynikające jeszcze z odziedziczonego spadku po macosze. I tak król skazuje go na zapłacenie burmistrzowi Wileńskiemu Jermole Słotowiczowi 200 kop groszy, z których 180 kop długu macochy Paca pani Mikołajowej i 20 kop własnego długu. Pomimo protestacyi Paca i zsyłania się na ugodę po śmierci macochy zawartą z kniazem Słuckim, kniazem Ostrogskim i panem Chodkiewiczem, król listem swym zapłatę długu Pacowi rozkazuje ²⁾. Jednocześnie prowadził Pac sprawy z kniazem Jurjem Semenowiczem Słuckim, który domagał się majątku Mohylny i dworów Kunosy i Swiatoje. Pac, z powodu choroby, na pozwy królewskie nie odpowiadał a na sprawę przysłał umocowanego, pisarza Pawła Biskupa Wileńskiego, Macieja Dobrotickiego Bakałarza, w skutek czego sprawę przegrał, wyżej wymienione majątki przysądzono kniazowi Słuckiemu i wyznaczono Iwana Jesmana, aby ten na miejsce zjechał i oddał majątki we władanie (uwiązanie) kniazia Słuckiego ³⁾. Jednocześnie do Mohylnej rości pretensyje, za pośrednictwem pana Aleksandra Chodkiewicza, siostra kniazia Słuckiego, wojewodzina Trocka, kniahinia Konstantowa Ostrogska, Aleksandra ⁴⁾. Sprawa jednak na tem się nie skończyła: w kilka miesięcy później, przy powtórnym rozbiórce, gdy kniaz Słucki osobiście się nie stawił, a tylko przysłał sługę swego

¹⁾ 1536 Lutego 10. M. Lit. Ks. Zap. 19 f. 71 odw..

²⁾ 1536 Styczeń 25 ind. 9. List do Mikołaja Pacewicza podkomorzego i łowczego, dzierżawcy Kamienieckiego. (M. Lit. Ks. Zap. 19 f. 91).

³⁾ 1536 Maja 30 ind. 9. Sprawa. (M. Lit. Ks. Zap. 15 f. 155).

⁴⁾ Tamże.

Semena Orde, król majątek Mohylnę zwraca Pacowi i wyznacza Mikołaja Szembela dla oddania jej w posiadanie Paca ¹⁾. Do majątków swych Rożanki i Milkowszczyzny zagarnął Pac, od pobliskich majątków królowej Bony: Skidla, Zelwy, Mostów, Dubna—niektóre ziemie. Król więc w Styczniu 1537 naznacza komisarzy, którzy spory mają na miejscu rozstrzygnąć i poleca im nie rozjeżdżać się dopóki zupełnie spraw nie ukończą ²⁾. Ze swej strony Mikołaj Pac obowiązuje się, w tej sprawie niczem się nie wymawiając, na termin przez komisarzy do rozbioru naznaczony stanąć ³⁾. Komisarze jeszcze w tym samym roku ukończyli swe prace, które król w Grudniu 1537 potwierdza ⁴⁾. Ciągłe stosunki łączyły Paca z rodziną Syruciców. W 1539 r. pan Jurij Sirutewicz występuje w imieniu «Mikołaja Jurjewicza Pacewicza podkomorzego i łowczego hospodarskiego dzierżawcy Kamienieckiego» w sprawie tego ostatniego z dworzaninem królowej Janem Dyrną o 10 ludzi. Sprawę tę król, z powodu choroby Paca, odkłada do następnego sejmiku ⁵⁾. Ten sam pan Jurij Sirutewicz prowadzi w następnym roku, w imieniu Mikołaja Paca, jako jego «rzecznik», sprawę z Maciejem Janowiczem Jundziłłem, zięciem jego Janem Hamszejem, siostrą Dorotą Jundziłłówną i bratem Mikołajem; pozywają oni Paca o to, iż włada majątkiem Trusowicze, który powinien był spaść na nich po śmierci ciotki ich Jadwigi Andrejewny Syrucianki. Syruc objaśnia iż Tru-

¹⁾ 1536 Listopada 17 ind. 10. (M. Lit. Ks. Zap. 21 f. 8).

²⁾ 1537 Stycznia 19. Komissya w sprawie królowej Bony. (M. Lit. Ks. Zap. 21 f. 35).

³⁾ 1537 Czerwca ind. 10. List Mikołaja Paca. (M. Lit. Ks. Zap. 21 f. 165).

⁴⁾ 1537 Grudnia 10. Potwierdzenie spraw komisarskich około granicy dóbr Mostów z dobrami Rożanka i Milkowszczyzna (M. Lit. Ks. Zap. 2 f. 77 i f. 79 — 80 i Skidla od Rożanki i Milkowszczyzny. (M. Lit. Ks. Zap. 2 f. 77 i f. 78).

⁵⁾ M. Lit. Ks. Spraw. Sąd. 10 f. 55 odw.

sowicze dostały się Pacowi w skutek tego, iż pani Jadwiga zapisała Pacowi trzecią część wszystkich swoich majątków; zapis ten potwierdziła testamentem, który uzyskał potwierdzenie królewskie ¹⁾. Na żądanie sądu Syruc, w kilka dni później, przedstawia powyższy testament, Jundziłłowie zaś zarzucają mu, że jako porwany i popsuty dostatecznego znaczenia mieć nie może. Sąd jednak widząc potwierdzenie hospodarskie sprawę do króla odesłał ²⁾. Mówiliśmy już powyżej, że majątkiem Wiazowiec władał Pac wspólnie z Syruciami. W 1540 roku pan Szczesny Sirutewicz w imieniu ojca swego (!) Mikołaja Jurjewicza Pacewicza, podkomorzego i łowczego hospodarskiego, zaskarża panią Ostafiejową Jacyniczą Hannę i synów jej Iwana i Andrzeja Jacyniczów o to, iż z majątku swego Jaworskiego czynią wielkie szkody w Wiazowcu; dla niedokładności pozwu sprawę tę sąd oddala i nakazuje obu stronom zgodę pod zaręką 100 rubli groszy ³⁾. Na początku następnego roku Pac ma sprawę ze Stanisławem i Szczesnym Andrejewiczami o to, iż matkę ich, panią Andrzejową, w chorobie będącą, z majątku jej Radziwoniszek wywiózł do siebie, gdzie ona w kilka tygodni potem umarła, nadto że we 4 lata po jej śmierci, gdy oni spokojnie już władali spadkiem, gwałtem zagarnął majątki jej, Radziwoniszki i Wawerki (ten ostatni majątek kupiony przez ich ojca od siostry matki ich, Zofii Jurażnej za 300 kop groszy), z których Radziwoniszki dobrowolnie im zwrócił a Wawerki dotąd trzyma. W sprawie tej, w imieniu Stanisława Andrejewicza «wuja swego», stawał Jan Jurjewicz Komajewski, a w imieniu «Mikołaja Jurjewicza Paca, podkomorzego i łowczego hospodarskiego, dzierżawcy Kamienieckiego» pan Floryan Zebrzydowski. Ten ostatni

¹⁾ 1540 Grudnia 18. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 10 f. 67).

²⁾ 1540 Grudnia 22. (Tamże Ks. 10 f. 69 odw.).

³⁾ Tamże f. 94.

103007

przedstawił testament matki Andrejewiczów, pani Felicyi Sutkowny, którym ona majątek Wawerki zapisuje Pacowi: «za jego ku niej łaski i szczodroty», oddalając synów swoich «za ich niewdzięczne zachowanie». Sąd zważywszy iż Pac zagarnął ten majątek wprawdzie na mocy testamentu, ale gwałtem i bez upoważnienia (listu uwiązczego) hospodarskiego, nakazuje mu Wawerki Andrejewiczom powrócić, szkody tam poczynione wynagrodzić, a za gwałt zapłacić im 12 rubli groszy i tyleż do skarbu. Poczem Pac uzyskuje prawo poszukiwania pretensyi swych do tego majątku, prawnie, według statutu¹⁾. W tym samym czasie Pac prowadzi podobną sprawę z koniuszyną Wileńską Oleną Marcinową Pietkiewicza, która pozywa «podkomorzego i łowczego dzierżawcę Kamienieckiego Mikołaja Jurjewicza Paca» o to, iż trzyma dworzec Szczareński od majątku Lipiczna, zapisanego jej przez nieboszczyka męża Marcina Pietkiewicza w 500 kopach groszy. Od pana Paca do sprawy stanął sędzia Kamieniecki Kostiuszko Fedorowicz i przedstawił dowody iż, nieboszczyk Marcin Pietkiewicz, pożyczył od Paca 180 kop i zobowiązał się, gdyby na termin nie oddał, «grosz groszem nawiązać», to jest zwrócić potem 360 kop, w której to summie Pac dzierży właśnie powyższy dworzec Szczareński. Sąd jednak, zważywszy większe i dawniejsze prawa pani Marcinowej do tego majątku, nakazuje dworzec jej powrócić i dworzaninowi hospodarskiemu Mikołajowi Stanisławowiczowi Skinderowi w posiadanie ją wprowadzić. Pacowi wolno będzie długu Marcina Pietkiewicza na innych jego majątkach poszukiwać²⁾.

W 1542 r. Pac pisze wprost do króla, a wynosząc zasługi swych przodków i swoje własne, skarży się

¹⁾ 1541 Lutego 12. Sprawa (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 10 f. 152).

²⁾ 1542. Sprawa (Tamże f. 235 odw.).

iż od majątku jego Rożanki odebrano mu pewne ziemie i dołączono do dóbr królowej, Kobrynia; że dworzanin Mikołaj Szymkowicz uczyniwszy się prokuratorem od ziemianki Gałkowej, obgaduje go i lży nieuczciwymi słowy, i że ziemianie niektórzy Kamienieccy odmawiają mu posłuszeństwa. W odpowiedzi na to król pisze o zdrowiu swoim, królowej i królewicza, potwierdza zasługi Paca i jego przodków, niemoże powrócić mu, ziem sprawiedliwie królowej zwróconych i donosi, że pisał do panów rad aby w sprawie Szymkowicza i poddanych Kamienieckich sprawiedliwość uczynili¹⁾.

Pod koniec życia, prawdopodobnie w 1544 roku, został Pac *wojewodą Podlaskim*, po Iwanie Bohdanowiczu Sapieże, który pozbawionym został urzędu i wtrąconym do więzienia²⁾. Krótko przesiadawszy na tym urzędzie umarł przed 1550 r.³⁾.

Żoną Mikołaja Paca, była jak się wyżej mówiło, *kniazna Aleksandra Aleksandrowna Holszańska*, córka kniazia Aleksandra Jurjewicza Holszańskiego, kasztelana Wileńskiego i Zofii Olechnowny Sudymontowicz. Wniosła ona mężowi swemu w posagu Derażnę i Zaozierze⁴⁾. Po wygaśnięciu potomstwa Jadwigi Olechnowny Sudymontowicz Stanisławowej Kieżgajłowej «kniaz

¹⁾ 1542 Sierpnia 12. Odpis podkomorzego i łowczego, dzierżawcy Kamienieckiego pana Mikołaja Jurjewicza Pacewicza (M. Lit. Ks. Zap. 28 f. 28 odw.).

²⁾ O tem ob. list króla Ferdynanda Rzymskiego do Zygmunta I z d. 1 Lutego 1545 r. druk. Przeździecki. Jagiellonki Polskie w XVI wieku. Kraków 1878 t. V str. 19/20). Podkomorzym mianowany 1544 r. Hrehory Aleksandrowicz Chodkiewicz. (Strykowski II 401). Współczesnej wzmianki «o Pacu wojewodzie Podlaskim» nie posiadamy. Za to występują: wojewodzina i wojewodzice Podlascy. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 22 dok. 299 i 300, Ks. 24 f. 14. i Ks. 27 f. 242).

³⁾ Już w Marcu 1550 r. występują wdowa i synowie. Patrz niżej.

⁴⁾ Niesiecki VII, 220.

Paweł Holszański, biskup Wileński i siostra jego, pani Pacowa» biorą, w 1546 roku, udział w sprawie, którą potomkowie Olechny Sudymontowicza prowadzą z marszałkową Janową Janowicza Zabrzezińską, Barbarą Michajłowną (ks. Mściławska) o Połoczany, Łuczany i Zanarocz¹⁾, i ze stolnikiem, dzierżawcą Raduńskim, Koniawskim i Dubickim Stanisławem Mikołajewiczem Kieźgajłą, o Kasutę i Ostrożczyce²⁾. Po owdowieniu, w 1550 roku «województwo Podlaska, pani Mikołajowa Jurjewicza Pacewicz Aleksandra, z synami księdzem Mikołajem, dziekanem Wileńskim, Stanisławem, Dominikiem i Pawłem wojewodzcami Podlaskimi», w skutek pozwu miecznika Szczęsnego Syrutewicza o część Mikłaszewską w majątku Wiazowieckim, staje przed sądem. Roczki jednak sądowe z powodu służby królewskiej odłożono na później³⁾. W Grudniu 1551 r. «województwo Podlaska pani Mikołajowa Jurjewicza Aleksandra z synami Mikołajem, dziekanem Wileńskim, Stanisławem, Dominikiem i Pawłem» skarżą się na bojaryna powiatu Kleckiego Liubka Chodyczyca o to, iż wyłamuje się ze służby dworca Jeleńskiego, należącego do majątków Mohylnej i Kunosy. Pacowie dowodzą iż dworzec ten zapisany został ich ojcu, nieboszczykowi Mikołajowi Pacowi, przez macochę jego, nieboszczkę panią Zofię Mikołajową Radziwiłłową; Chodyka zaś iż zapisany został ojcu jego przez dziada ich Jurja Pacewicza i panią Zofię, po których śmierci służyć obecnym Pacom nie potrzebuje. Król z początku potwierdził dworzec Chodyce, ale na prośbę Paców odłożył rozbiór sprawy do czasu przedstawienia oryginalnych przywilejów⁴⁾. Aleksandra

1) 1546 Paźdz. 26. M. Lit. Ks. Zap. 29 f. 70.

2) 1546 Paźdz. 26. Tamże f. 70 odw.

3) 1550 Marca 12. Tamże Ks. Spr. Sąd. 22 dok. 299.

4) 1551 Grudnia 23. Tamże Ks. 27 f. 242.

Pacowa wkrótce po tej sprawie musiała umrzeć¹⁾. Na tem kończą się znane szczegóły o Mikołaju Pacu i jego żonie, którzy pozostawili czterech synów: Mikołaja (№ 4), Stanisława (№ 5), Dominika (№ 6), Pawła (№ 7)²⁾ i córki: Jadwigę (№ 8), Aleksandrę (№ 9), Teodorę (№ 10) i NN (№ 11)³⁾.

POKOLENIE IV.

4. Mikołaj Mikołajewicz Pac, syn Mikołaja Jurjewicza Pacewicza, wojewody Podlaskiego (№ 3) i kniaźny Aleksandry Holszańskiej. Już we Wrześniu 1549 r. «p. Mikołaj Mikołajewicz Pacewicz» (bez innych tytułów) ma sprawę z dzierżawcą Mereckim, Stanisławem Andrejewiczem Dowojną, z koniuszyną gospodarską dworną Mikołajową Androszewiczą, Hanną Matwiejewną, i z dzierżawcą Żyżmorskim, Augustynem Fursem o wyrąbanie drzewa na budowę, z majątku ich Lipiezańskiego, którą to sprawę sąd do następnych roczków odkłada⁴⁾. Mikołaj Pac za przykładem wuja swego, kniaźnia Pawła Holszańskiego, biskupa Wileńskiego, poświęcił się stanowi duchownemu i za staraniem tegoż wuja musiał, w końcu 1549 albo na początku 1550 roku, zostać *dziekanem Wileńskim*. «Dziekan Wileński Mikołaj Mikołajewicz Pac» występuje wspólnie z matką i braćmi, w Marcu 1550 r. w sprawie ze Szczęsnym Syrutowiczem, a w Grudniu 1551 r. w sprawie z Liubkiem Chodyczycem⁵⁾, w Marcu 1550 r. oskarża sąsiadów majątku

1) Już w 1554 roku występują tylko czterej bracia Pacowie, bez matki. Ob. niżej.

2) Ob. wyżej. M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 22 dok. 299 i Ks. 27 f. 422; także Ks. 24 f. 14.

3) Według Niesieckiego (VII 220) miały być cztery córki.

4) 1549 Września 3. Met. Lit. Ks. Spr. Sąd. 22 f. 257 odw. dokum. 236. O majątku Lipiezańskim patrz wyżej Ks. Spr. Sąd. 10 f. 235 odw.

5) Ob. wyżej Ks. Spr. Sąd. 22 dok. 299 i Ks. 27 f. 242.

swego Kiwaczyckiego, Iwana Sielanina i Fedora Koptia o rozmaite krzywdy, mordy i grabieże ¹⁾. W następnym roku namiestnik królewski Ostryński pozywał wojewodów Podlaskich: księdza Mikołaja, dziekana Wileńskiego i panów Stanisława, Dominika i Pawła Pacewiczów o to, iż wszyscy czterej, najechawszy podczas jego nieobecności na puszcę Ostryńską, zabili tam niedźwiedzia i łosia ²⁾. Nie musiał więc Pac być bardzo przykładnym kapłanem kiedy miewał ciągle zatargi z sąsiadami i bił zwierzynę w lasach sąsiedzkich. Pomimo to jednak został *sekretarzem królewskim*. W 1554 roku Mikołaj Mikołajewicz Pac dziekan Wileński, sekretarz Jego Królewskiej Mości, wspólnie z braćmi Stanisławem, podstolim hospodarskim, Dominikiem i Pawłem, zeznają iż zostali winni, za posag którego dotąd nie dali, siostrze swej pani Jadwidze i szwagrowi Mikołajowi Stanisławowiczowi Syrewiczowi, ciwunowi Użwieńskiemu, półtora kop groszy, które obowiązują się oddać w tymże roku na Boże narodzenie; a gdyby na termin nie oddali to mają zięciowi swemu ustąpić majątek Trusowicze ³⁾. Prawdopodobnie w następnym roku po Janie Andruszewiczu, który 1555-go r. miał z biskupa Kijowskiego zostać biskupem Łuckim, Mikołaj Pac otrzymał nominację na *biskupstwo Kijowskie* ⁴⁾. Z tytułem biskupa Kijowskiego występuje już 1557 r. ⁵⁾. Po śmierci biskupa Holszańskiego, który majątki swe wszystkie zapisał królowi, Pacowie i inni spadkobiercy biskupa dopominali się przynajmniej

¹⁾ 1550 Marca 12. M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 22 dokum. 300.

²⁾ Lipca 30 (1551). M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 24 f. 14.

³⁾ 1554 Lutego 5 w Rożance. Dokument ten pokładany 5 Grudn. 1561 r. przez Stanisława Syrewicza (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 41 f. 252 odw.).

⁴⁾ Bartoszewicz. Biskupi Kijowscy. Encyklopedia powszechna III, 625.

⁵⁾ 1557 Kwietnia 12. Mikołaj Pac, biskup Kijowski świadek (M. Lit. Ks. Zap. 43 f. 38).

udziału w majątkach jego macierzystych; król przychylił się do ich prośby i w 1558 roku nakazał powrócić majątki macierzyste kniazia Pawła, biskupa Wileńskiego: Hanutę, Deksniany, Wiszniewo, Swirany i inne dworce na Rusi, siostrzeńcom biskupa: księdzu Mikołajowi Pacowi, biskupowi Kijowskiemu, i braciom jego rodzonym podstolemu Stanisławowi, Pawłowi i Dominikowi Pacewiczom, a po drugiej siostrze (biskupa) dzierżawcy Krewskiemu Mikołajowi Jurjewiczowi Ostikowiczu i siostrze jego marszałkowej Janowej Kmicinej Zofii ¹⁾. Mikołaj Pac, biskup Kijowski, z polecenia króla Zygmunta Augusta jeździł na wiosnę 1563 r. do Rygi na pogrzeb arcybiskupa Rygskiego ²⁾. W tym że roku obrany posłem na sejm do Warszawy, na którym kwestya unii miała się rozstrzygnąć. Posłowie Wielkiego księstwa Litewskiego, przychylni unii, weszli 14 Grudnia 1563 r. do sali sejmowej, a w kwietniu 1564 podpisali «reces w sprawie około unii, Litewskiej» ³⁾. Krótko przed tym sejmem biskup Pac w imieniu królewskim sprawiał poselstwo do Moskwy ⁴⁾. Mikołaj Pac biskup Kijowski był również posłem (1569 r.) na słynny sejm unii w Lublinie ⁵⁾. W 1570 r. król pisze do niego aby nie jechał na sejm do Warszawy, ale aby, w nieobecności wojewody Wileńskiego i kanclerza Mikołaja Radziwiłła, pośpieszył do Wilna i wspólnie z bratem swym Pawłem Pacem kasztelanem Witebskim, zarządzał sprawami tego miasta ⁶⁾. W następ-

¹⁾ 1558 Lipca 15 w Parczowie. List królewski do marszałka, starosty Słonimskiego Hrehorego Wollowicza wniesiony 9 Lipca 1597 do ksiąg ziemskich powiatu Orszańskiego (druk. Krupowicz. Zbiór dyplomatów str. 43—44).

²⁾ Lachowicz. Listy Zygmunta Aug. f. 184.

³⁾ Szujski. Dzieje Polski II 303. Volumina Legum II f. 645 podp. „Nicolaum Pac designatum Kijowien. episcopus“.

⁴⁾ Moraczewski. Dzieje Rzeczypospolitej Polskiej. IV 320.

⁵⁾ Tamże IV 308.

⁶⁾ 1570 r. w Kwietniu. List królewski do Mikołaja Paca biskupa

nym roku biskup Pac pozywał przed sąd ziemski Grodzieński pisarza gospodarskiego dzierżawcę Swisłockiego Michała Haraburdę, brata jego Ancutę i synowców ich Jakóba i Lwa Iwanowiczów Haraburdów, o rozkopanie stawu w majątku Deraźnieńskim i poczynienie tamże szkód rozmaitych. Na prośbę wszakże pana pisarza, który w Warszawie przy królu zmuszony był pozostawać, król pisze do biskupa i zawiadamia go że zwolnił Haraburdów od stawienia się na najbliższe roczki sądowe ¹⁾. W czasie bezkrólewia 1574 r. biskup Pac wspólnie z innymi senatorami zasiadał w Wilnie. Podpis «Mikołaja Paca biskupa Kijowskiego» spotykamy w tym czasie na okólniku senatorów Litewskich do Hetmana polnego Krzysztofa Radziwiłła, aby z powodu oczekiwanego przymierza z carem, zmniejszył liczbę żołnierza i kozaków w zamkach pogranicznych ²⁾. Po obraniu Stefana Batorego Mikołaj Pac, biskup Kijowski, znajdował się w Kwiecie 1576 r. na zjeździe senatorów w Grodnie ³⁾.

Od połowy XVI-go wieku reformacja wielkie czyniła w Polsce i na Litwie postępy i nie tylko między panami, ale nawet pośród duchowieństwa katolickiego znajdowała zwolenników. Do liczby tych ostatnich należał Mikołaj Pac, biskup Kijowski, który ulegając ogólnemu prądowi, przejął się zasadami nowej wiary. Jerzy Wicelius, ukryty wyznawca Zwingliusza, miał się najwięcej przyczynić do apostazji Paca. Już w Styczniu 1564 roku legat papieski Commendoni

Kijowskiego. (W bibliotece cesarskiej w Petersburgu, druk. Akt. Jużn. i Zap. Ross. I Nr. 154).

¹⁾ 1571 Maja 26. List królewski do Mikołaja Paca biskupa Kijowskiego. (W Wileńskiej bibliotece publicznej, druk. Wileńs. Arch. Sbornik III 33—34).

²⁾ 1574 w Listopadzie w Wilnie. List przypowiedni od JMP. Rad. W. X. L. (W bibliotece cesarskiej w Petersburgu, druk. Akt. Zap. Ross. III Nr. 68).

³⁾ Orzelski. Dzieje Polski, II 192.

w liście swym do kardynała Karola Boromeusza, donosząc o posłach litewskich na sejm Warszawski, pisze: «drugim posłem jest biskup Kijowski, który się sam tak nazywa, nie konsekrowany, nie wyświęcony i nie katolik, nawet niecierpiany; wysłany jednak jako poseł od stanów litewskich, ponieważ tak chciał wojewoda Wileński który mu jest pokrewny» ¹⁾. Prosił Commendoni króla, aby Mikołaj Pac nie siedział w senacie między biskupami, bo nie tylko kościół, ale chrześcijaństwo porzucił, gdyż Trójcy Świętej nie uznaje. Król wprawdzie obiecał Paca po przyjacielsku nakłaniać, aby się w radzie za biskupa nie uważał ²⁾ ale na obietnicy wszystko się widać skończyć musiało. To było powodem, że 25 Marca 1566 r. papież Pius V przesłał groźny list królowi Zygmuntowi Augustowi, żądając usunięcia Paca z senatu ³⁾; ale i to nie skutkowało i Pac nie tylko zasiadał w senacie ale i nadal był biskupem. Dopiero biskup Wileński Jerzy Radziwiłł na synodzie dyecezalnym w Wilnie 1582 r. odsadził Paca od prelatury i wakujące po nim probostwo Nowogrodzkie do dochodów seminaryum przyłączył ⁴⁾. Jednocześnie musiał Pac złożyć infułę ⁵⁾. Król Stefan mianował go zaraz, w 1583 r., *kasztelanem Smoleńskim* ⁶⁾.

¹⁾ Pamiętniki o dawnej Polsce. Wilno 1851 str. 32.

²⁾ Moraczewski IV 321.

³⁾ Jaroszewicz. Obraz Litwy 3 t. Wilno 1844—45, t. III str. 36—37 i 172, także Lelewel. Polska dzieje i rzeczy jej. Poznań. VI 489.

⁴⁾ Przyalgowski. Żywoty bisk. Wil. II 15.

⁵⁾ Jeszcze w Kronice Strykowskiego wydanej 1582 r. jedna księga dedykowana: «Do p. Mikołaja Paca z l. B. Biskupa Kijowskiego etc, i do JWP. Stanisława Paca wojewody Witebskiego i Surazskiego etc. starosty, i do JWP. Pawła Paca wojewody Witebskiego, starosty Wilkomirskiego, panów i dziedziców Rożanki etc.» (Strykowski. Kronika I 254)

⁶⁾ W tym roku umarł kasztelan Smoleński Jurij Mikołajewicz Zenowicz. (M. Lit. Ks. Zap. 70 f. 27 druk. Akt. Zap. Ross. III Nr. 137, i Ks. 71 f. 117. Także Ks. Spr. Sąd. 61 f. 3). Heraldycy

a w następnym roku udziela przywilej «kasztelanowi Smoleńskiemu Mikołajowi Pacowi» potwierdzający go w dożywotnim posiadaniu 4-ech siół w ciwunstwie Dyrwiańskiem: Kirkle, Kwiatkele, Sugunty i Połowkowo, nadanych mu przez przodka królewskiego przed uniją, kiedy Pac był jeszcze biskupem Kijowskim¹⁾. W kilka miesięcy później przywilejami swymi król zezwala kasztelanowi Smoleńskiemu Mikołajowi Pacowi dwa z tych: siół Kirkle i Kwiatkele puścić synowcowi swemu Janowi Pacowi cześnikowi W. Ks. Lit.²⁾ a dwa drugie Sugunty i Połowkowo drugiemu synowcowi Mikołajowi Pacowi, podkomorzemu Brzeskiemu³⁾.

Nie długo przesiedział Mikołaj Pac na kasztelanii Smoleńskiej, gdyż umarł w pierwszych miesiącach 1585 roku⁴⁾. Był bardzo uczonym, kochał się w muzyce, pisał wiersze łacińskie i podobno dzieła teologiczne. Poemat jego «Epistola ad veros Christi fideles etc. auctori Nicolao Pacio» wydany został 1579 r. «Poezya i łacina średnia; ani Kalwina broni, ani ka-

i historycy nasi bardzo sprzeczne o Mikołaju Pacu podają wiadomości. Kojalowicz (w rękop. herbarzu) powiada, że złożony biskupstwo Kijowskie był kasztelanem Kijowskim. — Niesiecki (VII 220) wyczytał w Sarnickim, że Pac biskup Kijowski był później kasztelanem Mścisławskim. Bużeński (Żywoty Prymasów II 288) powiada, iż złożony biskupstwo ożenił się i był kasztelanem Brzeskim. — To samo powtórzył Przyłgowski (Żywoty biskupów Wileńskich I 167). Podobnie napłótł o nim Łukaszewicz (Dzieje kościoła wyznania Helweckiego w Litwie II 200). Tabulae Jablonowiae dają mu za żonę Annę Radziwiłłównę, siostrę królowej Barbary, co i Baliński w tablicy genealogicznej do Pamiętników o królowej Barbarze powtórzył. Okolski (Chioviensium et Czerlichoviensium Episcoporum ordo et numerus descriptus. Lwów 1646) o jego przejściu na kalwinizm wcale nie wspomina.

¹⁾ 1584 Maja 1. (M. Lit. Ks. Zap. 70 f. 126).

²⁾ 1584 Listopada 22. Tamże Ks. 69 f. 241.

³⁾ 1584 Listopada 22. Tamże f. 241 odw.

⁴⁾ 1585 Kwietnia 20. Bohdan Sapieha kasztelan Brzeski mianowany kasztelanem Smoleńskim *po śmierci Mikołaja Paca* (M. Lit. Ks. Zap. 73 f. 42 i Ks. 74 f. 46).

tolików potępia: gdyby nie kilka ostrych i niesłusznych obelg władzy papieskiej pismo to możnoby wziąć za katolickie»¹⁾.

5. Stanisław Mikołajewicz Pac drugi syn Mikołaja Jurjewicza Pacewicza wojewody Podlaskiego (№ 3) i kniaźny Aleksandry Holszańskiej, po śmierci ojca jako «wojewodzie Podlaski» występuje obok matki i braci²⁾. W Grud. 1551 r. «wojewodzie Podlaski Stanisław Mikołajewicz Pac» pozwany przez Sebastjana Strzembo-sza o zapłacenie summy 70 złotych, którą miał jeszcze oddać w 1549 r., zobowiązawszy się, jeżeli na termin nie odda, zwrócić 140 złp. W imieniu Paca do sprawy stanął Paweł Ostrowicki, dług przyznał a król nowy termin do zapłaty wyznaczył³⁾. W pierwszych miesiącach 1552 roku Pac został mianowany *podstolim litewskim*; jednocześnie był także *rotmistrem*. W Maju 1552 r. król pisze do Stanisława Mikołajewicza Paca, podstolego i rotmistrza hospodarskiego i do innych rotmistrzów i ich towarzyszy, aby pieniądze zasłużone (żołd) do skarbu hospodarskiego zwrócili, jak również aby nagrodzili krzywdy, które poddanym wyrządzili⁴⁾. Wspólnie z braćmi w 1554 r. Stanisław Pac przyznaje dług siostrze swej Jadwidze Syrewiczowej⁵⁾, a w 1558 r. bierze udział w spadku po swym wuju biskupie Holszańskim⁶⁾. W tymże samym 1558 r. Stanisław Pac, podstoli, zeznaje przed królem iż pozostał winien żydowi Grodzieńskiemu Aaronowi Igidiczowi 158 kop groszy i 14 kamieni wosku, które mu na dzień Św. Piotra oddać się obowiązują a król zobowiązanie to do ksiąg wpisać

¹⁾ Juszyński. Dykeyonarz poetów polskich. Warszawa 1820 II 32—34.

²⁾ Obacz wyżej pod Mikołajem Pacem Nr. 4.

³⁾ 1551 Grudnia 7. M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 27 f. 212 odw.).

⁴⁾ 1552 Maja 14. List królewski (M. Lit. Ks. Zap. 37 f. 10).

⁵⁾ Obacz wyżej pod Nr. 4.

⁶⁾ Tamże.

rozkazuje ¹⁾). Około tego czasu Pac otrzymał przywilej na *starostwo Trabskie*. W 1559 r. król pisze do Stanisława Mikołajewicza Paca, podstolego W. Ks. Lit. i dzierżawcy Trabskiego, aby on i jego następcy wypłacali ze starostwa Trabskiego corocznie Missyonarzom Trabskim po 2 kop gr. sr., i 2 kamienie woskowe, stosownie do zapisu Albrychta Gasztolda wdy Wileńskiego ²⁾).

W kilka lat później podstoli Stanisław Pac miał sprawę z archimandrytą monasteru Pieczerskiego w Kijowie, Łarionem, o krzywdy wyrządzone archimandrycie, zabór sianozęci i t. p. ³⁾. W Grudniu 1561 r. Stanisław Pac, podstoli królewski, dzierżawca Trabski, zeznaje przed sądem, iż 5 dymów we wsi Dokszycach spadłe na niego i jego braci. po nieboszczyku wuju, kniaziu Pawle Holszańskim biskupie Wileńskim, za pozwoleniem braci sprzedał za półtora kop groszy na wieczność pani Stanisławowej Kiszczynie, wojewodzinie Witebskiej Hannie Radziwiłłównie ⁴⁾).

Po utracie Połocka i krótkim zawieszeniu broni, gdy pokój z Moskwą do skutku nie doszedł, wojna w Styczniu 1564 r. na nowo wybuchła. Stanisław Pac, od młodości poświęciwszy się zawodowi rycerskiemu, brał w niej czynny udział — a znajdując się z wojskiem w obrębie województwa Witebskiego, gdy wojewoda ówczesny, kniaź Stefan Zbarański, został 20 Października kasztelanem Trockim ⁵⁾, — otrzymał sprawowanie zarządu Witebska ⁶⁾. Zebrawszy 2000 rycerstwa, — żołnierzy, szlachty i kozaków Witebskich, — posłał ich na odsiecz Ozieryszcza obleżonego przez 13000 wojska Moskiewskiego pod dowództwem kniazia Jurja Tokma-

- 1) 1558 Stycznia 27. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 33 f. 835).
- 2) 1559 Listopada 2. Tamże Ks. Zap. 42 f. 31.
- 3) 1561 w Grudniu. Tamże Ks. 45 dok. 17.
- 4) 1561 Grudnia 13. Tamże Ks. Spr. Sąd. 46 f. 148 odw.
- 5) Tamże Ks. Zap. 39 f. 260.
- 6) Ob. wyżej.

kowa. Tu w dzień Św. Małgorzały 1564 r. rycerstwo polskie Rosyjan na głowę pobiło; 5000 tych ostatnich legło na placu a sam kniaź Tokmakow ledwie z życiem uszedł. Tryumf jednak był krótki; przeważne siły moskiewskie w tym samym jeszcze roku podstąpiwszy powtórnie pod Ozieryszcze szturmem je zdobyli ¹⁾. Wojna z Moskwą ciągle trwała ze zmiennym szczęściem. W 1565 r. król wzywa rotmistrzów Witebskich i Surażskich, aby Stanisławowi Pacowi, jako sprawcy województwa Witebskiego byli posłuszni ²⁾, a Pac donosi królowi o żywności zamku Witebskiego ³⁾. Za zasługi wojenne Stanisław Pac został mianowany 16 Marca 1566 r. *wojewodą Witebskim* ⁴⁾. W kilka miesięcy później król listem swym do wojewody Witebskiego, Stanisława Paca, poleca temu ostatniemu: «przenieść niektóre domy zamku Witebskiego z posadów za rzeką Widbą i kopać rowy, robić ostroki i t. d. z powodu spodziewanego najścia ze strony Moskwy» ⁵⁾. W tym samym roku kozacy wojewody Witebskiego Paca pod wodzą Biruli, poczynili Moskwie wielkie szkody; 12 Grudnia 1566 r. pod Wielizem wojsko moskiewskie na głowę porazili, a w krótkce potem zdobyli twierdzę Sitno a w niej wiele zapasów wojennych ⁶⁾. W Styczniu 1568 r. ciż sami kozacy witebscy przez Paca wysłani zamki moskiewskie Uświat, Wieliz i Biele spalili i spustoszyli a 28 Stycznia 1568 r. powtórnie pod Wielizem wojska moskiewskie pobili ⁷⁾. Niepowodzenia te

- 1) Strykowski. Kronika II 415.
- 2) 1565 Września 15. List królewski. M. Lit. Ks. Zap. 45 dok. 83.
- 3) 1565 Września 15. Odpis Stanisława Paca do króla. Tamże dok. 84.
- 4) Tamże Ks. Spr. Sąd. 44 f. 162.
- 5) 1566 Sierpnia 36. List królewski. Tamże Ks. Zap. 47 f. 71 i 59.
- 6) Strykowski II 416.
- 7) Tamże II 418.

zmusiły Moskwę w tym samym jeszcze roku do odstąpienia od Witebska ¹⁾).

Jako wojewoda Witebski Stanisław Pac ma ciągle zatargi z mieszczanami Witebskimi, którymi zbyt samowładnie chciał rządzić. To zmusiło króla w 1571 roku do wydania «dekretu wójtowi i mieszczanom Witebskim w sprawie ich z wojewodą Witebskim Stanisławem Pacem o różne krzywdy i uciski im poczynione przeciw prawu i przywilejów ich miejskich» ²⁾. Po obiorze króla Stefana szlachta Witebska wysłała posłów swych, kniazia Jurja Sokolińskiego, podkomorzego Fedora Danilewicza, chorążego Iwana Fedorowicza (Chrapowickich) i Bohdana Pasznickiego, na sejm walny Toruński 1576 r. Posłowie ci opowiedzieli królowi jako podczas wojny z Moskwą do budowania zamku Witebskiego wiele się przyczynili, a niektóre szanse na nowo wybudowali, a teraz ukończywszy robotę proszą króla aby ich na przyszłość do podobnej roboty nie zobowiązywano, co im król, w liście swym do «wojewody Witebskiego, dzierżawcy Surażskiego, Stanisława Mikołajewicza Paca», na przyszłość zastrzega ³⁾. Jednocześnie, na skutek skargi wojewody Witebskiego, Stanisława Paca, król upomina wojewodę Połockiego Mikołaja Dorohostajskiego, aby urzędnicy i szlachta Połocka nie naruszali granic województwa Witebskiego ⁴⁾. Z powyższych dokumentów widzimy, że Stanisław Pac był *starostą Surażskim*; wkrótce potem otrzymał także i *starostwo Wielizskie*. Listem swym (1582 r.) do Stanisława Paca wojewody Witebskiego wystosowanym, król pozwola mu, aby miastu Wielizowi 100 włók odmierzywszy na wygon i pasznię, resztę ziem pod

¹⁾ Szujski, Dzieje II 316.

²⁾ 1571 Maja 30. M. Lit. Ks. Zap. 54 f. 10.

³⁾ 1576 Listop. 23. Tamże Ks. 90 f. 22 — 23 druk. Akt. Zap. Ross. III Nr. 73.

⁴⁾ Tamże f. 25—26 druk. tamże Nr. 74.

folwark sobie zatrzymał ¹⁾. W 1585 r. Stanisław Pac otrzymuje potwierdzenie królewskie («panu Stanisławowi Pacowi wojewodzie Witebskiemu, staroście Wielizskiemu, dzierżawcy Surażskiemu») na dwa sioła Babinowicze i Czołnowniki w 600 kopach gr., które mu cedował garncer królewski Wojciech Wilkowski, dzierżący te sioła na mocy przywileju króla Zygmunta Augusta ²⁾. W tym samym roku Stanisław Pac nadaje wychodźcy moskiewskiemu Lewoszku Ławrowiczu trzy pustowszczyzny w Wielizskiej włości, zwane Poddubie, Sidorowo i Kopyłowo ³⁾.

Stanisław Pac umarł w r. 1588, a województwo Witebskie ze starostwami Suraż i Wieliz «*po śmierci Stanisława Paca*» otrzymał 9 Października 1588 r. wojewoda Brzeski Mikołaj Pawłowicz Sapieha ⁴⁾.

Będąc jeszcze podstolim Stanisław Pac zaślubił *Krystynę Chodkiewiczównę* córkę Hieronima Aleksandrowicza Chodkiewicza kasztelana Wileńskiego i starosty Żmudzkiego i Hanny Szemet. Następujący dokument objaśnia to: w 1564 r. pani Wileńska starościna Żmudska, Hieronimowa Aleksandrowicza Chodkiewicza Hanna Janowna Szemetowna czyni zapis majątków swych: Swisłocz, Gniezno, Szawlany i Lidowiany, synom swym Janowi i Hieronimowi Chodkiewiczom z tém, aby córkom jej, siostrom swym, a mianowicie Krystynie, żonie podstolego, dzierżawcy Trabskiego, Stanisława Paca wypłacili, a innym niezamężnym odłożyli po 2000 kop groszy ⁵⁾.

¹⁾ 1582 Grudnia 7. M. Lit. Ks. Zap. 67 f. 247 odw.

²⁾ 1585 Stycznia 30. Tamże Ks. 69 f. 273.

³⁾ 1589 Sierpnia 21. Potwierdzenie Lewoszku Ławrowiczu na pustosze, które mu listem swym 1585 r. nadał nieboszczyk wojewoda Witebski starosta Wielizski i Surażski Stanisław Pac (Met. Lit. Ks. Zap. 77 f. 49 druk. Akt. Już i Zap. Ross. I Nr. 195).

⁴⁾ M. Lit. Ks. Zap. 72 f. 113 i ten sam dok. Ks. 73 f. 427.

⁵⁾ 1564 Kwietnia 27. Tamże Ks. Zap. 38 dokum. 320.

W Styczniu 1589 r., «pani Stanisławowa Pacowa wojewodzina Witebska, starościna Wielizska i Surazska Krystyna Chodkiewiczówna» otrzymuje jako wdowa potwierdzenie królewskie na sioło Koziany nad rzeką Obolą w Ozierzyskiej włości ¹⁾.

Stanisław Pac z Krystyny Chodkiewiczówny pozostawił dwóch synów: Jurja (Nr. 12) i Samuela (Nr. 13).

6. Dominik Mikołajewicz Pac trzeci syn Mikołaja Jurjewicza Pacewicza, wojewody Podlaskiego (Nr. 3) i kniaźny Aleksandry Holszańskiej, jako *wojewodzie Podlaski* występuje już w 1550 r. wspólnie z matką i braćmi, z którymi w 1554 r. przyznaje posag swej siostrze a 1558 r. bierze udział w spadku po Holszańskich ²⁾. Bardzo mało posiadamy o nim szczegółów. Już w 1568 roku jest *podkomorzym Brzeskim* ³⁾. W następnym roku: «Dominik Pac podkomorzy Brzeski» posłował na sejm w Lublinie i podpisał akt unii ⁴⁾. Ostatnim z braci zasiadł Dominik Pac w senacie bo dopiero około 1571 r. Będąc już podkomorzym Brzeskim Dominik Pac został mianowany, po Hrehorym Józefowiczu Tryźnie, *kasztelanem Smoleńskim* ⁵⁾. Podczas bezkrólewia w Kwietniu 1573 r. Dominika Paca kasztelana Smoleńskiego wyznaczono do komisji śledczej celem wykrycia nadużyć w majątkach i skarbach zmarłego króla ⁶⁾. Zaraz potem, w Maju 1573 r., Dominik Pac, kasztelan Smoleński i podkomorzy Brzeski, dwór Horodyszcze w powiecie Kamienieckim i do tego wyspę

¹⁾ 1589 Stycznia 28. M. Lit. Ks. Zap. 73 f. 531 i ten sam dokum. Ks. 73 f. 621 i Ks. 74 f. 504.

²⁾ Ob. wyżej.

³⁾ 1568 Sierpnia 8. Zapis Jurja Ilinicza, na nim podp.: «Dominik Pac podkomorzy Brzeski». (Hildebrand. Rukop. Otd. Wilen. Publ. Bibl. str. 96).

⁴⁾ Daniłowicz Nr. 2382.

⁵⁾ Tryzna jako kasztelan Smoleński podpisał uniję 1569 r. (Daniłowicz Nr. 2382).

⁶⁾ Orzelski, Dzieje Polski. Tom wstępny f. 65.

lasu¹⁾, nazwaną Sałow-grud, sprzedaje Ławrynowi Wojnie, podskarbiemu nadwornemu i pisarzowi litewskiemu ²⁾. We trzy lata później Dominik Mikołajewicz Pac kasztelan Smoleński, podkomorzy Brzeski, uczyniwszy zamianę z księciem Mikołajem Krzysztofem Radziwiłłem, marszałkiem nadwornym litewskim, pozwolił panu marszałkowi 42 włók od puszczy majątku swego Kunosy, w województwie Nowogrodzkim, dołączyć do Nieświeża a otrzymał w zamian dwór Jeleński kupiony przez marszałka od córek Lubkowych ³⁾.

Dominik Pac umarł w 1579 roku ⁴⁾.

Żoną jego była *Anna Łozczanka*, wdowa podobno od 1 Kwietnia 1550 r., po Lwie Patejewiczu Tyszkowiczu, i już matka trzech synów, z których jeden Adam Pocię został później metropolitą Kijowskim, pod imieniem Hippacego ⁵⁾. Z dokumentów dowiadujemy się, że Anna była córką Andrzeja Borysowicza Łozki, wojskiego Brzeskiego i Hanny ⁶⁾. Zresztą o niej zu-

¹⁾ Wyspa lasu—lesny ostrow, wyrażenie miejscowe oznacza grunt między błotami.

²⁾ 1573 Maja 12. Akta Brzeskiego grodzkiego Sądu. Ks. za r. 1597—1609 f. 160—166 druk. Akta Wileńsk. VI 201—202.

³⁾ 1576 Października 28. Prawo zamienne przyznane w Styczniu 1577 w grodzie Nowogrodzkim. (Archiwum Radziwiłłów. Karczewskiego Replika prokuratora jenerałnego massy. Wilno 1824 str. 21).

⁴⁾ W tym roku kasztelanem Smoleńskim został Jurij Zenowicz kasztelan Połocki, a kasztelanem Połockim 14 Października 1579 Iwan Wołmiński (M. Lit. Ks. Zap. 64 f. 248).

⁵⁾ Monumenta o obrazie Kodeńskim przez Albrychta Stawskiego 2 tomy 1723 r. II 218—219. Także Niesiecki Herbarz VII 227 i 335 i panegiryk Wysockiego «Niebo gwiazdeczne» na ślub Elżbiety Słuszczańskiej z Kazanowskim 1634 r.

⁶⁾ 1546 Kwietnia 19 ind. 4 Diak hospodarski Lew Patejewicz Tyszkowicz skarży się na (Wasilowę) Andrejewicza Łozczyne, Tomiłę Wasilewnę, iż odjeżdżając na wojnę pozostawił żonę z dziećmi w majątku teściowej swej, matki męża jej, Rohaczach. Tymczasem teściowa jego, matka jej, zmarła, a mąż jej (Tomiły) majątek Rohacze zagarnął i żonę jego zeń wypędził.

pełny brak szczegółów. Dominik Pac pozostawił z niej dwóch synów: Jana (Nr. 14) i Mikołaja (Nr. 15).

7. Paweł Mikołajewicz Pac, najmłodszy syn Mikołaja Jurjewicza Pacewicza wojewody Podlaskiego (Nr. 3) i kniaźny Aleksandry Holszańskiej; obok matki i braci występuje jako *wojewodzie Podlaski* w latach 1550—1558¹⁾. Król Zygmunt August utworzywszy w r. 1566, przy każdym województwie kasztelaniję, (do tego czasu istniały tylko dwie—Trocka i Wileńska) mianował Pawła Paca *kasztelanem Witebskim*²⁾. Prawdopodobnie około tego samego czasu został Paweł Pac *starostą Dorsuniskim*, ożeniwszy się z Rainą Wołłowiczówną, w dową po staroście Dorsuniskim Marcinie Janowiczu Chrzczonowiczu³⁾. W 1569 r. Paweł Pac kasztelan Witebski posłował na sejm Unii⁴⁾. Na tym sejmie król dał przywilej Pacowi «na dwór Wilkomierz, w 300

(M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 18 f. 22).—1547 Października 6 ind. 6 Wasilewa Andrejewicza Łozczyna, Tomiła Wasilewna, pozywa horodniczego Kijowskiego Iwana Hryhorowicza Służkę i żonę jego Bohdanę, kniahinę Wasilową Michałowicza Kowelską Zofję Andrejewnę i dzierzawczynię Mohylewską, Fedorowę Baczynę Tomilę, Łozczanki, o trzecią część majątku Rohacze, który świekrowa jej, matka ich, nieboszczka wojska Brzeska Andrejowa Borysowicza Łozczyna, Hanna, zapisała synowi swemu, mężowi jej, nieboszczkowi Wasilowi Andrejowiczowi Łozce. (Met. Lit. Ks. Spr. Sąd. 20 f. 31).

¹⁾ Patrz wyżej pod Nr. 4.

²⁾ W tymże roku utworzono kasztelaniję: Brzeską (M. Lit. Ks. Zap. 50 f. 3); Żmudską (M. Lit. Ks. Zap. 48 f. 1); Mściśławską (M. Lit. Ks. Zap. 50 f. 5); Mińską (M. Lit. Ks. Zap. 48 f. 3); Braclawską (M. Lit. Ks. Zap. 38 f. 396); Połocką (M. Lit. Ks. Zap. 48 f. 25) a więc prawdopodobnie i inne, których w Metryce Litewskiej nie odnaleźliśmy.

³⁾ W przywileju na Wilkomierz (M. Lit. Ks. Zap. 48 f. 292) powiedziano wyraźnie: «iż Paweł Pac kasztelan Witebski dzierży starostwo Dorsuniskie które poprzednio było nadane Janowi Chrzczonowiczowi a po jego śmierci wdowie jego Rainie Wołłowiczównie która powtórnie wyszła za tegoż Pawła Paca».

⁴⁾ Szujski. Dzieje II 320.

kopach gr. zawiedzony, którą to sumę Paweł Pac, za konsensem królewskim, spłacił wdowie po Janie Szymkowiczu marszałku i pisarzu gospodarskim, staroście Tykocińskim,—Aleksandrze Wiśniowieckiej¹⁾; w kilka miesięcy później powyższy przywilej król rozciągnął «na urząd starosty grodowego Wilkomirskiego²⁾», a nakoniec, łącząc oba przywileje w Listopadzie 1569 r., dał «Pawłowi Mikołajewiczowi Pacowi kasztelanowi Witebskiemu, ostateczny przywilej «na dwór Wilkomierz z włością, i urzędem grodowym sądowym»³⁾. Paweł Pac, kasztelan Witebski, w następnym roku wspólnie z bratem swym Mikołajem, biskupem Kijowskim, naznaczeni zostali rządcami Wilna, podczas nieobecności wojewody Wileńskiego Mikołaja Radziwiłła⁴⁾; w 1573 roku Paweł Pac posłował od stanów litewskich na sejm elekcyjny⁵⁾. Podczas bezkrólewia 1575 roku, senatorowie litewscy zgromadzeni w Wilnie, potrzebując pieniędzy na wojnę moskiewską, puszczają Pawłowi Pacowi majątek Berzniki w summie 800 kop gr., którą tenże wniósł do skarbu⁶⁾. Było to w czasie elekcyi, która wahała się między cesarzem Maksymiljanem a Stefanem Batorym. Cesarz miał początkowo na Litwie liczne stronnictwo, gdy jednak w Lutym 1576 r. Batory wjechał do Polski, senatorowie litewscy, a między nimi i kasztelan Witebski, Paweł Pac, napisali list do prymasa, «że wprowadzie byli za

¹⁾ 1569 Maja 1 w Lublinie. List panu Pawłowi Pacowi kasztelanowi Witebskiemu (M. Lit. Ks. Zap. 48 f. 292).

²⁾ 1569 Października 29 w Knyszynie. Przywilej Pawłowi Pacowi kasztelanowi Witebskiemu, staroście Dorsuniskiemu (M. Lit. Ks. Zap. 48 f. 335).

³⁾ 1569 Listopada 10 w Knyszynie (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 53 f. 245).

⁴⁾ 1570 Kwietnia 10. List królewski; ob. wyżej pod Nr. 4.

⁵⁾ Moraczewski V 9. Niesiecki VII 221 i t. d.

⁶⁾ 1575 Sierpnia 6. List panów rady W. Ks. Lit. (W archiwum centralnem Wileńs. druk. Wileńs. Akty VIII 253).

obiorem cesarza, ale że teraz wielu z cesarskiego stronnictwa chwieje się, cesarz nie jedzie, a Stefan Batory już może i jest w Polsce, przeto należałoby zaraz po wielkiej nocy sejm pod Warszawę zwołać i cos stanowczego ułożyć¹⁾.

Wkrótce po swoim obiorze, król Stefan mianował Pawła Paca w 1578 roku *wojewodą Mściśławskim*²⁾, a prawdopodobnie jednocześnie *starostą Mściśławskim i Radomskim*. Już w Grudniu tegoż roku Paweł Pac wyznaczony do rewizji majątków władzy Połockiego, jako «wojewoda i starosta Mściśławski» wyrokował w tej sprawie³⁾. W 1584 roku Paweł Pac wojewoda Mściśławski, starosta Wilkomirski, dzierżawca Radomski, otrzymuje przywilej na *starostwo Dziśnieńskie*, które wakowało od śmierci Jurja Zenowicza kasztelana Smoleńskiego, starosty Dziśnieńskiego⁴⁾. Około tego czasu będąc wdowcem i zamierzając ponowić związki małżeńskie, uczynił dla zabezpieczenia losu swych córek, zapis następującej treści: «Paweł Mikołajewicz Pac wojewoda i starosta Mściśławski i Wilkomirski, dzierżawca Radomski, władając majątkami w powiecie Osmiańskim przezwanymi Dżisna, Ostrowiec z dwoma miasteczkami do nich należącymi Koziany i Twerecz, a także majątkami Orzweta i Komarowo; a w powiecie Bracławskim majątkiem Nowydwór, nabytymi wspólnie z nieboszczką małżonką swą Rainą Hryhorowną Wołłowiczówną prawem wieczystym od pani Hanny Janowny Chrzczonowiczówny i małżonka jej Wojciecha Szorca, a stosownie do uchwały sejmu Brzeskiego 1566 r. mając prawo szafowania tymi majątkami jako własnymi, rozporządza nimi między córki swe Zofiję i Barbarę i

¹⁾ Moraczewski V 92.

²⁾ Po Jurju Ostyku który 13 Kwietnia 1578 mian. wojewodą Smoleńskim (M. Lit. Ks. Zap. 59 dok. 101).

³⁾ 1578 Grudnia 26. M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 60 f. 380 druk. Akt. Zap. Ross. III Nr. 135).

⁴⁾ 1584 Kwietnia 15. M. Lit. Ks. Zap. 50 f. 117.

synów Mikołaja i Piotra. A mianowicie: zapisuje córce swej Zofii majątek Nowydwór w powiecie Bracławskim z siołami do niego należącymi Altoprud i Orpworda, summy: 3700 kop gr. na starostwie Wilkomirskim, 800 kop dane Janowi Abramowiczowi, wojskiemu i namiestnikowi Wileńskiemu, pod zastaw kamiennicy w Wilnie, Ostykowską zwanej, na Niemieckiej ulicy, do których to summ ma być dołożone tyle gotówką, aby cały posag stanowił zł. 12000. Nadto, w szczególnej dla swej córki miłości, Paweł Pac zapisuje jej jeszcze nad posag 3000 zł. p. w zamian za co, Zofia ma się wyrzec wszelkich pretensyj do majątków tak ojczystych jako i macierzystych. Drugiej swej córce Barbarze, gdy będzie wychodziła za mąż, Paweł Pac naznacza także posagu 12000 zł. p., które on sam, a po jego śmierci synowie jego Mikołaj i Piotr siostrze, obowiązani będą wypłacić. Ruchomościami pozostałymi po matce, klejnotami i t. d. mają się siostry na równe części podzielić¹⁾.—Starostwa Mściśławskie i Radomskie ustąpił Paweł Pac w 1592 r. synowi swemu Piotrowi²⁾. W tym samym roku Pac został obrany marszałkiem sejmu w Warszawie³⁾. Z wojewody Mściśławskiego Paweł Pac został mianowany 25 Czerwca 1593 r., po śmierci Jana Kiszki, *kasztelanem Wileńskim*⁴⁾. Paweł Pac kasztelan Wileński, mając zapisany sobie od małżonki swej Anny Chodkiewiczówny majątek Grodek w powiecie Grodzieńskim, takowy zastawia w sumie 8000 zł. Lwu Sapieżu, a następnie ceduje swe prawa do tego majątku zięciowi swemu Albrychtowi Rakowskiemu, łożniczemu JKM. staroście Babi-mostskiemu⁵⁾. Pod sam koniec życia zastawił Paweł

¹⁾ 1584 Kwietnia 10. List Pawła Paca. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 61 f. 179).

²⁾ M. Lit. Ks. Zap. 77 dokum. 412 i 501. Patrz niżej.

³⁾ Hajdensztajn. Dzieje Polski II 310.

⁴⁾ M. Lit. Ks. Zap. 77 dokum. 556.

⁵⁾ Pokazuje się to z aktu z d. 23 Października 1594 r. którym

Pac dziedziczny swój majątek Rożankę u podskarbiego Dymitra Chaleckiego ¹⁾).

Paweł Pac zmarł w 1595 r. spisawszy w tymże roku testament ²⁾. Kasztelaniję Wileńską, objął po jego śmierci Hieronim Jurjewicz Chodkiewicz wojewoda Mścisławski ³⁾.

Paweł Pac wstępował dwa razy w związki małżeńskie. Pierwszą jego żoną była Raina Wołłowiczówna, wdowa po Marcinie Janowiczu Chrzczonowiczu, staroście Dorsuniskim. Jeszcze w Styczniu 1564 r. Marcin Janowicz Chrzczonowicz pożyczywszy od małżonki swej Rainy Wołłowiczówny 4000 kop w summie tej zapisuje jej majątki swe Komarowo, Orzweta i Strunna; nadto, wzięwszy za nią posagu 1600 kop, zapewnia jej tę sumę na majątkach swych Dziśnie z miasteczkiem Twerecz i dworem Ostrow ⁴⁾. Raina Wołłowiczówna już w 1569 roku jest żoną Paca ⁵⁾. Była ona córką Hrehorego Wołłowicza, kasztelana Nowogrodzkiego, a przez matkę wnuczką Janowej Pałuskiej Maryny Odyńcewiczówny, jak to widać z dokumentu z 1573 roku, według którego: «Paweł Pac kasztelan Witebski i starosta Wilkomirski i Raina Wołłowiczówna praw swych do domu w Słonimie, który spadł na nich, jako na dzieci Hrehorego Wołłowicza, kasztelana Nowogrodzkiego, starosty Słonimskiego, po babce ich Janowej Pałuskiej Marynie Odyńcewiczównie, ustępują Michałowi Wołłowiczowi, staroście Słonimskiemu ⁶⁾».

Lew Sapieha praw swych do Grodka ustępuje Dymitrowi Chaleckiemu podsk. ziem. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 63 f. 397).

¹⁾ Pokazuje się to z akt. Tryb. Główn. Lit. w roku 1687 Nr. 237—238.

²⁾ Niesiecki VII 221.

³⁾ Kasztelanem Wileńskim już w tymże 1595 roku (Jewłaszewski. Pamiętnik 61).

⁴⁾ 1564 Stycznia 12. Dwa zapisy Chrzczonowicza małżonce swej (M. Lit. Ks. Spraw. Sąd. 46 f. 693 odw. i 698).

⁵⁾ Obacz wyżej przywilej na star. Wilkomirskie 1569 r.

⁶⁾ 1573 Listopada 17 w Słonimiu. Kopija oryginalna w archiwum Wołłowiczów.

Raina z Wołłowiczów Pacowa zmarła przed rokiem 1584 ¹⁾, pozostawiając synów Mikołaja (Nr. 16) i Piotra (Nr. 17) i córki Zofiję (Nr. 18) i Barbarę (Nr. 19).

Po śmierci pierwszej żony ożenił się Paweł Pac w 1585 roku ²⁾ z Anną Hryhorowną Chodkiewiczówną, wdową (od r. 1580) po Pawle Iwanowiczu Sapieżem kasztelanem Kijowskim ³⁾. Oboje małżonkowie «Paweł Pac na Rożance wojewoda i starosta Mścisławski, Wilkomirski, Dziśnieński, dzierżawca Radomlski i Pawłowa Pacowa wojewodzina Mścisławska Hanna Chodkiewiczówna, córka Hrehorego Aleksandrowicza Chodkiewicza kasztelana Wileńskiego, hetmana wielkiego litewskiego, starosty Grodzieńskiego i Mohylewskiego i małżonki jego Katarzyny Iwanowny kniaźny Wiśniowieckiej, po bezpotomném zejściu Andrzeja podstolego Lit., starosty Mohylewskiego, i Aleksandra starosty Grodzieńskiego i Mohylewskiego dzierżawcy Aińskiego, — Hrehorowiczach Chodkiewiczach, dzielą się w Grudniu 1587 r., z dziećmi zmarłych: kniaźnia Romana Fedorowicza Sanguszki, wojewody Braclawskiego, hetmana polnego Lit. i małżonki jego Aleksandry Hryhorowny Chodkiewiczówny: Stanisławową Radzimińską kasztelanową Czerską, kniaźnią Fedorą Romanowną Sanguszkówną, kniahiną Januszową Zasławską, Aleksandrą Romanowną Sanguszkówną i kniaziem Romanem Romanowiczem San-

¹⁾ Obacz wyżej zapis Pawła Paca 1584 r.

²⁾ Jeszcze 7 Grudnia 1584 kasztelanowa Kijowska Pawłowa Sapieżyna Hanna Hryhorowna Chodkiewiczówna ma sprawę z kniaziem Aleksandrem Połubińskim (Met. Lit. Ks. Zap. 68 f. 378). Już 29 Marca 1586 Hanna Koptewna 1-go voto Iwanowa Wołłowiczowa, starościna Grodzieńska 2-o voto Lwowa Sapieżyna (!) rozpisując majątki między dzieci swe zapisuje córkom 2000 kop, które pożyczyła «Pawłowej Pacowej wojewodzynie Mścisławskiej Hannie Hryhorownie Chodkiewiczównie, w której summie trzyma majątek Dojlidy (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 67 f. 84).

³⁾ Testament Pawła Iwanowicza Sapiehy kasztelana Kijowskiego pisany 6 Października 1580, jawiony w Metryce w Grudniu 1580 (Met. Lit. Ks. Zap. 66 f. 169).

guszką wojewodzie Podlaskim,—majątkami wyżej wymienionych Chodkiewiczów kasztelanów Wileńskich. Wojewodzinie Mściławskiej przypadły: w powiecie Grodzieńskim połowa miasta i majątków Zabłudowskich, zamek i miasto Horodek dwór i miasto Choroszcz, z folwarkami siołami i t. d; w powiecie Rzeczyckim dwór i miasto Dobosna z siołami i t. d., nadto połowa kamiennicy w Wilnie i placów w Grodnie, Trokach i Brześciu ¹⁾. Paweł Pac na Rożance wojewoda i starosta Mściławski, Wilkomirski i Dziśnieński, dzierżawca Radomski, jako opiekun małżonki swej Hanny Chodkiewiczówny niegdy żony Pawła Sapiehy, kasztelana Kijowskiego, starosty Lubeckiego i Łojowskiego, imieniem tejże małżonki i synów jej Jana i Pawła Sapiehów pozywa, w Kwietniu 1589 roku, kniazia Aleksandra Michałowicza Wiśniowieckiego, starostę Czerkaskiego, Kaniowskiego, Korsuńskiego, Lubeckiego i Łojowskiego o sumę 4931 kop i 18 gr., którą nieboszczyk kasztelan Kijowski miał na zamku Lubeczu ²⁾. W tym samym roku król skazuje wojewodzinę Mściławską, starościny Mściławską i Wilkomirską, panią Hannę Hryhorownę Chodkiewiczównę na zapłacenie podstaroście Surażskiemu Wojciechowi Watlewskiemu 800 kop za dług, który zaciągnęła będąc Pawłową Sapieżyną, kasztelanową Kijowską starościna Lubecką, Przewalską i Kuźnicką ³⁾. W 1593 r. kasztelan Kijowski Jan Pawłowicz

¹⁾ Dział dokonany w Brześciu 8 Grudnia 1587 wniesiony przez Paców 3 Listopada 1588 do ksiąg grodzkich Grodzieńskich a 20 Stycznia 1589 do Metryki Lit. (Ks. Spr. Sąd. 65 f. 706.). Ten sam dział wniesiony przez Stanisława Radziwińskiego 16 Listopada 1588 do Metryki (Ks. Spr. Sąd. 65 f. 595). Dzieci Romana Sanguszki dzielili 26 Grudnia 1587 między siebie drugą połowę Chodkiewiczowskich dóbr. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 65 f. 660).

²⁾ 28 Kwietnia 1589. Pozew. (Met. Wołyńska Ks. 9 f. 42 odw.).

³⁾ 1589 Stycznia 20. Dekret (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 64 f. 199).

Sapieha zeznaje, iż wraz z matką swą wojewodziną Mściławską, Pawłową Pacową, Sapieżyną, Hanną Chodkiewiczówną, i bratem swym nieboszczykiem Pawłem, pożyczili od starosty Helwetskiego, leśniczego Mereckiego, Orańskiego i Perełajskiego, Piotra Nonharta, 215 kop gr. za co ustępują mu 8 służb ludzi w siole Toboli w powiecie Grodzieńskim, które im się dostało za dług Dymitra Fedorowicza Sapiehy, od wdowy jego Hanny Hryhorowny Tryznianki ¹⁾.

Anna z Chodkiewiczów Pacowa przeżyła męża swego który, jak mówiliśmy wyżej, umarł 1595 r. ²⁾.

8. Jadwiga Mikołajewna Pacówna, córka Mikołaja Jurjewicza Pacewicza wojewody Podlaskiego (Nr. 3) i kniaźny Aleksandry Holszańskiej. Wydana najprzód za Mikołaja Stanisławowicza Syrewicza ciwuna Uzwentskiego, który w 1554 r. otrzymuje od Paców, braci żony swej, zeznanie: «iż pozostali winni posagu po siostrze swej Jadwidze, zięciowi swemu Mikołajowi Stanisławowiczowi Syrewiczowi ciwunowi Uzwentskiemu, 150 kop; gdyby tej sumy na termin nie oddali, to mają zięciowi swemu postąpić majątek Trusowicze» ³⁾. W kilka lat potem, Jadwiga Pacówna owdowiawszy, wyszła powtórnie za Wojciecha Janowicza Szemeta ciwuna Dyrwiańskiego który w Styczniu 1561 r. zapisuje małżonce swej «Jadwidze Mikołajewnie Pacewicza» majątek swój Jaszuny, który mu się dostał w dziale z braćmi Marcinem i Janem Szemetami ⁴⁾. We dwa lata potem: «Wojciechowa Janowicza Szemetowa Jadwiga

¹⁾ 1593 Lipca 18. M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 68 f. 288.

²⁾ Niesiecki VII 221.

³⁾ Obacz wyżej po Nr. 4. Akt ten wpisany do metryki 5 Grudnia 1561 przez Stanisława Mikołajewicza Syrewicza syna Mikołaja Stanisławowicza ciwuna Uzwentskiego (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 41 f. 252 odw.).

⁴⁾ 1561 Stycznia 9 (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 42 f. 678).

Pacowna» czując się chorą spisała testament. Wszystkie majątki macierzyste zapisuje ona małżonkowi swemu Wojciechowi Szemetowi, ciwunowi na Żmudzi, po którego śmierci majątki te mają spaść na krewnych jej — Paców; nadto darowuje mężowi niektóre klejnoty i sumę 400 kop, którą tenże jako wiano zapisał jej na majątkach swych Merecz i Wołokniki. Ruchomości zapisuje braciom Dominikowi i Pawłowi Pacom, na koniec bratu Mikołajowi Pacowi, biskupowi Kijowskiemu, sumę 1000 kop gr. na Żagorach ¹⁾. Pani Szemetowa żyła jeszcze długo po napisaniu tego testamentu. W Maju 1581 roku wojska ziemi Żmudzkiej, Wojciechowa Szemetowa Jadwiga Mikołajewna Pacówna i wojewodzianka Podlaska, ma sprawę z wojewodziną Brzeską Fedorą i Marcinem Tyszkiewiczami Łohoj-skimi o to iż poddany jej z Zaozierza zabił bojaryna Łohojskiego ²⁾.

9. Aleksandra Pacówna, prawdopodobnie córka Mikołaja Jurjewicza Pacewicza wojewody Podlaskiego, była około 1550 r. za *Rasmussem Bohdanowiczem Dowgirdem*, wdowcem po kniaźnie Annie Wasilewnie Połubińskiej ³⁾.

10. Teodora (Fedia) Pacówna, także prawdopodobnie córka Mikołaja Jurjewicza Paca wojewody Podlaskiego, żona *Mikołaja Dogila Cyryny*, spisywała swój testament w Łyczkowie 29 Kwietnia 1581 ⁴⁾.

11. NN. czwarta córka Mikołaja Jurjewicza Pacewicza wojewody Podlaskiego ⁵⁾. Los jej niewiadomy.

¹⁾ 1563 Października 26. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 46 f. 661).

²⁾ Tamże Ks. Zap. 68 f. 19 odw.

³⁾ Żychliński. Złota Księga V. f. 202.

⁴⁾ Dunczewski. Herbarz I 62.

⁵⁾ Według Niesieckiego, VII 220, były 4 córki.

POKOLENIE V.

12. Jurij Stanisławowicz Pac, syn Stanisława Mikołajewicza Paca wojewody Witebskiego (Nr. 5) i Krystyny Chodkiewiczówny, prowadził żywot cichy. W 1602 roku «Jerzy Stanisławowicz Pac, wojewodzie Witebski» sprzedaje Księżu Mikołajowi Krzystofowi Radziwiłłowi dwór Mohylnę z folwarkami, wioskami, rzekami i jeziorami. Z aktu tego dowiadujemy się iż Jerzy Pac już poprzednio sprzedał był temuż księżu Radziwiłłowi wieś Andrusze z dworcem, gruntami i t. d. ¹⁾.

W 1608 roku Jerzy Pac, wojewodzie Witebski, i Jakób Żdźarski, imieniem rycerstwa konfederacji Brzeskiej, aktykowali w urzędzie grodzkim Brzeskim list assekuracyjny króla Zygmunta III, którym król zwalnia rycerstwo od odpowiedzialności za to, że po wojnie inflanckiej 1606 r., nieodebrawszy żołdu, w ekonomijach Brzeskiej, Kobryńskiej i Kamienieckiej, żywność i prowiant wybrałszy, między siebie podzielili ²⁾.

13. Samuel Stanisławowicz Pac, syn Stanisława Mikołajewicza Paca, wojewody Witebskiego (Nr. 5) i Krystyny Chodkiewiczówny, znany nam tylko z jednego dokumentu: w 1599 roku Samuel Stanisławowicz Pac, wojewodzie Witebski, sprzedał majątek swój Święty

¹⁾ 1602 Sierpnia 2. Prawo sprzedażne, przyznane 5 Sierpnia w aktach grodzkich Nowogrodzkich a 3 Października 1602 r. w aktach ziemskich Nowogrodzkich (Archiwum Radziwiłłów. Replika Karczewskiego. Wilno 1824 str. 25—26).

²⁾ List królewski z d. 2 Kwietnia 1608 pokładany 18 Kwietnia w urzędzie grodzkim Brzeskim, a następnie wniesiony 3 maja 1608 do akt grodzkich Wileńskich (Akta Wileńskie. Grodzkiego Sądu. Związek Nr. 4692 za rok 1608 dokum. 12. Akty Wileńskie. VIII 270).

Dwór z miasteczkiem Mohylną, wsiami, folwarkami i t. d. Księciu Mikołajowi Krzysztofowi Radziwiłłowi¹⁾.

14. Jan Dominikowicz Pac²⁾, syn Dominika Mikołajewicza Paca, kasztelana Smoleńskiego (Nr. 6) i Anny Łozczanki, wkrótce po śmierci ojca, około 1580 r. został *cześnikiem litewskim*. Już w 1582 roku Jan Pac, cześnik W. Lit., otrzymuje przywilej na wieś Dymniki w dzierżawie Kamienieckiej³⁾. W 1584 r. podobny przywilej na sioła Kiwile i Klikole w ciwunstwie Dyrwiańskim na Żmudzi, które mu cedował stryj Mikołaj Pac kasztelan Smoleński⁴⁾; a w 1585 r. król wyznacza komisarzy dla ustanowienia granic między gruntami włości królewskiej Wieżskiej, sioł Terebeszowa i Pesenków, a gruntami majątku Kiwaczyckiego, należącego do Paców, Jana cześnika W. Ks. Lit. i Mikołaja, podkomorzego Brzeskiego. Komisarzami ze strony królewskiej byli kasztelan Wileński, kanclerz W. Lit. Ostafi Wołłowicz i kanonik Wileński, pisarz skarbowy, ksiądz Tomasz Makowiecki; ze strony Paców zaś sekretarz Maryan Łoknicki i Jakub Krasimski. W następnym roku, król dekretem swym pochwala działania tej komisyi i grunta sporne każe podzielić na równe części⁵⁾. W 1588 r. król pozwala Janowi Pacowi, cześnikowi W. Ks. Lit., odkupić *dzierżawę Kamieniecką* od potomków niedawno zmarłego Gabryela Hornostaja, wojewody Brzeskiego, i trzymać według

¹⁾ 1599 Listopada 22. Prawo przedaźne przyznane w grodzie Nowogrodzkim 8 Sierpnia 1600 (Archiwum Radziwiłłów. Replika 25).

²⁾ Ob. niżej akta 3 Stycznia 1589, 5 Marca 1603, 1 Grudn. 1605 i t. d.

³⁾ 1582 Listop. 5. (M. Lit. Ks. Zap. 69 f. 37).

⁴⁾ 1584 Listop. 22. Tamże f. 241. Patrz pod Nr. 4.

⁵⁾ 1586 Marca 21. Dekret królewski (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 65 f. 185 odw.

prawa aż do czasu oddania summy¹⁾. W kilka miesięcy potem Jan Dominikowicz Pac, cześnik W. Lit., starosta Kamieniecki, sprzedaje majątki ojczyste, które mu się dostały w dziale z bratem Mikołajem podkomorzym Brzeskim, a mianowicie sioła: dwór Kunosy, z dworcem, miasteczkiem i wsiami, za 12000 kop gr., księciu Mikołajowi Krzysztofowi Radziwiłłowi²⁾. Konstytucją 1589 roku «Jan Pac cześnik W. Ks. Lit.» mianowany został szafarzem poborów Wileńskich³⁾. W tym samym, 1589 roku, Jan Pac zrzekł się urzędu cześnika litewskiego⁴⁾, a natomiast 20 Kwietnia 1589 r. «Jan Pac cześnik, starosta Kamieniecki» otrzymuje przywilej na dożywotne posiadanie *ciwunstwa Wileńskiego* z dworami do niego należącymi Niemenczynem i Swintianami, które to ciwunstwo zaważowało po śmierci Stanisława Naruszewicza, kasztelana Smoleńskiego, ciwuna Wileńskiego⁵⁾. Jednocześnie Jan Pac ceduje synowcowi swemu Stefanowi Mikołajewiczowi Pacowi, podkomorzącemu Brzeskiemu, sioło Dymniki w dzierżawie Kamienieckiej, na które ten ostatni otrzymuje królewski przywilej⁶⁾. Na początku 1592 r. Pac został obrany marszałkiem sejmu tak zwanego inkwizycyjnego⁷⁾. W tymże roku w skutek skargi instygatora Litewskiego, Malchera Kamińskiego, o to iż ciwun Wileński, dzierżawca Kamieniecki, Jan Pac, nie wnosi całkowicie

¹⁾ 1588 Kwietnia 13. Przywilej królewski (M. Lit. Ks. Zap. 74 f. 337 odw.).

²⁾ Prawo sprzedaźne Jana Paca z d. 3 Stycznia 1589 przyznane 22 Lutego w grodzie Słonimskim a 2 Czerwca wniesione do akt ziemskich Nowogrodzkich. (Archiwum Radziwiłłów. Replika 34.

³⁾ Volumina Legum II f. 1316.

⁴⁾ 1589 Kwietnia 26. Piotr Wołłowicz mianowany cześnikiem po dobrowolnym ustąpieniu Jana Paca (M. Lit. Ks. Zap. 77 f. 13).

⁵⁾ M. Lit. Ks. Zap. 76 dokum. 7.

⁶⁾ 1589 w Kwietniu. (M. Lit. Ks. Zap. 73 f. 629 odw.).

⁷⁾ Niemcewicz. Panow. Zygm. III. I. 124.

do skarbu, dochodów z dzierżawy Kamienieckiej, król dekretem skazuje tego ostatniego, aby powinności swej dosyć czynił, i rachunki z dzierżawy Kamienieckiej do stołu królewskiego należącej, wedle ustawy rewizorskiej, do skarbu zdawał¹⁾ Ciwuństwo Wielkich Dyrwian na Żmudzi, z łaski króla Stefana, dostało się królowej Annie, która przez instygatora swego pozywa w 1594 roku Paców, Jana ciwuna Wileńskiego, dzierżawcę Kamienieckiego i Mikołaja, podkomorzego Brzeskiego o to, iż niewiadomo na mocy jakiego prawa władają w tem ciwuństwie siołami Ogłowo, Klikole, Sugunty i Poławkani²⁾. Zważywszy jednak iż wsie Kiwile i Klikole królowa pierwotnie nadała Mikołajowi Pacowi, kasztelanowi Smoleńskiemu, który dwie te wsie cedował Janowi Pacowi, a cesye tę król Stefan 23 Listopada 1584 r. potwierdził, — królowa w Stycznu 1595 roku powyższą cessyę jeszcze raz potwierdza na rzecz Jana Paca, ciwuna Wileńskiego i małżonki jego Zofii Wiśniowieckiej³⁾. W krótkce potem kanclerz Lew Sapieha odstępuje, za konsensem królewskim, *dzierżawę Dowgialiską* Janowi Pacowi i żonie jego Zofii Wiśniowieckiej⁴⁾. Jan Pac ciwun Wileński, przez sejm Warszawski, 1596 roku, wyznaczony został jednym z komisarzy dla rozgraniczenia województw Podlaskiego z Brzeskiem i z powiatem Grodzieńskim⁵⁾. Z ciwuna Wileńskiego Jan Pac został odrazu, 9 Marca 1600 r., *wojewodą Mińskim*, po Andrzeju Zawiszy, który mianowany podskarbisem W. Lit.⁶⁾. W miesiąc później król daje Janowi Pacowi, wojewodzie Mińskiemu, arendę na sta-

¹⁾ 1592 Listopada 4. Dekret instygatorowi. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 63 f. 352).

²⁾ 1594 Października 25. Dekret instygatorowi królowej Anny. (Tamże Ks. 70 f. 108).

³⁾ 1595 Stycznia 3. (M. Lit. Ks. Zap. 77 dokum. 637.).

⁴⁾ 1595 Marca 18. (Tamże dokum. 674).

⁵⁾ Volumina legum II fol. 1448.

⁶⁾ Nominacya. M. Lit. Ks. Zap. 87 dokum. 34.

rostwo Kamienieckie, innemi słowy, Pac odtąd zamiast liczby prowentu którą do skarbu wnosić był obowiązany, trzymając to starostwo gdy był ciwunem Wileńskim, otrzymał je teraz w dożywocie z płacą 1000 kop gr. rocznie do skarbu i z prawem przelania, w razie swej śmierci, starostwa na żonę i dzieci¹⁾. W tym że roku Jan Pac, wojewoda Miński, należał do komissyi w sprawie mieszczan Kamienieckich z Andrzejem Sapiehą, starostą Homelskim i Mikołajem Radziwiłłem wojewodą Trockim, o puszcę Kamieniecką²⁾. Jan Pac nabył Czartorysk od kniazia Jurja Michałowicza Czartoryskiego, który przy sprzedaży zawarował sobie na lat siedem prawo mieszkania na zamku Czartoryskim³⁾. Pomimo to Pac sprzeciwiał się wykonaniu tego warunku i sam w Czartorysku zamieszkał. Książ uciekł się do przemocy: 5 Grudnia 1602 r. książ Jurij Czartoryski z przyjaciółmi swymi Benedyktem Hulewiczem, Mikołajem Siemaszką, kasztelanem Bracławskim i licznym poczem dworzan niespodziewanie napadli na Czartorysk, sługi Paca pobili a jego samego ranili. Pac pozwał napastników przed sąd królewski i sprawa wytoczyła się na sejmie w Krakowie, 3 Marca 1603 r., na którą i pozrywający i pozwani stawili się. Król w trzech oddzielnych dekreтах pod powyższą datą «między Janem Pacem wojewodą Mińskim, ciwunem Wileńskim starostą Kamienieckim i Dowgialiskim» a kniazem Jurjem Michałowiczem Czartoryskim⁴⁾, Benedyktem Hulewiczem⁵⁾,

¹⁾ 1600 Kwietnia 20. (M. Lit. Ks. Zap. 85 f. 88).

²⁾ W Październiku 1600. Akta Brzeskiego podkomorskiego sądu Ks. za rok 1597—1619 f. 169 i 175 druk. Akta Wileńskie VI 204 i 209.

³⁾ Pierwotnego aktu sprzedaży Czartoryska nie odnaleźliśmy. Powyższe szczegóły wyjęte z ugody Czartoryskiego z Pacem (Met. Wołyńska Ks. 12 f. 152).

⁴⁾ Metr. Wołyńska Ks. 13 f. 20 odw.

⁵⁾ Tamże f. 22 odw.

Mikołajem Siemaszką na Hubkowie, kasztelanem Bracławskim, starostą i klucznikiem Łuckim ¹⁾, pozwanych, od zarzutu kryminału, a Siemaszkę zupełnie od odpowiedzialności, uwalnia; sprawy zaś z Czartoryskim i Hulewiczem odsyła przed sądy ziemskie. Strony jednak nie poszły tak daleko. Już we dwa dni po powyższej sprawie, za pośrednictwem książąt Krzysztofa Radziwiłła, na Birzach i Dubinkach, wojewody Wileńskiego, starosty Soleckiego i Aleksandra Ostrońskiego, wojewody, Wołyńskiego «stało się pomiarkowanie między Janem Pacem wojewodą Mińskim a kniaziem Jerzym Czartoryskim». Obie strony odpuszczają sobie wzajemnie wszelkie obrazy i t. d.; protestacye kryminalne i pozwy wzajemne mają być przez dekret J. K. M. sejmowy, «z ochroną honoru obu stron», zniesione, jako też strony powinny się starać, aby te wszystkie akta z ksiąg, gdzie się znajdują, za mandatem J. K. M. były wymazane. Spadkobierców sług pobitych Pac obowiązuje się, za głowy ich, zaspokoić. Książę wyrzeka się, służącego mu, według poprzednich kontraktów, na lat siedem, od daty sprzedaży, wolnego mieszkania na zamku Czartoryskim i majątność tę oddaje na wyłączną własność wojewody i jego małżonki Zofii z Wiśniowca Pacowej, wojewodziny Mińskiej. Książę nadto obowiązuje się prawo, służące matce swej Zofii Chodkiewiczównie Sieniawskiej, kasztelanowej Kamienieckiej, do wsi Ośnica, Telczy, Zaułok i dworu Czernysz, znieść, z warunkiem aby się tych praw zupełnie zrzekła, albo aby je na osobę wojewody transfundowała; książę ma tak samo postąpić, gdyby się na tych majątkach inne zapisy, małżonce jego lub synowi przysługujące, okazały. Kontrakty z zastawnikami mają być zachowane przez siedem lat; inne drobne zobowiązania kniazia, w tych majątkach, Pac uszanować się obowiązują.

¹⁾ Metryka Wołyńska Ks. 13 f. 23 odw.

Jednocześnie, formalnym aktem, książę Jurij Michajłowicz Czartoryski sprzedaje majątek swój własny, starodawne dziedzictwo swego domu, zamek i miasto Czartorysk, stary i nowy, z wszelkimi przynależnościami (które to dobra dostały mu się w spadku po rodzicach i po bezpotomnem zejściu brata kniazia Michała Czartoryskiego), za 400,000 złotych, Janowi Dominikowiczowi Pacowi, wojewodzie Mińskiemu, ciwunowi Wileńskiemu, staroście Kamienieckiemu i Dawgieliskiemu, i małżonce jego Zofii, kniażnie Wiśniowieckiej, oddalając od tych majątków syna, siostry i innych krewnych ¹⁾. Pacowie ze swej strony, następnego dnia, 6 Marca 1603 r., zapisują kniaziewi Czartoryskiemu, na własność, majątność w województwie Wołyńskiem, zamek i miasto Murowicę ²⁾. Nadto Pacowie, pod tą samą datą, zapisują kniaziewi Aleksandrowi Ostrońskiemu, wojewodzie Wołyńskiemu, na własność, majątek swój dziedziczny w powiecie Łuckim, sioło i folwark Kniahinin ³⁾, pod warunkiem, aby książę zachował, kontrakty dzierżawne i zastawy ⁴⁾. W 1605 roku Janusz Skumin Tyszkiewicz, starosta Bracławski i Cyryński, kwituje Jana Dominikowicza Paca, wojewodę Mińskiego, ciwuna Wileńskiego, dzierżawcę Dawgieliskiego i małżonkę jego Zofię Andrejewną, kniażnę Wiśniowiecką, z odebrania długu 2000 kop od nich mu należnego ⁵⁾. W następnym roku, oboje Pacowie, wspólnie z Wojciechem Bobolą, zo-

¹⁾ 1603 Marca 5 w Krakowie, wniesiono do akt we dwa dni później. (M. Wołyńska Ks. 12 f. 156).

²⁾ 1605 Marca 5 w Krakowie. List darowczy Jana Paca, wojewody Mińskiego kniaziewi Aleksandrowi Ostrońskiemu. Do dóbr Murowica należały: Beregi, Mantyn i Krug. (Met. Wołyńska Ks. 13 f. 32 i 35 odw.).

³⁾ 1603 Marca 7. Roboracya intercyzy z d. 5 Marca między wojewodą Mińskim i kniaziem Czartoryskim. (M. Wołyńska Ks. 12 f. 152 i 160).

⁴⁾ 1603 Marca 6. (Metr. Woł. Ks. 13 f. 28).

⁵⁾ 1605 Grudnia 1. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 74 f. 460).

stali skazani na zapłacenie summy 1600 zł. pols., którą wzięli od nieboszczyka kniazia Jurja Czartoryskiego ¹⁾. W 1607 r., w sprawie między Janem Pacem, wojewodą Mińskim, starostą Kamienieckim i Dawgieliskim, a ziemianinem Józefem Tyszkiewiczem Łohojskim i małżonką jego, Barbarą Pacówną, o dług, który z pierwotnego 2700 kop, z summami i zarękami, urósł do 10166 kop, ponieważ Tyszkiewiczowie niedopuszcili do egzekucji powyższej summy w majątkach swych Kamieniu, Dalkowiczach i Wilejce, sąd skazuje ich na bannicyję wieczną ²⁾. W Styczniu 1609 r. Jan Pac wojewoda Miński, ciwun Wileński, starosta Kamieniecki i Dawgieliski, ustąpił Niemenczyn, od ciwunstwa Wileńskiego, Enochowi Kaweczyńskiemu, podkomorzemu Mińskiemu ³⁾. Umarł Jan Pac we Wrześniu lub Październiku 1610 r. ⁴⁾. Dzierżawę Kamieniecką po nim, otrzymał 30 Października 1610 r. Ostafi Tyszkiewicz, podskarbi nadworny lit. ⁵⁾; ciwunstwo Wileńskie 13 Listopada 1610 r.; Krzysztof Wiesiołowski stolnik litewski ⁶⁾. Dopiero jednak 25 Listopada 1611 r. Mikołaj Sapieha star. Niemonoicki mianowany wojewodą Mińskim, po śmierci Jana Paca ⁷⁾.

Jan Pac miał prawdopodobnie dwie żony. Pierwszą miała być *Krystyna Naruszewiczówna*, córka Stanisława Naruszewicza, kasztelana Smoleńskiego i ciwuna Wileńskiego i Komajewskiej ⁸⁾. Musiała umrzeć młodo i bezpotomnie.

¹⁾ 1606 Lutego 13. (M. Wołyńska Ks. 14 f. 139 odw.).

²⁾ 1607 Czerwca 15. (M. Lit. Ks. Spr. Sad. 75 f. 319).

³⁾ 1609 Stycznia 17. Cessya. (M. Lit. Ks. Zap. 89. f. 125). Potwierdzenie królewskie Kaweczyńskiemu 17 Lutego. (Tamże f. 125).

⁴⁾ Żył jeszcze 13 Września 1610 (M. Lit. Ks. Zap. 89 f. 228).

⁵⁾ M. Lit. Ks. Zap. 89 f. 235.

⁶⁾ Tamże f. 242.

⁷⁾ Tamże dok. 421.

⁸⁾ Niesiecki VI 524 i VII 231.

Drugą żoną Jana Paca była, już często wyżej wspomniana, *kniazna Zofja Andrejewna Wiśniowiecka*, urodzona 1569 r. ¹⁾. Już w 1592 r. pani Janowa Pacowa, ciwunowa Wileńska, Zofja Wiśniowiecka, otrzymuje przywilej na dwór i miasteczko do ciwunstwa Wileńskiego należące Lingmiany ²⁾. Na początku następnego roku, książę Mikołaj Krzysztof Radziwiłł, wojewoda Trocki, z małżonką swą Halszką Eufemiją Andrejewną, Mikołaj Sapieha, wojewoda Witebski, z małżonką swą Hanną Andrejewną; książę Jurij Iwanowicz Czartoryski z żoną Aleksandrą Andrejewną i Jan Pac, ciwun Wileński, z żoną Zofiją Andrejewną, — książkami Wiśniowieckimi, zjechawszy się do Brześcia, uczynili dział majątków po rodzicach swych, ojcu kniazui Andrzeju Wiśniowieckim wojewodzie Wołyńskim i matce Eufemii z Wierzbickich. Z działu tego Pacowie wzięli na swą część zamek i miasto Murowicę z folwarkami, Kniahinin i Gruszewica ³⁾.

Wdowa Jana Paca wyszła powtórnie w 1614 r. za Krzysztofa Waclawa Szemeta, starostę Rosieńskiego i Skerstymońskiego ⁴⁾. W krótko po swym ślubie, kniazna Zofja Wiśniowiecka Szemetowa, starościna Rosieńska, ustępuje Piotrowi Pacowi chorążemu nadwornemu W. Ks. Lit. i małżonce jego Halszce Szemetównie swe prawa dożywotnie do dzierżawy Dawgieliskiej ⁵⁾.

Zofja Szemetowa umarła w Berezynie 4 Lutego 1619 r., mając lat 50; pochowana w katedrze Św. Sta-

¹⁾ Żyła lat 50; obacz niżej.

²⁾ 1592 Październ. 25. Przywilej (M. Lit. Ks. Zap. 77 f. 401 dokum. 441).

³⁾ 1593 Stycznia 25. Dział oryginalny w Publicznej bibliotece w Petersburgu (druk. Akt Jużn. i Zap. Ross. I Nr. 208).

⁴⁾ «Ochotna myśl przy zacnym weselu Krzysztofa Waclawa Szemeta Rosieńsk. Skerstymońsk. starosty i JOX Zofii Anny z Wiśniowca W. Wojewodzinej Mińskiej przez Woj. Surowskiego». Wilno 1614.

⁵⁾ 1614 Maja 30. List, potwierdzony przez króla 16 Marca 1615 r. (M. Lit. Ks. Zap. 91 f. 321).

niśława w Wilnie ¹⁾. Do końca życia trzymała starostwa Skerstymońskie i Rosieńskie, które po jej śmierci nadano: pierwsze (16 Marca 1619 r.) Aleksandrowi Chodkiewiczowi, wojewodzie Trockiemu ²⁾, drugie zaś (9 Marca 1619 r.) Hieronimowi Wołłowiczowi, star. Żmudzkiemu ³⁾. Jan Pac miał z niej sześciu synów: Krzysztofa (Nr. 20), Aleksandra (Nr. 21), Aureljana (Nr. 22), Jana Kaźmierza (Nr. 23), Pawła (Nr. 24) i Feliksa (Nr. 25) i córkę Annę 1-o voto Zenowiczową 2-o voto Kryszpinową (Nr. 26) ⁴⁾.

15. Mikołaj Dominikowicz Pac, syn Dominika Mikołajewicza Paca, kasztelana Smoleńskiego (Nr. 6) i Anny Łozczanki, po śmierci ojca, w 1579 r. mianowany *podkomorzym Brzeskim*. Już w Marcu 1580 r. Mikołaj Dominikowicz Pac, podkomorzy Brzeski, wspólnie z Ostafiejem Wołłowiczem, kasztelanem Wileńskim i kanclerzem, i Adamem Pocijem, sędzią ziemskim Brzeskim, jako komisarze, wydają wyrok w sprawie między mieszczanami i żydami Brzeskimi ⁵⁾. W 1584 r. Mikołaj Pac, podkomorzy Brzeski, otrzymuje od stryja swego Mikołaja Paca, kasztelana Smoleńskiego, sioła Sugunty i Poławkani ⁶⁾. Wspólnie z bratem, Janem, cześnikiem, Mikołaj Pac władał Kiwaczycami, dla

¹⁾ Na nadgrodku w tym kościele następujący napis: «D. O. M. etc. matce a dobrodziejce JMP. Zofii Xienżnie Wiszniewieckiej. Wojewodzinej Mińskiej, starościnej Rosieńskiej i Skirstomońskiej która mając lat 50 w Berezynie d. 4 Februario w r. 1619 usnęła w Panu, której ciało spoczywa na tym miejscu, Aleksander na Czartorysku pan, wojewodzie Miński z płaczem nieustannym położył «A. 1619». (Kraszewski. Wilno II 252).

²⁾ M. Lit. Ks. Zap. 93 f. 236.

³⁾ Tamże f. 240.

⁴⁾ Dzieci dokładnie wylicza Niesiecki VII 231, tylko Aureliana zwie Janem.

⁵⁾ Akta Grodzkie Brzeskie Ks. r. 1577—632 f. 349 (druk. Akty Wileńs. V str. 8).

⁶⁾ Obacz wyżej pod Nr. 4.

odgraniczenia których od sąsiednich majątków królewskich, król w 1585 roku wyznaczył komisarzy ¹⁾. W następnym roku podkomorzy Brzeski, Mikołaj Pac, mianowany został rewizorem królewskim dla rozpatrzenia sporu granicznego między wsią Orechowo, należącą do starostwa Brzeskiego, które trzymał Ostafiej Wołłowicz, kasztelan Wileński i kanclerz, a wsią Szack, starostwa Lubomlskiego, w dzierżawie u Stanisława Krasickiego, oboźnego JKM. ²⁾. W 1589 roku sejm Warszawski wyznaczył Mikołaja Paca, podkomorzego Brzeskiego na poborcę Brzeskiego ³⁾. Obydwaj bracia, Jan i Mikołaj, w 1594 r. pozwani zostali, przez instygatora królowej, o majątki na Żmudzi, które zapisał im stryj ich kasztelan Smoleński ⁴⁾. W tym samym jeszcze roku wydanym był dekret w tej sprawie: «dwie wsie Sugunty i Poławkani, w ciwuństwie Dyrwian większych, dzierżawie swojej, królowa Anna nadała pierwotnie Mikołajowi Pacowi, kasztelanowi Smoleńskiemu, który cedował je synowcowi swemu Mikołajowi Pacowi, a król Stefan tę cessyę 22 Listopada 1584 r. w Grodnie potwierdził; po zgonie jednak króla instygator cessyę tę zaprotestował. Obecnie królowa potwierdza ją na rzecz Mikołaja Paca, podkomorzego Brzeskiego i jego małżonki Zofii Sapieżanki» ⁵⁾.

Mikołaj Pac żadnych wyższych urzędów nie zajmował i na urzędzie podkomorzego Brzeskiego przesiedział do samej śmierci, która go zaskoczyła w Krakowie 1595 r. ⁶⁾. Pochowany w 1596 r. w Wilnie ⁷⁾. Szlachta

¹⁾ Obacz wyżej pod Nr. 14.

²⁾ 1586 Marca 24. List królewski i dekret podkomorski. Akta Brzeskiego podkomorskiego sądu Ks. r. 1584 — 1595 f. 51—58 (druk. Akta Wileńskie VI 141—142).

³⁾ Volumina legum II f. 1316.

⁴⁾ Obacz wyżej pod Nr. 14.

⁵⁾ 1594 Listop. 23. (M. Lit. Ks. Zap. 77 dokum. 638).

⁶⁾ Jurowiusz. Pogrzeb Mik. Paca. Kraków 1595 (Estreicher Bibliografia XV — XVII wieku f. 99).

⁷⁾ «Epicedium na pogrzeb JMP. Pana Mikołaja Paca pod-

Brzeska po jego śmierci obrała podkomorzym Jana Szuj-
skiego, któremu król na ten urząd 15 czerwca 1596 r.
udzielił przywilej¹⁾. Jednocześnie (9 czerwca) król «przez
względ na zasługi nieboszczyka Mikołaja Paca podko-
morzego Brzeskiego, któren żadnej nagrody nieodniosłszy
z tego świata zszedł i potomstwo w latach niedoroslých
pozostawił», naznacza na wychowanie syna jego Stefana
po 200 zł. pol., w ciągu 5 lat, z dochodów starostwa
Kamienieckiego²⁾. Według panegiryku wydanego
w kilkadziesiąt lat po jego zgonie: «rokiem przed śmier-
cią katolicką prawdę uznał i wyznał, tak zaś królowi
Zygmuntowi III był przyjemny, że go w łasce swej
pańskiej zawsze chował, w Krakowie chorzejącego mu-
zyką swą rekreował, a gdy umarł wyprowadzenie
ciała jego z Krakowa, zesłaniem na swe miejsce zacnej
osoby uszanował»³⁾. Mikołaj Pac, z dyssydenta zo-
stawszy katolikiem, fundował i uposażył wspólnie
z żoną swą Zofiją Sapieżanką kościół drewniany w ma-
jątku swoim Kiwaczycach⁴⁾.

Małżonka Mikołaja Paca—*Zofija Sapieżanka* była
córką Bohdana Pawłowicza Sapiehy, kasztelana Brze-
skiego, potem Smoleńskiego, w końcu wojewody Miń-
skiego i kniaźny Maryny Andrejewny Kapuścianki, a

komorzego Brzeskiego, stryja swego, pisane przez Aleksandra
Słuszkę studenta akademii Wileńskiej. W Wilnie R. P. 1596». Panegiryk ten dedykowany: «Panu Janowi Pacowi ciwunowi Wileń-
staroście Kamienieckiemu i Dawgieliskiemu, panu i stryjowi memu
miłościwemu, Aleksander Słuszka». Ojciec Aleksandra Słuszki
był bratem ciotecznym Jana i Mikołaja Paców, albowiem matka
jego Łozczanka była siostrą Dominikowej Pacowej. (Ob. wyżej
pod Nr. 6).

¹⁾ M. Lit. Ks. Zap. 83 dok. 105.

²⁾ Tamże f. 108.

³⁾ X. Olszewski w kazaniu na pogrzeb Samuela Paca chor.
W. Lit. 1627 r.

⁴⁾ Panegiryk Epicedium. Przyalgowski Żywoty Biskupów
Wileńs. II 69. Niesiecki VII 227.

wdową od 1583 r. po Adamie Hajku, koniuszym Gro-
dzieńskim¹⁾. Zofija Sapieżanka wyszła za Paca około
1585 r.²⁾. Już w Kwietniu 1589 r. podkomorzy Brzeski
Mikołaj Pac aktykuje w Metryce testament kasztelanowej
Braclawskiej, star. Owruckiej, kniahini Andrzejewej
Kapuścinej Hanny Szyszkówny, pisany 31 Maja 1577 r.,
którym ta ostatnia, między innemi, zapisuje majątek Ugiany
najstarszej swej wnuczce Zofii Bohdanownie Sapieżance,
Adamowej Hajkowej³⁾. Zaraz po owdowieniu Zofija
Sapieżanka przez pośrednictwo brata męża—Jana Paca,
ciwuna Wileńskiego, starostę Kamienieckiego i Dawgie-
liskiego, opiekuna żony i dzieci nieboszczyka Mikołaja
Paca podkomorzego Brzeskiego, prosi króla o załatwie-
nie spraw komissyi, która jeszcze w 1585 r. odgrani-
czała Kiwaczycze od posiadłości poddanych starostwa
Kobryńskiego, włości dworu Wieżskiego, które to
starostwo dziś trzyma królowa Anna Jagiellonka, wdowa
po królu Stefanie. Król, za zgodą królowej Anny, no-
wych w tej sprawie naznacza komisarzy. Od siebie knia-
zia Janusza Szujskiego, podkomorzego Brzeskiego, Fe-
dora Pocięja, sędziego ziemskiego Brzeskiego i Mal-
chera Kamieńskiego, instygatora litewskiego; ze strony
Paców zaś Lwa Pocięja, pisarza ziemskiego Brzeskiego,
Piotra Litwinowskiego i Iwana Brzozowskiego⁴⁾.
Ale i ci komisarze rozgraniczenia do skutku nie doprowa-
dzili. Dopiero w następnym roku nowa komissya zło-
żona, ze strony królewskiej z Hrehorego Wojny, kaszte-
lana Brzeskiego, Jana Szujskiego podkomorzego Brze-
skiego i Malchera Rajskego, a od «pani Mikołajowej
Pacowej, podkomorzynej Brzeskiej, Zofii Sapieżanki»:
Marcin Łoknicki, sekretarz królewski, Lew Pocięj pi-
sarz ziemski Brzeski i Iwan Brzozowski, granice między

¹⁾ Ob. Rodowód Sapiehow.

²⁾ Już w 1587 roku jest matką syna Stefana. Ob. niżej.

³⁾ M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 65 f. 805—806.

⁴⁾ 1596 Lipca 31. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 72 f. 29).

Kiwaczycami a siołami Terebeszow, Pestenki, Rynki i Zalesie starostwa Kobryńskiego, dworu Wieżki, ostatecznie ustanowili i kopcami oznaczyli. Król w Październiku 1597 r. działania komisyi potwierdził ¹⁾. W 1600 r. król na prośbę podkomorzynie Brzeskiej, urodzonej Zofii Bohdanowny Sapieżanki, Mikołajowej Pacowej, każe wnieść do ksiąg i potwierdza tej ostatniej dwa listy nieboszczyka jej męża Mikołaja Dominikowicza Paca. Pierwszym, Pac zapisał jej sumę 2000 kop groszy i dożywotnie mieszkanie w majątkach swoich ojczystych Kiwaczycach i Podbiałej, które mu się dostały w dziale z bratem Janem Pacem, ciwunem Wileńskim, starostą Kamienieckim ²⁾; drugim zapisem majątek swój ruchomy ³⁾.

Podkomorzyna Brzeska z prawosławia musiała przejść na katolicyzm, w którym przyjęła imię Agaty (Agafija); pomimo tego jednak nie przestała protegować wiary swej ojczystej. W 1603 r. Agafija Bohdanowna Sapieżanka, wojewodzianka Mińska, Mikołajowa Pacowa podkomorzyna Brzeska, fundowała cerkiew w siole Paszuchach ⁴⁾. W Grudniu 1609 r. trzema listami «Agafia Zofija Bohdanowna Sapieżanka wojewodzianka Mińska Mikołajowa Pacowa, podkomorzyna Brzeska» powiększa fundusze cerkwi w majątkach swych. Pierwszym listem (20 Grudnia) zapisuje rozmaite grunta do cerkwi

¹⁾ List komisarski z d. 25 Września 1597 potwierdzony przez króla 19 Paździer. tegoż roku (M. Lit. Ks. Zap. 83 f. 265 dokum. 261).

²⁾ 1600 Września 11. (M. Lit. Ks. Zap. 85 f. 98 odw).

³⁾ Tamże f. 100 odw.

⁴⁾ Zapis ten podkomorzynie Brzeskiej z d. 20 Maja 1603 potwierdza 8 Czerwca 1737 listem ówczesny właściciel Paszuch, Aleksander Gedeon Tyszkowski starosta Klepacki. List Tyszkowskiego wniesiony 20 Marca 1755 do Akt. Grodzkich Brzeskich Ks. r. 1755—59 f. 215—216 (druk. Akty Wileńs. III 171—172) i 26 Marca 1764 do akt. Magdeburgii Kamienieckiej Ks. r. 1752—60 f. 75 (druk. Akt. Wileńskie VI 567).

w majątku Zbirohach, którą to majątność nieboszczyk małżonek jej kupił, za jej własne pieniądze, od Mikołaja Padarewskiego, chorążycia Nowogrodzkiego, i podawcą tej cerkwi naznacza, syna swego Jana Hajkę ¹⁾. W kilka dni później (27 Grudnia) podkomorzyna Brzeska, za grunta cerkiewne, które się w Zbirohach między posiadłościami syna jej Jana Hajka znajdowały, nadaje tej cerkwi inne grunta, i dom popa, który się dotąd pod dworem Jana Hajka znajdował, przenosi na inne bezpieczniejsze miejsce ²⁾. Nareszcie trzecim zapisem (26 Grudnia), taż podkomorzyna Brzeska, wybudowanej i ufundowanej przez siebie cerkwi, w siole Paszuchach, majątności Podbiałskiej, zapisuje oprócz innych gruntów «cztery włóki puste gruntu ojczystego synów swych: Stephana, Samuela, Teophila i Theodata Paców» i przyjmuje dla tej cerkwi rozmaite zobowiązania, które syn jej, przyszły spadkobierca Podbiały, wykonywać powinien będzie ³⁾. W 1613 r. Zofija Sapieżanka, Mikołajowa Pacowa, podkomorzyna Brzeska, ceduje synowi swemu Samuelowi Pacowi dwa sioła w ciwuństwie wielkich Dyrwian—Sugunty i Poławkani ⁴⁾. Straciwszy, w Styczniu 1627 roku, syna Samuela Paca, chorążego W. Lit., Mikołajowa Pacowa znajdowała się w Wilnie na jego pogrzebie ⁵⁾; jednocześnie prosi króla o zwrot dóbr dożywotnich syna na Żmudzi, które była ustąpiła zmarłemu, i otrzymuje na nie przywilej królewski ⁶⁾. Jeszcze w 1628 roku król

¹⁾ List z d. 20 Grudn. 1609, wniesiony 4 Lutego 1610 do akt. grodzkich a 10 Czerwca 1610 do akt Brzeskiego ziemskiego sądu Ks. r. 1609—11 f. 351—358 (druk. Akt. Wileńs. II f. 30—35).

²⁾ Akt Brzeskiego ziemskiego sądu Ks. r. 1609—11 f. 339—346 (druk. Akt. Wileńs. II f. 24—30).

³⁾ Akt Brzeskiego ziem. sądu Ks. r. 1609—1611 f. 346—350 (druk. Akty Wileńs. II 35—38).

⁴⁾ 1613 Kwietnia 26. (M. Lit. Ks. Zap. 91 f. 164).

⁵⁾ X. Olszewski Kazanie na pogrzeb Samuela Paca. 1627

⁶⁾ 1627 Stycznia 22. (M. Lit. Ks. Zap. 102 f. 2).

uwalnia od powinności wojskowej, dom w Brześciu, podkomorzynej Brzeskiej Zofii Sapieżanki ¹⁾. Mikołajowa Pacowa musiała umrzeć około 1630 roku. Mikołaj Pac i Zofia Sapieżanka mieli czterech synów ²⁾: Stefana (Nr. 27), Samuela (Nr. 28), Teofila (Nr. 29) i Teodata (Nr. 30) i córki Ewę Gosiewską (Nr. 31), Annę Kiełczewską (Nr. 32) i Maryannę zakonnicę (Nr. 33).

16. Mikołaj Pawłowicz Pac, syn Pawła Mikołajewicza Paca, kasztelana Wileńskiego (Nr. 7) i Reginy Wołłowicz ³⁾ urodził się 1570 r. ⁴⁾. Po odbytych naukach u Jezuitów w Akademii Wileńskiej ⁵⁾ poświęcił się stanowi duchownemu i już 30 Maja 1596 r., po śmierci Jana Jurczewskiego, otrzymał nominację na *kanonika Wileńskiego* ⁶⁾. Biskup Wileński Benedykt Wojna zebrał 8 Marca 1602 r. kapitułę na posiedzenie do pałacu swego i oświadczył, że chce wybrać sobie suffragana do pomocy w celebrach i rządach diecezji, a na mocy otrzymanego od króla Zygmunta III przywileju, iż kogo chce może sobie wybrać, oświadczył zarazem, iż wybiera i nominuje suffraganem Mikołaja Paca, kanonika Wileńskiego. Chcąc wszakże pokazać przed kapitułą, że szanuje dawne zwyczaje i nic ważnego bez jej wiedzy przedsięwziąć niechce—pytał ją o radę i zdanie. Kapituła zaraz przystąpiła do wyboru i wspólnie głosił Paca suffraganem obrała. Jeden tylko ks. Mikołaj Decius wątpił czy Pac dla słabości zdrowia i delikatnej kompleksji ciała, będzie mógł biskupa w duchownych przysługach wyręczać. Na to sam Pac odpowiedział: «prawda, że

¹⁾ 1628 Lipca 24. Tamże Ks. 99 f. 377.

²⁾ Wyliczeni w zapisie na cerkiew Podbiałską.

³⁾ Patrz wyżej pod Nr. 7 zapis Pawła Paca 1584 r.

⁴⁾ Żył lat 54; ob. niżej.

⁵⁾ Siarczyński. Obraz wieku panowania Zygmunta III. II 51.

⁶⁾ M. Lit. Ks. Zap. 80 dok. 465.

ludzie świątobliwi unikali tak wysokiej godności w kościele Bożym, czując się słabymi na siłach, lecz ja jako posłuszny syn kościoła nie śmiem sprzeciwić się władzy wyższej i przyjmuję na barki moje w tej nadziei, że mię wesprze Pan Bóg którego prawica nie jest skurczoną». Zaraz potem Mikołaj Pac wyświęconym został na biskupa pod tytułem Methoneńskiego i od tego czasu przez lat siedem prawie był suffraganem Benedykta Wojny. On to, dnia 10 Lipca 1607 r., z polecenia biskupa oraz kapituły, jeździł do Piotrkowa na synod prowincjonalny, nadzień Sw. Michała zwołany, jako też i do Warszawy na sejm, względem załatwienia nieporozumień, które wynikły między stanami świeckim i duchownym. Gdy po śmierci Melchiora Giedrojcia zawakowało 1609 roku, biskupstwo Żmudzkie, król Zygmunt III mianował Mikołaja Paca *biskupem Żmudzkim*; Benedykt Wojna zaś przybrał sobie za suffragana rodzonego synowca swego Abrahama Wojnę ¹⁾. Z sejmu 1613 r. Mikołaj Pac, biskup Żmudzki, wyznaczony został do komisyi dla rozgraniczenia Żmudzi od Kurlandji i Prus książęcych ²⁾. Podczas rządów swych biskup ozdoby diecezji pomnożył, nauki wspierał i fundusze biskupstwa własnymi majątkami zwiększył ³⁾. Podupadłszy silnie na zdrowiu biskup Pac w 1614 r. zostawiwszy administratora Merkiela Giejsza Eliaszewicza i zarządzającego majątkami—Mikołaja Sawickiego, wyjechał zagranicę ⁴⁾. Po kilkoletnim pobycie zagranicą, gdy zdrowie Paca się nie polepszyło, musiał złożyć infułę w 1168 r., a miejsce jego na biskupstwie Żmudzkiem zajął Stanisław Kiszka ⁵⁾. Pac osiedlił się

¹⁾ Cały ten ustęp z Przyałgowskiego Żywoty biskupów Wileńskich II 47—49.

²⁾ Volumina legum III f. 204.

³⁾ Siarczyński II 51.

⁴⁾ Wołonczewski. Żywoty bisk. Żmudzkich.

⁵⁾ «Crosnensis Gimn. S. J. In primo in suum episcopatum

w Padwie, gdzie też i umarł 6 Września 1624 r. mając lat 54. Pochowany niedaleko Padwy, na górze Rua, gdzie był klasztor Kamedułów ¹⁾. Cały majątek swój, sprzęty i księgozbiór, biskup Pac domowi Jezuitów, świeżo założonemu przez hetmana Chodkiewicza w Krozach, zapisał ²⁾. Odziedziczony po ojcu majątek Dzisnę sprzedał za 60,000 zł. pol. bratu swemu Piotrowi Pacowi ³⁾.

17. Piotr Pawłowicz Pac, syn Pawła Paca kasztelana Wileńskiego (Nr. 7) i Reginy Wołowicz ⁴⁾. Piotr Pac, wojewodzie Mściśławski, po odbyciu pierwszych nauk w kraju wyprawiony do Włoch ⁵⁾, z kąd gdy powrócił do ojczyzny w 1592 r., otrzymał przywilej na starostwo Mściśławskie, które ojciec jego Paweł Pac, wojewoda i starosta Mściśławski i Dziśnieński królowi do wolnego szafunku powrócił ⁶⁾. Nowemu staroście Mściśławskiemu i Radomskiemu król stawia warunek, aby od tych dwóch starostw więcej nikomu żadnych dóbr nie dawał i aby po dożywotnikach o

Adventu, Vilnae 1618». Panegiryk na wjazd Kiszki na biskupstwo Żmudzkie. Również z nadgrobia Stanisława Kiszki w katedrze Wileńskiej dowiadujemy się że umarł 17 Lutego 1626 wieku lat 42 biskupstwa 8. (Starowski Monumenta f. 215. Kraszewski, Wilno II 284).

¹⁾ Wiszniewski Michał. Podróż do Włoch, Sycylii i Malty 2 t. Warszawa 1851. I 255. Na nadgrobkach następujący napis: «Nicolao Pacio episcopo Samogitarum, Regni Poloniae Senatori, benefactori munifico eremita Ruenses Beneficiorum, non in memores brevem hanc sed diuturnam memoriam erexere. Ne ubi ipse condidit ibi eic nomen conderet. Obiit Pataviae sexta die Sept. 1624 aetatis suae liv.». (LIV) Śmierć jego zwykle mylnie podają na rok 1619.

²⁾ Siarczyński II 51.

³⁾ Obacz Testament Piotra Paca i akt którym wdowa jego sprzedaje Dzisnę synowi swemu Feliksowi.

⁴⁾ Ob. wyżej pod Nr. 7. zapis 1584 r.

⁵⁾ Panegiryk Lilia Pacowska ob. niżej.

⁶⁾ 1592 Paździer. 14. (M. Lit. Ks. Zap. 77 dok. 412).

przywrócenie ich całości baczył ¹⁾. Jednocześnie król wyznaczył rewizorów dla wykrycia bezprawnie zabranych, przez różne osoby, gruntów od starostwa Mściśławskiego ²⁾. Jeszcze w kilka lat później, 1597 r., król zważywszy iż wiele gruntów od starostw Mściśławskiego i Radomskiego porozdawano różnym osobom, a niektóre z nich porozbierawszy te majątki między siebie, bezprawnie je trzymają i z nich żadnej powinności do zamku Mściśławskiego nie uiszczają, za wierną i godną pochwały służbę starosty Mściśławskiego i Radomskiego, Piotra Paca, daje mu wszystkie rozdane i bezprawnie trzymane grunta w starostwie Mściśławskiem i dzierżawie Radomskiej, do żywota, nikomu oprócz jemu, prawa do tych dóbr nie przyznaje i uwalnia Paca od płacenia z tych dóbr do skarbu królewskiego wszelkiej daniny ³⁾. Stosownie do tych przywilejów, według których ziemie w starostwach po dożywotnikach na samego starostę powracać miały, starosta Mściśławski i Radomski Piotr Pac otrzymuje 1598 r. przywilej na sioło Rasna, w dzierżawie Radomskiej, które po śmierci Ewchima Popowicza do szafunku królewskiego wróciło ⁴⁾. W tym samym roku Pac przyłącza do starostwa Mściśławskiego wieś Babinowicze, którą poprzednio za konsensem królewskim nadał był prawem dożywotnim Pawłowi Jakimowiczowi Hołowni ⁵⁾. W 1600 roku Piotr Pac starosta Mściśławski i Radomski ustępuje z praw swych dożywotnich — 1½ służby w starostwie Mściśławskiem i tyleż w starostwie Ra-

¹⁾ 1593 Kwietnia 26. Warunek Piotrowi Pacowi staroście Mściśławskiemu i Radomskiemu (M. Lit. Ks. Zap. 77 dok. 501).

²⁾ M. Lit. Ks. Zap. 77 dok. 502.

³⁾ 1597 Marca 5. (M. Lit. Ks. Zap. 83 dokum. 209 f. 195).

⁴⁾ 1598 Czerwca 29. (M. Lit. Ks. Zap. 83 dokum. 372 f. 378).

⁵⁾ 1598 Grudnia 30. Konsens Hołowni na zwrot Piotrowi Pacowi staroście Mściśławskiemu wsi Babinowicz (M. Lit. Ks. Zap. 76 f. 971).

domlskiem Pawłowi Kopciowi i małżonce jego Bohdanie Szczółkanownie ¹⁾. W 1606 roku król na prośbę starosty Mściśławskiego, dzierżawcy Radomlskiego Piotra Paca, udziela małżonce jego Jadwidze Zawiszance, przywilej na sioło Rasna prawem dożywotnim ²⁾. W następnym roku, po śmierci niejakiego Pilichowskiego, Pac dołączył do starostwa Mściśławskiego sioło Berezetnię co mu król, przez wzgląd na zasługi, szczególnie za udział jego w wojnie Infant-skiej, listem swym potwierdza ³⁾. W tym samym 1607 roku Piotr Pac, starosta Mściśławski, został wyznaczony jako komisarz do rozgraniczenia powiatu Brasławskiego od księstwa Kurlandskiego ⁴⁾; a w 1611 roku został mianowany jako komisarz do rewizji myta mostowego Brasławskiego ⁵⁾. Piotr Pac przeważnie oddawał się sprawom wojennym. Pod Kircholnem własnym kosztem wystawił 24 usarzy, 24 kozaków i 24 pieszych i z tego powodu z koła rycerskiego został jako poseł na sejm wyprawiony. Potem przeciwko Szwedom powtórnie 12 usarzy, 12 kozaków i 12 pieszych wystawił ⁶⁾. Za te i inne zasługi, po rezygnacyi Mikołaja Frąckiewicza Radzimińskiego, mianowany 23 Grudnia 1613 r. *chorążym nadwornym litewskim* ⁷⁾. Około tego samego czasu musiał Pac spuścić starostwo swoje Mściśławskie ⁸⁾. W 1615 r. Piotr Pac, chorąży nadworny, wspólnie z małżonką swą Halszką Szemetówną, otrzymują przywilej królewski na *dzierżawę Dawgieliską*, z sumą 6700 kop, jeszcze przed uniją na tę dzierżawę daną, które im w przeszłym roku usta-

¹⁾ 1600 Marca 15. (M. Lit. Ks. Zap. 84 f. 340 dok. 389).

²⁾ 1606 Kwietnia 7. (M. Lit. Ks. Zap. 85 f. 418).

³⁾ 1607 Września 26. (M. Lit. Ks. Zap. 86 f. dok. 903).

⁴⁾ Volumina legum II f. 1633.

⁵⁾ Tamże III f. 45.

⁶⁾ Panegiryk «Lilia Pacowska» ob. niżej.

⁷⁾ M. Lit. Ks. Zap. 91 f. 228.

⁸⁾ Odtąd nie nosi więcej tytułu starosty Mściśławskiego.

piła kniaźna Zofia Wiśniowiecka Szemetowa, starościna Rosieńska, primo voto Janowa Pacowa, wojewodzina Mińska ¹⁾. W dziesięć lat później małżonkowie Pacowie nabywają majątność Miecuny, w powiecie Oszmiańskim, od Stanisława Kuleszy ²⁾. Piotr Pac, cichy i skromny, spokojnie siedział na urzędzie chorążego nadwornego litewskiego; podobno ofiarowano mu województwo Witebskie (prawdopodobnie 1626 r.) ale go nie przyjął ³⁾. 14 Marca 1633 roku Piotr Pac, chorąży nadworny mianowany został kasztelanem Mściśławskim, po kniaziu Konstantym Połubińskim, który postąpił na wojewodę Parnawskiego ⁴⁾. Chorążym nadwornym na miejsce «Piotra Paca, któren został kasztelanem Mściśławskim», już 5 Lutego 1633 r. był mianowanym Aleksander Ogiński, chorąży Trocki ⁵⁾. Gdy jednak Pac kasztelanii nie przyjął, musiał i Ogiński powrócić do chorążostwa Trockiego, a kasztelanem Mściśławskim został 27 Maja tegoż roku Jan Ogiński ⁶⁾. Nareszcie w 1635 roku, po Janie Rakowskim, który został wojewodą Brzeskim, Pac zdecydował się na przyjęcie urzędu *podskarbiego nadwornego litewskiego*. W 1639 roku Piotr Pac, podskarbi nadworny litewski, starosta Dawgieliski, wspólnie z małżonką swą Halszką Szemetówną, majątność swą Widze, oddali w zastaw za 40,000 zł. mieszczaninowi Wileńskiemu Andrzejowi Snarskiemu ⁷⁾. Pod sam koniec życia, po

¹⁾ 1615 Marca 16. (M. Lit. Ks. Zap. 91 f. 321). Ob. wyżej pod Nr. 11.

²⁾ 1625 Kwietnia 28. Konsens Kuleszy na cessyę Miecun na osoby Piotra Paca chor. nadw. W. Ks. Lit. i małżonki jego Halszki Szemetowny (M. Lit. Ks. Zap. 120 f. 150 odw.).

³⁾ «Lilia Pacowska».

⁴⁾ M. Lit. Ks. Zap. 106 f. 376.

⁵⁾ Tamże f. 76.

⁶⁾ Tamże f. 639.

⁷⁾ Z aktu z d. 4 Grudn. 1667 którym Michał Kaźmierz Pac hetman i kaszt. Wileński wykupuje Widze. (M. Lit. Ks. Zap. 135 f. 303 odw.).

Januszu Skumin Tyszkiewicz, który został wojewodą Wileńskim, Piotra Paca, podskarbiego nadwornego, mianowano 3 Października 1640 r. *wojewodą Trockim*¹⁾. W Maju 1642 r. Piotr Pac, wojewoda Trocki, starosta Dawgieliski, spisywał w Dziśnie testament, którym: «chce być pochowanym w Wilnie, w kościele bernardyńskim; małżonce swej Halszce Szemetównie zapisuje wiana 4800 kop na dzierżawie Dawgieliskiej, dożywotnie mieszkanie w majątkach Dziśnie, Twereczu i folwarku Kurciszkach, a także sumę 1900 kop—resztę kapitału zastawnego na dzierżawie Dawgieliskiej, którą wspólnie z tą małżonką trzyma. Natomiast wdowa ma spłacić długi. Wydziela dzieci z pierwszego małżeństwa: syna księdza Jana i córkę Zofię zakonnicę; wspomina jeszcze o synie swym Jerzym Bernardynie. Dla spłacenia długów ma wdowa, w razie potrzeby, sprzedać Dziśnę, kupioną od brata, księdza Mikołaja Paca, potem biskupa Żmudzkiego. Zapisy te w razie śmierci małżonki ma wypełnić syn, Feliks Pac, starosta Rakiborski, dworzanin pokojowy J. K. M.»²⁾. Piotr Pac umarł, wkrótce po napisaniu tego testamentu, 19 Lipca 1642 r.³⁾ i został pochowany, stosownie do życzenia, w kościele bernardyńskim w Wilnie. Pogrzeb jego odbył się 21 Października 1642 r.⁴⁾. Piotr Pac dwa razy wstępował w związki małżeńskie: pierwszą jego

¹⁾ M. Lit. Ks. Zap. 113 f. 557.

²⁾ Testament Piotra Paca wojewody Trockiego, pisany w Dziśnie 27 Maja 1642 r. wniesiony 20 Maja 1671 r. do Akt Tryb. Główn. Lit. (fol. 616—619).

³⁾ Radziwiłł II 75.

⁴⁾ «Lilia Pacowska JW. godnej pamięci JMP. Piotra Paca wojewody Trockiego, Dawgieliskiego starosty, pokazana z ambony w kościele S. Franciszka OO. Bernardynów na pogrzebie Nieboszczykowskim dnia 21 Octobra 1642 r. przez X. Tomasza Dygonia etc. W drukarni ojców Bazilianów etc.» Panegiryk pogrzebowy dedykowany: JWPJMP. Elżbiecie Szemetównie wojewodziny Trockiej etc».

żoną była Jadwiga Zawiszanka, która w 1606 roku otrzymuje dożywocie na Rasnej¹⁾. Musiała umrzeć wkrótce potem; pochowana u Bernardynów w Wilnie²⁾. Pozostawiła syna Jana (Nr. 34) i córkę Zofię (Nr. 35).

Drugą małżonką Piotra Paca, wojewody Trockiego, była Halszka (Elżbieta) Szemetówna kasztelanka Smoleńska³⁾, a zatem córka Wacława Malcherowicza Szemeta, kasztelana Smoleńskiego i Halszki Chodkiewiczówny⁴⁾. Już w 1614 r. Wacławowa Szemetowa, starościna Rosieńska, primo voto Janowa Pacowa, wojewodzina Mińska, cedowała Piotrowi Pacowi, chorążemu nadwornemu litewskiemu i małżonce jego Halszce Szemetównie — dzierżawę Dawgieliską⁵⁾.

Wojewodzina Trocka, starościna Dawgieliska, Halszka Szemetówna Pacowa, zaraz po owdowieniu, w Listopadzie 1642 r., otrzymuje pozwolenie królewskie na wyrób towarów leśnych w starostwie swym Dawgieliskim⁶⁾, i wkrótce potem, w 1643 r., konsens na cessyę starostwa Dawgieliskiego synowi swemu Feliksowi Pacowi, cześnikowi W. Ks. Lit.⁷⁾. Widać, że ta cessya odrazu nie przysłała do skutku, bo w pięć lat później, ten sam konsens powtórzono na osobę «Feliksa Paca podkomorzego W. Ks. Lit.»⁸⁾. Piotr Pac umierając pozostawił 90,000 złp. długów, dla spłacenia których wdowa po nim Halszka Szemetówna Pacowa sprzedaje w r. 1644

¹⁾ Patrz wyżej str. 62.

²⁾ Lilia Pacowska.

³⁾ Tamże.

⁴⁾ Lilia Pacowska nazywa Krzysztofa Chodkiewicza, wdę Wileńskiego, bratem Piotrowej Pacowej.

⁵⁾ Ob. wyżej.

⁶⁾ 1642 Listop. 29. (M. Lit. Ks. Zap. 114 f. 177).

⁷⁾ 1643 Kwietnia 8. (M. Lit. Ks. Zap. 114 f. 227).

⁸⁾ 1648 Marca 12. (M. Lit. Ks. Zap. 121 dok. 282 i Ks. Zap. 122 f. 144).

majątek Dżisnę synowi swemu Janowi Feliksowi Pacowi, cześnikowi W. Ks. Lit.¹⁾.

Wojewodzina Pacowa zmarła w 1652 r. i pochowano ją, razem z synową i wnuczką, 15 Października 1652 r. w Wilnie²⁾. Urodziła mężowi swemu ośmiu synów i córkę: Krzysztofa (Nr. 36), Wacława (Nr. 37), Jerzego (Nr. 38), Feliksa Jana (Nr. 39), Hieronima (Nr. 40), Bonifacego (Nr. 41), Michała Kaźmierza (Nr. 42), Kaźmierza (Nr. 43) i Annę (Nr. 44)³⁾.

18. Zofija Pawłowna Pacówna, córka Pawła Paca, kasztelana Wileńskiego (Nr. 7), i Reginy Wołłowiczówny. Już w Kwietniu 1584 r. Paweł Pac zapisuje córce swej Zofii, majątek Nowydwór w powiecie Brasławskim z siołami Ałtoprudy i Opiworda i 12000 złp. posagu⁴⁾. Wydana przez ojca za *Olbrachta Rakowskiego*, łożniczego J. K. M., starostę Babimostskiego. Paweł Pac, kasztelan Wileński, mając zapisany sobie od małżonki swej Anny Chodkiewiczówny, majątek Gródek, oddał go w zastaw za 8,000 złp. Lwu Sapieży, a następnie przekazał swe prawa do tego majątku, zięciowi swemu *Olbrachtowi Rakowskiemu*, który nie mogąc go wykupić, dopożyczył u Sapiehy, wraz

¹⁾ 1644 Marca 27. (Akt Tryb. Główn. 1671 r. Nr. 226). Majątek Dżisna kupiony był przez Piotra Paca za 60,000 zł.

²⁾ «Zawitanie trzech osób JWJMP. Elżbiety Szemetowny Pacowej wojewodziny, Dawgieliskiej etc. starościny; WJP. Anny Constanicij Zawiszanki podkomorzyny W. Ks. Lit. Brasławskiej, Dżisnieńskiej, Dawgieliskiej, Rakiborskiej, etc. starościny WJP. Krystyny Pacówny podkomorzanki W. Ks. Lit. do grobu chwalebnie przez X. Alexego Piotrkowczyka etc. z ambony Wileńskiej r. p. 1652 d. 15 Octobra kazaniem ogłoszone». Panegiryk pogrzebowy dedykowany Feliksowi Pacowi podkomorzemu W. Ks. Lit.

³⁾ Niesiecki (VII, 222) dobrze wylicza synów. Porządek ten potwierdza po części akt, którym Hieronim, Bonifacy, Michał i Kaźmierz Pacowie sprzedają 1648 części swe w Ostrowcu i Twiercu bratu Feliksowi (M. Lit. Ks. Zap. 122 f. 124 odw.).

⁴⁾ Ob. wyżej pod Nr. 7.

z małżonką swą Zofiją Pacówną, jeszcze 3,000 złp. Lew Sapieha miał więc na Gródku sumę 11,000 zł., którą w 1594 roku przekazuje Dymitrowi Chaleckiemu podskarbiemu ziemskiemu i pisarzowi W. Ks. Lit.¹⁾. Ze swej strony małżonka łożniczego królewskiego, starosty Babimostskiego, *Olbrachta Rakowskiego*, Zofija Pacówna, prawa swe do tego majątku ustępuje braciom swym Mikołajowi, kanonikowi Wileńskiemu i Piotrowi, staroście Mściśławskiemu i Radomskiemu—*Pacom* i siostrze Barbarze Pacownie *Cherubinowej Dybowskiej*²⁾. W 1613 roku *Olbracht Rakowski*, naówczas ekonom Wiski, wspólnie z małżonką swą Zofiją Pacówną, nabywają od kanclerza Lwa Sapiehy prawa tego ostatniego do kaplicy Ościkowskiej, alias Wierszułowskiej, w katedrze Wileńskiej³⁾. Wkrótce potem *Rakowski* został kasztelanem Wiskim i starostą Wieluńskim. Oboje *Rakowscy* zmarli prawie jednocześnie. Ona w Kwietniu, a on 14 Czerwca 1617 roku. Pochowani w katedrze Wileńskiej, gdzie mają nadgrobek⁴⁾.

19. Barbara Pawłowna Pacówna, druga córka Pawła Paca kasztelana Wileńskiego (Nr. 7) i Reginy Wołłowiczówny. Ojciec zapisem 1584 r. wy-

¹⁾ 1594 Paździer. 23. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 63 f. 397).

²⁾ 1597 Marca 13. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 71 dok. 138).

³⁾ 1613 Lutego 11. (M. Lit. Ks. Zap. 91 f. 94).

⁴⁾ Napis na nim następujący: «Alberto de Boginie Rakowski castelano Visnen. capitaneo Vielunen. etc. Obiit 1617 Juni 14 aetatis suae 63.—Sophiae quoque Pacownae nobiliss. praecipite ante consortium charissimum duorum intervallo mensium fato praereptae. Stanislaus de Boginie Rakowski P. P. C. P. S. R. M. secretarius, Patruo bene merito grati et memoris animi signum p.» (Starowolski Monumenta Sarmatorum. Cracoviae 1645 f. 221; także Kraszewski, Wilno II 252 i 284). Panegiryk na ich pogrzeb: «Żałoba sowita albo Palas etc. na dzień pogrzebu stadła zanie urodzonego JP. Albrychta Rakowskiego kaszt. ekonoma Wiskiego i małżonki jego JP. Sophiej Pacówny Rakowskiej». U Leona Mamonicza 1617 (Kraszewski IV. 161).

znacza jej 12,000 złp. posagu ¹⁾. W 1597 r. była żoną *Cherubina Dybowskiego* ²⁾. Wkrótce owdowiała i znalazła drugiego męża. W 1607 roku ziemianin *Józef Tyszkiewicz Łohojski*, wspólnie z małżonką swą *Barbarą Pacówną*, skazani na bannicyję wieczną, w skutek sprawy z Janem Pacem, wojewodą Mińskim. Będąc bowiem winni Pacowi sumę pieniędzy, która z powodu zaręk z 2,700 kop urosła do 10,166 kop, gdy Pac uzyskał na nich wyrok egzekucyjny, w majątkach swych Kamień, Dalkowicze i Wilejka stawiali opór Andrzejowi Stankiewiczowi, staroście Mińskiemu, który do tych majątków dla egzekucyi był zjechał ³⁾. Żadnych więcej nie posiadamy o niej wiadomości.

POKOLENIE VI.

20. Krzysztof Pac, syn Jana Paca wojewody Mińskiego (Nr. 14) i Zofii Wiśniowieckiej, umarł młodo. Niektóre jego listy zebrał i wydrukował, poprzedziwszy je oracyą, *Miczyński* ⁴⁾. Panegiryk ten wyszedł w 1611 r., w tym czasie zatem musiał umrzeć Krzysztof Pac ⁵⁾.

21. Aleksander Pac, drugi syn Jana Paca wojewody Mińskiego (Nr. 14) i Zofii kniaźny Wiśniowieckiej, niczem się nie odznaczył, żadnych urzędów nie zajmował i całe swe życie występował tylko jako wojewodzie Miński. Posiadał Czartorysk na Wołyniu, i w 1619 r.

¹⁾ Ob. wyżej str. 37.

²⁾ Ob. wyżej str. 67.

³⁾ Ob. wyżej str. 50.

⁴⁾ *Niesiecki* VII 231.

⁵⁾ «Nadgrobbki dla Krzystofa Paca wojewody Mińskiego w Wilnie u Jana Karcana 1611 przez Sebast. Miczyńskiego» (Kraszewski. Wilno IV str. 156).

wystawił w katedrze Wileńskiej pomnik swej matce ¹⁾. Król pozwala w 1627 roku Aleksandrowi, księdzu Aureljanowi, Kazimierzowi, Pawłowi i Feliksowi Pacom, wojewodziecom Mińskim, ustąpić, służące im na majątek Jelna, prawa lenne, Bazylemu Kopciowi kasztelanowi Nowogrodzkiemu ²⁾. Aleksander Pac miał sprawę z jakimś Piotrem Kamińskim, o sumę złp. 46065 na majątku swoim Zaozierze w województwie Mińskim, który Trybunał główny litewski Kamińskiemu przysądził. W skutek oporu stawianego urzędowi, który w 1634 r. dla spełnienia tego dekretu zjechał był na miejsce, Pac i pomocnik jego Sebastyan Wilanowski skarani zostali w 1635 roku na bannicyję; wyrokiem tym król «czyni ich wywołańcami, od spółki i obcowania z ludźmi pocziwymi wyjmuje i wyłącza, o czem aby każdy wiedząc z nimi jako bannitami żadnej spółki i obcowania nie miał, ani ich w domach swoich przechowywał, rady i pomocy dawać nieważył się, pod karami w prawie pospolitem opisanemi» ³⁾. Prawdopodobnie przez apellacyję i odłożenie sprawy, Pac potrafił uniknąć srogości powyższego wyroku.

Żoną Aleksandra Paca była kniaźna Zofija Hołowczyńska, córka kniazia Konstantego Hołowczyńskiego, kasztelana Mściśławskiego, jak to widać z późniejszych dokumentów ⁴⁾, a także z udziału, jaki jedyny syn ich Konstanty (Nr. 45) brał w spadku po wygaśnięciu rodu kniaziów Hołowczyńskich.

22. Aurelijan Pac, syn Jana Paca wojewody Mińskiego (Nr. 14) i Zofii kniaźny Wiśniowieckiej; poświęcił się

¹⁾ Kraszewski. Wilno II, 252. Patrz wyżej str. 52.

²⁾ 1627 Listop. 27. Konsens królewski. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 241 f. 391).

³⁾ 1635 Marca 6. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 97 f. 104 odw.).

⁴⁾ 1752 Październ. 26 i 27. Ugoda Antoniego Paca pisarza W. Lit. z Sapiehami co do zastawu Hołowczyńska, i co do innych pretensyj (M. Lit. Ks. Zap. 180 f. 39 i 59).

stanowi duchownemu i już w 1627 r., w akcie cessyi Jelnej, Kopciowi występuje jako ksiądz ¹⁾. Według Niesieckiego na imię mu było Jan i był zakonnikiem bernardynem (Św. Franciszka de Observ.) ²⁾; ostatnie potwierdza panegiryk, dedykowany w 1663 roku Michałowi Pacowi, wojewodzie Smoleńskiemu i hetmanowi polnemu, gdzie powiedziano, iż wojewoda miał w tym zakonie dwóch braci swoich «jednego rodzonego, świętej pamięci O. bernardyna Paca, gwardyjana Trockiego (Nr. 38), a drugiego O. Antoniego Paca, lubo nie rodzonego» ³⁾. Ten ostatni będzie to ks. Aurelijan, który przyjmując habit zakonny, mógł otrzymać imię Antoniego. Z powyższego panegirynu dowiadujemy się także, iż obaj Pacowie bernardyni w 1663 r. już nie żyli.

23. Jan Kaźmierz Pac, syn Jana Paca wojewody Mińskiego (Nr. 14) i Zofii Wiśniowieckiej. Po ojcu odziedziczył majątki Wołyńskie; już w 1622 roku oskarżony przez Marka Hulewicza i małżonkę jego Izabelłę Rajecką o to, iż «zebrawszy tłum około tysiąca ludzi, ze szlachty, lisowczyków, bojarów, mieszczan i chłopów, z dóbr swych Czartoryska i Włodimirki, napadł na majątek Hulewiczów Okonsk, takowy szturmem zdobył, dwór pański, karcznię i chaty chłopskie spalił, sług pobił a nawet kilku pozabijał; jednym słowem cały majątek jaknajzupełniej zniszczył i spustoszył. Oprócz tego, zabiwszy kilku chłopów, trupy ich w ogień powrzucać kazał; innych chłopów rozkazał

¹⁾ M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 241 f. 391.

²⁾ Niesiecki VII, 231.

³⁾ «Wojna z Słońcem Ś. P. JMP. Krzysztofa Odachowskiego, ciwuna Berżańskiego, Rotmistrza JKM. od synów matki swej zabitego, na kazaniu pogrzebowym w kościele Ojców Bernardynów Cytowiańskim. R. P. 1663 d. 13 Febr. przez Elewtherego Zielejewicza ord. Obser. kaznodzieję generalnego, kustosa Nieświeżskiego, produkowana».

powiesić» ¹⁾. W kilka lat później, Kaźmierz Pac, wspólnie z braćmi, ceduje Jelnę Kopciowi ²⁾; a w 1630 r., razem z całą szlachtą ziemi Wołyńskiej, podpisał skargę na poborcę podatku podymnego Michała Liniewskiego ³⁾. W następnym roku, wspólnie z małżonką swą Heleną Stetkiewiczówną, Pac, będąc pozwany przez Ławryna Derewińskiego o sprzeciwienie dekretovi, przysądżającemu Derewińskiemu sumę złp. 12,000 na majątku Stare Bereziny, w województwie Połockiem, z powodu niestawienia się Derewińskiego na sprawę, listem królewskim od pozwu i zakładów oswobodzonym zostaje ⁴⁾. Podczas bezkrólewia w 1632 roku «Jan Kaźmierz Pac» podpisał kapturowe postanowienie szlachty Wołyńskiej o środkach bezpieczeństwa, tak zewnętrznego jako i wewnętrznego, o urządzeniu sądów i t. d. ⁵⁾. W następnym roku Jan Kaźmierz Pac był marszałkiem trybunalskim w Wilnie ⁶⁾. Majątek Jelna, który Pacowie temu lat kilka cedowali Kopciowi, nie długo pozostawał w obcym ręku. Za konsensem króla Zyg-

¹⁾ 1622 Lipca 8. Skarga Marka Hulewicza na wojewodzica Mińskiego Jana Kaźmierza Paca i doniesienie woźnego w tej sprawie (Księga Łucka grodzka, potoczna Nr. 2444 rok 1622 f. 549 i 563 odw. druk. Archiw Jugo-Zapadnoj Ross. Cz. VI tom I str. 427—437).

²⁾ Patrz wyżej str. 69.

³⁾ 1630 Marca 9. (Księga Łucka grodzka potoczna i zapisowa Nr. 2459 r. 1630 f. 470 druk. Archiw Jugo-Zap. Ross. Cz. VI tom. I str. 468—470).

⁴⁾ 1631 Lipca 15. List królewski Kaźmierzowi Pacowi i małżonce jego Helenie Stetkiewiczównie (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 95 f. 50 odw.).

⁵⁾ 1632 Czerwca 3. (Ks. Grodzka Łucka 1632 r. f. 518—525 druk. Archiw Jugo-Zapadn. Ross. Cz. II tom I f. 162—181).

⁶⁾ Sądowy proces. Supraśl 1786. (Lista marsz. tryb.) «Jan Kaźmierz Pac trybunalski marszałek» podpisany na Zapisie Ogińskiej, podkomorzynie Trockiej na monaster Jewieński, wniesiony 5 Sierp. 1633 r. do Akt Tryb. Główn. (druk. Akty Wileńskie XI str. 104—107).

munta, Jan Kaźmierz Pac, wspólnie z małżonką swą, nabyli Jelnę, już nie od Kopcia, ale od Jakuba Ogrodzińskiego sekretarza królewskiego, a król Władysław IV, «przez wzgląd na służby jego w różnych ekspedycjach, osobliwie teraźniejszej Moskiewskiej, na której z poczem swym przez cały czas przy boku królewskim pozostawał, niemniej uważając koszt i straty poniesione», na dobra te udziela mu w 1635 r. potwierdzenie¹⁾. Prawie jednocześnie, Kaźmierz Pac, dworzanin królewski, otrzymuje przywilej na myto mostowe w dobrach swych Dolcach i Berezynie, w Połockiem i Mińskiem, na rzekach Usaczy i Poni²⁾. Przedtem nieco, w 1634 r. podczas wojny z Moskwą «w obozie w drewni Archangelskiej» król pozwala małżonkom Pacom oddać dobra lenne Jelnę w trzyletnią dzierżawę³⁾. W tym samym 1635 r. małżonkowie Pacowie, kończąc sprawę z Antonim Sielawą, arcybiskupem Połockim, o zbiegłych chłopów z majątku Małe Dolcy, w województwie Połockiem, ustępują poddanych arcybiskupowi i cerkwi⁴⁾. Jeszcze w tym samym roku Kaźmierz Pac, dowodząc że majątek Baranki, koło Jelnej, do dyspozycji królewskiej należy, wyprosił sobie na niego przywilej. To go naraziło na sprawę z Jakubem Dębińskim, dziedzicem tego majątku, który przedstawił niezaprzeczane dowody, że Baranki przodkom jego nadane

¹⁾ 1635 Lutego 13. Potwierdzenie Janowi Kaźmierzowi Pacowi dworzaninowi JKM. i małżonce jego Helenie Steckiewicz. (M. Lit. Ks. Zap. 111 f. 230). Do majątku Jelnej należały wsie: Bielew, Żylicze, Polniewka i Lipna.

²⁾ 1635 Lutego 28. (M. Lit. Ks. Zap. 111 f. 267).

³⁾ 1634 Kwietnia 24. Konsens Kaźmierzowi Pacowi wojewodzie Mińskiemu, dworzaninowi królewskiemu i jego małżonce Helenie Steckiewiczównie. (M. Lit. Ks. Zap. 111 f. 34 odw.).

⁴⁾ 1635 Czerwca 19. Zapis Jana Kaźmierza Paca wojewodzica Mińskiego i Heleny Steckiewiczówny małżonków. (Z ksiąg trybunałskich druk. Archeograficz. Sbornik dokum. Wilno tom I str. 291).

przez W. Ks. Witolda i potwierdzone przez króla Zygmunta I, dotąd zawsze były majątkiem ziemskim szlacheckim. Król więc wyrokiem z r. 1636 zostawił Dębińskiego przy dziedzictwie Baranek i skasował przywilej niesłusznie Pacowi wydany¹⁾. W krótko potem ma Pac, jako dzierżawca majątku lennego Jelnej, sprawę z księdzem Stanisławem Łozą, suffraganem i oficjałem Łuckim, proboszczem Tykocińskim i Ołyckim, plebanem Kamienieckim, o dziesięcinę z Jelnej na kościół Kamieniecki; z powodu niestawienia się Paca, król przysądza zaocznie zaległość wynikłą z tego powodu, w summie zł. 5,400²⁾. W 1639 r. Gosiewski pisarz W. Lit. został wojewodą Smoleńskim; o wakujący urząd *pisarza* starali się u królowej—kanclerz Radziwiłł dla Wiażewicza, i podkanclerzy Stefan Pac dla swego brata stryjecznego Kaźmierza, który też w Maju otrzymał nominację na ten urząd³⁾. W 1642 r. przydaje Kaźmierz Pac cerkwi Jeleńskiej dwóch poddanych⁴⁾. Następne dziesięć lat życia pisarza Paca przedstawiają długi szereg bannicyj i ciągłych z wierzycielami zatargów. W Lutym 1644 r. Mikołaj Tyszkiewicz wspólnie z małżonką swą Krystyną Zenowiczówną, uzyskują na Kaźmierza Paca bannicyję za opór przy wykonaniu dekretu przysądzającego Tyszkiewiczom 6,425 złp. na majątku Paców Korsakowi-

¹⁾ 1636 Sierpnia 20. Dekret między Jakubem Dębińskim a Kaźmierzem Pacem dworzaninem królewskim. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 103 f. 352).

²⁾ 1637 Paździer. 13. Dekret między Łozą a Kaźmierzem Pacem wojewodzie Mińskiem. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 103 f. 729).

³⁾ Pamiętniki A. S. Radziwiłła I 403 i 404. W następnym roku na przywileju królewskim spotykamy podpis «Kaźmierz Pac pisarz W. Lit.». (Akta Brzeskie grodzkie druk. Akt. Wileńs. III 47 i 191).

⁴⁾ 1642 Sierpnia 19. Fundusz Kaźmierza Paca pisarza W. Lit., potwierdzony razem z innymi przywilejami Jeleńskiej cerkwi w 1746 r. (Akt Magdeburgii Kamienieckiej druk. Akt Wileńs. VI 570).

czach¹⁾. Prawie jednocześnie przypadła druga na Paca bannicyja, przez Julianę Niemcewiczównę, i humenię monasteru Mińskiego i wszystkie panny za konne, za sprzeciwieństwo w egzekwowaniu 16,025 złp. przysądzonych z majątku jego Wilejki²⁾, uzyskana. Układając się z Tyszkiewiczami, Pac wydaje im zapis na 12,500 złp., na majątku swoim Dolcy, w województwie Połockiem, z ewikcyją na majątku Korsakowiczach w województwie Mińskiem³⁾. Po śmierci małżonki swej Heleny Stetkiewiczówny, wstąpił Pac powtórnie w związki małżeńskie z Anną Wołłowiczówną, wdową po kniaziu Sołomereckim, a w Marcu 1645 r. wyrabia dla drugiej swej małżonki prawo dożywotnie na majątek lenny Jelnej⁴⁾. Anna Pacowa musiała być również burzliwego charakteru, gdyż bardzo częstym, wspólnie z mężem, podlegała bannicyjom. I tak, w 1646 roku Brzozowski, podkomorzy Bielski, z powodu niestawienia się małżonków Paców, podległych bannicyi za dług złp. 72,000 na majątku Berezynie, otrzymuje potwierdzenie ich bannicyi i dekret na wyegzekwowanie summy⁵⁾, a gdy Pacowie do egzekucyi w Berezynie nie dopuścili, król nową na nich wydaje bannicyję⁶⁾. W 1647 r. pisarz

¹⁾ 1644 Lutego 4. Bannicyja na Kaźmierza Paca pisarza W. Lit. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 108 f. 173).

²⁾ 1644 Lutego 20. Taką bannicyja (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 108 f. 189).

³⁾ 1645 Marca 20. Zapis zastawny Kaźmierza Paca pisarza W. Lit., Mikołajowi Tyszkiewiczowi i małżonce jego Krystynie Zenowiczównie, bywszej Krysztowej Wojniny podśedkowej Witebskiej (M. Lit. Ks. Zap. 119 f. 322—323).

⁴⁾ 1645 Marca 30. Przywilej na prawo dożywocia Annie Wołłowiczównie Pacowej pisarzowej W. Lit. (M. Lit. Ks. Zap. 119 dok. 627).

⁵⁾ 1646 Marca 19. Kontumacyja na Jana Kaźmierza Paca pisarza W. Lit. i Annę Wołłowiczównę małżonków (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 121 f. 288).

⁶⁾ 1646 Maja 19. Bannicyja wieczna na Paca pisarza W. Lit. i małżonkę jego Annę Wołłowiczównę (M. Lit. Ks. Spr.

Pac, będąc naznaczony wielkim posłem do Cara, zgodnie z uchwałą sejmową, otrzymuje do ukończenia poselstwa exempt t. j. odłożenie i zawieszenie wszystkich swoich spraw¹⁾. Jednocześnie król konferuje mu myto mostowe w Zawadkowszczyźnie, w województwie Brzeskiem, na rzece Rubiance, na gościńcu wielkim z Wilna do Brześcia²⁾. Jeszcze przed wyjazdem do Moskwy, Pac rachując na powyższy exempt, z ludem uzbrojonym na jeźdźca folwark Baranki, o co ma sprawę z mieszczaninem Kamienieckim, Wasilem Trocewiczem, któremu z powodu niestawienia się Paca, król prawnie szkód dochodzić pozwala³⁾. Po powrocie Paca z Moskwy, Paweł Czerniewski i żona jego Maryna Wereszczaka, uzyskują w Grudniu 1649 r. na niego bannicyję, za niedopuszczenie do egzekucyi w majątkach Jelnej i Buczemlu, przysądanego na nim długu 30,635 złp. i 2,490 kop litewskich⁴⁾. Ciągłe kłopoty majątkowe zmusiły Paca do wniesienia prośby do króla w 1650 r., o pozwolenie ustąpienia majątku lennego Jelnej — Michałowi Gedeonowi Tryznie, podskarbiemu W. Lit. i małżonce jego Marcybelli Hippolicie Wodyńskiej⁵⁾. Na drugi dzień po otrzymaniu konsensu mał-

Sąd. 119 f. 15) i 1646 Listop. 22 aktykacyja tej bannicyi (M. Lit. Ks. Zap. 122 f. 86).

¹⁾ 1647 Marca 20. Exempt Janowi Kaźmierzowi Pacowi pisarzowi W. Lit. (M. Lit. Ks. Zap. 119 dok. 282 tertio). O tem poselstwie Jana Kaźmierza Paca do Moskwy w historii nie ma śladu. Sołowiew, w swej Historii Rosyi, wie tylko o poselstwie Adama Kisiela do Moskwy w 1646 r. (Sołowjew. Istor. Rosyi X, 124).

²⁾ 1647 Marca 22. Przywilej temuż (M. Lit. Ks. Zap. 119 dok. 284 tertio).

³⁾ 1647 Maja 1. Sprawa między Janem Kaźmierzem Pacem pisarzem W. Lit. a sławetnym Kamienieckim Wasilem Trocewiczem (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 120 f. 247 dok. 16).

⁴⁾ 1649 Grudnia 23. Dekret kontumacyjny przeciw Jana Kaźmierza Paca pisarza W. Lit. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 125 f. 92).

⁵⁾ 1650 r. Sierp. 16. Konsens (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 107 f. 407.)

żonkowie Pacowie sprzedają Jelnę Tryznom za 32,000 złp.¹⁾ Pieniądze te użyli Pacowie na popłacenie długów: 2,100 zł. Pawłowi Czerniewskiemu, ziemianinowi powiatu Brzeskiego i małżonce jego Wereszczakównie²⁾, i 16,000 zł. Szczęsnej Dolskiej, Krysztofowej Brzozowskiej, podkomorzynie Brzeskiej i synowi jej Janowi Brzozowskiemu³⁾. W kilka miesięcy później król, przez wzgląd na zasługi Paca, potwierdza mu dobra Dolce prawem kaduka na króla spadłe⁴⁾; a na początku następnego roku król udziela «Kaźmierzowi Pacowi pisarzowi W. Lit., któren w ustawicznych usługach publicznych, z nielitowaniem zdrowia in sago et toga oddawanych, a osobiwie jako wielki poseł, przez nieboszczyka króla, do cara Moskiewskiego wyznaczony, poselstwo to własnymi sumptami, stosownie do godności Majestatu królewskiego i Rzeczypospolitej, odprawiwszy, długów bez folgowania płacić nie może», — moratorium na 3 lata⁵⁾. Pomimo tego listu żelaznego, już w następnym roku Krystyna Drucka Sokolińska, Krzysztofowa Stetkiewiczowa, podkomorzyna Brasławska, uzyskuje na małżonków Paców bannicyję, za niedopuszczenie egzekucji w majątku Berezynie summy 41,605 złp. przysądzonej nieboszczykowi Krysztofowi Stetkiewiczowi⁶⁾.

Kaźmierz Pac umarł w końcu 1653 r.; wakujący po nim urząd pisarza W. Lit. oddany został 8 Stycznia

¹⁾ 1650 Sierpnia 17. Akt sprzedaży Jelnej przez Jana Kaźmierza Paca pisarza W. Lit. i Annę Wołłowiczównę, małżonków (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 124 f. 449 dok. 111).

²⁾ 1650 Września 17 w Kleszczelach. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 124 f. 451 dok. 112).

³⁾ Pod tą datą i tamże f. 453 dok. 113.

⁴⁾ 1650 Grudnia 23. Przywilej (M. Lit. Ks. Zap. 125 f. 141).

⁵⁾ 1651 Stycznia 20. (M. Lit. Ks. Zap. 125 f. 14 secundo).

⁶⁾ 1652 r. Marca 7. Bannicyja na Jana Kaźmierza Paca pisarza W. Lit. i Annę Wołłowiczównę małżonków (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 127 f. 257 secundo).

1654 r. Aleksandrowi Naruszewiczowi¹⁾. Dobrami po nim dzielili się w 1681 r. — Konstanty Pac chorąży nadw., żona jego Aleksandra z Lisowskich i syn ich Michał star. Wasilkowski²⁾. Jak przekonywamy się z powyższych dokumentów, Kaźmierz Pac miał dwie żony; dzieci z żadnej z nich nie pozostawił. Pierwsza — Helena Stetkiewiczówna, była córką Wilhelma Stetkiewicza Zawierskiego, podkomorzego Brasławskiego i kniaźny Anny Ogińskiej; wspomniana 1633 r. w testamencie babki swej Reginy Wołłowiczówny, Bohdanowej Ogińskiej podkomorzynie Trockiej³⁾; występuje obok męża 1631—1635 r.⁴⁾.

Drugą żoną Kaźmierza Paca była Anna Wołłowiczówna, córka Piotra Wołłowicza, podkomorzego Trockiego i Anny Horodyjskiej⁵⁾, wdowa od m. Lutego 1641 r. po kniaziu Janie Władysławie Sołomereckim, marszałku Pińskim⁶⁾. Za Paca wyszła ona około 1643 r. i w 1644 roku, już jako Pacowa, występuje w sprawie, teściowej swej Sołomereckiej kasztelanowej Smoleńskiej i jej zięciów, z Zenonem Godebskim⁷⁾.

¹⁾ W nominacji Naruszewicza wyraźnie powiedziano «po śmierci Kaźmierza Paca». (M. Lit. Ks. Zap. 128 f. 421).

²⁾ Akt Tryb. Główn. 1695 r. Aug. 13 f. 1168, ob. niżej.

³⁾ W testamencie tym wniesionym 8 Sierpnia 1633 r. do akt. trybunału głównego, Regina Ogińska, między innemi, robi zapisy: wnukom swym Stetkiewiczom i siostrze ich Kaźmierzowej Pacowej wojewodzicowej Mińskiej, każdemu po 1000 złp. ».

⁴⁾ Patrz wyżej.

⁵⁾ Niesiecki IX 419.

⁶⁾ O śmierci Sołomereckiego wspominają pamiętniki Radziwiłła II 29.

⁷⁾ 1644 Listop. 14. Sprawa ur. Zenona Godebskiego podczaszego Pińskiego z Reginą z Hoszczy Lwową Sołomerecką, kasztelanową Smoleńską, Anną Wołłowiczówną wprzód Władysława Sołomereckiego marszałka Pińskiego, a teraz Kaźmierza Paca pisarza W. Lit. małżonką, Mikołajem Czetwertyńskim, Jackiem Korycińskim, Henrykiem Kaszowskim i Kaźmierzem Naruszewiczem, o zagarnięcie gruntów królewskich od miasteczka Stolina. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 107 f. 570).

W dziesięć lat potem, w Styczniu 1654 r., żyd Wileński Meyer Naftalowicz wyrabia na Annie Pacowej, jej mężu Kaźmierzu Pacu, pisarzu W. Lit. (tylko co zmarłym) i na Krzystofie Wołłowiczu bannicyję, o niezapłacenie długu 22,058 złp. ubezpieczonego, na Korsakowiczach ¹⁾, od której to bannicyi Anna Pacowa wyrabia sobie w Czerwcu tegoż roku sublewacyję (t. j. zawieszenie bannicyi) na 12 tygodni ²⁾. Anna z Wołłowiczów Pacowa, z obydwojma mężami bezpotomna, umarła w 1669 r. ³⁾.

24 i 25 Paweł i Feliks Pacowie, synowie Jana Paca wojewody Mińskiego (Nr. 14) i kniaźny Zofii Wiśniowieckiej; obadwaj wspomniani w 1627 r. w akcie cessyi Jelnej Bazylemu Kopciowi ⁴⁾, pomarli młodo ⁵⁾.

26. Anna Pacówna, córka Jana Paca wojewody Mińskiego (Nr. 14) i kniaźny Zofii Wiśniowieckiej ⁶⁾, wydana w 1621 r. ⁷⁾ za Mikołaja Bogusława Zenowicza, kasztelana Połockiego. Owdowiała w tym samym roku, gdyż kasztelan Połocki zginął 7 Września 1621 r. w bitwie pod Chocimem ⁸⁾. W rok i kilka miesięcy później,

¹⁾ 1654 Stycznia 15. Bannicyja (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 132 f. 181).

²⁾ 1654 Czerwca 27. Sublewacyja Annie Pacowej pisarzowej W. Lit. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 132 f. 499).

³⁾ Niesiecki VII 231.

⁴⁾ Patrz wyżej str. 69.

⁵⁾ Niesiecki VII 231.

⁶⁾ Tamże. Widać z panegiryku, którego nie mamy pod ręką, Niesiecki tak dokładnie poinformowany o potomstwie Jana Paca wojewody Mińskiego.

⁷⁾ Jeszcze 27 Lipca 1620 r. pierwsza żona Mikołaja Bogusława Zenowicza kasztelana Połockiego, Anna Chodkiewiczówna, aktykowała w Metr. Lit. testament swój sporządzony 25 Czerwca 1620 (Ks. Zap. 96 f. 234 dok. 118).

⁸⁾ Kronika Pawła Piaseckiego. Kraków 1870 r. str. 296. Sobieski, Pamiętnik Chociński str. 37 i t. d.

młoda wdowa wyszła powtórnie za Krzysztofa Kryszpina Kirszensztejnę (późniejszego ciwuna Pojurskiego). Z tego powodu, brat jej stryjeczny i opiekun, Stefan Pac, pisarz W. Lit., wniósł przed królem w Lutym 1623 r. żałobną protestacyję, w której wymawia siostrze swej: «Annie Pacównie 1-o voto Bogusławowej Zenowiczowej kasztelanowej Połockiej, a terażniejszej Krysztofowej Kirszensztejnowej, iż doznawszy od niego nie mało uczynności i dobrodziejstw, tak w stanie panieńskim, osierociawszy po rodzicach, jako i w stanie wdowim, po zmarłym pierwszym małżonku, opisała się jemu iż bez woli, wiadomości i wyraźnego pozwolenia jego w stan małżeński nie pójdzie; mimo ten list-zapis swój dobrowolny, bez pozwolenia brata swego, wzięła sobie za małżonka człeka kondycyją jej niestosownego, ku hańbie domostwa swego, czem w zaręki w liście wpisane podpadła, o które chcąc z nią się prawować, niniejszą zanosি protestacyję» ¹⁾.

Ta protestacyja poskutkowała o tyle, że Anna z Paców Kirszensztejnowa zgodziła się zabezpieczyć pewną sumę córce swej Zofii Zenowiczównie ²⁾. W kilkanaście lat później w 1639 r., Anna Pacówna, mając sobie sumę 20.000 złp., od małżonka swego Kryszpina Kirszensztejny, dworzanina JKM. i ciwuna Pojurskiego, zapisaną, nadto dożywotnie mieszkanie na majątku Promadziowie na Żmudzi, wzajemnym swym zapisem zapewnia małżonka i jego potomstwo, że w razie śmierci męża do żadnych innych dóbr jego, ani ciwuństwa Pojurskiego, pretensyi rościć nie będzie ³⁾.

¹⁾ 1623 Lutego 17. Protestacyja Stefana Paca pisarza W. Lit. na Annę Pacównę Krysztofową Kirszensztejnową (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 89 f. 7).

²⁾ 1624 Maja 28. Zapis Anny Pacówny Kirszensztejnowej ciwunowej Pojurskiej, córce z pierwszego małżeństwa Zofii Zenowiczównie, wniesiony dnia następnego pod tą datą do Akt Tryb. Głównego.

³⁾ 1639 Kwietnia 15. Zapis Anny Pacówny Kryszpinowej

27. Stefan Pac, syn Mikołaja Paca podkomorzego Brzeskiego (15) i Zofii Agaty Sapieżanki; urodził się w 1587 r.¹⁾, i jeszcze w kolebce, we dwa lata po urodzeniu, otrzymuje, za cessją stryja swego Jana Paca, przywilej na wieś Dymniki w dzierżawie Kamienieckiej²⁾. Po śmierci «ojca który żadnej nagrody nieodniosłszy z tego świata zszedł i potomstwo małoletnie pozostawił» król naznacza «po 200 złp. rocznie w ciągu lat 5-ciu z dochodów starostwa Kamienieckiego na wychowanie syna jego Stefana»³⁾. W młodości Stefan Pac zwiedzał obce kraje razem z królewiczem Władysławem, któremu także w 1610 roku towarzyszył w wyprawie pod Smoleńsk⁴⁾. Tam otrzymał pozwolenie na puszczenie w pięcioletnią dzierżawę wsi Dymniki⁵⁾. Po powrocie z tej wyprawy, podczas której, miał sprawić «bardzo trudną legację»⁶⁾ Stefan Pac, (po śmierci stryja swego Jana w 1611 r.) mianowany został *sekretarzem królewskim*⁷⁾, a w 1614 r. otrzymał przywileje: na sioła Kijawki i Pojezierze, w ciwunstwie Pokorszewskim na Żmudzi⁸⁾, i na jurgielt «któren pobierał poprzednik jego na sekretaryi, wojewoda

Kirszensztejnowej wniesiony do Metryki Lit. 18 Kwietnia tegoż roku (M. Lit. Ks. Zap. 107 f. 292).

¹⁾ List kanclerza Krzystofa Paca 1675 r. Marca 6 w którym wspomina że ojciec jego podkanclerzy Stefan Pac żył lat 53 (Akt Tryb. Główn. 1685 r. f. 205).

²⁾ 1589 w Kwietniu. Przywilej Stefanowi Pacowi synowi podkomorzego Brzeskiego Mikołaja Paca (M. Lit. Ks. Zap. 73 f. 629 odw.).

³⁾ 1596 Czerwca 9. Przywilej królewski (M. Lit. Ks. Zap. 83 f. 108).

⁴⁾ Niesiecki VII 228.

⁵⁾ 1610 Marca 11 w obozie pod Smoleńskiem. Konsens Stefanowi Pacowi podkomorzycowi Brzeskiemu (M. Lit. Ks. Zap. 89 f. 188).

⁶⁾ Niesiecki VII 228.

⁷⁾ Obacz niżej.

⁸⁾ 1614 Lutego 20. (M. Lit. Ks. Zap. 91 f. 247).

STEFAN PAC

podkanclerzy lit. † 1640.

(Z portretu znajdującego się w kościele św. Piotra w Wilnie.)

Miński¹⁾. W nagrodę za legację do Moskwy mianowany 26 Lutego 1615 r. *pisarzem wielkim Litewskim*²⁾, a w kilka dni później, po śmierci kniazia Janusza Poryckiego, dostał starostwo Hiperboleńskie³⁾. Z sejmu 1620 r. wyznaczony do komisji dla rozgraniczenia województw Podlaskiego i Brzeskiego⁴⁾. W następnych latach, po śmierci Mikołaja Bogusława Zenowicza kasztelana Połockiego, otrzymuje przywilej na dobra lenne Kurszany⁵⁾, a w 1622 r. nowy przywilej na wsie Trawlany, Tolucie i Pielancajcie na Żmudzi⁶⁾. Naówczas był Pac już starostą Preńskim. Jako dzierżawca Kurszański ma Pac w 1622 r. sprawę z Mikołajem Rekuciem, sługą nieboszczyka kasztelana Połockiego, poprzedniego Kurszańskiego dzierżawcy, który niezważając na śmierć swego pana, poddanym włości i miasteczka Kurszan, szkody oszacowane na 1000 kop gr., przez pobór niezwykle czynszów i podatków poczynił, a także z włości Kurszańskiej wybrał i sobie zatrzymał 652 złp. i 24 gr. uchwalonych na ekspedycję Turecką. Matka zeszłego kasztelana Połockiego, Teodora Wołłowiczówna Zenowiczowa, wojewodzina Brzeska, zrzeka się swych pretensji do Rekucia na rzecz Paca, któremu król poszukiwać takowych na majątkach Rekucia (który na sprawę się niestawił), na Semkowie i innych pozwala⁷⁾. Komisja ustanowiona na sejmie 1620 r., dla rozgraniczenia

¹⁾ 1614 Kwietnia 9. (M. Lit. Ks. Zap. 91 f. 253).

²⁾ 1615 Lutego 26. Przywilej Stefanowi Pacowi na pisarstwo W. Ks. Lit. po śmierci Mikołaja Jasińskiego pisarza (M. Lit. Ks. Zap. 91 f. 282).

³⁾ 1615 Marca 2. (M. Lit. Ks. Zap. 92 f. 294).

⁴⁾ Volumina Legum III f. 373.

⁵⁾ 1621 Paździer. 19. (M. Lit. Ks. Zap. 96 f. 380 dok. 52).

⁶⁾ 1622 Maja 24. (M. Lit. Ks. Zap. 93 f. 563).

⁷⁾ 1622 Listopada 29. Zysk na Rekuciu od Paca pisarza (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 86 f. 193).

województw Brzeskiego i Podlaskiego, do której należał i pisarz Pac, do prac swych jeszcze nie przystąpiła, więc na sejmie 1623 r., komisarzom termin do zaczęcia czynności tej komisji na dzień 29 Maja naznaczono ¹⁾. Pisarzem będąc Stefan Pac został w 1626 r. *referendarzem*, po Mikołaju Zawiszy, który w tymże roku, 26 Listopada, mianowany kasztelanem Witebskim ²⁾. Na początku następnego 1627 r. ksiądz Olszewski dedykuje: «Stefanowi Pacowi referendarzowi i pisarzowi W. Ks. Lit» panegiryk na pogrzeb Samuela Paca. Jako referendarz był Pac w 1629 r. marszałkiem izby Poselskiej ³⁾. W 1628 r. król potwierdza referendarzowi Stefanowi Pacowi i małżonce jego Annie Rudominiance, przywilej dany Pacowi podkomorzemu Brzeskiemu i małżonce go Zofii Sapieżance, na cessionę praw dożywotnich, na wsie Sugunty i Poławkani w ciwuństwie Okmiańskim, synowi ich Stefanowi Pacowi ⁴⁾. *Podskarbin nadwornym litewskim* został 26 Kwietnia 1630 r. ⁵⁾, a w kilka miesięcy potem, 24 Grudnia 1630 r. mianowany *podskarbin wielkim litewskim* ⁶⁾. W Marcu 1631 r. podskarbi ziemski Stefan Pac, wspólnie z Piotrem Wołłowiczem, podkomorzym Trockim, i Janem Narbutem, pisarzem ziemskim Trockim, wyznaczeni komisarzami do rozgraniczenia puszczy

¹⁾ Volumina legum III f. 454.

²⁾ M. Lit. Ks. Zap. 99 f. 97, 251 i 529.

³⁾ Niesiecki I 372.

⁴⁾ 1628 Lipca 24. M. Lit. Ks. Zap. 99 f. 264.

⁵⁾ 1630 Kwietnia 26. Stefan Pac pisarz i referendarz W. Lit. mian. podskarbin nadwornym po śmierci Pawła Wołłowicza (M. Lit. Ks. Zap. 99 f. 529).

⁶⁾ 1630 Grudnia 24. Stefan Pac podskarbi nadworny, mian. podskarbin wielkim po śmierci Krzysztofa Naruszewicza (M. Lit. Ks. Zap. 99 f. 633). Pisarzem «po Stefanie Pacu» mian. 10 Marca 1631 Krzysztof Sapieha podstoli (M. Lit. Ks. Zap. 98 dok. 75). Pomimo jednak nominacji Sapiehy, Pac i nadal występuje jako pisarz (ob. niżej).

Trockiej ¹⁾. Już jako minister znajdował się (1632 r.) na sejmie konwokacyjnym po śmierci Zygmunta III, na którym 16 Lipca podpisał konfederację generalną ²⁾; miał następnie zatargi z podkanclerzym litewskim Sapiehą ³⁾. W Listopadzie razem z Sapiehą wojewodą Wileńskim i Radziwiłłem kanclerzem, jako deputat z Litwy, do pacta conventa ⁴⁾, podpisał artykuły pactorum conventorum i przysięgę na nich nowego króla ⁵⁾. Po elekcji Władysława IV, podskarbi Pac znajdował się w Warszawie na sejmie koronacyjnym ⁶⁾; na tym sejmie król: «przez wzgląd na zasługi okazane ojcu jego, królowi Zygmuntowi III, i jemu samemu w podróży do Rzymu, objawszy rządy, potwierdza Stefanowi Pacowi podskarbiemu ziemskiemu i pisarzowi W. Ks. Lit., i jego małżonce, konsens na cessionę dwóch starostw, w ich dożywotnim władaniu pozostających, Pren—starszemu ich synowi Stanisławowi i Wilkowiszek—młodszemu Krzysztofowi» ⁷⁾. Tegoż 1633 roku w lecie, podczas podróży króla na Litwę, podskarbi Pac znajdował się w Grodnie przy królu ⁸⁾; 20 Czerwca król na drodze z Merecza do Wilna, nocował u podskarbiego ⁹⁾; 26 Czerwca podskarbi Pac wszystkich hojnie częstował ¹⁰⁾. Rozdając wakanse po nieboszczyku Lwie Sapieżu, wojewodzie Wileńskim, król 9 Lipca nadał podskarbiemu starostwo Brzeskie ¹¹⁾;

¹⁾ 1631 Marca 6. (M. Lit. Ks. Zap. 99 f. 475).

²⁾ «Stefan Pac podskarbi ziemski i pisarz W. Ks. Lit.» Volumina legum III f. 738.

³⁾ Pamiętniki A. S. Radziwiłła I 20, 21, 30, 145.

⁴⁾ Tamże I 84.

⁵⁾ Volumina legum III f. 769 i 774.

⁶⁾ Tamże f. 783.

⁷⁾ 1633 Czerwca 18. (M. Lit. Ks. Zap. 106 f. 446).

⁸⁾ Radziwiłł I 160.

⁹⁾ Tamże 161.

¹⁰⁾ Tamże 163.

¹¹⁾ Tamże 166.

24 Lipca «podskarbi córkę swoją za wojewodę Mściławskiego zaręczył, na której ceremonii i na bankiecie był cały dwór»¹⁾. We dwa dni potem podskarbi ziemski i pisarz Stefan Pac otrzymał przywilej na prawo przełaniania praw swych dożywotnich na Rakanciszki i Ławaryszki małżonce swej Maryjannie Rudominiance²⁾. Jeszcze w tym samym 1633 r. podskarbi Pac nabył od Kiszki wojewody Mściławskiego, dawne dziedzictwo kniaziów Hołowczyńskich, Jezno i Świntyniki³⁾. O te dwa folwarki prowadził spór monaster Sw. Trójcy w Wilnie, dowodząc że zostały zapisane monasterowi przez kniazia Matwieja Mikitynicza, że synowie jego nieprawnie ten majątek zagarnęli, a wnuczka fundatora, Kiszczyna, Pacowi odprzedała. Proces nieskończony za życia Stefana Paca, przeszedł w spadku na jego wdowę i synów⁴⁾. Na początku następnego roku podskarbi Pac znajdował się na sejmiku w Brześciu gdzie podpisał «instrukcję posłom na konwokację Wileńską»⁵⁾ i «sejmikowe postanowienie szlachty»⁶⁾. Władając miasteczkiem Choroszczą ma Pac sprawę z archimandrytą Supraślskim⁷⁾ który w 1634 r. pozywa podskarbiego i jego małżonkę Marcyjanellę Rudominiankę o niesłuszne trzymanie tego majątku⁸⁾. Podskarbi był już wówczas nietylko staro-

¹⁾ Radziwiłł I 171. Wojewodą Mściławskim, w tym czasie, był Mikołaj Kiszka; małżeństwo to jednak nie doszło do skutku.

²⁾ 1633 Lipca 26. (M. Lit. Zap. Ks. 110 f. 132).

³⁾ «Memoryał klasztoru Wileńskiego cerkwi Przenajświętszej Trójcy sporządzony 1701» (druk. Archeograf. Sborn. Dokum. Wilno X. str. 16).

⁴⁾ 1640 r. Dwa dekreta Sądu Kowieńskiego w tej sprawie odłożono z powodu choroby podkancl. Paca (ob. wyżej przypis 3).

⁵⁾ Akta Brzeskiego Ziem. Sądu Ks. za 1633—34 r. f. 1773.

⁶⁾ Tamże f. 1793. (Oba akta druk. w Akt. Wileńs. Arch. Komis. II str. 168—171).

⁷⁾ 1634 Lipca 20. Manifest archimandryty Supraślskiego Gerazyma Welikontego na JMP. Paca podskarbiego ziemskiego WKL.

⁸⁾ 1634 Listopada 19. Pózew królewski «panu Stefanowi

stą Preńskim i ekonomem Brzeskim, ale także i starostą Birsztąńskim. W tak smutnych czasach rządził Pac skarbem litewskim, iż po większej części na własne oblgi zmuszony był zaciągnąć dla skarbu dług 158,107 złp. który mu konstytucja sejmowa 1635 r. przyznaje¹⁾. Na tym sejmie w Warszawie znajdował się także Pac²⁾. W Lipcu tegoż roku umarł podkanclerzy Sapieha³⁾. Skorzystał z tego Pac, «ciężarem skarbu przywalony, mając zdrowie stargane, a bardziej większe mając staranie sumienia niżeli zbierania skarbów, wołał złożyć podskarbiego godność i mniejszy ciężar dwigać»⁴⁾. Z podskarbiego wielkiego i pisarza (tym ostatnim pozostawał przez lat 20) mianowany 6 Listopada 1635 r. *podkanclerzym litewskim*⁵⁾. Sama pieczęć oddaną mu została z wielką ceremonią 1-go Grudnia tegoż roku na sejmie⁶⁾. Pomimo tego nowy «podkanclerzy nie dał się uwieść konferowanym sobie honorem i już w kilka dni później sprzeciwiał się chęci królewskiej ożenienia się z heretyczką»⁷⁾. W Marcu następnego roku podkanclerzy Pac znajdował się w Wilnie podczas bytności tam króla i brał udział w komisji do korektury praw⁸⁾; 15 Lipca «podkanclerzy, na folwarku sobie od króla danym Rakanciszki

Mikołajewiczowi Pacowi podskarbiemu i pisarzowi W. Ks. Lit., Birsztąńskiemu i Preńskiemu staroście, ekonomowi Brzeskiemu i jego małżonce Annie Marcyjanelli Rudominiance». Oba dokumenty z kroniki Ławry Supraślskiej (druk. Archeog. Sborn. Dokum. Wilno IX 149—150).

¹⁾ Volumina legum III f. 868.

²⁾ Radziwiłł I 232, 239.

³⁾ Tamże I 264.

⁴⁾ Radziwiłł I 274.

⁵⁾ 1635 Listopada 6. Stefan Pac podskarbi W. Lit. mian. podkanclerzym po śmierci Pawła Sapiehy (M. Lit. Ks. Zap. 99 f. 455).

⁶⁾ Radziwiłł I 274.

⁷⁾ Tamże I 284.

⁸⁾ Tamże I 299, 311, 315.

nazwanym, króla i królowę przez dwa dni hojnie częstował¹⁾, a parę dni przedtem, 9 Lipca «za kooperacją kanclerza Radziwiłła zaręczył swą córkę za Chodkiewicza koniuszego W. Ks. Lit.»²⁾ Wesele odprawiono się z wielką pompą 31 Sierpnia tegoż roku³⁾. W Czerwcu 1637 r. podkanclerzy Pac znajdował się na sejmie w Warszawie⁴⁾; a we Wrześniu tegoż roku asystował wjazdowi królowej Cecylii Renaty⁵⁾. W roku następnym podkanclerzy znowu jest w Warszawie na sejmie, z którego wyznaczony do komisji o cła morskie⁶⁾ i o uspokojenie komisji Brzeskiej⁷⁾. Podczas tego sejmiku królestwo przyjmowali poselstwo Moskiewskie któremu podkanclerzy imieniem królowej odpowiadał⁸⁾. Na początku 1639 r. król ponownie przybył do Wilna i podkanclerzy Pac kilkakrotnie cały dwór u siebie podejmował⁹⁾. W Październiku tegoż roku Pac znajdował się, na sejmie w Wilnie¹⁰⁾, a w Lutym 1640 r. został w Wilnie wyznaczony do komisji «z powodu strzelania w obraz Św. Michała z synagogi kalwińskiej»¹¹⁾. Pod sam koniec życia podkanclerzy Pac ma sprawę z Aleksandrem Kopciem, który zamierzał wznowić dawny proces ojca swego kasztelana Brzeskiego z Hieronimem Chodkiewiczem poprzednim administratorem ekonomii Brzeskiej, o zabranie jakoby gruntów majątności Opolskiej, dziedzictwa Kopciów, do majątków

¹⁾ Radziwiłł I 320.

²⁾ Tamże.

³⁾ Tamże I 325.

⁴⁾ Tamże I 346.

⁵⁾ Tamże I 351.

⁶⁾ Volumina legum III f. 930.

⁷⁾ Tamże f. 946.

⁸⁾ Radziwiłł I 373.

⁹⁾ Tamże I 403 (26 Kwietnia) i 407 (24 Czerwca).

¹⁰⁾ Tamże I 418.

¹¹⁾ Tamże II 2.

Kodeńca i Krzywowierzby ekonomii Brzeskiej. W sprawie tej mieli być wyznaczeni komisarze¹⁾.

Były to już ostatnie chwile podkanclerzego. 19 Maja 1640 roku paraliżem ruszony, stracił władzę języka, rąk i nóg²⁾, a w pół roku potem umarł 19 Listopada 1640 r.; pochowany u karmelitów bosych w Wilnie, których był fundatorem³⁾. Pieczęć po nim dopiero 28 Sierpnia 1641 r. oddawał królowi podkanclerzy koronny «z wielką nieboszczyką pochwałą»⁴⁾. Stefan Pac, bardzo pobożny, fundował w Wilnie dwa kościoły oba dla Karmelitów. Jeden w 1626 r. pod wezwaniem Św. Teresy przy ulicy Ostrobramskiej⁵⁾, drugi w 1638 r. pod wezwaniem Św. Józefa z klasztorem pp. Karmelitek⁶⁾.

Żoną Stefana Paca była Anna Marcybella (Marcyjanella) Rudominianka, córka Wawrzyńca Rudominy Dusiatskiego, starosty Niderpolskiego i Felicjanny Wołłowiczówny⁷⁾, która powtórnie wyszła za Kossakowskiego starostę Łomżyńskiego⁸⁾. Anna Rudominianka wniosła Pacowi w posagu dobra Dusiaty w Wilkomirskim powiecie⁹⁾. Po śmierci Paca pozostała wdowa wspólnie z synami, Stanisławem, Krzysztofem i Mikołajem, prowadzi dalej z monasterem Wileńskim Św. Trójcy proces o Swintyniki, które sąd ziemski Kowieński przyznał w 1641 r. O. Dubowiczowi, przełożonemu mo-

¹⁾ 1640 Czerwca 2. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 105 f. 697. odw).

²⁾ Radziwiłł II 13.

³⁾ Tamże II 25.

⁴⁾ Tamże II 39.

⁵⁾ Kraszewski. Wilno II 400.

⁶⁾ Tamże II 407.

⁷⁾ Niesiecki VIII 184.

⁸⁾ Krzysztof Pac Kanclerz w testamencie swym wspomina: «w majątności mojej Janówce jest kościół fundacyi babki mojej pani Wołłowiczówny Kossakowskiej, starościny Łomżyńskiej». (Testament Kanclerza 1665 r.).

⁹⁾ Wspomina o tem sprawa o Dusiaty w 1758 r. między Platerami i Mikłaszewskim (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 207 f. 108 odw.).

nasteru ¹⁾. Wyrok ten jednak skasowany został jeszcze w tym samym roku dekretem trybunalskim ²⁾. W 1642 r. podkanclerzyna Pacowa otrzymuje konsens na cessyję starostwa Kryczewskiego, z zamkiem, armatą i wszelkimi przynależnościami, synowi swemu Mikołajowi Pacowi dworzaninowi pokojowemu JKM. ³⁾; temuż synowi ceduje w następnym roku, ustąpione jej przez nieboszczyka męża starostwa Rakanciskie i Ławaryskie ⁴⁾. We Wrześniu 1642 r. straciła najstarszego syna Stanisława starostę Preńskiego; 12 Października 1643 r. była obecną na jego pogrzebie w Wilnie ⁵⁾ i zaraz potem sama umarła ⁶⁾. Już w kilka dni po jej śmierci (31 Października) król «starostwo Preńskie, które po śmierci Stanisława Paca oddane było matce jego, wdowie po Stefanie Pacu, podkanclerzym, Annie Marcybelli Rudominiance, mającą wspólnie z mężem dożywotnie prawo na tem starostwie, dziś z powodu jej śmierci, na mocy konstytucyi 1641 r., oddaje królewiczowi Janowi Kaźmierzowi» ⁷⁾. Stefan Pac miał z niej 3 synów i 3 córki: Stanisława (Nr. 46), Krzysztofa (Nr. 47), Mikołaja Stefana (Nr. 48), Zofiję Chodkiewiczową (Nr. 49), Katarzynę zakonnicę (Nr. 50) i Annę Sapieżynę (Nr. 51) ⁸⁾.

¹⁾ 1641 Dekret ziemski Kowieński na roczkach Trockich (Archeog. Sborn. dokum. Wilno X str. 16).

²⁾ 1641 Lipca 16. Dekret Trybunalski (Archeogr. Sborn. dokum. Wilno X str. 17).

³⁾ 1642 Kwietnia 17. Konsens podkanclerzynie Stefanowej Pacowej Annie Marcybelli Rudominównie (M. Lit. Ks. Zap. 118 f. 233).

⁴⁾ 1643 Paździer. 28. Potwierdzenie królewskie na cessyję podkanclerzynie Pacowej Anny Marcybelli Rudominówny (M. Lit. Ks. Zap. 115 f. 205).

⁵⁾ Rewkowicz «Pobożne Panie» panegiryk na pogrzeb Stanisława Paca star. Preńskiego.

⁶⁾ Radziwiłł II 112.

⁷⁾ 1643 Paździer. 31. (M. Lit. Ks. Zap. 114 f. 286).

⁸⁾ Dzieci Stefana Paca wyliczone w pomianniku Supraślskiej

28. Samuel Pac, drugi syn Mikołaja Paca podkomorzego Brzeskiego (Nr. 15) i Zofii Agaty Sapieżanki, urodził się 1590 r. ¹⁾. Gdy brat jego Stefan służył krajowi, piastując wysokie w Rzeczypospolitej urzędy, Samuel od dzieciństwa poświęcił się służbie wojskowej. Towarzył Hetmanowi Chodkiewiczowi w wojnie Inflantkiej i w bitwie pod Kircholmem 1605 r. nosił przy nim znak hetmański; odznaczył się także podczas tej wojny w 1609 r., pod Dynamundem i Parnawą. Następnie uczestniczył w wyprawie Moskiewskiej. W 1610 r. ranny pod Moskwą w głowę, a pod Smoleńskiem, otrzymał postrzał w nogę, od którego do śmierci swej szwankował ²⁾. W 1613 r. przez cessyję matki swej otrzymuje dwa sioła na Żmudzi — Sugunty i Poławkani ³⁾; a w 1616 r. przez podobną cessyję Piotra Tryzny, starosty Bobrujskiego, nabywa dziewięć wsi do tego starostwa należących ⁴⁾. W kilka lat później w 1621 r., te same wsie, Samuel Pac, wówczas już rotmistrz królewski, za odznaczenie się w wyprawach Moskiewskiej i Inflantkiej, otrzymuje w dożywocie wspólnie z małżonką swą Petronellą Tryznianką, starością Bobrujską ⁵⁾; i w tym samym jeszcze roku, po powrocie z wyprawy Chocimskiej, podczas której Pac dowodził 150 husa-

ławry (druk Rukopisnoe Otdielenie Wilenskoj Publicznoy Bibl. str. 153).

¹⁾ Nadpis na nagrobku. Obacz niżej.

²⁾ Olszewski w panegiryku pogrzebowym (obacz niżej) podaje wszystkie te szczegóły. Za nim Niesiecki VII 227—228 i Siarczyński, Obraz wieku Zygmunta III, II 52.

³⁾ 1613 Kwietnia 26. (M. Lit. Ks. Zap. 91 f. 164).

⁴⁾ 1616 Czerwca 13. Konsens Piotrowi Tryźnie star. Bobrujskiemu na cessyję Samuelowi Pacowi wsi: Byskowicze, Szaciłowicze, Dużycze, Polanie, Łarzewicze, Berwince, Parycze, Kozyrzewicze i Siekierzycze do starostwa Bobrujskiego należących. (M. Lit. Ks. Zap. 93 dok. 39).

⁵⁾ 1621 Maja 1. Przywilej Samuelowi Pacowi rotmistrzowi

rzami¹⁾, otrzymuje przywilej na leśnictwo Jurborskie, wakujące po śmierci Zawiszy²⁾. Przez następne kilka lat Samuel Pac, przy boku hetmana polnego Krzysztofa Radziwiłła, brał udział w wojnie Inflanckiej³⁾. Najprzód jako pułkownik, a następnie jako regimentarz wojsk, odznaczył się we wszystkich główniejszych potyczkach pod Walmoyzą, Kiesią, Nitawą, Bauskiem i innych⁴⁾. Jeszcze powracając z wyprawy Chocimskiej, Samuel Pac z rotą swoją, kwaterował w Smołydrowie, majątności kniazia Jurja Czartoryskiego, który następnie pozywa Samuela Paca rotmistrza i towarzyszy⁵⁾ jego z pod chorągwi, przed sąd Stanisława Lubomirskiego, podczaszego koronnego (który po śmierci hetmana Chodkiewicza objął dowództwo nad wojskami), o poczynione w Smołydrowie szkody i uzyskuje w Październiku 1621 r. dekret skazujący pozwanych na infamję. Wyrok ten Pac na sejmie 1623 r. zaskarżył, dowodząc że: «roty pod jego dowództwem w zanesionych na nich skargach winnymi nie są, gdyż zwyczajem swoim, tak na noclegu w Smołydrowie, jak i gdziekolwiek indziej, zachowywały się zawsze skromnie i uczciwie; nadto że władzy podczaszego koronnego rycerstwo W. Ks. Lit. nie podlegało; gdyż wraz po zgonie Hetmana poddało się, przez swą starszyznę, pod posłuszeństwo królewicza Władysława, od którego starszym pułkownikiem byłznaczony Aleksander Sapieha, starosta Orszański». Na ostatek

królewskiemu i małżonce jego Petronelli Tryzniance starościance Bobrujskiej (M. Lit. Ks. Zap. 93 dok. 454).

¹⁾ Olszewski w panegiriku pogrzebowym.

²⁾ 1621 Paźdź. 19. Przywilej Samuelowi Pacowi rotmistrzowi królewskiemu (M. Lit. Ks. Zap. 96 f. 379 odw. dok. 51).

³⁾ Częste, o nim wzmianki w «Krzysztofa Radziwiłła sprawach wojennych i politycznych» Paryż 1859 r.

⁴⁾ Olszewski w panegiriku pogrzebowym.

⁵⁾ Włodzimierza Wołłowicza, Krzysztofa Bohusza, Jana Dyniańskiego, Łowejka, Markiewicza, Szyraja, Łuniewskiego i Janowskiego.

powiedział iż «w lekkiej dozie jest honor szlachecki u pozwanego (kniazia Czartoryskiego), bo kto słyszał aby o rzeczy potoczne i proste, krzywdy gdzie się żaden kryminał nie przymieszał, tak srodze na czci karano». Sąd sejmowy przychylił się do żądania Paca, zniósł infamję, dochodzenie zaś pretensyi Czartoryskiego odesłał do sądów zwyczajnych¹⁾. W nagrodę za zasługi wojenne, Samuel Pac mianowany został 5 Maja 1623 r. *chorążym wielkim (ziemskim) litewskim*²⁾; następnie otrzymuje przywileje: na majątek Lubonicze, w dzierżawie Bobrujskiej, wakujący po śmierci Anny Dmościckiej Horodyskiej³⁾; w końcu następnego roku, na wieś Horoszków w powiecie Rzeczyckim, po śmierci Jana Hrydzicza sekretarza królewskiego⁴⁾; w Kwietniu 1626 r. na dobra Jakimowicze, Kozłowicze, Bereskowicze, w Mozyrskim powiecie⁵⁾, a w Sierpniu tegoż roku i dla małżonki swej Petronelli Tryznianki, przywilej na wieś Lubonicze⁶⁾.

Samuel Pac umarł 8 Stycznia 1627 r. «jeszcze młodo bo w 37-ym roku życia, kiedy się jeszcze po nim więcej spodziewano niż uczynił»; pochowany został w Wilnie w katedrze gdzie nadgrobek jego trwa dotąd⁷⁾. Uroczysty pogrzeb jego odbył się 2 Marca 1627 r.⁸⁾

¹⁾ 1623 Marca 6. Dekret. (Metr. Wołyńska Ks. 19 f. 311 dok. 221). Ten sam dekret aktykowany 10 Kwietnia 1623 r. w Metryce Litawskiej (Ks. Spr. Sąd. 90 f. 28).

²⁾ M. Lit. Ks. Zap. 100 dok. 139, po Krzysztofie Chodkiewiczu któren został koniuszym.

³⁾ 1623 Września 1. Przywilej Samuelowi Pacowi chorążemu ziemskiemu W. Ks. Lit. (M. Lit. Ks. Zap. 120 (Ks. Spr. Sąd. 241) f. 258).

⁴⁾ 1624 Grudnia 23. (M. Lit. Ks. Zap. 120 (Ks. Spr. Sąd. 241) f. 490).

⁵⁾ 1626 Kwietnia 21. (M. Lit. Ks. Zap. 99 f. 148).

⁶⁾ 1626 Sierpnia 2. (M. Lit. Ks. Zap. 99 f. 173—4).

⁷⁾ Kraszewski. Wilno II 285, wydrukował cały nadpis na jego nadgrodku. Przytaczamy go w skróceniu: «Samuel Pac M. D. L. vexillifer... Obiit 8 ms. Januar. a. 1627 aetat. 37».

⁸⁾ «Kazanie na pogrzebie WPJMP. Samuela Paca wielkiego

Żoną Samuela Paca była Petronella Tryznianka starościanka Bobrujska ¹⁾, córka Piotra Tryzny starosty Bobrujskiego, następnie wojewody Parnawskiego i Anny Masalskiej, podkomorzanki Grodzieńskiej ²⁾. Jeszcze za życia męża, w 1626 r. otrzymała Pacowa przywilej na prawo dożywocia, w razie jego śmierci, na dzierżawę Lubonicze ³⁾. W 1634 r. król potwierdza wdowie Samuela Paca chorążego W. Ks. Lit., Petronelli Tryzniance i jej potomstwu, jeszcze na lat 15, dane mężowi jej, za jego zasługi, pozwolenie wyrabiania towarów leśnych w dobrach lennych w Smoleńszczyźnie ⁴⁾.

Samuel Pac i Petronella Tryznianka pozostawili czworo dzieci, dwóch synów i dwie córki: Jana Samuela (Nr. 52), Dominika (Nr. 53), Annę Wołkowiczową (Nr. 54) i Hilaryję Zenowiczową (Nr. 55).

29. Teofil Pac, syn Mikołaja Paca, podkomorzego Brzeskiego (Nr. 15), i Zofii Agaty Sapieżanki. Wspomniany w zapisie matki swej na cerkiew Podbiałską, w majątku Paszuchach; w Grudniu 1609 r. podkomorzyna Brzeska nadaje: «włók cztery pustych własnego ojczystego gruntu synów swoich to jest: Stefana, Samuela,

W. Ks. Lit. chorążego... miane w kościele Kathedralnym Wileńskim d. 2 Marca r. P. 1627 przez X. Jakóba Olszewskiego Soc. Jes. etc. W druk. Akademii Soc. Jes. r. P. 1627». Panegiryk pogrzebowy dedykowany Stefanowi Pacowi referendarzowi i pisarzowi W. Ks. Lit. Niesiecki (VII 228) wspomina jeszcze o innym panegiryku: «Gasper Rudomicz. Funesta liliorum messis».

¹⁾ Patrz wyżej.

²⁾ Szczegóły o pochodzeniu Petronelli Tryznianki z panegiryku X. Augustyna Wituńskiego «Radosny Grób» na pogrzeb Aleksandra Mosalskiego wojewody Mińskiego 1643 r. na str. 40. Niesiecki mylnie ją nazywa «podskarbianką Litewską» (VII 228).

³⁾ 1626 r. Sierpnia 28. Przywilej chorążynie ziemskiej Samuelowej Pacowej Petronelli Tryzniance. (M. Lit. Ks. Zap. 99 dok. 236).

⁴⁾ 1634 Sierpnia 7. (M. Lit. Ks. Zap. 110 dok. 825). Lasy te znajdowały się przy «derewniach»: Listoj, Smiaczesk i Horodyszczu.

Teophila i Theodata Paców i t. d.» ¹⁾. Teofil Pac znany jeszcze z mowy pochwalnej dla Władysława królewicza wydanej 1608 r. i przypisanej Lwowi Sapieża kancelarzowi W. Ks. Lit. ²⁾. Umarł młodo służąc w wojskach cudzoziemskich ³⁾.

30. Teodat (Bohdan) Pac, syn Mikołaja Paca podkomorzego Brzeskiego (Nr. 15) i Zofii Agaty Sapieżanki. Wymieniony w 1609 r., we wspomnianym zapisie swej matki ⁴⁾. Również jak i brat Teofil poległ młodo, służąc w wojskach cudzoziemskich ⁵⁾.

31. Ewa Pacówna, córka Mikołaja Paca podkomorzego Brzeskiego (Nr. 15) i Zofii Agaty Sapieżanki ⁶⁾; żona Aleksandra Gosiewskiego, referendarza W. Ks. Lit., starosty Wielizkiego (jednocześnie pisarza W. Ks. Lit.; od 1625 r. wojewody Smoleńskiego i pisarza polnego). W 1614 r. Aleksander Korwin Gosiewski referendarz, pisarz i starosta Wielizski, otrzymują konsens na cessayę, dóbr dożywotnich Koniuchy, małżonce swej Ewie Pacównie ⁷⁾. W kilka lat później w 1620 r., tenże Aleksander Gosiewski i małżonka jego Ewa Pacówna otrzymują przywileje: na 3 włóki ziemi prawem dożywotniem, do dzierżawy Puńskiej należące, po śmierci Tatarzyna Safiana Krasnowicza ⁸⁾;

¹⁾ Akty Wileńskie II str. 36—37; obacz wyżej.

²⁾ «Panegiricus ser. Principi Vladislao, Cracoviae 1608 a.» Siarczyński Obraz wieku Zygmunta III tom II str. 53.

³⁾ Niesiecki VII 227: «synowie tego Mikołaja dwaj młodo w wojskach cudzoziemskich kawalerską śmiercią polegli; dwaj drudzy w ojczyźnie zostali to jest Samuel i Stefan».

⁴⁾ Patrz wyżej przypis 1. Imię Teodota Paca spotykamy w dwóch pominnikach Supraślskiej ławry druk. Hildebrand. Ru-kopisn. otd. Wileńs. Publ. Bibl. str. 153 i 162.

⁵⁾ Patrz wyżej przypis 3.

⁶⁾ Niesiecki VII 227.

⁷⁾ 1614 Lipca 8. (M. Lit. Ks. Zap. 86 dok. 1275).

⁸⁾ 1620 Marca 16. (Tamże 96 f. 147 dok. 20).

również na dożywocie wsi Lepogiry i Budrany, po śmierci Jerzego Sulatyckiego ¹⁾; 1625 r. konsens na zamianę lenności Ostrog, cedowanej przez Wilhelma Apelmana kapitana królewskiego ²⁾; 1626 r. dożywocie na wsie Obole, Mejnarty i Stankuny ³⁾, a w 1630 r. dożywocie na wsie Dzingiszki i Koniuchy do starostwa Puńskiego, po śmierci Kamińskiego, przywrócone ⁴⁾. W 1638 r. potomstwo Aleksandra i Ewy z Paców Gosiewskich składało się z Krzysztofa referendarza i pisarza litewsk., Mikołaja, Wincentego, Heleny żony Samuela Szymona Sanguszki wojewody Witebskiego i Anny, zakonnicy reguły Ś. Brygidy w Brześciu. Straciwszy w tym roku córkę Sanguszkową, wojewodowie Smoleńscy unieważniają jej testament przyznając w nim tylko niektóre zapisy względem rodzeństwa zmarłej ⁵⁾. W następnym roku ciż wojewodowie ustąpili synom swym Krzysztofowi referendarzowi i pisarzowi i Wincentemu Korwin Gosiewskim, do równego działu, majątności Stary Wołczyn, z folwarkiem Hrymiaczy zwanym, Nowym Wołczynem i folwark Siechniewszczyzna ⁶⁾. Oboje Gosiewscy, bardzo pobożni, pomnożyli fundusz panien zakonnych reguły Ś. Brygidy w Brześciu ⁷⁾ i kaplicy przy kościele Św. Kazimierza w Wilnie ⁸⁾. Aleksander Gosiewski wojewoda Smoleński zmarł 24 Maja 1639 r. ⁹⁾, pochowany w Wilnie, u Św. Kazimierza w swojej kaplicy, gdzie mu wdowa Ewa z Paców pomnik wystawiła ¹⁰⁾. Jeszcze w 1647 r. Ewa z Paców Gosiewska,

¹⁾ 1620 Maja 13. (M. Lit. Ks. Zap. 93 f. 327).

²⁾ 1625 Kwietnia 25. (Tamże 101 f. 283).

³⁾ 1626 Kwietnia 3. (Tamże 99 f. 140).

⁴⁾ 1630 Września 9. (Tamże 99 f. 443).

⁵⁾ 1638 Listop. 19. (Tamże 112 f. 9, 10 i 13).

⁶⁾ 1639 Marca 16. (Tamże 112 f. 19).

⁷⁾ Niesiecki IV 222.

⁸⁾ Supplement do Gaz. Warszawskiej 1761 r. Września 12.

⁹⁾ Pamiętniki A. S. Radziwiłła I str. 404.

¹⁰⁾ Napis na nadgrobk. Kraszewski. Wilno II 447 i 471—472.

województwa Smoleńska, wspólnie z synem Wincentym Korwin Gosiewskim, stolnikiem, dzierżawcą Markowskim, mają sprawę z podkanclerzym Kaźmierzem Leonem Sapiehą, który ich pozywał o pustoszenie dóbr jego Huby, graniczących ze starostwem Markowskim. Król ma wysłać komisarzy w tej sprawie ¹⁾.

32. Anna Pacówna, córka Mikołaja Paca podkomorzego Brzeskiego (Nr. 15) i Zofii Agaty Sapieżanki, małżonka *Krzysztofa Kielczewskiego starosty Stoklińskiego*. Umarła wdową 1631 r. W tym roku Mikołaj Ginwił Piotrowski, dzierżawca Oniski, otrzymał przywilej na starostwo Stoklińskie, wakujące po śmierci Anny z Paców Kielczewskiej ²⁾. Kielczewscy pozostawili 3 synów. Z tych Andrzej i Mikołaj mieli umrzeć młodo, a trzeci Jan Kielczewski był następnie sędzią ziemskim Kowieńskim ³⁾. Kanclerz Pac w testamencie swym (1665 r.) wspomina o dwóch Kielczewskich: «sędziemu Kowieńskiemu zapisuje ferezyję błękitną; bratu zaś swemu Kielczewskiemu podkomorzemu Kowieńskiemu kanclerz przed 16 laty (t. j. 1649) pożyczyl był na ożenienie się 5,000 zł., teraz go z długu zwalnia i oblig nakazuje zwrócić».

33. Maryjanna Pacówna, córka Mikołaja Paca podkomorzego Brzeskiego (Nr. 15) i Zofii Agaty Sapieżanki, zakonnica w klasztorze Św. Brygidy w Brześciu, gdzie następnie została ksienią. W akcie przyjęcia Aleksandry Fedorówny Pocięjówny, sędziarki ziemskiej Brzeskiej, do grona zakonnice tego klasztoru, w 1643 r. taż Pocięjówna wspólnie z «Maryjanną Mikołajewną Pacówną, podkomorzanką Brzeską, starszą klasz-

¹⁾ 1647 Maja 15. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 121 f. 489 odw.).

²⁾ 1631 Września 19. (M. Lit. Ks. Zap. 103 f. 53).

³⁾ Kojalowicz w rękopisnym herbarzu pod Kielczewskimi.

toru panieńskiego w Brześciu» kwitują z otrzymania, do funduszów klasztornych, posagu nowej zakonnicy¹⁾.

34. Jan Pac, syn Piotra Paca wojewody Trockiego (Nr. 17) i Jadwigi Zawiszanki²⁾, poświęcił się stanowi duchownemu i wcześniej został kanonikiem kapituły Wileńskiej, do składu której należał jeszcze za czasów Eustachego Wołłowicza biskupa Wileńskiego (zmarłego 1630)³⁾. Pomimo to że był księdzem, kanonik Pac lubił myśliwstwo i kapituła posadziła go na czterotygodniowe rekolekcje, żeby psów gończych nie chował⁴⁾. 1636-go r. Jan Pac, kanonik Wileński, sekretarz królewski, razem z Krzysztofem Zawiszą, łowczym, starostą Mińskim, Krzysztofem Białozorem marszałkiem Upitskim i Piotrem Karolem Dołmat Isajkowskim, marszałkiem Oszmiańskim, wyznaczeni na rewizję leśnictw Rudnickiego, Wołkienickiego, Orańskiego, Mereckiego, Białowieżskiego, Birsztąńskiego, Sołackiego, Koniawskiego, Zabłockiego, Jezierskiego, Kuźnickiego, Sokólskiego i Olitskiego⁵⁾. Jan Pac kanonik Wileński występuje w 1639 roku w imieniu kapituły w jej sprawach ze Stabrowskim, Andrychowiczem i Niewiadomskim, o majątek kapitulny Polany pod Wilnem⁶⁾. W 1642 r. kanonik Pac stracił ojca, który w testamencie swym następującą o nim

¹⁾ Akt 1623 r. 17 Września, wniesiony 5 Lipca 1691 r. do Akt. Tpyb. Główn. Lit. (Ks. za rok 1691 f. 624—627).

²⁾ O tem wyraźnie w testamencie Piotra Paca. Patrz niżej.

³⁾ Przyłgowski. Żywoty Biskupów Wileńskich II 91.

⁴⁾ Tamże.

⁵⁾ 1636 Września 7. (M. Lit. Ks. Zap. 141 f. 725). Rewizja tych puszczy ukończoną została w 1641 r. przez Isajkowskiego i Białozora. Sprawozdanie ich z rękopismu oryginalnego, wydane zostało, w Wilnie w 1871 r.: «Ordinacja korolewskich puszczy w leśnicztwach bywyszaho welikaho kniażestwa litowskaho».

⁶⁾ 1639 Marca 28. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 105 f. 141, 143 i 144).

czyni wzmiankę: «a co się tknie syna mego miłego, księdza Jana Paca, kanonika Wileńskiego, z pierwszą małżonką moją spłodzonego, na któregom z młodych lat wielkie sumptałożył, iż mu się odemnie względem części nań przychodzących, w majątnościach moich wszystkich: Dzisiej, na ten czas wolnej, a Ostrowca i Widz, które są od nas obojga małżonków, zastawnem prawem w summach pieniężnych, pewnym osobom zawiedzione, dosyć stało, a to żem mu ustąpił i puścił folwark mój nazwany Antowile, w województwie Wileńskiem leżący, i przed Sądem Głównym Trybunalskim w Wilnie list-zapis mój przyznałem; on przeciwnie listem też zapisem swoim, u tegoż Sądu przyznanym, zrzekł się wszystkich majątności ojczystych; przetoż już on ma na tym wydziale odemnie danym i uczynionym przestawać i więcej się po śmierci mojej, we wszystkich majątnościach moich, po mnie pozostałych, wydziału u braci swoich upominać nie ma, którego od nich wiecznymi czasy oddalam i żadnego przystępu, prawa i pretekstu do nich nie zostawuję¹⁾». Kanonik Pac był także *sekretarzem duchownym królewskim i proboszczem Słonimskim*; ostatnią godność rezygnował, a probostwo Słonimskie oddano 1643 r. Kaźmierzowi Pacowi²⁾. We dwa lata potem, w Marcu 1645 r., Pac otrzymał nominację na *biskupstwo Wendeńskie*³⁾, ale nie spieszył się z objęciem dyjecezyi i występuje tylko jako «nominat Wendeński». W 1647 r. ksiądz Jan Pac, nominat Wendeński, kanonik Wileński

¹⁾ Testament Piotra Paca wojewody Trockiego; patrz wyżej.

²⁾ 1643 Września 25. Przywilej Kaźmierzowi Pacowi na probostwo Słonimskie, po dobrowolnej rezygnacji Jana Paca kanonika Wileńskiego i sekretarza duchownego królewskiego. (M. Lit. Ks. Zap. 114 f. 272).

³⁾ Radziwiłł pod dniem 1 Marca 1645 r. «Arcybiskup Lwowski 80-letni, życie swe zakończył; sukcesorem jego został biskup Wendeński... Wendeńska zaś infuła, według alternaty litewskiej, dostała się Pacowi kanonikowi Wileńskiemu». (II 160).

i sekretarz JKM. wyrabia sobie przywilej na prawne dochodzenie dóbr Rogowa, po nieboszce Kiszczynie, Katarzynie Żylińskiej, wojewodzinie Witebskiej, w skutek banicyi wiecznej przez niektóre osoby nieprawnie zajętych ¹⁾. Zajęcie Rogowa wpłatało nominata Wendeńskiego w długą sprawę z Janem Donowojem, oberszterem królewskim i małżonką jego, Judytą Zolderbachówną, którzy poprzednio za dług 131,275 złp. uzyskali na Krzysztofie Kiszce, wojewodzie Witebskim, i małżonce jego Katarzynie Żylińskiej, banicyję, a teraz w 1648 r., pozywają «księdza Jana Paca, nominata Wendeńskiego, kanonika Wileńskiego», o sprzeciwianie się i niedopuszczenie do odprawy w majątku Rogowie, gdzie im prawo do egzekucyi przysądzone, wyrokiem przez króla potwierdzonym ²⁾. Nie poddał się kanonik Pac temu dekretoowi i gdy sędzia ziemski Wiłkomierski Sumorok zjechał do Rogowa dla uczynienia odprawy, Pac, wspólnie ze swym sługą Szumlańskim, mocno jej bronili i ostatecznie do takowej nie dopuścili. Z tąd nowa powstała sprawa przed królem, który dekretem, w 1650 roku, żądanej przez Donowojów banicyi na Paca i Szumlańskiego nie przysądza, potwierdza jednak Donowojom prawo odprawy w Rogowie, z zastrzeżeniem, że nowe sprzeciwieństwo bannicyję za sobą pociągnie ³⁾. Prawdopodobnie Jan Pac rezygnował z biskupstwa Wendeńskiego, którego zdaje się nigdy nie obejmował; przynajmniej w powyższym

¹⁾ 1647 Lutego 15. Przywilej księdzu Janowi Pacowi, nominatowi Wendeńskiemu, kanonikowi Wileńskiemu, sekretarzowi JKM. (M. Lit. Ks. Zap. 121 dok. 238).

²⁾ 1648 Kwietnia 15. Sprawa Donowoja z księdzem Janem Pacem, nominatem Wendeńskim, kanonikiem Wileńskim, (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 121 f. 217).

³⁾ 1650 Lipca 11. Dekret królewski w sprawie Donowoja z wielbnyim księdzem Janem Pacem (nie mianuje się nominatem Wendeńskim; M. Lit. Ks. Spr. Sąd 127 f. 15).

dekrecie 1650 r. nominatem Wendeńskim się nie tytułuje ¹⁾. Musiał umrzeć w tymże 1650 r. ²⁾.

35. Zofija Pacówna, córka Piotra Paca, wojewody Trockiego (Nr. 17) i Jadwigi Zawiszanki. Wspomniana 1642 r. w testamencie swego ojca: «Co się też tycze córki mojej panny Zofii, także z pierwszą małżonką spółdzonej, w zakonie świętym w Wilnie w klasztorze panieńskim u zakonnic Św. Benedykta będącej, której chociaż się odemnie dosyć stało i oddano jest co jej należało do tego klasztoru, jednak z miłości i życzliwości mojej ku temu zakonowi, zapisuję do klasztoru jałmużny 100 kop groszy, które małżonka moja powinna będzie oddać ³⁾.

36. Krzysztof Pac, syn Piotra Paca, wojewody Trockiego (Nr. 17) i Elżbiety Szemetówny, *dworzanin pokojowy króla* Władysława IV, umarł z gorączki w obozie pod Smoleńskiem ⁴⁾. Co tylko mogło nastąpić 1633 r. w jesieni ⁵⁾.

¹⁾ Według Niesieckiego: «Jan Pac, kanonik Wileński, młodo wszedł do grobu, pierwaj niżeli ojciec, ofiarowane mu było biskupstwo Inflantskie, ale go przyjąć nie chciał» (III 222); co jak widzieliśmy wyżej się nie sprawdza, bo Jan Pac przeżył ojca i nominacyję na biskupstwo Wendeńskie przyjął, choć dyjcecyi nie objął. Podany przez Hylzena w dziele «Inflanty» rok nominacyi Aleksandra Krzysztofa Chodkiewicza na biskupstwo Wendeńskie — 1649 r. także niepewny (Życiorys Aleksandra Krzysztofa Chodkiewicza biskupa Inflantskiego, przez Jul Bartoszewicza. «Encyklopedia Powszechna» V 397—399).

²⁾ Należał do składu kapituły za biskupa Abrahama Wojny 1631—1649 r. (Przyałgowski II 119); za Jerzego Tyszkiewicza 1649—56 r. więcej nie występuje (tamże str. 137). Następca jego na biskupstwie Wendeńskim Chodkiewicz, jako nominat Wendeński występuje już w Styczniu 1651 r. (Encyk. Pow. V 398).

³⁾ Testament Piotra Paca wojewody Trockiego (patrz wyżej).

⁴⁾ Niesiecki VII 222. Kojalowicz w herbarzu rękopiśnym nazywa go «Cubicularius S. R. M. Vladislai IV».

⁵⁾ Król przybył pod Smoleńsk 2 Września 1633 r. w poło-

37. Wacław Pac, syn Piotra Paca, wojewody Trockiego (Nr. 17) i Elżbiety Szemetówny, umarł młodo służąc na dworze cesarza Ferdynanda ¹⁾.

38. Jerzy Pac, syn Piotra Paca, wojewody Trockiego (Nr. 17) i Elżbiety Szemetówny; *wstąpił do zakonu Bernardynów*. Piotr Pac wojewoda Trocki w testamentie (1642 r.) tak o nim wspomina: «synowi memu Jerzemu, zakonnikowi u OO. Bernardynów, zapisuje do klasztoru ich Wileńskiego 500 kop gr., które małżonka moja powinna będzie oddać» ²⁾. Jerzy Pac był następnie *gwardyjanem Trockim* ³⁾. Podczas najazdu Szwedów (prawdopodobnie w 1655 r.) został zabity przez tych ostatnich w Białymstoku ⁴⁾.

39. Feliks Jan Pac, syn Piotra Paca, wojewody Trockiego (Nr. 17) i Elżbiety Szemetówny. Po raz pierwszy występuje w 1639 roku jako *dworzanin pokojowy królewski*; ma sprawę z Jerzym Tyzenhauzem, oberstlejtantem, którego niedopusił do posesyi dóbr królewskich Jenanców; król po wysłuchaniu sprawy w sądzie asesorskim, dekretem przysądza ten majątek Feliksowi Pacowi pokojowemu swemu ⁵⁾. W 1640 r. Feliks Pac już także *starosta Rakiborski*, dworzanin pokojowy królewski, ma sprawę ze Stefanem Wołłowiczem i małżonką jego Halszką Winkówną, których zaskarżył o nieustąpienie ze wsi Pieskowicz,

wie Października i dalej za nieprzyjacielem zaczął postępować (Radziwiłł I 172—178).

¹⁾ Niesiecki VII 223.

²⁾ Testament Piotra Paca (patrz pod Nr. 17).

³⁾ Niesiecki VII 223; także panegiryk «Wojna z słońcem» (ob. wyżej str. 70).

⁴⁾ Niesiecki VII 223.

⁵⁾ 1639 Listopada 4 w Warszawie. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 105 f. 347 odw.).

należącej do starostwa Krzyczewskiego, która mu się dostała po śmierci Giżyckiego. Wołłowiczowie twierdzili iż ten majątek trzymają w zastawie od Samuela Zenowicza; król jednak bacząc, iż Zenowicz i Wołłowicz dobrami lennemi, bez konsensu królewskiego, dysponowali, dekretem Pieskowicze Pacowi przysądza ¹⁾, a w rok potem temuż Pacowi udziela pozwolenie, na cessyję praw swych lennych na tenże majątek, Janowi Kamińskiemu, podczaszemu Mściśławskiemu ²⁾. W 1642 roku, Feliks Pac starosta Rakiborski i dworzanin pokojowy królewski, otrzymuje przywilej (jus caducum) na dom w Wilnie, ogrody, place i ruchomości, po bezpotomnie zeszej Polonii Płowczance Semenowej Bołondziowej ³⁾. W skutek zapoznania wyżej pomienionego oberstlejtanta Jerzego Tyzenhauza, o szkody i krzywdy, król w tym samym roku przysądza «Feliksowi Pacowi, staroście Rakiborskiemu, dworzaninowi królewskiemu pokojowemu», na Tyzenhauzie 165 kop, z prawem wygzekwowania tej summy na majątku Tyzenhauza Linki ⁴⁾. W Marcu 1643 r. Feliks Pac otrzymał nominacyję na *cześnika W. Lit.* ⁵⁾ Już w miesiąc później matka jego, wojewodzina Trocka, otrzymuje konsens na cessyję starostwa Dawgieliskiego na syna swego «Feliksa Paca cześnika W. Lit., starostę Raki-

¹⁾ 1640 Maja 31 Warszawa. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 105 f. 687).

²⁾ 1641 Paźdźier. 11 Warszawa. Konsens Feliksowi Pacowi star. Rakiborskiemu, dworzaninowi pokojowemu. (M. Lit. Ks. Zap. 118 f. 142).

³⁾ 1642 Maja 1 Płock. (M. Lit. Ks. Zap. 118 dok. 245).

⁴⁾ 1642 Września 2 Warszawa. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 111 dok. 179).

⁵⁾ Poprzednik jego na cześnikostwie, książ Aleksander Żyżemski został podstolim po Hlebowiczu, który 19 Lutego 1643 r. został wojewodą Smoleńskim (Radziwiłł II 89); a więc Pac mianowany cześnikiem między 19 Lutego a 8 Kwietnia (datą następnego dokumentu).

borskiego¹⁾; jednak cessyja ta nastąpiła dopiero w 1648 r.²⁾. W końcu tego 1643 r., cześnik Pac ma sprawę, ukończoną przez kombinację, z horodniczym Radomskim Janem Malickim, o nieustąpienie z lennego majątku Pieskowicze (cedowanego przez Paca Kamińskiemu³⁾), a w Lutym 1644 r. otrzymuje przywilej na *starostwo Dziśnieńskie* i dzierżawę Kuryłowską, wakujące po śmierci Józefa Korsaka, wojewody Mściśławskiego. Przeciwno temu zaprotestował Stefan Galimski, wojski Orszański, któremu pomieniony Korsak, za konsensem królewskim, starostwa te cedował. Król w tej sprawie nakazał inkwizycję, na której się pokazało, że Galimski nigdy nie był w posesyi tych dóbr, ani miał instromissyję; przeto został odsądzony, szkody nagrodzić mu kazano, a Pac utrzymał przywilej⁴⁾. Wyrok ten niekoniecznie sprawiedliwy świadczy o łasce królewskiej dla Paca⁵⁾. Majątek Dziśnię nabył cześnik Pac w tym czasie za 90,000 zł. od matki swej wojewodziny Trockiej, która potrzebowała pieniędzy na spłacenie mężowskich długów⁶⁾. Prawie jednocześnie ma cześnik Feliks Pac sprawę z Michałem Tyszkiewiczem, podsędkiem Połockim, o folwark Łętowski (alias Łąka), jako należący do starostwa Dziśnieńskiego. Po bliższem jednak rozpatrzeniu tej sprawy okazało się, iż folwark ten jest attynencyją dóbr Porohi Mikolskie, należących do cerkwi Św. Zofii, arcybiskupstwa Połockiego, które Metropolita Kijowski, Ha-

¹⁾ 1643 Kwietnia 8. (M. Lit. Ks. Zap. 114 f. 227).

²⁾ Ob. niżej.

³⁾ 1643 Grudnia 21 w Wilnie. (M. Lit. Ks. Zap. 115 f. 283 i 284 dok. 106 i 107).

⁴⁾ 1644 Marca 18. Wyrok z Galimskim. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 548 dok. 66). Z wyroku tego widać iż Pac otrzymał przywilej 13 Lutego 1644 r.

⁵⁾ Radziwiłł opisuje sprawę z Galimskim II 124—125.

⁶⁾ 1644 Marca 27 Wilno. (Akt Tryb. Główn. Wilno 1671 r. Nr. 226).

licki i wszystkiej Rusi, arcybiskup Połocki, Witebski i Mściśławski, Antoni Sielawa, puścił w 1635 r. w dzierżawę nieboszczykowi Józefowi Korsakowi, wojewodzie Mściśławskiemu, star. Dziśnieńskiemu, a następnie Tyszkiewiczowi, podsędkowi Połockiemu. Król dekretem swym przyznaje prawo własności tego majątku arcybiskupowi Połockiemu i Tyszkiewiczowi przy dzierżawie pozostawia¹⁾. Zaraz potem cześnik Pac ceduje Teodorowi Lackiemu i jego małżonce, siostrze swej, Annie Pacównie, dożywocie wsi Lencze, Służże i Bowki w ciwuństwie Ejragolskiem²⁾. Jeszcze w tym samym 1644 roku cześnik Feliks Pac ma sprawę z Konstantym Rosickim, o cło brzegowe zamku Dziśnieńskiego, które po śmierci Korsaka, wojewody Mściśławskiego, Mikołaj Kiszka podskarbi W. Ks. Lit. oddał był w dzierżawę Rosickiemu. Król dekretem swym suspenduje tę sprawę i odsyła ją na rozsądek podskarbiego Kiszkę³⁾.

Po dwóchletniem sprawowaniu cześnikostwa, Feliks Pac, po Bogusławie Słuszcze, który został podskarbis nadwornym, mianowany 15 Marca 1645 *stolnikiem W. Lit.*⁴⁾. W kilka dni po tej nominacyi Feliks Pac stolnik W. Lit., ma sprawę graniczną z wielbnyim Ks. Antonim Sielawą, metropolitą Kijowskim, o puszcę do archiepiskopii należącą, między wsią Ostrowską a wsią Krynki starostwa Dziśnieńskiego. Król w sprawie tej wyznacza komisarzy i samą sprawę odsyła na ich rozsądek⁵⁾. Korzystając ciągle z łaski królewskiej, stolnik Feliks Pac otrzymuje w Listopadzie 1645 r. przywilej: na

¹⁾ 1644 Lutego 21 Wilno. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 107 f. 95).

²⁾ 1644 Marca 25 Wilno. Cessyja Feliksa Paca cześnika W. Lit. star., Dziśnieńskiego i Rakiborskiego (M. Lit. Ks. Zap. 115 f. 228 dok. 161).

³⁾ 1644 Listop. 10 Warszawa. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 107 f. 528).

⁴⁾ M. Lit. Ks. Zap. 114 f. 808.

⁵⁾ 1645 Marca 23 Warszawa. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 107 f. 780).

dwór Kiszczyński w Wilnie, nad rzeką Wiliją na Antokolu, z ogrodem, sadem i brzegiem Wiliji, przez Janusza z Ciechanowa Kiskę wojewodę Połockiego królowi darowany ¹⁾, a w miesiąc później na *starostwo Braśławskie*, wakujące po śmierci Skumina Tyszkiewicza ²⁾. Na początku następnego roku Pac bawił przy królu, był obecnym przy wjeździe królowej Maryi Ludwiki, i został posłany 6 Marca 1646 r. przez króla do Falent na przywitanie królowej ³⁾. Chcąc Paca przywiązać do swej osoby król, po postąpieniu Janusza Radziwiłła na hetmana polnego, mianował go, 28 Kwietnia 1646 r. *podkomorzym W. Lit.* ⁴⁾. W końcu tegoż roku podkomorzy Pac, podczas sejmku Warszawskiego, służył jako pośrednik między królem a izbą poselską i starał się uśmierzyć umysły, wzburzone odpowiedzią królewską co do rozpuszczenia wojska ⁵⁾. W następnym roku podkomorzy Feliks Pac ma sprawę z Krzysztofem Zawiszą, pisarzem W. Lit., dzierżawcą Braśławskim, o wsie Czeresowo i Sieliszczce, konferowane Pacowi, a o które Zawisza dopominał się jako dzierżawca Braśławski; ponieważ w tej sprawie Pac niepozywał pisarzowej W. Lit. Zawiszynej, Katarzyny Tyszkiewiczówny, która na te wsie przedstawiła *jus communicativum*, król majątki Zawiszom przysądza ⁶⁾. Następnie podkomorzy Pac zajął się uregulowaniem stosunków majątkowych rodzinnych; 12 Marca 1648-go roku wojewodzina Trocka Halszka Szemetówna Pacowa otrzymuje konsens, na cessyję *starostwa Daw-*

¹⁾ 1645 Paźdźier. 17 w Nowem mieście. (M. Lit. Ks. Zap. 121 dok. 21).

²⁾ 1645 Grudnia 19 w Warszawie. Przywilej Feliksowi Pacowi stolnikowi W. Lit. star. Dziśnieńskiemu i Rakiborskiemu (M. Lit. Ks. Zap. 121 dok. 20).

³⁾ Radziwiłł II 188.

⁴⁾ Tamże II 198.

⁵⁾ Tamże II 229.

⁶⁾ 1647 Junii 4 Warszawa. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 117 f. 124).

gieliskiego na syna swego Feliksa Paca, podkomorzego W. Ks. Lit. ¹⁾. Tegoż roku, 24 Marca, Hieronim, Bonifacy, Michał i Kaźmierz Pacowie, wojewodzie Troccy, sprzedają za 20,000 złp., części swe w odziedziczonych po ojcu majątnościach Ostrowcu i Twieczu, bratu swemu Feliksowi ²⁾, który we dwa dni później zostaje intromitowanym do tych majątków ³⁾. Nagła śmierć królewska, która w tym samym roku nastąpiła, zmusiła Paca udać się na sejm elekcyjny do Warszawy, gdzie podpisał, razem z województwem Wileńskim, elekcyję Jana Kaźmierza ⁴⁾, i przysięgę nowemu królowi wykonał ⁵⁾. We dwa lata później Pac otrzymuje konsens na ustąpienie, komu zechce ze stanu szlacheckiego, albo oddanie w dzierżawę, starostwa Dziśnieńskiego i dzierżawy Kuryłowskiej ⁶⁾.

Nareszcie podkomorzy Pac pomyślał o ożenieniu i wybór jego padł na *Annę Konstancję Zawiszanę*, córkę Krzysztofa Zawiszy podówczas marszałka nadwornego i Katarzyny Tyszkiewiczówny, pannę dowcipną i rozumną ⁷⁾. Ślub odbył się w Wilnie 5 Czerwca 1651 roku ⁸⁾. W Marcu następnego roku, Feliks Pac otrzymuje konsens na przelanie na mał-

¹⁾ 1648 Marca 12 Wilno. (M. Lit. Ks. Zap. 121 dok. 282 i Ks. 122 f. 144).

²⁾ 1648 Marca 24 Wilno. (M. Lit. Ks. Zap. 122 f. 124 odw.).

³⁾ 1648 Marca 26. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 112 dok. 27).

⁴⁾ Volumina Legum IV f. 209.

⁵⁾ Tamże f. 263.

⁶⁾ 1650 Grud. 14 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 123 f. 594 odw.).

⁷⁾ Niesiecki X 110, choć mylnie nazywa ją Zofiją.

⁸⁾ «Łabędź JWPJMP. Konstancji Zawiszaneki na Baksztach, marszałkowej Nadwornej W. X. L., do świetno przy weselnym akcie kwitnącej wiosny, pana Felixa Paca podkomorzego W. X. L., starosty Braśławskiego, Dziśnieńskiego, Dawgielskiego etc. przyłączony tymże ich Mościom panom oblubińcom przez Kaźmierza Simona Burniewicza theologa etc. ofiarowany. W Wilnie w drukarni Akademickiej Soc. Jesu. Roku 1651 miesiąca Jun. 5». (Panegiryk weselny).

żonkę swę, Konstancję Zawiszanę Pacową, praw swych dożywotnich na starostwo Dziśnieńskie i dzierżawy Kuryłowską ¹⁾ i Dawgieliską ²⁾. Krótkie było pożycie podkomorzego z młodą małżonką, gdyż ta ledwie rok z nim przeżywszy umarła w połogu, jednocześnie z nowonarodzoną córeczką *Krystyną*. W tym samym czasie stracił Pac matkę swą wojewodzinę Trocką, tak że wszystkim trzem zmarłym jeden pogrzeb wyprawił w Wilnie w Październiku 1652 r. ³⁾. We dwa miesiące po pogrzebie żony, podkomorzy Feliks Pac, otrzymuje konsens na cessyję starostwa Dziśnieńskiego i dzierżawy Kuryłowskiej na osobę Władysława Wołłowicza pisarza polnego W. Ks. Lit. ⁴⁾, a na początku następnego roku przywilej na arendę starostwa Dawgieliskiego ⁵⁾. Pośpieszył się również Feliks Pac z nowym ożenieniem; niespełna w rok po pogrzebie pierwszej żony, przelewa 8 Czerwca 1653-go r. dożywocie starostwa Dawgieliskiego na małżonkę swą *Helżbietę Schmeling* ⁶⁾. W krótko i tę żonę stracił. Elżbieta z Schmelingów Pacowa, spisawszy 24-go Lutego 1655-go r. w Ostrowcu, w obecności babki swej Katarzyny Bokum, testament ⁷⁾, zaraz potem musiała umrzeć, a Feliks Pac podkomorzy, odnośnie posagu zmarłej swej małżonki, zawiera układ ze szwagrem swym Władysławem Andrzejem Schmellingiem, koniuszym koronnym, starostą Bolnickim i Kremernskim ⁸⁾.

Feliks Pac zawarł jeszcze po raz trzeci związek małżeński. Tą razą żoną jego została *Anna Johanna*

¹⁾ 1652 Marca 21 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 128 f. 71).

²⁾ Tamże f. 72.

³⁾ Panegiryk «Zawitanie trzech osób» (ob. wyżej str. 66).

⁴⁾ 1652 Grudnia 28 Grodno. (M. Lit. Ks. Zap. 128 f. 141 odw.).

⁵⁾ 1653 Stycznia 14 (M. Lit. Ks. Zap. 128 f. 46 odw.).

⁶⁾ 1653 Czerwca 8. (M. Lit. Ks. Zap. 128 f. 148).

⁷⁾ Akt Tryb. Główn. 1662 r. Nr. 108.

⁸⁾ Tamże 1673 r. Nr. 183—4 i 189—90.

Syberg, córka Jana Jerzego von Syberg zu Wischling i Sybilli baronówny von Lüdinghausen-Wolf, podkomorzanki Derptskiej ¹⁾. Już 16 Marca 1658 r. Feliks Pac podkomorzy, przelewa na małżonkę swą Annę Syberg, starostwo Dawgieliskie z folwarkiem Rymszany ²⁾, a w kilku dni później puszcza jej w zastaw, za 20,000 złp., majątek swój Dzisnę, z miasteczkiem Koziany i folwarkiem Kurciszki ³⁾, z ewikcyją na Ostrowcu, ⁴⁾. W tym samym roku, król daje Feliksowi Pacowi «którego substancyja od nieprzyjaciół Moskalów i Szwedów w niwecz obróconą i od domowego żołnierza spustoszoną została», moratorium na lat 3, to jest oswobodzi go od płacenia w przeciągu tego czasu długów ⁵⁾. W następnym 1659 r. podkomorzy Feliks Pac dostaje, po śmierci Krystyny Frąckiewiczówny Chreptowiczowej, starostwiny Hainiskiej, wójtostwo Sudackie od starostwa Dawgieliskiego odeszłe. Król Jan Kazimierz w przywileju powiada że: «Feliks Pac nie tylko przodków swych ozdobą słynie, ale też wrodzoną cnotą swoją i znamienitami zasługami w ojczyźnie jaśnieje; w każdej bowiem, jako za szczęśliwego panowania naszego, tak i pod te zamieszania państw naszych czasy, nie tylko radą na publicznych zjazdach ojczyźnie był wygodnym, ale też odwagą, zdrowia i stratą fortun swych, dostojęństwo majestatu naszego, i całość onej zaszczycił» ⁶⁾. 1661-go r. podkomorzy Feliks Pac, wspólnie z małżonką Anną Syberg, otrzymują kaduk na wszystkie dobra do dyspozycji królewskiej przy-

¹⁾ Geneal. Sybergów.

²⁾ 1658 Marca 16 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 130 f. 138).

³⁾ 1658 Marca 25 Dzisna. (Akt Tryb. Główn. Wileńs. 1662 Maja 25 Nr. 102 i 103).

⁴⁾ Tamże Nr. 108.

⁵⁾ 1658 Września 4 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 130 f. 257).

⁶⁾ 1659 Czerwca 4 Warszawa. (Tamże f. 336).

padle, «post infamem» Krzysztofie Borchu i małżonce jego Dorocie Giejsztorównie, a mianowicie folwark Szulajkowszczyzna, do starostwa Dawgieliskiego należący¹⁾. Podkomorzyna Pacowa, Anna Syberg, w tym że roku otrzymuje communicatio juris na wójtostwo Sudackie²⁾, a 1664-go r. na starostwo Dawgieliskie³⁾, które to, starostwo i wójtostwo oboje małżonkowie w Styczniu 1665 r. oddają na trzechletniąarendę Bonifacemu Pacowi, ciwunowi Trockiemu⁴⁾. Nieco wcześniej Feliks Pac nabył od Stecewiczów Poddzisnę i Dzieszkow-szczyznę⁵⁾. W tym samym czasie ma sprawę z Jerzym Chrebtowiczem star. Haińskim, który pozywał go o niesłuszne zajęcie wójtostwa Sudackiego. Pac przedstawił przywilej króla Władysława IV, dany mu 8 Maja 1645 r. na dochodzenie prawem wójtostwa Sudackiego i drugi przywilej tegoż króla (12 Marca 1648 r.) pozwalający wojewodzinie Trockiej Pacowej ustąpić starostwo Dawgieliskie, z wójtostwem Sudackiem, jemu Feliksowi Pacowi, który też po śmierci Krzyczkowskiej chorążynę Wileńską, wójtostwo to objął. Tymczasem, podczas najścia nieprzyjacielskiego, Krystyna Frąckiewiczówna, małżonka Chrebtowicza star. Haińskiego, zajęła starostwo Sudackie; więc po jej śmierci Pac wyrabia sobie nowy formalny przywilej z prawem wlewkowem na żonę swą Annę z Sybergów. Król rozpatrzywszy tę sprawę przysądza 4 Sierpnia 1661 r. wójtostwo Sudackie małżonkom Pacom, a pretensyje Chrebtowiczowej kassuje⁶⁾. We dwa lata potem tenże podkomorzy Pac ma sprawę z Michałem Radziwiłłem, wojewodą Wileńskim, który zajął folwarki Ostrow

¹⁾ 1661 Czerwca 15. (M. Lit. Zap. Ks. 134 f. 164 odw.)

²⁾ 1661 Sierpnia 4. (Tamże f. 165).

³⁾ 1664 Lipca 9. (Tamże Ks. 138 f. 345).

⁴⁾ 1665 Stycznia 17. (Tamże Ks. 134 dok. 362 f. 474).

⁵⁾ Akt Tryb. Główny 1664 r. Nr. 460.

⁶⁾ 1665 Stycznia 16. Dekret w tej sprawie (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 138 f. 237 dok. 103).

i Łowiszczę do starostwa Dziśnieńskiego należące. Ponieważ na sprawę Radziwiłła przysłał tylko pełnomocnika, król więc dekretem swym osobiście mu się stawić nakazuje¹⁾. Następnie Pac odebrawszy od teściowej swej «Sybilli Wolf de Ludinghausen Sybergowej» kapitał posagowy żony swej, z którą już doczekał się potomstwa, dwóch córek, Sybilli i Anny, posag ten wynoszący 10,000 złp. zabezpiecza małżonce na majątkach swych Dziśnie, Kozianach i Kurciszkach²⁾. W 1671 r. Feliks Pac podkomorzy i żona jego Anna Johanna Syberg, mają sprawę z Władysławem i Jaroszem, synami Augustyna Wawrzeckiego, o wsie Metylce, Jazuseny, Bajkele i Pupene, które Pacowie niesłusznie i bezprawnie, mimo dawne ograniczenia, ku ojczyźnej majątności swej w powiecie Brasławskim nazywającej się zdawna Łowiszczę, a teraz przezwanęj Widze, zabrali i przyłączyli. Król zważywszy iż jeszcze za króla Stefana, antecesorka pozywających, Helena Naruszewiczówna Augustynowa Wawrzecka, dekretem 1586 r. miała sobie te wsie przysądzone, i takowe potem w summie 14,000 złp. synom swym, Władysławowi i Jarosławowi Wawrzeckim, zapisała—przysądza te majątki Wawrzeckim i wyznacza komisarzy Jana Ogińskiego podkomorzego Brasławskiego, Jana Ukolskiego chorążego Brasławskiego i Kaźmierza Rudominę Dusiatkiego, dla rozgraniczenia posiadłości Paców i Wawrzeckich³⁾. W 1673 r. tenże Pac ma sprawę z Tomaszem Żyżemskim, podkomorzym Mińskim i małżonką jego Elżbietą Kiszczanką, o summe złp. 130,225, zapisaną na majątkach Cholchle i Grudku przez Katarzynę z Żylińskich Kiszczynę, wojewodzinę Witebską, zesłemu

¹⁾ 1667 Kwietnia 7. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 141 f. 98 i 251 dok. 390, 391 i 463).

²⁾ 1670 Rymszany. (Akt. Tryb. Główny. 1672 r. Nr. 100).

³⁾ 1671 Stycznia 9. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 146 f. 848 dok. 208 i Ks. 147 f. 167 dok. 90).

siestrzanowi swemu Frąckiewiczowi, wojskiemu Trockiemu, a przez tegoż przekazaną Feliksowi Pacowi. Do sprawy od Paca stanął Samuel Korejwa i pokładał «widymus» dawniejszego dekretu wydanego w tej samej sprawie, przy Samuelu Ogińskim ciwunie Trockim i Janie Pacu kanoniku Wileńskim. Wówczas już Żyżemski, w zмовie z Kierłą, marszałkiem Starodubowskim, dowodzili że wspomniony kapitał wojewodzina Witebska zapisała pasierbicy swej jeszcze niezamężnej, dzisiejsiej Żyżemskiej; przy rozstrzygnięciu sprawy okazało się jednak, że wojewodzina Witebska, chociaż pierwotnie kapitał swój na Cholchlach zapisała Żyżemskiej, lecz następnie zapis ten skasowała; trybunał więc stosownie do nowego rozporządzenia wojewodziny kapitał ten Frąckiewiczowi przysądził. Obecnie za sprzeciwieństwo temu dekretowi, oboje Żyżemscy skazani zostali na bannicyję, a majątki Cholchle i Grudek przysądzono Pacowi ¹⁾. W następnym 1674 r. podkomorzy oddaje w zastaw małżonce swej Annie Johannie Syberg majątność swą Ostrowiec ²⁾, a w 1675 r. nabywa od Balickich za 300 złp. i od Gojdamowiczów za 130 kop, części ich w majątku Janedzie w powiecie Wiłkomierskim ³⁾. W 1677 r. Pac, wspólnie z małżonką swą Anną Syberg, ma sprawę z Janem Narbutem, sędzią ziemskim Lidzkim i synami jego Władysławem i Aleksandrem Narbutami, którzy od wsi Datyniany, dzierżawy Dawgieliskiej, wójtostwa Sudackiego, zajęli gwałtem zaścianek z jeziorem Telis i przyłączyli do majątności swej Kołtyniany. Król w tej sprawie wyznacza komisję, złożoną z Piotra Rudominy Dusiatkiego starosty Starodubowskiego, podwojewodzego Wileńskiego Marcyjana Polskiego-Rymkiewicza i ciwuna

¹⁾ 1673 Czerwca 12. (M. Lit. Spr. Sąd. 149 f. 93).

²⁾ 1674 (Akt Tryb. Główn. Wileń. 1676 r. Nr. 805).

³⁾ 1675 (Tamże 1677 r. Nr. 98—101).

Berżniańskiego Stanisława Krzywkwowskiego ¹⁾. Z sejmu 1678 r. Pac podkomorzy został wyznaczony do komisji wysyłanej dla obrewidowania i przywrócenia do porządku dóbr kościelnych w Inflantach, które podczas ostatnich wojen różni między siebie porozbierali ²⁾. W 1679 r. podkomorzyna Anna z Sybergów Pacowa nabywa za 4,000 złp., od Eustachego Józefa Borchy i małżonki jego Anny Trembickiej, majątność ich Czekin-Koziczyn, którą Borch odziedziczył po swych rodzicach, Janie Borchu i Zofii z Chmielnickich i po siostrze swej Helenie Szymonowej Wojnowskiej ³⁾. W następnym roku podkomorzy Pac, wspólnie z pomienioną małżonką Anną Johanną Syberg, uzyskuje kontumacyję na Jana Chrapowickiego, wojewodzina Witebskiego i małżonkę jego Maryjanę Doenhoffównę, kasztelanę Witebską, o wyprowadzenie, przez Chrapowickich, podanych ze starostwa Dawgieliskiego, włości Sudackiej, do majątku ich Jodziszek. Król wyznacza w tej sprawie komisarzy: Zygmunta Rajeckiego marszałka Wilkomirskiego, Kazimierza Mirskiego podkomorzego Braśławskiego i Stefana Czerniewskiego podstolego Braśławskiego, aby ci, zgodnie z dokumentami i zeznaniami świadków wiarogodnych, wyrok postanowili ⁴⁾. Sprawa ta z Chrapowickimi długo się ciągnęła. W końcu 1681 r. jeszcze wyznaczeni zostali w tej sprawie komisarze: Marcyjan Rymkiewicz—Polski starosta Oszmiański, Roman Danilewicz podkomorzy Oszmiański i Stefan Czerniewski podsędek Braśławski, starosta Markowski ⁵⁾. Jednocześnie Pac prowadził sprawę z Narbutami; w sprawie tej Janowi Narbutowi, sędziemu ziemskiemu Lidzkiemu, na-

¹⁾ 1677 Maja 12. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 155 f. 1 i 2).

²⁾ Volumina legum V f. 626.

³⁾ 1679 Czekiny. (Akt Tryb. Główn. Wileń. 1684 r. Nr. 458).

⁴⁾ 1680 Stycznia 18. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 156 dok. 255 i 256 f. 606 i 608).

⁵⁾ 1681 Grudnia 29. (Tamże Ks. 162 f. 697 i 817).

kazana w Styczniu 1681 r. przysięga ¹⁾, a we dwa lata później 1683 r., król wyznacza komisarzy, Michała Kocięła podkomorzego Oszmiańskiego, Stanisława Krzywkowskiego stolnika Smoleńskiego i Stefana Czerniewskiego, dla rozszkolenia na miejscu diferencji granicznej ²⁾.

W 1682 r. zmarł rodzony brat podkomorzego, hetman Michał Pac, który mając sumę 60,000 złp. na majątku Dzisie, testamentem zrzeka się prawa zastawnego i sumę tę zapisuje bratu swemu Feliksowi Pacowi, pod warunkiem aby podkomorzy innych dłużników tego majątku zaspokoił, a mianowicie panny zakonne Wileńskie, przy kościele Św. Michała spłacił, i synowicy Annie Hieronimównie Pacównie, przy jej zamążpójściu, wyliczył sumę 6,000 złp. ³⁾. Michał Tyzenhaus, star. Kokenhauski i Jakób Dembski uzyskują w 1685 r. kontumacyję i banicyję na podkomorzego Paca, za niedopuszczenie do odprawy (egzekucyi) w majątku jego Dzisie, długu 158 złp., przysądzonego dekretem trybunalskim ⁴⁾. Banicyja jednak nie przeszkodziła podkomorzemu znajdować się w tym samym roku na sejmie w Warszawie. Sejm wyznał go do komisji dla rozpatrzenia praw i przywilejów księstwa Kurlandzkiego i biskupstwa Piltyńskiego «alias» Kurońskiego ⁵⁾. Feliks Jan Pac podkomorzy, po nabyciu folwarku Narbutowskiego Koszkiekowszczyzny, takowy puszcza, w 1686 roku, za złp. 10,000 w zastaw, XX. Augustyjanom Trockim ⁶⁾. Obie córki Feliksa Paca i Anny Syberg, Sybilla i Anna Pacówny, wstąpiły do klasztoru Benedyktynek Wileńskich. Zamiast posagu który wnieść musiały, ojciec ich w 1686 r. oddaje w za-

¹⁾ 1681 Czerwiec 13. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 157 f. 455 i 525).

²⁾ 1683 Maja 7. (Tamże Ks. 162 f. 683 i 813).

³⁾ Testament Michała Paca hetmana wojewody Wileńskiego.

⁴⁾ 1685 Kwietnia 14. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 163 f. 654 i 656 dok. 699 i 700).

⁵⁾ Volumina legum V f. 720.

⁶⁾ 1686 Marzec 16. (Akt Tryb. Główn. 1687 r. Nr. 448).

staw klasztorowi, za 123,228 złp., po najdłuższym swym życiu i po dożywocie małżonki Anny Johanny Syberg, majątność Dzisie z folwarkiem Kurciszki. Nadto Feliks Pac puszcza tymże córkom swym majątność Ostrowiec, z folwarkiem Dzieszowszczyzna i miasteczkiem Twerecz, pozwalając okupić te majątki żonie, lub innym sukcesorom ¹⁾. Sprawa z Narbutami trwała ciągle; w 1687 r. król z uwagi, że z dawniej wyznaczonych komisarzy, Michał Kocięł podkomorzy Oszmiański zajęty wojną, a Stefan Czerniewski podsedek Brasławski i Stanisław Krzywkowski stolnik Smoleński zmarli—wyznacza nowych: Krzysztofa z Bratoszyna Despot Zenowicza marszałka Oszmiańskiego, Władysława Kimbara sędziego ziemskiego Brasławskiego, Kazimierza Frąckiewicza wojskiego i podstarościego Lidzkiego, Jerzego Poremskiego podstolego Nowogrodzkiego i Krzysztofa Bielikowicza podstolego Kijowskiego ²⁾. Także list ponowny dostaje w tymże roku Feliks Pac w sprawie z Janem Chrapowickim; listem tym król mianuje komisarzami pomienionych Zenowicza i Kimbara, a na miejsce Michała Kocięła podkomorzego Oszmiańskiego, «który na służbie Rzeczypospolitej na wojnie się znajduje»—Antoniego Siehenia pisarza grodzkiego Brasławskiego ³⁾. W tym samym jeszcze roku Feliks Pac ceduje starostwo Dawgieliskie żonie swej Annie Joannie Syberg ⁴⁾. Oboje małżonkowie w 1688 roku oddają w zastaw kamienicę swą w Wilnie sławetnemu Sawickiemu ⁵⁾.

Doczekawszy się sędziwej starości, Feliks Jan Pac i Anna Johanna Syberg, w 1688 r. czynią rozpo-

¹⁾ 1686 20 Maja. (Akt Tryb. Główn. 1687 r. Nr. 449).—O tym funduszu Paca wspomina sejm 1775. (Vol. leg. VIII f. 664).

²⁾ 1687 Lipiec 13. (M. Lit. Spr. Sąd. Ks. 163 f. 504/633).

³⁾ Tamże f. 506/634.

⁴⁾ Dawgieliszki 27 Sierpnia 1687. (Akt Tryb. Główn. Wileńs. 1688 r. Nr. 170).

⁵⁾ Akt Tryb. Główn. Wileńs. 1688 r. Nr. 381.

rządzenia względem dóbr swych Ostrowca, Twerecza i Dzieszkowszczyzny ¹⁾. Wiek podeszły wcale nie przeszkadzał Pacowi ciągle z sąsiadami prowadzić zatargi. Wspominaliśmy że w 1685 r. uzyskał Tyzenhauz bannicyję na Paca. Pretensyje ich musiały być wzajemne, gdyż w 1688 roku podkomorzy Pac wyrabia bannicyję na Tyzenhauza star. Kokenhauskiego za przysądzone na nim 520 złp. ²⁾. Jednocześnie, wspólnie z małżonką, Pac prowadzi sprawę z Karolem Pietkiewiczem, cześnikiem Brasławskim, dziedzicem Sołok, o przywłaszczenie dwóch jezior Łodzie i Łodzisny, do starostwa Dawgieliskiego należących. Dla rozpatrzenia na miejscu granic i dowodów obustronnych, król wyznacza komisarzy Marcyjana Polskiego starostę Oszmiańskiego, Władysława Kimbara sędziego ziemskiego Brasławskiego i Krzysztofa Bielikowicza podstolego Kijowskiego ³⁾. Na początku 1689 r. skarżył się na podkomorzego Paca i jego małżonkę Annę Johannę Syberg, Jan Dziwlewski sędzia grodzki Starodubowski o to, iż Pacowie, niedbając o prawa pospolite, nasłali 17 Sierpnia 1687 r., podstarościego Dawgieliskiego Krzysztofa Puczyńskiego, na jego majątek Widzeniszki i wielkie szkody w tym majątku poczyniwszy, zagarnęli go i usadzili się w nim. Pacowie do sprawy nie stawili się; sąd nakazał zwrot majątku prawemu posiadaczowi, zapłacenie za poczynione szkody 750 złp. i wyrzekł na Paców bannicyję ⁴⁾. W niespełna miesiąc potem, mają Pacowie podobną sprawę z Mikołajem Szmigielskim, który mając na Paców dekret trybunalski dla egzekucyi, zesłał «jenerała» do Ostrowca; Pacowie swoim zwyczajem do egzekucyi

¹⁾ Ostrowiec 23 Kwietn. 1688. (Akt Tryb. Główn. 1691 Czerwca 30 f. 909—911).

²⁾ 1688 Czerwca 26. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 166 f. 251 i 252 dok. 557 i 559).

³⁾ 1688 Czerwca 26. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 166 f. 165 i 166 dok. 371 i 373).

⁴⁾ 1689 Lutego 9. (Tamże Ks. 169 f. 58 dok. 26 i 27).

nie dopuścili, za co ulegli banicyi, wyrobili sobie jednak sublewacyję i odesłanie sprawy do nowego rozpatrzenia na sąd asesorski w Nowogrodku odbyć się mający ¹⁾. W 1692 r. widzimy nowe zatargi Paców z Szymkowiczami, tak że Jan Szymkowicz podczaszy Oszmiański i małżonka jego Krystyna Boratyńska, uzyskują list zaręczny przeciwko podkomorzemu Pacowi i jego małżonce, «którzy zawziąwszy ku Szymkowiczom, niewiedzieć z jakiego powodu, gniew i rankor, na honor, zdrowie i substancyję ich, chcą ich z własności wszelkimi sposobami wycisnąć». Król pod zaręką 10,000 kop groszy nakazuje Pacom nie turbować Szymkowiczów ²⁾.

W tym samym roku stracił Pac wierną towarzyszkę. Anna Joanna z Sybergów Pacowa, zmarła w 1692 r., po trzydziestokilkuletniem z mężem pożyciu. Już w Lutym 1693 r. Feliks Pac podkomorzy ceduje, konferowane sobie i nieboszczce małżonce starostwo Dawgieliskie w summie 17,000 zł., synowcomi swemu Piotrowi Pacowi, staroście Żmudzkiemu i małżonce jego Maryjannie Naruszewiczównie ³⁾, i w tym samym roku w Kwietniu, część swoją majątku Widze, odziedziczonego po ojcu Piotrze Pacu, wojewodzie Trockim, zapisuje na klasztor benedyktynek Wileńskich, — przełożonej Franciszce Gałęckiej i córkom swoim zakonnicom Magdalenie i Maryjaunie ⁴⁾.

W pięć lat później, na początku 1698 r., z powodu

¹⁾ 1689 Marca 15. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 169 f. 542 dok. 236).

²⁾ 1692 Marca 15. (M. Lit. Ks. Zap. 147 f. 76).

³⁾ 1693 Lutego 28. Dawgieliszki. (Akt Tryb. Główn. Wileńs. 1693 Kwietnia 22 f. 157. Także M. Lit. Ks. Zap. 147 dok. 215). Do starostwa Dawgieliskiego należały folwarki Czejkinie, Siniszki, Szulajkowszczyzna i wójtowswo Sudackie w Oszmiańskim, nadto folwark Rymuszany w Brasławskim powiecie.

⁴⁾ 1693 Kwietnia 21. (Akt. Tryb. Główn. Wileńs. 1693 Kwietnia 22 f. 163).

podeszłego wieku, Feliks Pac złożył urząd podkomorzego W. Ks. Lit., który przez lat 52 i za 5 królów piastował; po dobrowolnej jego rezygnacji podkomorzym mianowany, 2 Lutego tegoż roku, Jan Pac marszałek Wiłkomierski ¹⁾.

Feliks Pac umarł dopiero na początku XVIII-go wieku. Jeszcze we Wrześniu 1700 r. Feliks Pac podkomorzy W. Ks. Lit. starosta Rakiborski otrzymuje konsens na cessay starostwa Rakiborskiego, w powiecie Rewelskim w Liwonii, na osobę Gwaltera Stanisława Wiszlinga Syberga sędziego ziemskiego Inflantskiego ²⁾.

Podkomorzy Pac, w młodości doradca i przyjaciel królów Władysława IV i Jana Kaźmierza ³⁾, następnie usunął się od spraw publicznych i drugą, większą połowę życia, strawił na błahych sprawach granicznych, do których burzliwy jego charakter musiał częste dawać powody.

Przeżył podkomorzy, jak mówiliśmy wyżej trzy swoje małżonki. Pierwsza Anna Konstancja Zawiszanka, poślubiona 5 Czerwca 1651 zmarła 1652 r., urodziła mu córeczkę Krystynę (Nr. 55); druga Elżbieta Schmelting poślubiona 1653 r. zmarła bezpotomnie 1655 r. Z trzeciej nareszcie, często wspominanej Anny Joanny von Syberg (poślubionej 1658 r. zmarłej 1692 r.), pozostawił dwie córki Sybillę (Nr. 57) i Annę (Nr. 58), obie zakonnice.

40. Hieronim-Dominik Pac ⁴⁾, syn Piotra Paca wojewody Trockiego (Nr. 17) i Elżbiety Szemętówny; wykształcił się w sztuce wojennej, służąc pierwotnie w wojsku Holenderskiem ⁵⁾. Powróciwszy do kraju

¹⁾ M. Lit. Ks. Zap. 149 f. 57.

²⁾ 1700 Września 14. (M. Lit. Ks. Zap. 148 f. 830).

³⁾ Niesiecki VII 220.

⁴⁾ Tak nazwany w liście króla Jana Kaźmierza do Cara (ob. niżej).

⁵⁾ Niesiecki I 223.

w 1648 r., wspólnie z braćmi Bonifacym, Michałem i Kaźmierzem, sprzedał część swą, w odziedziczonych po ojcu majątnościach Ostrowcu i Twereczu, bratu swemu Feliksowi ¹⁾. Następnie miał się odznaczyć w wojnach z Kozakami, Szwedami i Moskwą ²⁾. W 1656 r. Hieronim Pac, wojewodzie Trocki, nabywa dobra Malkowicze, z Kozłowskiemi Ostrowy i Sidlerowem, od Połonii Bohdanowny z Ogińskich Michałowej Zenowiczowej, której te majątki zapisał pierwszy jej mąż, Jerzy Szemet chorąży Żmudzki ³⁾. Od tej Połonii z Ogińskich Zenowiczowej przybrany został za syna i ta pani umierając w 1657 r. testamentem zapisała «synowi swemu Hieronimowi Pacowi wojewodzie Trockiemu» cały swój majątek ⁴⁾. Podczas wojny z Moskwą Hieronim Pac, z własnego domu porwany, wywiezionym został do Rosyi. Po drodze pisał z Rjazania 28 Grudnia 1661 r., do krewnych swych Kanclerza, Oboźnego i Kanonika—Paców, prosząc ich, być obrońcami jego małżonki Anny z Wojnów i dziełek, a także baczyć, aby kto nie zagarnął majątności jego w powiecie Oszmiańskim i na Żmudzi ⁵⁾. Następnie, za staraniem królewskim, który listem pisany 22 Czerwca 1662 r. do cara, posłanym przez Stefana Medeksę, ofiaruję się za Hieronima Dominika Paca oswobodzić tych więźniów o których by imieniem cara był proszonym ⁶⁾, oswobodzony z niewoli, umarł w dro-

¹⁾ 1648 Marca 24. Wilno. (M. Lit. Ks. Zap. 122 f. 124).

²⁾ Niesiecki I 223, robi go strażnikiem litewskim, którym stanowczo nie był, i pułkownikiem królewskim, na co brak innego dowodu.

³⁾ 1656 Sierpnia 12 Malkowicze. (Akt. Tryb. Główn. Lit. 1662 r. Nr. 11 i 12).

⁴⁾ Testament Apollonii z Ogińskich Zenowiczowej spisany 15 Czerwca 1657, jawiony do ksiąg już po jej śmierci 9 Sierpnia 1657 (druk. Akt. Wileńs. Arch. Komis. XII 570).

⁵⁾ Akt Tryb. Główn. 1663 r. Nr. 497.

⁶⁾ List ten dochował nam Medeksza. Księga pamiętnicza str. 200—204.

dze powracając do kraju. Bracia jego, biskup i hetman, wzięli w opiekę pozostałe po nim potomstwo. Opiekę tę przelewają w 1668 r. na Piotra Paca, starszego syna Hieronima, «który przez wojska Moskiewskie z majątności swej własnej wzięty i do stolicy Moskiewskiej zaprowadzony, tam w Moskwie przez kilka lat będąc, a potem z łaski i osobliwszego starania Majestatu JKM., gdy do progów swoich ojczystych powracał, w drodze z tego świata zszedł»¹⁾.

Ciało Hieronima Paca sprowadzone do Wilna, pochowaniem zostało w świeżo fundowanym, przez brata jego Michała hetmana, kościele Św. Piotra i Pawła na Antokolu²⁾.

Żoną Hieronima Paca była *Anna Wojnianka*, córka Piotra Wojny, podstolego litewskiego i Katarzyny Męcińskiej (2-o voto Hieronimowej Radziejowskiej starościny Łomżyńskiej)³⁾. Wymieniona 1657 r. w testamencie Polonii z Ogińskich Zenowiczowej⁴⁾. W 1670 r., będąc wdową, Anna z Wojnów Pacowa daje w posagu, w summie 8,000 złp., córce swej Katarzynie Danilewiczowej majątek Bolniki «alias» Dubrowszczyzna, w powiecie Wiłkomirskim⁵⁾. Z niej Hieronim Pac pozostawił trzech synów Piotra (Nr. 59), Jana (Nr. 60), Kaźmierza (Nr. 61) i dwie córki Katarzynę Danilewicz (Nr. 62) i Annę Pakosz (Nr. 63).

¹⁾ Akt Tryb. Główn. 1668 r. Nr. 429.

²⁾ Wspomina o tem wyraźnie Piotr Michał Pac, star. Żmudzki w donacji temu kościołowi. (Akt Tryb. Główn. 1693 r. f. 159). Nadto sporządzony w 1802 r. protokół obejrzenia sklepu fundatorskiego, w kościele Św. Piotra i Pawła na Antokolu, poświadczają, że oprócz ciała fundatora Hetmana Michała Paca znalezioną została obok i druga trumna niewiadomo czyja. (Kraszewski. Wilno II 382). Muszą to być zwłoki Hieronima Paca.

³⁾ Niesiecki IX 436—437.

⁴⁾ Akty Wileńs. Arch. Komis. XII 576,

⁵⁾ 1670 Kwietnia 20. (Akt Tryb. Główn. 1670 r. Nr. 421—2—3).

41. Bonifacy-Teofil Pac, syn Piotra Paca wojewody Trockiego (Nr. 17) i Elżbiety Szemetówny, sprzedał w 1648 r., wspólnie z braćmi, udziały swe w Ostrowcu i Twerczu starszemu bratu Feliksowi¹⁾. Wcześniej został *ciwunem Trockim*²⁾, a jeszcze wcześniej, bo prawdopodobnie jeszcze za życia ojca swego, ożenił się z *Katarzyną Frąckiewiczówną Radziwińską*, synowicą Marcina Frąckiewicza Radziwińskiego, pisarza polnego, który wspólnie z małżonką swą Maryjanną Abramowiczówną czyni zapis «synowicy swej Katarzynie Frąckiewiczównie Pacowej ciwunowej Trockiej»³⁾. W 1664 r. ciwun Trocki, przy bracie swym hetmanie, brał udział w wojnie z Moskwą⁴⁾. W tym samym roku, już jako wdowiec, Bonifacy Pac ciwun Trocki, kwituje Teodora Lackiego marszałka nadwornego, z odebrania summy 10,000 złp., którą Pac, wspólnie z już zmarłą małżonką swą Katarzyną Frąckiewiczówną, dał Lackiemu pod zastaw Hanuciszek w powiecie Trockim. O ten majątek który zagarnął Kuncewicz, miał Pac sprawę z Lackim i wyrobił na niego banię; obecnie jednak odebrawszy zupełną satysfakcję, kwituje ostatecznie Lackiego, tak w imieniu swoim jakoteż w imieniu swych dzieci, mianowicie córek Anny i Halszki Pacówien, z nieboszczką małżonką spłodzonych⁵⁾. Na początku następnego roku ciwun Trocki, Bonifacy Pac, bierze w trzechletnią dzierżawę starostwo Dawgieliskie, z wójtowstwem Sudackiem, od podkomorzego Feliksa Paca i jego małżonki Anny Sy-

¹⁾ M. Lit. Ks. Zap. 122 f. 124; ob. wyżej.

²⁾ Musiał nim zostać po Samuelu Ogińskim ciwunem Trockim, który żył jeszcze w Czerwcu 1657 r. (Akt Wileńs. Arch. Komis. XII 573—574), a już nie żył we Wrześniu 1658 r. (M. Lit. Ks. Zap. 133 f. 2).

³⁾ Akt Tryb. Główn. 1673 r. Nr. 344.

⁴⁾ Obuchowicz str. 127.

⁵⁾ 1664 Grudnia 4 Warszawa. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 289 f. 244 dok. 61).

berg ¹⁾. W tym samym roku Pac, podczas rokoszu Lubomirskiego, walcząc po stronie królewskiej, w bitwie pod Częstochową 10 Sierpnia 1665 r., dostał się do niewoli. Do niewoli Lubomirskiego dostało się jednocześnie trzech Paców—ciwun Trocki, chorąży nadworny litewski i starosta Połocki (?) ²⁾. Za odznaczenie się w wojnie Bonifacy Pac został *pułkownikiem królewskim*, a w następnym, 1666 r., król daje *dzierżawę Botoki* po śmierci Teofila Szwarcoffa star. Botockiego, ciwunowi Trockiemu, pułkownikowi królewskiemu, Bonifacemu Pacowi ³⁾. Prawie jednocześnie musiał Pac zostać i *starostą Ryżskim*.

Nadanie starostwa Botockiego wciągnęło Paca w sprawę z Ewaldem Frankiem i małżonką jego Barbarą Małgorzatą Szwarcochówną, siostrą i dziedziczką ostatniego starosty Botockiego. Ci w 1667 r. pozywają Bonifacego Paca, ciwuna Trockiego, pułkownika królewskiego, starostę Botockiego i Ryżskiego i jego «ewiktora» (poręczyciela) Andrzeja Tyzenhauza, starostę Uświat-skiego i Wendeńskiego, o summe 5,000 złp., którą Szwarcoch miał na starostwie i na którą to summe, po objęciu starostwa Botockiego, Pac za ewikcyją (poręczeniem) Tyzenhauza, wydał Frankowej oblig, którego dotychczas nie spłacił. Król z uwagi że ewiktor Tyzenhauz na obecnym sejmie sprawuje funkcję poselską, z ziemi Inflantskiej, sprawę tę suspenduje (odkłada) ⁴⁾. W tym samym roku Bonifacy Teofil Pac, ciwun Trocki, starosta Ryżski i Botocki, nabywa od Jana Dominika Zenowicza, starościca Opeskiego, plac w mieście Wilnie nad rzeką ⁵⁾.

¹⁾ M. Lit. Ks. Zap. 131 f. 474 dok. 362; ob. wyżej.

²⁾ Hist. panow. Jana Kazimierza wyd. Raczyńskiego III 30.

³⁾ 1666 Września 16. (M. Lit. Ks. Zap. 132 f. 736 dok. 534).

⁴⁾ 1667 Kwietnia 6. (M. Lit. Ks. Sąd. Spr. Sąd. 141 f. 190 dok. 425).

⁵⁾ 1667 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1668 r. Nr. 134).

Na początku 1669 r. Bonifacy Pac ponowił związki małżeńskie zaślubiając, w Styczniu 1669 roku ¹⁾ w Bulkowie, *Halszkę (Elżbietę) Massalską*, podkomorzankę Grodzieńską, córkę Stanisława Massalskiego, podkomorzego Grodzieńskiego i Izabelli Naruszewiczówny ²⁾. W tym samym roku 29 Września 1669 r. Bonifacy Pac, ciwun Trocki mianowany *strażnikiem litewskim*, który to urząd wakował po śmierci Michała Obuchowicza ³⁾. Halszka Stanisławowna z Massalskich Pacowa otrzymała w 1671 r., od ojca swego Stanisława Massalskiego podkomorzego Grodzieńskiego, jako posag, w summie 50,000 złp. w zastaw, dobra Bulkow, z folwarkami Piotrowicze i Stryhaniec. Cały ten fundusz zapisuje w rok po swym ślubie, małżonkowi swemu Bonifacemu Pacowi, oddalając brata swego Michała. Nadto Halszka Massalska przyniosła mężowi swemu połowę Towian i Łan, które razem z bratem swym Michałem wzięła w sukcesyi po Piotrze Nonharcie, pradziadzie swym, a dziadku Izabelli z Naruszewiczów Massalskiej ⁴⁾; swoją połowę tych majątków w 1671 r. Michał Massalski odstępuje szwagrowi swemu Bonifacemu Pacowi ⁵⁾. Około tego czasu strażnik Pac ma sprawę ze Stanisławem Szujskim «o zastęp drogi, o zamordowanie syna, o posieczenie samej Jejmości i o zabranie na kilkadziesiąt tysięcy rzeczy pani Szujskiej, przeszłej Wysockiej, sędziny grodzkiej Wileńskiej» ⁶⁾.

¹⁾ Dyaryusz Chrapowickiego str. 90, pod dniem 10 Stycznia: «oddano mnie list od P. Paca ciwuna Trockiego zapraszający na wesele swoje z panną podkomorzanką Grodzieńską». Także Akt. Tryb. Główn. 1671 r. Nr. 285; ob. niżej przypis 4.

²⁾ Akt. Tryb. Główn. 1671 r. Nr. 285; ob. niżej przypis 4.

³⁾ M. Lit. Ks. Zap. 136 f. 230.

⁴⁾ 1670 w Bulkowie. (Akt. Tryb. Główn. 1671 r. Nr. 285).

⁵⁾ 1671 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1671 r. Nr. 313 i 322).

⁶⁾ W instrukcyi danej 23 Stycznia 1670 przez szlachtę Brzeską deputatom na sejm Warszawski, poleca się deputatom aby ta

W 1674 r. Bonifacy Pac strażnik lit. podpisał z powiatem Wiłkomirskim elekcyję króla Jana III ¹⁾. W 1676 r. (prawdopodobnie w Styczniu) Bonifacy Pac ze strażnika, posunięty został, po śmierci Albrychta Konstantego Ciechanowieckiego, na urząd *oboźnego* W. Lit. ²⁾. W tym samym roku, już jako oboźny, znajdował się w Warszawie na sejmie koronacyjnym, z którego wyznaczony do hiberny wojskowej ³⁾. Na tym samym sejmie oboźny Pac uzyskał libertacyję swej kamienicy w Wilnie ⁴⁾, i w tym samym jeszcze roku, oddaje w zastaw Bielikowiczowej majątność swoją Czejkinie w powiecie Oszmiańskim ⁵⁾. W Grudniu 1677 r. Bonifacy Teofil Pac, oboźny W. Lit., mając sprawę z Janem Przystanowskim i Bogusławem Römerem kaznodzieją zboru kalwińskiego, o wybieranie od włościan wsi Pacowskiej Zwingi, w powiecie Widuklskim, na Żmudzi, kur, gęsi, owiec i o porobienie tam rozmaitych szkód, ma sobie na nich przysądzoną sumę 79 kop i w skutek sprzeciwieństwa z ich strony w spełnieniu wyroku, wyrabia na nich bannicyję ⁶⁾; przeciwko tej jednak Przystanowski i Römer uzyskują sublewacyję i odłożenie sprawy na 12 tygodni ⁷⁾.

Bonifacy Pac umarł w 1678 roku; następcą

sprawa na tym sejmie była sądzoną (Akta Sądu Grodzkiego-Brzeskiego Ks. za rok 1669—70 f. 513—532 druk. Akta Wiłeńskie IV str. 82.

¹⁾ Volumina legum V f. 288.

²⁾ Strażnikiem po «Bonifacym Pacu który został oboźnym» mianowany 3 Lutego 1676 Samuel Kmicie chor. Orszański. (M. Lit. Ks. Zap. 139 f. 35).

³⁾ Volumina legum V f. 427.

⁴⁾ Tamże f. 442—443.

⁵⁾ Akt Tryb. Główn. 1676 r.

⁶⁾ 1677 Grud. 30. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 154 f. 566).

⁷⁾ 1677 Grudnia 16. (Tamże f. 472.

jego na urzędzie oboźnego był Jerzy Karol Chodkiewicz ¹⁾.

Wdowa jego, ★ Marcu 1679 r., ma sprawę z Michałem Bujwidem, który wyrabia kontumacyję na «Bonifacowę Pacowę Halszkę Massalską oboźną wdowę» ²⁾. W krótko po owdowieniu ponowiła związki małżeńskie; w 1683 r. w sprawie matki swej, Izabelli Naruszewiczówny Massalskiej, z Michałem Kaźmierzem Pacem, star. Wasilkowskim, Elżbieta Massalska występuje już jako żona Kaźmierza Władysława Bieleckiego, wojskiego Parnawskiego ³⁾. Podobno miała i trzeciego męża Stefana Kaźmierza Stankiewicza, ciwuna Berżańskiego, z którym się rozwiodła ⁴⁾.

Bonifacy Pac, z drugą żoną bezpotomny, pozostawił z pierwszej, Katarzyny Frackiewiczówny Radziwińskiej, syna Jana Krzysztofa (Nr. 64) i córki Annę 1-o Ważyńską 2-o Eperyas (Nr. 65) i Halszkę Chreptowiczową (Nr. 66) ⁵⁾.

42. Michał Kaźmierz Pac, syn Piotra Paca wojewody Trockiego (Nr. 17) i Elżbiety Szemetówny, od młodości poświęciwszy się służbie wojskowej, już w 1649 r. odznaczył się w wojnie z kozakami ⁶⁾.

W 1658 r. Michał Pac, wojewodzie Trocki, na czele chorągwi w wojsku zaciągowem, pod komendą Samuela Komorowskiego oboźnego, wojuje w Kurlandyi ze Szwedami.

¹⁾ Już w Grudniu 1678 oboźnym jest Chodkiewicz (Volumina legum V 553). Według Żychlińskiego (Złota Księga V 204) Bonifacy Pac został zabity wraz z synem (?) w czasie zamieszek domowych.

²⁾ 1679 Marca 24. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 150 f. 79 i 206).

³⁾ M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 161 f. 642 i 644 dok. 301 i 302.

⁴⁾ Geneal Massalskich.

⁵⁾ Że córki były z pierwszego małżeństwa wspomina wyrażenie dok. 1664 r. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 289 f. 244 dok. 61; ob. wyżej). Z porównania dat wypada że i syn musiał się rodzić z pierwszej żony.

⁶⁾ Histor. panów Jana Kaźmierza I 91.

dami ¹⁾. Odznaczywszy się kilkakrotnie w tej wyprawie, Pac w 1659 r. już jest *pułkownikiem królewskim* i w tym samym roku 22 Lutego król, po śmierci Michała Wojny, star. Chwejdańskiego, udziela przywilej na toż *starostwo Chwejdańskie*, Michałowi Pacowi wojewodziecowi Trockiemu, pułkownikowi królewskiemu ²⁾. W kilka miesięcy później, po Janie Ferdynandzie Sapieże zmarłym 27 Marca 1659 r. ³⁾, Pac zostaje *cześnikiem W. Ks. Lit.* Jako cześnik ma Pac, w tym samym jeszcze 1659 r., sprawę z matką ostatniego starosty Chwejdańskiego, Katarzyną z Trembińskich Aleksandrową Wojniną, która dowodziła, że zmarły jej mąż, Aleksander Wojna, za konsensem królewskim z d. 9 Września 1636 r., przejął był na nią dożywotnie swe prawa na starostwo Chwejdańskie; ona wprawdzie cedowała to starostwo zmarłemu obecnie synowi swemu Michałowi, ale ta cessyja nie była oblatowaną w aktach Żmudzkich, i syn jej, nie używał tytułu starosty Chwejdańskiego, jak tego dowodzi podpis na jego testamencie, więc ona przy tem starostwie zachowaną być powinna ⁴⁾. Król wyznacza osobną komisję dla rozpatrzenia tej sprawy ⁵⁾. Wyrok komisji musiał być przychylnym dla Paca, albo ten ostatni zaspokoił pretensyje pani Wojninej, w każdym razie zatrzymał starostwo Chwejdańskie, jak się o tem z późniejszych dokumentów przekonywamy.

Przez cały ten przeciąg czasu Pac zostawał pułkownikiem, pod dowództwem Gosiewskiego, podskar-

¹⁾ Pamiętnik JW. Poczebota str. 23, 30, 31 i t. d.

²⁾ 1659 Lutego 22 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 130 f. 306).

³⁾ Nadgrobek jego (Walicki Historia przeznaczonego obrazu Kodeńskiego. Toruń 1720 r. str. 116—117).

⁴⁾ 1659 Sprawa Michała Paca cześnika lit. pułkownika królewskiego (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 133 f. 256).

⁵⁾ 1659 Czerwca 10. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 133 f. 187 dok. 75).

biego wielkiego i hetmana polnego. Wojsko znajdujące się w Kurlandyi, nie płatne, nie schodząc od dwóch lat z pola, obozując pod gołym niebem i nie mając wyznaczonej hiberny, imieniem Michała Paca cześnika, dyrektora koła rycerskiego, i wszystkiej starszyzny, manifestowało o smutnem swoim położeniu ¹⁾. Po śmierci Samuela Komorowskiego, cześnik Pac mianowany 29 Października 1659 r. *oboźnym W. Ks. Lit.* ²⁾. W kilka dni później (5 Listopada 1659 r.) wojsko dywizyi hetmana Gosiewskiego obrało oboźnego Paca swoim regimentarzem generalnym, co król potwierdził ³⁾. Wszystko to działo się w Kurlandyi podczas wojny ze Szwedami, w której się Pac szczególnie odznaczył; pobił Kolumba, Ikskula i Wrangla, wodzów Szwedzkich, a zniósłszy Duglasa, w pogoni za nim aż za Niemen w Prusy się zapędził ⁴⁾.

Były to już ostatnie utarczki ze Szwedami; tém uporczywiej trwała wojna z Rosyją. Oboźny i regimentarz Pac zdobywał 11 Lipca 1660 r. szturmem Wilno, od lat 5 zajęte przez wojska Rosyjskie; nieprzyjacieli zaparł się w zamku dolnym, gdzie jeszcze pewien czas przetrzymał ⁵⁾. W końcu tego samego roku (w Grudniu 1660 r.), zastępując Gosiewskiego hetmana polnego, oboźny Pac przyczynił się do zwycięstwa nad Moskwą pod Szklowem ⁶⁾. Król, w Styczniu 1661 r., przywilejem swym: «Michałowi Pacowi oboźnemu, za jego rycerskie zasługi, iż ze wszystkimi nieprzyjaciółmi ojczyzny, jako to Kozakami, Tatarami, Węgrami, Bran-

¹⁾ 1659 Maja 17. Manifestacyja wojsk JKM. dywizyi p. Gosiewskiego w Kurlandyi (Medekszy «Księga pamiętnicza» w *Scriptores rer. polon.* III 226—228).

²⁾ 1659 Paździer. 29. (M. Lit. Ks. Zap. 130 f. 420).

³⁾ Poczebota 33.

⁴⁾ *Histor. panow. Jana Kazimierza II* 43.

⁵⁾ Przyłgowski *Żywoty bisk. Wileńs.* II 155.

⁶⁾ List współczesny druk. «Pamiętniki» Kijowskiej Arch. Komis. T. II cz. III 65.

denburczykami, Szwedami i Moskwą dla dostojenstwa Majestatu i całości ojczyzny walcząc etc., także komendę nad Drusią Gosiewskiego podskarbiego W. hetmana polnego odprawując», umarza prawem kaduka pewną sumę wniesioną na dobrach jego Widze, należną Sebastyanowi Mirskiemu sędziemu Brastawskiemu, «teraz przy Moskwie dobrowolnie zostającemu»¹⁾. Wojsko Polskie ciągle kusiło się o zdobycie Wilna. Około samej Wielkanocy w 1661 r. oboźny Pac nagle przypuścił szturm do miasta; nieprzyjacieli niespodziewanie zaskoczony schronił się do zamków, ale i te wkrótce poddać się musiały. W taki sposób odzyskano Wilno przeszło od lat sześciu w posiadaniu Moskwy zostające²⁾. W tym samym roku, na sejmie Warszawskim, postanowiono: że «Michał Pac oboźny, mając sobie zlecony regiment wojska zaciągu W. Podskarbiego W. i Hetmana polnego w jego nieobceności etc., na różne wojenne potrzeby z własnych pieniędzy wydał sumę złp. 7560 i 9 gr.», aby ta summa ze skarbu W. Ks. Lit. dwiema ratami zwróconą była³⁾.

Po zamordowaniu hetmana polnego Gosiewskiego, Pac z rozkazu królewskiego, śmiałym krokiem wziął Kotowskiego substytutą spiskowych, i wojsko związkowe na stronę królewską przeciągnął. Wojsko obrało go 29 Kwietnia 1663 r. regimentarzem⁴⁾, co później Konstytucją 1667 r. potwierdzono. Jednocześnie wówczas Pacowi, już kasztelanowi Wileńskiemu i hetmanowi, dziękowano za to, że wojsko od związku odprowadził i do posłuszeństwa królewskiego przywiódł⁵⁾.

Na urzędzie oboźnego Michał Pac także nie długo przesiedział; niezaprzeczone jego zdolności wojenne,

¹⁾ 1661 Stycznia 14. (M. Lit. Ks. Zap. 134 f. 65).

²⁾ Kraszewski. Wilno II 50—51.

³⁾ Volumina legum IV f. 804.

⁴⁾ Poczubut 66, 67. Juraament oboźnego Paca na regimentarstwo u Medekszy st. 404.

⁵⁾ Volumina legum IV f. 992.

których podczas trwającej wojny z Rosyją ciągle dawał dowody¹⁾ otworzyły mu pole do większych zaszczytów i godności. Stojącemu obozem pod Smoleńskiem, król przyśłał, przez Zawiszę marszałka Wielkiego Lit., przywilej na *województwo Smoleńskie i Hetmaństwo polne*, które to przywileje Zawisza Pacowi uroczyście 8 Grudnia 1663 r. wręczył²⁾. Już w Lutym następnego roku, hetman polny Michał Pac stoczył pod Brańskiem zwycięską walkę z Boratyńskim³⁾ i przez cały 1664 r. brał czynny udział w wojnie z Moskwą⁴⁾. W Grudniu tegoż roku, Michał Pac, wojewoda Smoleński i hetman polny, nabywa od Władysława Tyszkiewicza i Maryjanny Tyzenhauzówny, małżonków, za 3,000 złp. Antokol pod Wilnem, odziedziczony przez nich po Jerzym Tyszkiewiczu, biskupie Wileńskim⁵⁾. W tej to majątności Michał Pac, wspólnie z bratem swym Kaźmierzem biskupem Żmudzkiem, postanowili wznieść kościół pod wezwaniem Ś. Piotra i Pawła; kamień węgielny tego kościoła biskup Sapieha z wielką assistencyją prałatów i uroczystym obrzędem 29 Czerwca 1666 r. poświęcał. Stanął tu kościół na wzór Watykańskiego, co do gustu i sztuki najpiękniejsza z Wileńskich świątyń i równiej sobie nie mająca na Litwie⁶⁾.

W latach 1665 i 1666 r. wojna z carem trochę przycichła, choć nie ustała, a w wojnie domowej z Lubomirskim hetman Pac nie brał udziału. W Lipcu 1665 r. znajdował się na konwokacyi sejmowej Grodzieńskiej⁷⁾, a w Styczniu 1666 r. Michał Kaźmierz Pac, wojewoda Smoleński, hetman polny, star. Chwejdański i Tryski, admi-

¹⁾ Poczubut 38, 42, 44, 46, 47, 66, 68—69.

²⁾ Poczubut 69—70.

³⁾ Szujski Dzieje III 449. Poczubut 73.

⁴⁾ Poczubut 70—83, 85 i 89.

⁵⁾ 1664 Grudnia 17. (Akt Tryb. Główn. 1665 r. Nr. 460).

⁶⁾ Przyałgowski Żywoty Bisk. Wileńs. III 20.

⁷⁾ Akta Brzeskiego grodzkiego Sądu Ks. r. 1665—66 f. 543—56 (druk. Akty Wileńs. IV 19).

nistrator ekonomii Mohylewskiej, wydaje uniwersał oswobodzający miasto Brześć od kwaterunku wojskowego ¹⁾. W Sierpniu 1666 r. hetman wyrabia sobie, od Jana z Piegłowa Piegłowskiego chorążego Dobrzyńskiego, cessyję star. Dynaburskiego ²⁾, i takąż cessyję dzierżaw Gieranońskiej i Lipnickiej, od kanclerzynie lit. Krystyny z Lubomirskich Radziwiłłowej ³⁾. Trochę przedtem (w Lipcu 1666 r.) hetman Pac obronił Mohylew od wojsk Rosyjskich, których wódz, książę Czerkaski, podczas oblężenia został zabity ⁴⁾.

Na sejmie Warszawskim, który się zaczął 24 Stycznia 1667 r., król rozdając wakanse, zaraz przy rozpoczęciu sejmiku *kasztelaniję Wileńską* (po Michale Kaźmierzu Radziwiłłie który został wojewodą Wileńskim) i *buławę wielką Litewską* (po zmarłym przed rokiem Pawle Sapieże wojewodzie Wileńskim i hetmanie wielkim), oddał Michałowi Pacowi, wojewodzie Smoleńskiemu i hetmanowi polnemu ⁵⁾. Już 11 Lutego 1667 r. Michał Kaźmierz Pac, jako kasztelan Wileński, i hetman W. Lit., wydaje ordynans oberstlejtantowi Stancelowi wzywając go z dwoma pułkami do obrony Brześcia ⁶⁾, i otrzymuje w Maju tegoż roku, rozkaz królewski uwolnienia żydów Brzeskich od powinności wojennych w czasie przechodu wojsk ⁷⁾, w skutek czego wydaje 30 Maja ordynans oberstlejtantom, żeby ci pilnowali, aby kwaterujący w Brześciu żołnierze ucisków i krzywd miejscowym żydom nie przyczyniali ⁸⁾.

¹⁾ Akty Wileńs. III 28.

²⁾ 1666 Sierp. 20. (M. Lit. Ks. Zap. 132 f. 782 dok. 578.)

³⁾ 1666 Sierp. 25. (Tamże Ks. 134 f. 779 dok. 575).

⁴⁾ Zapiski ihumena Oresta (druk. Wileńs. Arch. Sbornik II cz. 2-ga str. XXI).

⁵⁾ Hist. panow. Jana Kaźmierza III 97—98.

⁶⁾ Akta Brzeskie Grodzkie Ks. rok 1666—67 f. 215—218 (druk. Akty Wileńs. IV 35).

⁷⁾ Tamże r. 1667 f. 1073 (druk. Akty Wileńs. V 181).

⁸⁾ Tamże f. 1075 (V 180).

W końcu tegoż roku Michał Pac nabywa od Zygmunta Słuski, chorążego W. Ks. Lit., za 10,000 złp., kamienicę w Wilnie na Rybnym-końcu, która Słuszcze, w dziale z bratem Bogusławem podskarbin nadwornym, już zmarłym, dostała się po ojcu Aleksandrze Słuszcze wojewodzie Trockim ¹⁾. W tym samym jeszcze roku, majątek Widze, który ojciec hetmana, Piotr Pac, zastawił w 1639 r. Andrzejowi Snarskiemu ²⁾, powrócił do rodziny Paców. Po Andrzeju Snarskim majątek ten odziedziczył Jan Snarski, który przelał swe prawa na Sebastyjana Mirskiego sędziego Braśławskiego, syn którego Krzysztof Mirski podkomorzy Braśławski, schodząc z tego świata, zapisał ten majątek Kaźmierzowi Teodorowiczowi Mirskiemu; ten o Widze prowadził sprawę z Samuelem Łukomskim i Bronisławem Przysieckim wojskim Wołkowyskim, roszczącymi pretensyję do spadku po podkomorzym Braśławskim.—Michał Pac, nie skorzystawszy z udzielonego mu w 1661 r. na Widze kaduku, kończy sprawę przez kombinacyję z Kaźmierzem Teodorowiczem Mirskim, który w Grudniu 1667 r. kwituje Paca z odebrania summy, i staje się jedynym właścicielem tego majątku ³⁾. W 1668 r. Michał Pac, kasztelan Wileński i hetman, uniwersałem poleca oberstlejtantowi swemu, Stancelowi, zwolnienie domów unijackiego duchowieństwa od kwaterunku i zwrócenie zagrabionych przez żołnierstwo ruchomości ⁴⁾. Drugim podobnym uniwersałem hetman oznajmia wojskowym wszystkim «in genere», iż wioski Korczyce i Petki, do archimandryi Kobryńskiej należące, będąc fundacyi szlacheckiej, nie podlegają z prawa ciężarom żołnierskim ⁵⁾. Hetman ponowił te uniwersały w latach

¹⁾ 1667 Paździer. 26. (M. Lit. Ks. Zap. 135 f. 185).

²⁾ Ob. wyżej.

³⁾ 1667 Grudnia 4. (M. Lit. Ks. Zap. 135 dok. 249 f. 303).

⁴⁾ 1668 Maja 15. (Akta Sąd. Grodz. Brzes. Ks. r. 1667—1668 f. 1670 druk. Akt. Wileńs. III 63).

⁵⁾ 1668 Maja 19. (Tamże f. 1676 druk. tamże 65).

1672 i 1673 r.¹⁾ W 1668 r. hetman Pac znajdował się na sejmie Warszawskim, pamiętnym z abdykacji Jana Kaźmierza²⁾, który w wilię tej abdykacji (16 Września) udzielił konsens Michałowi Pacowi, na cesyję wsi Pawłowicz, Ruszki i Kanigowszczyzny, do starostwa Dynaburskiego należących, Kaźmierzowi-Stanisławowi Miedunieckiemu rotmistrzowi królewskiemu³⁾.

Podczas bezkrólewia pozostawał hetman w Warszawie, gdzie przez konfederację wyznaczonym został do komisji dla zrewidowania skarbu W. Ks. Lit.⁴⁾; następnie podpisał elekcyję i pacta conventa króla Michała⁵⁾. Nowy król, zaraz na sejmie koronacyjnym, mianował hetmana Paca wojewodą Wileńskim (22 Września 1669 r.)⁶⁾. Była to najświetniejsza chwila dla domu Paców, którego członkowie zajmowali w owym czasie wszystkie najwyższe na Litwie urzędy. I tak, Michał Kaźmierz łączył najwyższą władzę hetmańską z najwyższym krzesłem senatorskim; krewny jego Krzysztof Pac był kanclerzem litewskim, brat tego ostatniego, Mikołaj Stefan Pac był wojewodą Trockim, w kilka miesięcy później został kasztelanem Wileńskim, a w rok potem senatorskie świeckie krzesło zamienił na duchowne, zostawszy biskupem Wileńskim. — Już jako wojewoda Wileński, hetman Pac podpisał konstytucyje sejmu koronacyjnego⁷⁾. W następnym roku Michał Pac wojewoda Wileński, hetman, Chwejdański, Tryski, Merecki, Lipniski, Bejsagolski i Wieloński starosta,

¹⁾ Tamże Ks. r. 1671 i 1673 f. 2650 i 809 (druk. tamże III 78 i IV 156).

²⁾ Volumina legum IV f. 1018 i 1021.

³⁾ 1668 Września 15. (M. Lit. Ks. Zap. 132 f. 908 dok. 648).

⁴⁾ Volum. leg. IV f. 1037 i 1058.

⁵⁾ Tamże V 29.

⁶⁾ 1669 Września 22. (M. Lit. Ks. Zap. 136 f. 231. Chrapowicki 169.

⁷⁾ Volumina legum V 46.

ekonomii Mohilowskiej administrator, ceduje, za konsensem królewskim, starostwo swe Dynaburskie, Andrzejowi Platerowi pułkownikowi¹⁾, i konferowany sobie, razem z województwem Wileńskim, majątek Nowydwór — Kaźmierzowi Gabryjelowi Gorskiemu, marszałkowi powiatu Brasławskiego²⁾. We Wrześniu 1670 r. Michał Pac, wojewoda Wileński i hetman, znowu znajdował się na sejmie w Warszawie, z którego wyznaczony został jako deputat do napisania instrukcyi posłom wyprawianym do cara³⁾; również zasiadał w komisji mającej uspokoić różnice między powiatem Piltyńskim a Księstwem Kurlandskim⁴⁾. Na tym sejmie Michał Pac, za zgodą królewską, nadane sobie dożywocie dzierżawy Gieranojny, Lipniszki i folwark Wirszupy zapisał na utrzymanie artylerii litewskiej, cekhauzu Wileńskiego i fortyfikacyi tegoż miasta. Majątki te, stanowiąc nadal własność artylerii litewskiej, mają po jego zgonie, zostawać w zawiadywaniu generała artylerii litewskiej, który rachunki deputatom, do tego przez sejm naznaczonym, ma zdawać, czego hetmani doglądać powinni⁵⁾. Jako jeden z sukcesorów Anny Sapieżanki pisarzówny polnej koronnej, hetman Pac wpłaconym został w sprawę z zakonnikami monasteru Św. Ducha w Wilnie, którym pisarzówna zapisała sumę 1000 złp.⁶⁾. Następnie w Maju 1671 r. znajdował się na sejmiku w Wilnie; obrany marszałkiem tego sejmiku podpisał na nim postanowienie o naznaczeniu podatku dla utrzymania wojska⁷⁾, i w tym samym roku na-

¹⁾ 1670 Maja 3. (M. Lit. Ks. Zap. 136 f. 169 i 170).

²⁾ 1670 Czerwca 16. (Tamże 135 f. 250).

³⁾ Volumina legum V f. 54.

⁴⁾ Tamże fol. (nowego wydania) 52—53.

⁵⁾ Tamże fol. (now. wyd.) 49.

⁶⁾ 1671 Stycznia 23. Akt Sądu Ziem. Wileńsk. Ks. 4,204 f. 1,027 (druk. Akty Wileńskie IX 40—42).

⁷⁾ 1671 Maja 27. Akta Grodzkie Wileńskie wiązka Nr. 4,577 dok. 3 (druk. Akta Wileńskie VIII 338—340).

bywa część Woroncewicz od Hilaryi z Paców Zenowiczowej¹⁾. Nowy sejm w Styczniu 1673 r. przyznał hetmanowi Pacowi dług 50,000 złp. za expensa na żołdy, jurgielta hetmańskie, barwy dla piechoty i t. d.²⁾, a także oswobodził plac cechowy, Złotnickim zwany, i kamienicę na ulicy Szklanej w Wilnie, do hetmana należących, od wszelkich ciężarów³⁾. W tym samym roku hetman Pac brał udział w wyprawie Sobieskiego przeciwko Turkom i przyczynił się do zwycięstwa pod Chocimem⁴⁾. Jednocześnie nastąpiła śmierć króla Michała, a po niej nowa elekcja. Konfederacją generalną sejmową Michał Pac wojewoda Wileński i hetman wyznaczony do rady, która przy prymasie, podczas bezkrólewia, miała załatwiać bieżące sprawy państwowe⁵⁾. Podczas samego sejmiku elekcyjnego trzech Pacowie, najwyższe na Litwie zajmujący urzędy, Krzysztof kanclerz, Michał wojewoda Wileński i hetman i Mikołaj Stefan biskup Wileński, zjechali, mimo postanowień konwokacyi, ze znaczną siłą zbrojną, która stanęła na Pradze i chcieli przeprowadzić wykluczenie Piasta od korony. Zmuszeni nakoniec podać swoje vota za Sobieskiego, Pacowie, a między nimi i hetman, podpisali elekcję i pacta conventa króla Jana⁶⁾. Jednak niechęć dla Sobieskiego przebiega się odtąd w działaniach hetmana. W końcu tego samego roku, podczas wyprawy przeciwko Turkom, król, pomimo zimowej pory, myślał podstąpić pod Kamieniec, gdy wojsko litewskie pod komendą Paca, odmówiło posłuszeństwa, a sam hetman wymówił się chorobą od dalszej wyprawy⁷⁾. Z tego powodu Radziwiłł hetman polny i podkanclerzy litew-

¹⁾ Akt Tryb. Główn. 1671 r. Nr. 444.

²⁾ Volumina legum V f. 151.

³⁾ Tamże f. 156.

⁴⁾ Szujski Dzieje Polski IV. 48.

⁵⁾ Volumina legum V f. 212 i 239.

⁶⁾ Tamże f. 276 i 286.

⁷⁾ Szujski IV 55.

ski, nienawidzący Paców, otwarcie oskarżył hetmana o paraliżowanie działań wojska litewskiego¹⁾. W Lutym 1676 r. przebywa hetman w Warszawie na sejmie koronacyjnym²⁾, z którego wyznaczony do wznowionej komisji dla załatwienia spraw między obywatelami powiatu Piltyńskiego i Księstwem Kurlandskim³⁾. Tenże sejm przyznaje hetmanowi dług złp. 393,751 — «wyłożony na gwałtowne Rzeczypospolitej okazy»⁴⁾, i aprobuje trzy fundacje hetmana: kościoła Św. Piotra i Pawła, w Wilnie na Antokolu, z klasztorem dla zakonników Św. Augustyna, któremu to kościołowi i klasztorowi hetman zapisał majątność swą Widze w powiecie Brasławskim i kamienicę mniejszą od bursy Ambrożyjańskiej w rynku w Wilnie nabytą; foluszu do wałkowania sukna, na zakonną potrzebę ubogich zakonników Bernardynów konwentu Wileńskiego, który to folusz hetman własnym kosztem na gruncie królewskim wystawił; nadto hetman, nabywszy dobra Hołowacze, od niejakiego Rukiewicza, nadał takowe misjonarzom Jezuitom do kościoła farskiego Mereckiego i kościółek z budynkiem dla tychże ojców w Rotnicy wystawił, co sejm także potwierdza⁵⁾. W krótko po sejmie hetman ustępuje wieś Sienicę, do starostwa Uświatskiego należącą, Dominikowi Brzozowskiemu podstolemu Wołkowyskiemu⁶⁾, i w tym samym roku nabywszy od Aleksandra Naruszewicza, starosty Uszpolskiego, jego część Woroncewicz zapisuje tę majątność synowcowi swemu Piotrowi Pacowi chorążemu Brasławskiemu⁷⁾. Prawie jednocześnie hetman bierze w zastaw, w summie złp. 10,000, od Halszki Pacówny Adamowej Chreptowi-

¹⁾ Szujski IV 62.

²⁾ Volumina legum V f. 334—335.

³⁾ Tamże f. 367.

⁴⁾ Tamże f. 429.

⁵⁾ Tamże f. 432.

⁶⁾ 1676 Marca 14. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 89).

⁷⁾ 1676 w Wilnie. (Akt Tryb. Główn. 1676 r. Nr. 545).

czowej stolnikowej Nowogrodzkiej, majątność Szczorce¹⁾ i wykupuje za 30,000 złp., od klasztoru Św. Ducha w Wilnie, majątność Kiwaczyce, zastawioną jeszcze przez Jana Samulę Paca podstolego lit.²⁾ We Wrześniu tegoż roku hetman Pac znajdował się pod Żurawnem przy królu, który podczas oblężenia, niezważając na rady Paca, skłaniającego króla do przyjęcia ciężkich warunków, zawarł 14 Paźdź. 1676 z Turkami korzystny dla Polski traktat Żórawiński³⁾. Na samym początku następnego roku hetman Pac znajdował się na sejmie w Warszawie⁴⁾. Jako opiekun Barbary z Kamińskich, Hektorowej Wojniny Jasiennickiej miecznej Pińskiej, hetman Pac ma sprawę z Wojnami Jasiennickimi, na których w Grudniu 1677 roku uzyskuje banicyję⁵⁾. W Styczniu 1678 r. hetman ceduje folwark Ryndzyno, drugą przynależność starostwa Uświatskiego, które otrzymał po śmierci Andrzeja Tyzenhauza łowczego W. Ks. Lit., — podczaszemu Wileńskiemu Wiktorynowi Dowgiałle Zawiszy «przez wzgląd na straty i okazane odwagi pod znakiem petyhorskim hetmana»⁶⁾.

W Grudniu 1678 r., podczas sejmiku w Warszawie, hetman Michał Pac mianowany deputatem do boku królewskiego⁷⁾. Tenże sejm udziela pozwolenie «wielebnemu X. Mikołajowi Pacowi biskupowi Wileńskiemu, także JW. Michałowi Pacowi wojewodzie Wileńskiemu i hetmanowi W. Ks. Lit., dla poratowania zdrowia, na ustawicznych Rzpltey usługach utraconego, wyjechać extra Regnum do Cieplic»⁸⁾.

W Styczniu 1680 r. Hetman Pac uzyskuje kontu-

¹⁾ 1677 Akt Tryb. Główn. 1677 r. Nr. 203 i 204.

²⁾ Akt Tryb. Główn. 1679 r. Nr. 19.

³⁾ Szujski IV 66.

⁴⁾ Volumina legum V f. 530.

⁵⁾ 1677 Grudnia 11. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 154 f. 488).

⁶⁾ 1678 Stycznia 17. (M. Lit. Ks. Zap. 140 dok. 83).

⁷⁾ Volumina legum V f. 551.

⁸⁾ Tamże f. 632.

macyję, a wślad zatem i bannicyję, na Władysława Tryznę sędziego ziemskiego Wołkowyskiego, za niedopuszczenie do odprawy, w majątku Tryzny Święcicy w powiecie Wołkowyskim, złp. 600 przysądzonych na nim Pacowi dekretem trybunalskim¹⁾. W tym samym czasie hetman Pac otrzymuje konsens na cessyję starostwa Uświatskiego na osobę synowca swego Jana Paca²⁾; a w następnym roku, Michał Pac wojewoda wileński i hetman, występując jako syndyk prowincyi Bernardynów na Litwie, otrzymuje remisę w sprawie ze sławetnym Janem Łukaszewiczem mieszczaninem i kupcem miasta Żurowickiego³⁾ i wspólnie z O. Franciszkiem Bieleckim, syndykiem konwentu Słonimskiego, wyrabia banicyję na przebytera Słonimskiego cerkwi Św. Ilii ojca Moraszewskiego, syna jego Hieronima, także na Nastazyję Siemenową Nieranowską swiaszczennikową (żonę popa) Busiacką, Elżbietę Piotrową Purowską swiaszczennikową Ossowską, Marynę Tukałową Spodobinę i Helenę Moraszewską, za niedopuszczenie do odprawy przysądzonej na nich dekretem trybunalskim summy⁴⁾.

Hetman Pac chcąc wrócić do Rożanki, odwiecznej Pacowskiej majątności, zastawionej w 1595 r. przez Pawła Paca kasztelana Wileńskiego—Chaleckim, zaczął znosić ciężary na tym majątku i rozpoczął proces z Gedeonem Aleksandrowiczem Chaleckim marszałkowiczem Lidzkim, starostą Nowosielskim, i jego małżonkę Eufemiją Mleczkówną⁵⁾. Nie długo przed śmiercią 20 Marca 1682 r. zawarł z Chaleckim intercyzę co do ostatecznego okupna Rożanki, lecz umarł nim nastąpił termin dla zadość

¹⁾ 1680 Stycznia 13. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 156 dok. 22 f. 61 (kontumacyja) i dok. 23 f. 62 (bannicyja).

²⁾ 1680 Stycznia 20. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 238/437).

³⁾ 1681 Marca 6. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 157 f. 601 dok. 39).

⁴⁾ 1681 Maja 28. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 157 f. 249/281 i 250/283).

⁵⁾ Akt Tryb. Główn. 1687 r. Nr. 237—238.

uczynienia warunkom tej umowy¹⁾. Hetman Pac przeniósł się do wieczności 4 Kwietnia 1682 r., w majątku Waka pod Wilnem²⁾. Do śmierci hetmana przyczyniły się rozruchy Wileńskie dnia poprzedniego między katolikami i kalwinami wynikłe³⁾. Stosownie do swego życzenia, hetman pochowanym został, pod progiem świątyni Św. Piotra na Antokolu w Wilnie, z tym prostym napisem: «tu leży grzesznik» (Hic jacet peccator!)⁴⁾.

Będąc bezzennym hetman jeszcze w 1675 r. sporządził testament, którym, oprócz potwierdzenia i powiększenia poczynionych funduszów pobożnych, poczynił następujące zapisy krewnym swoim. Majetności Woroncowicze i Kiwaczyce zapisuje synowcowi swemu Janowi Pacowi, synowi nieboszczyka brata Hieronima Paca, bawiącemu obecnie zagranicą. Brata swego Feliksa Paca podkomorzego zwalnia z summy złp. 60,984—na Dzisnie, obowiązując go do wypłacenia złp. 6000 posagu, synowicy ich Hannie Pacównie, córce nieboszczyka brata ich Hieronima Paca. Kamienicę w Wilnie, nabytą od Słuszki chorążego W. Ks. Lit., zapisuje

¹⁾ Akt Tryb. Główn. 1687 r. Nr. 237—238.

²⁾ Kraszewski. Wilno II 368—369.

³⁾ Baliński. Pamiętniki Obuchowiczów i Cedrowskiego. Wilno 1859 r. str. 152.

⁴⁾ Kraszewski. Wilno II 369. Egzekwie po hetmanie odbywały się także w Warszawie. Z tego powodu wyszedł w druku panegiryk: «Lilia z ciernią śmierci tryumfująca albo Kazanie na egzekwacjach JW. JMP. P. Michała Kazimierza Paca wojewody Wileńskiego, Hetmana Wielkiego W. X. Lit. etc. etc. miane w Warszawie roku 1682 przez X. Balcera Dankwartę S. J. theologa etc.» Wilno 1715 r. — Inny panegiryk «Kwitnaca, po śmierci s. p. J. W. J. P. P. Michała Kaźmierza Paca wojewody Wil. hetm. w. W. X. L., pamięć, przy dorocznych, egzekwacjach w kolegiacie etc., na Antokolu, Wileńskiej, przez X. A. W. A. Myślibora Małachowskiego odrysowana d. 4 April R. P. 1686», ozdobiony portretem hetmana, wydany został 1686 r. w rocznicę jego śmierci. W 1802 r. otwarto grób hetmana Paca i znaleziono w nim ciało prawie nienaruszone. Opisanie tego wskręcia zamieścił Kraszewski w opisanii Wilna (II 382).

synowcowi Piotrowi Pacowi rotmistrzowi JKM. Inne dwie kamienice siostrzeńcom Janowi Wołłowiczowi, staroście Chwejdańskiemu, porucznikowi swemu, i Hieronimowi Lackiemu, staroście Mereckiemu, rotmistrzowi JKM. Dwór swój na Antokolu bratu swemu Bonifacemu Pacowi strażnikowi W. Ks. Lit. Dalej idą legata pieniężne i zapisy rozmaitych ruchomości. Egzekutorami swego testamentu mianował hetman—brata Kaźmierza Paca, biskupa Żmudzkiego, Krzysztofa Paca kanclerza, Piotra Rudominę starostę Starodubowskiego, podwojewodzkiego Wileńskiego, Krzysztofa Białozora marszałka Upitskiego, Romana Danilewicz chorążego Oszmiańskiego, Krzysztofa Letawę sędziego ziemskiego Starodubowskiego i Dominika Brzozowskiego¹⁾.

Skarb pozostał winien hetmanowi dość znaczne summy o które dopominali się spadkobiercy. Konstytucją 1768 roku nakazano «uspokojenie długu successorów Michała Paca wojewody Wileńskiego, hetmana W. Lit.»²⁾.

43. Kaźmierz Pac, najmłodszy, dziewiąty, syn Piotra Paca w-dy Trockiego (Nr. 17) i Elżbiety Szemetówny. Nauki odbył w akademii Wileńskiej gdzie w 1644 roku napisał panegiryk na cześć Alfonsa Lackiego starosty Żmudzkiego³⁾. Poświęciwszy się stanowi duchownemu, już w 1643 r., po dobrowolnej rezygnacji brata swego przyrodniego Jana Paca kanonika Wileńskiego i sekretarza duchownego królewskiego, za przedstawieniem biskupa Abrahama Wojny,

¹⁾ 1675 Lipca 4. Testament Michała Kaźmierza Paca wojewody Wileńskiego hetmana W. Ks. Lit. w archiwum Nieświeżskim. (Drukowany po części: Wizerunki wyd. Wilno 1840 r. Poczet drugi T. 18 st. 57).

²⁾ Volumina legum VII f. 828.

³⁾ Fastigium triplex familiae, virtutis, honoris in gentilitiis J. D. D. Joannis Alphonsi Lacki generalis Samogitiae capitanei etc. Vilnam primum ingresso dicatum per Casimirum Pac palatinidem Trocensem, auditorem eloquentiae in Alma Academia Vilnensi S. J. A. D. MDXLIV. Typis Acad. S. J.

Kaźmierz Pac, zostający jeszcze in minoribus ordinibus, otrzymał probostwo Słonimskie ¹⁾. W krótko potem został sekretarzem JKM. W 1650 r. ksiądz Kaźmierz Pac, *sekretarz JKM., pleban Słonimski*, ma sprawę z magistratem Porozowskim o dwóch poddanych, zbiegłych z folwarku Dzierżkowicz, w powiecie Wołkowyskim, należącym do plebanii Słonimskiej, których magistrat nieprawnie przechowuje, i uzyskuje dekret, przyśadzający mu zwrócenie tych poddanych ²⁾. W 1654 r. Kaźmierz Pac, z probostwa Słonimskiego, przeprowadzonym został na probostwo Białostockie ³⁾. Razem ze swym bratem Hieronimem uprowadzony do niewoli Rossyjskiej, powrócił z niej w 1662 r. i zaraz został proboszczem Wileńskim i Gieranońskim i biskupem Smoleńskim ⁴⁾. Już w jesieni 1663 r. kapituła Wileńska, z powodu spodziewanego przyjazdu królewskiego wyznaczyła mówców ze swego grona na przywitanie pożądanych gości; do króla — Kaźmierza Paca, nominata biskupa Smoleńskiego, proboszcza katedry, a do królowej — ks. Mikołaja Słupskiego, kustosza i oficyny. Królestwo jednak przybyli do Wilna dopiero w Maju 1664 r. ⁵⁾. Kaźmierz Pac, biskup Smoleński, podpisał w Lipcu 1665 r. w Grodnie sejmikowe postanowienie szlachty W. Ks. Litewskiego ⁶⁾. Po Aleksandrze Sapieży, którego w 1666 r. obrano biskupem Wileńskim, otrzymał Kaźmierz Pac nominację na biskupstwo Żmudzkie. W Marcu 1667 r. na sejmie w Warszawie

¹⁾ 1643 Wrześ. 25 w Grodnie. (M. Lit. Ks. Zap. 114 f. 272).

²⁾ 1650 Lipca 28 Warszawa. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 128 f. 61).

³⁾ 1654 Kwietnia 16 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 119 f. 339).

⁴⁾ Niesiecki VII 224.

⁵⁾ Przyałkowski Żywoty II 156.

⁶⁾ 1665 Lipca 3. Akta Brzeskiego Grodzkiego sądu Ks. za r. 1665—66 f. 543—56 (druk. Akt Wileńs. Arch. Komis. IV str. 19).

ksiądz Kaźmierz Pac, biskup Smoleński, nominat Żmudzki, wyznaczony został komisarzem do traktowania zapłaty wojsku W. Ks. Lit. ¹⁾, i do uregulowania różnic między obywatelami powiatu Piltyńskiego a Księstwem Kurlandskim ²⁾. W następnym roku w Sierpniu, Pac biskup Żmudzki, asystował przy wjeździe solennym Aleksandra Sapiehy na biskupstwo Wileńskie ³⁾. Podczas bezkrólewia Kaźmierz Pac biskup Żmudzki uczestniczy w konfederacji Warszawskiej, na której wyznaczono go, w Listop. 1668 r., do zrewidowania skarbu W. Ks. Lit. ⁴⁾, a w Marcu 1669 r. znajdował się na synodzie dyjecezyalnym w Wilnie ⁵⁾. Na Żmudź się nie śpieszył. Jeszcze w Styczniu tegoż roku pisał do ks. Władysława Giedroja aby do jego przyjazdu rządził biskupstwem i mieszkał nie w Olsiadach ale w Worniach. 19 Sierpnia tegoż roku przyjechał nareszcie na swoje biskupstwo do Worniów. Już jednak w następnym roku wyjechał do Warszawy ⁶⁾. W 1670 r. Kaźmierz Pac znajdował się na sejmie w Warszawie, na którym powtórnie wyznaczono go do komisji Piltyńskiej ⁷⁾. Do tej samej komisji wyznaczony i po raz trzeci z sejmu 1676 r. ⁸⁾. Około tego czasu Pac biskup Żmudzki nabywa, od Hilaryi z Paców Zenowiczowej i jej dzieci, części ich w majątkach Postawy i Stary Dwór z folwarkiem Sowczyn ⁹⁾ (ostateczna sprzedaż tych majątków dokonana została w 1676 r. przez Antoniego Jerzego Zenowicza ¹⁰⁾, i zaraz w następnym roku przelewa te dobra na sy-

¹⁾ Volumina legum IV f. 981.

²⁾ Tamże IV f. 1002.

³⁾ Przyałkowski III 13.

⁴⁾ Volumina legum IV f. 1037.

⁵⁾ Przyałkowski III 14.

⁶⁾ Wołoncewski Żywoty bisk. Żmudzkich.

⁷⁾ Volumina legum V str. 53.

⁸⁾ Tamże 367.

⁹⁾ Akt Tryb. Główn. 1677 r. Nr. 306—314 i 318.

¹⁰⁾ 1676 Wilno. Akt Tryb. Główn. 1676 r. Nr. 715 i 725—27.

nowca swego Jana Krzysztofa Paca, starostę Botockiego¹⁾. W tym samym 1678 r. ks. Kaźmierz Pac, biskup Żmudzki, wyznaczony do komisji dla zapłaty wojsku W. Ks. Lit.²⁾; także imieniem swoim i całej kapituły Żmudzkiej wyrabia bannicyję na Katarzynę z Komorowskich Pawłową Zarankową, stolnikową Brzeską, za niezapłacenie 2600 złp. i sprzeciwieństwo dekretowi przysądżającemu tę należność kapitule³⁾. Na sejmie 1683 r. Pac, biskup Żmudzki, znów wyznaczony do komisji dla zapłaty wojsku⁴⁾. Trzymając w zastawie od Anny z Hołowczyńskich Janowej Chrzczonowiczowej, podkomorzynej Parnawskiej, majątek Koziniec, w powiecie Oszmiańskim, biskup Pac w tym samym roku nabył ten majątek za złp. 35,000—od córki wspomnianej, Katarzyny z Chrzczonowiczów Michałowej Stankiewiczowej, podkomorzynej Żmudzkiej i ciwunowej Ejragolskiej⁵⁾. Nabycie to musiało wpłacać biskupa w sprawę ze Stankiewiczami, gdyż ciwun Ejragolski, Stefan Kaźmierz Stankiewicz, otrzymuje w 1685 r. glejst na 6 miesięcy, w skutek wyrzeczonej przeciw niemu banicyi przez biskupa Żmudzkiego Kaźmierza Paca⁶⁾. Na sejmie tegoż roku Pac, biskup Żmudzki, wyznaczony już po raz czwarty do komisji dla zapłaty wojsku⁷⁾. W 1686 r. Kaźmierz Pac, biskup Żmudzki majątek Postawy, który przed kilkoma laty odstąpił był synowcowi swemu Janowi Krzysztofowi Pacowi i małżonce jego Teresie Podbereskiej. nabywa od nich na powrót za 65,000 złp., które im gwałtownie potrzebne dla oczyszczenia Rożanki⁸⁾. W 1688 r. wyrabia kontumacyję i bannicyję na Florjana Kaźmierza Strawiń-

¹⁾ Akt Tryb. Główn. 1678 r. Nr. 289.

²⁾ Volumina legum V f. 618.

³⁾ M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 154 f. 776.

⁴⁾ Volumina legum V f. 690.

⁵⁾ 1683 Akta Tryb. Główn. 1683 r. Nr. 401.

⁶⁾ 1685 Maja 28. (M. Lit. Ks. Zap. 142 f. 180).

⁷⁾ Volumina legum V f. 749—750.

⁸⁾ Akt Tryb. Główn. 1686 r. Nr. 460.

skiego, który w majątku swoim Dołża, w powiecie Oszmiańskim, nie dał wyegzekwować summy złp. 2,000, przysądzonej Pacom na nim dekretem trybunałskim¹⁾. Od Stankiewiczów nabył Koziniec i Zanolocz²⁾ i zaraz potem tenże Koziniec sprzedaje biskup w 1689 r. Katarzynie Pacównie Romanowej Danilewiczowej³⁾. Na sejmie w Lutym 1690 r. Kaźmierz Pac, biskup Żmudzki, wyznaczony do trybunału skarbowego W. Ks. Lit.⁴⁾. Jeszcze we cztery lata potem w Sierp. 1694 r. Kaźmierz Pac, biskup Żmudzki, zapisuje synowcowi swemu Janowi-Krzysztofowi Pacowi, marszałkowi Wiłkomirskiemu, i małżonce jego Teresie Podbereskiej, majątność Osnowiany na Żmudzi, zabezpieczając jednak na tej majątności fundusz złp. 20,000 dla kapituły Żmudzkiej⁵⁾. Bardzo już stary biskup Pac z rozkazu sejmu Warszawskiego długo roztrząsał interesa biskupstwa Kurońskiego. Powróciwszy do Olsiad ciężko zachorował i umarł w 1695 r.⁶⁾.

Kaźmierz Pac większą część życia przesiedział na katedrze Żmudzkiej, choć kilka krotnie był pretendentem na biskupstwo Wileńskie, zwłaszcza w 1686 r. po śmierci biskupa Kotowicza. Był wprawdzie wiekiem i zasługami starszy od Brzostowskiego, ale po śmierci potężnych krewnych kanclerza i hetmana, brakło mu poparcia u dworu⁷⁾. Następcą jego na biskupstwie Żmudzkiem był Jan Kryszpin Kirszensztein⁸⁾.

¹⁾ 1688 M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 167 f. 140—2 dok. 50 i 51.

²⁾ Akt Tryb. Główn. 1689 r. Nr. 52.

³⁾ 1689 Grudnia 15 w Olsiadach. Akt Tryb. Główn. 1696 Junii 20 Nr. 863.

⁴⁾ Volumina legum V f. 810.

⁵⁾ 1694 Sierpnia 5 w Olsiadach. (Akt Tryb. Główn. 1695 Junii 21 f. 541).

⁶⁾ Wołoncewski. Biskupstwo Żmudzkie (Żemajtū wiskupiste) I 184. Już w Sierpniu 1696 r. biskupem Żmudzkiem Jan Kirszensztein Kryszpin (Vol. leg. V f. 845).

⁷⁾ Przyłgowski III 77.

⁸⁾ Bartoszewicz Biskupstwo Żmudzkie (Encykl. Pow. III 719).

44. Anna Pacówna, córka Piotra Paca wojewody Trockiego (Nr. 17) i Elżbiety Szemetówny ¹⁾; wydana najprzód za *Karola Piotra Dołmat Isajkowskiego, wojskiego Oszmiańskiego, następnie (od 1637) łowczego W. Ks. Lit.* Owdowiała 27 Maja 1640 r. ²⁾. Miała z Isajkowskim dwoje dzieci: córkę (później małżonkę Krzysztofa Rudominy Dusiatkiego, chorążego Brzawskiego ³⁾) i syna Piotra, urodzonego 12 Sierpnia 1640 r., już po śmierci ojca swego, który zaraz po narodzeniu umarł. Pochowany razem z ojcem ⁴⁾. Anna z Paców Isajkowska wyszła powtórnie za *Teodora Lackiego, starostę Raduńskiego* (potem ciwuna Berżańskiego, od 1653 r. podstolego lit. a od 1654 r. marszałka nadwornego litewskiego). W 1644 r. cześnik Feliks Pac ceduje dożywotnie swe wsie w ciwuństwie Ejragolskiem, Lencze, Służce i Bowki—Teodorowi Lackiemu, staroście Raduńskiemu i małżonce jego, siostrze swej, Annie Pacównie ⁵⁾. Niedługo żyła i z drugim mężem, który po jej śmierci ożenił się z Katarzyną Komorowską, wdową po Piotrze Samuelu Grudzińskim ⁶⁾. Prawdopodobnie to synowi Teodora Lackiego i Anny Pacówny, Hieronimowi Lackiemu, staroście Mereckiemu, rotmistrzowi JKM. «siostrzanowi swemu» zapisał hetman Pac testamentem 1675 r. kamienicę w Wilnie ⁷⁾.

¹⁾ Patrz wyżej str. 66.

²⁾ Starowolski Monumenta Sarmatarum f. 239. Napis na nadgrobkku: «Carolus Petrus Dolmat Isajkowski Osmianensis tribunus venator M. D. L. etc. † 27 Maji 1640 aetatis 39. Suscepta ei, ex ill. Petri Pac palatinei Trocensis filia, filius posthumus tantem vixit quantum sufficit ut parens eterum in haerede moretur etc. Parenti & filio simul hoc tumulto inclusis».

³⁾ Akt Tryb. Główn. 1663 r. Nr. 346—351.

⁴⁾ Słazski. Wesołe prognostika (panegiryk.)

⁵⁾ 1644 Marca 25 Wilno. (M. Lit. Ks. Zap. 115 f. 228 dok. 161.

⁶⁾ Niesiecki V 172.

⁷⁾ Testament hetmana Paca (obacz wyżej).

POKOLENIE VII.

45. Konstanty Władysław Pac, syn Aleksandra Paca wojewodzica Mińskiego ¹⁾ (Nr. 21) i kniaźny Zofii Hołowczyńskiej. Poświęciwszy się służbie wojennej musiał brać udział w wojnach, w pierwszej połowie panowania króla Jana Kaźmierza. Żadnych jednak z owego czasu, śladów po sobie nie pozostawił; dopiero po Słuszcze, który postąpił na chorążego wielkiego, został mianowany 7 Marca 1658 r. chorążym nadwornym W. Ks. Lit. ²⁾

W tym samym roku, na sejmie Warszawskim, wyznaczony komisarzem do zapłaty wojskom W. Ks. Lit. ³⁾; prawdopodobnie w skutek naznaczenia na tym samym sejmie, król w następnym roku, aprobeuje rewizyje Konstantego Władysława Paca chorążego nadwornego i ks. Jerzego Niewiarowskiego referendarza duchownego W. Ks. Lit., rewizorów wyznaczonych 1658 r. do rewizyi włości Krakopolskiej w ekonomii Olitskiej ⁴⁾. Przez cały 1664 r. chorąży nadworny Pac, obok krewnego swego hetmana, brał czynny udział w wojnie z Moskwą ⁵⁾. Otrzymał następnie starostwo Wasilkowskie.—Po wygaśnięciu rodziny kniaziów Hołowczyńskich, chorąży nadworny Pac, przez matkę swą jeden z głównych spadkobierców ich fortuny, długim szeregiem aktów spadku tego dochodzi. Już w 1667 r. Stanisław Wodowozowicz zeznaje iż ojciec jego Aleksander miał sobie zawiedziony, w summie złp. 24,000,—od nieboszczyka kniazia Samuela Hołowczyńskiego chorążego Orszańskiego, folwark Zaborie, ze wsią Zaboriem i sio-

¹⁾ Niesiecki VII 231.

²⁾ M. Lit. Ks. Zap. 130 f. 172.

³⁾ Volumina legum IV f. 526; nazwany tu mylnie «Mikołaj Pac chorąży nasz nadworny W. X. Lit.»

⁴⁾ 1659 Listop. 20. (M. Lit. Ks. Zap. 133 dok. 76).

⁵⁾ Obuchowicz str. 109, 113 128 i 129.

łem Proksienicze; którą to sumę on odebrawszy od Konstantego Władysława Paca, chorążego nadwornego lit. starosty Wasilkowskiego, jako prawemu i dziedzicznemu sukcesorowi, powyższy folwark z siołami, na osobę tegoż Paca wlewa i do rąk oddaje ¹⁾. Po śmierci Mikołaja Hołowczyńskiego, chorążego Orszańskiego i brata jego Jerzego Hołowczyńskiego, majątki po nich pozostałe, Kniażyce, Seńkow i Rafałow z folwarkami i wsiami, spadły «jure naturalis successionis» na nieboszczkę Annę Hołowczyńską Janową Chrzczonowiczową podkomorzyńską Parnawską, i Konstantego Paca, chorążego nadwornego lit. Córka i dziedziczka podkomorzynej Parnawskiej, Katarzyna Chrzczonowiczówna, wspólnie z małżonkiem swym Michałem Eustachym Stankiewiczem, ciwnunem Ejragolskim, swoją połowę powyższych dóbr, z powodu odległości i długów na nich ciążących, ceduje w 1671 r. za 15,000 czerwonych złotych Konstantemu Pacowi, chorążemu nadwornemu, który przyjmuje na siebie wszelkie ciężary na tych dobrach, więcej jak złp. 200,000 wynoszące ²⁾. W tym samym roku 27 Listopada Kaźmierz Mirski, wojski Braśławski, wspólnie z braćmi swymi Michałem i Janem Mirskimi, wyrażają w trybunale Wileńskim bannicyję na Konstantego Paca, chorążego nadwornego i na Aleksandra Józefowicza Hlebickiego, za «excess» i niesłuszny a gwałtowny najazd, na folwark Zaolchowie w województwie Mińskim, zastawiony w summie 1,200 czerwonych zł., przez Kaźmierzę Paca, dworzanina królewskiego, zesłanemu Samuelowi Sołtanowi. — Sołtan przekazał swe prawa Sebastyanowi Mirskiemu, sędziemu ziemskiemu Braśławskiemu, po którym odziedziczył je również już zmarły Aleksander Mirski, stryj pomie-

¹⁾ 1667 Stycznia 29 w Zaborzu. (Akt Tryb. Główn. 1668 r. f. 1382—1383).

²⁾ 1671 Marca 10 w Wilnie. (Tamże 1671 r. f. 9—12 Nr. 5).

nionych trzech braci Mirskich. — Z rozkazania «samego chorążego Paca» Aleksander Józefowicz Hlebicki najazd, «z niemałą gromadą ludzi trybem żołnierskim», powtórzył, przyczem wojski Braśławski Mirski był więzionym przez trzy doby, niezważając że był wówczas deputatem na sądy trybunalskie w Mińsku. — Obadwaj bannicy udają się do miłosierdzia królewskiego, któren na zasadzie iż bannicyja wydana zaocznie, udziela im w 1672 r. sublewacyję na 12 tygodni, w których mają się oczywiście z Mirskimi rozprawić ¹⁾. W kilka dni później Konstanty Pac znowu występuje w sprawach dotyczących spadku po Hołowczyńskich. Książ Mikołaj Hołowczyński, chorąży Orszański, miał za żonę Katarzynę Szwykowską, która z pierwszym mężem Bohdanem Szemettem miała syna Stanisława Szemetta i córkę Helenę Szemetównę, wydaną za Samuela Abramowicza starostę Starodubowskiego, z którym pozostawiła dwóch synów Samuela i Andrzeja Abramowiczów. Konstanty Pac, chorąży nadworny, częścią przez spadek, a częścią przez nabycie, będąc jedynym posesorem dóbr pozostałych po Hołowczyńskich, wydaje Samuelowi i Andrzejowi Abramowiczom i Stanisławowi Szemettowi urzędowe zeznanie, że Katarzyna Szwykowska 1-o voto Szemetowa, 2-o Hołowczyńska, żadnych zapisów od drugiego swego męża, kniazia Mikołaja Hołowczyńskiego, nie miała i żadnych majątności po nim nie odziedziczyła tak, że potomkowie jej nieobowiązani odpowiadać za długi Hołowczyńskich, którą to odpowiedzialność on Pac, jedyny właściciel spadku po Mikołaju i Jerzym Hołowczyńskich, obecny dziedzic Książ, Seńkowa i Rafałowa, na siebie przyjmuje ²⁾. Drugim zapisem jednocześnie wydanym, chorąży Pac, kwituje tychże Abra-

¹⁾ 1672 Maja 13. Sublewacyja. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 144 dok. 142 f. 217).

²⁾ 1672 Maja 30 w Wilnie. (Akt Tryb. Główn. r. 1672 f. 919—920).

mowiczów i Szemeta z odebrania przywilejów, spraw i innych papierów, domowi kniaziów Hołowczyńskich służących, które Katarzyna ze Szwykowskich Hołowczyńska, chroniąc się przed wojskami Moskiewskimi, z Kniażyc, do majątku córki swej Heleny Abramowiczowej starościny Starodubowskiej, wywiozła, gdzie dotąd w ręku Abramowiczów pozostawały ¹⁾. Nadto, trzecim zapisem, chorąży Pac obowiązuje się dwa powyższe zapisy przyznać w trybunale głównym Wileńskim i rozciągnąć ewikcję na dziedziczny majątek swój Berezyno, w województwie Mińskim ²⁾. W następnym 1673 r. chorąży nadworny Pac zawiera układ, co do Kniażyc i folwarku Jamnica, z Janem Kurczem chorążym Lidzkim, który miał za żonę wdowę po kniaziu Jerzym Hołowczyńskim kasztelanie Mściławskim, kniażnę Barbarę Drucką Sokolińską. Barbara 1-o voto Hołowczyńska, 2-o Kurczowa, władała Kniażycami, od których Kurczowie odłączyli folwark Jamnica, i zawiedli takowy w summie 12,000 zł. Hieronimowi Buczackiemu-Tworowskiemu podstarościeму Orszańskiemu, a same Kniażyce oddali w arendę Maksymilianowi Krochowskiemu. Nadto Barbara Kurczowa zapisała na własność mężowi swemu sumę 15.000 zł., którą miała na Kniażycach. Pac nabywszy prawa dzierżawne Krochowskiego i posiadłszy Kniażyce, ustępuje Kurczowi praw swych do Jamnicy ³⁾, w zamian za co Kurcz przelewa na Paca prawa swe do summy zł. 15,000 na Kniażycach ⁴⁾. W tymże roku, chorąży nadworny Konstanty Pac, brał udział w wojnie Tureckiej ⁵⁾. W 1674 r. znajdował się w Warszawie, na sejmie

¹⁾ Akt. Tryb. Główn. r. 1672 f. 917—918.

²⁾ Tamże f. 921—922.

³⁾ 1673 Maja 20. (Akt Tryb. Główn. r. 1673 f. 301—304 Nr. 123).

⁴⁾ Tamże f. 305—306 Nr. 124.

⁵⁾ Poczebut 133.

konwokacyjnym, na którym podpisał «jurament» nowo obranego króla Jana III ¹⁾, i razem z województwem Połockiem «suffragia» ²⁾. W 1675 r. tenże Konstanty Pac sprzedaje folwark Zakucie, wzięty w liczbie innych majątków w sukcesyi po Samuelu Hołowczyńskim chorążym Orszańskim ³⁾; następnie, wspólnie z Kaźmierzem i Stefanem Mohuczami, uskutecznia najazd na wieś Wiszowo, zawiedzona jeszcze przez Mikołaja Hołowczyńskiego i małżonkę jego Katarzynę Szwykowską, w summie 17,500 zł., Teodorowi Szapielowi, którego przekazał swe prawa Janowi Kopyłce, słudze Józefa Bogusława Słuszkę chorążego W. Ks. Lit. Pac najechawszy Wiszowę poczynił tam szkód na 2,000 złp., o co skarga na niego i sprawa ze Słuszką, który imieniem sługi swego występuje ⁴⁾. W następnym 1678 r. Konstanty Pac, chorąży nadworny, obrany marszałkiem trybunału litewskiego ⁵⁾, i w krótko potem w 1679 r. ma sprawę z Krzysztofem Kossakowskim stolnikiem Brasławskim, o pieniężną pretensję, w której to sprawie Kossakowskiemu nakazana przysięga ⁶⁾. We dwa lata później Konstanty Pac, chor. nadw., uzyskuje kontumacyję na sławetnych Trebuczach, mieszczanach Mohilowskich, za to, że oni w czasie najścia nieprzyjacielskiego wyszli jako poddani z majątności Kniażyckiej i Rafałowskiej, prawem spadkowym po Mikołaju i Jerzym Hołowczyńskich do Paca należących, i na teraz pod juryzdyką Mohilowską zostają ⁷⁾. Po gruntowniejszem rozpatrzeniu sprawy, do której Pac nie stanął, król tych mieszczan przy juryzdyce Mohilow-

¹⁾ Volumina legum V. f. 280 «Constantino Pac vexillifero curiae M. D. L.».

²⁾ Volum. leg. V 303.

³⁾ 1675 w Oławie. (Akt Tryb. 1676 r. Nr. 278 po 280).

⁴⁾ 1677 Maja 12 (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 155 f. 4).

⁵⁾ Niesiecki I 384.

⁶⁾ 1679 Lutego 13. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 150 f. 507).

⁷⁾ 1681 Czerwca 18. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 157 f. 440).

skiej pozostawia ¹⁾. Chorąży nadworny Konstanty Władysław Pac, fundował dwa kościoły. Jeden w 1681 r., w Książcach, dla Dominikanów, których obligował do odprawiania mszy żałobnych za dusze rodziców Aleksandra i Zofii, Jana i Maryjanny i stryja Kaźmierza ²⁾; drugi w 1682 r., w Berezynie dla ks. Bernardynów ³⁾. Umarł Konstanty Pac w drugiej połowie 1686 r. ⁴⁾, a już w Styczniu 1687 r. chorążostwo nadworne «po śmierci Paca», otrzymał Kaźmierz Pac starosta Uświatski ⁵⁾.

Małżonką Konstantego Paca, była Aleksandra Lisowska, córka Jana Lisowskiego podwojewodzkiego Połockiego i kniaźny Maryny Druckiej-Horskiej ⁶⁾. Zaraz po śmierci męża w 1686 r. Aleksandra Lisowska Pacowa, chorążyna nadw. lit., wypłaca biskupowi Żmudzkiemu Pacowi i kapitule Żmudzkiej sumę 9,500 złp., dług męża swego ⁷⁾, a w następnym roku otrzymuje konsens na cessyję starostwa Wasilkowskiego synowi swemu Michałowi i jego małżonce ⁸⁾; w Czerwcu 1688 r. uzyskuje dekret bannicyjny na Dominika Słuszkę wojewodę Połockiego i Michała Hrebnińskiego skarbnika Połockiego, przysądzający jej sumę zł. 34,175, z egzekucją na majątkach pozwanych Czasznikach i Hrebni, za najazd i ekspulsyję gwałtowną pomienionej Pacowej z majątków, Czernica i Kreszuty, w jej doży-

¹⁾ M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 157 f. 263.

²⁾ 1681 w Książcach. Akt fundacyi. (Akt Tryb. Główn. 1681 r. Nr. 402).

³⁾ Tyszkiewicz. Opisanie powiatu Borysowskiego. Wilno 1847 r. str. 160.

⁴⁾ Wspomniany jako żyjący jeszcze w Kwietniu 1686 r. w kazaniu Małachowskiego «Kwitnaca» na egzekwacjach dorocznych po Pacu hetmanie.

⁵⁾ M. Lit. Ks. Zap. 143 bez fol. pod d. 26 Stycznia 1687 r.

⁶⁾ Żychliński. Złota księga V 97. Porównaj wyżej akt fundacyi w Książcach 1681 r.

⁷⁾ Akt Tryb. Główn. 1686 r. Nr. 415.

⁸⁾ 1687 Czerwca 13. (M. Lit. Ks. Zap. 143 bez fol.)

wotniem posiadaniu będących ¹⁾. W końcu tego samego roku Aleksandra Lisowska Konstantowa Pacowa, chorążyna nadworna Lit., wspólnie z synem swym Michałem Pacem starostą Wasilkowskim, zeznają, że dla zaspokojenia długów Kaźmierza Paca pisarza W. Ks. Lit., sprzedają Trojanowi Pakoszowi sędziemu ziemskiemu Połockiemu, i Annie z Paców Pakoszowej, majątki Wietrżyn, Daniewo, Szytowo i Uszacz ²⁾. W 1690 r. Stanisław Hereyko cześnik Mozyrski, wyrabia bannicyję na Helenę (sic) Lisowską Konstantową Pacową chorążynę nadworną Lit. i Mikołaja Paca, starostę Kowieńskiego, którzy nie dopuścili do odprawy przysądzonej dekretem w majątności Domrzerycach ³⁾. Pod koniec tegoż roku Jan Kaźmierz Matuszewicz cześnik i administrator czopowego, szossowego i szelężnego województwa Mińskiego, za sprzeciwienie dekretem trybunału skarbowego, pod datą 4 Paździer. 1684 r. w Grodnie, wydanego, za niepłacenie podatków czopowego, szossowego i szelężnego z włości Berezyno i Wielejki, uzyskuje bannicyję na Konstantową Pacową chorążynę nadworną i szynkarzy tak chrześcijan, jako i żydów dóbr Berezyno i Wielejki ⁴⁾.

Konstanty Pac pozostawił z Aleksandrą Lisowską trzech synów: Michała (Nr. 67), Aleksandra (Nr. 68) i Mikołaja (Nr. 69) ⁵⁾.

46. Stanisław Pac, najstarszy syn Stefana Paca podkanclerzego (Nr. 27) i Anny Rudominianki. Już w 1633 r., za cessyją ojca swego, otrzymał *starostwo*

¹⁾ 1688 Czerwca 22. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 167 dok. 65/352).

²⁾ 1688 Grudnia 29 w Berezynie. (Akt Tryb. Główn. 1695 Augusta 13 f. 1168).

³⁾ 1690 Lutego 28. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 173 f. 41/21 i 43/22).

⁴⁾ 1690 Paździer. 1. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 176 f. 432).

⁵⁾ Niesiecki VII 231.

Preńskie ¹⁾ i w 1641 występuje, w sprawie z monasterem Wileńskim Ś. Trojcy, obok matki i braci ²⁾. Był dworzaninem pokojowym króla Władysława IV; umarł młodo w Grodnie ³⁾, we Wrześniu 1643 r., pochowany 12 Paźdźier. tegoż roku u Karmelitów w Wilnie ⁴⁾.

44. Krzysztof Zygmunt Pac, drugi syn Stefana Paca, podkanclerzego (Nr. 24) i Anny Rudominianki. Urodził się 1621 r. ⁵⁾ i mając zaledwie lat 12 został w 1633 r., przez ustępstwo ojcu swego, *starostą Wilkowiskim* ⁶⁾. Nauki, razem z braćmi, pobierał w akademii Krakowskiej, u nauczyciela Hieronima Piotrowskiego ⁷⁾; następnie razem z bratem starszym Stanisławem kształcił się w Perugii we Włoszech ⁸⁾. W ciągu zaledwie trzech lat, stracił młody Krzysztof ojca, starszego brata Stanisława, a na koniec w Październiku 1643 r. i matkę, zgon której zastał go i młodszego brata Mikołaja, w podróży zagranicą. Na wieść bolesną o śmierci matki obaj bracia pośpieszyli

¹⁾ M. Lit. Ks. Zap. 106 f. 446.

²⁾ Ob. wyżej str. 87—88.

³⁾ Niesiecki VII 229.

⁴⁾ «Pobożne Panie w JWMP. P. Stanisławie Pacu staroście Preńskim dworzaninie JKM. przez ojca Jozefata przeora karmelitów bosych klasztoru Głębokiego na kazaniu pogrzebowym w kościele Wileńskim tychże ojców w roku 1643, 12 Octobr. wysławione». Panegiryk pogrzebowy drukowany w Wilnie «w druk. Acad. Soc. Jesu Roku 1648», dedykowany «WJMP. P. Krzysztofowi Pacowi chorążemu W. X. Lit. staroście Wilkowiskiemu, JMP. P. Mikołajowi Pacowi, Krzyczewskiemu, Ławaryszkiemu, Rakonciskiemu staroście». W kazaniu tem powiedziano iż Stanisław Pac umarł «przed kilką niedziel».

⁵⁾ List kanclerza Paca z d. 6 Marca 1675 r. (Akt Tryb. Główn. Lit. 1685 r. Nr. 49).

⁶⁾ Ob. wyżej str. 83.

⁷⁾ Kotyński napisał 1634, wiersz do Hieronima Piotrowskiego nauczyciela synów Stefana Paca podskarbi. lit. w Akad. Krak. będących. (Juszyński Dykcyonarz poetów I 207).

⁸⁾ Niesiecki VII 229.

CHRISTOFORO PAZZI GRAN CANCELLIERE
DI LITUANIA AMMINISTRATORE DELL'
ECONOMIA DI GRODNO

J. Frank sc.

Bauer. sc.

KRZYSZTOF PAC

kanclerz † 1684.

(Ze współczesnego miedziorytu J. Francka, znajdującego się w Publicznej Bibliotece Cesarskiej w Petersburgu.)

do kraju, gdzie zastali «na piśmie testament matki a przy nim supplement na osobnej karcie», którym Dowspudę i Janówkę zapisywała synowi Mikołajowi. Dla zgody braterskiej jednak Krzysztof i Mikołaj postanowili puścić do równego działu wszystkie majątności pozostałe po rodzicach. Na mocy tego działu, zawartego w Wilnie w Marcu 1644 r., Krzysztof Pac, star. Wiłkowiski przy Dowspudzie, Janówce i dworze Warszawskim, a Mikołaj star. Krzyzewski, Rakanciski i Ławaryski, przy Dusiatkach i kamienicy w Wilnie, według pierwszego działu pozostali. Nadto Krzysztof otrzymał Jezno z pałacem murowanym, którym władał nieboszczyk brat Stanisław, a Mikołaj po matce Choroszcz z folwarkiem Rogowem. Długi i posag siostrze mieli płacić wspólnie. Majątki Podbiała i Rzezyca w województwie Brzeskiem i dwory w Kownie i Grodnie do wolnej dyspozycji obu braci pozostały ¹⁾. Odziedziczony przez Krzysztofa pałac w Jeznie dał początek powszechnie znanemu wyrażeniu Jana Kaźmierzka które stało się przysłowiem: «wart Pac pałaca a pałac Paca» ²⁾.

Krzysztof poświęcił się zawodowi wojskowemu; o mało jednak co nie został koniuszym lit. Nominacja Krzysztofowi Pacowi na koniuszostwo, po postąpieniu Jana Chodkiewicza na kasztelana Wileńskiego, była wydana 13 Kwietnia 1646 ³⁾. Jednak Pac odstąpił ten urząd Bogusławowi Radziwiłłowi chorążemu W. Ks. Lit., a sam w tym samym miesiącu, za instancją królowej i krewnego swego Feliksa Paca, wbrew życzeniu kanclerza Radziwiłła, który kogo innego na ten urząd promował, został *chorążym W. Ks. Lit.* ⁴⁾. Na samym początku następnego roku Krzysztof Pac, cho-

¹⁾ 1644 Marca 11 w Wilnie. Dział. (M. Lit. Ks. Zap. 115 f. 205 odw., dok. 150).

²⁾ Małachowski. Wspomnienie o Ludwiku Pacu 14.

³⁾ M. Lit. Ks. Zap. 121 f. 133.

⁴⁾ Radziwiłł II 196—7.

raży W. Ks. Lit. pozwany w sprawie z monasterem Wileńskim Św. Trójcy o Swintyniki ¹⁾. W kilka miesięcy potem podkanclerzyce uczynili między sobą dział dodatkowy, którym chorążemu Krzysztofowi Pacowi, dostał się dwór w Gródnie, a bratu jego Mikołajowi staroście Krzyczewskiemu kamienica w Kownie i dwór w Brześciu ²⁾.

Jako starosta Wiłkowiski ma chorąży Pac w 1648 roku sprawę graniczną ze Stanisławem Kaźmierzem Popowskim. W sprawie tej król wyznacza komisarzy dla ustanowienia stałej granicy, podług mających przedstawić się dowodów ³⁾. W tym samym roku chorąży Pac znajdował się na sejmie elekcyjnym w Warszawie. Tutaj konfederacją generalną wyznaczony do «rady wojennej» przy regimentarzach ⁴⁾ i do rady państwa przy prymasie ⁵⁾, podpisał konfederację generalną ⁶⁾ i elekcyję króla Jana Kaźmierza, razem z powiatem Kowieńskim ⁷⁾; następnie w Styczniu 1649 r. znajdował się na sejmie koronacyjnym ⁸⁾, na którym wyznaczony został komisarzem do traktatów ze Szwedami ⁹⁾ i deputatem do trybunału skarbowego w Wilnie ¹⁰⁾. W końcu tegoż roku chorąży Krzysztof Pac obrany deputatem z Wielkiego Ks. Litewskiego ¹¹⁾ na nowy sejm, na którym wyznaczony do komissyi mającej

¹⁾ 1647 Stycznia 18. (Wileńs. Archeogr. Sborn. dokum. X 17).

²⁾ 1647 Kwietnia 16. Wilno. (M. Lit. Ks. Zap. 119 f. 819 dok. 121).

³⁾ 1648 Kwietnia 4. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 121 f. 736 odw. i 164).

⁴⁾ Vol. leg. IV f. 159.

⁵⁾ Tamże f. 161.

⁶⁾ Tamże f. 175.

⁷⁾ Tamże f. 216.

⁸⁾ Tamże f. 263.

⁹⁾ Tamże f. 268.

¹⁰⁾ Tamże f. 278.

¹¹⁾ Tamże f. 331.

obmyśleć reformę menniczą ¹⁾, a także do zapłaty wojsku W. Ks. Lit. ²⁾. Podczas tego sejmu chorąży wielki Krzysztof Pac uzyskał w Listopadzie 1649 r. bannicyję na Zygmunta Adama Słuszkę, chorążego nadwornego lit., który sprzeciwił się wykonaniu dekretu przysądżającego Pacowi wydanie dwóch trębaczy, z prawem osadzenia ich w wieży, za zniewagę wyrządzoną Pacowi. Przeciwno tej bannicyi Słuszka w Grudniu 1649 r. uzyskuje sublewacyję ³⁾ a w rok później «relaxacyję», to jest ostateczne zniesienie bannicyi ⁴⁾. W 1650 r. Krzysztof Pac, chorąży lit. star. Wiłkowiski obrany marszałkiem trybunału litewskiego ⁵⁾; znajdując się podczas nowego sejmu dwuniedzielnego w Grudniu 1650 r. w Warszawie wyznaczonym został do trybunału skarbowego lit. ⁶⁾. W następnym roku brał udział w wojnie Kozackiej, podczas której własnym kosztem trzymał chorągiew usarską ⁷⁾. W nagrodę zasług otrzymał w Lutym 1652 r. przywilej na dwór i wieś Dawkownie, do dyspozycyi królewskiej, po śmierci Małgoszaty Janowej Bistromowej, przypadłej ⁸⁾. Na sejmie Warszawskim w Lipcu 1652 r. Krzysztof Pac wyznaczony deputatem do odprawy poselstwa Kozaków Zaporozskich ⁹⁾ i komisarzem do zreformowania mennicy W. Ks. Lit. ¹⁰⁾; w kilka miesięcy później otrzymuje przywilej na dzierżawę starostwa Ostryńskiego, z folwarkami Molatycze i Puhacze, w summie 5000 złp. które przez śmierć siostry chorążego, Anny Pacówny

¹⁾ Vol. leg. IV f. 289.

²⁾ Tamże f. 319.

³⁾ 1649 Grudnia 18. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 126 f. 55 odw. dok. 32).

⁴⁾ 1650 Grudnia 20. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 129 f. 141).

⁵⁾ Niesiecki I 384.

⁶⁾ Vol. leg. IV f. 347.

⁷⁾ Niesiecki VII 229.

⁸⁾ 1652 Lutego 1 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 127 f. 174).

⁹⁾ Vol. leg. IV f. 374.

¹⁰⁾ Tamże f. 380.

Sapieżynej, do szafunku króla powróciły ¹⁾. Ciągłe bawiać przy królu, w Marcu 1653 r. Pac był obecnym na sejmie Warszawskim, który go wyznaczył, jako deputata, «do spełnienia pewnej legacji» ²⁾, do trybunału skarbowego ³⁾, i na komisarza de rewizji portu Królewieckiego ⁴⁾. W tym samym roku Krzysztof Pac, chorąży W. Ks. Lit., starosta Wilkowiski i Ostryński, otrzymuje przywilej na leśnictwo Niemonoickie, wakujące po śmierci Aleksandra Naruszewicza kasztelana Żmudzkiego ⁵⁾; także w tym jeszcze roku na sejmiku przedsejmowym, który się odbył w Brześciu, obrany marszałkiem izby poselskiej ⁶⁾. W Lutym 1654 r. Krzysztof Pac, chorąży W. Ks. Lit., star. Wilkowiski i Ostryński, leśniczy Niemonoicki, uzyskuje konsens na cessyję wioski Dawkojnie w powiecie Kowieńskim, Jakóbowi Karolowi Mickiewiczowi i żonie jego Annie Wołodkowicz ⁷⁾, która to cessyja dokonana została w Kwietniu tegoż roku ⁸⁾.

W tymże czasie chorąży Pac wstąpił w związki małżeńskie ⁹⁾ z Klarą Izabellą Eugenią hrabianką de Mailly-Lascaris, damą dworu królowej Maryi Ludwiki, z którą razem z Francyi przybyła. Królowa była zapamiętałą swatką swoich panien dworskich, był to jeden ze środków jej wpływów ¹⁰⁾. Pac już i tak blizki królowi, przez to małżeństwo wszedł w jeszcze ściślejsze

¹⁾ 1652 Grudnia 26. Wysokie. (M. Lit. Ks. Zap. 128 f. 132 odw).

²⁾ Vol. leg. IV f. 405.

³⁾ Tamże f. 412.

⁴⁾ Tamże f. 415.

⁵⁾ 1653 Kwietnia 10 Brześć Litew. (M. Lit. Ks. Zap. 127 f. 480).

⁶⁾ Niesiecki I 373.

⁷⁾ 1654 Lutego 28. Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 119 f. 103).

⁸⁾ 1654 Kwietnia 20. (M. Lit. Ks. Zap. 128 f. 38 tertio).

⁹⁾ W testamencie swym z d. 10 Lutego 1665 pisze Krzysztof Pac iż przeżył z żoną lat 12. A zatem ożeniłby się 1653 r. (?).

¹⁰⁾ Szujski Dzieje III 414.

stosunki z dworem, i stał się jednym z filarów polityki francuskiej. Już w Czerwcu 1654 r. Krzysztof Pac, chorąży lit. «zmówiwszy i zaręczywszy wstan małżeński, z przejrzenia Bożego i osobliwszej łaski królewskiej, Klarę hrabiankę de Mailly Lascaris, najstarszą damę dworu królowej, pożyczą od niej 60,000 złp. i oddaje jej w zastaw majątność swą Jezno z pałacem i kluczami do niego należącymi» ¹⁾. Tenże «Krzysztof Pac chorąży lit., star. Wilkowiski i Ostryński, leśniczy Niemonoicki» widać dla pokrycia wydatków na ożenienie, w Lipcu 1654 r. zastawia majątek swój Korzeniowo w województwie Brzeskiem za 23,000 złp., Maksymiljanowi Brzozowskiemu wojewodzie Brzeskiemu ²⁾.

Działo się to wszystko podczas sejmiku zwołanego do Warszawy na dzień 9 Czerwca 1654 roku na którym i Pac się znajdował ³⁾. Czasy były groźne; Ukraina tylko co poddała się Rossij, w rękach której oprócz tego znajdowała się większa połowa Litwy; Karol Gustaw czynił przygotowania do najścia na Polskę; sejmy corocznie zwoływane, dostatecznych środków bezpieczeństwa i obrony obmyśleć nie mogły. Nowy sejm, który się zebrał w Maju 1655 r. uchwalił pospolite ruszenie, bezpieczeństwo miast, i zabronił wwożenia do kraju przedmiotów zbytku i t. d. Obrady pod grozą niebezpieczeństwa toczyły się zgodnie. Goriwość sejmiku była chwalebna, ale zapóźna ⁴⁾. Chorąży Pac na tym sejmie wyznaczony do trybunału skarbowego lit. ⁵⁾, i deputatem do uspokojenia Ukrainy ⁶⁾. Przed samym sejmem król dał chorążemu Pacowi i małżonce jego Klarze Izabelli hrabiance de Mailli, «do-

¹⁾ 1654 Czerwca 23 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 128 f. 70—74).

²⁾ 1654 Lipca 5 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 128 f. 25 tertio).

³⁾ Vol leg. IV f. 470.

⁴⁾ Szujski Dzieje III 359.

⁵⁾ Vol. leg. IV 498.

⁶⁾ Tamże f. 499.

brze królowej zasłużonej» kaduk na kamienicę w Wilnie, po zmarłym bezpotomnie mieszczaninie Wileńskim Andrzeju Raczkiewicz¹⁾. Wkrótce po sejmie wybuchła wojna Szwedzka. Brak materiałów dla skreślenia dokładnie ówczesnej działalności chorążego Paca. Nie był wojownikiem, choć zajmował urząd wojskowy; prawdopodobnie bawił ciągle przy królu, może nawet dzielił jego wygnanie. Musiał brać czynny udział w dyplomatycznych zabiegach dworu polskiego u dworów zagranicznych i wykazać tu zdolności dyplomatyczne, które przy poparciu ze strony królowej, utorowały mu drogę do kanclerstwa. W 1656 r. został podkanclerzym²⁾. Przeznaczał go król jednak na kanclerstwo i dla tego Pac prawie nigdy tytułu podkanclerzego nieużywał. Już w Lipcu 1657 r. Krzysztof Pac «nominat na kanclerstwo Lit.» wysłany został przez króla z Częstochowy w poselstwie do cara, ale nie dojechawszy do granicy, na powrót wezwany został przez króla, i mandat swój posta musiał zdać Medekszy³⁾, któremu oprócz listów króla i hetmana Gosiewskiego dał jeszcze list od siebie do cara⁴⁾. W poselstwie tem Medeksza między innemi prosił cara aby nakazał wojewodzie swemu Szeremietiewowi zwrócić kanclerzowi Pacowi majątności Jezno i Kirsnę przez wojska Moskiewskie zajęte⁵⁾. Nareszcie 2 Marca 1658 r. podkanclerzy Krzysztof Pac wyniesionym został na urząd Kanclerza W. Ks. Lit., od Listopada 1656 r. po śmierci Albrychta Stanisława Ra-

¹⁾ 1655 Maja 10 w Warszawie. (M. Lit. Ks. Zap. 129 f. 589).

²⁾ Chorążym «po Krzysztofie Pacu który zostaje podkanclerzym» mian. 16 Sierpnia 1656 Zygmunt Słuska. (M. Lit. Ks. Zap. 130 f. 34).

³⁾ Medeksza 29—30.

⁴⁾ Tamże 37/60 Pac nazwany: «Krzysztof Stefanowicz Pac, na kanclerstwo W. Ks. Lit. nominat, Wilkowski, Ostryński, Wołpiński, Onikszteński, Wisztyniecki starosta, leśniczy Kirśnieński i Niemonoicki, ekonomii Upitskiej i Szadowskiej administrator».

⁵⁾ Tamże 61, 165.

dziwiłła wakujący¹⁾. Przed tem już otrzymał starostwo Wysztyńskie. W Kwietniu tegoż roku król potwierdza kanclerzowi Krzysztofowi Pacowi dobra Grażyszki, do leśnictwa Niemonoickiego należące, po śmierci Zuzanny Raczkowny Aleksandrowej Naruszewiczowej kasztelanowej Żmudzkiej, do dyspozycji królewskiej przypadłe²⁾; w kilka dni później, królowa Maryja Ludwika mając na starostwach Upitskiem i Szadowskiem summe 20,000 złp., którą spłaciła poprzedniego starostę Aleksandra Ludwika Radziwiłła marszałka W. Ks. Lit., summe tę darowuje Krzysztofowi Pacowi, kanclerzowi W. Ks. Lit., Wilkowiskiemu, Ostryńskiemu i Wysztyńskiemu staroście, Upitskiej i Szadowskiej ekonomii administratorowi³⁾. Na sejmie w Czerwcu 1658 r. kanclerz Pac wyznaczony komisarzem do ordynowania mennicy⁴⁾.

Będąc jeszcze chorążym Pac w 1653 r. zastawił wsię Sondaki, Busztowo, Kowale i Nibry do Swintynnik należące, w summie złp. 24,000, Samuelowi Ogińskiemu ciwunowi Trockiemu. Po śmierci Samuela Ogińskiego majątki te spadły na synów jego Jana marszałka Wołkowyskiego i Szymona Karola podkomorzego Witebskiego; summa powyższa dostała się Janowi Ogińskiemu, który z odebrania jej kanclerza Paca we Wrześniu 1658 r. kwituje⁵⁾.

Kanclerz Pac znajdował się na sejmie w Warszawie, który rozpoczął się w Marcu 1659 r. tu wyznaczony do traktowania ze Szwedami⁶⁾ i do ordynowania mennicy⁷⁾. Jednocześnie od 1658 r. administrował skarbem W. Ks. Lit.; podskarbi bowiem Wincenty Korwin Gosiewski więzionym był w Moskwie. Sejm

¹⁾ M. Lit. Ks. Zap. 131 f. 348.

²⁾ 1658 Kwietnia 22. (M. Lit. Ks. Zap. 131 f. 487).

³⁾ 1658 Maja 3. (M. Lit. Ks. Zap. 133 dok. 76).

⁴⁾ Vol. leg. IV f. 528.

⁵⁾ 1658 Września 2. (M. Lit. Ks. Zap. 133 f. 2).

⁶⁾ Vol. leg. IV f. 593.

⁷⁾ Tamże f. 599.

powyższy aprobuje administrację Paca¹⁾ i wydaje mu kwit urzędowy z administracji skarbu w latach 1658 i 1659²⁾. Stosownie do swego mandatu kanclerz Pac udał się na rokowanie ze Szwedami. Układy pokojowe rozpoczęły się 10 Stycznia 1660 r. w Gdańsku³⁾. Z polskiej strony prowadzili je: Jan Leszczyński wojewoda Poznański, Jerzy Lubomirski marsz. wielki i hetman polny kor., Mikołaj Prażmowski kanclerz wielki kor., Krzysztof Pac kanclerz wielki lit., Andrzej Morsztyn referendarz kor. Jan Gniński podkomorzy Pomorski i Władysław Rej podskarbi nadworny kor. Kanclerz napisał pamiętniki Oliwskiego pokoju. Niestety, dzieło to, którego rękopism znajdował się w bibliotece Załuskich, nie dotrwało do naszych czasów⁴⁾. Traktat podpisanym został w Oliwie 3 Maja 1660 r. i przedstawionym na następującym sejmie, który się zebrał w Maju 1661 r.⁵⁾ Sejm ten pamiętny z projektu elekcji następcy, z proroczej mowy króla Jana Kazimierza o rozbiorze, i z jawnej opozycji Lubomirskiego. — Projekt elekcji następcy, pomimo starań kanclerza Paca, który z posłami litewskimi groźną przeciw stanom koronnym podpisał manifestację, odroczonym został aby na sejmie następnym upaść ostatecznie. Lubomirski niedawno pierwszy francuskiej polityki obrońca, nie wiadomo dla jakich przyczyn stał się głównym przeciwnikiem elekcji, przynajmniej dwór zły skutek usiłowań swoich przypisał zabiegom Lubomirskiego⁶⁾.

¹⁾ Vol. leg. IV f. 674.

²⁾ Kwitacja na sejmie 29 Maja 1659 r. uchwalona. (M. Lit. Ks. Zap. 131 f. 787).

³⁾ Szujski Dzieje III 420.

⁴⁾ Wiszniewski. Histor. literat. pol. I. 81.

⁵⁾ Traktat drukowany Vol. leg. IV f. 735—759; podpis Paca: «Christophorus Pac, supremus M. D. L. Cancellarius, Wilkowsicensis, Ostrynensis, Kozienicensis, Kleszelensis, et Nemonecensis gubernator» (f. 736).

⁶⁾ Szujski Dzieje III 430—434.

Sejm ten wyznaczył kanclerza Paca komisarzem do traktatów Moskiewskich¹⁾, do rewizji portu Królewieckiego²⁾ i do rozstrzygnięcia różnic między obywatelami powiatu Piltyńskiego i księstwem Kurlandskim³⁾. Na tym także sejmie ustanowiono nowo cło solne w Litwie⁴⁾, którego arenda powierzona została, na lat dwa, kanclerzowi Pacowi wspólnie z podkanclerzym Aleksandrem Naruszewiczem⁵⁾. W tym samym czasie książę Bogusław Radziwiłł koniuszy lit., gubernator księstwa Pruskiego, starosta Brański i Poszyrwintski, imieniem swoim i synowicy swej Anny Maryi Radziwiłłówny wojewodzianki Wileńskiej i hetmanówny, zrzeka się summy złp. 11,000, na majątku Wilkii, jemu i synowicy, jako sukcesorom Radziwiłła wojewody Wileńskiego i hetmana W. Lit., należnej, na rzecz kanclerza Paca, i zlewa na niego swe prawa⁶⁾.

Sejm następnego roku aprobował przedłożoną przez kanclerza fundację dla ojców Kamedułów⁷⁾ i wybrał go deputatem do napisania pewnej instrukcji⁸⁾. W Lipcu tegoż 1662 r. kanclerz Pac znajdował się w Wilnie na komisji obrachunkowej, w której uczestniczył także hetman polny i podskarbi Gosiewski. Podczas tej komisji Gosiewski porwany przez emisaryjuszów skonfederowanego wojska został zamordowanym⁹⁾. Dopiero w 1663 r. biskup Wileński Białozor i Krzysztof Pac

¹⁾ Vol. leg. IV f. 787.

²⁾ Tamże f. 797.

³⁾ Tamże f. 803.

⁴⁾ Tamże f. 814.

⁵⁾ 1661 Lipca 24. Uniwersał administratora Skarbu Adama Sakowicza wojewody Smoleńskiego. (Akta Brzeskie grodzkie r. 1660—62 f. 471—4. druk. Akta Wileńs. Arch. Komiss. III 364—66).

⁶⁾ 1661 Lipca 24 wniesiony do Metryki 8 Marca 1685 r. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 468 dok. 11).

⁷⁾ Vol. leg. IV f. 895.

⁸⁾ Tamże f. 896.

⁹⁾ Szujski Dzieje III 440.

zdołali skłonić związek do wydania morderców ¹⁾. W następnym roku kanclerz Pac wysłany komisarzem królewskim do ujęcia niepłatnego wojska litewskiego, uzyskał pomysłną deklarację wojska, które przez pewien jeszcze czas w służbie pozostawać się zgodziło ²⁾. W tymże roku towarzyszył królowi na wyprawę Ukrainą ³⁾.

Kanclerz Pac nabył w 1664 r. za złp. 14,000 majątek Pożajście od Samuela Jana Oborskiego sędziego ziemskiego Kowieńskiego ⁴⁾, w którym stosownie do approbacyi sejmowej wznosił kościół z klasztorem Kamedułów. Już w Październiku tegoż roku kanclerz Pac ceduje ojcom Kamedułów w Pożajściu wioski Wieszkuny i Wojszwidówek alias Pokalniszki ⁵⁾. W Grudniu 1664 r. kanclerz Pac, ustanawiając fundusz klasztoru, zapisał OO. Kamedułów całe Pożajście zwane odtąd (in) Monte Pacis ⁶⁾; nadto, na przyzwójte utrzymanie 12 zakonników, kanclerz zobowiązał się wypłacić do ich rąk 40,000 złp., lub im za tę sumę folwark z poddanymi i czynszami zakupić ⁷⁾. Konwent Kamedułów in Monte Pacis stosownie do funduszu kanclerza imtrowanym został do tych majątków w Styczniu 1665 r. ⁸⁾.

Sejm Warszawski który się zebrał w Lutym 1665 r. pod łaską Antoniego Chrapowickiego podkomorzego Smoleńskiego, zerwany został w następnym miesiącu. Z tego powodu Krzysztof Pac kanclerz wielki lit., Mikołaj Prażmowski biskup Łucki, kanclerz wielki koronny, i Michał Pac wojewoda Smoleński i hetman polny, wnieśli protestację na Marcina Wołodkowicza horodniczego Miń-

¹⁾ Szujski Dzieje III 445.

²⁾ Poczet 76—77.

³⁾ Tamże 85.

⁴⁾ 1664 Pożajście. (Akt. Tryb. Główn. 1664 r. Nr. 194).

⁵⁾ 1664 Październ. 3. (M. Lit. Ks. Zap. 135 dok. 60 i 95).

⁶⁾ 1664 Grudnia 21. (M. Lit. Ks. Zap. 135 dok. 61).

⁷⁾ Zarewicz, Zakon Kamedułów. Kraków 1871 r. str. 41.

⁸⁾ 1665 Stycznia 16. (M. Lit. Ks. Zap. 135 f. 7 dok. 4).

skiego i Teodora Łukomskiego, posłów województwa Mińskiego, którzy działając wbrew instrukcyi, przyczynili się do zerwania sejmu ¹⁾. Jako jeden z opiekunów Anny Sapieżanki pisarzówny polnej koronnej, kanclerz Pac wpłatanym został w sprawę, z Hlebowiczem starostą Żmudzkim i innymi sekcessorami dóbr Kiszczyńskich, zakończoną dekretem królewskim w 1665 roku ²⁾. W tym samym roku, na konwokacyi Grodzieńskiej, pozwolono kanclerzowi Pacowi, jako arendatorowi podatku solnego, wybierać po miastach i miasteczkach po złotych dwa od beczki soli i od beczki śledzi, o czym kanclerz uniwersałem zawiadania zarządy miejskie ³⁾. Przez następne dwa lata (1665 i 1666) kraj cały zajęty był sprawą Lubomirskiego; kanclerzowi Pacowi, który ciągle bawił przy królu, przypisują iż, wpływem swoim na króla, do wzniecenia jej po części się przyczynił.

W Sierpniu 1666 r. kanclerz Krzysztof Pac, po śmierci Jana Giejsztorta starosty Kowieńskiego, otrzymuje przywilej na jurysdykcję i starostwo Kowieńskie ⁴⁾; w kilka miesięcy później (w Styczniu 1667 r.) nabywa od Bielikowiczowej i Szaszewicza prawa ich na Duszmany i intromituje się do tego majątku ⁵⁾.

¹⁾ Protestacyja wniesiona w Maju 1665 r. (Akta Brzeskie Grodzkie Ks. r. 1629—31—46 (?) f. 361/68 druk. Akta Wileńskie III 342—345).

²⁾ 1665 Stycznia 11. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 138 f. 273 dok. 130). Jeszcze w 1671 r. kanclerz Pac występuje w sprawie tej Anny Sapieżanki, pisarzówny polnej koronnej. (Akt Wileńs. Ziems. Sądu Ks. r. 1668—72 f. 1027 Nr. 4204. Wileńs. Akta IX f. 40—43).

³⁾ 1665 Września 15. (Akta Brzeskie Grodzkie r. 1665—66 f. 747—48. Akta Wileńskie IV f. 25). Tytuł kanclerza w tym uniwersałe: «Kanclerz, Wilkowski, Kozienicki, Ostrowski, Kleszczelski, starosta, leśniczy Niemonoicki, ekonomii Olitskiej administrator».

⁴⁾ 1666 Sierpnia 25 w Warszawie. (M. Lit. Ks. Zap. 132 f. 795 dok. 588).

⁵⁾ 1667 Stycznia 18. (M. Lit. Ks. Zap. 133 f. 311 dok. 204 i 194—197).

W Maju 1667 r. kanclerz zapisuje ojcom Kamedułow Pożajskim: «Duszmiany, nabyte od Jarosza Szaszewicza wojskiego i podstarościego Kowieńskiego i małżonki jego Katarzyny Lawdzianki, oraz od Krystyny Szwabowny Bielkowiczowej» i majątność Jackowską, nabytą od Samuela Szwaba ¹⁾. Sejm 1667 r. reasumując konstytucję 1662 r., fundacyi ojców Kamedułów w Litwie in Monte Pacis alias w Pożajsciu, wylicza i potwierdza klasztorowi majątki Szylany i Rożele, Wojszwidówek Mały alias Pokalniszki, Wieszkuny, Duszmiany i Jackówek, zapisane przez kanclerza, i plac w Kownie zapisany przez Marcina Wulfowicza doktora ²⁾. Jeszcze w tym samym roku (20 Października 1667 r.) położono kamień węgielny pod budowę świątyni; budowniczym miał być Ludwik Fredo, włos, który później został tu zakonikiem. Erem Pożajski, dziś monaster prawosławny, dźwiga się okazale, dokoła murem opasany, na szczycie lesistej góry nad Niemnem. Wszedłszy wewnątrz nie można się dość nadziwić harmonii ogółu i gustowi szczegółów. Cały kościół, od dołu aż do góry, wyłożony marmurem. Na zewnątrz nigdzie nie ma drzewa; wszędzie żelazo gdańskiej roboty i kamień. Cała świątynia, aczkolwiek nie imponuje ogromem, może być policzoną do najpiękniejszych świątyń dawnej Polski. W chwili śmierci kanclerza, wielu jeszcze szczegółów brakowało do wewnętrznego urządzenia świątyni, która dopiero w 1690 r. przez Kaźmierza Michała Paca pisarza lit., komandora Poznańskiego i Stwołowski, spadkobiercę kanclerza, pod przewodnictwem budowniczego włoska Piotra Putini, całkowicie ukończoną została ³⁾.

Zaraz po sejmie zmarła królowa Maryja Ludwika (10 Maja 1667 r.); około umierającej stali stronnicy

¹⁾ 1667 Maja 7. (M. Lit. Ks. Zap. 135 f. 309 dok. 251).

²⁾ Vol. leg. IV f. 1005; mylnie tam jednak: «Szłajwie i Rogole».

³⁾ Zarewicz. Zakon Kamedułów str. 40—46.

jej wierni Prażmowski, Sobieski i Krzysztof Pac ¹⁾, marzący o elekcji Francuza. Pomimo tego kanclerz energicznie powstawał przeciwko abdykacyi króla Jana Kaźmierza i na sejmie w Sierpniu 1668 r., przez posłów litewskich, wielką przeciw niej wzniecił burzę ²⁾. Nie można jednak było więcej króla od abdykacyi odwrócić i nic nie pozostawało więcej kanclerzowi jak z innymi dygnitarzami dyploma abdykacyjne podpisać ³⁾. Zaraz po abdykacyi prymas zwołał do Warszawy, na dzień 5 Listopada 1668 r., konfederacyę generalną. Tu kanclerz Pac, wybrany do rady nieustającej przy prymasie dla rządzenia sprawami państwa ⁴⁾, postanowienia konfederacyi podpisał ⁵⁾. W krótko potem zebrał się sejm elekcyjny. Stronnictwo francuzkie, z prymasem, Morsztynem, Pacami i Sobieskim na czele, najliczniejszy w senacie tworzyło zastęp. Sobieski jednak był już przedmiotem zawiści Krzysztofa Paca i jego familii, która byle mu działać na przekór gotowa była uchwycić się innego kandydata ⁶⁾. Oprócz tego do pośpiechu elekcji przyczyniła się niezgoda między stronnictwem litewskim, a szczególnie między Radziwiłłami i Pacami. Powodem tej kłótni było iż król Jan Kaźmierz, przed samą abdykacyą, konferował był buławę polną lit. podkanclerzemu Radziwiłłowi; ponieważ to się stało wbrew upornym zabiegom hetmana Paca, król przy opuszczeniu tronu, aby nieobrazić załotników do tego urzędu, nakazał zachować tajemnicę, tak więc przywilej Radziwiłła nie był przedstawiony kanclerzowi

¹⁾ Szujski Dzieje III 467.

²⁾ Tamże 474.

³⁾ Vol. leg. IV f. 1018 i 1021.

⁴⁾ Tamże f. 1037.

⁵⁾ Tamże f. 1059. «Krzysztof Pac kanclerz W. Ks. Lit., Kowieński, Piński, Kozienicki, Kleszczelski, Wilkowiski, Wilkijski, Tryski, Szadowski, Ostryński, Kirsniański starosta, ekonomii Olitskiej administrator».

⁶⁾ Szujski Dzieje IV 8.

Pacowi i był opatrzony tylko pieczęcią mniejszą. Gdy wreszcie podkanclerzy zamierzył objąć buławę powstały krzyki, hałas i protestacje. Cała Litwa rozpadła się na dwie partyje, z których Radziwiłłowska na złość Pacom przestała popierać kandydata francuza ¹⁾. Tem po części można wytłómaczyć niespodziewaną elekcyję króla Michała. Pacowie chcieli się jej sprzeciwić ale niebawem ustąpili i tak kanclerz jak i hetman podpisali akta sejmiku elekcyjnego ²⁾. Nie miał kanclerz powodu żałowania obioru króla Michała, przy nim Pacowie przyszedli do przemożnego wpływu i tworzyli na Litwie najsilniejszą partyję.

Królowi, w krótkce po elekcyi, udało się ułagodzić prymasa i pozyskać kanclerza Paca, którego z Radziwiłłami expektatywami na wakanse pogodził ³⁾. Na radzie senatu, po zerwanym sejmie 1670 r., kanclerz Pac bronił gorliwie propozycji królewskich, o potrzebie pospolitego ruszenia na przypadek wojny Tureckiej i o koronacji królowej ⁴⁾. Ze stronnika elekcyi francuza zrobił się kanclerz chwilowo żarliwym jej przeciwnikiem i przeciwko temu stronnictwu, które napomykało o detronizacji króla, gotów był uciec się do ostatecznych środków. Opierając się na szlachcie, Pac walczył z Olszowskim podkanclerzym o wszechwładzę na dworze, starał się o podkopanie jego popularności, wykryciem jego zachowania się i stosunków ze stronnictwem francuzkiem ⁵⁾. W tym czasie kanclerz Pac zapisuje żonę swą dożywocie na Dowspudzie i Janówce ⁶⁾ i zostaje wyznaczonym na komisarza w sprawie gruntów

¹⁾ Kochowski. Dzieje króla Michała (Klimakter IV) str. 15.

²⁾ Vol. leg. V f. 29.

³⁾ Szujski IV 13.

⁴⁾ Tamże 18.

⁵⁾ Tamże 21, 29.

⁶⁾ 1670 Czerwca 27 Warszawa. (Akt Tryb. Główn. 1742 r. Lipca 4 Nr. 424). W akcie tym wzmianka iż jedynak kanclerza umarł przed dziewięcioma laty.

cerkwi Wileńskich ¹⁾. Na samym początku 1671 r. kanclerz Pac, wstępy do jezior Okmian i Szpindze, z którego wychodzi rzeka Strawa, nabywa za 600 złp. od Mateusza Bychowca pisarza ziemskiego Trockiego, który dostał tę wstępy od kredytorów massy Piotra Lackiego podkomorzego Trockiego, starosty Raduńskiego, dziedzica majątku Wysokidwór ²⁾. Nienawiść Paca dla Olszowskiego wykazała się w całej pełni w mowie kanclerza, na sejmie w Styczniu 1672 roku ³⁾. Pac niedopuszczał partyi do pogodzenia się. Na następnym sejmie w Maju tegoż roku uchwalono pospolite ruszenie, poczem Pac towarzyszył królowi udającemu się na wojnę ⁴⁾. Wojna ta zakończyła się najhanebniejszym dla Polski traktatem w Buczaczu. Przy królu obozującym w Gołębim utworzyła się konfederacja Gołębska, wymierzona głównie przeciwko prymasowi Prażmowskiemu, któremu, jako i innym malkontentom, przypisywano nawet poduszczanie Turków do najazdu na Polskę ⁵⁾. Skoro konfederacja stanęła, obecni senatorowie przysiędz na nią musieli. Jeden kanclerz Pac stanowczo odmówił podpisu, choć (według Szujskiego) sam był pierwszym jej promotorem ⁶⁾. Na samym początku następnego 1673 r., w Styczniu, kanclerz znajdował się na sejmie w Warszawie. Sejm ten aprobował nadanie kanclerza, jeszcze za króla Jana Kazimierza uczynione, wiosek Sterkie i Olksniany w powiecie Kowieńskim, OO. Dominikanom konwentu Wierz-

¹⁾ 1671 Stycznia 6 w Warszawie. (M. Lit. Ks. Zap. 136 f. 208).

²⁾ Akta Wileńskiego Ziem. Sądu 1746 — 49 r. Nr. 5142 f. 1448 (druk. Akta Wileńskie IX 229). Wyrok komisarski w tej sprawie wydany 25 Marca 1671 (druk. Wileńs. Sbornik II 188/238).

³⁾ Szujski IV f. 30.

⁴⁾ Tamże f. 35.

⁵⁾ Tamże 38.

⁶⁾ Tamże 39.

bołowskiego ¹⁾, i libertuje kamienicę kanclerza w Wilnie od ciężarów ²⁾. Na tym sejmie Litwa otrzymała przyrzeczenie, że każdy trzeci sejm pod marszałkiem Litwinem, w Grodnie odbywać się będzie. Złe języki mówiły że był to projekt kanclerza Paca, który w ten sposób swoje Grodzieńskie chciał podnieść starostwo ³⁾. W tym samym czasie kanclerz, pomnażając fundusz Kamedułów Montis Pacis, nadaje im nabyty od Lackich—majątek Antoszpindze i wstępy do jeziora Szpindze ⁴⁾.

Śmierć króla Michała zmusiła kanclerza do udania się do Warszawy na nową elekcję. Tu zaraz wybranym został do deputacji, która w Warszawie rezydując miała czuwać nad ciałem królewskim ⁵⁾, i podpisał akt konfederacji Warszawskiej ⁶⁾. Przedelekcyjne sejmiki litewskie, podburzane przez Paców, postanowiły wykluczyć Piasta od elekcji. Na sejm konwokacyjny w Kwietniu 1674 r. Pacowie, mimo postanowienia tejże konwokacji, zjechali ze znaczną siłą zbrojną, która stanęła na Pradze, i zaraz Litwa oświadczyła, że na króla Piasta się nie zgodzi, choćby go Korona wybrała ⁷⁾. Koniec końców jednak musieli Pacowie, a za nimi i Litwini, ustąpić i zgodzić się na elekcję Jana Sobieskiego ⁸⁾. Kanclerz Pac wyznaczony do «pacta conventa» ⁹⁾, podpisał takowe ¹⁰⁾, a razem z powiatem Kowieńskim jednocześnie i elekcję króla Jana ¹¹⁾.

¹⁾ Vol. leg. V 153.

²⁾ Tamże f. 156.

³⁾ Szujski IV 45.

⁴⁾ Akt Tryb. Główn. 1673 r. Tytuły kanclerza w tym akcie: «Kanclerz, Piński, Szadowski, Wilkowski, Kozienicki, Wilkiński, Tryski, Ostryński, Niemonoicki starosta, Garzyński leśniczy, administrator ekonomii Grodzieńskiej i Olitskiej».

⁵⁾ Vol. leg. V 219.

⁶⁾ Tamże f. 240.

⁷⁾ Szujski Dzieje IV 52.

⁸⁾ Tamże 53—54.

⁹⁾ Vol. leg. V 263.

¹⁰⁾ Tamże 280.

¹¹⁾ Tamże 293. «Krzysztof Pac kanclerz W. Ks. Lit., Piński,

Rodzina Paców, która za panowania królów Jana Kaźmierza i Michała najwyższego na Litwie osiągnęła znaczenia, przy królu Janie utraciła przeważne swe stanowisko polityczne. Król otwarcie wykazywał Pacom niechęć i sympatyje swe na Litwie przeniósł na domy Radziwiłłów i Sapiechów. Pacowie na Litwie stali odtąd na czele przeciwnego królowi stronnictwa ¹⁾ i szli ręką w rękę z polityką dworu Austriackiego ²⁾.

W Lutym 1676 r. kanclerz Pac znajdował się na sejmie koronacyjnym ³⁾, z którego został wyznaczony na komisarza do mennicy W. Ks. Lit. ⁴⁾. Podczas tego sejmiku kanclerz Pac, otrzymał przywilej na dzierżawy Markow i Wilejkę, alias Kurzeniec, w sumie 2,000 kop zawiedzione, wakujące po śmierci Jana Ejdziatowicza pisarza skarbowego W. Ks. Lit. ⁵⁾. Obie dzierżawy, w kilka dni później, kanclerz ceduje Mikołajowi Andrzejowi Pacowi staroście Kowieńskiemu i żonie jego hrabiance Felicitas Trautmansdorf ⁶⁾. Jednocześnie kanclerz potwierdza temuż synowcowi swemu, cessionję starostwa Kowieńskiego, nadanego kanclerzowi przez króla Jana Kaźmierza (1666 r.) i jeszcze wówczas ustąpionego synowcowi ⁷⁾. W Kwietniu tegoż roku

Szadowski, Wilkiński, Wilkowski, Kozienicki, Ostryński, Tryski, etc. starosta, ekonomii Grodzieńskiej i Olitskiej administrator, leśnicy Niemonoitski».

¹⁾ Szujski IV 95.

²⁾ Tamże 59.

³⁾ Vol. leg. V f. 335.

⁴⁾ Tamże f. 437.

⁵⁾ 1676 Lutego 11. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 1). Do starostwa Wilejskiego należała na ten czas włość Korejkowska, z siołami Jackowicze, Kodnia i Zimoda.

⁶⁾ 1676 Lutego 15 Kraków. Tytuły kanclerza w tym akcie: Krzysztof Pac kanclerz W. Ks. Lit., star. Piński, Szadowski, Wilkiński, Wilkowski, Ostryński, Tryski, Niemonoicki, Kleszczelski, ekonomii Olitskiej i Grodzieńskiej administrator (M. Lit. Ks. Zap. 139 f. 105 odw. dok. 150 ten sam dok. Ks. Zap. 139 f. 20 i Ks. Zap. 138 f. 3).

⁷⁾ 1676 Lutego 15 Kraków (M. Lit. Ks. Zap. 139 f. 150).

kanclerz ceduje dworzyszcze nazwane Wedrykowicze, do starostwa Preńskiego należące, słudze swemu Piotrowi Hreczynie ¹⁾. Straciwszy w tymże roku ulubioną synowicę, małżonkę Andrzeja Mikołaja Paca starosty Kowieńskiego, Felicytas Maksymilianę hrabiankę Trautmansdorf, od której w 1675 r. pożyczył był sumę 750 czerwonych złotych, kanclerz, stosownie do woli nieboszczki, aktem swym, przyznaje dług w powyższej summie ojcom Kameduom in Monte Pacis ²⁾. We dwa lata później (1678 r.) Pac wyrabia bannicyję na Michała Kryszpina Kirszensztejna pisarza polnego lit. za niedopuszczenie odprawy (egzekucyi) w majątku Bolnikach, długu 230 czerwonych złotych kanclerzowi przysądzonych ³⁾.

Niemając dzieci kanclerz Pac wziął w opiekę, syna krewnego swego Konstantego Paca chorążego nadwornego W. Ks. Lit., Mikołaja Andrzeja Paca. Temu ustąpił star. Kowieńskie a nadto, jeszcze za życia mimo innych bliższych krewnych, zapisał mu dobra Jezno. Pac ówczesnym zwyczajem wyprawił synowca zagranicę. W 1675 r., czując się chorym, kanclerz wzywa synowca do powrotu z zagranicy, dla ożenienia go «życząc sobie widzieć go przed śmiercią postanowionego patrem familias» ⁴⁾. Jednocześnie drugim listem do pana Sławogurskiego, mentora młodego Paca, kanclerz zwierza mu się, iż wybór jego na żonę dla synowca padł na hrabiankę Trautmansdorf pannę z frauencymeru królowej Eleonory, która miała wielu konkurentów, dla czego Pac poleca p. Sławogurskiemu przyspieszenie powrotu ⁵⁾. Ślub starosty Kowień-

¹⁾ 1676 Kwietnia 24. (M. Lit. Ks. Zap. 139 f. 90).

²⁾ 1676 Lipca 9 in Monte Pacis. (Akt Tryb. Główn. 1676 r. f. 1130—1131).

³⁾ 1678 Września 27. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 154 f. 757).

⁴⁾ 1675 Marca 6 z Warszawy, list kanclerza Paca. (Akt Tryb. Główn. 1685 r. f. 205).

⁵⁾ 1675 Marca 19 z Warszawy, drugi list kanclerza tam gdzie i poprzedni.

skiego z hrabianką Trautmansdorf w krótko potem nastąpił. Pożycie młodych małżonków było jednak krótkie, gdyż starościna, jak o tem kanclerz w zapisie swym Ojcom Kameduom in Monte Pacis wspomina, zmarła w 1676 r. ¹⁾.

Już w Lutym 1665 r. kanclerz Pac spisał był swój testament ²⁾. Do tego testamentu 20 Listopada 1678 r. uczynił supplement, a raczej nowy testament. Tym ostatnim, chce być pochowanym w klasztorze in Monte Pacis; zapisuje małżonce swej dożywocie na całej majątności Jeżnieńskiej i Swintynickiej, dwór w Grodnie i summy na starostwach. Wieczność tych dóbr zapisał synowcowi Mikołajowi Andrzejowi Pacowi staroście Kowieńskiemu. Nadto potwierdził małżonce swej uczyniony poprzednio zapis Dowspudy i Janówki na wieczność. Inne mniejsze legata nazначzył swym dalszym lub bliższym krewnym, przed którymi jednocześnie tłómaczy się z tego, że dla podtrzymania domu Pacowskiego faworyzował swego synowca ³⁾. W tymże testamencie kanclerz niejako obowiązywał małżonkę swą do uczynienia spadkobiercą jej Kaźmierza Michała Paca kawalera Maltańskiego, któremu cedował w 1682 r. starostwa Szyrwintskie i Mejszagolskie ⁴⁾.

Jeszcze w 1683 r. kanclerz Pac, dla poratowania zdrowia, jeździł do Karlsbadu ⁵⁾; po powrocie do kraju zakończył swój żywot w Warszawie (a raczej w Belwederze pod Warszawą) 10 Stycznia 1684 r. ⁶⁾. Zaraz po śmierci małżonka, kanclerzyna listami wzywa do Warszawy synowca kanclerza, starostę Kowieńskiego,

¹⁾ Ob. wyżej pod 1676 r.

²⁾ 1665 Lutego 10 w Wilnie. Testament kanclerza Paca. (Akt Tryb. Główn. 1685 r.).

³⁾ 1678 Listopada 20 w Belwederze pod Warszawą. Supplement do testamentu kanclerza Paca. (Akt Tryb. Główn. 1685 r.).

⁴⁾ Akt Tryb. Główn. 1682 r. Nr. 391.

⁵⁾ Medeksza Pamiętnik str. 11.

⁶⁾ Tamże.

dla przewiezienia ciała do Monte Pacis, gdzie ma być pochowanym ¹⁾.

Pieczęć kanclerza przywiózł królowi do Jaworowa 3 Czerwca 1684 r. Michał Kaźmierz Pac kawaler Maltański, pisarz W. Ks. Lit.; doręczoną została królowi 6 Czerwca przez ks. Gnińskiego podkanclerzego koronnego, a w kilka dni potem, 15 Czerwca, król pieczęć tę oddawał publicznie Marcyjanowi Ogińskiemu wojewodzie Trockiemu ²⁾.

Wdowa po kanclerzu, Klara Izabella Eugenija hrabianka de Mailly-Lascaris, pochodziła ze znakomitej francuskiej rodziny; miała być krewną królowej Maryi Ludwiki ³⁾. Zaraz po śmierci męża kanclerzyna Pacowa, kończy przez ugodę sprawę spadku po siostrze kanclerza, Annie z Paców Sapieżynej wojewodziny Mściławskiej ⁴⁾. We dwa miesiące po stracie małżonka, kanclerzyna, stosownie do życzenia nieboszczyka, zapisuje Michałowi Pacowi, pisarzowi W. Ks. Lit., kawalerowi Maltańskiemu, Dowspudę i Janówkę z obowiązkiem spłacenia długu 18,000 złp. przez rodziców kanclerza karmelitankom konwentu Wileńskiego zapisanych ⁵⁾. Jednocześnie kanclerzyna przez wzgląd, iż tenże Michał Pac, pisarz i kawaler, przez nieboszczyka kanclerza i przez nią, w dom ich był za syna wzięty

¹⁾ Cztery listy kanclerzyny Pacowej, do Paca starosty Kowieńskiego, z Warszawy dd. 31 Stycznia, 18 i 29 Lutego i 14 Marca 1684 r. (Akt Tryb. Główn. 1685 r. f. 205).

²⁾ Pamiętnik J. W. Poczobuta str. 174—175.

³⁾ Testament kanclerza 1665 r. Brat kanclerzyny Jakób hrabia de Mailly Lascaris był także w Polsce Jenerał Majorem i oberszterem JKM. (Testament kanclerza 1665 r. i testament kanclerzyny 1685 r.). Przeżył siostrę o której spadek miał sprawę z Pacem kawalerem Maltańskim. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 298 f. 43 dok. 13).

⁴⁾ 1684 Stycznia 20 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1684 r. Nr. 283).

⁵⁾ 1684 Marca 3. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 520 dok. 42 i 43).

i wychowany, zapisuje mu pałac Belweder z folwarkiem pod Warszawą ¹⁾.

Kanclerzyna rok zaledwie przeżyła męża. Zmarła również w Warszawie 11 Marca 1685 r. jak o tem obecny przy jej śmierci Pac kawaler Maltański, Pacowi staroście Kowieńskiemu, listem z dnia następnego donosi ²⁾. Przed samą śmiercią kanclerzyna spisała testament, którym chce być pochowaną jednocześnie z mężem, pogrzeb którego jeszcze się nie odbył. Cały swój fundusz, tak własny jako i od nieboszczyka męża sobie zapisany, kanclerzyna pozostawiła Kaźmierzowi Michałowi Pacowi kawalerowi Maltańskiemu ³⁾. Po jej śmierci dzierżawa Tryszki dostała się Białożorowi chorążemu W. Ks. Lit. ⁴⁾, a starostwo Wiłkowiskie—Dolskiemu podczaszemu lit. ⁵⁾.

Oboje kanclerz i kanclerzyna pochowani jednocześnie w 1685 r. w klasztorze OO. Kamedułów in Monte Pacis ⁶⁾, obok syna swego w dzieciństwie zmarłego (Nr. 70).

¹⁾ 1684 Marca 3. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 523 dok. 44).

²⁾ 1685 Marca 12. List Paca kawalera Maltańskiego. (Akt Tryb. Główn. 1685 r. f. 205).

³⁾ 1685 Marca 11. Testament Klary Izabelli de Mailly Lascaris Pacowej kanclerzyny W. Ks. Lit. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 517 dok. 42).

⁴⁾ 1685 Marca 15. (M. Lit. Ks. Zap. 143 f. 14).

⁵⁾ 1685 Marca 17. (Tamże).

⁶⁾ «Pojedynk śmierci z życiem na pogrzebie JW. JMP. Krzysztofa Zygmunta Paca W. Ks. Lit. kanclerza, Pińskiego, Wilkijskiego, Wiłkowiskiego, Tryskiego, Kozienickiego, Ostryńskiego, leńniczego Niemonojskiego starosty, ekonomiey Olickiej administratora, i JW. JMP. Clary Izabelli Eugeniey Pacowej etc. de Mailly hrabianki dożywotnich przyjaciół żałobna mowa przez X. Chr. Gołembiewskiego etc. w kościele OO. Kamedułów in Monte Pacis reprezentowany. W Warszawie drukował Karol Ferdinand Schreiber Roku P. 1685.» (Panegiryk pogrzebowy drukowany także w Swadzie Polskiej str. 173 dedykowany «Kaźmierzowi Michałowi Pacowi kawalerowi Maltańskiemu Po-

48. Mikołaj Stefan Pac, najmłodszy syn Stefana Paca, podkanclerzego (Nr. 27) i Anny Marcyjanelli Rudominianki. Podkanclerzyna, otrzymuje w 1642 r. pozwolenie na cessyję starostwa Krzyczewskiego, z zamkiem i armatą, synowi swemu Mikołajowi Pacowi, dworzaninowi pokojowemu JKM.¹⁾; a w następnym roku ceduje temuż synowi swemu starostwa Rakanciskie i Ławaryskie, którą to cessyję król potwierdza²⁾. Zaraz po sporządzeniu tej cessyi podkanclerzyna umarła, a król, w nieobecności Mikołaja Stefana Paca, dał przywilej na Rakanciszki i Ławaryszki Gedeonowi Michałowi Tryznie podczasmu W. Ks. Lit., z którym po powrocie swym do kraju Pac rozpoczął sprawę; ta dzięki kancle rzowi Radziwiłłowi, na sejmie w Marcu 1644 r., zakończoną została na korzyść Paca³⁾. W tym samym czasie Mikołaj Stefan Pac, starosta Krzyczewski, Rakanciski i Ławaryski, uskutecznił z bratem swym Krzysztofem starostą Wiłkowiskim, dział majątkowy. Pomimo to, iż matka tylko wyłącznie Mikołajowi zapisała Dowspudę i Janówkę, bracia jednak dla zgody wszystkie majątki puścili do równego działu; Mikołajowi przypadły majątki Dusiaty, Choroszcz z folwarkiem Rogowem i kamienica w Wilnie⁴⁾. Za ledwie w kilka dni po tym dziale Mikołaj Pac, starosta Krzyczewski dzierżawca Rakanciski, pożycza od OO. Karmelitów bosych Wileńskich, sumę 15,000 złp. pod zastawę,

znańskiemu Commendatorowi, W. Ks. Lit. pisarzowi, Pińskiemu, Szerwintskiemu, Mejszagolskiemu staroście, cel starych W. Ks. Lit. administratorowi.

¹⁾ 1642 Kwietnia 17 (M. Lit. Ks. Zap. 118 f. 233). Ob. wyżej str. 88.

²⁾ 1643 Paździer. 28. (M. Lit. Ks. Zap. 115 f. 205). Ob. wyżej str. 88.

³⁾ Radziwiłł II 128—130.

⁴⁾ 1644 Marca 11. (M. Lit. Ks. Zap. 115 f. 205 odw. dokum 150).

na prawach wyderkaflowych, majątności swej Dusiaty¹⁾; a w następnym roku, otrzymuje konsens na oddanie Krzyczewa w arendę, komu zechce²⁾. Około tegoż czasu Mikołaj Stefan Pac, podkanclerzyc lit., starosta Krzyczewski, Ławaryski i Rakanciski, ma sprawę z Aleksym Dubowiczem, archimandrytą Supraślskim, o poddanych, którzy z Supraśla wyszli do majątku pacowskiego Choroszczy³⁾. W końcu 1646 r. tenże Mikołaj Stefan Pac ceduje wieś Szaterniki, do starostwa Rakanciskiego należącą, Pawłowi Osińskiemu wojskiemu Oszmiańskiemu i małżonce jego Reginie Bielikowiczównie⁴⁾. W 1647 r. obaj bracia podkanclerzyc uczynili między sobą dział dodatkowy, którym Mikołajowi dostały się jeszcze kamienica w Kownie i dwór w Brześciu⁵⁾.

Mikołaj Stefan Pac starosta Krzyczewski, podpisał w 1648 r. razem z województwem Wileńskiem, elekeyję króla Jana Kaźmierza⁶⁾; w następnym 1649 roku starostwa swe Rakanciskie i Ławaryskie ustępuje Krzysztofowi Chodkiewiczowi wojewodzie Wileńskiemu i żonie jego Zofii Druckiej Horskij⁷⁾, a majątek swój Dusiaty sprzedaje w 1650 r. Mikołajowi Gintowt Piotrowskiemu kuchmistrzowi W. Ks. Lit. i małżonce jego Wolfównie⁸⁾. W tymże 1650 r. Mikołaj Pac występuje z małżonką swą *Teodorą Tryznianką*; oboje uzyskują bannicyję na Januszu Kiszce

¹⁾ 1644 Marca 17 Wilno. (M. Lit. Ks. Zap. 115 f. 219 dokum 158).

²⁾ 1645 Lipca 3 Warszawa. (Tamże 119 dok. 576).

³⁾ 1645 Sierpnia 30 i 1646 Lutego 20. Dwa dokumenta w tej sprawie (druk. Wileńs. Archeogr. Sbornik IX 207).

⁴⁾ 1646 Grudnia 13 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 122 f. 12 odw.).

⁵⁾ 1647 Kwietnia 16 Wilno. (Tamże 119 f. 819 dok. 121).

⁶⁾ Vol. leg. IV f. 210.

⁷⁾ 1649 Stycznia 22 Kraków. Cessyja. (M. Lit. Ks. Zap. 123 f. 28).

⁸⁾ 1650 Października 7; wzmianka w dekrete o Dusiaty, między Platerami i Mikłaszewskim. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 207 f. 108 odw.).

z Ciechanowca, wojewodzie Połockim i hetmanie W. Ks. Lit., za niedopuszczenie do odprawy w Iwiu summy złp. 9,005, dekretem trybunalskim przysądzonej ¹⁾. Na tę bannicyję Kiszka uzyskuje 15 Kwietnia 1651 r. sublewacyję, to jest że «król do niedziel dwunastu zabezpiecza go od wszelkich gwałtów i niebezpieczeństw zdrowia, do obcowania z ludźmi uczciwymi przypuszcza i. t. d.» ²⁾. Tymczasem w Grudniu 1650 r. z sejmu Warszawskiego «Mikołaj Pac starosta Krzyczewski» wyznaczonym został na komisarza do zapłaty wojsku W. Ks. Lit. ³⁾. Na początku 1651 r. Mikołaj Pac, Krzyczewski, Rakanciski i Lawaryski starosta, robi zapis małżonce swej Teodorze Tryzniance. Teodora Tryznianka była wdową po Swołyńskim, marszałku Oszmiańskim, i blizką krewną Krzysztofa Chodkiewicza, wojewody Wileńskiego i małżonki jego Zofii Druckiej Horskiej ⁴⁾.

W krótkce potem Mikołaj Pac zasiadł w senacie; po śmierci Mikołaja Abramowicza mianowany 24 Kwietnia 1651 r. odrazu *wojewodą Trockim* ⁵⁾. W 1652 r. wojewoda Trocki Mikołaj Stefan Pac wyrabia *communicatio juris* małżonce swej Teodorze Tryzniance na dobra lenne Jatwiesk i Sawejki ⁶⁾. Podczas wojen Kozackich Pac, przy oblężeniu przez Kozaków zamku Krzyczewskiego, dał dowody męstwa; nie tylko sam dowodził ale i własnym kosztem załogę utrzymywał i zamek Krzyczewski reperował; o to miał Pac pretensyję do skarbu, zaspokojenie której konstytucyją 1652 r. odłożono do następnego sejmu ⁷⁾. Sejm ten w Marcu 1653 r. postanowił, Mikołajowi Stefanowi

¹⁾ 1650 Paźdź. 29. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 129 f. 71).

²⁾ 1651 Kwietnia 15. (Tamże f. 168).

³⁾ Vol. leg. IV 345.

⁴⁾ 1651 Lutego 6 Wilno. Akt ten do suscepty podał Jan Tryzna starosta Wołkowyski. (Akt Tryb. Główn. 1668 r. Nr. 103).

⁵⁾ M. Lit. Ks. Zap. 124 f. 200.

⁶⁾ 1652 Maja 10 Warszawa. (Tamże 127 f. 350).

⁷⁾ Vol. leg. IV f. 379.

Pacowi wojewodzie Trockiemu, star. Krzyczewskiemu, zwrócić niezwłocznie ze skarbu sumę 20,000 złp. ¹⁾. Nie zapomniał Pac, który około tego czasu otrzymał starostwo Ołuczyckie, swych towarzyszy broni. Już w 1654 r. Mikołaj Stefan Pac, wojewoda Trocki, starosta Krzyczewski i Ołuczycki, wyrabia sobie dwa konsensa; na cessayę wioski Wilunce, nad jeziorem Okmiany, Władysławowi Rytelowi «którego rycerski i dzielny animusz pod te zamieszania z rebellizantami Kozakami Zaporozskimi osobiwie w oblężeniu Krzyczewskiem, gdzie wszystek poczet swój stracił, jest dobrze królowi znany i zasłużony» ²⁾ i na cessayę wsi Niecuny w temże województwie Trockiem położonej, Mikołajowi Rosochackiemu ³⁾. Otrzymał zapis złp. 100,000 po siostrze swej Annie Katarzynie Pacównie, Fryderykowej Sapieżynej wojewodzinie Mściławskiej, Pac funduje klasztor dla ks. Dominikanów w Choroszczy. Z powyższej summy zapisuje 23,000 złp. na Bystrej na utrzymanie 12 mnichów; majątek ten ma pozostać we władaniu klasztoru do czasu okupienia go przez sukcesorów Fryderyka Sapiehy ⁴⁾. Na sejmie w Maju 1655 r. Pac, wojewoda Trocki, wyznaczony do trybunału skarbowego W. Ks. Lit. ⁵⁾.

W czasie wojny Szwedzkiej, w ciągu dwóch lat, nie spotykamy wzmianek o wojewodzie Trockim; lecz zaraz po wojnie w Lipcu 1657 r. Pac, pożyczka 9,000 złp.—od Mikołaja Smogorzewskiego, ziemianina powiatu Zakroczymskiego, pod zastaw Rogowa, folwarku i wsi, należących do Choroszczy ⁶⁾. Podczas sejmu Warszawskiego w Czerwcu 1658 r. Pac, wojewoda Trocki, wyznaczony

¹⁾ Vol. leg. IV f. 416—417.

²⁾ 1654 Marca 5 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 119 f. 133).

³⁾ 1654 Marca 14 Warszawa. (Tamże f. 203).

⁴⁾ 1654 Paźdź. 2 w Choroszczy. (Tamże Ks. 126 f. 199 i 208).

⁵⁾ Vol. leg. IV. f. 497.

⁶⁾ 1657 Lipca 26 w Choroszczy. (M. Lit. Ks. Zap. 133 f. 7 dok. 5).

został, jako deputat, «do aprobacyi pewnej komissyi¹⁾ i do poprawienia portu Królewieckiego²⁾. Nowy sejm w Marcu 1659 r. wydelegował go znowu do aprobacyi komissyi³⁾ i wyznaczył na komisarza do zapłaty wojsku W. Ks. Lit.⁴⁾. Na sejmie, który się zebrał następnie w Maju 1661 r., Pac otrzymuje przywilej na starostwa Wiżajny i Sejny⁵⁾, wyznaczonym został jako komisarz do rewizyi skarbu koronnego⁶⁾, podpisał ratyfikację traktatu Oliwskiego⁷⁾, wydelegowany do trybunału skarbowego W. Ks. Lit.⁸⁾ i do poprawy portu Królewieckiego⁹⁾. Tenże sejm uwalnia Paca wojewodę Trockiego od retentów winnych do skarbu, z dóbr swoich Choroszczy i Jatwieska i processa wszelkie w tej sprawie kassuje¹⁰⁾; jednocześnie sejm uwalnia mieszczan Krzyczewskich od podatków: «nie naruszając jednak w niczem władzy W. Mik. Stef. Paca, wojewody Trockiego, starosty i wójta Krzyczewskiego, któremu oni winni posłuszeństwo»¹¹⁾. Zaraz po sejmie Pac ma sprawę ze Stanisławem Lipnickim, pułkownikiem królewskim, o to, iż król przywilejem z d. 25 Lutego 1660 r. konferował Pacowi starostwa Wiżajny i Sejny; Lipnicki zaś, na mocy ustąpionych mu praw przez księżnę Januszową Radziwiłłową, uczynił Pacowi ekspulsyję z tych starostw. Król naznacza termin do przedstawienia obustronnych dowodów¹²⁾. Na początku następnego roku znajdował się wojewoda

¹⁾ Vol. leg. IV 529.

²⁾ Tamże f. 541.

³⁾ Tamże f. 606.

⁴⁾ Tamże f. 666.

⁵⁾ Ob. niżej.

⁶⁾ Vol. leg. IV f. 707.

⁷⁾ Tamże f. 760.

⁸⁾ Tamże f. 790.

⁹⁾ Tamże f. 797.

¹⁰⁾ Tamże f. 804.

¹¹⁾ Tamże f. 821.

¹²⁾ 1661 Sierpnia 3. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 134 f. 302).

Trocki na sejmie w Warszawie, na którym wyznaczony został jako deputat do pewnej komissyi¹⁾, i do zapłaty wojsku W. Ks. Lit.²⁾. Tenże sejm aprobuje fundacyję Mikołaja Paca wojewody Trockiego, dla OO. Dominikanów zakonu Kaznodziejskiego, w majątku jego ojczystym Choroszczy³⁾. W 1662 r. Pac ustępuje wieś Słobodę Żydowską, do starostwa Krzyczewskiego należącą, pułkownikowi Eljaszowi Surynowi i małżonce jego Helenie Giełdziance⁴⁾, a w 1666 r. wyrabia bannicyję na Adama Sempkowskiego i małżonkę jego Zofiję Szulcównę, którzy niedopuszcili do odprawy, w majątku swoim Klejwach w powiecie Grodzieńskim, summy złp. 19,234 dekretem trybunalskim przysądzonej⁵⁾. W tym samym roku Mikołaj Stefan Pac, wojewoda Trocki, był marszałkiem trybunału litewskiego⁶⁾. W następnym roku Słoboda Żydowska po Surynie, który został bannitą, powraca do Paca, wojewody Trockiego⁷⁾. W krótkce potem jednak Eliasz Suryn musiał uzyskać amnestyję, gdyż w tymże 1667 r. Pac kwituje go z roszczonych do niego pretensyj, o niesłuszne trzymanie i nieustąpienie zamku Krzyczewskiego, a także o złażanie i zelżenie sługi Paca, Tomasza Siehenia⁸⁾.

Po śmierci siostry swej Zofii z Paców Chodkiewiczowej, kasztelanowej Wileńskiej, Mikołaj Pac wojewoda Trocki star. Krzyczewski i Ołuczycki wziął warendę od zięcia zmarłej Mniszcha, za sumę roczną zł. 21,000, spadek składający się z majątków Brzostowica Wielka

¹⁾ Vol. leg. IV f. 879.

²⁾ Tamże f. 884.

³⁾ Tamże f. 894—895.

⁴⁾ 1662 Kwietnia 5. (M. Lit. Ks. Zap. 133 dok. 138).

⁵⁾ 1666 Marca 29. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 137 f. 205 dok. 118 i ten sam dokum Ks. 137 f. 209 dok. 121 i Ks. 140 f. 256 dok. 253).

⁶⁾ Niesiecki I 384.

⁷⁾ 1667 Lutego 21. (M. Lit. Ks. Zap. 132 f. 827 dok. 606).

⁸⁾ 1667 Sierpnia 22. (M. Lit. Ks. Zap. 135 f. 184).

i Rudawa, które to majątki w 1667 r. subarendował Stanisławowi Masalskiemu podkomorzemu Grodzieńskiemu¹⁾. W krótkce jednak potem Pac «wojewoda Trocki, starosta Krzyczewski, Ołuczycki i Skerstymoński», prawa swe dzierżawne przelał na spadkobierców siostry, na co od nich otrzymał pokwitowanie²⁾.

Prawdopodobnie około tego czasu, podczas bezkrólewia, powziął wojewoda Trocki zamiar poświęcenia się stanowi duchownemu. W tym celu we Wrześniu 1669 r., uzyskał od żony swej akt którym: «Teodora Tryznianka Pacowa, wojewodzina Trocka, zważywszy świątobliwe do stanu duchownego przedsięwzięcie małżonka swego Mikołaja Paca, wojewody Trockiego, w obecności Aleksandra Sapiehy, biskupa Wileńskiego, na to przedsięwzięcie zezwala i małżonka swego od stanu i przysięgi małżeńskiej uwalnia; jednocześnie zwraca małżonkowi swemu, za wypłaceniem summy według zapisu jej należnej, wszystkie prawa swe na starostwa meżowskie»³⁾. Pomimo tak stanowczo powziętego zamiaru zostania księdzem, Mikołaj Stefan Pac przyjął jeszcze w 1670 r. konferowany mu przez króla urząd *kasztelana Wileńskiego*⁴⁾. Na sejmie we Wrześniu 1670 r. Mikołaj Stefan Pac, kasztelan Wileński, był deputatem z senatu do instrukcyi Moskiewskiej⁵⁾ i komisarzem do rozprawy i zwinięcia

¹⁾ 1667 (M. Lit. Ks. Zap. 135 dok. 170).

²⁾ 1668 Kwietnia 25 Świsłocz. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 289 f. 187, 189, 201 i 203).

³⁾ 1669 Września 10 w Wilnie. Akt ten Mik. Stef. Pac wojewoda Trocki przyznał w Metryce 22 Marca 1670 r. (M. Lit. Ks. Zap. 136 f. 165).

⁴⁾ Po Krzysztofie Zawiszy który umarł 23 Stycznia 1670 r. (Zawisza 13). Jeszcze 22 Marca 1670 r. był Pac wojewodą Trockim (M. Lit. Ks. Zap. 136 f. 165). Województwo Trockie po Pacu otrzymał Marecjan Ogiński wsp. już we Wrześniu 1670 (Vol. leg. V. f. 52).

⁵⁾ Vol. leg. V f. 54.

MIKOŁAJ-STEFAN PAC

biskup Wileński † 1684.

(Z portretu znajdującego się w pałacu biskupim w Wilnie.)

wojska ¹⁾. Jednocześnie ceduje starostwa swe Krzyczewskie i Ołuczyskie podkanclerzemu Michałowi Kaźmierzowi Radziwiłłowi ²⁾.

Nie długo jednak piastował Pac urząd kasztelana Wileńskiego. Zamiar swój poświęcenia się służbie Bożej musiał w końcu 1670 r., lub na początku 1671 roku, ostatecznie doprowadzić do skutku, przez złożenie urzędów świeckich i przyjęcie pierwszych święceń kapłańskich. Biskup Wileński Aleksander Sapieha umarł 22 Maja 1671 r., a król, korzystając z prawa nominacyi, niezwłocznie w Czerwcu 1671 r., mianował Paca *biskupem Wileńskim* ³⁾. Kapituła Wileńska otrzymała od Mikołaja Stefana Paca list, pod datą 10 Lipca 1671 r., którym tenże donosi kapitule, «iż król mianował go biskupem Wileńskim, a ponieważ jest tylko klerykiem mniejszych święceń, i żąda stopniami otrzymać większe, zatem prosi prześwietną kapitułę, żeby czas wyborów oznaczyła, by z zachowaniem wszelkich formalności, przez całą kapitułę był wybranym, a później, drogą zwyczajną, aby się mógł starać o potwierdzenie u papieża; co nim nastąpi, prosi tym czasem kapitułę aby go na kanonika przyjęła, za prezentą króla którą przy liście składa» ⁴⁾. Na ten list kapituła odpisała królowi i samemu Pacowi, że przyjmuje go do liczby kanoników, pod warunkiem, iż wykona przysięgę, a termin wyboru nowego biskupa naznaczyła na dzień 9 Września tegoż roku ⁵⁾.

Przed wyjazdem do Wilna na wybory, «Mikołaj Stefan Pac, nominat biskup i kanonik Wileński, mając

¹⁾ Vol. leg. V str. 46 (wyd. now.).

²⁾ 1670 Września 9 w Warszawie. (M. Lit. Ks. Zap. 136 dok. 6 f. 9 odw.).

³⁾ Nominacja Paca nastąpiła między 22 Maja i 10 Lipca 1671 r.

⁴⁾ Przyałgowski. Żywoty Biskupów Wileńs. III 27.

⁵⁾ Tamże 28.

zamiar wyjechania na pewien czas do obcych krajów, poleca dobra swe Choroszczę i Ostrowną, opiece brata swego kanclerza Krzysztofa Paca; administratorami majątków tych naznacza krewnego swego Stanisława Lewickiego, podstolego Podlaskiego ¹⁾ i Krzysztofa Molskiego, podstarościego Starodubowskiego, a sukcesorem zaś, w razie śmierci swej, brata swego kanclerza Paca ²⁾. Pac przyjechał do Wilna już jako kleryk w ubiorze kanonicznym. Nadszedł dzień 9 Września; do sali posiedzeń, gdzie kanonicy byli zgromadzeni, wszedł Marcyjan Ogiński wojewoda Trocki, i złożył list królewski z d. 10 Czerwca, za Pacem pisany; po przeczytaniu tego listu, miał mowę pochwalną rodu Paców i świetnych zasług kandydata, którą tak wzruszył kanoników, iż wybrali Paca na biskupa Wileńskiego, z warunkiem tylko, jeżeli uzyska potwierdzenie papieża ³⁾. Odbywając więc w Wilnie posiedzenie jesiennej generalnej kapituły, które w tym roku trwało przez cały Październik, i wzięwszy od kapituły i króla zalecające listy, ruszył Pac do Rzymu w końcu 1671 r. ⁴⁾. Papież Klemens X mile go przyjął i mianował go swoim prałatem domowym, księżęciem Watykanu, sekretarzem obojga kancelaryi łaski i sprawiedliwości, i kawalerem złotego krzyża laterańskiego ⁵⁾. Rok cały trwała podróż biskupa Paca; na początku 1673 r. już jest na sejmie Warszawskim, który «Mikołaja Stefana Paca, biskupa Wileńskiego» wyznacza do trybunału skarbowego W. Ks. Lit. ⁶⁾. Z sejmu biskup pośpieszył do Wilna; po drodze zatrzymał się w Choroszczy, z kąd wysłał swoich ekonomów i komisarzy dla objęcia

¹⁾ Matką jego była Raina Wołłowiczówna siostra biskupa Eustachego Wołłowicza.

²⁾ 1671 Sierpnia 25. (M. Lit. Ks. Zap. 136 f. ostatnie).

³⁾ Przyałgowski III 28—29.

⁴⁾ Tamże 29.

⁵⁾ Niesiecki VII 230.

⁶⁾ Vol. leg. V f. 140.

dóbr i kluczów biskupich. Kapituła widząc w breve, które jej Pac przedstawił, wyraźną wolę papieża, zgodziła się z dóbr tych ustąpić; gdy jednak przyszło do podania inwentarzów i rachunków z lat przeszłych iskra niezgody wybuchła. Kapituła przyznawała Pacowi rząd w rzeczach doczesnych, w duchownych zaś, jako jeszcze niekonsekrowanemu, takowego wzbraniała. Całe prawie biskupie życie Paca jest jedną kłótnią. Spór między kapitułą i biskupem zaszedł tak daleko, iż kapituła, wypisawszy wszystkie swe skargi i zarzuty na biskupa, postanowiła sprawę swą odnieść do samego papieża i w tym celu dwóch członków swoich wysłała do Rzymu ¹⁾.

Tymczasem biskup Pac na konfederacji generalnej Warszawskiej w Styczniu 1674 r. wyznaczonym został na komisarza do zrewidowania skarbu W. Ks. Lit. ²⁾, a także do rady przybocznej prymasa ³⁾; w tymże roku podpisał artykuły pactów konwentów ⁴⁾ i elekcję nowego króla ⁵⁾. W 1676 r. Pac biskup Wileński, nabył za 15,000 złp. od Samuela Jana Oborskiego, sędziego ziemskiego Kowieńskiego, majątek Boreciany ⁶⁾; a w Listopadzie, na sejmie koronacyjnym, podpisał jurament królewski praw i przywilejów ⁷⁾ i wyznaczonym został ponownie do trybunału skarbowego W. Ks. Lit. ⁸⁾. Na początku 1678 r. nabył majątność Czabiszki, w województwie Wileńskim. Majątek ten, nieboszczyk Aleksander Naruszewicz, kasztelan Żmudzki, jeszcze w 1642 r. puścił w zastaw księdzu Wojciechowi Żabińskiemu, kanonikowi Wileńskiemu. Ten umierając

¹⁾ Przyałgowski III f. 30, 31—33 i 38.

²⁾ Vol. leg. V f. 211.

³⁾ Tamże f. 212 i 239.

⁴⁾ Tamże f. 275.

⁵⁾ Tamże f. 279.

⁶⁾ 1676 Lipca 20. (M. Lit. Ks. Zap. 140 f. 1 i 2).

⁷⁾ Vol. leg. V f. 334.

⁸⁾ Tamże f. 418.

przekazał swe prawa stryjowi swemu biskupowi Jerzemu Tyszkiewiczowi, który nabywszy od kredytorów Naruszewicza rozmaite pretensyje, miał na Czabiskach ogółem sumę złp. 106,855. Kapitał ten, po biskupie Tyszkiewicz, spadł na synowców jego: Teodora, starostę Niehorelskiego, Władysława krajczego W. Ks. Lit., i Eustachego podkomorzego Brzeskiego—Tyszkiewiczów, braci rodzonych. Z tych dwaj bracia przelali swe prawa na trzeciego Teodora, który odprzedał je Mikołajowi Stefanowi Pacowi, biskupowi Wileńskiemu. W akcie tym znajduje się wzmianka o jednoczesnem umorzeniu pretensyi do Czabisk, Maryjanny Anny Ogińskiej, Michałowej Masalskiej, chorążyniej Grodzieńskiej¹⁾. W końcu 1678 r. na sejmie biskup Pac wyznaczony jako deputat do boku królewskiego²⁾. W krótko potem sejm pozwała Pacowi, biskupowi Wileńskiemu, a także Michałowi Pacowi, wojewodzie Wileńskiemu i hetmanowi, dla poratowania zdrowia na ustawicznych Rzplitej usługach utraconego, wyjechać extra regnum do Cieplie³⁾. Biskup jednak nie prędko wybrał się w drogę. Potrzebując pieniędzy oddaje w zastaw w Lutym 1679 r. majątność Borciany, w powiecie Kowieńskim, kanonikowi Wileńskiemu i sekretarzowi duchownemu królewskiemu, księdzu Wojciechowi Izdebskiemu i synowcom jego, Mikołajowi strażnikowi Smoleńskiemu i Kaźmierzowi, Izdebskim⁴⁾. Interesa majątkowe biskupa nie musiały być w ogóle świetne. Dowodzi tego sprawa biskupa z Wiktorynem Wincentym Łyszczyńskim o zastawioną infułę biskupią, sadzoną perłami i drogiemi kamieniami. Dekretem, nakazano Łyszczyńskiemu, który sumę zastawną złp. 3,000 odebrał, zwrócić infułę do Rogowa majątku biskupa⁵⁾.

¹⁾ 1678 Marca 21 Wilno. (M. Lit. Ks. Zap. 141 f. 43).

²⁾ Vol. leg. V f. 551.

³⁾ Tamże f. 632.

⁴⁾ 1679 Lutego 24 Grodno. (M. Lit. Ks. Zap. 139 f. 148).

⁵⁾ 1679 Czerwca 8. (Akt Sądu Ziems. Grodzieńskiego Ks. 1671—79 r. f. 958 druk. Akty Wileńs. I 367).

Podówczas właśnie doniesiono biskupowi z Rzymu, że dwaj kanonicy, którzy z Wilna przyjechali, oczernili go i cały dom Paców przed papieżem i że z tego powodu konsekracyja jego odłożoną została¹⁾. Zdawszy więc rządy dyjecezyi ks. kanonikowi Ossowskiemu, biskup, na wiosnę 1679 r., wyjechał do Cieplie a z tamąd do Rzymu, gdzie od papieża Inocentego XI uzyskał pozwolenie rządzenia nadal dyjecezyją Wileńską. Co zaś do konsekracyi, to papież w liście do króla radził poczekać do czasu aż śledztwo, w sprawie biskupa z kapitułą, się odbędzie²⁾. Podczas nieobecności biskupa kapituła Wileńska, w skutek intryg Kaźmierza Paca biskupa Żmudzkiego, usunęła ustanowionego przez biskupa zastępcę i zmusiła ks. Wołłowicza do przyjęcia rządów dyjecezyi. Pałace biskupie zajął Kaźmierz Pac biskup Żmudzki³⁾. Biskup Mikołaj Pac, po powrocie z zagranicy, w Październiku 1679 r., dzięki poparciu ze strony Rzymu, mógł przywrócić porządek i ustalić chwilowo utracone znaczenie⁴⁾.

Z czasem spory ustały; biskup-nominat, otrzymawszy bullę z Rzymu, doczekał się nareszcie konsekracyi, która w 1681 r. przez legata papieskiego Pallaviciniego dokonana została⁵⁾. Odtąd biskup Pac spokojnie sprawował rządy swej dyjecezyi. W 1683 r. zapisał kapitulę Wileńskiej majątek Czabiszki, który nabył od suksesorów biskupa Tyszkiewicza, również pałac w Warszawie przy ulicy Długiej, nabyty od podkanclerzego Michała Radziwiłła i żony jego Katarzyny z Sobieskich⁶⁾. Przeżył biskup Pac dwóch znakomitych mężów swej rodziny, hetmana i kanclerza; umarł 8 Maja 1684 r. w Rudawie pod Gro-

¹⁾ Przyałgowski III 39.

²⁾ Tamże 43.

³⁾ Tamże 45.

⁴⁾ Tamże f. 50.

⁵⁾ Niesiecki VII 229—230.

⁶⁾ 1683 Czerwca 17 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1684 r. Nr. 230 i 231).

dnem, w majątku siostrzenicy swej Mniszchowej, pochowany w Wilnie w katedrze ¹⁾. Spadek po nim dostał się Mniszchowi wojewodzie Wołyńskiemu, mężowi Chodkiewiczówny siostrzenicy biskupa ²⁾.

Mikołaj Stefan Pac przed wstąpieniem do stanu duchownego był żonatym. Żoną jego, jak wzmiankowaliśmy wyżej, była Teodora Zofia Tryznianka, córka Adama Tryzny, dziedzica Ołdowa i kniaźny Halszki Druckiej Horskiej ³⁾. Pacowa była bliską krewną (przez matkę) Zofii z Druckich Horskich Chodkiewiczowej, wojewodziny Wileńskiej ⁴⁾, a rodzoną siostrą księdza Kaźmierza Klemensa Tryzny, starszego monasteru Wileńskiego, i zarazem dziedziczką majątku Dziedziłowicz ⁵⁾. Pierwszym jej małżonkiem był Jan Swołyński, marszałek Oszmiański, który umierając w 1644 r. zapisał jej dobra Daniuszewo ⁶⁾. Już w 1650 r. występuje jako żona Mikołaja Stefana Paca, naówczas tylko starosty Krzyczewskiego ⁷⁾. Na żądanie męża zgodziła się we Wrześniu 1669 r. na jego wstąpienie do stanu duchownego i przed Aleksandrem Sapiehą biskupem Wileńskim uwolniła go od stanu i przysięgi małżeńskiej ⁸⁾. Zeznanie to uczynione przed biskupem było naówczas formalnym rozwodem. To też pomimo tego, że Mikołaj Stefan Pac został na początku następnego roku kasztelanem Wileńskim, jego była małżonka występuje do końca życia jako «wojewodzina Trocka». Myli się

¹⁾ Przyałgowski III 63—64.

²⁾ Tamże i Akt Tryb. Główn. 1689 r. Nr. 420.

³⁾ Akt Tryb. Główn. 1668 r. Nr. 103; 1683 r. Nr. 401; 1684 r. Nr. 230 i 231 i 1689 r. Nr. 468 i 471.

⁴⁾ Patrz wyżej str. 174.

⁵⁾ 1693 Czerwiec 21 w Wilnie. (Akt Tryb. Główn. 1693 r. Junia 22 f. 995).

⁶⁾ Patrz wyżej str. 174 i niżej str. 185—187.

⁷⁾ Tamże str. 175.

⁸⁾ Tamże str. 178.

Przyałgowski twierdząc, iż po rozwodzie «przez kilka lat mieszkała w Pierszajach do stołowych dóbr biskupich należących; że później wstąpiła do kłostu pp. Benedyktynek u Św. Katarzyny w Wilnie, gdzie przykładnie się prowadząc miała być na przełożoną wybrana, lecz się papież nie zgodził; z tego więc powodu z gorączki umarła» ¹⁾. Długi szereg aktów w których ona występuje przeczy temu jak najzupełniej.

W 1676 r. Teodora Zofia Tryznianka Pacowa, wojewodzina Trocka, pierwszego małżeństwa Janowa Swołyńska, marszałkowa Oszmiańska, dostaje glejt oswoładzający ją na sześć miesięcy od bannicyi uzyskanej na nią przez Marcina Polskiego, ciwuna Birżyniańskiego ²⁾. Następnie Andrzej Kossakowski, stolnik Miński, wyrabia bannicyję na Teodorę Zofię Tryzniankę «bywszą Mikołajową Stefanową Pacową, wojewodzina Trocką» o sprzeciwieństwo w wypłacie 180 złp. dekretem trybunalskim na niej przysądzonych ³⁾.

W 1678 r. też Teodora Zofia Tryznianka, z pierwszego ślubu Swołyńska, marszałkowa Oszmiańska, następnie Mikołajowa Stefanowa Pacowa, wojewodzina Trocka, dostaje dwie sublewacyje: na bannicyję uzyskaną na niej, zaocznym dekretem, przez Stanisława Dymitra Wyszomirskiego, miecznego Mścislawskiego ⁴⁾ i na drugą bannicyję na nią, przez stolnika Mińskiego Andrzeja Kossakowskiego, wyniesioną ⁵⁾. W 1685 r. też Pacowa ma sprawę z Chreptowiczami, podkomorzycami Nowogrodzkiemi, Stanisławem, Krzysztofem, Księdzem Kaźmierzem, Adamem-Michałem i Władysławem, o dług 8,000 złp., i w skutek niedopuszczenia

¹⁾ Przyałgowski Żywoty biskupów Wileńskich III 27.

²⁾ 1676 Marca 30. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 161).

³⁾ 1676 Maja 6. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 152 f. 101 dok. 63).

⁴⁾ 1678 Sierpnia 20. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 152 f. 338 dok. 190).

⁵⁾ Pod tą samą datą i tamże f. 350).

odprawy tego długu na majątku Sienno, w województwie Nowogrodzkim, wyrabia na nich bannicyję ¹⁾. Chreptowicze uzyskują jednak u króla pozwolenie na wznowienie tej sprawy, a jednocześnie i bannicyję na Teodorę Pacowę, wojewodzinę Trocką ²⁾. W końcu tegoż roku nowe dwie bannicyje spadły na Teodorę Zofję Tryzniankę Pacowę, wojewodzinę Trocką: pierwsza w sprawie z Teodorem Karolem Druckim Horskim podkomorzym Mińskim, którego w majątku swym Daniuszewie niedopuszcza do egzekucyi summy złp. 3,500—dekretom trybunalskim przysądzonej ³⁾; a druga w sprawie z Kaźmierzem Mickiewiczem podstarościm Oszmiańskim, o niesłuszne zebranie 10 wozów siana pod Rudnią, przez czeladnika Mickiewicza, Jana Bertowskiego ⁴⁾. Ze swej strony wojewodzina Trocka uzyskuje w 1688 r. ponowny list bannicyjny na Chreptowiczów ⁵⁾, a w 1689 r. na Kaźmierzu Mickiewicz podstarościm Oszmiańskim i małżonce jego Barbarze Komarównej, sędziance ziemskiej Oszmiańskiej za sprzeciwieństwo w odprawie, w majątku ich Żodziszkach, summy złp. 1,580 jej przysądzonej ⁶⁾. Jednocześnie Pacowa wyrabia jeszcze bannicyję na Stanisławie Niewiarowskim, staroście Budowieckim, Kaźmierzu Rymszy, i Kaźmierzu Więckowiczu, podstolim Trockim, za sprzeciwieństwo przy odprawie w majątności Chocianowiczach i siole Małyszewie, summy 1,180 złp., jej dekretem trybunalskim przysądzonej ⁷⁾. W tymże 1689 roku Teodora Zofija z Tryznów Pacowa, wojewodzina Trocka, odzie-

¹⁾ 1685 Marca 9. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 165 f. 677—78).

²⁾ 1685 Czerwca 23. (Tamże Ks. 163 f. 639/502).

³⁾ 1685 Grudnia 29. (Tamże Ks. 295 f. 310).

⁴⁾ 1685 Grudnia 30. (Tamże f. 466).

⁵⁾ 1688 Marca 11. (Tamże Ks. 168 f. 658 dok. 258 i 259).

⁶⁾ 1689 Marca 29. (Tamże Ks. 155 dok. 253 f. 636).

⁷⁾ 1689 Marca 29. (Tamże f. 639 dok. 254).

dziczony po pierwszym swym mężu, Janie Swołyńskim marszałku Oszmiańskim, zmarłym w 1644 r., majątek Daniuszewo, sprzedaje Michałowi Koszczycowi, pisarzowi ziemskiemu Wileńskiemu ¹⁾. Jeszcze w tym samym roku wielbny ojciec Piotr Tołokoński Paszkiewicz, starszy czerniec, wspólnie z czerncami, zakonnikami reguły Św. Bazylego, monasteru bratskiego przy cerkwi Św. Ducha w Wilnie, również Roman Szyszko skarbnik Połocki i Andrzej Kołodzieżyński regent ziemski Wileński, jako starostowie tego bractwa, imieniem całego bractwa, zapozwali Teodorę Zofję Tryzniankę Mikołajową Pacowę, wojewodzinę Trocką i Stanisława Kaźmierza Niewiarowskiego starostę Budowieckiego, o to, że wielbny ojciec Tryzna nominat Białoruski, zawiódł był bractwu Wileńskiego monasteru Św. Ducha, prawem zastawnem, w summie 26,000 złp., Chocianowicze, który to majątek wojewodzina wspólnie z Niewiarowskim gwałtownie bractwu odjęli. Sprawa wytoczyła się przed Trybunał Główny, który dekretem z d. 21 Maja 1688 r. bractwu oprócz Chocianowicz jeszcze złp. 8,300 z majątku Pacowej Ołdowa, za straty i krzywdy bractwu poczynione, przysądził; wojewodzina i Niewiarowski niedopuszcili do odprawy tej summy w skutek czego wyniesiono na nich bannicyję, na którą pozwani otrzymali sublewacyję i uzyskali nowy termin do rozpatrzenia tej sprawy ²⁾. W 1690 r. wojewodzina Trocka Zofija Teodora Tryznianka Pacowa ma sprawę ze Stanisławem Niewiarowskim, starostą Budowieckim, Kaźmierzem Rymszą i Kaźmierzem Więckowskim, podstolim Trockim, na których już w 1689 r. za okazane sprzeciwieństwo w majątkach ich Chocianowiczach i Małyszewie, przy odprawie należności Pacowej przysądzonej, uzyskała była bannicyję. Od tego wyroku zaocznego pozwani uzyskali sublewacyję i odłożenie

¹⁾ 1689. (Akt. Tryb. Główn. 1689 r. Nr. 468 po 471).

²⁾ 1689 Maja 2. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 155 f. 647).

sprawy do sądów asesorskich, w 1690 r. w Wilnie zasiadać mających¹⁾. W 1693 r. Pacowa, wojewodzina Trocka, wyrabia glejt i sublewacyję przeciwko bannicy wyniesionej na nią przez ojca Piotra Tołokońskiego Paszkiewicza, starszego monasteru przy cerkwi Św. Ducha, zakonników i całe bractwo klasztoru Wileńskiego Św. Ducha, wyznania dyzunickiego²⁾. W 1694 r. Pacowa, wspólnie z Władysławem Tryzną, uzyskują glejt przeciwko bannicy Stanisława Niewiarowskiego, starosty Budowieckiego³⁾, a w 1695 r. Teodora Tryznianka Pacowa, wojewodzina Trocka, wspólnie z Władysławem Tryzną stolnikiem Wołkowyskim, Bogumiłą z Wróblewskich Andzejową Tryzną i Halszką Tryznianką, Mikołajową Smogorzewską, — uzyskują glejt przeciwko bannicy wyniesionej na nich przez Stefana Władysława Niewiarowskiego, stolnika Lidzkiego⁴⁾.

Na tem kończą się wiadomości o życiu Teodory Zofii z Tryznów Pacowej. Musiała umrzeć bezpotomnie w ostatnich latach XVII wieku.

49. Zofija Pacówna, córka Stefana Paca podkanclerzego (Nr. 27) i Anny Marcyjannelli Rudominianki-Dusiatskiej, urodziła się w Prenach 18 Października 1618 r.⁵⁾. Mając zaledwie lat 15, zaręczoną została, 24 Lipca 1633 r., Mikołajowi Kiszce wojewodzie Mścisławskiemu⁶⁾, człowiekowi już podeszłych lat. Małżeństwo to jednak nie doszło do skutku, a w kilka lat później, 9 Lipca 1636 r., Zofija, «za kooperacyją kanclerza Radziwiłła», zmówioną została Janowi Kaźmierzowi Chod-

¹⁾ 1690 Maja 30. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 173 f. 661 dok. 372).

²⁾ 1693 Lipca 21. (M. Lit. Ks. Zap. 147 f. 261).

³⁾ 1694 Maja 15. (Tamże Ks. 146 f. 911).

⁴⁾ 1695 Lutego 15. (Tamże Ks. 145 f. 415).

⁵⁾ Nadpis na nagrobku w Brzostowicy, druk. Kossakowski Monografije III str: XII—XV.

⁶⁾ Radziwiłł I 171.

kiewiczowi, naówczas koniuszemu W. Ks. Lit.¹⁾. Ślub odbył się w Wilnie, 31 Sierpnia 1636 r.²⁾. Na drugi dzień po ślubie młodzi małżonkowie, Jan Kaźmierz Chodkiewicz i Zofia Pacówna, kwitują rodziców z otrzymania posagu³⁾. Jan Kaźmierz Chodkiewicz, z koniuszego, został 3 Kwietnia 1646 r. kasztelanem Wileńskim⁴⁾, na którym to urzędzie umarł w Królewcu 13 Czerwca 1660 r.⁵⁾. Wdowa po nim Zofija Pacówna przeżyła go o kilka lat; zmarła 18 Sierpnia 1665 r.⁶⁾ i pochowaną została 24 Listopada tegoż roku obok męża w Brzostowicy⁷⁾.

Chodkiewiczowie mieli czworo dzieci. Dwaj synowie Karol i Michał zmarli prawie jednocześnie w Warszawie w Listopadzie 1652 r.; z dwóch córek, starsza Anna, jeszcze za życia rodziców, wydana została za Jerzego Wandalina z Wielkich Kończyc Mniszcha, starostę Sanockiego i Szczerzeckiego⁸⁾. Młodszej córce Teresie, rodzice testamentem wyznaczyli opiekunów: kanclerza Paca i Mikołaja Stefana Paca wojewodę Trockiego. Stosownie do życzenia matki, Teresa Chodkiewiczówna do zamążpójścia, miała się znajdować przy kanclerzu. Majątek zaś jej miał pozostawać w rękach szwagra jej, Mniszcha, który, stosownie do układu za-

¹⁾ Radziwiłł I 320.

²⁾ Tamże 325. Na ten ślub panegiryk; «Campus Martis & Palladis in quo ille perillustri sponso D. D. Joanni Casimiro Chodkiewicz Regii Stabuli M. D. Lit. praefecto etc. ista perillustri sponsae Dnae D. Sophiae Paciae J. D. Stephani Pac vicecancellarii M. D. Lit. etc. et illustrissimae D. Annae Marianicillae Rudominiae etc. ad festam nuptiali proponit et offert. Per Boguslaum Sluska palatinid. Minsc. etc. Vilnae typis Acad. S. J. A. D. 1636».

³⁾ 1636 Września 1. (M. Lit. Ks. Zap. 107 f. 174).

⁴⁾ M. Lit. Ks. Zap. 121 f. 93.

⁵⁾ Nadpis na nagrobku druk. Kossakowski Monografije III dod. str. IX—XII.

⁶⁾ Tamże.

⁷⁾ Tamże.

⁸⁾ Tamże.

wartego w Listopadzie 1665 r. z opiekunami, miał używać intraty na spłacenie ciężących na tym spadku długów ¹⁾. Spadek ten składający się z majątności Brzostowica Wielka i Rudawa z folwarkiem Popławce, Mniszech puścił w dzierżawę Mikołajowi Stefanowi Pacowi, wojewodzie Trockiemu, za sumę roczną złp. 21,000. Mikołaj Pac dobra te subarendował Stanisławowi Masalskiemu, podkomorzemu Grodzieńskiemu ²⁾. Gdy jednak Teresa Chodkiewiczówna wyszła za Jana Dobrogosta Krasieńskiego, starostę Łomżyńskiego, Pac przelewa na nich dzierżawne swe prawa na Rudawę ³⁾, z czego ci ostatni Paca kwitują ⁴⁾. Podobny układ co do Brzostowicy słał między Mniszchami, Pacem i Masalskim ⁵⁾.

50. Katarzyna Pacówna, córka Stefana Paca, podkanclerzego (Nr. 27) i Anny Rudominianki, w 1655 pod imieniem Marjanelli wstąpiła do klasztoru Sw. Klary w Kownie, gdzie umarła w 1664 r. ⁶⁾. Brat jej kanclerz Pac w testamencie spisany 1665 r. poświęca jej następujący ustęp: «Na majątnościach Jeznieńskiej i Swintynickiej jest summa posagowa zeszłej siostrze mej pannie Katarzynie Marianelli zakonnicy Świętej

¹⁾ 1665 Listop. 27. List assekuracyjny kanclerza Paca, Mniszechowi staroście Sanockiemu przyznany 3 Stycznia 1667 r. (M. Lit. Ks. Zap. 135 dok. 121).

²⁾ 1667 r. List arendowany od Mikołaja Paca Stanisławowi Masalskiemu. (M. Lit. Ks. Zap. 135 dok. 170).

³⁾ 1668 Kwietnia 25 Swisłocz. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 289 f. 201 i 203).

⁴⁾ M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 289 f. 187.

⁵⁾ Tamże f. 189.

⁶⁾ Daty wstąpienia do zakonu i śmierci wyjęte z ksiąg metrycznych kościoła Klarysek w Kownie. Musiała jednak wstąpić do zakonu wcześniej, gdyż już jako «zakonnica w Kownie» wpisana 1644 r. do pomownika w Supraślu (Wileńs. Zbiór rękopism. str. 153) a prawdopodobnie 1655 r. wykonała ostateczne śluby.

Klary w Kownie, a po zejściu jej klasztorowi tamednemu należna, od której wyderkał co rok po zł. 500 płaciłem i teraz płacę; którą sumę, ten kto dzierżącym będzie tej majątności wypłacać klasztorowi Kowieńskiemu winien będzie. A że od początku «hostilitatis» w r. 1655 aż do roku 1663 r. ta summa dorocznie nie jest oddawaną, bo też same Kowno i Jezno moje, i okolica tamedzna, w ręku Moskiewskim zostawały, JM. panna Naruszewiczówna, starsza konwentu tego, widząc sama słusność, i spaloną przez nieprzyjaciół majątność, obieciała się tego interesu za przeszłe «hostilitatis» czasy nieupominać u mnie, tak i tym testamentem pilno proszę JM. panien tego klasztoru, aby sukcesorów moich nie przywodzili do płacenia wyderkału za te lata, «hostilitatis», od czego i prawo świeże uwolniło nas konstytucją 1658 r. Jakem począł z Jezna, po zniszczeniu i spaleniu majątności, brać jakąkolwiek intratę, zarazem ten wyderkał płacić począł» ¹⁾.

51. Anna Pacówna, córka Stefana Paca podkanclerzego (Nr. 27) i Anny Rudominianki; wydana przez braci, już po śmierci rodziców ²⁾, za *Fryderyka Sapiehy, starostę Grodzieńskiego i Ostryńskiego* (od 1647 r. wojewodę Mścisławskiego). Ślub musiał nastąpić w 1644 r. ³⁾. Anna wniosła mężowi w posagu 60,000 złp. gotówką i 40,000 złp. w złocie, srebrze i klejnotach. Fryderyk Sapieha zaś zapisał małżonce swej złp. 200,000 — na majątkach swych Bystreji, Hłazomiczach, Korniuszowie, Ostrownie i Horodnie ⁴⁾.

¹⁾ Testament Paca kanclerza 1665 r.

²⁾ Tamże; patrz niżej str. 192.

³⁾ Matka jej umarła w końcu 1643 r. a już w 1644 r. dla pomownika Supraślskiej ławry wpisani dzieci podkanclerzego Paca a między nimi «Anna starościna Grodzieńska i Ostryńska» (druk. Rękopism. Wileńs. Publ. Bibl. str. 153).

⁴⁾ Testament Kanclerza 1665 r. i w Aktach Tryb. Główn. 1684 r.; ob. wyżej.

Nadto w Marcu 1646 r. ceduje jej, za konsensem królewskim, starostwo Ostryńskie¹⁾. Fryderyk Sapieha umarł bezpotomnie w 1650 r.²⁾. Zaraz po jego śmierci 4 Maja 1650 r. król nadał po nim folwark Molatycze Samuelowi Prażmowskiemu. Wdowa jednak Sapiehy, Anna Pacówna, Frydrychowa Sapieżyna, wojewodzina Mściławska, Grodzieńska i Ostryńska starościna, nie dopuściła Prażmowskiego do posesyi Molatycz, na zasadzie, iż ten folwark jest przyległością starostwa Ostryńskiego. Powstała z tego powodu sprawa przed królem, który prawa wojewodziny Mściławskiej przyznał i przy Molatyczach ją zachował³⁾. W Lutym 1652 r. też wojewodzina Mściławska, ma sprawę z dworzaninem królewskim Janem Załuskim o majątek Sliżyki, którą król z powodu nie zawezwania wszystkich uczestników odkłada⁴⁾.

Anna z Paców Sapieżyna zmarła bezpotomnie w 1652 r.—W Grudniu tegoż roku brat jej chorąży Krzysztof Pac, otrzymał przywilej na starostwo Ostryńskie, z folwarkami Molatycze i Puhacze, w summie 5,000 złp. «po śmierci Anny Pacowny Sapieżynnej starościny Ostryńskiej do dyspozycji królewskiej przypadłe»⁵⁾. Majątek jej wynoszący złp. 200,000—dostał się braciom Krzysztofowi i Mikołajowi Stefanowi, o czym kanclerz w testamencie swym 1665 r. wspomina tymi słowy: «Po śmierci rodzonej mej, jako bezpotomnie i bez testamentu zmarłej, spadły jej dobra jure successionis naturalis na nas braci, którzyśmy rodzoną naszą wyposażyli i za mąż wydali, to jest 100,000 złp. na Jmc. pana wojewodę Trockiego i drugie zł. 100,000 na mnie;

¹⁾ 1646 Marca 19 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 119 dok. 58).

²⁾ Radziwiłł II 422.

³⁾ 1650 Sierp. 29. Wyrok królewski. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 127 f. 219/193. odw.).

⁴⁾ 1652 Lutego 1. (Tamże Ks. 127 f. 429/198 odw.).

⁵⁾ 1652 Grudnia 26. Wysokie. (M. Lit. Ks. Zap. 128 f. 132 odw.).

w której summie, z równego między nami działu, przypadły na stronę Jmc. pana wojewody: Ostrowno, Bystreja i połowa Horodni; na moją zaś: Korniuszów, Hłazomicze i druga połowa Horodni. Póki tedy Jmc. panowie successorowie dóbr tych, którym wieczność służy, to jest panowie Tryznowie, Korsakowie i Komorowscy (po siostrach Fryderyka Sapiehy) nie oddadzą nam summy 200,000 złp. póty przychodzić ad possessionem tych dóbr nie mogą, według zapisów zastawnych rodzonej mej służących»¹⁾. Sprawę tę, o sukcesyję po Sapieżynie wojewodzinie Mściławskiej z successorami sióstr Sapiehy, zakończyła kanclerzyna Pacowa ugodą 1684 r.²⁾. Sukcesyja ta po kanclerzu przeszła na Kaźmierza Paca kawalera Maltańskiego,—a po biskupie, na Mniszcha wojewodę Wołyńskiego³⁾.

52. Jan Samuel Pac, syn Samuela Paca chorążego W. Ks. Lit. (Nr. 28) i Petronelli Tryznianki. Już 27 Stycznia 1627 r. król udziela «przywilej Janowi Pacowi na wioski w Mozyrskim powiecie Jakimowicze, Kozłowicze, Berezowicze i w Rzeczyckim powiecie na wieś Horoszków, które trzymał nieboszczyk ojciec jego Samuel Pac chorąży ziemski, z naznaczeniem Stefana Paca, referendarza i pisarza, opiekunem Jana do dojrzenia lat»⁴⁾.

W młodym jeszcze wieku Jan Samuel Pac, będąc dworzaninem pokojowym JKM., z sejmu 1638 r., wyznaczonym został w liczbie komisarzy do rozgraniczenia województw Smoleńskiego i Czernichowskiego⁵⁾. W krótko potem wstąpił w związki małżeńskie z *Krystyną Sapieżanką starościanką Orszańską*, rodzoną siostrą Anny

¹⁾ Testament kanclerza 1665 r.

²⁾ 1684 Stycznia 20. (Akt. Tryb. Główn. 1684 r. Nr. 283).

³⁾ Akt Tryb. Główn. 1689 r. Nr. 420.

⁴⁾ 1627 Stycznia 27 w Warszawie. (M. Lit. Ks. Zap. 102 f. 3).

⁵⁾ Vol. leg. III f. 952.

Sapieżanki Stanisławowej Naruszewiczowej refendarzowej i pisarzowej W. Ks. Lit. Obie siostry, w assystencji małżonków swych, uskuteczniają 1 Marca 1641 roku w Woroncowiczach, prawdopodobnie zaraz po ślubie Paców, dział odziedziczonych wspólnie, po ojcu Aleksandrze Dadzibogu Sapieże staroście Orszańskim i Czeczerskim, majątków Ostrowny i Woroncowicz. Naruszewiczom dostała się Ostrowna, z obowiązkiem dopłacenia 11,500 złp. Krystynie Pacowej, która wzięła Woroncowicze¹⁾. Nadto Jan Pac, z małżonką swą, pokwitowali Stanisława Naruszewicza z arendy majątności Woroncowicz, którą on od 1637 r. do zamążpójścia Pacowej, trzymał w dzierżawie od opiekunów Anny i Krystyny Sapieżanek starościanek Orszańskich, Krzysztofa Chodkiewicza kasztelana Wileńskiego i Kaźmierza Leona Sapiehy marszałka nadwornego²⁾.

Otrzymałszy przywilej na starostwo Paryckie, Jan Samuel Pac starosta Parycki, wyrabia konsens 1645 r., na cessionę tegoż starostwa małżonce swej Krystynie Sapieżance³⁾. W tymże 1645 r. Hryhory Piotrowski stolnik Nowogrodzki, wyrabia bannicyję na Jana Samuela Paca, dworzanina pokojowego JKM., za niedopuszczenie, w majątku Kiwaczycach, egzekucyi długu 16,100 kop groszy, wyrokiem trybunału na nim przysądzonych⁴⁾. W 1648 r. Jan Samuel Pac brał udział w wojnie Kozackiej, podczas której własnym kosztem utrzymywał żołnierzy⁵⁾. Prawdopodobnie przed 1650 r. stracił małżonkę Krystynę z Sapiehow. Na

¹⁾ 1641 Marca 1. (M. Lit. Ks. Zap. 115 f. 216 odw. dokum. 98).

²⁾ 1641 Marca 1. (Tamże f. 218 odw. dok. 99).

³⁾ 1645 Marca 15. (Tamże Ks. 119 dok. 83). Do starostwa Paryckiego należały natenczas folwarki i wsie: Zdudicze, Czerkowicze, Szaciłki, Połoczow, Lipniki, Czernin, Sekerycze i Knysewicz.

⁴⁾ 1645 Marca 28. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 108 f. 318 odw.).

⁵⁾ Niesiecki Herbarz VII 228.

jej pogrzebie miał mowę Jan Karol Kopeć, późniejszy wojewoda Połocki¹⁾. Krystyna Pacowa będąc bezdzietną zapisała część Woroncowicz mężowi; w tymże 1650 r. Jan Samuel Pac chorążyc, sam bez żony, wydaje zastawne prawo na część majątku Woroncowicz Borejszom²⁾. W 1651 r. otrzymuje przywilej, na dobra Szerscin, Prysno i Lipnicze w powiecie Rzeczyckim po śmierci Samuela Łęckiego³⁾, a w następnym roku na wójtostwo Mohilowskie, po śmierci Jana Sanguszki, do dyspozycji królewskiej przypadłe⁴⁾. Obrany posłem na sejm Warszawski, który się zebrał w Lipcu 1652 r., Jan Samuel Pac wyznaczonym został komisarzem «do zatrzymania w służbie wojska»⁵⁾. Nadanie wójtostwa Mohilowskiego wciągnęło Paca w sprawę z Samuelem Stetkiewiczem kasztelanem Nowogrodzkim, który, po zgonie wójta Mohilowskiego Jana Sanguszki, niesłusznym prawem do possessyi tego wójtostwa przyszedłszy, wyrokiem królewskim w Grodnie 1653 r. zapadłym, od niego odsądzonym został; wójtostwo król chorążycowi Janowi Samuelowi Pacowi potwierdził⁶⁾, zezwalając mu dochodzić na Stetkiewicz strata przyczynionych przez nieprawne zajęcie tego wójtostwa⁷⁾.

Jan Samuel Pac umarł w tymże 1654 r. we Wrześniu, zostawszy na krótko przed swym zgonem podstolim

¹⁾ «Mowa na pogrzebie WJP. Krystyny z Sapiehow Pacowej chorążycowej W. Ks. Lit.» druk. Danejkowicz Swada Polska i Łacińska. I. Lublin 1745 r. Swada Kondolencyjna albo Miscellanea mów pogrzebowych str. 7).

²⁾ Akt Tryb. Główn. 1662 r. Nr. 416 i 417.

³⁾ 1651 Marca 6 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 125 f. 101).

⁴⁾ 1652 Maja 14 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 128 f. 66 odw.).

⁵⁾ Volum. leg. IV f. 377.

⁶⁾ 1653 w Grodnie. Dekret. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 127 f. 592 odw.).

⁷⁾ 1654 Lut. 21 Warszawa. (Tamże Ks. 122 f. 294 dok. 125).

W. Ks. Lit. ¹⁾). Już 19 Październ. 1654 r. «wójtostwo Mohilowskie post fata Jana Samuela Paca chorążycy» król nadaje Władysławowi Wołłowiczowi kasztelanowi Smoleńskiemu ²⁾, a we dwa lata później w Lipcu 1656 r. «folwark Horodnia pod miastem Orszą, po śmierci Jana Samuela Paca podstolego W. Ks. Lit. do dyspozycji królewskiej przypadły», otrzymuje Aleksander Czerejski ³⁾. Pogrzeb Paca podstolego, razem z pogrzebami Dominika Paca i Zenowicza marszałka Oszmiańskiego, odbył się dopiero 4 Sierpnia 1670 r. w kościele katedralnym w Wilnie. ⁴⁾

Jan Samuel Pac miał dwie żony. Pierwsza, Krystyna Konstancja Sapieżanka, córka Aleksandra Dądziboga Sapiehy, starosty Orszańskiego i Czeczerskiego i Elżbiety Chodkiewicz, poślubiona prawdopodobnie 1641 r., zmarła przed 1650 r. ⁵⁾. Drugą żoną podstolego Paca była Zofija Isajkowska ⁶⁾, która owdowiawszy po Pacu ponowiła związki małżeńskie; już w 1657 r. jest żoną Wiktoryna Konstantego Mleczka sędziego ziemskiego Żmudzkiego ⁷⁾, a następnie kaszte-

¹⁾ Aleksander Hilary Połubiński, mianowany podstolim po Lackim 11 Kwietnia 1654 r. (M. Lit. Ks. Zap. 129 f. 345), został pisarzem polnym po Frąckiewicz Radziwiłłskim, który zginął w bitwie pod Ciecierzycami 24 Sierpnia 1654 r. (Grabowski Ojczyście Spomniki. Kraków 1845 r. I 124); a że Pac już nieżył 19 Października 1654 r. (przypis następny) a więc nominacja jego na podstolostwo i śmierć nastąpiły między 24 Sierpnia a 19 Października 1654 r. O Pacu podstolim wsp. (M. Lit. Ks. Zap. 131 f. 114. Akt Tryb. Główn. 1679 r. Nr. 19 i Poczuć str. 119).

²⁾ 1654 Październ. 19 Grodno. (M. Lit. Ks. Zap. 129 f. 519).

³⁾ 1656 Lipca 12. (Tamże Ks. 131 f. 114).

⁴⁾ Poczuć Pamiętnik str. 119.

⁵⁾ Ob. wyżej.

⁶⁾ Miała być córką Piotra Karola Isajkowskiego łowczego W. Ks. Lit. i Anny Pac ? (Żychliński Złota księga I 214).

⁷⁾ Jako Mleczkowi występuje już w 1657 r. w testamencie z Ogińskich Zenowiczowej (Akty Wileńs. Arch. Komiss XII 575).

ana Żmudzkiego ¹⁾). Majatki swe Woroncowicze i Kiwaczyce Jan Samuel Pac zastawił był w sumie 30,000 złp. klasztorowi Św. Ducha w Wilnie. W 1678 roku Hetman Pac, spłaciwszy klasztorowi dług podstolego Paca, nabył te majątki ²⁾.

53. Dominik Kaźmierz Pac, syn Samuela Paca, chorążego ziemskiego (Nr. 28) i Petronelli Tryznianki. Wcześniej został star. Lubonickim. Już w 1645 r. Dominik Pac dzierżawca Lubonicki, dworzanin pokojowy JKM., otrzymuje konsens na oddanie w arendę komu zechce na lat 3, dzierżawę Lubonicką ³⁾. W następnym roku król udziela Waleryjanowi Stanisławowi Judyckiemu konsens na cessay folwarku Stołpiszcze, w powiecie Rzeczyckim, do starostwa Bobrujskiego należącego, «Dominikowi Kaźmierzowi Pacowi, dworzaninowi pokojowemu królewskiemu, synowi niegdy Samuela Paca chorążego ziemskiego» ⁴⁾. Dominik Pac, chorążyc W. Ks. Lit., wyznaczony 1653 r., z sejmu, do trybunału skarbowego W. Ks. Lit. ⁵⁾

Według Niesieckiego za młodu długo podróżował po obcych krajach. Podczas wojen Moskiewskich przez Kozaków wzięty do niewoli i do Moskwy uwiedziony, niewolnie tam osiadł i umarł ⁶⁾. Zgon ten musiał nastąpić w końcu 1665 r., albo na początku 1666 r., albowiem w połowie 1666 r. dobra Stołpiszcze po śmierci Dominika Paca, oddane zostały Janowi Zenowiczowi marszałkowi Oszmiańskiemu i małżonce jego Hilaryi Pacównie ⁷⁾. Również w 1667 roku Hilaryja

¹⁾ Akt Tryb. Główn. 1679 r. Nr. 19 i Akt Tryb. Główn. 1672 r. Lipca 15 Nr. 118.

²⁾ Akt Tryb. Główn. 1679 r. Nr. 119.

³⁾ 1645 Marca 15 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 119 dok. 85).

⁴⁾ 1646 Marca 22 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 121 dok. 73 i Ks. Zap. 122 f. 38 odw.).

⁵⁾ Vol. leg. IV f. 412.

⁶⁾ Niesiecki VII 228.

⁷⁾ 1666 Czerwca 24. (M. Lit. Ks. Zap. 132 f. 684 dok. 493).

Zenowiczowa odziedziczyła po śmierci brata swego Dominika Paca «obecnie zmarłego» summy na dzierżawach Paryckiej ¹⁾ i Lubonickiej ²⁾. Pogrzeb Dominika Paca odbył się, jednocześnie z pogrzebami brata Jana Samuela i szwagra Zenowicza, w katedrze Wileńskiej, dopiero 4 Sierpnia 1670 r. ³⁾.

54. Anna Pacówna, córka Samuela Paca chorążego (Nr. 28) i Petronelli Tryznianki, wydaną została za Marcyjana Wołłowicza. Już w Styczniu 1636 r. Marcyjan Hieronimowicz Wołłowicz dworzannin JKM., wspólnie z małżonką swą Anną Pacówną chorążanką W. Ks. Lit., mają sprawę z Jaroszem Wołłowiczem starostą Żmudzkim, i z Zofiją z Chodkiewiczów Pawłową Wołłowiczową podskarbiną nadworną W. Ks. Lit., jako opiekunką syna swego Ostafiego Kaźmierza Wołłowicza, o majątki spadłe na nich, po biskupie Wołłowiczu, i o majątek Mejszagołę we władaniu Marcyjana Wołłowicza zostający ⁴⁾. W kilka lat potem, w 1641 r., Marcyjan Wołłowicz pisarz ziemski Wileński, wspólnie z małżonką swą Anną Pacówną, mają sprawę z Aleksandrem Słuszką wojewodą Nowogrodskim, starostą Homelskim, o zajęcie Ostrowa Kowpin do majątku ich Bacunia należącego. Król назнача komisyję dla rozpatrzenia na miejscu przedstawionych obydwoma stronami dowodów ⁵⁾. Anna z Paców Wołłowiczowa zmarła w 1649 r. ⁶⁾, pozostawiając kilkoro

¹⁾ M. Lit. Ks. Zap. 135 dok. 246.

²⁾ Tamże dok. 245.

³⁾ Poczetnik Pamiętnik str. 119.

⁴⁾ 1636 Stycznia 14. Akt wniesiony do ksiąg ziemskich Wileńskich. (Dokum. oryginalny).

⁵⁾ 1641 Lutego 20 Warszawa. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 105 f. 811).

⁶⁾ «Herbowa Lilija na nieśmiertelną ozdobę grobu P. Anny Pacówny Wołłowiczowej pisarzowej ziem. Wileńskiej, przez Wawrz. Kaźm. Gawianowskiego Mackiewicza». Wilno dr. S. Trójcy. OO. Bazylianów. 1649 r.

dzieci. Z dzieci jej trzech synowie, daleko później bo w 1670 r., dzielili się majątkami spadłymi na nich «po rodzicach Marcyjanie Wołłowiczu pisarzu ziemskim Wileńskim i Annie Pacównie» ¹⁾; Jana Wołłowicza starostą Chwejdańskiego hetman Pac nazywa siostrzanem i zapisuje mu oprócz innych mniejszych zapisów, kamienicę w Wilnie ²⁾.

55. Hilaryja Pacówna, córka Samuela Paca, chorążego W. Ks. Lit. (Nr. 28) i Petronelli Tryznianki, już w 1643 r. była żoną Jana Zenowicza ³⁾ marszałka Oszmiańskiego, starosty Kiernowskiego. W 1666 r. król daje Janowi Zenowiczowi marszałkowi Oszmiańskiemu i małżonce jego Hilaryi Pacównie — dobra Stołpiszcze wakujące po śmierci Dominika Paca ⁴⁾. W następnym roku Jan z Bratoszyna Zenowicz marszałek Oszmiański, wyrabia dla małżonki swej, Hilaryi Zofii Pacówny, communicatio juris na dobra królewskie Czerniatycze ⁵⁾. W tymże 1667 r. Hilaryja Zenowiczowa starościna Kiernowska kwituje Aleksandra Połubińskiego, pisarza polnego W. Ks. Lit., z odebrania summy 4,000 złp. na dzierżawie Paryckiej. Summa ta za cesyją Piotra Tryzny i jego małżonki dostała się Samuelowi Pacowi i jego małżonce. Ta ostatnia przekazała ją synowi swemu Janowi, po którego śmierci przeszła na obecnie zmarłego brata Dominika, a po tym na siostrę jego Zenowiczową ⁶⁾. Dominik Pac miał również 700 kop na dzierżawie Lubonickiej, którą to sumę zapisał siostrze swej Hilaryi Pacównie Zenowiczowej,

¹⁾ 1670 Lipca 4. Widymus wydany 29 Paźdź. 1682 r. z ks. grodzkich ks. Żmudzkiego.

²⁾ 1675 Testament hetmana Paca.

³⁾ Panegiryk X. Wituńskiego «Radośny Grób» na pogrzeb Aleksandra Masalskiego wojewody Mińskiego 1643 r.

⁴⁾ 1666 Czerwca 24. (M. Lit. Ks. Zap. 132 f. 684 dok. 493).

⁵⁾ 1667 Warszawa. (Tamże Ks. 132 f. 856 dok. 625).

⁶⁾ 1667 Listop. 20. (Tamże Ks. 135 dok. 246).

marszałkowej Oszmiańskiej. Po śmierci chorążycy Dominika Paca, dzierżawa Lubonicka nadana została Kaźmierzowi Dowmont Siesickiemu kuchmistrzowi W. Ks. Lit. i małżonce jego Halszce Montygajłównie, których Zenowiczowa z odebrania powyższej summy kwituje ¹⁾.

Jan Zenowicz marszałek Oszmiański zmarł w 1670 roku ²⁾. Pogrzeb jego i jego szwagrów, Jana i Dominika Paców, odbył się jednocześnie 4 Sierpnia 1670 r. w katedrze Wileńskiej ³⁾. Wdowa po nim Hilaryja z Paców Zenowiczowa, dobra Woroncewice, które wspólnie z synami Marcyjana Wołłowicza wzięła w sukcesyji po braciach, sprzedaje 1671 r. hetmanowi Pacowi ⁴⁾. W kilka lat potem też Hilaryja z Paców, wdowa po Janie Zenowiczu marszałku Oszmiańskim, wspólnie z dziećmi swymi: Zofiją, żoną Jana Ignacego Leszczyńskiego podczaszego koronnego i Antonim Jerzym Zenowiczem, żonatym z Suzanną Niełojewską, sprzedają część swoją Postaw i Starego dworu z folwarkiem Sowczyn, wujowi swemu Pacowi, biskupowi Żmudzkemu ⁵⁾. Ale sprzedaż ta, widać z powodu śmierci marszałkowej Oszmiańskiej, która zmarła około 1675 r., nie doszła do skutku. W 1676 r. Antoni Jerzy Zenowicz, dobra Postawy z folwarkiem Sowczyn, które matka jego Hilaryja z Paców Zenowiczowa nabyła od Gedeona Towiańskiego i małżonki jego Ewy z Biegańskich, zbywa ostatecznie biskupowi Kaźmierzowi Pacowi ⁶⁾. W następnym roku Antoni Zenowicz marszałkowicz Oszmiański i siostra jego Zofija Leszczyńska podczaszyna koronna, — dzieci zeszyłych Jana Zenowicza marszałka Oszmiańskiego i

¹⁾ 1667 Grudnia 1. (M. Lit. Ks. Zap. 135 dok. 245).

²⁾ Jeszcze w Grudniu 1668 r. podpisał Konfederacyję generalną Warszawską (Vol. leg. IV f. 1061).

³⁾ Poczet Pamiętnik str. 119.

⁴⁾ Akt Tryb. Główn. 1671 r. Nr. 444.

⁵⁾ Tamże 1677 r. Nr. 306—314 i 318.

⁶⁾ 1676 r. Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1676 r. Nr. 715 i 725—27).

Hilaryi Pacówny starostw Kiernowskich, kwituja nowego starostę Kiernowskiego, Brzozowskiego podstolego Wołkowyskiego, z odebrania summy 3,500 złp. opartej na Kiernowie ¹⁾.

Testamentem, w 1665 r. pisany, kanclerz Pac zapisał był: «pani marszałkowej Oszmiańskiej stryjecznej siostrze swej» zegarek złoty i 200 czerwonych złotych. Do tego testamentu, sporządzając 20 Listopada 1678 r. supplement, dodaje: «iż pani marszałkowa Oszmiańska siostra moja przed kilka laty fatis cessit, zaczym te 200 czerwonych złotych, które matce były zapisane, małżonka moja odda córce JM. paniej podczaszynej koronnej, siostrzenicy mojej» ²⁾.

56. Krystyna Pacówna, córka Feliksa Paca, podkomorzego W. Ks. Lit. (Nr. 39) i Anny Konstancyi Zawiszanki, urodzona 1652 r. zmarła w krótkce po urodzeniu; pochowana w Wilnie 15 Paździer. 1652 r. jednocześnie z matką swoją ³⁾.

57. Sybilla Pacówna, córka Feliksa Paca, podkomorzego W. Ks. Lit. (Nr. 39) i Anny Joanny Syberg. Już w 1670 r. w akcie którym Feliks Pac zapewnia małżonce swej Annie Syberg posag wynoszący złp. 10,000 na majątkach swych, jest wzmianka ze z tego małżeństwa żyją dwie córki Sybilla i Anna Pacówny ⁴⁾. Obie siostry Sybilla i Anna «jedyne córki Feliksa Paca i Anny Syberg» wstąpiły do klasztoru Benedyktynek Wileńskich. Zamiast mającego się wnieść przez nie posagu ojciec ich puszcza w zastaw klasztorowi majątność Dżisnę z folwarkiem Kurciszki, w sumie 123,228 złp. po najdłuższym swym życiu i po

¹⁾ 1677 Lutego 28. (M. Lit. Ks. Zap. 140 f. 54).

²⁾ Testament kanclerza Paca.

³⁾ Panegiryk «Zawitanie trzeb osób» ob. wyżej str. 66 i 106.

⁴⁾ 1670 r. Rymszany. (Akt Tryb. Główn. 1672 r. Nr. 100).

dożywociu terazniejszej swej małżonki Anny Joanny Syberg. Nadto puszcza córkom w zastaw majątność swą Ostrowiec z folwarkiem Dzieszkowszczyzna i miasteczkiem Twerecz, dozwalając żonie, lub suksessorom, okupić te majątności¹⁾. W kilka lat potem, 1693 r., podkomorzy Feliks Pac zapisał część swą majątku Widze na tenże klasztor benedyktynek Wileńskich «przełożonej Franciszce Gałęckiej i córkom swoim zakonnicom Magdalenie i Maryjannie Pacównom»²⁾. Katalog zmarłych zakonnic klasztoru Św. Katarzyny panien Benedyktynek w Wilnie taką o niej zachował wzmiankę:

«Sybilla w zakonie Magdalena Pacówna, wstąpiła do zakonu 23 Czerwca 1686 r. Jako ksieni rządziła klasztorem lat 37, umarła w r. 1741 wieku lat 89 (?) przyjęła do zakonu córek dostojnych obywateli osób 45»³⁾. W aktach trybunalskich jest również wzmianka że w 1724 r. Magdalena Pacówna była ksienią klasztoru benedyktynek w Wilnie⁴⁾.

58. Anna Pacówna, druga córka Feliksa Paca podkomorzego W. Ks. Lit. (Nr. 39) i Anny Joanny Syberg, wspominana obok siostry swej w dokumentach 1670—1693 r.⁵⁾. Według katalogu zmarłych zakonnic klasztoru Św. Katarzyny panien Benedyktynek w Wilnie:

«Anna, w zakonie Maryjanna, Pacówna wstąpiła do zakonu 21 Listopada 1691 r. Te dwie panny były to córki JW. Feliksa Paca, podkomorzego W. Ks. Lit., fundatora i dobrodzieja klasztoru Św. Katarzyny panien benedyktynek; wniosły wielkie posagi w dobrach i wiele dobrodziejstw poczyniły dla klasztoru»⁶⁾.

¹⁾ 1686 Maja 20. (Tamże 1687 r. Nr. 449).

²⁾ 1693 Kwietnia 21 Wilno. (Akt. Tryb. Główn. 1693 Kwietnia 22 f. 163).

³⁾ Wypis z katalogu zmarłych zakonnic klasztoru S. Katarzyny panien Benedyktynek w Wilnie.

⁴⁾ Akt Tryb. Główn. 1724 r. Nr. 207).

⁵⁾ Ob. wyżej pod Nr. 57.

⁶⁾ Ob. wyżej przypis 3.

59. Piotr Michał Pac, syn Hieronima Paca (Nr. 40) i Anny Wojnianki. Ojciec jego Hieronim Pac dostał się do niewoli Moskiewskiej, pozostawiając w kraju żonę i drobne dzieci, którym opiekunami nazначył braci Kaźmierza biskupa Żmudzkiego, Michała Kaźmierza hetmana i krewnego swego Krzysztofa Paca kanclerza. Ci w 1668 r. opiekę tę przelewają «na starszego syna nieboszczyka Hieronima Paca pana Piotra Paca, który teraz do lat swych zupełnych przyszedł»¹⁾. W tym samym roku Piotr Michał Pac obrany posłem powiatu Brasławskiego na konfederację Warszawską²⁾, wyznaczonym został do rewizji skarbu³⁾; w kilka lat potem (w Maju 1671 r.) podpisał sejmikowe postanowienie szlachty Wileńskiej⁴⁾.

Piotr Pac za «młodu służyć wojskowo zostawszy rotmistrzem JKM.»⁵⁾ odznaczył się w wojnie Tureckiej pod Barem, Żórawnem, a osobliwie pod Chocimem⁶⁾; w 1674 r., wówczas już *chorąży Brasławski*, znajdował się w Warszawie na sejmie elekcyjnym⁷⁾ i razem z powiatem Brasławskim podpisał elekcyję króla Jana⁸⁾. O majątki Ostrowy, Sidlerow i dwór w Wilnie, nabyte przez Hieronima Paca od Polonii z Ogińskich Michałowej Zenowiczowej, mieli synowie Hieronima Paca—Piotr, Jan i Kaźmierz proces z synową Michałowej Zenowiczowej, Konstancją z Szujskich Zenowiczową i jej córkami Polonią Kaźmierzową

¹⁾ 1668 Lipca 13 w Wilnie. (Akt Tryb. Główn. 1668 r. f. 1101 Nr. 429).

²⁾ Vol. leg. IV f. 1061.

³⁾ Tamże f. 1036.

⁴⁾ Akta Grodzkie Wileńskie. Zwiążka Nr. 45771 w 670—71 r. dok. 3. Akty Wileńskie. VIII 338.

⁵⁾ Tak nazwany w testamencie Michała Paca hetmana Lit. z 1675 r.

⁶⁾ Niesiecki VII f. 223.

⁷⁾ Vol. leg. V f. 277.

⁸⁾ Tamże f. 289.

Biegańską i Zofiją Jerzyną Kiełpszową. Sprawa ta ukończoną została przez «medyację i kombinację», z ewikcyją na dobrach młodych Paców, Kozłiszki i Bolniki w Wiłkomirskim, i Czetwerć w Oszmiańskim powiecie ¹⁾. W 1676 r. hetman Pac, nabywszy majątek Woroncowicze od Aleksandra Naruszewicza starosty Uszpolskiego, zapisał go synowcowi swemu Piotrowi, chorążemu Braśławskiemu ²⁾.

W 1677 r. chorąży Braśławski Piotr Michał Pac pojął za żonę *Teklę Konstancyję Wołłowiczównę*, córkę Eustachego Wołłowicza, stolnika W. Ks. Lit. i Barbary Sapieżanki ³⁾. W Listopadzie tegoż roku Tekla Wołłowiczówna Pacowa, chorążyna Braśławska, wspólnie z bratem Aleksandrem Wołłowiczem starostą Plotelskim i siostrą Anną Wołłowiczówną Kuncewiczową, starościna Koniawską i Dubicką, uskuteczniając dział fortuny macierzystej, w skutek którego Pacowie otrzymali majątność Bohdanów w Oszmiańskim powiecie ⁴⁾. W 1678 r. po śmierci Jana Ogińskiego, Piotr Pac mianowany *marszałkiem Braśławskim* ⁵⁾. W następnym roku Piotr Pac, marszałek Braśławski, wspólnie z małżonką swą Teklą z Wołłowiczów Pacową, powiększając fundusz klasztoru karmelitów bosych w Wilnie, założonego

¹⁾ Akt Tryb. Główn. 1676 r. Nr. 191.

²⁾ 1676 r. Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1676 r. Nr. 545).

³⁾ Jeszcze w Styczniu 1677 r. Tekla Wołłowiczówna była niezamężną: «1677 Stycznia 13. Sprawa metropolity Cypryjana Żochowskiego, z Aleksandrem Wołłowiczem star. Plotelskim, z Waleryjanem Kuncewiczem star. Koniawskim i Dubeckim, jako małżonkiem Anny Wołłowiczówny i z siostrą tej ostatniej Teklą Wołłowiczówną stolnikówną W. Ks. Lit. — o przywrócenie odprawiania nabożeństwa w cerkwi Białskiej zakrytej z rozporządzenia matki ich Barbary Sapieżanki Wołłowiczowej stolnikowej W. Ks. Lit.». (Akt Sąd. Ziems. Grodzieńs. Ks. z lat 1671 — 79 f. 569—572 druk. Akty Wileńskie I 131).

⁴⁾ 1677 Listop. 18 w Korcianach. (Akt Tryb. Główn. 1682 r. Maja 20 Nr. 121).

⁵⁾ Jan Ogiński marszałek Braśławski zmarł 26 Października 1678 (Wojniłowicz. Śnieg Ogień 1680 r. Panegiryk pogrzebowy).

przed rokiem przez Andrzeja i Barbarę Kotowiczów, kasztelanów Wileńskich ¹⁾. W rok potem (1680) Piotr Michał Pac marszałek Braśławski i Tekla z Wołłowiczów, odziedziczywszy po śmierci Aleksandra Wołłowicza, majątek Korciany na Żmudzi, oddają go w zastaw w summie 40,000 złp. Romanowi Danilewiczowi, podkomorzemu Oszmiańskiemu i małżonce jego Katarzynie Pacównie, zarówno część swoją jak i część należącą do Feliksa Zygmunta Parysa kasztelana Lubelskiego, (wuja Tekli Pacowej) ²⁾.

Zgon Aleksandra Wołłowicza wywołał proces wszczęty przez wdowę jego Barbarę Kryszpinową Kirszenstejnową Wołłowiczową starościna Plotelską, która pozwała Piotra Michała Paca marszałka Braśławskiego, Jana Walerjana Kuncewicza starostę Koniawskiego i Dubickiego, i ich małżonki Wołłowiczówny Teklę Pacową i Annę Kuncewiczową, «o nieważność działu między siostrami i bratem Wołłowiczem, o zniewagę przywileju jus communicativum na starostwo Plotelskie jej, Barbarze Wołłowiczowej służącego, o gwałtowne na to starostwo najechanie, zajęcie starostwa etc». Gdy pozwani do sprawy nie stanęli sąd Wołłowiczowej przysądził na nich sumę złp. 406,550 — «za expulsię, za zaręki, za naruszenie działu etc.» ³⁾. W następnym jednak roku, prawdopodobnie z powodu apellacyi pozwanych, sprawa ta, jako tycząca się królewskiej, mianowicie starostwa Plotelskiego, z sądu assessorskiego, gdzie się dotąd toczyła, odesłana została do sądu samego króla ⁴⁾. W Styczniu 1684 r. Piotr Pac był obecnym w Warszawie przy śmierci kanclerza Paca i razem ze Stefanem Medeksą przeprowadził ciało do

¹⁾ Akt Tryb. Główn. 1679 r. Nr. 391.

²⁾ 1680 Kwietnia 23 Korciany. (Akt Tryb. Główn. 1680 r. Nr. 117 i 118).

³⁾ 1682 Marca 24 Jaworów. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 159 dok. 138 f. 311).

⁴⁾ 1683 Kwietnia 3 Warszawa. (Tamże 161 f. 738 dok. 344).

Monte Pacis¹⁾. W tym samym roku Piotr Michał Pac i małżonka jego Tekla z Wołłowiczów wydali Antoniemu Deselström, sekretarzowi królewskiemu, plenipotencyję na dochodzenie sukcesyi po podkanclerzym Pawle Sapieże, na dobrach w ziemi Warszawskiej: Babice, Suchorzew, Pruszkow i Włochy²⁾. W tymże roku Piotr Pac został senatorem; po marszałkowstwie Brasławskiem, które oddano bratu jego Janowi³⁾, otrzymał 28 Października 1684 r. nominacyję na *starostwo jeneralne Żmudzkie*⁴⁾. Już jako starosta Żmudzki znajdował się w Lutym 1685 r. na sejmie w Warszawie, gdzie wyznaczony do komissyi Piltyńskiej⁵⁾ i do zapłaty wojska⁶⁾. W tymże roku Piotr Pac starosta Żmudzki i małżonka jego otrzymują po śmierci ur. Mikorskiej przywilej na wojtownstwo Czejkiszki, niegdy od starostwa Wielońskiego odeszłe⁷⁾. W 1688 r. tenże starosta jeneralny Żmudzki, miał sprawę z Kaźmierzem Michałem Wojniatem, koniuszym Żmudzkim, który przywłaszczył sobie wioski Miksodzie i Zwirgdzie, do starostwa Żmudzkiego należące i wybrał z nich do 5,000 złp. czynszów. Król pod karą banicyi obowiązuje Paca do przywrócenia niesłusznie oderwanych wsi do starostwa Żmudzkiego⁸⁾.

Tekla Konstancyja z Wołłowiczów Pacowa zmarła w 1691 r.⁹⁾. W rok po jej śmierci starosta Żmudzki

¹⁾ Medeksza 11.

²⁾ 1684 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1684 Nr. 448).

³⁾ 1684 Listop. 4. (M. Lit. Ks. Zap. 143 f. 9).

⁴⁾ M. Lit. Ks. Zap. 143 bez fol.

⁵⁾ Vol. leg. V f. 720.

⁶⁾ Tamże f. 750.

⁷⁾ 1685 Maja 17. (M. Lit. Ks. Zap. 143 f. 20).

⁸⁾ 1688 Marca 24. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 166 f. 135).

⁹⁾ «Droga do nieśmiertelnej sławy etc., przy pogrzebowym akcie JWJP. Tekli Konstancyi Wołłowiczówny Pacowej stolnikowej W. Ks. Lit., starościny Księstwa Żmudzkiego, smutnemu małżonkowi JWJP. Piotrowi Michałowi Pacowi generalnemu

ponowił związki małżeńskie z *Maryjanną Teklą Naruszewiczówną*, córka Aleksandra Naruszewicza, podkanclerzego lit. i Teodory Sapieżanki, wojewodzianki Wileńskiej, wdową od 1691 r. po Jerzym Karolu Chodkiewiczu, obożnym W. Ks. Lit.¹⁾. Już w Lutym 1693 r. podkomorzy Feliks Pac ceduje starostwo Dawgieliskie, w summie 17,000 złp., synowcowi swemu Piotrowi Michałowi Pacowi, staroście jener. Żmudzkiemu i małżonce jego Maryjannie Naruszewiczównie Pacowej²⁾. W tym samym roku Piotr Pac, część swą majątku Widze-Albrychtowskie, który wspólnie z braćmi swymi Janem, chorążym nadwornym lit. starostą Uświatskim i Michałem Kaźmierzem, kawalerem Maltańskim «jure hereditatis» po rodzicu Hieronimie Pacu i dziadku Piotrze Pacu wojewodzie Trockim, posiadał, zapisał kanonikom regularnym Antokolskim «przez wzgląd że ciało rodzica jego Hieronima Paca złożone w ich kościele». Majątek ten wojewoda Trocki zawiódł był w summie 160,000 złp. Snarskim, od których zastaw przeszedł do Mirskich, a ci prawa swe przekazali Michałowi Pacowi hetmanowi, który Widze zapisał na kościół i klasztor Antokolski w Wilnie³⁾. W 1694 r. Piotr Pac starosta Żmudzki i Maryjanna Tekla z Naruszewiczów — otrzymują, przez cessayę Izabelli z Lackich Chodkiewiczowej, starościny Mozyrskiej, starostwo Błudeńskie⁴⁾.

W 1695 r. król wezwał starostę Żmudzkiego Paca

księstwa Żmudzkiego, Wielońskiego, Plotelskiego etc. etc. staroście etc. prezentowana przez Piotra Danilewicza podkomorzycę Oszmiańskiego, philosophy auditora w tejże Akademij Wileńskiej Societatis Jesu. Roku 1691».

¹⁾ Genealogija Chodkiewiczów.

²⁾ 1693 Lutego 28 Dawgieliszki. (Akt Tryb. Główn. 1693 r. Aprila 22 f. 157 i M. Lit. Ks. Zap. 147 dok. 215).

³⁾ 1693 Kwietnia 21 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1693 Kwietnia 22 f. 159).

⁴⁾ 1694 Sierpnia 20. Konsens Chodkiewiczowej. (M. Lit. Ks. Zap. 145 f. 227).

do Warszawy w celu pogodzenia biskupa Wileńskiego Brzostowskiego z hetmanem Sapiehą. Pertraktacje między zwaśnionymi stronami nie doprowadziły jednak do pożądanego skutku. Chorym już, wyjechał starosta Żmudzki z Warszawy na Żmudź. Tu na sejmiku w Rosienach, dla obrania deputatów do Trybunału litewskiego, pokłócił się starosta, o marszałkostwo tego sejmiku, z biskupem Żmudzkim Kryszpinem. Każdy z nich chciał zająć krzesło prezydyjalne; wszczął się tumult; biskupa o mało nie rozszarpano, jego słudzy pobici zostali przez rozjuszoną szlachtę. Hałase trwały dni kilka, w ciągu których starosta Żmudzki umarł i sejmik się rozchwiał. Biskup Żmudzki kazał Paca po śmierci wykląć, nie mniej jego stronników, stolnika Sapiehę i Paca marszałka Wiłkomirskiego, a ciało zmarłego starosty nie dozwolił chować w żadnym kościele, aż za wdaniem się Paca kawalera Maltańskiego ledwie się dał ubłagać, że ciało zmarłego w grobach kościoła Kamedułów w Pożajściu pogrzebionem zostało¹⁾. Konfederacja generalna Warszawska ujęła się spawy niesprawiedliwie wyklętego starosty i upoważniła prymasa o zniesienie się z Rzymem celem unieważnienia powyższej ekskomunikacji²⁾.

Starosta Żmudzki Piotr Michał Pac umarł 22 Lutego 1696 r. bez testamentu. Majętności jego, i Wileńskie pałace na Łukiszkach i Rybnym końcu, odziedziczyli bracia jego Kaźmierz Michał Pac kawaler Maltański i Jan chorąży nadw. lit.³⁾.

Piotr Pac był dwukrotnie żonaty; z obu żon jednak nie pozostawił potomstwa: pierwsza Tekla Wołłowiczówna poślubiona 1677 r., zmarła w 1691 r. Druga Maryjanna

¹⁾ Narbut. Dzieje wewnętrzne narodu Litewskiego tom I str. 74, 85, 86, 88 i 89.

²⁾ Vol. leg. IV f. 845.

³⁾ Spis ruchomości w pałacach Wileńskich po śmierci Piotra Paca. (Akt Tryb. Główn. 1696 Junii 18 Nr. 827 i 829, dokładna data śmierci z tego aktu).

Tekla z Naruszewiczów, wdowa po Chodkiewiczu, poślubiona 1692 r., odegrała wydatną rolę w zamieszkach wewnętrznych, które niepokoiły Litwę, przy schyłku XVII i na początku XVIII wieku.

Jeszcze w 1693 r. Maryjanna Naruszewiczówna «bywsza Chodkiewiczowa oboźnina W. Ks. Lit., a terazniejsza Pacowa starościna Żmudzka», wspólnie z siostrą swą Wołłowiczową oboźniną W. Ks. Lit., mają sprawę z Hryniewiczem cześnikiem Lidzkim i Janem Karolem Dolskim marszałkiem W. Ks. Lit., o majątność Kozakowszczyznę, w powiecie Lidzkim, dzierżawioną przez Hryniewicza a zajęta przez Pacowę i Wołłowiczowę. W procesie tym, rozpoczętym jeszcze za życia Chodkiewicza, Dolski wyrobił był na Pacowę, Wołłowiczowę i Hryniewicza bannicyję, od której nastąpiła sublewacyja do czasu prawnego rozpatrzenia sprawy¹⁾. Sprawa ta trwała jeszcze w 1699 r., w którym Maryjanna Naruszewiczówna Pacowa starościna Żmudzka, wyrabia sobie nowy glejt na bannicyję, wyniesioną przeciwko niej w 1698 r., przez Dolskę marszałkową W. Ks. Lit., «w sprawie wszczętej jeszcze przez nieboszczyka Karola Dolskiego marszałka W. Ks. Lit., z nieboszczykiem pierwszym jej mężem, Jerzym Karolem Chodkiewiczem oboźnym W. Ks. Lit., o majątność Kozakowszczyznę»²⁾. Jednocześnie Pacowa wyrabia dla siebie, i dla Kaźmierza Ogińskiego starosty Gorzódowskiego, inny glejt w sprawie z kniazem Teodorem Druckim Horskim podkomorzym Mińskim i jego małżonką, którzy dochodzili na nich sukcesyi po Zofii z Horskich Chodkiewiczowej wojewodzinej Wileńskiej³⁾. W tymże roku Maryjanna Naruszewiczówna Pacowa starościna Żmudzka ceduje dzierżawę Wielońską z Bejsagołą i wójtostwem Czelki na Żmudzi, — synowi swemu Janowi Karolowi Chodkiewiczowi,⁴⁾ a

¹⁾ 1693 (M. Lit. Ks. Zap. 147 f. 141).

²⁾ 1699 Lutego 8. (Tamże Ks. 149 f. 727 i 749).

³⁾ 1699 Lutego 8. (Tamże f. 730, 747 i 750).

⁴⁾ 1699 Marca 15. (Tamże f. 842).

wies Szepluki, do starostwa Błudeńskiego należąca, niejakiemu Teodorowi Leskiewiczowi ¹⁾. Także w tym czasie, król wydaje list zaręczny mieszczanom z Malcza, do starostwa Błudeńskiego należącego, przeciwko Maryjannie Tekli Naruszewiczównie Pacowej, następującej na ich przywileje, prawa magdeburskie i inne wolności ²⁾.

Około tego czasu Maryjanna Pacowa powzięła zamiar wstąpienia po raz trzeci w związku małżeńskie. Zaniepokojeni krewni wyrobili u króla, na początku 1700 r., «kuratellę nad osobą i dobrami Naruszewiczówny Pacowej starościny Żmudzkiej», która powierzona została Benedyktowi Sapieże podskarbiemu W. Ks. Lit. ³⁾. Wybrańcem starościny Żmudzkiej był plenipotent jej, Jan Kaźmierz Kaczanowski skarbnik Wołkowyski. Już w Kwietniu 1700 roku Pacowa starościna Żmudzka otrzymuje konsens na cessay starostwa Dawgieliskiego, z folwarkiem Rymszany, Janowi Kaźmierzowi Kaczanowskiemu skarbnikowi Wołkowyskiemu ⁴⁾. Wieść o tem nierównym małżeństwie oburzyła blizkich krewnych, a szczególnie szwagra Pacowej, Krzysztofa Zawiszę starostę Mińskiego ⁵⁾. Ulegając żądaniom familii «Maryjanna Tekla Naruszewiczówna Pacowa starościna Żmudzka, wdowa po Karolu Chodkiewiczzu oboźnym W. Ks. Lit», wyrabia w Czerwcu 1701 r. konsens na cessay starostwa Błudeńskiego synowi swemu Janowi Chodkiewiczowi oboźnicowi ⁶⁾. Jednocześnie prawie

¹⁾ 1699 Marca 30 (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 39).

²⁾ 1699 Lipca 18. (Tamże Ks. 148 f. 142).

³⁾ 1700 Marca 22. (M. Lit. Ks. Spr. Publ. 11 f. 107 odw. dok. 400).

⁴⁾ 1700 Kwietnia 10. (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 129).

⁵⁾ Krzysztof Zawisza żonaty z przyrodną siostrą Pacowej, Teresą Tyszkiewiczówną; Pacowa i Zawiszyna były obie córkami Teodory Sapieżanki 1-o voto Naruszewiczowej podkanclerzynie lit., 2-o Tyszkiewiczowej krajczynej W. Ks. Lit.

⁶⁾ 1701 Czerwca 7. (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 192).

otrzymuje takiż konsens na ustąpienie komu zechce Bejsagoły i Dawgieliszek ¹⁾. Ślub Pacowej z Kaczanowskim musiał nastąpić w Lipcu lub Sierpniu 1701 r. We Wrześniu tegoż roku Jan Kaźmierz Kaczanowski starosta Dawgieliski, wspólnie z małżonką swą Maryjanną Teklą Naruszewiczówną, bywszą Pacową starościna Żmudzka, pozywają Krzystofa Stanisława na Baksztach Zawiszę starostę Mińskiego i Cieczerskiego, i małżonkę jego Teresę Tyszkiewiczównę, o summe 6,000 złp. należną Piotrowi Pacowi i terażniejszej Kaczanowskiej ²⁾. Był to tylko wstęp do kłótni Kaczanowskiego z Zawiszą. Zawisza oskarżał Kaczanowskiego «o okradzenie skarbcza za zawiadywania swego, o czary za którymi się ożenił, o nierówność małżeństwa, bo niepewny szlachcic i t.d.» ³⁾. Na zasadzie «nieprawnego małżeństwa, o co był nuncyjatorski dekret», wykradł Zawisza Kaczanowską od męża i przywiózł do majątku swego Możejkowa ⁴⁾. Kaczanowski upominając się o żonę 12 Grudnia 1701 r. najechał zbrojnie na Możejków; nie udało mu się odzyskać żony, gdyż Zawiszowie, chroniąc się przed najazdem, odjechali do Rohotnej zabrawszy ze sobą Kaczanowską. Również bezskutecznym był powtórny najazd Kaczanowskiego 6 Stycznia 1702 r. na Rohotnę. Straszna była zemsta Zawiszy. Zebrawszy dworskich ludzi i sąsiadów, Zawisza napadł 16 Stycznia 1702 r. na Kaczanowskiego, który bawił w Możejkowie. Znienacka zaskoczony, schronił się Kaczanowski do Żołudka, do sklepu kościelnego, z którego wyprowadzony, z rozkazu Zawiszy nazajutrz straconym został ⁵⁾. W następnym roku «Maryjanna Tekla Naruszewiczówna Kaczanowska starościna Wieleńska, Dawgieliska, Bejsagolska i Błudeńska» zaniósła

¹⁾ 1701 Czerwca 17. (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 192—196).

²⁾ Akt drukowany w pamiętnikach Zawiszy str. 104.

³⁾ Tamże str. 210—211.

⁴⁾ Tamże str. 104, 105 i 211.

⁵⁾ Tamże str. 105, 106 i 211.

skargę przed królem na Sapiehów, hetmana i podskarbiego, i na ich adherentów, że «powziąwszy rankor i niechęć przeciwko niej i podobawszy onej fortuny, gromadnie nie tylko należące jej starostwa, ale i dziedziczne dobra pozajeżdżali, małżonka zabić rozkazali; we złocie, srebrze i klejnotach, w różnym splendorze i ruchomościach, na kilkakroć sto tysięcy złp. zabrali, zrabowali, i samą przez czas nie mały in detentione trzymali; do tego wszystkie sprawy wieczyste, listy i przywileje, jus communicativa na starostwa, które po mężach swych nieboszczykach Jerzym Karolu Chodkiewiczem obożnym lit. i Piotrze Michale Pacu staroście Żmudzkiemu, miała pozabierali, przy sobie trzymają i jakieś niesłuszne skrypta za przymuszeniem, od będącej w więzieniu, wymogli». Król na prośbę Kaczanowskiej potwierdza jej listy i przywileje na starostwa, z prawem przekazania starostw komu zechce¹⁾; w kilka dni potem unieważnia «kuratełę przez Sapiehów hetmana i podskarbiego z adherentami, na osobie i dobrach Maryjanny Tekli Naruszewiczówny Kaczanowskiej starościny Dawgielskiej, wyrobioną przeciw prawu i konstytucyjom sejmowym»²⁾.

W 1705 r. Maryjanna Naruszewiczówna Kaczanowska, wspólnie z synem swym Janem Chodkiewiczem, otrzymują konsens na cessję starostwa Dawgielskiego, na osobę Stefana Frąckiewicza krajczego Upitskiego i jego małżonkę³⁾. Kaczanowska dożyła późnej starości; jeszcze w 1726 r. Paweł Samson Podbereski podstoli Brasławski, starosta Dawgielski, ma sprawę z Maryjanną Teklą Naruszewiczówną, 1-o voto Chodkiewiczową obożną Lit., 2-o voto Pacową starościna Żmudzką, 3-o ad praesens Janową Kaczanowską skarbnikową Wołkowyską, starościna Wie-

¹⁾ 1703 Września 3 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 154 f. 28).

²⁾ 1703 Września 11. (Tamże f. 29).

³⁾ 1705 Listop. 20. (Tamże Ks. 148 f. 1576).

łońską, tudzież z Michałem Tyzenhauzem podkom. Wiłeńskim i małżonką jego Cecylią Sapieżanką, bywszą Janową Chodkiewiczową, a także z Tadeuszem Chodkiewiczem starostą Błudeńskim, o starostwo Dawgielskie nieprawnie posiadane przez Chodkiewiczów. Król sprawę tę odsyła do sądów zadwornych asesorskich¹⁾.

60. Jan Kaźmierz Pac, syn Hieronima Paca (Nr. 40) i Anny Wojnianki, w 1668 r. był jeszcze małoletnim²⁾. Hetman Pac testamentem swym pisany 1675 r. zapisuje synowcowi swemu «Janowi Pacowi, synowi nieboszczyka brata Hieronima, bawiącemu obecnie zagranicą», majątności Woroncewice w powiecie Orszańskim i Kiwaczyce w powiecie Brzeskim³⁾. Tenże hetman Pac w Styczniu 1680 r. wyrabia konsens na cessję starostwa Uświatskiego, w województwie Witebskiem, synowcowi swemu Janowi Pacowi⁴⁾. Już jako starosta Uświatski ma Jan Kaźmierz Pac w 1683 r. sprawę z Katarzyną Sanguszkówną Kryszpinową pisarzową W. Ks. Lit., którą oskarża, o najazdy na starostwo Uświatskie, o używanie towarów leśnych puszczy Kalce, do starostwa należącej, o przyczynienie szkód na 6,000 złp., o przywłaszczenie poddanego i t. d. Ze swej strony Kryszpinowa dowodziła, że Pac zagarnął jej majątek Wyszotek. Dla rozpatrzenia tej sprawy na miejscu, król назнача komisarzy i wyrok do ukończenia komissyi odkłada⁵⁾. Komisarzami w tej sprawie

¹⁾ 1726 Listop. 6. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 185 f. 440/134).

²⁾ Akt Tryb. Główn. 1668 r. f. 1101 Nr. 429. Jan Pac wymieniony obok braci w sprawie Piotra Paca z Zenowiczami (patrz wyżej str. 203), w nadaniu Piotra Paca majątku Widze klasztorowi Antokolskiemu (str. 207) i w spisie ruchomości po Piotrze Pacu (str. 208).

³⁾ Testament hetmana Paca.

⁴⁾ 1680 Stycznia 20. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 437/438).

⁵⁾ 1683 Kwietnia 29. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 162 f. 279 dok. 473).

byli: Ogiński wojewoda Mściśławski, Krzysztof Stetkiewicz podkomorzy Orszański, Kmita pisarz ziemski Witebski i Jan Kaźmierz Matuszewicz cześnik Miński ¹⁾. W następnym roku po postąpieniu Piotra Paca na starostwo Żmudzkie, *marszałkostwo Brastawskie* konferowano Janowi Pacowi starości Uświatskiemu ²⁾.

Okolo tego czasu Pac zaślubił kniaziównę Ludwikę Teresę Szujską, córkę kniazia Konstantyna Jana Szujskiego, pisarza W. Ks. Lit. i Brzozowskiej wojewodzianki Brzeskiej ³⁾. Już w Styczniu 1686 r. Jan Kaźmierz Pac starosta Uświatski, wzięwszy po żonie swej Ludwice Szujskiej zł. 100,000, oprócz wyprawy, dopożyca od niej jeszcze 200,000 złp., i cały ten kapitał ubezpiecza na majątkach swych Kiwaczyce i Woroncowicze ⁴⁾. Na początku następnego roku tenże starosta Uświatski mianowany *chorążym nadwornym W. Ks. Lit.*, który to urząd zawakował po śmierci Konstantego Jana Paca ⁵⁾. Jednocześnie król pozwala Sapieże wojewodzie Wileńskiemu ustąpić dzierżawę Siennica Janowi Kaźmierzowi Pacowi chorążemu nadwornemu lit. ⁶⁾. Długi proces prowadzili Pacowie z Kaźmierzem Pusłowskim podstolim Rzeczyckim, który wyrobił bannicyję na Janie Pacu chorążym nadwornym, starości Uświatskim i jego małżonce, a także na Stefanie Burym, za niedopuszczenie, w majątku Woroncowiczach, odprawy summy 40,135 złp. przysądzonej jemu dekretem trybunałskim. Król wydaje Pacom w 1690 r. sublewacyję i samą sprawę odsyła od nowego rozpatrzenia ⁷⁾. Pacom jednak

- ¹⁾ M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 161 f. 225.
- ²⁾ 1684 Listop. 4. (M. Lit. Ks. Zap. 143 f. 9).
- ³⁾ Genealogija Szujskich.
- ⁴⁾ 1686 Stycznia 27 w Woronowiczach. (Akt. Tryb. Główn. 1698 r. Nr. 484 i 1687 r. Nr. 458 i 459).
- ⁵⁾ 1687 Stycznia 26. (M. Lit. Ks. Zap. 143).
- ⁶⁾ 1687 Stycznia 26. (Tamże).
- ⁷⁾ 1690 Marca 13. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 173 f. 774 dok. 335).

zwłoka niepomogła, gdyż w 1691 r. Pusłowski wyrabia, na chorążego nadwornego Jana Paca i na małżonkę jego z Szujskich Pacowę, powtórna bannicyję ¹⁾; sprawa ta ukończoną została przez ugodę w skutek której w 1694 r., «Jan Kaźmierz Pac hrabia na Rozance, chorąży nadworny, starosta Uświatski, oddaje w arendę majątności swe dziedziczne Kiwaczyce i Siechniewicze Michałowi Kaźmierzowi Mengowi Pusłowskiemu podstolemu Rzeczyckiemu i Katarzynie z Makowieckich» ²⁾. Prawie jednocześnie chorąży nadworny, oddaje również w arendę starostwo Uświatskie Sebastyanowi Wojniłowiczowi stolnikowi Mozyrskiemu ³⁾. W tymże 1694 r. znajdował się jeszcze na sejmie Warszawskim jako poseł Witebski ⁴⁾.

Jan Kaźmierz Pac chorąży nadworny przeżył brata swego Piotra Michała Paca starostę Żmudzkiego, którego pałace Wileńskie zdawał w Czerwcu 1696 r. trzeciemu bratu kawalerowi Maltańskiemu ⁵⁾. Wkrótce potem sam umarł, podczas bezkrólewia, w końcu 1696 albo na początku 1697 r. ⁶⁾, pozostawiając z małżonki swej Ludwicy Szujskiej dwóch synów: Józefa Franciszka (Nr. 71), Piotra (Nr. 72) i córkę Annę Wołłowiczową (Nr. 73) ⁷⁾.

Wdowa po nim trzymała do śmierci swej starostwo Uświatskie; wyszła ona powtórnie za Aleksandra Ogińskiego miecznikowicza W. Ks. Lit.; krótko z nim

- ¹⁾ 1691 Czerwca 30. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 176 f. 272).
- ²⁾ 1694. (Akt Tryb. Główn. 1695 Maja 21 f. 323).
- ³⁾ 1694 Lipca 21 Woroncowicze. (Akt Tryb. Główn. 1695 Maja 9 f. 227).
- ⁴⁾ Zawisza 178.
- ⁵⁾ Akt Tryb. Główn. 1696 r. Junii 18 Nr. 827 i 829.
- ⁶⁾ We Wrześniu 1697 r. chorążym nadw. lit. już Gedeon Frackiewicz Radziwiński. (Vol. leg. VI f. 9).
- ⁷⁾ Podobno mieli jeszcze córkę Maryję za Stanisławem Białozorem podkomorzym Oszmiańskim, na co jednak brak zupełny dowodów. (Żychliński, V 18 i 205).

przeżywszy zmarła w 1701 r. W tymże roku w Maju starostwo Uświatskie, po śmierci Ludwiki z Szujskich 1-o voto Janowej Pacowej chorążynie nadw. Lit. 2-o voto Aleksandrowej Ogińskiej, nadanem zostało Kaźmierzowi Czartoryskiemu podczaszemu W. Ks. Lit.¹⁾. Pomimo to Ogiński niechciał zdać starostwa, w skutek czego król w Lutym 1702 r. rozkazuje Aleksandrowi Ogińskiemu, wzbraniającemu się ustąpić Czartoryskiemu, oczyścić starostwo²⁾.

61. Kaźmierz-Michał Pac, syn Hieronima Paca (Nr. 40) i Anny Wojnianki³⁾. W testamencie kanclerza Paca (sporządzonym 20 Listopada 1678 r.) znajdujemy szczegóły o młodości Kaźmierza Michała: «Pan Kaźmierz Michał Pac, terażniejszy *kawaler Maltański*, uznał osobliwy affekt mój, żem mu na nauki za młodu nakładał, tu w Warszawie, gdzie się oraz i dworowi i sejmowi mógł przypatrzeć; potem wyprawiłem go zagranicę, gdzie zostaje całe lat pięć, które się teraz in Novembra skończyli; widział wszystką Niemiecką i Włoską ziemię, i języki te dwa perfecte mówi. Już w Malcie półtora roku zostaje, gdzie wszystkie exertitia wojenne i kilka karawan odprawił... Jeśliby tedy na mnie śmierć przyszła, proszę małżonki mojej, aby jeszcze mógł być ze dwie lecie w cudzych krajach, to jest rok jeszcze w Malcie, a rok na peregrynacyi we Francyi, w Anglii i Niderlandzie... Targowałem dla niego Raczki i Wierciochy, przyległe Dowspuddie mojej, żeby pamiątkę jaką po mnie miał i chciałem je zapisać na kawalerów Maltańskich Litewskich, którzy by z domu mego byli; i jakoż jeżeli za żywota mojego do skutku przywiode, panu kawalerowi się ta majątność dostanie; jeżeli zaś mnie śmierć poprzedzi, niech

¹⁾ 1701 Maja 3 Warszawa. Metr. koronna Ks. 220 f. 433. (Enckl. Pow. VI 232).

²⁾ 1702 Lutego 24. (M. Lit. Ks. Zap. 148 f. 980).

³⁾ Patrz wyżej.

się pan synowiec małżonce mojej zasługuje, żeby mu dzierżawy której ustąpiła etc.»¹⁾.

Zgodnie z wolą opiekuna swego kanclerza, Kaźmierz Michał Pac kawaler Maltański dopiero około 1680 r. powrócił do kraju. Jako kawaler Maltański zarządzał w Polsce obu komandorjami zakonu Maltańskiego—Poznańską i Stwołowicką²⁾, ostatnią od 1688 do 1719 r.³⁾. W 1682 r. kanclerz cedował synowcowi swemu Kaźmierzowi kawalerowi Maltańskiemu, starostwa Szyrwintskie i Mejszagolskie⁴⁾; w Grudniu 1682 r. kawaler Maltański obrany z Kowieńskiego deputatem na sejm⁵⁾. Prawdopodobnie w 1683 r. otrzymał nominację *na pisarza W. Ks. Lit.* W Styczniu 1684 r. nastąpił zgon kanclerza Paca, a wdowa po nim ulegając życzeniu nieboszczyka małżonka, już w Marcu 1684 r. zapisuje Kaźmierzowi Michałowi Pacowi pisarzowi W. Ks. Lit., kawalerowi Maltańskiemu, majątki Dowspuddę i Janówkę w powiecie Grodzieńskim, z obowiązkiem spłacenia długu 18,000 złp., zapisanych jeszcze przez ojca kanclerza, Karmelitankom konwentu Wileńskiego⁶⁾. Jednocześnie temuż kawalerowi i pisarzowi, «któren przez nieboszczyka małżonka i przez nią w domu ich będąc za syna wzięty i wychowany», kanclerzyna zapisuje rze czy ruchome po kanclerzu i pałac Belweder z folwarkiem pod Warszawą⁷⁾; nadto ceduje mu w tymże roku starostwo Pińskie⁸⁾, a testamentem w dniu śmierci 11 Marcu 1685 r. pisanym, uczyniła go ogólnym swym spad-

¹⁾ Testament Krzysztofa Paca kanclerza. (Akt Tryb. Główn. 1685 r. Patrz wyżej str. 169).

²⁾ Patrz niżej.

³⁾ Baliński i Lipiński. Starożytna Polska III 663.

⁴⁾ Akt Tryb. Główn. 1682 r. Nr. 391.

⁵⁾ Medeksza str. 10—11.

⁶⁾ 1684 Marca 3. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 520 dok. 42 i 43).

⁷⁾ 1684 Marca 3. (Tamże f. 523 dok. 44).

⁸⁾ List do Paca starosty Kowieńskiego z d. 4 Września 1684 r. (Akt Tryb. Główn. 1685 r. f. 205 Nr. 49—52).

kobiercą, zapisując mu «dobra ruchome i nieruchome, tak własne jako i przez małżonka sobie zapisane, oddalając krewnych, a osobliwie pana Jakóba grafa de Mailly Lascaris brata swego, jako już przez wszystkie lata z miłości mojej dobrze ukontentowanego»¹⁾. Było to podczas sejmiku Warszawskiego który się rozpoczął 16 Lutego 1685 r.; kawaler Maltański i pisarz W. Ks. Lit. Kaźmierz Michał Pac wyznaczony na tym sejmie do rewizji skarbu koronnego²⁾, do komissyi Piltyńskiej³⁾ i do rozgraniczenia powiatu Brasławskiego z księstwem Kurlandskiem⁴⁾.

O spadek po kanclerzynie miał kawaler Pac w tymże roku sprawę z bratem zmarłej, grafem Jakóbem de Mailly Lascaris. Pac dowiódł iż, według statutu W. Ks. Lit. i konstytucyi sejmowych, niewolno cudzodziemcom, nie mającym indygenatu, dopominać się o spadek, a tém bardziej domagać się złamania zapisów i testamentu prawnie sporządzonego. Trybunał zważywszy że «usiłowania ur. de Mailly Lascaris przeciwne prawu i wolnościom szlacheckim, usunął pretensyje grafa de Mailly, a za niesłusność takowych i niestawiennictwo do sprawy, skazał go na bannicyję i wygnanie z państw i ziem Wielkiego księstwa Litewskiego»⁵⁾. W kilka dni po tej sprawie Kaźmierz Michał Pac, kawaler Maltański i pisarz W. Ks. Lit., zyskuje dekret przysądżający mu na Janie Kgoffie, dzierżawcy majątków Dowspudy i Janówki, 20,025 złp. za poczynione w tych majątnościach szkody i 4,155 złp., za przechwałki i koszta prawne⁶⁾. Z powodu posia-

¹⁾ Testament Izabelli de Mailly Lascaris Pacowej kanclerzynie W. Ks. Lit. z d. 11 Marca 1685 r. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 517).

²⁾ Vol. leg. V f. 713.

³⁾ Tamże f. 720.

⁴⁾ Tamże f. 757.

⁵⁾ 1685 Sierpnia 14. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 298 dok. 13 f. 43).

⁶⁾ 1685 Sierpnia 30 (Tamże f. 100).

dania starostwa Pińskiego, ma tenże Kaźmierz Michał Pac w 1689 r. sprawę z gwardyjanem Franciszkanów Pińskich, Benedyktem Bogdałą o to, iż Pac nie wniósł annuaty 300 złp. rocznie z dzierżaw królewskich, siedmiu wójtostw, do starostwa Pińskiego należących. Król wyrokiem swym poleca rozpatrzenie tej sprawy¹⁾. W rok potem tenże Pac ma sprawę z Bazylim, Łukaszem i Władysławem Lewszami Telatyckiem i krewnym ich Odyńcem, którzy zaskarżyli Paca «o rankor, różne krzywdy i wiolencyje; również srogie na zdrowiu i na śmierć zabicie, odpowiedzi i pochwałki» i uzyskali przeciwko niemu list zaręczny²⁾. W tymże 1690 r. on że Pac, będąc na sejmie w Warszawie, wyznaczony został jako deputat do boku królewskiego³⁾, a także jako komisarz do rewizji skarbu koronnego⁴⁾ i do uregulowania różnic z kurfirstem Brandenburgskim⁵⁾. W 1694 r. znowu mianowany deputatem z Grodna na sejm Warszawski⁶⁾. Trzymając w zastawie od Dominika Aleksandra Tyszkiewicza podsędka Słonimskiego i jego małżonki Krystyny z Ogińskich, 1-o voto Kierłowej marszałkowej Starodubowskiej, majątek Horodyszcz, kawaler Maltański zawiera z nimi w 1692 r. układ co do tej zastawy⁷⁾.

W chwili śmierci brata swego starosty Żmudzkiego, kawaler Maltański znajdował się zagranicą⁸⁾; jednak zaraz po otrzymanej wiadomości powrócił do kraju i już w Czerwcu 1696 r. chorąży nadworny Lit. Pac, zdawał «Kaźmierzowi Michałowi Pacowi kawalerowi Maltańskiemu, pi-

¹⁾ 1689 Maja 12. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 170 f. 521 dok. 495).

²⁾ 1690. (M. Lit. Ks. Zap. 147 f. 225).

³⁾ Vol. leg. V f. 773.

⁴⁾ Tamże f. 784.

⁵⁾ Tamże 785.

⁶⁾ Zawisza str. 177.

⁷⁾ 1692 Lipca 15 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1692 Lipca 19 Nr. 85).

⁸⁾ Akt Tryb. Główn. 1696 r. Nr. 827 i 829.

sarzowi W. Ks. Lit., Poznańskiemu, Stwołowickiemu komandorowi, Pińskiemu i Szyrwintskiemu staroście» pałace Wileńskie na Rybnym końcu i na Łukiszkach¹⁾. Następnie w jesieni tegoż roku, kawaler Pac znajdował się w Warszawie na konfederacji generalnej²⁾ i na sejmie elekcyjnym, po którym zaraz, w Czerwcu 1697 r., podpisał oznajmienie (manifest)³⁾, a także przyznanie praw i przywilejów⁴⁾, nowo obranego króla Augusta II. Jakoż wkrótce po swym wstąpieniu na tron, August II mianował 24 Lipca 1698 r. Michała Kaźmierza Paca kawalera Maltańskiego, *marszałkiem nadwornym litewskim*, po wyniesieniu Aleksandra Sapiehy na marszałka wielkiego⁵⁾. Niewiadomo jednak dla jakiej przyczyny Pac nie objął urzędu marszałka nadwornego, który następnie (7 Sierp. 1699 r.) oddany został kniaziewi Januszowi Wiśniowieckiemu⁶⁾. Może dobrowolnie nie przyjął, a może i król, dla pewnych przyczyn, cofnął raz wydany przywilej. Byłby to więc powód niechęci Paca dla króla. W każdym razie na sejmie w Czerwcu 1699 r. Kaźmierz Pac kawaler; poseł z Pińska⁷⁾, jest tylko «pisarzem» i jako pisarz tylko, wyznaczony z sejmu pacyfikacyjnego deputatem w sprawie Elbląskiej⁸⁾. W 1701 r. otrzymuje konsens na cessayę wsi Połchowa w wójtostwie Pleszczyckiem, starostwa Pińskiego, Dominikowi Kotowskiemu i małżonce jego Joannie Rydzewskiej⁹⁾, i w tymże roku na cessayę wsi Stachowicz, w temże starostwie, Janowi Chocianowskiemu¹⁰⁾. Nie-

¹⁾ Akt Tryb. Główn. 1696 r. Junii 18 Nr. 827 i 829.

²⁾ Vol. leg. V f. 841.

³⁾ Tamże f. 984.

⁴⁾ Tamże VI f. 9.

⁵⁾ 1698 Lipca 24. (M. Lit. Ks. Zap. 149 f. 447. Załuski Epist. Histor. Fam. Tom II 592).

⁶⁾ M. Lit. Ks. Zap. 148 f. 146.

⁷⁾ Zawisza str. 195 i 203.

⁸⁾ Vol. leg. VI f. 57.

⁹⁾ 1701 Maja 27. (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 191).

¹⁰⁾ 1701 (M. Lit. Ks. Zap. 155 f. 376).

przyjazny królowi, kawaler Maltański Pac na początku następnego 1702 r., poduszczony przez Sapiehów, zerwał sejm Warszawski. Zamiary jego były chwalebne; oprócz zaspokojenia Sapiehów, Pac niechciał by Rzeczpospolita, stojąc po stronie Augusta, płatała się w wojnę z Karolem XII i w śmiałej mowie, wyrzuciwszy królowi nadużycia, domagał się zawarcia pokoju z Szwecją¹⁾. Idąc dalej w niechęci przeciw królowi Pac stawiał się w początkach 1703 r. na wezwanie prymasa do Warszawy pomimo to, iż król ze swej strony zwołał zjazd do Malborka²⁾. W tymże roku Pac wyrabia sobie nowy konsens na cessayę 40 włości Wincze, we wsi Worocewiczach, starostwa Pińskiego, Janowi Kaźmierzowi Brzosce stolnikowi Brzawskiemu i małżonce jego Teresie Suffczyńskiej³⁾.

Niechęć ku Augustowi rzuciła Michał Kaźmierza Paca w stronnictwo Stanisława Leszczyńskiego, który rozdając urzędy w pierwszej połowie 1708 r. mianował go marszałkiem nadwornym litewskim⁴⁾. Było więc jednocześnie na Litwie dwóch marszałków nadwornych: Józef Mniszech od 1706 r., z ramienia Augusta, i Michał Kaźmierz Pac z ramienia Leszczyńskiego. Nie wiodło się jakoś kawalerowi Maltańskiemu na marszałkostwie nadwornym; w 1709 r. Leszczyński musiał ustąpić przed Augustem, a nowi urzędnicy starym. Odtąd kawaler Pac powoli ustępował z widowni życia publicznego. W Marcu 1710 r. rezygnował, na osobę synowca swego Krzysztofa Paca starostę Kowieńskiego,

¹⁾ Załuski Epistol. histor. famil. III 161. Szujski IV str. 180.

²⁾ Szujski IV str. 188.

³⁾ 1703 Październ. 7. (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 350).

⁴⁾ Załuski Epistol. histor. famil. III 845 w liście z d. 13 Lipca 1708 r. Jedyne dokument na którym podpisany «Pac kawaler Maltański marszałek nadworny W. Ks. Lit.» jest to «rejestr ludzi umarłych w Dowspudzie od zarazy 1710 r.» oblatowany w 1711 r. w Aktach Grodzieńskiego grodzkiego Sądu Ks. r. 1711 f. 613—614 (druk. Wileńs. Akty VII 433—434).

z pisarstwa W. Ks. Lit.¹⁾, którego to urzędu już od 10-ciu lat nie sprawował. Prawie jednocześnie wyrabia sobie konsensa, na cessayę 6 włok pustych we wsi Bauszewie, od dzierżawy Pińskiej odłączonych, Jerzemu i Krystynie z Grotuzów Hołyńskim²⁾ i na cessayę całego starostwa Pińskiego na osobę synowca swego Krzysztofa Paca starosty Kowieńskiego³⁾. W 1714 r. Pac. kawaler Maltański wyrobił sobie nowy konsens na cessayę dzierżaw Szyrwint i Mejszagoły komu zechce⁴⁾, a starostwa Pińskiego (powyższa cessayja na rzecz starosty Kowieńskiego do skutku nie doszła) na osobę Piotra Paca chorążycy nadwornego W. Ks. Lit.⁵⁾. W skutek wyżej wymienionego konsensu, kawaler Maltański Pac cedował Szyrwinty i Mejszagołę Michałowi Eperyjaszowi, który w kilka lat potem (1724 r.), prawa swe dożywotnie na te dobra, przelewa na małżonkę swą Agatę Siekira⁶⁾. Jeszcze w 1717 r. Pac otrzymuje konsens na cessayę wsi Łozicz, w dzierżawie Pińskiej, Samuelowi Szołomickiemu towarzyszowi chorągwi pancernej Paca pisarza W. Ks. Lit.⁷⁾.

Michał Kaźmierz Pac, jako kawaler Maltański bezenny, umarł w 1719 r.⁸⁾.

62. Katarzyna Pacówna, córka Hieronima Paca (Nr. 40) i Anny Wojnianki; posłubiła w 1670 r. *Romana Danilewicza* (następnie chorążego i podkomorzego Oszmiańskiego). W tymże roku Anna z Wojnów Pacowa oddaje w posagu córce swej Katarzynie Danilewicz, dziedzicze Wierzchowna w powiecie Oszmiań-

¹⁾ 1710 Marca 7. (M. Lit. Ks. Zap. 151 f. 62 dok. 27).

²⁾ 1710 Marca 29. (Tamże Ks. 155 f. 226).

³⁾ 1710 Marca 31. (Tamże f. 227).

⁴⁾ 1714 Listop. 12. (Tamże Ks. 156 f. 102 dok. 199).

⁵⁾ 1714 Listop. 12. (Tamże f. 106 dok. 200).

⁶⁾ 1724 Grudnia 13. (Tamże Ks. 160 f. 12).

⁷⁾ 1717 Marca 3. (Tamże Ks. 156 f. 149 dok. 286).

⁸⁾ Był komandorem Stwołowickim 1688 — 1719 (Baliński i Lipiński Starożytna Polska III 663), niewątpliwie więc w tym ostatnim roku umarł.

skim, majątek Bolniki alias Dubrowszczyzna, w powiecie Wiłkomirskim, w summie złp. 8,000¹⁾. W 1679 r. kniaź Hieronim Lubartowicz Sanguszko, wspólnie z małżonką swą Konstancyją Sapieżanką Sanguszkową, zbywają majątność swą Swirany, Romanowi Danilewiczowi chorążemu Oszmiańskiemu, staroście Inturskiemu i małżonce jego Katarzynie Pacównie Danilewiczowej; wzięwszy od Danilewiczów za Swirany złp. 25,000 Sanguszkowie dali im ewikcyję na dobrach Rakowie w województwie Mińskim²⁾. W następnym roku Piotr Michał marszałek Brasławski i Tekla Wołłowiczówna Pacowie, oddają w zastaw, w summie złp. 40,000, majątność swą Korciany Romanowi Danilewiczowi, podkomorzemu Oszmiańskiemu i małżonce jego Katarzynie z Paców, tak część swoją jako i część Parysa kasztelana Lubelskiego³⁾. Jeszcze w 1689 r. Katarzyna Pacowna Romanowa Danilewiczowa nabywa od biskupa Żmudzkiego, Kaźmierza Paca, majątek Kozinieć w powiecie Oszmiańskim⁴⁾.

Danilewiczowie mieli potomstwo. Synem ich, podług wszelkiego prawdopodobieństwa, był Piotr Danilewicz podkomorzyc Oszmiański, w 1691 r. auditor filozofii w Akademii Wileńskiej i autor panegiryku na pogrzeb Tekli Konstancyi Wołłowiczówny Pacowej starościny Żmudzkiej⁵⁾; córka zaś Teresa Danilewiczówna podkomorzanka Oszmiańska zmarła 10 Marca 1723 r. była, żoną Krzysztofa Sulistrowskiego⁶⁾.

63. Anna Pacówna, córka Hieronima Paca (Nr. 40) i Anny Wojnianki. Hetman Pac sporządzając

¹⁾ 1670 Kwietnia 20. (Akt Tryb. Główn. 1670 r. Nr. 421—423). Roman Danilewicz chorąży Oszmiański starosta Inturski podpisał 1674 r. elekcycję króla Jana III. (Vol. leg. V f. 286).

²⁾ 1679 Marca 24. (M. Lit. Ks. Zap. 140 f. 113).

³⁾ 1680 Kwietnia 23 Korciany. (Akt Tryb. Główn. 1680 r. Nr. 117 i 118).

⁴⁾ 1689 Grudnia 15 Olsiady. (Tamże 1696 r. Junii 20 f. 863).

⁵⁾ Ob. wyżej str. 206.

⁶⁾ Żychliński. Złota księga V 320.

w 1675 r. testament, zapisał: «pannie Hannie Pacównie, siostrzenicy swojej, córce nieboszczyka JMP. Hieronima Paca, posagu 6,000 złp., gdy za mąż pójdzie»¹⁾. Następnie poślubiła *Trojana Józefa Pakosza sędziego ziemskiego Połockiego*, który w 1688 r. wspólnie z małżonką swą Anną z Paców Pakoszową, nabywa od Aleksandry z Lisowskich Konstantowej Pacowej chorążyni nadwornej i syna jej Michała Paca starosty Wasilkowskiego, majątki Wietrzyn, Daniewo, Szytowo i Usacz w województwie Połockim²⁾. W 1691 r. Jan Kolecki marszałek Mozyrski, otrzymuje bannicyję na *Trojana Pakosza sędziego ziem. Połockiego* i jego małżonkę, a także na Zygmunta, Bogusława i Bazylego Hoszniewiczów, za sprzeciwienie przy odprawie w majątku ich Usachu summy 15,156 złp.³⁾. W następnym znów roku tenże Trojan Pakosz, wspólnie z małżonką swą Anną Pacówną, wyrabiają bannicyję na Katarzynę Drelizankę Mikołajową Sztrumberkową i syna jej Jana Sztrumberka, za sprzeciwienie przy odprawie summy 113,795 złp. Summę tę jeszcze rodzice *Trojana Pakosza*, nieboszczykowie Krzysztof Pakosz i Anna Lisowska, uzyskali na zeszyłych Janie Sztrumberku i małżonce jego Halszce Szkultynównie, za nieprawne 45-letnie władanie dziedzictwem Anny Pacówny, majątnością Gilsznianą⁴⁾.

Trojan Pakosz musiał żyć bardzo długo, gdyż dopiero w 1744 r. król konferuje Benedyktowi z Susza Kaczyńskiemu, dzierżawę Jazno w województwie Połockim, i dwie służby Hoska i Perebrodki, «post fata *Trojana Pakosza* wakujące i do dyspozycji królewskiej przypadłe»⁵⁾.

¹⁾ Testament hetmana Paca 1675 r.

²⁾ 1688 Grudnia 29 Berezyna. (Akt Tryb. Główn. 1695 r. Augusta 13 f. 1168).

³⁾ 1691 Września 10. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 176 f. 374).

⁴⁾ 1692 Stycznia 18. Sprawa aktykowana 30 Sierp. 1692 r. (Tamże 177 f. 384 dok. 368).

⁵⁾ 1744 Września 8 w Warszawie. (M. Lit. Ks. Zap. 172 f. 793).

64. Jan Krzysztof Pac, syn Bonifacego Paca, oboźnego W. Ks. Lit. (Nr. 41) i Katarzyny Frąckiewicz Radziwińskiej. Wcześniej, przez cecyję ojca swego, został *starostą Botockim*. On to, walcząc przeciwko Lubomirskiemu, razem z ojcem i Pacem chorążym nadwornym litewskim, w bitwie pod Częstochową 1665 r., dostał się do niewoli Lubomirskiego¹⁾. Stracił ojca w 1678 r.; w tym samym roku biskup Kaźmierz Pac przelewa swoje prawa na tytuł własności majątności Postaw, nabytej od Zenowiczów, na synowca swego Jana Krzysztofa Paca starostę Botockiego²⁾.

Po stryju hetmanie, starosta Botocki odziedziczył w 1682 r. prawa na Rożankę, odwieczną majątność Pacowską, w powiecie Lidzkim i Grodzieńskim, którą jeszcze w 1594 r. Paweł Pac kasztelan Wileński, zawiódł był Dymitrowi Chaleckiemu podskarbiemu W. Ks. Lit. Po Dymitrze Chaleckim przeszła Rożanka na syna jego Aleksandra Chaleckiego marszałka Lidzkiego, którego wdowa Elżbieta z Rajeckich, wyszła powtórnie za Krzysztofa Potockiego podczaszego W. Ks. Lit., i Rożankę mu zapisała. Po Potockim zastawne prawa na Rożankę spadły na Feliksa Kaźmierza Potockiego wojewodę Sieradzkiego (później Krakowskiego), od którego prawa te nabyli znów w 1677 r. Gedeon Chalecki starosta Nowosielski, z małżonką swą Eufemiją Mleczkowną podsędkówną Upitską, 1-o voto Mikołajową Ciechanowiecką wojewodziną Mściławską. Hetman Pac, chcąc wrócić do Rożanki, zawarł z Chaleckimi 20 Marca 1682 r. układ co do ostatecznego okupna tych dóbr. Zgon jednak hetmana zaszły 4 Kwietnia 1682 r.

¹⁾ «Historja panowania Jana Kaźmierza» wyd. Raczyńskiego III 30, wymieniając trzech Paców którzy się dostali do niewoli nazywa ich: Ciwun Trocki, chorąży nad. lit. i starosta «Połocki», prawdopodobnie zamiast «Botocki», tak nazwany choć nim jeszcze nie był. (Patrz wyżej str. 120).

²⁾ Akt Tryb. Główn. 1678 r. Nr. 289.

przeszkodził urzeczywistnieniu tego układu; sukcesorowie jego zrzekli się w tymże roku praw do Rożanki na rzecz Jana Krzysztofa Paca oboźnica lit., pułkownika JKM., starostę Botockiego ¹⁾, który wstąpiwszy w przekazane mu prawa, w tym samym jeszcze roku wyrabia bannicyję na Gedeona Chaleckiego starostę Nowosielskiego, za nie przyjęcie, zastawnej na Rożance summy złp. 155,600, i nieustąpienie z tego majątku ²⁾. W kilka miesięcy jednak potem, sprawa ta odesłana została do nowego rozpatrzenia ³⁾. Trybunał litewski, wyrokiem z d. 15 Listopada 1684 r., ostatecznie przysądził Rożankę Janowi Krzysztofowi Pacowi staroście Botockiemu, z obowiązkiem wypłacenia Chaleckim za ich przykuple, w czasie władania Rożanką, summy 50,000 złp., w skutek czego Pac 30 Kwietnia 1685 r. wszedł w posiadanie tych dóbr (został intromitowanym). W kilki dni potem, z uwagi że starosta Botocki, do summy dekretem naznaczonej dodał jeszcze, za wzniesione budynki 15,000 złp., stanęło między Pacem a Chaleckimi, za wdaniem się przyjaciół, wzajemne pokwitowanie ze wszelkich pretensyi, z ewikcyją Chaleckich na majątkach ich Czernichowie w Nowogrodzkim i Sidrze w Grodzieńskim powiecie ⁴⁾. Pomimo tego, niby ostatecznego układu, spory Chaleckich z Pacem nieustawały. W Grudniu 1685 r. Chalecki uzyskuje dekret zaoczny, skazujący Krzysztofa Paca starostę

¹⁾ Cały przebieg sprawy o Rożankę wzięty z układu Paca z Chaleckimi z d. 2 Maja 1685 r. (Akt Tryb. Główn. 1687 r. f. 616/623 Nr. 237/238).

²⁾ 1682 Grudnia 15. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 160 f. 13).

³⁾ 1683 Kwietnia 28. (Tamże Ks. 162 f. 22 dok. 350).

⁴⁾ 1685 Maja 2 w Rożance. (Akt Tryb. Główn. 1687 r. f. 616/623 ob. przypis 1). — Intromissya Paca do Rożanki 30 Kwietnia 1685 r. (Akt Tryb. Główn. 1685 r. Nr. 24). Wówczas Rożanka składała się z folwarków Zapole, Drażna wielka, Drażenka, Turia, Makiewce, Dalkiewszczyzna, Planterowszczyzna, Rożanka pod miastem, Diakowce, Moreczowszczyzna, Malewiczowszczyzna i Kisiele.

Botockiego na bannicyję za sprzeciwienie dekretoowi trybunalskiemu o zwrot Chaleckiemu dwóch poddanych i niezapłacenie żydom w Rożance, razem z karą za zniewagę sądu, złp. 26,804, z ewikcyją na dobrach Paców w powiecie Lidzkim położonych ¹⁾. Ostateczne wzajemne pokwitowanie między Gedeonem z Chalcza Chaleckim marszałkowiczem Lidzkim, starostę Nowosielskim i małżonką jego Eufemiją Mleczkówną a Janem Krzysztofem Pacem, hrabią na Rożance, starostą Botockim, wydanem zostało w Wilnie w Czerwcu 1687 r. ²⁾.

Niezależnie od sprawy o Rożankę, prowadził starosta Botocki i inne procesy. W 1683 r. Jan Krzysztof Pac, starosta Botocki i małżonka jego, wyrabiają bannicyję na Stanisława Czeszejkę podczaszego Grodzieńskiego, za sprzeciwienie tego ostatniego przy odprawie, w jego majątku Antokolu, w województwie Wileńskim, summy 120 kop Pacom przysądzonej ³⁾. Pierwszy to raz starosta Botocki występuje z małżonką, którą krótko przedtem musiał zaslubić. Była nią *Teresa Zofja Podbereska wojewodzianka Smoleńska*, córka Hrehorego Kaźmierza Podbereskiego wojewody Smoleńskiego i Rudominianki ⁴⁾. W Czerwcu 1686 r. Jan Krzysztof Pac zapisuje żonie swej, Teresie Zofii Podbereskiej wojewodziance Smoleńskiej, dożywocie na Rożance, i na własność majątki Towiany i Łany, które wziął po ojcu swoim Bonifacym oboźnym ⁵⁾. Oprócz tego przelewa na nią starostwo Botockie ⁶⁾ i klucz Ożski, do ciwuństwa

¹⁾ 1685 Grudnia 29. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 295 f. 431).

²⁾ 1687 Czerwca 19 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1687 r. f. 624—625).

³⁾ 1683 Kwietnia 29. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 162 f. 18 dok. 348—349).

⁴⁾ Stosunki rodzinne Podbereskich w Akt Tryb. Główn. 1686 r. Nr. 311.

⁵⁾ 1686 Czerwca 14 Wilno. (Tamże Nr. 308).

⁶⁾ Tamże pod tą datą Nr. 309.

Wileńskiego należący, który mu się dostał za cessyją Doenhoffa kasztelana Witebskiego ¹⁾. Prawie jednocześnie żona zwraca mężowi wszystkie powyższe zapisy, pozostawiając sobie tylko reformę i posag ²⁾.

W tym samym 1686 r. Jan Krzysztof Pac i Teresa z Podbereskich posiadając, z łaski stryja biskupa Żmudzkiego Kaźmierza Paca, majątek Postawy, odstępują mu go napowrót za 65,000 złp., które im gwałtownie potrzebne były dla oczyszczenia Rożanki ³⁾.

W ciągu lat 1688 — 1689 starosta Botocki, Jan Krzysztof Pac, ma kolejno sprawy: a) ze Stefanem Stankiewiczem i jego współnikami, na których wyrobił bannicyję, za sprzeciwienie przy odprawie, w majątku ich Rukiewicz na Żmudzi, summy złp. 14,422, Pacowi przysądzonej ⁴⁾; b) z Anną Szymanowiczówną Bonfiliną, rajczynią Wileńską, o dług 2,000 złp., pożyczonych Pacowi przez nieboszczyka Bonfilego; król na Pacu przysądza Bonfilinę całą sumę, z procentami i szkodami przyczynionemi przez jego nieakuratność ⁵⁾; c) ponowną bannicyję otrzymuje Jan Krzysztof Pac star. Botocki, na Stefana Stankiewicza ciwuna Birzyńskiego, dziedzica majątków Rakiszki i Burbiszki w powiecie Rosieńskim, na Chwaliboga Bilewicza podkomorzego Ks. Żmudzkiego, dziedzica Rymkiewicz w powiecie Widuklskim, na Władysława Jaroszewicza Dowiat dziedzica Dowiat, na Stanisława Juskiewicz dziedzica Piłsudy w powiecie Korszewskim i na Andrzeja Mostwiłę, — którzy w powyższych majątkach egzekucyi nie dopuścili ⁶⁾; d) z Aleksandrem Oziembłowskim stolnikiem Rzeczyckim, który poprzednio

¹⁾ 1686 Czerwca 14 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1686 r. Nr. 310).

²⁾ 1686 Czerwca 16 Wilno. (Tamże Nr. 311).

³⁾ Tamże Nr. 460.

⁴⁾ 1688 Stycznia 31. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 167 f. 33 dok. 7).

⁵⁾ 1688 Czerwca 23. (Tamże f. 222 dok. 422).

⁶⁾ 1689 Marca 1. (Tamże Ks. 155 f. 198—199).

za niedopuszczenie egzekucyi, przysądzonej mu summy złp. 10,000, na majątku Towiany, wyrobił bannicyję na Jana Krzysztofa Paca star. Botockiego i małżonkę jego Teresę Podbereską; król rozkazuje nowe rozpatrzenie tej sprawy, na sądach w Wilnie odbyć się mających ¹⁾; e) z Michałem Tyzenhauzem, star. Kokenhauskim i małżonką jego Suzanną Szmurłowską, 1-o voto Szlangerową, na których Pac otrzymał bannicyję za sprzeciwienie ich przy egzekucyi pieniężnej należności w majątku Giedrojczie; i tu król nakazuje nowe rozpatrzenie sprawy ²⁾.

Około 1690 r. Pac otrzymał nominacyję na *marszałka Wiłkomierskiego*. W 1692 r. w liczbie innych, Jan Krzysztof Pac starosta Botocki, marszałek Wiłkomierski, naznaczony został komisarzem dla rozgraniczenia starostwa Kupiskiego z sąsiednimi gruntami szlacheckimi ³⁾. Idąc za przykładem innych swoich krewnych, zrzekł się praw swych spadkowych do majątności Widze, na rzecz kanoników regularnych konwentu Antokolskiego ⁴⁾. Przez zapis stryja swego Kaźmierza Paca biskupa Żmudzkiego, Krzysztof Pac marszałek Wiłkomierski i małżonka jego Teresa z Podbereskich otrzymują w 1694 r. majątność Osnowiany na Żmudzi, z obowiązkiem spłacenia kapitule Żmudzkiej 20,000 złp. ⁵⁾. W tymże roku, tenże Pac posłował z Wiłkomierskiego na sejm Warszawski ⁶⁾, a w końcu następnego roku znajdował się w Rosienach na sejmiku, pamiętnym kłótnią Paca starosty Żmudzkiego, z Kryszpinem

¹⁾ 1689 Marca 8. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 155 f. 249).

²⁾ 1689 Kwietnia 26. (Tamże f. 663 d. 264).

³⁾ 1692 Lutego 27. (Tamże Ks. Zap. 147 f. 140).

⁴⁾ 1692 Siepnia 21 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1692 r. Sierp. 28 f. 215).

⁵⁾ 1694 Sierpn. 5 w Olsiadach. Zapis Kaźmierza Paca biskupa Żmudzkiego. (Akt Tryb. Główn. 1695 Junii 21 f. 541).

⁶⁾ Zawisza str. 177.

biskupem Żmudzkim, a będąc stronnikiem starosty, razem z nim przez biskupa został wyklętym ¹⁾. Wkrótce potem, w 1696 r., obrany, w czasie bezkrólewia, posłem ze Żmudzi na konfederację Warszawską ²⁾.

Po rezygnacji stryja swego Feliksa Paca, marszałek Wiłkomierski mianowany 2 Lutego 1698 r. *podkomorzym W. Ks. Lit.* ³⁾; zaraz potem Jan Pac podkomorzy W. Ks. Lit. i żona jego Teresa Podbereska otrzymują przywilej na dobra królewskie na Żmudzi: Czelki, Maniuny i Wilejki, wakujące «post fata» Piotra Michała Paca starosty Żmudzkiego ⁴⁾. W 1699 r. Jan Krzysztof Pac, hrabia na Rożance i Dowspudzie, podkomorzy W. Ks. Lit., marszałek Wiłkomierski, starosta Botocki i Teresa z Podbereskich, nabywają od Jerzego Hlebickiego-Józefowicza wojskiego Połockiego, 36 włók ziemi od jego dóbr Szczuczyna, które Józefowicz nabył od Jana Leonowicza Limonta ⁵⁾. We dwa miesiące później Pacowie otrzymują konsens na cessay, komu zechcą, dożywotniego swego prawa na dobra Oczkin w województwie Wileńskim ⁶⁾.

Podczas ówczesnych rozruchów krajowych, podkomorzy Pac własnym kosztem utrzymywał chorągiew ⁷⁾. W 1702 r. Zaranek, chorąży Żmudzki uczynił najazd na Towiany, dwór podkomorzego Paca, którego pod pozorem że jest przyjacielem Sapiehow, kazał rozstrzelać ⁸⁾, a raczej zamordować przez Dłuskiego ⁹⁾. Pod-

¹⁾ Narbut. Dzieje wewnętrzne nar. lit. str. 85—88.

²⁾ Vol. leg. V f. 841 i Zawisza str. 186.

³⁾ M. Lit. Ks. Zap. 149 f. 57.

⁴⁾ 1698 Stycznia (?) 24. (Tamże f. 16).

⁵⁾ 1699 Junii 19. (Akt Tryb. Główn. 1747 Julii 8 Nr. 390).

⁶⁾ 1699 Sierp. 26. (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 113).

⁷⁾ Niesiecki VII 224.

⁸⁾ Zawisza str. 214.

⁹⁾ Patrz niżej.

komorzym litewskim w tymże roku mianowany został Bogusław Ernest Doenhoff ¹⁾, a marszałkiem Wiłkomierskim, w następnym roku, Kaźmierz Dowmont Sie-sicki ²⁾.

Jan Krzysztof Pac zszedł bezpotomnie ³⁾. Wdowa po nim Teresa Podbereska Pacowa, podkomorzyna W. Ks. Lit., marszałkowa Wiłkomierska, otrzymuje w Lipcu 1703 r., przywilej na wyrabianie towarów leśnych w star. Botockiem ⁴⁾ i konsens na cessay, służących jej praw dożywotnich, na starostwo Botockie, na osobę Michała Podbereskiego marszałkowicza powiatu Upitskiego ⁵⁾. Następnie musiała prowadzić sprawę z Zarankiem, który w 1713 r. «jako zamieszany w sprawie zabójstwa podkomorzego Paca przez Dłuskiego» otrzymuje list żelazny ⁶⁾, a w kilka lat później (w 1717 r.) tenże Kaźmierz Zaranek Horbowski, wówczas starosta generalny Żmudzki, otrzymuje potwierdzenie amnestii za niektóre popełnione kryminały, «mianowicie względem ur. Jana Paca podkomorzego W. Ks. Lit.» ⁷⁾. Teresa z Podbereskich Pacowa zmarła w 1720 r. W tymże roku, na starostwo Botockie, po śmierci podkomorzynnej Pacowej, otrzymał przywilej Antoni Gorski chorąży Żmudzki, pułkownik królewicza Polskiego, książęcia Saksońskiego ⁸⁾.

65. Anna Pacówna, córka Bonifacego Paca, oboźnego W. Ks. Lit., (Nr. 41) i Katarzyny Frąckiewicz Radziwińskiej ⁹⁾; poślubiła Wojciecha Ważyńskiego,

¹⁾ M. Lit. Ks. Zap. 150 f. 283.

²⁾ 1703 Paźdźier. 1. (M. Lit. Ks. Zap. 148 f. 1196).

³⁾ Niesiecki VII 224.

⁴⁾ 1703 Lipca 13. (M. Lit. Ks. Zap. 148 f. 1116).

⁵⁾ 1703 Lipca 14. (Tamże f. 1119).

⁶⁾ 1713 Lutego 3. (Tamże Ks. 155 f. 587).

⁷⁾ Vol. leg. VI f. 322.

⁸⁾ 1720 Września 9. (M. Lit. Ks. Zap. 160 f. 390).

⁹⁾ M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 289 f. 244 dok. 61. Patrz wyżej str. 119.

ciwuna Dyrwiańskiego star. Taurogskiego. Już w 1658 r. Teodor Lacki, marszałek nadworny W. Ks. Lit., starosta Raduński, ceduje swe części w wojtostwach Birżyniańskim i Poszyrwintskim, Wojciechowi Ważyńskiemu ciwunowi Dyrwiańskiemu, staroście Taurogskiemu i małżonce jego Annie Pacównie ¹⁾. Wojciech Ważyński umarł w końcu 1659 r., a w Marcu 1660 r. król, po śmierci Wojciecha Ważyńskiego, ciwuna Małych Dyrwian, konferuje Janowi Korsakowi podkomorzemu Połockiemu, dobra Ist w województwie Połockiem, na trakcie Dzisieńskim ²⁾. Wdowa po nim Anna Pacówna Ważyńska, ciwunowa Małych Dyrwian, ufundowawszy plebaniję w Łajżewie i aktaryję w Tryszkach na Żmudzi, uzyskuje na to 1661 r. approbacyję sejmową ³⁾. Wyszła powtórnie za *Floryjana Adama Eperyjasa* wojskiego Żmudzkiego, którego w 1670 r. zapisuje «małżonce swej Annie Pacównie» złp. 66,000 na dziedzicznych swych dobrach ⁴⁾. W 1692 r. Hrehory Kulikowski i Kaźmierz Staniewicz otrzymują list zaręczny przeciwko Floryjanowi i Annie Pacównie Eperyjaszom, podstolicom Kowieńskim, którzy czynią na nich przechwałki ⁵⁾. Jeszcze w 1700 r. występują Adam Eperyjasz wojski Żmudzki z małżonką Anną Klarą Pacówną i synami Michałem i Krzysztofem ⁶⁾.

66. Elżbieta (Halszka) Pacówna, córka Bonifacego Paca, oboźnego W. Ks. Lit. (Nr. 41) i Katarzyny Frąckiewicz Radzimińskiej ⁷⁾, posłubiła *Adama Chreptowicza stolnika Nowogrodzkiego*. Będąc już wdową

¹⁾ 1658 Marca 4 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 133 f. 16 odw. dok. 12).

²⁾ 1660 Marca 10 w Gdańsku. (M. Lit. Ks. Zap. 134 f. 79).

³⁾ Vol. leg. IV f. 811.

⁴⁾ 1670 Sierpnia 4. (Akt Tryb. Główn. 1670 r. Aug. 4 i 1673 r. Nr. 341).

⁵⁾ 1692 r. (M. Lit. Ks. Zap. 147 f. 34).

⁶⁾ 1700 Maja 29. (M. Lit. Ks. Zap. 148 f. 368).

⁷⁾ Patrz wyżej str. 119.

w 1677 r. Helżbieta Pacówna, Adamowa Chreptowiczowa stolnikowa Nowogrodzka, oddaje w zastaw Michałowi Kaźmierzowi Pacowi wojewodzie Wileńskiemu i hetmanowi, w summie złp. 10,000, majątność swą Szczorce, w województwie Nowogrodzkim, którą posiadała dożywocie, w skutek zapisu nieboszczyka męża ¹⁾.

POKOLENIE VIII.

67. Michał Kaźmierz Pac, syn Konstantego Władysława Paca chorążego nadw. W. Ks. Lit. (Nr. 45) i Aleksandry Lisowskiej. Ojciec cedował mu w 1667 lub 1668 r. *starostwo Wasilkowskie* ²⁾. Już jako starosta Wasilkowski posłował w 1669 r. na sejm elekcyjny i podpisał jurament króla Michała ³⁾; następnie jako porucznik chorągwi Petyhorskiej odznaczył się, przy boku ojca, w bitwie pod Chocimem 1673 r. ⁴⁾. Przedtem jeszcze zaślubił *N. kniaziównę Masalską*, córkę kniazia Stanisława Masalskiego podkomorzego Grodzieńskiego i Izabelli Aleksandrowny Naruszewiczówny kasztelanki Żmudzkiej. Stracił żonę po 10 latach pożycia ⁵⁾. W 1683 r. powtórnie już żonaty z *Teresą Balicką*, Michał Kaźmierz Pac starosta Wasilkowski, prowadził proces z Izabellą Naruszewiczówną Masalską i jej zięciami i córkami: Kaźmierzem Władysławem Bieleckim wojskim Parnawskim i małżonką

¹⁾ 1677 Lipca 17 w Wilnie. (Akt Tryb. Główn. 1677 r. f. 519—522 Nr. 203 i 204). Żychliński tę Elżbietę Pacównę nazywa Maryjanną, i twierdzi, iż po śmierci pierwszego męża Ludwika (sic) Chreptowicza wojewodzica Nowogrodzkiego wyszła powtórnie za Mikołaja Sulistrowskiego podsędką Oszmiańskiego (Złota księga V 204).

²⁾ Jeszcze w Styczniu 1667 r. starostą Wasilkowskim był Konstanty Pac (Patrz wyżej str. 144).

³⁾ Vol. leg. V f. 37.

⁴⁾ Niesiecki VII 231.

⁵⁾ Te szczegóły w M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 161 dok. 301 f. 642; porównaj wyżej str. 121 co do ojca Masalskiej.

jego Elżbietą z Masalskich i z Michałem Narbutem i małżonką jego Izabellą z Masalskich, o to iż Masalska z córkami, «po śmierci małżonki Paca, a córki swej», zabrała szkatułkę z prawami, obligami, złotem, srebrem, którą Pac nieboszczce małżonce swej był zwierzył; nadto «gdy Pac z nieboszczką małżonką swą żyjąc przez lat 10», ona, Masalska, najmniejszej odmiany we wszystkich, na majątność Roś, danych zapisach nieuczyniła, ani o nic się nieupominała, — a teraz, pomimo to iż Pac wszelkim swym zapisom zadosyć uczynił, sumę złp. 7,500 gotówką wypłacił, ona Masalska, tę majątność Roś, w województwie Trockiem, odebrać mu usiłuje. O to wszystko Pac już 13 Marca 1682 r. wniósł protestację i zapozwał Masalskich, którzy mimo że pozew doręczono im w dziedzicznym ich majątku Władysławowie, w województwie Trockiem, do sprawy nie stanęli. Król więc wydaje wyrok zaoczny skazujący Masalskich na zwrot szkatułki i zapłacenie szkód i nakładów Pacowi i jego małżonce Teresie Balickiej Pacowej, a jednocześnie utwierdza Paców w dożywotnim władaniu majątnością Roś, i wydaje dekret skazujący na bannicyję Izabellę Naruszewiczównę Masalską, i wyżej wymienionych jej zięciów i córki, jeśli wyroku dobrowolnie nie spełnią ¹⁾. W 1685 r. Michał Kaźmierz Pac star. Wasilkowski, otrzymuje sublewacyję na bannicyję wyniesioną na niego, przez Daniela Samuela Kmity wojskiego Rzeczyckiego ²⁾. Majątek Roś, o który poprzednio mieli zatargi z Masalskimi, Michał Pac star. Wasilkowski i jego małżonka, cedują w 1687 r. Janowi Domańskiemu towarzyszowi roty pancernej i jego małżonce ³⁾; ci ostatni Roś w 1693 r. ustąpili Baranowskiemu ⁴⁾.

¹⁾ 1683 Kwietnia 21 Warszawa. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 161 f. 642 i 644 dok. 301 i 302).

²⁾ 1685 r. M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 295 f. 63.

³⁾ 1687 Kwietnia 25. (M. Lit. Ks. Zap. 143).

⁴⁾ 1693 Marca 3. (Tamże 144 f. 63).

Przedtém nieco Michał Pac stracił ojca; więc matka jego Pacowa chorążyna otrzymuje w tymże roku nowy konsens na cessayę starostwa Wasilkowskiego na osobę tegoż syna Michała i jego małżonkę ¹⁾. O majątek Balwierzyszki Pacowie prawowali się z podskarbin Benedyktem Sapiehą; proces w 1688 roku ukończony przez ugodę, w skutek której Michał Pac starosta Wasilkowski i jego brat starosta Kowieński, zrzekają się wszelkich pretensyi do tego majątku ²⁾. Spadkiem po Kaźmierzu Pacu pisarzu W. Ks. Lit. (zmarłym 1653 r.) dzielili się 9 Maja 1681 r. Konstanty Pac, chorąży nadw. lit., żona jego Aleksandra z Lisowskich i syn ich Michał starosta Wasilkowski ³⁾. Teraz (w Grudniu 1688 r.) matka i syn, dla spłacenia długów pisarza W. Ks. Lit., sprzedają Trojanowi Pakoszowi sędziemu ziemskiemu Połockiemu i jego małżonce Annie z Paców, majątki Wietrzn, Daniewo, Szyłowo, i Uszacz, w województwie Połockiem ⁴⁾. Nie wiodło się staroście Wasilkowskiemu w zatargach i sprawach majątkowych; kilka następnych lat przedstawiają długi szereg bannicyi na niego wyniesionych. W Styczniu 1689 r. Hieronim Buczacki Tworowski podstoli i podstarości Orszański, uzyskuje bannicyję na braci Paców, Michała starostę Wasilkowskiego i Mikołaja starostę Kowieńskiego, za niedopuszczenie odprawy w majątkach ich Książyczach i Hołowczynie, w Orszańskim powiecie, przysądzonej mu dekretem summy złp. 51,730 ⁵⁾. Taką bannicyję na

¹⁾ 1687 Junii 13. (M. Lit. Ks. Zap. 143).

²⁾ 1688 Maja 12 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1688 r. Maja 13 Nr. 31).

³⁾ Patrz wyżej str. 77.

⁴⁾ 1688 Grudnia 29 Berezyna. (Akt. Tryb. Główn. 1695 r. Aug. 13 f. 1168).

⁵⁾ 1689 Stycznia 25. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 169 f. 18 i 92 dok. 6, 12 i 43).

Michała Konstantynowicza Paca starostę Wasilkowskiego i małżonkę jego Teresę Balicką, uzyskuje, w kilka miesięcy potem, Stefan Wasilewski i małżonka jego Raina Chomentowska, z tego powodu, że Pacowie ustąpiwszy Wasilewskim, prawem zastawnem, wieś swą Pieszczanka, w powiecie Orszańskim, mimo list zaręczny z d. 25 Kwietnia 1688 r., na tę wieś gwałtownie najechali, samego Wasilewskiego bili, i jego sług mordowali¹⁾. Pomimo tej bannicyi Pacowie, 29 Sierpnia 1689 r., wygnali Wasilewskiego z Pieszczanki, w skutek czego bannicyja powyższa na nich, w Lutym 1690 r., ponowioną została²⁾. W tymże 1690 r. Andrzej na Stanisławowie z Potoka Potocki, kasztelan Krakowski, pozwał Paców chorążyców nadwornych, Michała starostę Wasilkowskiego i Mikołaja starostę Kowieńskiego, o krzywdy wyrządzone służce jego Stefanowi Mohuczemu i małżonce tego ostatniego Konstancyi z Szolkowskich, i poddanym wiosek Potockiego Brakowa, Liczynki i Bułat w powiecie Orszańskim³⁾, i uzyskał na Paców dekret, za sprzeciwieństwo któremu, Pacowie i ich pomocnicy, w dekrete wymienieni, skazani na bannicyję⁴⁾. Przeciwno tej bannicyi Michał star. Wasilkowski i Teresa, również Andrzej starosta Kowieński i Emerencyjanna—Pacowie, uzyskują w 1692 r. glejt⁵⁾. Glejt ten musiał być jednak niedostatecznym, albowiem przeciw tej samej bannicyi Michał Pac star. Wasilkowski z żoną Teresą Balicką, uzyskali nowy glejt w 1693 r.⁶⁾. W 1691 r. Teresa z Balickich Michałowa Pacowa, hrabina na Rafałowie, starościna Wasilkowska, mając

¹⁾ 1689 Junii 22. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 170 f. 694 i 699 dok. 567—568).

²⁾ 1690 Lutego 20. (Tamże Ks. 173 f. 593 dok. 261—262).

³⁾ 1690 Kwietnia 10. (Tamże dok. 250).

⁴⁾ Tamże i pod tą datą dok. 252.

⁵⁾ 1692 Września 11. (M. Lit. Ks. Zap. 146 f. 523 dok. 669).

⁶⁾ 1693 Lipca 27. (Tamże Ks. 147 f. 260).

sobie zapisane od męża dożywocie na Rafałowie i summe złp. 60,000—odstępuje mężowi połowę tej summy¹⁾.

Michał Kaźmierz Pac star. Wasilkowski znajdował się w 1696 r. na sejmie elekcyjnym w Warszawie, gdzie został wyznaczony deputatem, «ad pacta conventa»²⁾ i, wraz z województwem Witebskim, podpisał elekcyję Augusta II³⁾. Od trzydziestu lat nosił tylko tytuł starosty Wasilkowskiego; za to odrazu został senatorem. Wkrótce po swym wstąpieniu na tron król August mianował 1 Października 1697 r. Michała Kaźmierza Paca starostę Wasilkowskiego, *kasztelanem Połockim*, po śmierci Jana Korsaka⁴⁾. W następnym roku na sejmiku w Rosienach, zwołanym w celu obioru starosty Żmudzkiego, Pac kasztelan Połocki obrany dyrektorem koła⁵⁾; tenże kasztelan Połocki w 1700 r. w bitwie pod Olkiennikami, dowodził chorągwią⁶⁾, i w temże roku, wspólnie z małżonką swą, otrzymują konsens na oddanie w arendę starostwa Wasilkowskiego Janowi i Teresie Burzyńskim⁷⁾. W kilkanaście lat później (1715 r.) uzyskują pozwolenie na cessayję tegoż starostwa Wasilkowskiego, synowi swemu Konstantemu Antoniemu Pacowi kasztelanicowi Połockiemu⁸⁾. W końcu 1716 r. Michał Kaźmierz Pac zrzekł się urzędu kasztelanii Połockiej, która po jego «dobrowolnej rezygnacyi» konferowaną została 9 Stycznia 1717 r. Krzysztofowi Pacowi, pisarzowi W. Ks. Lit.⁹⁾; na-

¹⁾ 1691 Czerwca 28 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1691 r. Junii 30 f. 531 i Julii 5 f. 628).

²⁾ Vol. leg. V f. 868 i VI f. 39.

³⁾ Tamże V f. 931.

⁴⁾ M. Lit. Ks. Zap. 149 f. 839.

⁵⁾ Narbut, Dzieje wewnętrzne II 31.

⁶⁾ Grabowski — Przezdziecki. Źródła do dziejów polskich I 193. Szujski IV 173.

⁷⁾ 1700 Kwietnia 16. (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 130).

⁸⁾ 1715 Stycznia 12. (Tamże Ks. 156 f. 203 dok. 207).

⁹⁾ Tamże Ks. 155 f. 909.

mysliwszy się jednak cofnął rezygnację i tytuł kasztelana Połockiego zachował do śmierci.

Około tego samego czasu Michał Pac stracił małżonkę Teresę z Balickich i, chociaż już dobrze w latach podeszły, ożenił się po raz trzeci, z Katarzyną Karaś, wdową od 1710 r.¹⁾ po Michale Perocie pułkowniku królewskim. Już w 1718 r. Michał Pac kasztelan Połocki i małżonka jego Katarzyna z Karasiów, pierwszego ślubu za Michałem Perotem pułkownikiem królewskim, biorą w zastaw od Michała Sapięhy pisarza polnego Lit., dobra Czerejskie²⁾, a w 1723 r. nabywają za 80,000 zł. majątek Gile, z folwarkiem Szczeglice w Orszańskim powiecie, od Galimskich³⁾. Michał Pac zapisawszy małżonce swej Katarzynie Karaś 69,000 zł. na Berezynie, ma o to proces z córką swą Maryjanną z Paców Puciatową, której posag oparty był na tym majątku. Sprawa ta w tymże 1723 r. ukończoną została ugodą, w skutek której kasztelan Połocki dał córce swej ewikcję na Szczeglicach⁴⁾.

Kasztelan Połocki Michał Pac umarł w 1724 r. Tegoż roku 24 Października Krzysztof Pac pisarz W. Ks. Lit. jeszcze raz mianowany kasztelanem Połockim «po śmierci Michała Paca»⁵⁾.

Michał Kaźmierz Pac trzy razy ponawiał związki małżeńskie. Pierwszą jego żoną (1670—1680 r.) była kniaziówna Masalska zmarła bezpotomnie, jak można wnosić ze spraw po śmierci jej wynikłych⁶⁾. Druga żona Teresa Balicka, poślubiona krótko przed 1683 r.,

¹⁾ 1710 Kwietnia 26. Przywilej Ignacemu Karasiowi na dobra Skrabie i Szylany na Żmudzi po śmierci oberstlejtanta Michała Perotti (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 458).

²⁾ 1718 Sierpnia 15. (Akt Tryb. Główn. 1718 r. Aug. 17 f. 1014, 1170 i następ.).

³⁾ 1723 Gile. (Akt Tryb. Główn. 1723 r. Nr. 16 i 17).

⁴⁾ 1723 (Tamże Nr. 170—173 i 177—179).

⁵⁾ M. Lit. Ks. Zap. 160 f. 2074.

⁶⁾ Patrz wyżej str. 233—234.

zmarła w 1716 r.; ona to musiała być matką syna Konstantego Antoniego (Nr. 74) i córek Maryjanny 1-o Karega, 2-o Węslawskiej, 3-o Puciata (Nr. 75) i Zofii Tyzenhauz (Nr. 76). Trzecia nareszcie żona Katarzyna Karaś, poślubiona około 1717 r., przeżyła kasztelana i ponowiła śluby z Wiszniewskim łowczym Orszańskim. W 1745 r. Katarzyna wdowa po Pacu, Wiszniewska, robi zapis, na korzyść syna swego z pierwszego małżeństwa, Antoniego Perota¹⁾. Jeszcze w 1748 r. Katarzyna 1-o voto Perotowa pułkownikowa królewska, 2-o Pacowa kasztelanowa Połocka 3-o Wiszniewska łowczyzna Orszańska, otrzymuje konsens na cessję prawa swego dożywotniego na dzierżawę Dzierworzyce, na osobę Wawrzyńca Tadeusza Perotego²⁾. Według wszelkiego prawdopodobieństwa była ona matką Ludwiki Pacówny z Szczyttem (Nr. 77).

68. Aleksander Pac, syn Konstantego Paca chorążego nadw. Lit. (Nr. 45) i Aleksandry z Lisowskich. «Aleksander Pac chorążyc nadworny W. Ks. Lit.» podpisał 1674 r., razem z województwem Połockim, elekcję króla Jana³⁾. Według Niesieckiego miał zostać Dominikanem⁴⁾.

69. Mikołaj-Andrzej Pac, trzeci syn Konstantego Paca chorążego nadw. (Nr. 45) i Aleksandry z Lisowskich. Kanclerz Krzysztof Pac, będąc bezdzietnym, wziął go na wychowanie, cedował mu *starostwo Kowieńskie*⁵⁾, zapisał Jezno i dla ukończenia wykształcenia wyprawił go do cudzych krajów. O wszystkim

¹⁾ 1745 (Akt Tryb. Główn. 1748 r. Czerwca 18 Nr. 225).

²⁾ 1748 Lipca 27 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 176 f. 132 dok. 122).

³⁾ Vol leg. V f. 304.

⁴⁾ Niesiecki VII 231.

⁵⁾ Ta cessja starostwa Kowieńskiego potwierdzoną została 15 Lutego 1676 r. (M. Lit. Ks. Zap. 139 f. 150).

tém wspomina kanclerz w liście z d. 6 Marca 1675 r., pisanym do starosty Kowieńskiego, bawiącego wówczas z mentorem swym Sławogurskim zagranicą. Kanclerz, czując się chorym i podeszłym w latach, troskliwy o los synowca, wzywa go do powrotu, chcąc mu zapewnić odpowiednią partyję¹⁾. W drugim liście, pisanym w kilka dni później, do pana Sławogurskiego, kanclerz już wyraźnie powiada, iż wybrana przez niego dla synowca żona, jest grafówną von Trautmansdorf, z frauencymeru królowej Eleonory, która w tej chwili znajduje się w Toruniu, gdzie tylko do Kwietnia zabawi; nagli więc do przyjazdu, aby jeszcze przed tym terminem wesele mogło być odprawione²⁾. Listy te kanclerza zawierają wiele ciekawych szczegółów o zabiegach w celu skojarzenia tego małżeństwa, które miało jeszcze podnieść fortunę i znaczenie Paców. Stało się stosownie do woli kanclerza; starosta Kowieński przybył do Torunia, na początku Kwietnia 1675 r., i zaraz ożenił się z hrabianką Felicytas Maksymilijanną von Trautmansdorf. Już 15 Kwietnia 1675 r., w tymże Toruniu, Mikołaj Andrzej Pac starosta Kowieński zeznaje iż «z przejrzenia Boskiego, łaski królowej Eleonory» i t. d. pojąwszy w stan małżeński Felicytas Maksymilijannę grafównę Trautmansdorf, otrzymał za nią posagu złp. 120,000, wskutek czego zapisuje żonie dożywocie na wszystkich swoich majątkach, oddalając braci, rodziców i dalszych krewnych. Do czasu zaś oddania posagu, wydaje żonie prawo zastawne na wszystkich swoich majątkach³⁾. Małżonka starosty Kowieńskiego, pochodziła ze znakomitej rodziny austriackiej; według wszelkiego prawdopodobieństwa była córką Fran-

¹⁾ 1675 Marca 6 List kanclerza do starosty Kowieńskiego. (Akt Tryb. Główn. 1685 r. f. 205 i następne).

²⁾ 1675 Marca 19. (Tamże).

³⁾ 1675 Kwietnia 15 w Toruniu. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 15 i 16. Zapis ten wniesiony do metryki 5 Lutego 1676 r.).

ciszka Antoniego hrabiego Trautmansdorf i Małgorzaty hrabianki Portia, a wnuczką Maksymilijana hr. Trautmansdorf († 1650 r.) i Zofii von Palfi¹⁾.

Dbając o los małżonków, kanclerz ceduje im jeszcze dzierżawę Kurzeniec stary alias Wilejki, do starostwa Markowskiego należąca, z sumą 5,000 złp. spłaconą successorom nieboszczyka Jana Ejdziatowicza pisarza skarbowego W. Ks. Lit.²⁾. Starosta Kowieński Pac znajdował się na początku 1676 r. w Warszawie na sejmie, z którego wyznaczony został deputatem do instrukcyi Moskiewskiej³⁾. Podczas tego sejmu stracił żonę. Starościna Kowieńska zmarła w połogu w Krakowie 7 Lutego 1676 r.; pochowano ją w klasztorze in Monte Pacis. W kilka miesięcy po jej śmierci kanclerz zeznaje iż pożyczył 25 Listopada 1675 r., od JM. Felicytas Maksymilijanny grafówny von Trautmansdorf Pacowej, starościny Kowieńskiej, Wareckiej i Wilkijskiej, 757½ dukatów, które obowiązał się oddać 6 Stycznia 1677 r.; ponieważ jednak starościna Kowieńska przed tym terminem, bo 7 Lutego 1676 r., zmarła, wypełniając więc jej wolę, powyższą sumę zapisuje OO. Kamedułom in Monte Pacis, gdzie nieboszczka pochowana została⁴⁾. Felicytas z Trautmansdorów Pacowa pozostawiła małżonkowi swemu córeczkę Eleonorę.

W rok po śmierci żony Mikołaj Pac ponowił śluby małżeńskie z Maryjanną (Emerencyjanną Magdaleną) Stadnicką, córką Jana Kaźmierza ze Żmigrodu Sta-

¹⁾ Hübner Genealogische Tabellen. Tab. 573; porównaj niżej zapis Mikołaja Andrzeja Paca z d. 14 Czerwca 1677 r.

²⁾ 1676 Lutego 15. Potwierdzenie tej cessyi. (M. Lit. Ks. Zap. 139 f. 105 dok. 150, i ten sam dok. Ks. Zap. 139 f. 20 i Ks. Zap. 138 f. 3).

³⁾ Vol. leg. V f. 424.

⁴⁾ 1676 Lipca 9. (Akt Tryb. Główn. 1676 r. f. 1130/1131 Nr. 816).—8 Lutego 1676 r. w Krakowie spisano rejestr rzeczy pozostałych po zmarłej starościny Kowieńskiej; oblatowany 16 Czerwca 1677 r. (M. Lit. Ks. Zap. 140 f. 76).

dnickiego († 1645) i Izabelli Kalinowskiej¹⁾; wdową od 1672 r. po Wojciechu Emeryku Mleczo wojewodzie Podlaskim²⁾. Była to osoba już nie młoda, a Pac trzecim jej mężem; pierwszym, z którego miała 2 synów, był Andrzej Ostrorog starosta Garwoliński i Drohowicki³⁾. Małżeństwo to, zaledwie po skończonej załobie po pierwszej małżonce zawarte, nie musiało podobać się kanclerzowi, zwłaszcza że starosta Kowieński miał w swych rękach posag zmarłej małżonki, należący teraz do córki jej Eleonory. Wnieść to można z tego, że Mikołaj Andrzej Pac starosta Kowieński, Warecki i Wilkijski, musiał przyznać przed ślubem, 14 Czerwca 1677 r., zapis (opiekunom swej córki) Pacom — biskupowi Wileńskiemu, kanclerzowi, i Konstantemu chorążemu nadwornemu, a także Franciszkowi graffowi Trautmansdorf «stryjom swym a dziadom Eleonory córki swej», którym to zapisem zeznaje «iż odmieniając stan swój wdowi i pojmując w stan małżeński JW. Maryjanę Stadnicką, Wojciechowę Mleczkową wojewodzinę Podlaską, opisuje się tym zapisem swoim stryjom, iż córka jego przez to powtórne ożenienie żadnej szkody nie poniesie, że wszystkich zapisów danych nieboszczce żonie dotrzyma, że rzeczy ruchomych, ani summ pieniężnych, alienować nie będzie; wyjmując sobie wolne używanie srebra i klejnotów do lat dwóch, po których wszystko powinien oddać według rejestru po śmierci małżonki spisanego». Zapis ten starosta Kowieński obowiązkuje się dotrzymać pod zaręką złp. 60,000, opartych na wszystkich swoich majątkach i na starostwie Wareckim, kupionem z posagu nieboszczki za 50,000 złp.⁴⁾. Ślub Paca odbył się w Warszawie za-

¹⁾ Żychliński. Złota Księga III 260.

²⁾ Tamże I 217—218 i III 218.

³⁾ Tamże I 230.

⁴⁾ 1677 Czerwca 14. (M. Lit. Ks. Zap. 140 f. 74). Jednocześnie wniesiono do ksiąg rejestr rzeczy po zmarłej. Patrz wyżej.

raz po tym zapisie. Już w kilka dni potem, «Mikołaj Andrzej Pac starosta Kowieński, Wilkijski i Warecki i Maryjanna ze Żmigrodu Stadnicka¹⁾, wdowa po Wojciechu Emeryku Mleczo wojewodzie Podlaskim, małżonkowie», wydają sobie wzajemne dożywotne zapisy na wszystkich swoich majątkach²⁾. Kanclerz sporządzając w Listopadzie 1678 r., dodatkowy testament, potwierdza synowcowi swemu «Mikołajowi Konstantynowiczowi Pacowi chorążycowi W. Ks. Lit. staroście Kowieńskiemu» wszystko co mu pierwszym testamentem zapisał, z zastrzeżeniem dożywotnia swej małżonki na majątnościach Jezno i Swintynniki, upomina jednak pod przekleństwem przyszłego dziedzica tych majątków: «aby fortuny ladajako nie tracił i nie przepijał, tylko jej spokojnie używał, aby małżonkę kanclerza szanował i aby córki swej z pierwszego małżeństwa z grafówną Trautmansdorf spłodzonej, nie skrzywdził»³⁾.

W 1679 r. Mikołaj Pac starosta Kowieński wyrabia *communicatio* prawa dożywotniego na starostwo Wilejskie żonie swej Maryjannie ze Żmigrodu⁴⁾, a w 1684 r., po stracie opiekuna swego kanclerza, odziedziczył Jezno, Swintynniki i dom w Wilnie⁵⁾.

Przez ciąg następnych lat kilku, starosta Kowieński ma ciągłe processy. Długą miał sprawę z Jakubem Janem Goffusem podwojewodzym Warszawskim

¹⁾ Maryjanna ze Stadnickich Pacowa była dziedziczką dóbr Wilezysko, Wnętrzno, Grudzie, Łomnica, Osiny, Poprotna i Długa Wola, — w Koronie leżących (M. Lit. Ks. Zap. 140 f. 90).

²⁾ 1677 In curia reg. Warsaviensi feria secunda infra octavas festi sanctissimi corporis Christi Domini. Wniesiony do metryki 20 Stycznia 1679. (M. Lit. Ks. Zap. 140 f. 90).

³⁾ Testament kanclerza Paca.

⁴⁾ 1679 Stycznia 2 i 8. (M. Lit. Ks. Zap. 138 f. 361 i 364).

⁵⁾ Testament kanclerza Paca.

i małżonką jego Teodorą z Suchorzewskich, którym trybunał na majątności pacowskiej Jeznie przysądził sumę złp. 44,150. Za sprzeciwienie przy ekzekucyi tego dekretu, sąd skazuje w 1685 r. Mikołaja Andrieja Paca starostę Kowieńskiego na bannicyję ¹⁾ i takową jeszcze w latach 1688 ²⁾ i 1689 ³⁾ powtórzył. Przeciwno tej trzykrotnej bannicyi starosta Kowieński w 1693 r. uzyskał glejt ⁴⁾. Niezależnie od tej sprawy, Andrzej Pac starosta Kowieński, wspólnie z bratem swym Michałem starostą Wasilkowskim, kończy w 1688 r. przez ugodę proces z Benedyktem Sapięgą podskarbm W. Ks. Lit. o Balwierzyski ⁵⁾. Następnie w 1689 r. obaj bracia Pacowie, Michał star. Wasilkowski i Mikołaj star. Kowieński, skazani zostali na bannicyję, w sprawie z Hieronimem Buczackim Twarowskim ⁶⁾. W tym samym roku jeszcze drugą bannicyję na Mikołaju Andrzeju Pacu star. Kowieńskim uzyskał Stanisław Krawkowski stolnik Smoleński ⁷⁾. W 1690 r. starosta Kowieński aż dwa razy skazany na bannicyję: a) wspólnie z matką swą Heleną (sic) Lisowską Konstantynową Pacową chorążyną nadworną, za niedopuszczenie odprawy w majątku Domrzerkach summy przysądzonej Stanisławowi Hercykowi cześnikowi Mozyrskiemu ⁸⁾, b) wspólnie z bratem Michałem star. Wasilkowskim i innymi, w sprawie Andrzeja Potockiego kasztelana Krakowskiego i sługi jego

¹⁾ 1685 Czerwiec 18. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 164 f. 160 dok. 70).

²⁾ 1688 Marca 15. (Tamże Ks. 167 f. 51/345—53/346).

³⁾ 1689 Stycznia 25. (Tamże Ks. 155 f. 181/2).

⁴⁾ 1693 Marca 25. (Tamże Ks. Zap. 146 f. 671).

⁵⁾ 1688 Maja 12. (Akt Tryb. Główn. 1688 r. Nr. 31).

⁶⁾ 1689 Stycznia 25. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 169 dok. 6 f. 18 i f. 92 dok. 42/43).

⁷⁾ 1689 Marca 29. (Tamże Ks. 155 f. 261 dok. 79).

⁸⁾ 1690 Lutego 28. (Tamże Ks. 173 f. 41 21—43/22).

Stefana Mohuczego ¹⁾; przeciwko tej bannicyi bracia Pacowie we dwa lata później otrzymują sublewacyję ²⁾. W tym samym roku Mikołaj Pac starosta Kowieński, wspólnie z małżonką swą Emerencyjanną Stadnicką, mają sprawę z Franciszkiem Naruszewiczem, Janem Kropiwnickim i Sebastyanem Aleksandrem Omiecińskim podczaszym Halickim i małżonką jego Johanną Jodkówną, którzy oskarżyli Paców o to, iż pożyczwszy od nich pieniądze puścili im w dzierżawę Wilejkę; chcąc jednak jeszcze więcej z nich wyciągnąć, czynią pochwałki przeciwko którym Omiecińscy otrzymują list zaręczny ³⁾.

Przez dziesięć lat (1693—1703) żadnych wzmianek o staroście Kowieńskim. Musiał w tym czasie stracić małżonkę, kiedy w 1703 r. sam, bez jej udziału, otrzymuje konsens na cessyję starostwa Kowieńskiego, z jurysdyką zamkową i sądową, i wsiami Szlanowa, Kempiszki, Petruszany i Roki, na osobę syna swego Krzysztofa Konstantego Paca ⁴⁾. Takież sam konsens otrzymuje jednocześnie i na starostwo Wilejskie z miasteczkiem i wsiami Osipowicze, Iliszczewicze, Kołowicze, Zagole, Bilcewicz, i wójtostwem Korejkowskim, z wsiami Leonowicze, Staraze, Putrycze, Jackiewicz, Zimodra i Kodnie ⁵⁾.

Żadna z tych cessyi nie doszła widać do skutku, gdyż w siedm lat później, w 1710 r., Mikołaj Andrzej Pac starosta Kowieński, otrzymuje powtórny konsens na cessyję starostwa Kowieńskiego Krzysztofowi Konstantemu Pacowi ⁶⁾. Ostatnia to wzmianka o star. Kowieńskim; prawdopodobnie wkrótce potem musiał zejść ze świata.

¹⁾ 1690 Kwietnia 10. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 173 f. 250 i 252).

²⁾ 1692 Września 11. (Tamże Ks. Zap. 146 f. 523 dok. 669).

³⁾ 1690 Sierpnia 15. (Tamże Ks. 147 f. 104).

⁴⁾ 1703 Lipca 4. (Tamże Ks. 153 f. 302).

⁵⁾ 1703 Lipca 4. (Tamże f. 303).

⁶⁾ 1710 Kwietnia 3. (Tamże Ks. 155 f. 231).

Mikołaj Andrzej Pac miał dwie żony. Pierwsza Felicjta Maksymilijanna hrabianka von Trautmansdorf, poślubiona w Kwietniu 1675 r. zmarła 7 Lutego 1676 r., pozostawiła mu córkę Eleonorę (Nr. 78).—Druga Maryjanna Emerencyjanna ze Stadnickich Mleczkova, poślubiona w Czerwcu 1677 r. zmarła około 1700 r., pozostawiła mu syna Krzysztofa Konstantego (Nr. 79).

70. N. N., jedyny syn Krzysztofa Paca kanclerza (Nr. 47) i Klary Izabelli hrabianki de Mailly-Lascaris; umarł dzieckiem w 1661 r. ¹⁾, pochowany u Kamedułów in Monte Pacis ²⁾.

71. Józef Pac, syn Jana Kaźmierza Paca chorążego nadwornego (Nr. 60) i Ludwiki z kniaziów Szujskich. Dzieckiem stracił rodziców i dostał się, wraz z rodzeństwem, pod opiekę stryja swego Michała Kaźmierza Paca kawalera Maltańskiego, który mu ustąpił *starostwo Szyrwintskie*. W Lutym 1719 r. Józef Pac starosta Szyrwintski obrany na sejmiku Brzeskim marszałkiem koła rycerskiego ³⁾. Obaj bracia Józef i Piotr Pacowie w 1722 r. przystąpili do sporządzenia działu majątkowego. Piotr Pac bierze Woroncowe z obowiązkiem wypłacenia siostrom po 20,000 zł.; Józef otrzymuje Kiwaczyce. Majętność Dowspudę, zapisaną im przez stryja kawalera Maltańskiego, pozostawiają do dalszej decyzji ⁴⁾. We dwa lata później Józef Pac, już żonaty z *Helena Białozorówną*, i Piotr Pac z żoną swą Angelą z Zemków, zeznają Wincen-

¹⁾ Wspomina o tem wyraźnie zapis kanclerza małżonce swej z d. 27 Czerwca 1670 r. (Akt Tryb. Główn. 1742 Julii 4 Nr. 424. Patrz wyżej str. 164). Według Zarewicza (Zakon Kamedułów str. 46) kanclerz miał mieć troje dzieci.

²⁾ Testament kanclerza z 1665 r.

³⁾ Akta Brzeskiego grodzkiego Sądu Ks. r. 1719 f. 203—210 druk. Akta Wileńskie IV 435—438.

⁴⁾ Akt Tryb. Główn. 1724 r. Nr. 167.

temu Piotrowi Wołłowiczowi i małżonce jego, a ich siostrze Annie z Paców, że należny im posag, 20,000 zł., opierają na Kiwaczcach, Woroncowiczach i Rożance ¹⁾. Józef Pac chorążyc nadworny wyrabia sobie w 1727 r. przywilej na targi, w dzień Bożego Ciała i na Św. Michała, w miasteczku Kiwaczcach ²⁾.

Po stracie pierwszej swej małżonki Heleny z Białozorów, Pac ponowił związki małżeńskie z Balbiną Wołłowiczówną, córką szwagra swego Wincenego Wołłowicza, z pierwszego jego małżeństwa, z Anastazyją Kurzeniecką zrodzoną ³⁾. Matkę, Balbinę Wołłowiczówną straciła w dzieciństwie; wychowywała się w domu swej ciotki, Antoniny z Zahorowskich 1-o voto Marcyjanowej Wołłowiczowej marszałkowej W. Ks. Lit., 2-o voto ordynatowej Tomaszowej Zamojskiej. Ojciec Balbiny Wołłowiczówny, referendarz W. Ks. Lit., starosta Chwejdzański, Wincenty Piotr Wołłowicz, owdowiawszy powtórnie rezygnował w 1727 r. z referendarstwa i wstąpił do zakonu OO. Jezuitów w klasztorze Wileńskim; córka jego Balbina miała sobie dodanych za opiekunów Ludwika-Konstantego Pocięja wojewodę Wileńskiego i hetmana W. Ks. Lit., dziedzica Włodawy i Rożanki i Stanisława Doenhofa wojewodę Połockiego, hetmana polnego. Ślub Balbiny Wołłowiczówny z Józefem Pacem odbył się w Antopolu pod Kobryniem, majątku ordynatowej Zamojskiej. Młoda Pacowa wniosła 200,000 złp. posagu, które mąż ubezpiecza zapisem z d. 3 Stycznia 1728 r. w Antopolu, prawdopodobnie w dzień ślubu wydanym, na dobrach swych dziedzicznych Kiwaczcach i Dowspudzie ⁴⁾.

W pierwszym zaraz roku, Józef Pac ma zatargi z bratem rodzonym swej żony, Dominikiem Wołło-

¹⁾ 1724 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1724 r. Nr. 118).

²⁾ 1727 Kwietnia 26. (M. Lit. Ks. Zap. 165 f. 657).

³⁾ Geneal. Wołłowiczów.

⁴⁾ 1728 Stycznia 3 Antopol (Akt. Tryb. Główn. 1752 Maja 20).

wiczem referendarzem Lit., o starostwo Chwejdańskie. Starostwo to należało pierwotnie do stryja Balbiny, Marcyjana Wołłowicza marszałka W. Ks. Lit. i małżonki jego Antoniny z Zahorowskich, która owdowiawszy, wyszła powtórnie za ordynata Tomasza Zamojskiego, i przy dziale z bratem pierwszego męża, Wincentym Wołłowiczem referendarzem lit., przeznaczając starostwo Chwejdańskie córce jego Balbinie, cedowała je, zapisem sporządzonym w Grodnie d. 10 Listopada 1718 r., referendarzowi Wincentemu do zamążpójścia tej córki¹⁾. Wincenty Wołłowicz jednak, zanim córka jego wyszła za męża, wstąpił do zakonu i cedował 1 Października 1727 r. starostwo Chwejdańskie synowi swemu, bratu Balbiny, Dominikowi Wołłowiczowi²⁾ a w kilka dni potem, spisując testament, poświęcił w nim córce następujący ustęp: «Najstarsza córka Balbina, obdarzona szczęściem i urodą, wychowuje się u ciotki Antoniny z Zahorowskich ordynatowej Zamojskiej i podniosła ze skarbu należne mi 70,000 złp.: nadto dostała starostwo Chwejdańskie», obliguje więc córkę, która w krótkce pójść ma za męża, cedować starostwo to, lub część podniesionego kapitału, bratu Dominikowi, «któren przy referendaryi zasobów potrzebować będzie»³⁾. Wyszędłszy jednak za męża Balbina nie spełniła życzeń ojca. Ze swej strony Dominik Wołłowicz za ustąpienie ze starostwa żądał od Paców złp. 40,000. Z tąd sprawa odsyłana kilkakrotnie w 1729⁴⁾ i 1730⁵⁾ r., do nowego rozpatrzenia, i nareszcie zakończona przez kombinację, w skutek której starostwo Chwejdańskie przeszło na Paców.

¹⁾ Patrz niżej dokum. z d. 9 Września 1729 r.

²⁾ Akta Grodzkie Wileńskie. Kopia z dokum. oryginalnego.

³⁾ 1727 Września 8 Testament Wincentego Wołłowicza. Kopia z dokumentu oryginalnego (Akta grodzkie Wileńskie).

⁴⁾ 1729 Września 9. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 188 f. 221 dok. 53).

⁵⁾ 1730 Paźdźier. 24. (Tamże Ks. 189 f. 54 dok. 13).

Józef Pac starosta Chwejdański występuje w 1733 r. na sejmiku predelekcyjnym, jako marszałek, w liczbie sędziów kapturowych województwa Brzeskiego¹⁾. W następnym roku, jako marszałek sądów kapturowych tegoż województwa, wykonywa przysięgę królowi Stanisławowi²⁾ i uczestniczy na sejmiku relacyjnym w Brzesciu odbytym³⁾. Pacowie gorliwie w tym czasie popierali elekcję Stanisława Leszczyńskiego i Józef Pac starosta Chwejdański, jako poseł województwa Brzeskiego, podpisał 30 Lipca 1735 r. w Królewcu akt konfederacji Dzikowskiej⁴⁾. Po abdykacji Leszczyńskiego (w Styczniu 1736 r.) Pacowie razem z innymi zmuszeni byli uznać królem Augusta III. W 1744 r. Józef Pac starosta Chwejdański, wspólnie z bratem swym Piotrem starostą Wilejskim, upominają się u Jana Grotusa star. Wilkijskiego i Antoniego Zabełły marsz. Kowieńskiego, o 11,000 złp., które były wniesione przez ich antecessorów na to starostwo. Już w 1695 r. Kaźmierz Pac pisarz W. Ks. Lit., potem marszałek nadworny, otrzymał w tej sprawie dekret na Eustachego Grotusa kasztelana Żmudzkiego. Pacowie, jako sukcesorowie Kaźmierza Paca, rozpoczęli sprawę, wyrokiem królewskim odłożoną do dalszego rozpatrzenia⁵⁾. W tymże roku Antonina z Zahorowskich ordynatowa Zamojska, otrzymuje konsens na cessyję starostwa Ziołowskiego na osoby Józefa i Balbiny z Wołłowiczów

¹⁾ 1733 Marca 26. Instrukcja obywateli województwa Brzeskiego posłom obranym na sejm konwokacyjny. (Akta Grodzkie Brzeskie Ks. 1732—733 r. f. 1623 druk. Akty Wileńskie IV 464).

²⁾ 1734 Lipca 7. Świadcstwo o przysiędze Józefa Paca star. Chwejdańskiego. (Akta Grodzkie Brzeskie Ks. r. 1734, 1736 i 1741 f. 383 Akty Wileńskie IV 499).

³⁾ 1734 Sierpnia 14. (Tamże f. 447 i druk. Akty Wileńskie IV 501).

⁴⁾ Ranfft. Genealogische Archivarius rok 1736 str. 151.

⁵⁾ 1744 Marca 24. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 193 f. 433 dok. 101).

małżonków Paców, starostów Chwejdańskich ¹⁾. W 1746 roku starostowie Chwejdańscy, Józef i Balbina z Wołłowiczów Pacowie, nabywają, za konsensami królewskimi, aż trzy dzierżawy: Kijawki na Żmudzi w powiecie Korszewskim, od małżonków Kaźmierza i Joanny Sylwestrowiczów ²⁾, Gubry, z zaściankiem Bolśnie i Kierbedziów, na Żmudzi w powiecie Szadowskim, od Andrzeja i Teresy z Piotrowiczów Zaleskich, starostów Szwentowskich ³⁾, i Wrydymów, w województwie Nowogrodzkim, od Adama Haraburdy ⁴⁾. W 1748 r., po śmierci Antoniny Zamojskiej, Józef i Balbina Pacowie starostowie Chwejdańscy, wstępują w posiadanie *starostwa Ziółowskiego* ⁵⁾ i około tego czasu nabywają od Ejdziatowicza przyległe do Dowspudy dobra Raczki ⁶⁾.

Pod koniec 1748 r. Pac zasiadł w senacie. Po postąpieniu Józefa Antoniego Sołłohuba kasztelana Żmudzkiego, na kasztelaniję Witebską, Józef Pac starosta Chwejdański otrzymał 12 Października 1748 r. nominację na *kasztelaniję Żmudzką* ⁷⁾. Józef Pac kasztelan Żmudzki i małżonka jego Balbina z Wołłowiczów, ufundowawszy w Wenajgach, attynencyi starostwa Chwejdańskiego, w powiecie Pojurskim na Żmudzi, miasteczko, które przewali Nowem miastem, otrzymują 1750 r. przywilej na zaprowadzenie tamże jarmarku i targów ⁸⁾, a we dwa lata potem podobny przywilej na jarmark i targi w drugim swym majątku Horodyszczu, w województwie Nowogrodzkim ⁹⁾. W 1754

¹⁾ 1744 Września 9. (M. Lit. Ks. Zap. 173 f. 187).

²⁾ 1746 Października 6 Warszawa. Konsens Sylwestrowiczom. (Tamże Ks. 175 f. 97).

³⁾ Tamże f. 100 pod tąż datą.

⁴⁾ 1746 Listop. 3 Warszawa. (Tamże f. 182).

⁵⁾ 1748 Lipca 12. (Tamże Ks. 176 f. 113).

⁶⁾ Akt Tryb. Główn. 1749 r. Maja 2 Nr. 102—103.

⁷⁾ M. Lit. Ks. Zap. 176 f. 154.

⁸⁾ 1750 Sierpnia 8. (M. Lit. Ks. Zap. 178 f. 121).

⁹⁾ 1752 Października 23. (Tamże Ks. 179 f. 26).

roku Józef Pac kasztelan Żmudzki został ozdobiony orderem Orła Białego ¹⁾. W tymże roku kasztelanstwo Żmudzcy, Józef i Balbina z Wołłowiczów Pacowie, otrzymują konsensa na cessyje starostw—Ziółowskiego synowi swemu Michałowi ²⁾, a Chwejdańskiego drugiemu synowi—Ignacemu ³⁾.

Przez kilka lat toczyła się sprawa Rozalii z Zahorowskich Pociowej, strażnikowej W. Ks. Lit., z Józefem i Balbiną z Wołłowiczów Pacami, kasztelanami księstwa Żmudzkiego, Piotrem i Eufrozyną z Ogińskich Pacami starostami Wilejskimi, księdzem Stanisławem Wojtkowskim plebanem Kiwaczyckim, ludźmi dwornymi i całą włością Kiwaczycką. Pocijowa zaskarżyła Paców, iż ci, mając dobra dziedziczne Kiwaczyce, graniczące ze wsią Dymniki, za przywilejem królewskim w jej posiadaniu zostającą, najpierwej nasłali poddanych swych, który starodawne znaki graniczne między dobrami Kiwaczyckimi, chłopami kościelnymi, wsią Dymniki i folwarkiem Wiżna, zniszczyli, zarośla Dymnickie wycięli, i siano pokosili; następnie w Lipcu 1750 r. chłopstwo Kiwaczyckie na sianożęcie Dymnickie naszedłszy, ludzi pobiło i rozgromiło. W tymże roku, w Grudniu, kasztelan Żmudzki ludzi swych Kiwaczyckich na sianożęcie Dymnickie nasławszy, pozabierał stogi siana i wsi samej wielkie szkody poczynił. Takie najazdy powtarzały się często a jeden z nich w Lipcu 1753 r. został skutecznym pod przewodnictwem małżonków starostów Wilejskich. Ze swej strony Pacowie twierdzili, iż podobną sprawę w 1597 r. miała Zofia z Sapiehów Mikołajowa Pacowa podkomorzyna Brzeska; w tym samym roku jednak uzyskała dekret z odesłaniem na sąd komisarski, który rozgra-

¹⁾ Europ. geneal. Handbuch rok 1756 i następ.

²⁾ 1754 Listopada 13 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 181 f. 184).

³⁾ Tamże i pod tąż datą f. 185.

niczył Kiwaczycze ze starostwem Kobryńskim. Odtąd Pacowie spokojnie władali tymi majątkami, dopóki Pocijowa, otrzymawszy wieś Dymniki, rozmaitych im krzywd nie poczyniła. W skutek tych obustronnych skarg, król w Lutym 1756 r. wydał dekret pozostawiający tak Pocijowę jako i Paców, również i poddanych obu majątków, w dalszym używaniu gruntów w ich posiadaniu zostających, dla rozstrzygnięcia zaś różnic na miejscu, wyznaczył komisarzy, przy Henryku Laskowskim komorniku Brzeskim, ze strony Pocijowej; Aleksandra Buchowieckiego wojskiego Brzeskiego i Ignacego Wyganowskiego pisarza grodzkiego Brzeskiego; a ze strony Paców — kniazia Floryjana Szujskiego strażnika Brzeskiego i Antoniego Siekluckiego wojskiego Lidzkiego¹⁾. W krótkce potem Dymniki przeszły w posiadanie Tomasza Wyrzykowskiego wojskiego Mielnickiego, który w 1758 r. pozywa Józefa i Balbinę z Wołłowiczów Paców, kasztelanów Żmudzkich, Eufrozyne z Ogińskich Pacowę, starościnę Wilejską i syna jej Józefa Paca generała adjutanta buławy W. Ks. Lit. i całą włość Kiwaczyczą, o to, iż nie czekając decyzji komisarskiej, w skutek wyroku z d. 5 Lutego 1756 r., w Czerwcu 1758 r. skosili łąki Dymnickie. Król ponownie odsyła sprawę do decyzji komisarzy, na których, ze strony Paców wyznacza, na miejsce poprzednio wyznaczonych, Pawła Czyża stolnika Smoleńskiego i Ignacego Paszkowskiego rotmistrza, dla wydania w tej sprawie w 1759 r. wyroku¹⁾. Sprawę tę o dyfferencyje między Kiwaczyczami i Dymnikami wzniwiono znów w 1762 r.; w Październiku tegoż roku Franciszek Bitofft, oberstlejtant regimentu konnego buławy polnej W. Ks. Lit., pozywał w tejże sprawie Józefa i Balbinę z Wołłowiczów Paców kasztelanów Żmudzkich, Eufrozyne z Ogińskich Pacowę starościnę Wilejską i

¹⁾ 1756 Lutego 5. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 206 f. 325).

²⁾ 1758 Września 22. (Tamże Ks. 208 f. 17).

Józefa Paca generała majora wojsk W. Ks. Lit. Król wyznacza trzecią komisyję przy Krajcu komorniku Wileńskim, Matuszewicza stolnika Brzeskiego, Stanisława Kropińskiego pułkownika, Franciszka Grabowskiego sędziego grodzkiego Starodubowskiego i Kaźmierza Wyganowskiego¹⁾.

Ostatnia to wzmianka o Józefie Pacu kasztelanie Żmudzkim. Musiał umrzeć w 1765 r.; kasztelanem Żmudzkim «po śmierci Józefa Paca» mianowany 19 Sierpnia 1765 r. Jan Chodkiewicz star. Wieloński²⁾.

Józef Pac dwa razy wstępował w związki małżeńskie. Pierwsza jego żona Helena z Białozorów musiała umrzeć bezpotomnie około 1726 r.³⁾. Druga Balbina z Wołłowiczów, poślubiona w ostatnich dniach Grudnia 1727 r. albo w pierwszych dniach Stycznia 1728 r.⁴⁾, wspominana obok męża do 1762 r., urodziła mu dwóch synów: Ignacego (Nr. 80) i Michała (Nr. 81)⁵⁾.

72. Piotr Pac, drugi syn Jana Kaźmierza Paca chorążego nadw. (Nr. 60) i kniaziówny Ludwiki Szujskiej. Już w 1714 r. Kaźmierz Pac kawaler Maltański, otrzymał konsens na cessayję starostwa Pińskiego na osobę Piotra Paca chorążycy nadwornego⁶⁾, który w 1720 r. ustępuje to starostwo Krzysztofowi Konstantemu Pacowi pisarzowi W. Ks. Lit., pułkownikowi królewskiemu i małżonce jego Barbarze z Ogińskich⁷⁾ i otrzymuje od nich jednocześnie cessayję na starostwo Wilejskie⁸⁾.

¹⁾ 1762 Paźdz. 16. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 211 f. 120 dok. 20)

²⁾ 1765 Sierpnia 19. (Tamże Ks. Zap. 188 f. 85).

³⁾ Patrz wyżej str. 247.

⁴⁾ Tamże.

⁵⁾ Patrz wyżej str. 251.

⁶⁾ 1714 Listop. 12. (M. Lit. Ks. Zap. 156 f. 106 dok. 200).

⁷⁾ 1720 Marca 1 Konsens. (Tamże Ks. 160 f. 100). Sama cessayja 2 Marca (tamże f. 124).

⁸⁾ Dekret z d. 27 Marca 1739 r. w sprawie o starostwo Wilejskie. (Patrz niżej).

Piotr Pac już na ten czas żonatym był z *Angelą Zemlanką*, córką Marcyjana z Tenczyna Zemły podkomorzego Oszmiańskiego. W 1722 r. Piotr Pac hrabia na Rożance starosta Wilejski i Angela z Tenczyna Zemlanka podkomorzanka Oszmiańska małżonkowie, mając sumę 30,000 złp. na majątnościach Żemlesławie i Kondraciszkach w Oszmiańskim powiecie, dekretemi z d. 8 Lipca 1713 r. i 19 Kwietnia 1717 r. przysądzoną, (które to majątności do wyliczenia powyższej sumy pущzone im zostały przez Marcyjana z Tenczyna Zemły, podkomorzego Oszmiańskiego, i teraz już 10 lat w spokojnem ich posiadaniu pozostają), będąc potrzebni pieniędzy, powyższe majątności w wyżej wymienionej sumie, puszczają Franciszkowi Andruszkiewiczowi skarbnikowi Oszmiańskiemu i małżonce jego Cecylii z Morykonich ¹⁾. Zastawa ta Żemlesława Andruszkiewiczowi zamienioną została w krótkce potem na formalną sprzedaż ²⁾. Z działu z bratem Józefem, uskutecznionym w Nowogródku, 10 Listopada 1722 r., Piotr Pac otrzymał dobra Woroncowicze, z których obowiązał się wypłacić posagi siostrze ³⁾. Na początku następnego roku Piotr Pac starosta Wilejski, wyrabia sobie konsens, na jus communicativum na starostwo Wilejskie, dla małżonki swej Angeli z Zemłów Pacowej ⁴⁾. W 1724 r. obaj bracia Pacowie z małżonkami swymi, Józef i Helena z Białożorów i Piotr i Angela z Zemłów, pozostawszy winni Wincentemu Piotrowi Wołłowiczowi i Annie z Paców, żonie jego a siostrze swej, sumę złp. 20,000, opierają dług ten na Kiwaczyczach, Woroncowiczach i Rożance ⁵⁾. W Grudniu 1724 r. Piotr Pac star. Wilejski wyrabia

¹⁾ 1722 Paździer. 13. (Akt Tryb. Główn. 1723 Lipca 12 f. 159—162 r. Nr. 852).

²⁾ Tamże 1723 r. Nr. 809.

³⁾ Akt. Tryb. Główn. 1724 r. Nr. 167.

⁴⁾ 1723 Stycznia 8. (M. Lit. Ks. Zap. 161 f. 114).

⁵⁾ 1724 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1724 r. Nr. 118).

konsens na cessyję dóbr Kuźeliczyna w powiecie Pińskim, na osobę księcia Michała Serwacego Wiśniowieckiego kanclerza W. Ks. Lit. ¹⁾.

Angela z Zemłów Pacowa zmarła około 1725 r. Wdowiec po niej, w następnym już roku, ożenił się powtórnie z *Eufrozyną Ogińską*, córką Grzegorza Antoniego Ogińskiego starosty Żmudzkiego i hetmana litewskiego i kniaziówny Tekli Teofili Czartoryskiej ²⁾. W Listopadzie 1726 r. Piotr Pac wyrabia dla małżonki swej Eufrozyny Ogińskiej jus communicativum na starostwo Wilejskie ³⁾; w następnym 1727 r. otrzymuje dwa przywileje: na targi w dni niedzielne i na 3 jarmarki w miasteczku Wilejce ⁴⁾ i na 3 jarmarki w Rożance ⁵⁾. Stronnik króla Stanisława Leszczyńskiego Piotr Pac starosta Wilejski podpisał 1735 r. akta konfederacyi Dzikowskiej ⁶⁾.

Jako starosta Wilejski prowadził Pac długą sprawę z Kaźmierzem Kotłem starostą Markowskim, a potem z jego wdową, o wioski do tego starostwa należące. Sprawa ta w 1726 ⁷⁾ i 1729 ⁸⁾ odkładana, dopiero w 1739 r. przyszła na rozpatrzenie sądowe. W tym roku Piotr i Eufrozyna z Ogińskich Pacowie starostowie Wilejscy, pozwali Barbarę z Chomińskich Kocięłową starościnię Markowską, o majątek Wilejka alias Stary Kurzeniec, z włością Korejkowską i wsiami Jackowicze, Kodnie i Zimodry. Pacowie dowodzili że te wioski, znajdujące się niegdyś w posiadaniu Gosiewskiej podskarbinej lit. i hetmanowej, od starostwa Mar-

¹⁾ 1724 Grudnia 15. (M. Lit. Ks. Zap. 160 f. 48).

²⁾ Geneal. Ogińskich

³⁾ 1726 Listopada 26. (M. Lit. Ks. Zap. 165 f. 82).

⁴⁾ 1727 Kwietnia 26. (Tamże f. 658).

⁵⁾ 1727 Kwietnia 26. (Tamże f. 660).

⁶⁾ Ranft. Genealogische Archivarius rok 1736 str. 140.

⁷⁾ 1726 Listop. 6 w Grodnie. Remissa w sprawie Paca z Kotłem. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 185 f. 155 dok. 49).

⁸⁾ 1729 Września 17 Remissa. (Tamże Ks. 188 f. 286 dok. 76).

kowskiego odeszły i przeszły w posiadanie Ejdziatowicza pisarza skarbowego, a potem Krzysztofa Paca kanclerza lit., i do starostwa Wilejskiego były inkorporowane, że jednak 15 Lipca 1690 r. Michał Kocięł kasztelan Witebski, starosta Markowski, pomienione trzy wioski zajechał, a nasławszy chorągiew swą na starostwo Wilejskie, wielkie szkody w onym poczynił; o co już z Kotłem kasztelanem Witebskim, prawowali się Pac starosta Kowieński, a później z tymże Kotłem, naówczas już wojewodą Trockim, syn starosty Kowieńskiego—Krzysztof Pac, któren starostwo Wilejskie cedował 1 Marca 1720 r. Piotrowi Pacowi. Starościna Markowska Kocięłowa na pozew się nie stawiała, w skutek czego zaocznym wyrokiem skazaną została na zapłacenie Pacom złp. 100,000 za straty i koszta, również na zwrot pomienionych trzech wiosek¹⁾. Po dwukrotnych remissach 1740 r.²⁾ i 1744 r.³⁾ sprawa ta wznowioną została w Marcu 1744 r. «z Barbarą z Chomińskich, byłą Kocięłową, ad praesens Szczyttową starościna Markowską i Ładoszniańską», która dowiodła iż Magdalena z Konopackich Gosiewska podskarbina lit. i hetmanowa, potem księżna Czartoryska, starostwo Markowskie z tymi wsiami, za konsensem królewskim, cedowała 8 Lutego 1681 r. Józefowi Bogusławowi i Teresie z Gosiewskich Słuszkom, chorążym W. Ks. Lit., którzy 15 Kwietnia tegoż roku toż starostwo, z temi trzema wsiami, ustąpili Michałowi Kaźmierzowi Kotłowi, wówczas staroście Skerstymońskiemu. Na tej zasadzie król wyrok potwierdził, a do ostatecznej delimitacyi i ukończenia rachunków, wyznacza, przy Antonim Rudominie Dusiatkim podkomorzem Brasławskim, komisarzami ze strony Szczyttów: Fabijana Korsaka rotmistrza województwa Połockiego,

¹⁾ 1739 Marca 27. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 191 f. 51 dok. 10).

²⁾ 1740 Listop. 22. (Tamże Ks. 192 f. 37).

³⁾ 1744 Lutego 21. (Tamże f. 35).

Konstantego Swołyńskiego skarbnika Inflantskiego i Ignacego Nerweckiego, a ze strony Paców Jana Radziwińskiego Frąckiewicza starostę Jakuńskiego, Marcina Poźniaka stolnika Oszmiańskiego i Rafała Siekluckiego podstolego i pisarza grodzkiego Lidzkiego¹⁾; w 1748 r. zmieniono komisarzy Siekluckiego i Nerweckiego, na miejsce których wyznaczeni zostali Jan Glindzicz i Stefan Kosecki starosta Morozowicki²⁾. Obie powyższe komisye «niedoszły», a w 1751 r. Pacowie pozwali Szczyttów o nowe przywłaszczenie³⁾. Ztąd nowa komisya, przy Floryjanie Zabłockim komorniku, w której komisarzami, ze strony Paców, byli: Michał Horodeński sędzia ziemski Wileński, Jan Radziwiński Frąckiewicz sędzia ziemski Oszmiański i Andrzej Glindzicz starosta Burnicki, a ze strony Szczyttów Józef Legowicz stolnik Wilkomierski, Józefat Naramowski koniuszy Oszmiański i Tomasz Gąsowski miecznik Smoleński⁴⁾. W tym samym 1752 r., w tejże sprawie, inną jeszcze wyznaczono komisye, przy Franciszku Kościalkowskim podkomorzem Wilkomierskim, złożoną, ze strony Paców, z Gedeona Jeleńskiego podstarościego sądowego Mozyrskiego i Dominika Siemaszka, a ze strony Szczyttów, z Józefa Proszyńskiego krajczego Mińskiego i Jacka Mackiewicza⁵⁾. W następnym roku, do tej sprawy granicznej, przyłączyli się Antoni i Franciszka z Zanów Krzywobłoccy strażnikowie Oszmiańscy, którzy pozwali zaocznie tak Paców jak i Szczyttów, tudzież Benedykta Chomińskiego starostę Habskiego, o zabieranie gruntów majątku Kassuty. I w tej sprawie wyznaczono

¹⁾ 1744 Marca 24. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 193 f. 409 i 419 dok. 96 i 97).

²⁾ 1748 Grudnia 9. (Tamże Ks. 195 f. 740).

³⁾ 1751 Kwietnia 1. (Tamże Ks. 198 f. 386).

⁴⁾ 1752 Stycznia 20. (Tamże Ks. 199 f. 294).

⁵⁾ 1752 Października 23. (Tamże f. 42).

komisyję, przy Franciszku Kościółkowskim podkomorzym Wiłkomierskim, od Krzywobłockich—Macieja Rahożę stolnika Starodubowskiego i Kaźmierza Golejowskiego, a ze strony pozwanych Gedeona Jeleńskiego, pisarza dekretowego W. Ks. Lit. i Józefata Legowicza stolnika Wiłkomierskiego¹⁾. Nareszcie w 1756 r. nastąpił wyrok w całej tej sprawie, którym król potwierdził wyroki poprzednie. Pacowie zatrzymali starostwo Wilejskie; trzy wymienione wsie zostały przy starostwie Markowskim, oprócz sianożęci Wołoczek i Bondzinej góry, którą przysądzono Pacom, a sianożęć Plosa i jezioro Łazna przyłączono do Kassuty, «bez żadnego wstępu do nich dla obcych»²⁾.

Pacowie prowadzili również sprawę z Bernardem Godzkim kuchmistrem koronnym i Podoskimi. Kaźmierz Marcyjan Ogiński, podstoli W. Ks. Lit., star. Brasławski, Mścislawski i Jezierzyski, posiadał majątek Szusiki, w powiecie Wołkowyskim, z karczmą w Wołkowysku; nadto na starostwie Mścislawskim miał sumę 4776 kop gr., przysądzoną mu 19 Maja 1719 r. przy uporządkowaniu długów nieboszczyka Hryhorego Ogińskiego starosty Żmudzkiego; wszystko to przelał na żonę swą Maryję z Humieckich, terazniejszą Godzką kuchmistrzową koronną. Z nią spłodził syna Jana, obecnie (1747 r.) sterilitę zmarłego i córkę Katarzynę, terazniejszą Podoskę. Nieboszczyk Jan Ogiński w 1727 r. pożyczył był od Paców starostów Wilejskich, sumę złp. 20,000, o którą Pacowie pozywali go z matką i siostrą i uzyskali 1733 r. egzekucyję na Szusikach i na starostwie Mścislawskim. W sprawie tej, odłożonej w 1739 r.³⁾, Pacowie w 1744 r. uzyskali wyrok, skazujący Godzkich—Bernarda i Maryjanę z Humieckich, oraz potomstwo Godzkiej z pierwsze-

¹⁾ 1753 Paźdź. 9. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 202 f. 408).

²⁾ 1756 Stycznia 17. (Tamże Ks. 206 f. 67 i Ks. 207 f. 12).

³⁾ 1739 Marca 24. (Tamże Ks. 191 f. 57 dok. 11).

go małżeństwa, Jana i Katarzynę Ogińskich, na infamiję¹⁾; sprawa ukończoną została dopiero po śmierci Jana Ogińskiego w r. 1747 zapisem ugodliwym, między Bernardem Godzkim kuchmistrem koronnym, Józefem Podoskim starostą Bobrownickim i małżonką jego Katarzyną z Ogińskich, a Piotrem i Eufrozyną z Ogińskich Pacami na Rożance i Dowspudzie, starostami Wilejskimi²⁾.

Na początku 1756 r. Piotr i Eufrozyna z Ogińskich Pacowie, starostowie Wilejscy, pozwali Antoniego Orzeszkę marszałka powiatu Pińskiego, starostę Ostryńskiego, o sumę na starostwie Ostryńskim, na tej mianowicie zasadzie: iż król Zygmunt August nadał 1 Czerwca 1566 r. to starostwo Iwanowi Aleksandrowiczowi Sołtanowi, do czasu oddania, wniesionej przez niego do skarbu, summy 3,000 kop gr. lit. Następnie, przywilejem z d. 16 Grudnia 1652 r., starostwo to nadanem zostało Krzysztofowi Pacowi, podówczas chorążemu a następnie kanclerzowi, w summie 5,000 złp. z tem, aby sukcesorowie Paca dopiero po wypłaceniu im tej summy, przez skarb, lub przez tego komu to starostwo będzie konferowanem, od starostwa oddaleni być mogli. Na mocy tego Pacowie dopominali się summy 5,000 złp. a król decyzję do przedstawienia dowodów odłożył³⁾.

Pacowie, starostowie Wilejscy, brali także udział w sprawie Józefa Paca kasztelana Żmudzkiego z Pocięją strażnikową lit., o spory graniczne majątków Kiwaczyc i Dymnik; wzajemnym najściom i najazdom nie było końca; jednemu z takich najazdów w 1753 r. małżonkowie starostowie Wilejscy osobiście przewodniczyli. W sprawie tej zapadł w Lutym 1756 r. dekret,

¹⁾ 1744 Marca 28. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 193 f. 429 dok. 100).

²⁾ 1747 Paźdź. 4. (M. Lit. Ks. Zap. 176 f. 24 i 25).

³⁾ 1756 Stycznia 22. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 206 f. 95).

którym wyznaczeni zostali komisarze dla rozstrzygnięcia na miejscu sporu granicznego ¹⁾).

Ostatnia to wzmianka o Piotrze Pacu, który umarł w 1756 r. Wdowa po nim musiała zawrzeć układ ze Szczytami, w skutek którego otrzymała 3 wioski do starostwa Markowskiego należące, o które długoletni prowadzono proces ²⁾, gdyż w Grudniu 1757 r., Eufrozyna z Ogińskich Pacowa staroscina Wilejska, otrzymuje konsens na ustąpienie włości Korejkowskiej ze wsiami Jackowice, Kodnie i Zimodry, oraz Wilejki alias Stary Kurzeniec, do dzierżawy Markowskiej należących, na osobę Józefa Paca staroscica Wilejskiego ³⁾. We dwa lata potem też staroscina Wilejska, z synem swym Józefem Pacem jenerał adjutantem buławy W. Ks. Lit. i Pacami starostami Żmudzkiemi, występują we wspomnianej sprawie granicznej majątków Kiwaczyc i Dymnik ⁴⁾. Sprawa ta trwała jeszcze w Październiku 1762 r. ⁵⁾.

Eufrozyna z Ogińskich Pacowa umarła około 1765 r. W każdym razie nie żyła już w 1768 r., w którym sejm nakazał suksessorom Hryhorego Ogińskiego hetmana polnego lit., od dwóch jego córek Angeli z Ogińskich Parysowej i Eufrozyny z Ogińskich Pacowej pochodzącym, wypłacenie 400,000 złp. ze skarbów Koronnego i Litewskiego ⁶⁾.

Piotr Pac z pierwszą żoną Angelą z Zemlów (poślubioną około 1712 r. zmarłą około 1725 r.) bezpotomny, pozostawił z drugiej Eufrozyny Ogińskiej (poślubionej około 1726 r., zmarłej około 1765 r.), oprócz wymienionego syna Józefa (Nr. 80), dwie córki: Benedyktę Butlerową (Nr. 81) i Elżbietę Ożarowską (Nr. 82).

¹⁾ Patrz wyżej str. 252.

²⁾ Patrz wyżej str. 255.

³⁾ 1757 Grudnia 16. (M. Lit. Ks. Zap. 179 f. 901).

⁴⁾ Patrz wyżej str. 252.

⁵⁾ Tamże.

⁶⁾ Vol. leg. VII 829.

70 Anna Pacówna, córka Jana Kaźmierza Paca chorążego nadw. Lit. (Nr. 57) i kniaźny Ludwiki Szujskiej, poślubiła *Wincentego Piotra Wołłowicza*, referendarza lit. W 1724 r. Józef i Piotr Pacowie, z małżonkami swymi zeznają, iż pozostali winni Wincentemu i Annie Pacównie, siostrze swej, Wołłowiczom, zł. 20,000, któren to dług opierają na Kiwaczycach, Woroniewiczach i Rożance ¹⁾. Wkrótce potem, prawdopodobnie w 1726 r., umarła Anna z Paców Wołłowiczowa. Wdowiec po niej, Wincenty Wołłowicz, mając zamiar poświęcenia się stanowi duchownemu, zrzekł się w Kwietniu 1727 r. referendaryi na rzecz syna swego Dominika Wołłowicza ²⁾; tegoż roku we Wrześniu sporządził testament ³⁾, a zaraz potem, ustąpiwszy temuż synowi swemu star. Chwejdańskie ⁴⁾, wstąpił do zakonu Jezuitów ⁵⁾.

POKOLENIE IX.

74. Konstanty Antoni Pac, syn Michała Kaźmierza Paca kasztelana Połockiego (Nr. 67) i Teresy Balickiej, którzy w 1715 r. otrzymują konsens na cessyję star. Wasilkowskiego «synowi swemu Konstantemu Antoniemu Pacowi kasztelanowi Połockiemu» ⁶⁾. W kilka lat później (1720 r.) tenże Konstanty Pac kasztelan Połocki otrzymuje podobny konsens na cessyję tegoż starostwa Wasilkowskiego, Michałowi Janowi Tyzenhauzowi staroście Inturskiemu i małżonce jego Zofii Pacównie kasztelance Połockiej ⁷⁾. Kasztelan Połocki Konstanty Pac musiał umrzeć młodo, prawdopodobnie przed ojcem.

¹⁾ 1724 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1724 r. Nr. 118).

²⁾ 1727 Kwietnia 26. (M. Lit. Ks. Zap. 165 f. 435).

³⁾ 1727 Września 8. (Oryg. kopija z Akt. Grodzkich Wileńs.).

⁴⁾ 1727 Paździer. 1. (Tamże).

⁵⁾ Niesiecki IX 421.

⁶⁾ 1715 Stycznia 12. (M. Lit. Ks. Zap. 156 dok. 207).

⁷⁾ 1720 Lutego 27. (Tamże f. 192 dok. 367).

75. Maryjanna Pacówna, córka Kaźmierza Michała Paca kasztelana Połockiego (Nr. 67) i Teresy Balickiej. Już w 1695 r. występuje jako małżonka *Hektora Karęgi podstolego Wilkomierskiego*; w tym właśnie roku król wydaje list zaręczny Janowi Łabowskiemu strażnikowi Starodubowskiemu, w jego sprawie przeciwko Karolowi Druckiemu Sokolińskiemu star. Wielatyskiemu i małżonce jego Ewie Szwerynównie, również przeciwko Hektorowi Karędze podstolemu Wilkomierskiemu i małżonce jego Maryjannie Pacównie starościance Wasilkowskiej Karężynej, «którzy niewinnie i nienależnie na substancję i zdrowie żałujących różne pochwały czynią»¹⁾. Maryjanna Pacówna, po owdowieniu, ponowiła, przed 1705 r., związki małżeńskie z *Michałem Węstawskim*. Owdowiawszy powtórnie, wyszła po raz trzeci za *Aleksandra Puciatę starostę Poberlańskiego*. Miała pierwotnie złp. 10,000 posagu opartych na Berezynie; dobra te później kasztelan Pac zawiódł w summie 69,000 złp. macosze jej, trzeciej swej żonie, Katarzynie z Karaśiów Pacowej. Ztąd proces, «medycyna przyjaciół i kombinacja», z ewikcją Paca na Szczeglicach w powiecie Orszańskim²⁾. Z pierwszym swym mężem Karęgą miała córkę za Bogusławem Kuczborskim skarbnikiem Trockim³⁾.

76. Zofija-Anna⁴⁾ Pacówna, córka Michała Kaźmierza Paca kasztelana Połockiego (Nr. 67) i Teresy Balickiej⁵⁾. Poślubiła *Michała Jana Tyzenhauza starostę Inturskiego* (potem podkomorzego Wileńskiego).

¹⁾ 1695 Paźdź. 10. (M. Lit. Ks. Zap. 145 f. 361).

²⁾ Wszystkie te szczegóły znajdują się w (Aktach Tryb. Główn. 1723 r. Nr. 170—173 i 177—179).

³⁾ Duńczewski Herbarz II 336.

⁴⁾ W panegiryku X. Paszkiewicza, nazwana «Anna Pacówna kasztelanka Połocka».

⁵⁾ Będąc «kasztelanką Połocką» (patrz dokum. następny i panegiryk X. Paszkiewicza) nie mogła być córką kogo innego.

W 1710 r. Elżbieta Tyzenhauzowa wojska Wileńska otrzymuje konsens na ustąpienie dzierżawy Poberlan Michałowi Janowi Tyzenhauzowi star. Inturskiemu i żonie jego Zofii Pacównie kasztelance Połockiej¹⁾. W 1720 r. Konstanty Pac kasztelan Połocki otrzymuje konsens na cessję starostwa Wasilkowskiego na Michała Jana Tyzenhauza starostę Inturskiego i małżonkę jego Zofię z Paców, kasztelankę Połocką²⁾.

Zofija Tyzenhauzowa umarła w krótkim czasie potem. Wdowiec po niej, już w 1724 r. żonaty po raz trzeci, (pierwszą jego żoną była Anna Czerniewska) z Cecylią z Sapiechów Chodkiewiczową³⁾, umarł 29 Stycznia 1736 r.⁴⁾.

77. Ludwika Pacówna, według wszelkiego prawdopodobieństwa, córka Kaźmierza Michała Paca kasztelana Połockiego (Nr. 67) i Katarzyny Karaś, żona *Jana Szczyta Niemirowicza kasztelanica Smoleńskiego*. Dożyła sędziwej starości; w 1779 i 1781 r. Ludwika z Paców Szczytowa kasztelanica Smoleńska, wspólnie z synami swymi Krzysztofem star. Witagolskim i Józefem szambelanem—Szczytami, ma sprawę graniczną, o majątki Łunin i Łuniniec, z ihumenem i zakonnikami nieunitami monasteru Dzieciołowskiego⁵⁾. Jeszcze w Marcu 1790 r. znajdowała się na pogrzebie syna swego Krzysztofa Niemirowicza Szczyta starosty Witagolskiego⁶⁾.

¹⁾ 1710 Maja 4. (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 460).

²⁾ 1720 Lutego 27. (M. Lit. Ks. Zap. 156 dok. 367).

³⁾ Akt Wileńs. Grodz. Sądu Ks. 4739 za r. 1724 f. 1326 druk. Akty Wileńs. VII 368.

⁴⁾ X. M. Paszkiewicz. Kazanie etc., na pogrzebie JWP. Michała Tyzenhauza podkom. Wileńs. Wilno 1736 r.

⁵⁾ 1779 Kwietnia 28. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 224 f. 344) i 1781 Kwietnia 10 (Tamże Ks. 228 f. 318 odw.).

⁶⁾ «Mowa przy eksportacji ciała JW. Krzysztofa Niemierowicza Szczyta starosty Witagolskiego miana w Wilnie r. 1790 d. 10 Marca». W rodowodzie Szczytów (Żychliński Złota księga IV 364) nazwana także tylko «Ludwika Pacówna h. Gozdawa».

78. Eleonora-Klara Pacówna, córka Mikołaja Andrzeja Paca starosty Kowieńskiego (Nr. 69) i Felicytas Maksymilijanny hrabianki von Trautmansdorf. Przyszedła na świat w Lutym 1676 r. straciła matkę, a ojciec jej, w następnym roku, ponowił związki małżeńskie z Maryanną Stadnicką. — Kanclerz Pac, którego skojarzył małzeństwo jej rodziców, i którego opiece matka umierając powierzyła ją, troskliwy o los swej pupilki, wymógł na staroście Kowieńskim, zapisy zabezpieczające jej cały spadek po matce¹⁾. Nadto w testamentie swym 1678 r., kanclerz nie zapomniał «wnuczki swej panny starościanki Kowieńskiej Pacówny, z pierwszego małżeństwa starosty Kowieńskiego z grafówną Trautmansdorf spłodzonej»²⁾. «Panna starościanka Kowieńska» znajdowała się w 1685 r. na pogrzebie kanclerza Paca i jego małżonki³⁾.

Już po śmierci swoich opiekunów poślubiła Stefana Karola Grothusa kasztelanica Żmudzkiego. W 1700 r. Stefan Karol Grothuz kasztelanica Żmudzki i żona jego Eleonora Klara Pacówna otrzymują konsens na oddanie w arendę Wilkiszek, ze wsiami Mikity i Nowosady, urodzonemu Gosowi⁴⁾. W 1701 r. Felicyjan Giejsztor star. Tauruski, i małżonka jego Anna Senemanówna, otrzymują konsens na cessyję, do 1704 r., prawa swego arendownego na starostwo Wilkijskie, na osobę Stefana Grothusa kasztelanica Żmudzkiego i małżonkę jego Eleonorę z Paców⁵⁾; w następnym 1702 r. Stefan Grothuz kasztelanica Żmudzki otrzymuje pozwo-

¹⁾ Patrz wyżej str. 241—242. Zapis Mikołaja Andrzeja Paca star. Kowieńskiego z d. 14 Czerwca 1677 r. (M. Lit. Ks. Zap. 140 f. 74).

²⁾ Testament kanclerza Paca.

³⁾ Panegiryk na pogrzeb kanclerza i kanclerzynej. Patrz wyżej str. 171.

⁴⁾ 1700 Lutego 11. (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 165).

⁵⁾ 1701 (Tamże Ks. 148 f. 730).

lenie na przelanie swych praw dożywotnich na starostwo Wilkijskie, żonie «Klarze Pacównie grafównie Grothusowej»¹⁾.

79. Krzysztof Konstanty Pac, syn Mikołaja Andrzeja Paca starosty Kowieńskiego, (Nr. 69) i Maryjanny Stadnickiej. Już w 1703 r. ojciec jego, starosta Kowieński, wyrobił konsens na cessyję starostwa Kowieńskiego i Wilejskiego na Krzysztofa Konstantego Paca²⁾. Cessyja starostwa Kowieńskiego dokonana jednak została dopiero w 1710 r., w którym Mikołaj Andrzej Pac otrzymał powtórny konsens na cessyję synowi tego starostwa³⁾. W Kwietniu tegoż roku Krzysztof Pac star. Kowieński otrzymuje przywilej na targi i na myto w miasteczku Jeznie⁴⁾. W tym samym czasie Kaźmierz Pac kawaler Maltański otrzymał konsens na cessyję starostwa Pińskiego na osobę Krzysztofa Paca starosty Kowieńskiego⁵⁾; lecz i to starostwo nie zaraz dostało się Krzysztofowi Pacowi, gdyż dopiero w 1719 r. po śmierci kawalera Maltańskiego.

Krzysztof Pac starosta Kowieński, po dobrowolnej rezygnacji Kaźmierza Paca kawalera Maltańskiego, otrzymał 15 Marca 1710 nominację na pisarza W. Ks. Lit.⁶⁾; zaraz potem na sejmie Krzysztof Pac pisarz W. Ks. Lit., starosta Kowieński, został wyznaczony jako deputat z Kowieńskiego do komisji Gdańskiej⁷⁾, i podpisał reces generalnej Sandomirskiej konfederacji⁸⁾. W kilka lat później pisarz Pac zaślubił Teresę Krystynę Sapieżankę, córkę Jerzego Sapiehy stolnika W.

¹⁾ 1702 Stycznia 20. (M. Lit. Ks. Zap. 150 f. 223 i 278).

²⁾ 1703 Lipca 4. (Tamże Ks. 153 f. 302 i 303).

³⁾ 1710 Kwietnia 3. (Tamże Ks. 155 f. 231).

⁴⁾ 1710 Kwietnia 4 i 6. (Tamże f. 234—235).

⁵⁾ 1710 Marca 31. (Tamże f. 227).

⁶⁾ M. Lit. Ks. Zap. 154 f. 217.

⁷⁾ Vol. leg. VI f. 189.

⁸⁾ Tamże f. 201.

Ks. Lit. i kniaźny Izabelli Połubińskiej. Teresa Krystyna wniosła mężowi 100,000 tynfów posagu, opartych prawem zastawnem na Łojowie ¹⁾. Wkrótce jednak po ślubie (prawdopodobnie w rok) umarła pozostawiając syna Kaźmierza.

W 1713 r. Krzysztof Pac pisarz W. Ks. Lit. otrzymuje przywilej na ustąpienie 4 włók w ekonomii Pińskiej, Józefowi i Annie Protasewiczom cześnikom Pińskim ²⁾; a w 1715 r. obrany został marszałkiem trybunału W. Ks. Lit. ³⁾. Podczas sprawowania tego urzędu, w tymże 1715 r., powtórnie zawarł związki małżeńskie z *Barbarą Ogińską*, córką Marcyjana Ogińskiego kasztelana Witebskiego i Teresy Brzostowskiej ⁴⁾. Wkrótce po ślubie, 24 Lipca 1715 r. pożycza od żony swej 110,000 złp. w której to summie oddaje jej w zastaw Jezno i Kniażyce. W osiem lat później (1723), żona zrzeka się części tego zastawu pozostawiając sobie tylko 80,000 złp. na Kniażycach ⁵⁾. W następnym 1716 r. Krzysztof Pac pisarz lit. otrzymuje przywilej na ustąpienie synowi swemu (z pierwszego małżeństwa) Kaźmierzowi Pacowi, starostwa Wilejskiego z wójtostwem Korejkowskiem i wsiami Jackowicze, Zimodry, Kodnie i Waszynowicze ⁶⁾.

Po dobrowolnej rezygnacji stryja swego Michała Kaźmierza Paca kasztelana Połockiego, Krzysztof Pac

¹⁾ Akt Tryb. Główn. 1740 r. Maja 13 Nr. 135—138.

²⁾ 1713 Lutego 16. (M. Lit. Ks. Zap. 155 f. 622).

³⁾ Patrz niżej panegiryki i Niesiecki I 385.

⁴⁾ Dwa panegiryki na ich ślub: «Roma in flore flos... J. D. Christophori Constantini Pac supremi mareschali tribunalis M. D. L. eiusdemq. ducatus Notarii, capitanei Caunensis etc. floridissimi connubii foedere J. D. Barbaram de Kozielsk Ogińska castellanidem Vitebscensem etc. Anno 1715 Vilnae.—Ten sam panegiryk po polsku pod tytułem «Kandor Liliowy Kwitnącej Bramy etc.».

⁵⁾ Akt Tryb. Główn. 1723 r. Nr. 670 i 671.

⁶⁾ 1716 Grudnia 30. (M. Lit. Ks. Zap. 155 f. 902).

pisarz W. Ks. Lit., mianowany 9 Stycznia 1717 r. *kasztelanem Połockim* ¹⁾. Michał Pac cofnął jednak swoją rezygnację, w skutek czego Krzysztof powrócił do pisarstwa. W 1719 r. Maksymilijan z Tenczyna Ossoliński podskarbi nadworny koronny, zanoszą protekcję na Krzysztofa Paca za najazd na ekonomię Mohilowską ²⁾. Na początku 1720 r. pisarz Pac zajął się uporządkowaniem swoich spraw majątkowych. Przedewszystkiem otrzymuje konsens na cessyję wiosek Płotnica, Suszyck, Duboja, Berkozyn, Lisiatycze i Półtoranowicze, do starostwa Pińskiego należących, na osoby Aleksandra Skirmunta horodniczego Pińskiego i małżonki jego Kornelii Ordzianki ³⁾. Prawie jednocześnie starostwo swe Wilejskie cedował Piotrowi Pacowi chorążycowi nadw. W. Ks. Lit. ⁴⁾. Ze swej strony Piotr Pac chorążyc nadworny lit., wyrabia sobie konsens na cessyję dóbr dzierżawnych starostwa Pińskiego, na osobę Krzysztofa Konstantego Paca pisarza W. Ks. Lit., pułkownika królewskiego i małżonki jego Barbary z Ogińskich ⁵⁾. Tego samego dnia pisarz Pac otrzymuje jeszcze konsens na cessyję starostwa sądowego Kowieńskiego na osobę syna swego Kaźmierza ⁶⁾. W tym samym czasie Tomasz i Antonina z Zahorowskich ordynatowie Zamojscy, starostowie Dudzcy, cedują to starostwo, w powiecie Oszmiańskim położone, którym Zamojska władza na mocy zapisu (jus communicativum), pierwszego jej małżonka, Marcyjana Wołowicza marszałka W. Ks. Lit., Krzysztofowi i Barbarze z Ogińskich Pacom, pisarzom W. Ks. Lit., starostom

¹⁾ M. Lit. Ks. Zap. 155 f. 909.

²⁾ 1719 Stycznia 19. (Tamże 159 f. 429).

³⁾ 1720 Lutego 29. (Tamże Ks. 160 f. 89).

⁴⁾ 1720 Marca 1 Konsens na cessyję. (Tamże f. 102). Sama cessyja uskutecznioną została 11 Marca. (Tamże f. 121).

⁵⁾ 1720 Marca 1. (Tamże f. 100 i 124).

⁶⁾ 1720 Marca 1. (Tamże f. 103).

Kowieńskim i Wilejskim¹⁾ i jeszcze w tym samym czasie, tenże pisarz Krzysztof Pac, otrzymuje konsens na cessayę 6 włók w starostwie Pińskim, we wsi Parszewiczach, na osobę Jerzego Michała Hołyńskiego podczaszego Mściśławskiego²⁾.

Nareszcie po śmierci Michała Paca kasztelana Połockiego, Krzysztof Pac pisarz W. Ks. Lit., otrzymał 25 Października 1724 r. nowy przywilej na kasztelaniję Połocką³⁾. W Grudniu tegoż roku Krzysztof Konstanty Pac «kasztelan Połocki, starosta Kowieński i Dudzki, pułkownik JKM.», otrzymuje nowy konsens na cessayę starostwa Kowieńskiego synowi swemu Kaźmierzowi⁴⁾. Kasztelan Połocki umarł w 1725 r. Tegoż roku w Sierpniu sukcesorowie jego dzielili się pozostałymi po nim majątkami⁵⁾; starostwo Dudzkie «po śmierci Krzysztofa Paca kasztelana Połockiego» konferowaniem zostało Antoniemu Bujnickiemu podczaszemu Połockiemu⁶⁾.

Krzysztof Konstanty Pac po dwakroć zawierał związki małżeńskie. Z pierwszej żony Teresy-Krystyny Sapieżanki, pozostawił syna Kaźmierza (Nr. 85). Z drugiej żony Barbary Ogińskiej, która także przed mężem umrzeć musiała, pozostawił syna Antoniego (Nr. 86) i cztery córki Teresę Wołodkowicz (Nr. 87), Rozalię Sulistrowską (Nr. 88), Annę (Nr. 89) i Brygidę (Nr. 90)⁷⁾, obie zakonnice.

¹⁾ 1720 Marca 7. Konsens. (M. Lit. Ks. Zap. 160 f. 249). Cessayja (Tamże f. 287).

²⁾ 1720 Marca 20. (Tamże Ks. 156 f. 206 dok. 394).

³⁾ M. Lit. Ks. Zap. 160 f. 2074.

⁴⁾ 1724 Grudnia 20. (Tamże Ks. 163 f. 345).

⁵⁾ 1725 Sierpnia 18. (Akt Tryb. Główn. 1725 Sierpnia 18 Nr. 658 i 659).

⁶⁾ 1725 Września 11. (M. Lit. Ks. Zap. 162 f. 100).

⁷⁾ Dzieci wyliczone w Kazaniu Karpowicza na pogrzeb Franciszki z Chaleckich Pocięjowej 1774 r.

80. Ignacy Pac, syn Józefa Paca kasztelana Żmudzkiego (Nr. 71) i Balbiny Wołłowiczówny. Wychowanie odebrał w konwiktzie księży Pijarów w Warszawie, za rektorstwa głośnego w owym czasie ks. Konarskiego. Gazety współczesne wspominają że w 1746 roku Ignacy Pac, starościc Chwejdański, bronił rozprawy w przytomności biskupa Krakowskiego Załuskiego¹⁾. Rodzice jego, Józef i Balbina z Wołłowiczów Pacowie kasztelanowie Żmudczy, wyrobili w 1754 r. konsens na cessayę *starostwa Chwejdańskiego* na osobę syna swego Ignacego²⁾; znacznie jednak później objął młody Pac to starostwo. Za młodu postąpił na dwór hetmana Radziwiłła i stał się nieodstępny towarzyszem syna hetmana, — Karola Radziwiłła miecznika lit. późniejszego «Panie Kochanku». Hetman lubił bardzo młodego Paca i nawet przeznaczał go na męża najstarszej swej córce, która podobno Pacowi sprzyjała i dla niego odmówiła innemu konkurentowi Rzewuskiemu³⁾. Z łaski hetmana, starosta Chwejdański Ignacy Pac mianowany 23 Kwietnia 1756 r. generał majorem⁴⁾, a 18 Lutego 1760 r. generał inspektorem wojsk litewskich⁵⁾. Po śmierci księcia Radziwiłła chorążego W. Ks. Lit., hetman prosił u dworu o chorążostwo dla zięcia swego podstolego Rzewuskiego i o podstolostwo dla Paca, którym król zaraz te urzędy konferował⁶⁾. Przywilej Ignacemu Pacowi jenerał majorowi wojsk lit. na *podstolostwo lit.*, po Stanisławie Rzewuskim, który został chorążym, wydany został 30 Maja 1760 r.⁷⁾. Następnie hetman promował Paca na

¹⁾ Kurjer Polski 1746 Nr. 502.

²⁾ 1754 Listop. 13. (M. Lit. Ks. Zap. 181 f. 184).

³⁾ Matuszewicza Pamiętniki III 99.

⁴⁾ M. Lit. Ks. Zap. 181 f. 235.

⁵⁾ Tamże f. 708.

⁶⁾ Matuszewicz III 86.

⁷⁾ M. Lit. Ks. Zap. 183 f. 258.

podkanclerstwo¹⁾, co się jednak nie udało. Staraniom również hetmana podstoli Pac zawdzięcza obiór swój na deputata z sejmiku Kowieńskiego do trybunału Litewskiego. Mimo intryg Czartoryskich i Masalskich, jako kandydat dworu i hetmana, obrany został na rok 1761 r. marszałkiem trybunału litewskiego²⁾; w tymże roku otrzymał order Orła Białego³⁾. Zaraz po zdanin, na początku 1762 r., laski marszałkowskiej, stracił dobrodzieja swego i opiekuna hetmana, który umarł w Maju 1762 r., poczem, wspólnie z księciem Karolem Radziwiłłem miecznikiem, pośpieszył na sejm do Warszawy⁴⁾. Książę chciał otrzymać po ojcu województwo Wileńskie, Pac starał się o buławę polną⁵⁾, która w tym czasie zawakowała i do której jako generał inspektor był najbliższym. Zresztą, jako były marszałek, do senatorskiej godności albo teki ministerjalnej niezaprzeczone miał prawo. Ale i tym razem nie poszczęściło się podstolemu, gdyż buławę otrzymał Aleksander Sapieha; lepiej się powiodło księciu Karolowi, który wyrobił sobie województwo Wileńskie. Cały następny rok Pac bawił na dworze Radziwiłłowskim; miał wielki wpływ na młodego wojewodę Wileńskiego, razem z którym pił, hulał i zazdrośnie wszelkich innych doradców od niego usuwał. Służbę wojskową kompletnie zaniedbał, wskutek czego w Kwietniu 1763 r. król, dał «abszyt z generał majorstwa i generał inspektorstwa, tak od kawalerii, jako też od piechoty wojsk litewskich, Ignacemu Pacowi podstolemu W. Ks. Lit., którego zatrudniony publicznymi i własnymi interesami, od kontynuowania dalszych usług na własną prośbę uwolnionym został»⁶⁾.

¹⁾ Matuszewicz III 99.

²⁾ Tamże III 55; 113/115, 132 i t. d.

³⁾ Europ. geneal. Handbuch r. 1763 str. 106.

⁴⁾ Malinowski — Przeddziecki Źródła do dziejów Polskich II 81—98.

⁵⁾ Matuszewicz III 205.

⁶⁾ 1763 Kwietnia 6. (M. Lit. Ks. Zap. 183 f. 979).

Dla wzmocnienia stronnictwa Radziwiłłowskiego, Pac postanowił zbliżyć księcia Karola z Masalskimi, którzy podówczas na Litwie dość znaczną odegrywali rolę. Pac chciał przy tej sposobności wypromować swoją rodzinę i na sejmikach predelekcyjnych swoim krewnym zawczasu wyznaczyć miejsce. Sam chciał być posłem z sejmiku Wileńskiego. Starosta Wilejski był destynowanym na posła z Lidzkiego, Pac pisarz lit. z Kowieńskiego, a starosta Ziołowski z Mińskiego¹⁾. Kombinacja ta jednak nie powiodła się i jeden tylko podstoli obrany był deputatem na konwokację²⁾. Razem z księciem pośpieszył do Warszawy, którą zastał otoczoną dziesięcioletnią armią rosyjską. Zaledwie marszałek Małachowski sejm zagaił, Mokronowski zaprotestował przeciwko sejmowi mającemu się odbywać w przytomności wojsk cudzoziemskich, wskutek czego Małachowski z kilku innymi posłami, ponieważ zaszła protestacja, opuścili salę sejmową. Pomimo więc tego iż sejm był legalnie zrywany, Czartoryscy przystąpili do obioru nowego marszałka i sejm utrzymali. Przeciwko temu sejmowi Branicz, książę Karol Radziwiłł, Rzewuski, podstoli Pac i wielu innych posłów zanieśli protestacyjny manifest, poczem z orszakami swymi opuścili stolicę. Ks. Karol wiele liczył na popularność swoją w Litwie i tam chciał uorganizować dzielny i skuteczny opór przeciwko uchwałom konwokacji, ale ścigany przez wojska rosyjskie, cofał się ciągle i oparł się dopiero na Wołoszczyźnie. Tymczasem konfederacja litewska w Grodnie 16 Sierpnia 1764 r. wydała dekret, ogłaszający go za nieprzyjaciela ojczyzny z pozbawieniem godności wojewody Wileńskiego³⁾. Przez cały czas podstoli Pac dzielił losy księcia Karola, nawet z Wołoszczyzny towarzyszył jeszcze

¹⁾ Matuszewicz IV 147.

²⁾ Tamże 166, 168.

³⁾ Cały ten ustęp z Kotłubaja Galerii Nieswieżskiej 476/481.

księciu do Węgier. Wielkiego zmartwienia doznał z powodu małżeństwa z Morawskim księżniczką Teofilą Radziwiłłówną, na którą jeszcze zawsze miał widoki. Konfederacja generalna ścigając nie tylko Radziwiłła, ale i jego stronników, odebrała podstolemu Pacowi i chorążemu Rzewuskiemu prawa obywatelskie na sześć lat ¹⁾. Podstoli Pac, widząc że sprawę księcia uważać należy za straconą, a bojąc się o spadek po zmarłym w tym czasie ojcu, razem z Rzewuskim pośpieszył do Warszawy, celem prześladowania księcia kanclerza i uzyskania zniesienia dekretu konfederacyjnego. Nie otrzymał jednak czego żądał ²⁾. Działo się to, pod koniec 1764 r., już po elekcji króla Stanisława.

Czy skutkiem zmartwienia z tego obrotu sprawy, czy też skutkiem nieporządnego życia, dość że podstoli nie o wiele przyżył swój upadek. Umarł bezżennie w 1765 r. Tegoż roku w Grudniu podstolim lit. mianowany Ignacy Scypion ³⁾; — «starostwo Chwejdańskie po śmierci podstolego Ignacego Paca» król, 17 Grudnia tegoż roku, nadał Michałowi i Karolinie z Oborskich Ronikierom, cześnikom W. Ks. Lit. ⁴⁾.

Na sejmie 1768 r. rodzina podstolego uzyskała: «rekognicję czci i zasług urodzonego Paca podstolego W. Ks. Lit.». Konstytucja sejmowa zniosła dekreta konfederackie, «aby takowe u potomności czci ś. p. podstolego nie ubliżały» ⁵⁾.

81. Michał-Jan Pac, syn Józefa Paca kasztelana Żmudzkiego (Nr. 71) i Balbiny Wołłowiczówny. Razem z bratem Ignacym wychowywał się w konwiktie Pijarskim w Warszawie, gdzie oba byli już uczniami

¹⁾ Matuszewicza IV. 304.

²⁾ Tamże.

³⁾ Wiadomości Warszawskie 1765 r. Nr. 95.

⁴⁾ M. Lit. Ks. Zap. 185 f. 83.

⁵⁾ Vol. leg. VII f. 863. Życiorys Ignacego Paca skreślił Bartoszewicz w Kronice wiadomości krajowych i zagranicznych 1857 r.

w 1743 r. ¹⁾. Rodzice jego, kasztelanowie Żmudczy, otrzymali w 1754 r. «konsens na cessayę starostwa Ziółowskiego na osobę syna swego Michała» ²⁾, którą w krótko potem dokonali; Michał Pac, zostawszy starostą Ziółowskim, przez całe swe życie ten tytuł zatrzymał.

Za przykładem starszego brata Ignacego postąpił na dwór księcia Radziwiłła hetmana, i w Grudniu 1761 r. towarzyszył księciu w podróży z Białej do Białegostoku ³⁾. W tym samym czasie otrzymał jenerał majorstwo w wojsku litewskim ⁴⁾, a następnie został jenerał lejtnantem ⁵⁾. Po śmierci hetmana Radziwiłła, starosta Ziółowski stał się jednym z najzaufanych doradców jego syna, księcia Karola Radziwiłła wojewody Wileńskiego; on to głównie sprzeciwiał się, aby książę Karol usprawiedliwił się przed cesarzową Katarzyną, z potwarzy rzucanych na niego przez Czartoryskich ⁶⁾. W interesach ks. Karola jeździł w połowie 1763 r. do Drezna ⁷⁾. Na początku 1764 r., kierowany przez brata Ignacego na deputata z sejmiku Mińskiego na konwokacyję ⁸⁾, nie potrafił zdobyć sobie znaczenia, i aby na nieprzyjemności nie być wystawionym, czempredzej z Mińska wyjechał ⁹⁾. Prawdopodobnie nie znajdował się wcale na sejmie konwokacyjnym, a więc nie podpisał manifestu o nielegalności sejmu i nie potrzebował towarzyszyć księciu Karolowi i bratu swemu na wygnanie.

Zaraz po elekcji króla Stanisława Augusta książę

¹⁾ Bartoszewicz w Życiorysie Ignacego Paca.

²⁾ 1754 Listop. 13. (M. Lit. Ks. Zap. 181 f. 184).

³⁾ Matuszewicz III 150—151.

⁴⁾ 1761 Grudnia 19. (M. Lit. Ks. Zap. 183 f. 576).

⁵⁾ Patrz niżej str. 277.

⁶⁾ Matuszewicz IV 32—33.

⁷⁾ Tamże 49/51.

⁸⁾ Tamże 147.

⁹⁾ Tamże 167.

Radziwiłł, bawiący w Węgrzech, wysłał starostę Ziółowskiego, do króla Pruskiego, prosząc o protekcję; ale wówczas zawarte już było przymierze Prus z Rosyją i Pac otrzymał obojętną odpowiedź, aby książę starał się przeprosić cesarzową¹⁾. W Grudniu 1764 r. Pac znajdował się na sejmie koronacyjnym. Tu «Jan Pac starosta Ziółowski» podpisał królewskie «confirmatio generalis jurium»²⁾, i tenże «Michał Pac starosta Ziółowski, generał major» wyznaczony został do komisji wojkowej w W. Ks. Lit.³⁾. Na tymże sejmie approbowano akta komisji, wyznaczonej na sejmie konwokacyjnym, celem zamiany i ograniczenia wsi i gruntów, między starostwem Ziółowskim, będącem w posiadaniu Michała Paca kasztelanica Żmudzkiego, a dobrami Antopol, dziedzicznymi Józefa Bystrego starosty Hutowskiego⁴⁾. W następnym roku stracił brata Ignacego, a gdy mu ojciec jeszcze wcześniej umarł, został jedynym dziedzicem znacznych, choć nieco obdłużonych, majątków Dowspudy i Horodyszcza.

Książę Radziwiłł powrócił do kraju w 1767 r. i wkrótce został marszałkiem konfederacji Radomskiej koronnej, która przeniosłszy się do Warszawy dała, w połączeniu z konfederacją litewską, początek sejmowi⁵⁾. Na tym sejmie, który się zebrał w Październiku 1767 r., Michał Pac starosta Ziółowski, jako poseł województwa Wileńskiego, podpisał «traktat wieczysty między Rzeczypospolitą, a imperium całej Rosyi»⁶⁾, a także akta całej konfederacji i jej rozwiązanie⁷⁾.

Ale konfederacja Radomska inny, pod wpływem

¹⁾ Kotłubaj Galerya Nieświeżska 481.

²⁾ Vol. leg. VII f. 312.

³⁾ Tamże f. 387.

⁴⁾ Tamże f. 416.

⁵⁾ Kotłubaj 487—489.

⁶⁾ Vol. leg. VII f. 555, 557, 564 i 605.

⁷⁾ Tamże f. 869.

Rosyi, wzięła kierunek, jak sobie tego przeciwnie dworowi stronnictwo życzyło. Starosta Ziółowski był jednym z tych co najśmielej w sprawie dyssydentów występował, domagając się ewakuacji wojsk rosyjskich¹⁾. Ogólne niezadowolenie było powodem iż, w dalszym ciągu konfederacji Radomskiej, Krasiński i Pułascy utworzyli w Lutym 1768 r., w Barze, nową konfederację: «przeciwko dyssydentom i na obronę swobód Rzeczypospolitej»²⁾. Tworzyły się po miastach i miasteczkach inne, mniejsze, konfederacje; w ich liczbie Pac starosta Ziółowski i Rzewuski chorąży lit. zawiązali konfederację w Nowogródku³⁾. Pod koniec 1768 r. prawie wszystkie hufce konfederackie zeszyły się w Nieświeżu, gdzie ks. Karol, chcąc zetrzeć z siebie hańbę marszałkostwa Radomskiego, kilkutyśięcną utworzył załogę. Niebawem jednak wojska Rosyjskie podstały, a książę Karol nie poradziwszy się z wodzami konfederacji kapitulował. Zebrani w Nieświeżu marszałkowie, pod groźbą bagnetów, musieli 29 Października 1768 r. podpisać reces, z którego jednak Pac, uszedłszy na Ukrainę, wycofał się manifestem z d. 15 Grudnia⁴⁾. Następnego roku na zjeździe konfederatów w Białej (na Szlązku), Pac starosta Ziółowski obrany został marszałkiem litewskim, a z powodu nieobecności marszałka koronnego Krasińskiego, substytutem na jego miejsce także ogłoszono Paca który takim sposobem został jedynym dyktatorem konfederatów. Pac człowiek zręczny, ale nie tęgiego charakteru, pochlebiał Krasińskiemu i Potockiemu, wahał się i sam nie wiedział co począć. Opatrznością jego był Ignacy Bohusz miecznik Wileński, dawny

¹⁾ Szujski Dzieje IV 424, 428.

²⁾ Artykuł Jul. Bartoszewicza w Encyklopedyi Powszechnej tom II str. 934; także Kotłubaj Galerya Nieświeżska 494.

³⁾ Szujski IV 447.

⁴⁾ Tamże 448.

sługa domu Radziwiłłowskiego, którego mu przydano jako sekretarza generalnego konfederacji, i który kierował nim jak chciał¹⁾. Zaraz po obiorze, w Listopadzie 1769 r., Pac wydał obszernie i umiejętnie ułożony (zapewne przez Bohusza) manifest, wzywający obywateli dołączenia się i mocarstwa do pomocy²⁾. Z Białej przeniosła się konfederacja do Przeszowa do Węgier, a potem do Cieszyna. Tutaj połączył się z nią książę Karol, który umknął ze swej Białej, z pod straży Rosyjskiej³⁾. W 1770 r. wojska Austrijskie zajęły starospiskie i ziemię Sandecką. Następnie monarchowie Austrijski i Pruski zjechali się w Neustadt (we Wrześniu 1770 r.). Były to preliminarza podziału. Podczas zjazdu Neustadskiego, marszałek Pac jeździł do Wiednia z Feliksem Łojko. Obadwaj upoważnieni byli cesarzowi, w imieniu konfederacji, złożyć hołd wdzięczności za łaskawe przyjęcie i prosić go o dalszą gościnność⁴⁾.

Po dokonanych rozbiórach, zgromadzona w Cieszynie generalność, wśród «płaczów i lamentów» wysłała Paca do Wiednia. Nic tam on wyjednać nie mógł, prócz skazówki aby członkowie generalności udali się do Bawarii. Na Wiedeń, gdzie ich kardynał de Rohan przyjmował i dał osobiste zapewnienie Pacowi, że jeżeli do kraju wrócić nie chce, w Strasburgu znajdzie zupełne bezpieczeństwo⁵⁾, dążyła więc garstka przedstawicieli wolnej Rzeczypospolitej na tułactwo, znacząc protestacyjami ślad smutnej swej drogi (pierwsza d. 26 Czerwca 1772 r. z Braunau, druga 10 Kwietnia 1773 r. z Augsburga i trzecia 26 Listopada 1773 r. z Lindau)⁶⁾. Generalność konfederacji miała jeszcze nadzieję na pomoc Turcyi. W tym celu w Listopadzie

¹⁾ Bartoszewicz 934.

²⁾ Szujski 457.

³⁾ Tamże.

⁴⁾ Tamże 463 i Bartoszewicz Znakomite mężowie I 158.

⁵⁾ Wybicki I 230.

⁶⁾ Szujski IV 484.

1772 r. jeździł Pac z Braunau do księcia Karola Radziwiłła, który bawił w Mannheimie, czyby się nie podjął poselstwa do Turcyi. Ale książę dla słabości zdrowia, a może i dla braku funduszy, wymówił się od tej legacji¹⁾. Wkrótce potem przybył do Paca do Braunau kuchmistrz W. koronny z propozycjami od dworu, aby konfederaci powrócili do kraju, gdzie im ofiarowano pełną amnestyję. Chodziło bowiem o to, aby sejm zatwierdził rozbiór kraju, gdyż lękano się protestacyi ze strony tak wielu obywateli przebywających zagranicą. Książę Karol wezwany przez Domańskiego, do konferencyi w tym przedmiocie, oświadczył, że w teraźniejszych okolicznościach do kraju wracać sobie nie życzy²⁾. Za księciem poszedł i Michał Pac, skazując się w ten sposób na dobrowolne wygnanie.

Z Braunau udał się star. Ziółowski do Monachium; tu «Michał Pac generał lejtnant wojsk litewskich, star. Ziółowski», przez dokument wieczysto darowczy, prawnie sporządzony 25 Lutego 1773 r. w mieście Elektoratu Bawarskiego Monachium, przed kanclerzem tegoż elektoratu przyznany, a 8 Lutego 1774 r. do ksiąg grodzkich Warszawskich przeniesiony, «wszystkie i wszelkie dobra swoje leżące i ruchome, w aktualnej possessyi będące i przez spadek, do siebie należne, tak w koronie Polskiej jako i W. Ks. Litewskim znajdujące się, takż summy etc., zgoła całą, bez najmniejszego wyłączenia, substancyję swoją JW. Józefowi Pacowi, star. Wilejskiemu, hrabi, bratu stryjecznemu i successorom onego wiecznością darował i zapisał»³⁾. Zapis ten uczyniony został widocznie z obawy konfiskaty. Dwór jednak nie tylko nie konfiskował majątków byłego marszałka konfederacji, ale nawet pozostawił przy nim starostwo

¹⁾ Kotłubaj 496.

²⁾ Tamże.

³⁾ Dokument wniesiony 9 Marca 1774 do metryki. (M. Lit. Ks. Spraw Publicznych Nr. 19 f. 146 dok. 32).

Ziołowskie. Nawet z powodu sporów granicznych majątków, sąsiadujących ze starostwem Ziołowskim, wznowiono w Listopadzie 1774 r. «akt komisarski zamiany gruntów między dobrami Antopolem, Józefa Bystrego starosty Hutowskiego, wsiami Sukacze, Raszyn, Podlesie i Borodycze, a starostwem Ziołowskim, w posesyi Michała Paca kasztelanica księstwa Żmudzkiego, z wyznaczeniem komisarzy: Ignacego Wyganowskiego pisarza grodzkiego Brzeskiego, Franciszka Aleksandra Grabowskiego oboźnego Brzeskiego, i Jana Orzeszkę strażnika Pińskiego, w przytomności Franciszka Laskowskiego komornika Brzeskiego, którzy kopce podług ustanowionej granicy posypali, i inwentarz spisali ¹⁾).

Książę Radziwiłł w Kwietniu 1773 r. z Manheimu przeniósł się do Strasburga ²⁾. Za nim podążył i starosta Ziołowski, i stosownie do obietnic kardynała de Rohan ³⁾, ostatecznie się tam osiedlił. Francja wspierała polskich emigrantów i starosta Ziołowski pobierał roczną pensję; nadto słał mu pieniądze brat Józef star. Wilejski. Tego wszystkiego było jednak mało i starosta Ziołowski nie mógł wybrnąć z długów. W Strasburgu odwiedził go krewny, Michał Pac starosta Borciański z młodą żoną. Te wszystkie szczegóły znajdujemy w liście starosty Ziołowskiego pisanym ze Strasburga 25 Października 1778 roku, do Józefa Paca. Michał Pac nagli brata swego o przysłanie pieniędzy, uskarża się na drożyznę: «co mam pensyi tutaj, z której mi na miesiąc wypada 2,000 liwrów, to ledwo na sam stół wystarczy; rachuję potem mój braciszku, stancję, konie, wino, płacę ludzi, odziewanie ich, opał, moją garderobę etc.» Starosta Ziołowski zamyślał dom swój we wszystko zaopatrzyć, mówi o sprawieniu srebra, «gdyż swoje dla braku środ-

¹⁾ 1774 Listop. 10. (M. Lit. Ks. Zap. 186 f. 129).

²⁾ Kotłubaj 497.

³⁾ Wybicki I 230.

ków w Bawaryi zmuszonym był sprzedać», stołowej bieleziny; marzył nawet otrzymać od brata 10,000 czerwonych złotych na kupno posesyi. Cała nadzieja domu Pacowskiego spoczywała wówczas na jedynym jego młodym przedstawicielu, star. Borciańskim, o którym tak się starosta Ziołowski wyraża: «Niewymowną moją jest konsolacją, że się znajdujesz jednego ze mną zdania, aby nasz synowiec, starosta Borciański, był substancyi naszej sukcesorem i przyszłym dziedzicem; winniśmy to miłości i utrzymaniu naszego domu». Charakterystycznym jest ustęp w którym starosta kreśli bratu pogląd swój na sprawy publiczne: «byleś unikał funkcji publicznych, nie możesz być ojczyźnie szkodliwym, a teraz być jej pomocnym żadnej nie masz nadziei» ¹⁾).

Starosta Ziołowski do śmierci pozostał wiernym swojej chorągwi. Podobno jest jednym z trzech, co nie podpisali recesu od konfederacyi Barskiej ²⁾, gdyż nawet książę Karol Stanisław Radziwiłł podpisawszy ten reces, powrócił w 1777 r. do kraju ³⁾).

List powyższy jest ostatnią wzmianką o Michale Pacu staroście Ziołowskim, który trochę później umarł bezżennie w Strasburgu ⁴⁾).

82. Józef Pac, syn Piotra Paca starosty Wilejskiego (Nr. 72) i kniaźny Eufrozyny Ogińskiej, urodził się 1736 r. ⁵⁾. Matka jego, Eufrozyna z Ogińskich Pacowa star. Wilejska, wyrabia w Grudniu 1757 r. konsens na ustąpienie włości Korejkowskiej ze wsiami Jackowicze, Kodnie, Zimodry i Wilejka alias Stary

¹⁾ List Michała Paca star. Ziołowskiego do Józefa Paca pisaną d. 25 Paździer. 1778 wniesioną 23 Kwietnia 1798 do Akt. Tryb. Główn. (r. 1798 Nr. 143 i 54).

²⁾ Bartoszewicz. W przypisach do Święckiego historyczne pamiątki I 389.

³⁾ Kotłubaj 501.

⁴⁾ Szujski I 389.

⁵⁾ Akt Zejścia 1797 r.; miał lat 61.

Kurzeniec, do dzierżawy Markowskiej należących, na osobę Józefa Paca starościca Wilejskiego ¹⁾. Poświęciwszy się służbie wojskowej Józef Pac starosta Wilejski otrzymał w tymże samym czasie (7 Grudnia 1757 r.) nominację na generał majora w wojsku litewskim ²⁾, a w krótko potem stopień generał adjutanta buławy wielkiej W. Ks. Lit., w której to randze występuje już we Wrześniu 1758 r. ³⁾. Straciwszy matkę został *starostą Wilejskim*.

Braciom swym stryjecznym, podstolemu i staroście Ziółowskiemu, dał się wciągnąć w politykę, i na początku 1764 r., z sejmiku Lidzkiego, stanął kandydatem na posła na konwokację ⁴⁾. Niepowiodło mu się jednak, gdyż partya Czartoryskich wsparta pieniędzmi, tak się mocno zebrała, że star. Wilejskiego do liczby kandydatów na poselstwo nie dopuściła ⁵⁾. Bez żadnego zatem urzędowego tytułu, towarzyszył starosta Wilejski księciu Radziwiłłowi na konwokację i za jego przykładem musiał podpisać manifest, o nielegalności. Za to w Grudniu tegoż roku, z bratem swym podstolim, uczyniwszy reces od tego manifestu, jeździł do Warszawy, w nadziei otrzymania królewskiego przebaczenia ⁶⁾; i musiał je otrzymać, bo w kilka lat później, z sejmu 1768 r., «Józef Pac starosta Wilejski» naznaczony «super-arbitrem» w sprawie książąt Radziwiłłów podkomorzych lit., z ojcami Augustyjanami konwentu Wileńskiego ⁷⁾. Gorzkim nauczony doświadczeniem, mały brał udział w sprawach publicznych i do żadnych rozruchów mieszać się nie chciał; przynajmniej nic o nim podczas konfederacyi Barskiej nie słyhać.

¹⁾ 1757 Grudnia 16. (M. Lit. Ks. Zap. 179 f. 901).

²⁾ 1757 Grudnia 7. (Tamże Ks. 181 f. 372).

³⁾ Patrz wyżej str. 260.

⁴⁾ Matuszewicz IV 140/147.

⁵⁾ Tamże 167.

⁶⁾ Tamże 303.

⁷⁾ Vol. leg. VII f. 858.

Król Stanisław August obdarzył go orderem Św. Stanisława ¹⁾. Musiał przesiadywać spokojnie w dobrach swoich; to też stryjeczny brat jego Michał Pac star. Ziółowski, emigrant, widać obawiając się konfiskaty, na niego, jako nieskomprowitowanego, mógł przelać w 1773 roku dobra swe na Litwie ²⁾. Takim sposobem do dóbr Rozańskich, odziedziczonych po rodzicach, dodał starosta Wilejski, Dowspudę, Raczki i Horodyszcze.

W 1776 r. znajdował się na sejmiku w Lidzie, gdzie obranym został deputatem na sejm Warszawski, na którym doznał okropnego affrontu, bo go do izby poselskiej, stronnictwo dworu, nie dopuściło. Wówczas wyłączono, mniej więcej, 80 posłów, którym oprócz prawości nie do zarzucenia nie miano ³⁾. Sejm ten jednak wyznaczył starostę Wilejskiego do komisji Radziwiłłowskiej ⁴⁾. W tym roku Józef Pac starosta Wilejski ceduje czterem braciom Wołłowiczom starościcom Purwieńskim, synom Jerzego, majątność Mejszagolę, za dług należny im od Michała Paca starosty Ziółowskiego ⁵⁾. W następnym roku ma sprawę z braćmi Leonardem i Dominikiem Rodziewiczami starościami Rudnickimi, o granice star. Wilejskiego i włości Korejkowskiej, a folwarkiem Koweniów Rodziewiczów, którzy z powodu niestawienia się do sprawy skazani zostali na bannicyję ⁶⁾.

¹⁾ X. Karpowicz. Kazanie na uroczystość Św. Piotra i Pawła apostołów w kościele na Antokolu miane. Wilno 1788; dedykowane Józefowi hrabiemu Pacowi staroście Wilejskiemu, generał majorowi wojsk W. Ks. Lit., kawalerowi orderu Św. Stanisława.

²⁾ Zapis wieczysto darowczy sporządzony w Monachium 25 Lutego 1773. Patrz wyżej str. 277. Potwierdzenie tej donacyi (M. Lit. Ks. Spr. Publ. Ks. 17 f. 88).

³⁾ Zaleski. Pamiętniki Poznań 1879 str. 89 i 97.

⁴⁾ Vol. leg. VIII f. 934.

⁵⁾ Akt Tryb. Główn. 1776 r. Nr. 150.

⁶⁾ 1777 Czerwiec 17 w Grodnie. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 223 f. 151).

Jednocześnie starosta Wilejski prowadził dwie inne sprawy. Jedną z Michałem Zienkowiczem, starostą Ostryńskim, o sumę 3,000 kop na tem starostwie, o którą już rodzice Paca, procesowali się z poprzednim starostą Ostryńskim, Antonim Orzeszką. Sprawa ta i tą razą nie została ukończoną gdyż król ponownie ją odłożył do przedstawienia dowodów ¹⁾. Inną sprawę prowadził Józef Pac z Zofiją Zabiellową łowczyną W. Ks. Lit. Pac dowodził ze starostwo Wilkijskie w sumie 4,000 kop groszy otrzymał 8 Września 1566 r. książę Aleksander Iwanowicz Połubiński starosta Wolmarski i Zygwolski, z warunkiem że on i sukcesorowie jego będą w posiadaniu starostwa, do zwrotu powyższej sumy. Starostwo Wilkijskie przechodziło kolejno do Radziwiłłów, Krzysztofa Paca kanclerza i Kazimierza Paca kawalera Maltańskiego, tak że Józef Pac, jako sukcesor tych dwóch ostatnich, upomina się od Zabiellowej, w dzierżeniu której Wilkija obecnie się znajduje, — wypłacenia powyższej sumy. I w tej sprawie król nakazuje przedstawienie kopij wszystkich spraw starostwa dotyczących ²⁾. W 1781 r. starosta Wilejski, zawarł, na kontraktach we Lwowie, układ z Piotrem hrabią Ożarowskim, którego w imieniu swych małoletnich synów, ze zmarłej Elżbiety z Paców Ożarowskiej zrodzonych, wziął sumę złp. 50,000 i takową na dobrach swych ubezpieczył ³⁾. Mając także sprawę z Leduchowskim wojewodą Czernihowskim, o dobra Iwaniskie w Sandomierskiem, Pac daje 1781 r. plenipotencyję Kantemu Mikołowskiemu do prowadzenia jej ⁴⁾.

¹⁾ 1777 Czerwca 17. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 223 f. 151).
Patrz także wyżej str. 259.

²⁾ 1777 Czerwca 19. (Tamże f. 159).

³⁾ 1781 Lutego 28. (Tamże Ks. Spr. Publ. 26 f. 12).

⁴⁾ 1781 Lipca 27. (M. Lit. Ks. Spr. Publ. 31 f. 133).

W następnym roku wznowioną została sprawa z Zienkowiczem o sumę na starostwie Ostryńskim. Starosta Wilejski dowodził, iż w przywileju danym kanclerzowi Pacowi znajduje się warunek, że sukcesorowie jego nie wprzód od tego starostwa będą oddaleni, aż skarb, albo nowy donataryjusz, owych 3,000 kop (5,000 złp.) całkowicie im nie wyliczy. Nadto Krzysztof Pac, będąc winnym bratu swemu Mikołajowi Stefanowi połowę powyższej sumy, jako spadek po siostrze Annie z Paców Sapieżynej wojewódzinie Mściławskiej, na rachunek tej sumy wypłacił mu złp. 1,000 i otrzymał kwit wydany 4 Grudnia 1654 r., który się obecnie jako dowód przedstawia. Nadto o zapisaniu tejże sumy na starostwie Ostryńskim, zaświadcza testament Klary Izabelli de Mailly Lascaris Pacowej kanclerzynej, z d. 11 Marca 1685 r. Ze swej strony Zienkowicz dowodził, iż z zapisu zastawnego 1566 roku, widać iż summa ta 3,000 kop, nie od Paców ale od Sołtana była wziętą. Po Sołtanie trzymał starostwo Ostryńskie Jakób Kuncewicz leśniczy Merecki i Ostryński, którego niemogąc spłacić powyższej sumy Sołtanom, przelał star. Ostryńskie na Iwana Fursa sędziego ziemskiego Pińskiego, wojskiego Mozyrskiego, któremu król na to starostwo 29 Marca 1579 r. udzielił przywilej. Ani Sołtanowie, ani Fursowie dotąd na starostwie Ostryńskim żadnych summ nie poszukiwali, z czego jasny dowód, że tak jedni, jak drudzy zupełnie zaspokojeni być musieli. Na mocy więc konstytucji 1647 r. «summ zniesienie z dóbr R. P.» pretensya Paca nie ma podstawy. Trybunał uznał słusność dowodów Zienkowicza i dekretem skasował przyznanie Pacowi sumy 5,000 złp. i Zienkowicza, i jego sukcesorów, od opłaty tej sumy na zawsze uwolnił ¹⁾.

Odwieczna sprawa graniczna między Kiwaczyczami

¹⁾ 1782 Stycznia 3. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 226 f. 351).

i Dymnikami trwała jeszcze w 1784 r.; obecni dzierżawcy Dymnik, Tomasz i Antonina z Jachimowiczów Zawistowscy, pozywali ponownie Józefa Paca starostę Wilejskiego. Król nakazał przedstawienie kopii z poprzednich spraw ¹⁾.

Za przykładem braci swych stryjecznych star. Wilejski związków małżeńskich nie zawierał. Prócz niego istniało już tylko dwóch Paców, dalekich krewnych bo z zupełnie z innej linii pochodzących. Michał Pac starosta Borciański i Ludwik Pac syn tego ostatniego. Michał Pac schorząły dogorywał w zadłużonym Jeznie; drugi jego majątek Hołowczyn również obciążony był długami. Nie chcąc majątku swego zdawać na łaskę kredytorów starosty Borciańskiego, i chcąc jednocześnie spełnić życzenie nieboszczyka brata swego stryjecznego, starosty Ziółowskiego, starosta Wilejski, z usunięciem potomków obu siostr rodzonych, spadkobiercą całego swego majątku uczynił młodego Ludwika Paca starościca Kowieńskiego. W tym celu, na kilka dni przed śmiercią, 5 Marca 1797 r., «Józef Pac będąc, po ojcu swym Piotrze Pacu star. Wilejskim, dziedzicem dóbr Rożanka (z awulsami Dalkiewszczyzną i Zapolem, folwarkami Turyją, Malewiczami, Boguszowszczyzną i Drażną) w powiecie Lidzkim, i Mazurek, pierwiej w powiecie Grodzieńskim: a teraz w kordonie Pruskim, położonych, nadto po zesłym bracie swym stryjeczno-rodzonym Michale Pacu staroście Ziółowskim, posiadłszy dobra Dowspuda z miastem Raczkami i folwarkami w kordonie Pruskim, i dobra Horodyszcze w województwie Nowogrodzkim; oprócz tego posiadając pałac w Wilnie i place w Grodnie, oddalając najbliższych swych krewnych, pomienione dobra daje, daruje i zapisuje wiecznością, Ludwikowi Pacowi staroście Kowieńskiemu, jako ostatniemu szczątkowi domu i imienia Pacow-

¹⁾ 1784 Stycznia 20. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 232 f. 235).

skiego» ¹⁾. Nazajutrz po tym zapisie «Józef hrabia Pac, starosta Wilejski, orderów polskich kawaler» spisał swój testament. Chce być pochowanym w kościele Rożańskim, potwierdza zapis wieczysto darowczy dóbr swych dziedzicznych, Ludwikowi Pacowi staroście Kowieńskiemu. Nadto zapisuje jeszcze temuż staroście majętności: Wielką Dzitwę alias Myto i Żyżmę w Lidzkim powiecie, które sam nabył, a także wszystkie swoje summy w gotowiznie, przeszło cztery miliony złotych wynoszące, także summy za inskrypcyjami mu należne, ruchomości etc. etc., jednym słowem, cały swój majątek, z wyjątkiem nieznacznych legatów kościołowi Rożańskiemu, sługom i t. d. Na opiekunów staroście Kowieńskiemu, którego nazywa, raz synowcem, raz wnukiem, do dojścia do lat, naznacza Stanisława Sołtana marszałka litewskiego, Tomasza Wawrzeckiego eks-chorążego lit., Ignacego Tyzenhauza starostę Posolskiego i Tadeusza Andrzejkowicza podstaroście Grodzieńskiego ²⁾.

Józef Pac, starosta Wilejski, umarł w Rożance 13 Marca 1797 r., w kilka dni po spisaniu tych aktów, mając 61 lat wieku. Pochowany w kaplicy Rożańskiego kościoła ³⁾.

Na nim wygasła młodsza linia Pacowska, na Rożance, hetmańską zwaną, pochodząca od Pawła Paca kasztelana Wileńskiego († 1595 r.). Pozostali tylko potomkowie drugiej linii, kanclerskiej, na Jeznie, pochodzącej od Dominika Paca kasztelana Smoleńskiego († 1579).

¹⁾ Widymus z ksiąg grodzkich powiatu Grodzieńskiego wydany 9 Marca 1797 wniesiony 4 (15) Lipca tegoż roku do akt sądu głównego Litewskiego (Ks. 1797 r. f. 13—14).

²⁾ Widymus z ksiąg grodzkich powiatu Grodzieńskiego wydany 9 Marca 1797 r. wniesiony 4 (15) Lipca tegoż roku do akt sądu głównego Litewskiego (Ks. 1797 r. f. 16/19).

³⁾ Wypis iz metriczeskoj knigi, o umierszych, Rożankowskaho R. K. prichodskaho kostieła.

83. Benedykta Pacówna, córka Piotra Paca starosty Wilejskiego (Nr. 72) i kniaźny Eufrozyny Ogińskiej, żona *Michała Butlera starosty Preńskiego*. W 1760 r. Michał Butler, starosta Preński, otrzymuje jus communicativum na to starostwo, z leśnictwem Birsztąńskim, dla małżonki swej Benedykty z Paców Butlerowej¹⁾. We dwa lata potem, Michał i Benedykta z Paców grafowstwo Butlerowie, prowadzą z Heleną 1-o voto Eperyjaszową, a teraz Zabłocką budowniczą Kowieńską, sprawę o granice majątku Powiersznie, a także o wyrąbanie puszczy Preńskiej. Sąd w tej sprawie, przy Ukolskim podkomorzym Trockim, wyznacza komisarzy: Adama Wysogierda podstolego Smoleńskiego, Kaczanowskiego starostę Powierzchniowskiego, Michała Francuzewicza skarbnika Żmudzkiego, Antoniego Dołotę, Jerzego Rodziewicza i Franciszka Ogonowskiego strapczego Wileńskiego²⁾.

Benedykta z Paców Butlerowa zmarła w Miedziej 8 Lipca 1765 r.³⁾, pozostawiając jedyną córkę, Franciszkę Butlerównę, wydaną w 1778 r. za ks. Jerzego Radziwiłła, po śmierci którego wyszła powtórnie w 1782 r. za ks. Mikołaja Radziwiłła⁴⁾. Franciszka Butlerówna Radziwiłłowa w 1797 r. imieniem swoim, a także imieniem Stanisława i Kajetana Ożarowskich kasztelanów Wojnickich, dopominała się po śmierci wuja swego Józefa Paca starosty Wilejskiego, spadku po dziadzie swym Piotrze Pacu staroście Wilejskim, dowodząc, iż ten do sukcesji po sobie pozostawił dzieci: Józefa syna, Benedyktę Michałową Butlerową staroście Preńską i Elżbietę Ożarowską kasztelanową Wojnicką, córki; protestuje więc przeciwko temu

¹⁾ 1760 Lipca 18. (M. Lit. Ks. Zap. 181 f. 777).

²⁾ 1762 Grudnia 22. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 211 f. 640 dok. 135).

³⁾ Wiadomości Warszawskie 1765 r. Nr. 63 Supplement.

⁴⁾ Kossakowski. Monografie I 37.

że Józef Pac cały swój fundusz zapisał Ludwikowi Pacowi staroście Kowieńskiemu, nie mającemu żadnych praw do jego spadku¹⁾.

84. Elżbieta Pacówna, córka Piotra Paca starosty Wilejskiego (Nr. 72) i kniaźny Eufrozyny Ogińskiej, poślubiła w 1763 r.²⁾ *Piotra Ożarowskiego* generała wojsk koronnych (kolejno pisarza kor. 1768—1775 r., kasztelana Wojnickiego 1781 r., hetmana wielkiego koronnego 1793 r.). Zmarła około 1770 r. Wdowiec po niej już 20 Grudnia 1774 r. zawierał intercyzę co do powtórnego małżeństwa z Maryanną Dzierżbicką³⁾.

Pozostawiła mężowi trzech synów, dla których Piotr Ożarowski uzyskał w 1781 r., od Józefa Paca starosty Wilejskiego, sumę 50,000 złp.⁴⁾: Jerzego cześnika koronnego w 1793 r., zmarłego wkrótce potem bezpotomnie; Stanisława zmarłego bezżennie i Kajetana, który osiadłszy na Wołyniu, w dobrach posagowych swej żony Cecylii Platerówny kasztelanicy Trockiej, pozostawił liczne potomstwo, wygasłe w linii męskiej zaraz w pierwszym pokoleniu⁵⁾. Stanisław i Kajetan Ożarowscy kasztelanicy Wojniccy, dopominali się w 1797 roku spadku po wuju swym Józefie Pacu, staroście Wilejskim⁶⁾.

¹⁾ Manifest księżnej Franciszki z Butlerów Radziwiłłowej, wniesiony 4 Lipca 1797 r. do Akt Sądu Główn. Litew. (1797 r. f. 20).

²⁾ Ksiądz Jan Nepomucen Rymiński. Panagiryk na ślub Piotra Ożarowskiego z Elżbietą Pacówną starościanką Wilejską 1763 r.

³⁾ Dokument oryginalny.

⁴⁾ Patrz wyżej str. 282.

⁵⁾ Rodowód Ożarowskich

⁶⁾ Patrz wyżej Manifest Franciszki z Butlerów Radziwiłłowej.

POKOLENIE X.

85. Kaźmierz Pac, syn Krzysztofa Konstantego Paca kasztelana Połockiego (Nr. 79) i Teresy Sapieżanki. Już w Grudniu 1716 r. ojciec jego Krzysztof Pac wyrabia przywilej na ustąpienie synowi Kaźmierzowi Pacowi, starostwa Wilejskiego z wójtostwem Korajkowskim¹⁾. Podobny przywilej Krzysztof Pac otrzymuje w Marcu 1720 r. na starostwo sądowe Kowieńskie²⁾. Dopiero jednak w Grudniu 1724 r. Kaźmierz Pac został *starostą Kowieńskim*³⁾ za cessyją ojca, którego w następnym roku stracił. W tymże (1725) r. w Sierpniu nastąpił dział spadku, pozostałego po Krzysztofie Pacu kasztelanie Połockim, między nieletnimi jego dziećmi, przez opiekunów ich uskuteczniiony. Opiekunem Kaźmierza Paca był wuj jego Antoni Sapieha kasztelan Trocki; opiekunem zaś Antoniego Michała i jego sióstr był dziad ich macierzysty Marcyjan Ogiński kasztelan Witebski. Kaźmierz Pac oprócz majątku macierzystego Łojowa, wziął po ojcu Serwecz w powiecie Oszmiańskim, Mołodeczno w Mińskim, Perechodec, Kadubiszczce i Berezyne w województwie Połockim i pałac w Wilnie przy Św. Jańskiej ulicy; nadto prawo do majątku Brankowa w Orszańskim powiecie, nieprawnie zagarniętego przez Maryjanę z Paców Puciatowę. Antoni Michał Pac i cztery jego siostry otrzymali, na swoją schedę, dobra Kniażyce i Seńkow⁴⁾.

Kaźmierz Pac starosta Kowieński⁵⁾ umarł młodo i bezzennie przed 1740 r.⁶⁾ Po jego śmierci Łojów powrócił do Sapiechów; inne majątki odziedziczył brat zmarłego Antoni Michał Pac.

¹⁾ 1716 Grudnia 30. (M. Lit. Ks. Zap. 155 f. 902).

²⁾ 1720 Marca 1. (Tamże Ks. 160 f. 103).

³⁾ 1724 Grudnia 20. (Tamże Ks. 163 f. 345).

⁴⁾ Akt Tryb. Główn. 1725 r. Sierpnia 18 Nr. 658 i 659).

⁵⁾ Tak go nazywa Niesiecki VII 231.

⁶⁾ Akt Tryb. Główn. 1740 r. Ks. II Nr. 410.

86. Antoni Michał Pac, syn Krzysztofa Konstantego Paca kasztelana Połockiego (Nr. 79) i kniażny Barbary Ogińskiej. Dzieckiem stracił rodziców i razem z siostrami, pozostawał pod opieką dziada macierzystego Marcyjana Ogińskiego kasztelana Witebskiego. W 1725 r. nastąpił dział spadku po kasztelanie Połockim; Antoni Michał Pac i cztery jego siostry otrzymali, na swoją schedę, dobra Kniażyce i Seńkow¹⁾. W 1740 r. młody Pac już doszedł był do pełnoletności²⁾. Wziąwszy spadek, po bracie przyrodnim Kaźmierzu Pacu staroście Kowieńskim, kasztelanie Połocki, dla spłacenia długów brata, sprzedaje w tymże roku majątek Serwecz za 84,000 złp. Giecwiczowi³⁾. Do spadku po Kaźmierzu Pacu główne prawo mieli Sapiehowie; albowiem Krzysztof Pac pisarz W. Ks. Lit., kasztelan Połocki, po żonie Teresie Krystynie z Sapiechów, miał sobie obiecany posag 100,000 tynfów. Nadto dopożyczył rodzicom żony 2,800 talarów, w których to dwóch kapitałach wziął w zastaw od Jerzego Sapiehy i Izabelli z Połubińskich małżonków, dobra Łojów. Po krótkim pożyciu z Sapieżanką, która mu pozostawiła syna Kaźmierza, zawarł powtórne związki małżeńskie z Barbarą Ogińską wojewodzianką Witebską i miał z nią syna Antoniego. Po śmierci kasztelana Połockiego, Antoni Sapieha starosta Merecki, jako wuj Kaźmierza Paca, zostawszy jego opiekunem, objął zarząd Łojowa, a gdy siestrzan doszedł do pełnoletności, zdał mu Łojów. Kaźmierz Pac obciążywany te dobra długami wkrótce potem przeniósł się do wieczności. Wskutek tego Antoni Sapieha starosta Merecki, Łojów, jako majątek Sapieżyński, testamentem zapisał Michałowi Antoniemu Sapieże łowczemu lit. Antoni Pac,

¹⁾ Dział spadku po kasztelanie Połockim Krzysztofie Pacu. Patrz wyżej str. 288.

²⁾ Akt Tryb. Główn. 1740 r. Ks. II Nr. 410.

³⁾ Tamże 1740 r. Nr. 607.

drugi syn kasztelana Połockiego, doszedłszy do pełnoletności, rozpoczął z Sapiehami proces o Łojów. Proces ten został ukończony następującą ugodą: Sapieha obowiązując się przyjąć na siebie wszystkie długi Kaźmierza Paca, wypłacić Antoniemu Pacowi sumę złp. 40,000 i zwrócić mu wszystkie dokumenty familijne, wyjąwszy tych które tyczyły się dóbr Łojowa. Ze swej strony Pac zrzeka się wszelkich pretensyi do tego majątku i obowiązując się zwrócić Sapieżu dwa obligi Jerzego Sapiehy stolnika na sumę 3,000 talarów ¹⁾. Dla spłacenia powyższej summy Michał Antoni Sapieha łośczy W. Ks. Lit. star. Gulbiński zeznaje, iż pożyczył od Antoniego Paca kasztelanica Połockiego 40,000 złp. i pozostawia Pacowi prawo zajęcia majątności Bujnicze w pow. Orszańskim, gdyby długu na termin nie zapłacił ²⁾.

Choć majątny z domu, nie posiadał jednak kasztelanice Połocki żadnego urzędu ani starostwa; brakło mu widać poparcia u dworu, a znalazł je dopiero przez połączenie się z najzamożniejszym wówczas w Litwie domem książąt Radziwiłłów. Wprawdzie dostał za żonę wdowę, o kilka lat od siebie starszą, ale była to księżniczka Teresa Barbara Radziwiłłówna, wojewodzianka Nowogrodzka, wdowa po Józefie Scypionie marszałku nadwornym litewskim i staroście Borciańskim; ślub odbył się 14 Lutego 1745 r. ³⁾. Antoni Michał Pac wzięwszy za żonę 130,000 złp. w gotowych pieniądzech, nadto kosztowności na 100,000 złp. i starostwo Borciańskie, w zamian zapisał jej, 23 Czerwca 1745 r.,

¹⁾ 1740 Maja 12 Wilno. (Akt Tryb. Główn. 1740 Maja 13 Nr. 135—138).

²⁾ 1740 Maja 13. (Tamże 1740 r. Nr. 134).

³⁾ Icones Radivilianae Tab. 127. Na ten ślub Kolegium Nowogrodzkie Soc. Jesu wydało dwa panegiryki; polski: «Skarb fortuny i cnoty etc.» i łaciński: «Aestas bureae Aetatis». Oba Wilno w druk. Soc. Jesu 1745 r.

dożywocie na Książcach, Rafałowie i Jeznie, zeznając jednocześnie iż wiele dóbr w Litwie i Koronie nabyli wspólnie ¹⁾. W następnym roku Teresa z książąt Radziwiłłów, kasztelanica Połocka, otrzymała dla małżonka swego Antoniego Paca kasztelanica Połockiego wspólność prawa dożywotniego *na starostwo Borciańskie* ²⁾. Na mocy zapisów pierwszego swego męża, trzymała ona w zastawie, w summie 90,000 złp., majątki Scypionowskie, Koniuchy i Zieleniewicze w Wołkowyskim, i Jatwieski i Lack w Lidzkim powiecie; o majątki te, imieniem małżonki swej, Antoni Pac starosta Borciański zawarł w 1748 r. ugodę z Ignacym de Campo Scypionem starostą sądowym Lidzkim, umocowanym babki swej Teresy Scypionowej kasztelanowej Smoleńskiej, wskutek której za wypłatą summy zastawnej, obowiązuje się w ciągu następnego roku ustąpić z wymienionych majątków ³⁾. Jednocześnie Antoni i Teresa z ks. Radziwiłłów Pacowie, starostowie Borciańscy, otrzymują przywilej na jarmarki i targi w miasteczku Jeznie ⁴⁾.

Nareszcie starosta Borciański doczekał się i urzędu; *pisarstwo W. Ks. Lit.*, po postąpieniu Antoniego Przeździeckiego na podczaszostwo, król konferował 1 Września 1750 r. Antoniemu Pacowi ⁵⁾.

W 1752 r. Antoni Michał Pac, pisarz W. Ks. Lit., starosta Borciański, roszcząc pretensyje do dóbr Hołowczyzna, Nowego Bychowa i Tajmanowa w Orszańskim, i Balwierzyszek w Kowieńskim powiecie leżących, zapozwał Michała Sapieżu podkanclerzego,

¹⁾ Akt Tryb. Główn. 1776 r. Marca 7.

²⁾ 1746 Październik. 3 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 174 f. 213). Taki sam przywilej Antoniemu Pacowi wydany 3 Listop. 1746 r. (M. Lit. Ks. Zap. 175 f. 159).

³⁾ 1748 Listop. 13 Warszawa. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 195 f. 563 i 565).

⁴⁾ 1748 Listop. 14 Warszawa. (M. Lit. Ks. Zap. 177 f. 1383).

⁵⁾ M. Lit. Ks. Zap. 176 f. 684.

dziedzica dóbr Bychowa i Tajmanowa i Aleksandra Sapię podskarbiego nadwornego, jako zastawnika Hołowczyna i Balwierzyszek. Gdy jednak Sapięowie dostatecznie dowiedli niezaprzeczonych praw swych do posiadłości tych majątków i Pac sądownie nie uzyskać nie mógł, zgodziły się strony na ugodę, wskutek której Pac zrzekł się wszelkich pretensyi do praw sukcesyjnych, ex capite prababki swej Zofii z Hołowczyńskich Aleksandrowej Pacowej mu przysługujących¹⁾. Jednocześnie Aleksander Sapięa podskarbi nadworny, spadkobierca praw do summy, przez nieboszczyków Krzysztofa i Helenę z Wołowiczów Potockich starostów Nowosielskich, u Aleksandra Słuski wojewody Trockiego, na dobra Hołowczyn zaciągniętej, a następnie przez nieboszczkę Teresę z Gosiewskich, 1-o voto Józefową Słuszczyńską kasztelanową Wileńską, powtórnemu małżonkowi swemu Kaźmierzowi Sapięe wojewodzie Wileńskiemu zapisanej, — pomienioną sumę zastawną, należną mu od Potockich, odebrawszy od Antoniego Paca pisarza W. Ks. Lit., przekazał temu ostatniemu posesyję Hołowczyna²⁾. Pac, ze swej strony, przyznaje Aleksandrowi Sapięe podskarbiemu nadwornemu lit. oblig na 42,000 złp. z ewikcyją na Jeznie³⁾. W ten sposób posiadał Pac Hołowczyn prawem zastawnem; szło mu następnie o nabycie od Potockich praw dziedzicznych do tego majątku. Starania jego zakończyły się ugodą między stronami, w skutek której: «Antoni Potocki wojewoda Bełzki, tak od siebie jako też in vigore zapisów wieczysto-rezygnacyjnych od Michała wojewody Wołyńskiego, Franciszka Salezego, wówczas starosty Bełzkiego, a teraz krajczego kor., Jerzego starosty Grabowieckiego i Stanisława wojewody Bełzkiego,

¹⁾ 1752 Paźdź. 27. (Tamże Ks. 180 f. 39).

²⁾ 1752 Paźdź. 26. (Tamże Ks. 181 f. 59).

³⁾ Pod tąż datą. (Tamże Ks. 180 f. 34).

Potockich, wieczność hrabstwa nazwanego Hołowczyn (niegdy po bezpotomnej śmierci kniazia Jana Hołowczyńskiego cześnika lit., na siostrę jego rodzoną Reginę z Hołowczyńskich Krzysztofową Kiszczynę cześnikową lit. spadłego, a które od Kisków dostało się Helenie z Wołowiczów, wdowie po kniaziu Janie Hołowczyńskim cześniku lit., która je, zapisała drugiemu swemu małżonkowi Krzysztofowi Potockiemu podczaszemu W. Ks. Lit., którego wyżej wymienieni Potocy są prawymi spadkobiercami), sprzedają za sumę 50,000 złp. Antoniemu Michałowi hrabiemu Pacowi, pisarzowi W. Ks. Lit., staroście Borciańskiemu¹⁾. Jednocześnie Pac i Potocki wydają sobie wzajemnie listy zaręczne, którymi pierwszy obowiązuje się zwrócić Potockiemu dekrety w sprawie o Hołowczyn²⁾, a Potocki — Pacowi przywileje i dokumenty do Hołowczyna odnoszące się³⁾.

W 1754 r. Pac starał się o pułkownikostwo w wojsku litewskim⁴⁾, i otrzymał je za wstawieniem się krewnej żony, hetmana Radziwiłła. Już w Listopadzie 1754 r. Antoni hrabia Pac, pisarz W. Ks. Lit., pułkownik znaku petyhorskiego buławy lit., starosta Borciański, wspólnie z małżonką Teresą z Radziwiłłów, otrzymują, przywilej na jarmarki i targi w Książycach⁵⁾. W następnym roku książę hetman promował Paca na koniuszostwo⁶⁾, ale Pac wolał pozostać przy pisarstwie, podchlebając sobie że nie kanclerz, ani podkanclerzy, ale on, jako pisarz, będzie królowi podawać przywileje do podpisu, a co poda to król podpisze⁷⁾. Na początku 1756 roku występuje Pac kandydatem na deputata

¹⁾ 1752 Paźdź. 30. (Akt Tryb. Główn. 1752 r. Nr. 6990).

²⁾ Tamże.

³⁾ Tamże.

⁴⁾ Matuszewicz II 76.

⁵⁾ 1754 Listop. 13. (M. Lit. Ks. Zap. 181 f. 164).

⁶⁾ Matuszewicz II 102.

⁷⁾ Tamże 113.

z sejmiku Kowieńskiego do trybunału lit., na którym hetman chciał być wyjednać dla niego łaskę marszałkowską ¹⁾, o którą ubiegał się również i podskarbi lit. Flemming ²⁾. Aby upewnić się i zabezpieczyć sobie względy dworu, przy obiorze marszałka, Pac jeździł w 1757 r. do Drezna ³⁾, gdzie otrzymał order Orła Białego ⁴⁾, ale wszystkie zachody względem marszałkowskiego w trybunale poszły na marne; marszałkiem bowiem, choć mocno na to zżymał się hetman, naznaczono Flemminga ⁵⁾. Nic w tém niema dziwnego; Pac albowiem, miękkiego serca i tchórzliwego usposobienia, nigdzie nie umiał nadać sobie powagi. Tak na przykład na sejmie 1762 r. gdy wszczęto tumult o nieszlachectwo Brühlów, Pac z izby poselskiej oknem wyskoczył ⁶⁾. Następnie starosta Borciański Pac prowadził sprawę z Ruszczycą o majątek Gienejciszki i sprawę tę wygrał ⁷⁾; Hołowczyn zapisał 16 Lutego 1763 r. żonie w dożywocie ⁸⁾. W 1764 r. podczas wyborów sejmikowych na konwokację, stronnictwo Radziwiłłowskie destynowało Paca na deputata z sejmiku Kowieńskiego ⁹⁾; wybory jednak się nie udały ¹⁰⁾. Zniechęcony niepowodzeniem przerzucił się starosta Borciański do stronnictwa przeciwnego, w którym już uczestniczył podczas konfederacji generalnej Warszawskiej, akces do której w Maju 1764 r. podpisał ¹¹⁾. Przy wydaniu dekretu konfederackiego przeciwko księciu

¹⁾ Matuszewicz II 178.

²⁾ Tamże 182—189 i 198.

³⁾ Tamże 193.

⁴⁾ Krebel. Geneal. Handbuch r. 1758 i następne.

⁵⁾ Matuszewicz II 205.

⁶⁾ Tamże III 208.

⁷⁾ Tamże IV 5, 6, 12, 50, 51, 122.

⁸⁾ Akt Tryb. Główn. 1776 r. Marca 7.

⁹⁾ Matuszewicz IV 147.

¹⁰⁾ Tamże 167.

¹¹⁾ Vol. leg. VII f. 145 i 147.

Radziwiłłowi, Pac domagał się aby deputaci do przysięgi «dla spraw jego niesprawiedliwych byli przypuszczeni» ¹⁾. W tymże roku Antoni Michał Pac pisarz W. Ks. Lit., starosta Borciański i pułkownik, jako poseł powiatu Starodubowskiego, podpisał elekcję króla Stanisława Augusta ²⁾, i znajdował się na sejmie koronacyjnym ³⁾.

Pac miał sprawę graniczną z Michałem Ogińskim wojewodą Wileńskim, o wieś Peresichi w Orszańskim; w 1766 r., obie strony zgadzają się na kompromis, na którego superarbitrem obrano Józefa Hurkę podkomorzego Witebskiego, a przy nim, ze strony Paca, Stefana Dominika Romera podkomorzego Trockiego, a ze strony Ogińskiego, Józefata Żyzemskiego sędziego grodzkiego Mińskiego ⁴⁾. W 1768 r. Michał Masalski kasztelan Wileński i hetman W. Ks. Lit. wyrobił sobie konsens na cessję starostwa Radoszkowskiego na osoby Antoniego Michała pisarza W. Ks. Lit. i Teresy z Radziwiłłów Paców ⁵⁾, samej jednak cessji z powodu śmierci skutecznie nie mógł. W tymże roku wyznaczono na sejmie komisję dla rozgraniczenia majątku Paca pisarza W. Ks. Lit., Chrzesne w ziemi Nurskiej, od dóbr królewskich Sulejowo, w dożywotniem dzierżeniu Antoniego Ossolińskiego kasztelanica Gostyńskiego zostających ⁶⁾. Oboje małżonkowie, Antoni i Teresa Pacowie starostowie Borciańscy, mają w 1770 r. sprawę z Janem Mikołajem Chodkiewiczem starostą Żmudzkim, o zaścianek Jasiulewicz wójtostwa Poniemońskiego, od starostwa Borciańskiego do dóbr Chodkiewiczowskich Możejkowa, nieprawnie wcielonego. Obie strony oskarżały

¹⁾ Matuszewicz IV 269.

²⁾ Vol. leg. VII f. 217, 220 i 264.

³⁾ Tamże f. 307.

⁴⁾ 1766 Maja 15. (M. Lit. Ks. Zap. 187 f. 171).

⁵⁾ 1768 Lutego 4. (Tamże Ks. 184 f. 265).

⁶⁾ Vol. leg. VII f. 771.

się wzajemnie o najazdy zbrojne, tak że dla rozstrzygnięcia tej sprawy, wyznaczono, przy Rdułtowskim podkomorzym Nowogrodzkim, komisję, złożoną z Narbuta sędziego Lidzkiego, Wierzejskiego strażnika Nowogrodzkiego, Korejwy krajczego Żmudzkiego i Tomasza Wilkańca regenta grodzkiego Lidzkiego ¹⁾.

Inną sprawę prowadzili Pacowie z Józefem i Konstancją z Winklerów Bouffałami, star. Stokliskiem, mierniczymi W. Ks. Lit., którzy pozywali ich o zrujnowanie karczmy Wilunie, na gruntach starostwa Stokliskiego. Jednocześnie przypozwani byli i Tyszkiewiczowie, Jan ojciec i Dominik syn, rotmistrz Kowieński. Król wyznaczył był komisję dla rozpatrzenia tej sprawy, ale ponieważ Pacowie nabyli od jednego z komisarzy, Teodora Lackiego chorążego Trockiego, dobra Użugojście, a inny komisarz Kaczanowski podkomorzy Wołkowyski zmarł, król przeto wyznaczył przy Adamie Wysogierdzie, podkom. Smoleńskim nową komisję złożoną z Pomarnackiego sędziego ziem. Smoleńskiego, Stanisława Paszkiewicza pisarza ziem. Trockiego, Rukiewicza podstarościego Grodzieńskiego i Józefa Jeleńskiego sędziego grodzkiego Trockiego ²⁾. W Styczniu 1774 r. Bouffałowie znowu oskarżają Paców iż nieczekając decyzji tej komisji, karczmę do szczytu zrujnowali. Król poleca komisji prędkie rozpatrzenie sprawy ³⁾. Około tego samego czasu graf Michał Butler starosta Preński, pozywał Antoniego Paca pisarza Lit., Mikołaja Chrapowickiego marszałka Orszańskiego i innych sąsiadów, o ciągłe najazdy z powodu różnic granicznych między wsią Wołodzki starostwa Preńskiego i folwarkiem Powierzchnia nabytym od Eperyjaszów przez Marka i Franciszkę ze Szczuków Butlerów, rodziców starosty Preńskiego, a majątkiem Paców Nibry,

¹⁾ 1770 Kwietnia 22. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 215 f. 366).

²⁾ 1773 Stycznia 22. (Tamże f. 123).

³⁾ 1774 Stycznia 14. (Tamże Ks. 219 f. 146).

alias Teresantoki. Król назнача komisję przy Morykonim podkomorzym Wiłkomierskim, złożoną z Sienkiewicza sędziego ziem. Trockiego, Paszkiewicza sędziego ziem. Smoleńskiego, Gojżewskiego podstarościego Żmudzkiego, Jeleńskiego sędziego ziem. Trockiego i Piotucha pisarza grodzkiego Wiłkomierskiego ¹⁾.

Pisarz Pac umarł w Lutym 1774 r.—Tegoż roku 9 Marca pisarzem Lit., po śmierci Antoniego Paca, mianowany Aleksander Skumin Tyszkiewicz oboźny lit. ²⁾. Antoni Pac pochowanym został w Jeźnie, dopiero 5 Września 1774 r. ³⁾.

Małżonką Antoniego Michała Paca była księżniczka Teresa Barbara Radziwiłłówna, córka Mikołaja Faustyna księcia Radziwiłła, wojewody Nowogrodzkiego i Barbary Zawiszańskiej. Urodzona 20 Maja 1714 r., poślubiła najprzód Józefa de Campo Scypiona, starostę Lidzkiego, (a od 1739 r.) marszałka nadwornego lit.; miała z nim syna Franciszka Ksawerego, który umarł w kwiecie wieku. Owdowiała w 1744 r. i 14 Lutego 1745 r. ponowiła związki małżeńskie z Pacem ⁴⁾. Po powtór-nem owdowieniu, Teresa z Radziwiłłów Pacowa, czyni w 1776 r. rozporządzenie co do swego majątku. Synowici ceduje starostwo Borciańskie, wspomina że starsza córka, Anna Romerowa, już wyposażona przez ojca; drugiej córce Józefie, wyznacza przy zamążpójściu posagu 230,000 złp., ubezpieczonych na dobrach Żmudzkich Użugojście, Pesztowiany, Oleszyski, i Gusciany

¹⁾ 1774 Stycznia 22. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 219 f. 179/309).

²⁾ Tamże Ks. Spr. Publicz. Nr. 18 f. 70.

³⁾ Kazanie na pogrzebie Antoniego hr. Paca pisarza W. Ks. Lit., kawalera orderu Orła Białego, pułkownika husarskiego buławy pol. W. Ks. Lit., starosty Borciańskiego etc. przez Tadeusza Sliźnia kanonika katedry Wileńskiej, w kościele Jeznieńskim miane, a JOW. Teresie z książąt Radziwiłłów Pacowej etc. damie orderu krzyża gwiazdźzistego ofiarowane 1774 r. Września 5. Wilno druk. akademicka».

⁴⁾ Icones Radivilianae Tab. 127.

w powiecie Kowieńskim. Gdyby jednak Józefa Pacówna chciała wstąpić do zakonu, to ma otrzymać tylko 25,000 złp.¹⁾

Teresa z Radziwiłłów Pacowa umarła 9 Grudnia 1780 r., pochowana w Jeznie²⁾. Z Pacem miała pięcioro dzieci³⁾: Franciszka (Nr. 91), Józefę (Nr. 92), Annę (Nr. 93), Ignacego (Nr. 94) i Michała (Nr. 95).

87. Teresa Pacówna, córka Krzysztofa Konstantego Paca kasztelana Połockiego (Nr. 79) i kniaziówny Barbary Ogińskiej, wspomniana w dziale kasztelanów Połockich, Kaźmierza i Antoniego Paców; wspólnie z trzema siostrami, część swoją spadku po rodzicach, miała opartą na majątkach brata Antoniego-Kniażycach i Seńkowie. Przed 1740 r. poślubiła *Michała Wołodkowicza* starostę Hajneńskiego⁴⁾, który następnie (1750 r.) wyrabia jus communicativum na te starostwo dla małżonki swej Teresy z Paców⁵⁾.

Córka ich Barbara Wołodkowiczówna była pierwszą małżonką Stefana Dominika Romera sędziego ziemskiego, podkomorzego, a w końcu chorążego Trockiego⁶⁾.

Teresa z Paców Wołodkowiczowa umarła przed 1756 r.⁷⁾

88. Rozalija Pacówna, córka Krzysztofa Konstantego Paca kasztelana Połockiego (Nr. 79) i kniaziówny Barbary Ogińskiej, wydana 27 Lipca 1738 r. w Hanucie, u księcia wojewody Marcyjana Ogińskiego,

¹⁾ 1776 Stycznia 17 Hołowczyn. (Akt Tryb. Główn. 1776 r. Marca 7).

²⁾ Księgi metryczne Jeznieńskiego kościoła.

³⁾ Wyliczone w Icones Radivilianae Tab. 127.

⁴⁾ Akt Tryb. Główn. 1740 Ks. II Nr. 410.

⁵⁾ 1750 Maja 21. (M. Lit. Ks. Zap. 178 f. 79).

⁶⁾ Monografia Römerów h. Scipio. Przemyśl 1880.

⁷⁾ Wołodkowicz w tym roku już powtórnie żonaty z Galimską. (Żychliński V 425).

za *Karola Sulistrowskiego* wojskiego Oszmiańskiego¹⁾; owdowiała w Sierpniu 1749 r.²⁾. W 1774 r. znajdowała się na pogrzebie brata swego Antoniego Paca³⁾.

Rozalija Pacówna, z małżeństwa z Karolem Sulistrowskim, miała dwóch synów: Aloizego pisarza W. Ks. Lit. i Joachima kanonika Wileńskiego⁴⁾.

89. Anna Pacówna, córka Krzysztofa Konstantego Paca kasztelana Połockiego (Nr. 79) i kniaziówny Barbary Ogińskiej, wstąpiła przed 1738 r., pod imieniem Józefaty, do *klasztoru Benedyktynów Wileńskich*⁵⁾. Zastawszy tu mistrzynią nowicyjusek, umarła w 1769 roku⁶⁾.

90. Brygitta Pacówna, córka Krzysztofa Konstantego Paca kasztelana Połockiego (Nr. 79) i kniaziówny Barbary Ogińskiej, wstąpiła przed 1738 r.⁷⁾, pod imieniem Joanny, do *klasztoru Benedyktynów Wileńskich*, gdzie zmarła 1761 r.⁸⁾.

POKOŁENIE XI.

91. Franciszek-Salezy Pac, syn Antoniego Michała Paca (Nr. 86) i księżniczki Teresy Radziwiłłówny, urodzony w Hołowczynie 6 Stycznia 1746 r.⁹⁾, umarł dzieckiem¹⁰⁾.

¹⁾ Żychliński Złota księga V 323. Już 1740 jest jego żoną. (Akt Tryb. Główn. 1740 r. Ks. II Nr. 410).

²⁾ Żychliński. V 323.

³⁾ Slizień. Kazanie na pogrzeb. (Patrz wyżej).

⁴⁾ Żychliński IV 155, 203.

⁵⁾ Akt Tryb. Główn. 1738 r. Nr. 142, 159 i 160 także 1740 r. Ks. II Nr. 410.

⁶⁾ Wypis z katalogu zmarłych zakonnic klasztoru Św. Katarzyny pp. Benedyktynów Wileńskich.

⁷⁾ Przypis 5.

⁸⁾ Przypis 6.

⁹⁾ Kurjer Polski 1746 r. Nr. 478.

¹⁰⁾ Icones Radivilianae Tab. 127.

92. Józefa Pacówna, córka Antoniego Michała Paca pisarza W. Ks. Lit. (Nr. 86) i księżniczki Teresy 1747 Radziwiłłówny, urodzona r. ¹⁾. Matka zapisem 1776 r. wyznaczyła jej 230,000 złp. posagu przy zamążpojęciu, a tylko 25,000 złp. gdyby chciała wstąpić do klasztoru ²⁾. O posag ten układał się z nią brat jej Michał Pac star. Borciański ³⁾. Prawdopodobnie zapis matki zdecydował ją, podówczas liczącą już lat 40, do wyjścia za młodszego od siebie, *Tomasza Wawrzeckiego* chorążego Brasławskiego. Ślub odbył się w Jeznie 24 Kwietnia 1787 r. ⁴⁾; żona wniosła mężowi dobra Kowale w Trockiem ⁵⁾. Po jedenastoletnim pożyciu umarła bezpotomnie w Maju 1798 r. w Jeznie, pochowana tamże w grobach rodzinnych ⁶⁾.

Tomasz Wawrzecki, poseł brasławski na sejm czteroletni, chorąży litewski (1791 r.), za udział w powstaniu Kościuszki zesłany do Syberyi (1794—1796 r.); minister sprawiedliwości za księstwa Warszawskiego, senator—wojewoda królestwa Polskiego, umarł w Wiedniu 5 Sierpnia 1816 mając lat 63 ⁷⁾.

93. Anna Pacówna, córka Antoniego Michała Paca, pisarza W. Ks. Lit. (Nr. 86) i księżniczki Teresy Radziwiłłówny. Urodzona w 1749 r. ⁸⁾; wydana w 1770 r. ⁹⁾ za Stefana Dominika Romera, chorążego

¹⁾ Icones Radivil. Tab. 127.

²⁾ Patrz wyżej str. 297—298.

³⁾ Akt Tryb. Główn. 1777 r. Nr. 96.

⁴⁾ Księgi metryczne kościoła w Jeznie 1787 r. str. 10 Nr. 3.

⁵⁾ Żychliński IV 414.

⁶⁾ Księgi metryczne kościoła w Jeznie 1798 r. str. 21 Nr. 31.

⁷⁾ Gazeta korespondenta 1816 r. Nr. 68 dod. Kurjer Wileński 1816 r. Nr. 68 i 69 Kraszewski. Wilno II 261.

⁸⁾ Icones Radivil. Tab. 127.

⁹⁾ Żychliński V 210 Dyspensa papieża Klemensa XII na ten ślub, podpisana przez kanonika Karola Karpia, wydana została 1768 r. Października 25. (Z notat hr. Alfreda Römera).

a od 1771 r. podkomorzego Trockiego. Romer był wdowcem po Barbarze Wołodkowiczównie ciotecznej siostrze Anny Pacówny, tak że ślub odbył się za dyspensą.

W 1786 r. Stefan Dominik Romer podkomorzy Trocki i Anna z Paców małżonkowie, mają sprawę z wielką panną Michaliną Bujalską i całym klasztorem bernardynek Wileńskich, o zagarnięcie przez klasztor dóbr Chołopki w Oszmiańskim, i łąki Berezowka zwanej, do dóbr Kassuty należące, które to ziemie Romerowie nabyli od Krzywobłockich. Król nakazał obu stronom przedstawić dokumenty dotyczące się sprawy ¹⁾.

Anna z Paców Romerowa owdowiała w 1793 r. Umarła na wiosnę 1812 r. w Wilnie, pochowana w grobowej kaplicy Romerów przy farze w Trokach ²⁾.

Pozostawiła synów Michała i Józefa Romerów i córkę Krystynę za Białozorem ³⁾.

94. Ignacy Pac, syn Antoniego Michała Paca, pisarza W. Ks. Lit. (86) i księżniczki Teresy Radziwiłłówny, urodził się 31 Lipca 1751 ⁴⁾; umarł dzieckiem ⁵⁾.

95. Michał (Kazimierz-Józef Piotr) Pac, syn Antoniego Michała Paca pisarza W. Ks. Lit. (Nr. 86) i księżniczki Teresy Radziwiłłówny, urodził się w Jeznie 30 Września 1754 r. ⁶⁾. Poświęciwszy się służbie wojskowej, już w 1774 r. został kapitanem wojsk W. Ks. Lit. ⁷⁾. W następnym roku przebywał zagranicą, gdzie w Utrechcie w Listopadzie 1775 r. zaślubił Ludwikę Tyzenhauzównę ⁸⁾, córkę Michała

¹⁾ 1786 Stycznia 26. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 200 f. 212 i 214).

²⁾ Wiadomość udzielona przez hr. Alfreda Römera.

³⁾ Monografia Römerów.

⁴⁾ Kurjer Polski r. 1751 Nr. 778.

⁵⁾ Icones Radivil. Tab. 127.

⁶⁾ Kurjer Polski 1754 r. Nr. 64.

⁷⁾ Kazanie na pogrzeb. Antoniego Paca.

⁸⁾ Patrz niżej dok. 9 Czerwca 1781 r. (Akt Tryb. Główn. 1782 r. f. 15/16).

Tyzenhauza star. Posolskiego i Barbary Syberg (2-o voto Michałowej Kossakowskiej wojewodzinej Witebskiej) ¹⁾. Zaraz po ślubie Pac wrócił do kraju. Na początku 1776 r. matka cedowała mu *starostwo Borciańskie* ²⁾. Z siostrą Józefą zawierał układ co do jej posagu ³⁾. Na sejmie Warszawskim, w Sierpniu 1776 r. występował jako poseł z powiatu Grodzieńskiego ⁴⁾. Na tymże sejmie Antoni Tyzenhauz podskarbi nadworny lit., wyrabia od kasztelana Witebskiego Prozora, cessyję *starostwa sądowego Kowieńskiego* na osobę Michała Paca męża swej synowicy ⁵⁾. Dopiero jednak we dwa lata później «za cessyją Józefa Prozora kasztelana Witebskiego» król wydał konsens na cessyję starostwa Kowieńskiego Michałowi i Ludwice z Tyzenhauzów Pacom ⁶⁾. Wkrótce potem Pac wyjechał z małżonką zagranicę; oboje bawili pewien czas w Strasburgu przy dalekim krewnym swym, Michale Janie Pacu staroście Ziołowskim ⁷⁾, i tu w Maju 1778 r. urodził się im syn Ludwik ⁸⁾.

Powróciwszy do kraju Michał Pac wydał we Wrześniu 1778 r. Antoniemu Tyzenhauzowi, za wyrobienie starostwa Kowieńskiego, dokument assekuracyjny następującej treści: «Michał Pac, sądowy powiatu Kowieńskiego i Borciański starosta, imieniem swym i małżonki swej Ludwici z Tyzenhauzów, zeznaje, iż Antoni Tyzenhauz podskarbi nadworny lit., starosta sądowy powiatu Grodzieńskiego, powagą swoją i kredytem, wyjednał u stanów Rzeczypospolitej na sejmie 1776 r.

¹⁾ Kossakowski Monogr II Tab. Geneal. i I 60. Żychliński IV 398.

²⁾ (Akt Tryb. Główn. 1776 Marca 7 Nr. 94.

³⁾ Tamże 1777 r. Nr. 96.

⁴⁾ Vol. leg. VIII f. 837.

⁵⁾ Patrz niżej dok. 29 Września 1778 r. (Akt Tryb. Główn. 1781 r. f. 208).

⁶⁾ 1778 Września 26. (M. Lit. Ks. Spr. Publ. 24 f. 159).

⁷⁾ List tego ostatniego do brata Józefa star. Wilejskiego.

⁸⁾ Metryka chrztu.

konstytucyjne pozwolenie Prozorowi kasztelanowi Witebskiemu, sądowemu powiatu Kowieńskiego staroście, na cedowanie tego starostwa; potem uczyniwszy umowę i kontrakt z kasztelanem Witebskim, toż starostwo Kowieńskie, z juryzdykcyją sądową i z dobrami do niego należącymi, Rumszyszki, Marwa i innymi, dla mnie, starosty Borciańskiego, nabywszy, cessyję tak na starostwo z juryzdykcyją, jako też i na dobra dla nas otrzymał. Tedy ja Pac, teraz już starosta Kowieński, z żoną moją, mając dosyć już obowiązków wdzięczności dla podskarbiego, ponieważ ani na kupno tego starostwa, ani na sprawę o windykację ekonomii, w trybunale głównym dotąd agitowaną, żadnego nie poniosłem expensu, ani go łożyć będę, przeto przy samym tylko urzędzie starościńskim pozostając, wspomniane dobra Rumszyszki, Marwa i inne, do urzędu starostwa Kowieńskiego należące, temuż podskarbiemu nadwornemu ustępuję, wyłączam i do zupełnego rządu i używania oddaję ¹⁾.

We trzy lata później Michał hrabia Pac, sądowy powiatu Kowieńskiego i Borciański starosta, kawaler orderu Sw. Stanisława, daje zapis małżonce swojej Ludwice z Tyzenhauzów Pacowej na to, iż jeszcze w r. 1775 r. w miesiącu Listopadzie, zagranicą w mieście Utrechcie, po zawarciu z nią kontraktów ślubnych, zapisał jej 300,000 złp. na swych majątkach. A że wspomniany dokument w Utrechcie zawarty, dotąd żonie nie jest oddany, nadto bez legalizowania sprawiony został, przeto dla bezpieczeństwa małżonki swej, ów dokument niniejszym potwierdza i summę powyższą 300,000 złp. ubezpiecza na dobrach swoich, tak w wielkiem księstwie jako i za kordonem w państwie Rosyjskiem, leżących ²⁾.

¹⁾ 1778 Września 29 w Grodnie wniesiony 11 Września 1781 r. do (Akt. Tryb. Główn. f. 208/209 Nr. 81).

²⁾ 1781 Czerwca 9 wniesiony 31 Maja 1782 do Akt Tryb. Główn. f. 15—16 Nr. 12.

W służbie wojskowej Pac otrzymywał awanse; w listopadzie 1783 r., będąc już pułkownikiem pierwszego pułku grenadyjerów, otrzymał generał-majorstwo w wojsku lit.¹⁾

Małżonkowie Pacowie występują następnie w ciekawym dokumencie. W 1785 r. Franciszek Ksawery Chomiński star. Grodzieński, z żoną Zofiją z Tyzenhauzów, Ignacy Tyzenhauz starościę Posolski i Ludwika z Tyzenhauzów Pacowa starościna Kowieńskiego, wydają zapis tej treści: «gdy stryj nasz Antoni Tyzenhauz podskarbi nadworny lit., wybrawszy z dóbr swoich 33 osób obojej płci, one własnym staraniem i nakładem w sztuce baletniczej wyedukował i wyćwiczył; a gdy po śmierci jego ta baletnia, jako z poddanych złożona, w dziedzictwo nam się dostała, chcąc najprzyswojciej talent tych ludzi zaszczyścić i okazałością służby do pomnożenia jego zachęcić, pomienione 33 osoby do służby królewskiej oddajemy i ustępujemy królowi»²⁾.

Około tegoż czasu, albo w krótkce potem, starosta Borciański rozwiódł się z żoną; Ludwika z Tyzenhauzów Pacowa wyszła powtórnie za Pawła Grabowskiego, szefa 5-go pułku piechoty lit. i zmarła prawdopodobnie w 1791 r.³⁾. Drugi małżonek jej zginął w 1794 r. w czasie szturmie Pragi.

Michał Pac star. Kowieński i Borciański mając, od żony Ludwiki z Tyzenhauzów Pacowej, przekazane sobie dwa obliży na 90,000 złp. należne od Kossakowskiego biskupa Inflantskiego, upełnomocnił Tomasza Wawrzeckiego do odebrania tego długu. Wawrzecki zaczął proces z biskupem i domagał się sprzedaży ma-

¹⁾ Listy z przeszłego wieku druk. [w Athenaeum Kraszewskiego 1851 r. IV 23.

²⁾ 1785 Czerwca 20. (M. Lit. Ks. Spr. Publ. Nr. 31 f. 745 dok. 179).

³⁾ Ludwika z Tyzenhauzów Grabowska zmarła w każdym razie przed 1797 r. (Akt Tryb. Główn. 1797 r.). Patrz niżej.

jatku biskupa Chresna; nastąpił jednak układ skutkiem którego Wawrzecki w 1790 r. pokwitował biskupa¹⁾.

Pod koniec życia Michał Pac wpadł w melancholię. Umarł 29 Stycznia 1800 r. w Mycie (koło Lidy), mając tylko 46 lat wieku; pochowany 2 Lutego tegoż roku w katakumbach Jeźnieńskiego kościoła²⁾.

Z małżonki swej Ludwiki z Tyzenhauzów miał syna Ludwika (Nr. 96) i córki Zofię (Nr. 97) i Konstancję (Nr. 98).

POKOLENIE XII.

96. Ludwik Michał Pac, syn Michała Paca (Nr. 95) i Ludwiki Tyzenhauzowny; przyszedł na świat 19 Maja 1778 r. w Strasburgu, podczas pobytu rodziców zagranicą. Rodzicami jego chrzestnymi byli Michał Jan Pac starosta Ziółowski i hrabina Izabella Augusta de Montfort³⁾. Wychowanie odebrał nader staranne we Francji, Anglii, i Polsce⁴⁾. Prawdopodobnie na wieść o śmierci krewnego swego Józefa Paca starosty Wilejskiego, który mu, jako jedynemu potomkowi rodu Paców, zapisał cały majątek, powrócił w 1797 r. do kraju⁵⁾. Majątki które na niego spadały były bardzo znaczne, składały się z dóbr Rożanki z przyległościami, Mazurek (za kordonem Pruskim), Dowspudy z miasteczkiem Raczki (za kordonem Pruskim), Horodyszcz, pałaców w Wilnie i Grodnie, nadto majątności Wielka Dzitwa (Myto) i Żyżma. Oprócz tego starosta

¹⁾ 1790 Stycznia 11. (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 239 f. 379 i 381).

²⁾ Księgi metryczne kościoła w Jeźnie za r. 1800 str. 5 Nr. 8.

³⁾ Metryka autentyczna wpisana do ksiąg kościoła Jeźnieńskiego 1778 r. Nr. 74 str. 10. Taż metryka oblatowana w Akt Tryb. Główn. Ks. 1795—97 Lipca 20 Nr. 185.

⁴⁾ Małachowski Wspomnienie o Jenerale hr. Pacu. Poznań 1878 r. str. 6.

⁵⁾ Patrz niżej manifest z d. 9 Paździer. 1797 r.

Wilejski zapisał mu summy w gotowiźnie, wynoszące przeszło cztery miliony złotych¹⁾. Wkrótce po powrocie, Ludwik Pac staroście Kowieński przyznaje wujowi swemu Ignacemu Tyzenhauzowi szefowi gwardyi pieszej litewskiej, staroście Posolskiemu, plenipotencyję do zarządu dobrami «po zeszyłych, dziadzie Józefie staroście Wilejskim, i po Ludwice 1-o voto Pacowej staroście Kowieńskiej, 2-o voto Grabowskiej, szefowej W. Ks. Litewskiej»²⁾.

Jak wyżej mówiliśmy starosta Wilejski, dla podtrzymania rodu, uczynił Ludwika Paca, chociaż ten był tylko dalekim jego krewnym, swoim spadkobiercą. Nie mogło się to podobać dzieciom rodzonych sióstr zmarłego, Ożarowskim kasztelanicom Wojnickim i księżnie Franciszce z Butlerów Radziwiłłowej³⁾. Ta ostatnia już w Lipcu 1797 r., w imieniu swoim, a także w imieniu Stanisława i Kajetana Ożarowskich kasztelanów Wojnickich, zaniósła do trybunału manifest (czyli uroczyste zażalenie przeciwko temu, że zmarły Józef Pac starosta Wilejski cały swój majątek, z pominięciem własnych siostrzeńców i siostrzenicy, zapisał dalekiemu krewnemu Ludwikowi Pacowi staroście Kowieńskiemu, praw do tego spadku niemającemu), gdzie przypisuje ten zapis «intrydze która donacyję i testament, na kilka dni przed śmiercią nieboszczyka, wymogła»⁴⁾. Wdał się w tę sprawę książę Mikołaj Repnin feldmarszałek wojsk Rosyjskich, zarządzający natenczas guberniją Litewską; sprzyjając widocznie młodemu Pacowi wydał własnoręczne zaświadczenie: «że Ludwik hrabia Pac naznaczony jest przez dziada swego, nieboszczyka hrabiego Józefa Paca sta-

¹⁾ Patrz wyżej str. 284—285.

²⁾ 1797 Maja 13 w Rożance. Akt Tryb. Główn. Wileńsk. 1797 r. Czerwca 3 Ks. Nr. 185 na rok 1795—97 Nr. 209.

³⁾ Patrz wyżej str. 286—287.

⁴⁾ 1797 Lipca 4 (15). Ks. Akt Główn. Lit. Sądu na r. 1797 f. 20.

roste Wilejskiego, jeneralnym spadkobiercą, testamentem ułożonym według praw krajowych w dobrej i należytej formie» etc. etc.¹⁾. W imieniu starościca Kowieńskiego wystąpił, w Październiku tegoż roku, umocowany jego patron Ludwik Jerzy Lipnicki podstoli Inflancki, i odpowiadając na zarzuty księżnej Radziwiłłowej dowodził: «że prawo krajowe dozwala władać własnością swą, z jakiegokolwiek źródła pochodzącą, nieograniczenie; w skutek czego w ciągu wieków widziano tysiące podobnych przykładów, a nawet dzieci bywały przez rodziców usunięte od sukcesyi. Staroście Kowieński, wzięty od lat kilku w dobroczynną dziada swego, opiekę, nie czynił, ani umiał czynić, zabiegów o jego spadek, i w chwili zapisu był nieobecnym i nawet o chorobie dziada swego dopiero po uczynionym zapisie się dowiedział». Nadto Lipnicki oskarża księżnę, iż pozew jej Pacowi podrzucony został w Jeznie, majątku obcym, bo zostającym we władaniu skąbego Michała Paca, ojca starościca Kowieńskiego, i podstęp ten był jedynie skuteczny dla tego, aby trybunał miał możność skondemnowania zaocznie młodego Ludwika Paca²⁾. Prawdopodobnie jednak Ludwik Pac musiał później poczynić, krewnym zmarłego swego dobroczyńcy, pewne pieniężne ustępstwa i w ten sposób, zostając przy zapisanych mu dobrach, uzyskał z ich strony spokój i przyznanie swych praw.

Zmarły w 1800 r. ojciec Ludwika, Michał Pac starosta Kowieński, pozostawił synowi majątek, nierządem i długą chorobą tak zawikłany, że Ludwik Pac ochraniając swój spadek po staroście Wilejskim, pozostałe po ojcu dobra na Białorusi, dawne Hołowczyń-

¹⁾ 1797 Lipca 23. Autentyk w języku francuskim. (Akt Tryb. Główn. Litewsk. na rok 1797 f. 51—52).

²⁾ 1797 Października 9. Manifest Ludwika Paca. (Akt Sądu Główn. Litewsk. 1797 r. f. 66—67).

skich dziedzictwo, tudzież dobra Jeznieńskie, oddał pod eksdywizję między ojcowskich kredytorów ¹⁾.

W 1807 r., kiedy wojna Francji z Prussami i Rosyją, wznieciła nadzieje na wskrzeszenie Polski, Ludwik Pac znajdował się we Francji. Natychmiast wstąpił do wojska francuskiego i umieszczony został w szeregach gwardii cesarskiej ²⁾. Po utworzeniu księstwa Warszawskiego Pac miał zamiar przejścia do służby polskiej, ale ulegając namowom kolegów, pozostał w służbie francuskiej i odbył w następnym roku kampanię hispańską, podczas której 28 Sierpnia 1808 r. otrzymał nominację na szefa szwadronu i order legii honorowej. W r. 1809 odbył pamiętną wojnę z Austryją i odznaczył się w bitwach pod Essling i Wagram ³⁾. Z końcem kampanii, przeniesiony pod rozkazy księcia Istrii, przyjmował udział w operacjach jego przeciwko Anglikom w Holandyi. Otrzymałszy pozwolenie Ludwik Pac udał się w 1810 roku do Polski; podniesiony przez króla Saskiego na stopień pułkownika, organizował, w poręczonym sobie departamencie Łomżyńskim, gwardję narodową, a w pierwszych dniach Marca 1812 r. objął dowództwo 15-go pułku ułanów. Wojnę z Rosyją rozpoczął Ludwik Pac na czele swego pułku, ale za przybyciem z nim do Wilna, mianowany, z woli cesarza Napoleona, jenerałem brygady, przyłączonym został (d. 18 Lipca 1812 roku) do orszaku cesarskiego (maison militaire de l'empereur) ⁴⁾. W pocho-dzie z Wilna do Moskwy, i w strasznym odwrocie, znajdując się ciągle przy boku Napoleona ⁵⁾, jenerał Pac

¹⁾ 1801 Listop. 27. Dekret co do eksdywizji Jezna i Holowczyna. (Akt Sądu Główn. Wileńs. 1802 r. Stycznia 20).

²⁾ Małachowski wspomnienie 7.

³⁾ Tamże 9.

⁴⁾ Tamże 10.

⁵⁾ Tamże 11.

przyłożył się do wyrwania go, na drodze do Małego Jarosławia, z rąk kozackich ¹⁾.

Cesarz Aleksander wydał w tym czasie manifest, pod grozbą konfiskaty majątków, wzywający napowrót do kraju, osoby które połączyły się z nieprzyjacielem (francuzami). Ostatecznym terminem powrotu był dzień 12 Grudnia 1812 r. W następnym roku ustanowiono w Wilnie umyślną komisję do przeprowadzenia konfiskaty majątków tych, którzy na termin naznaczony nie powrócili; do liczby tych ostatnich należał i jenerał Pac ²⁾.

Tymczasem wojna Napoleona z Rosyją przeniosła się do Niemiec a następnie do Francji. W 1813 r., po bitwie pod Lützen, Ludwik Pac otrzymał od króla Saskiego, księcia Warszawskiego, krzyż komandorski *virtuti militari*, a po bitwie pod Dreznem wielką wstęgę orderu Św. Stanisława. W Paryżu, 4 Stycznia 1814 r., otrzymał dowództwo trzech pułków lekkiej Polskiej kawaleryi, a w kilka dni później, 12 Stycznia, stopień jenerała dywizji. ³⁾ Polacy przykładali się do przeciągnięcia walki, która trwała jeszcze trzy miesiące. Po abdykacyi cesarza Napoleona, jenerał Pac podał się do dymissyi, a otrzymawszy takową, udał się do Anglii dla wypoczynku, wyleczenia się z ran i doczekania się rozwiązania zawikłanych stosunków Europejskich ⁴⁾.

W r. 1815, kiedy w skutek kongresu Wiedeńskiego, utworzono Królestwo Polskie, a cesarz Aleksander, jako król Polski, ogłosił amnestyję powszechną, wrócił Pac do kraju i udał się do dóbr swoich na Litwie; tutaj zajął się zaprowadzeniem wzorowego gospodarstwa ⁵⁾. W Końskich 27 Listopada 1817 r. jenerał Pac

¹⁾ Morawski Dzieje Narodu Polskiego VI 157.

²⁾ Gazeta Korrespondenta 1813 r. dok. do Nr. 90.

³⁾ Małachowski 12.

⁴⁾ Tamże 13.

⁵⁾ Tamże 13—14.

zaślubił Karolinę Małachowską¹⁾, córkę Stanisława Jana Małachowskiego senatora—kasztelana Królestwa Polskiego i Anny Stadnickiej. Krótco jednak cieszył się domowym pożyciem; dla poratowania słabego zdrowia żony, udał się do południowej Francji, z kąd jednak już sam jeden tylko powrócił²⁾. Karolina z Małachowskich Pacowa zmarła w Montpellier w Grudniu 1822 r. mając zaledwie 27 lat³⁾ i pozostawiając jedyną córkę Ludwikę, ostatnią latorośl znakomitego domu Paców.

Deputacja do rozpoznawania i przyznawania tytułów honorowych, z grona senatu (król Pols.) wybrana, przyznała generałowi Pacowi w 1824 r. tytuł hrabiego⁴⁾, a cesarz Aleksander mianował go w 1825 r. senatorem królestwa Polskiego⁵⁾. Nowy senator dzielił odtąd czas między obowiązki i prace tego dostojenstwa, i administrację ogromnego majątku⁶⁾; budował pałace w majątku swoim Dowspudzie i w Warszawie⁷⁾.

Tymczasem nadszedł r. 1830. Generał Pac, jakkolwiek rewolucji przeciwny, siłą wypadków zmuszony był przyjąć w niej czynny udział⁸⁾. Nazajutrz po wybuchnięciu rewolucji (30 Listopada) rada administracyjna mianowała naczelnym wodzem Chłopickiego, a w zastępstwie jego, innego z ulubionych generałów, Paca⁹⁾. Na kilka dni przed bitwą pod Ostrołęką z kasztelana podniesionym został do godności senatora-wojewody. Pomimo otrzymanej pod Ostrołęką ciężkiej rany, wytrwał Pac do końca wojny i dopiero po pod-

¹⁾ Kurjer Litewski 1817 r. Nr. 96.

²⁾ Małachowski 14.

³⁾ Kurjer Warszawski 1823 r. Nr. 48 i Kurjer Litewski 1823 r. Nr. 23 i 24.

⁴⁾ Kurjer Warszawski 1824 r. Nr. 129.

⁵⁾ Małachowski 14.

⁶⁾ Tamże.

⁷⁾ Tamże 14—15.

⁸⁾ Tamże 16.

⁹⁾ Morawski VI 310.

daniu się Warszawy przebył granicę Pruską i udał się do Paryża, gdzie jako emigrant odtąd przebywał. Ogromne jego majątki na Litwie uległy powtórnie konfiskacie¹⁾.

W 1835 r. umieściwszy córkę w Rzymie w klasztorze francuskim Sacré Coeur, przedsięwziął podróż na Wschód. W końcu Lipca opuścił Włochy, lecz w przeprawie morskiej zapadł na gorączkę i zaledwie do Smyrny, w Azji Mniejszej przybywszy, przeniósł się do wieczności 31 Sierpnia 1835 r. Konsul francuzki zajął się jego pogrzebem i złożeniem popiołów w znajdującym się tamże kościele katolickim²⁾.

Ostatni mężki wielkiego rodu potomek, generał Ludwik Pac, pozostawił tylko jedyną córkę Ludwikę (Nr. 99), już po jego śmierci, poślubioną księciu Ksaweremu Sapieże.

97. Zofija Aleksandra Pacówna, córka Michała Paca starosty Kowieńskiego (Nr. 95) i Ludwiki Tyzenhauzówny; urodzona w 1782 r.³⁾, poślubiła w 1801 r. hr. *Feliksa Potockiego* starościca Szczerzeckiego⁴⁾, potem pułkownika wojsk francuzkich, po którym owdowiała 27 Lutego 1811 r.⁵⁾. W kilkanaście lat później, bo dopiero w 1824 r., wyszła powtórnie za *Ksawerego Niesiołowskiego*, generała wojsk Polskich⁶⁾. Owdowiała powtórnie 15 Września 1843 r.⁷⁾. Przeżyła wszystkie swe dzieci i zmarła w Rosi 19 Maja 1856 r. w wieku lat 74. Pochowana 26 Maja w Rosi na cmentarzu⁸⁾.

¹⁾ Małachowski str. 17.

²⁾ Tamże 18. Nadgrobek jego u Żychlińskiego V. 214.

³⁾ Umierając 1856 r. miała lat 74. (Akt zejścia i Kur. Warszawski 1856 r.).

⁴⁾ 1801 Listopada 27. Eksdywizyja dóbr po Michale Pacu Patrz wyżej.

⁵⁾ Wojcicki Cmentarz Powązkowski II 171. Gazeta Korrespondenta 1811 Nr. 19.

⁶⁾ Kurjer Litewski 1829 r. dod. Nr. 155.

⁷⁾ Kurjer Warszawski 1843 r.

⁸⁾ Akt zejścia z ksiąg metrycznych kościoła w Rosi Nr. 31 f. 41 i Kurjer Warszawski 1856 r.

98. Konstancja Pacówna, córka Michała Paca star. Kowieńskiego (Nr. 95) i Ludwiki Tyzenhauzówny, zmarła dzieckiem 1 Lutego 1786 r., pochowana 5 Kwietnia tegoż roku w katakumbach Jeznieńskiego kościoła ¹⁾.

POKOLENIE XIII.

99. Ludwika Pacówna, córka Ludwika Paca (Nr. 96) i Karoliny z hr. Małachowskich, po ukończeniu wychowania w zakładzie Sacré Coeur w Rzymie, wróciła do kraju i osiadła w Rosi, przy ciotce swej jenerałowej Niesiołowskiej. W domu stryjenki swej, Maryi z Przeździeckich Tyzenhauzowej, w Warszawie, zaślubiła 19 Listopada 1840 r. księcia *Ksawerego Sapiehę* z linii Kodeńskiej ²⁾.

Do roku 1863 księstwo Sapiehowie zamieszkiwali w majątku Wysokiem pod Brześciem, następnie przenieśli się do Francji. Książę Ksawery Sapieha umarł w Biarritz 2 Sierpnia 1882 r., pozostawiając wdowę i z niej trzech synów Ludwika, Ksawerego i Leona Sapiehów.

KONIEC.

¹⁾ Księgi metryczne kościoła w Jeznie z 1786 r. str. 13 Nr. 19.

²⁾ Kurjer Warszawski 1840 r. Nr. 309.

TABLICE

GENEALOGICZNE.

Linija Paców hetmańska
na Rożance.

I.
1. Pac

II.
2. Jurij Pacewicz
namiest. Połocki
† 1505. Ż. 1-o N.
2-o Zofja z Ro-
hatyńskich knia-
hini Kobryńska,
następ. Radziwił-
łowa † 1512.

III.
3. Mikołaj Jur-
jewicz Pacewicz
w-da Podlaski †
przed 1550 r.
Ż. kn. Aleksan-
dra Holszańska.

IV.

4. Mikołaj Pac
biskup Kijowski,
kaszt. Smoleński,
† 1585 r.

5. Stanisław Pac
w-da Witebski †
1588 r. Z. Kry-
styna Chodkie-
wicz.

6. Dominik Pac
kaszt. Smoleński,
† 1579 r.
Ż. Anna z Łoz-
ków Patejowa.

7. Paweł Pac,
kaszt. Wileński.
† 1593 r. Ż. 1-o
Raina z Wołło-
wiczów Chrzcz-
nowicz 2-o Anna
z Chodkiewiczów
Sapieżyna.

8. Jadwiga
M. 1-o Mikołaj
Syrewicz
2-o Wojciech
Szemet.

9. Aleksandra
M. Rasmus Dow-
gird.

10. Teodora
M. Mikołaj Dogil
Cyryna.

11. N. córka.

V.

12. Jurij.

13. Samuel.

{ Od niego linia
kanclerska (patrz
następną tablicę).

16. Mikołaj ur.
1570 r. biskup
Żmud., † 1624 r.

17. Piotr w-da
Trocki, † 1642 r.
Ż. 1-o Jadwiga
Zawiszanka. 2-o
Halszka Szemet
† 1652 r.

18. Zofja
M. Olbracht Ra-
kowski; † 1617 r.

19. Barbara
M. 1-o Cherubin
Dybowski,
2-o Józef Tysz-
kiewicz.

VI.

34. Jan biskup Weń-
deński; † 1650 r.

35. Zofja zakonnica
Benedyktynka.

36. Krzysztof † 1633 r.

37. Wacław † młodo.

38. Jerzy † 1655 r.
bernardyn.

39. Feliks-Jan podko-
morzy; † po 1700 r.
Ż. 1-o Anna Zaw-
szanka † 1652 r.
2-o Elżbieta Schmelling
3-o Anna Joanna Sy-
berg; † 1692 r.

40. Hieronim-Dominik
† przed 1668 r.
Ż. Anna Wojnianka.

41. Bonifacy Teofil
obożny; † 1678 r.
Ż. 1-o Katarzyna Frą-
ckiewicz Radziwińska
2-o Halszka Masalska.

42. Michał-Kazmierz
w-da Wileński, hetman;
† 1682 r.

43. Kazmierz biskup
Żmudzki; † 1695 r.

44. Anna M. 1-o Ka-
rol Piotr Isajkowski
2-o Teodor Lacki.

VII.

56. Krystyna; † 1652 r.

57. Sybilla (Magdalena)
zakonnica benedyktynka;
† 1741 r.

58. Anna (Maryjanna)
zakonnica benedyktynka.

59. Piotr Michał
star. Żmud.; † 1696 r.
Ż. 1-o Tekla Wołło-
wicz 2-o Maryjanna
z Naruszewiczów
Chodkiewiczowa
następ. Kaczanowska.

60. Jan Kazmierz
chor. nadw.; † 1697 r.
Ż. Ludwika Szujjska.

61. Kazmierz Michał
kawaler Maltański
mar. nadw. † 1719 r.

62. Katarzyna
M. Roman Danile-
wicz.

63. Anna
M. Trojan Pakosz.

64. Jan Krzysztof
podkomorzy; † 1702 r.
Ż. Teresa Podbereska.

65. Anna
M. 1-o Wojciech Wa-
żyński 2-o Adam Epe-
ryjasz.

66. Elżbieta
M. Adam Chreptowicz.

VIII.

71. Józef.
kaszt. Żmudzki;
† 1764 r.
Z. 1-o Helena Bia-
łozor 2-o Balbina
Wołłowicz.

72. Piotr
star. Wilejski;
† 1756 r. Ż. 1-o
Angela Zemlanka
2-o Eufrozyna
Ogińska.

73. Anna
M. Wincenty Piotr
Wołłowicz.

IX.

80. Ignacy
podstoli; † 1765 r.

81. Michał-Jan
star. Ziółowski;
† po 1778 r.

82. Józef
ur. 1736 r. star.
Wilejski; † 1797 r.

83. Benedykta
M. Mich. Butler.

84. Elżbieta
M. Piotr Oża-
rowski.

Linija Paców kanclerska
na Jeznie.

IV.
6. Dominik Pac
kaszt. Smoleński;
† 1579 r. Ż. Anna
z Łozków Pate-
jowa.

V.
14. Jan
w-da Miński †
1610 r. Ż. 1-o
Krystyna Narusze-
wicz 2-o kn. Zofija
Wiśniowiecka
następ. Szemet;
† 1619 r.

15. Mikołaj
podkom. Brzeski;
† 1595 r. Ż. Zofija
Sapieżanka.

VI.
20. Krzysztof
† 1611 r.
21. Aleksander
Ż. Zofija Hołow-
czyńska.
22. Aurelijan
ksiądz.
23. Jan Kaźmierz
pisarz lit. † 1653 r.
Ż. Helena Stet-
kiewicz 2-o Anna
z Wołowiczów
kn. Sołomerecka.
24. Paweł.
25. Feliks
26. Anna M. 1-o
Bogusł. Zenowicz,
2-o Kryszpin Kir-
szenstein.
27. Stefan
podkanclerzy;
† 1640 r. Ż. Anna
Rudominianka.
28. Samuel
chorąży; † 1627 r.
Ż. Petronella
Tryznianka.
29. Teofil.
30. Teodat
31. Ewa
M. Aleksander
Gosiewski.
32. Anna
M. Krzysztof Kiel-
czewski.
33. Maryjanna
zakonnica.

VII.
45. Konstanty
Władysław chor.
nad. lit.; † 1686 r.
Ż. Aleksandra
Lisowska.
46. Stanisław
star. Preński;
† 1643 r.
47. Krzysztof
Zygm. ur. 1621 r.,
kanc. lit.; † 1684 r.
Ż. Klara de Mailly.
48. Mikołaj Stefan
biskup Wileński;
† 1684 r. Ż. przed
wstąpieniem do
zakonu: Teodora
Tryznianka.
49. Zofija
ur. 1618 † 1665 r.
M. Jan Kaźmierz
Chodkiewicz.
50. Katarzyna
zakonnica.
51. Anna M. Fry-
deryk Sapieha.
52. Jan Samuel
podstoli litew.
† 1654 r. Ż. 1-o
Krystyna Sapieha
2-o Zofija Isaj-
kowska.
53. Dominik Kaź-
mierz † 1666 r.
54. Anna M. Mar-
cyjan Wołowicz.
55. Hilaryja
M. Jan Zenowicz.

VIII.
67. Michał Kaź-
mierz kaszt. Po-
łocki; † 1724 r.
Ż. 1-o kn. Masal-
ska 2-o Teresa
Balicka, 3-o Kata-
rzyna Karaś.
68. Aleksander.
69. Mik. Andrzej
star. Kowieński;
† po 1710 r.
Ż. 1-o Felicytas
hr. Trautmansdorf.
2-o Maryjanna
Stadnicka.

IX.

74. Konst. Antoni
† przed 1720 r.
75. Maryjanna
M. 1-o Karega,
2-o Węslawski,
3-o Puciata.
76. Zofija Anna
M. Tyzenhauz.
77. Ludwika
M. Jan Szczyt.

X.

78. Eleonora
M. Stef. Grothuz.
79. Krzysztof
Konstanty kaszt.
Połocki; † 1725 r.
Ż. 1-o Teresa
Sapieha, 2-o kn.
Barbara Ogińska.
85. Kaźmierz
star. Kowieński;
† przed 1740 r.
86. Antoni Mich.
pisarz lit. † 1774 r.
Ż. 1745 r. Teresa
z Radziwiłłów
Scypionowa ur.
1714 † 1780 r.
87. Teresa
M. Wołodkiewicz.
88. Rozalija
M. Sulistrowski
89. Anna
zakonnica.
90. Brygitta.
zakonnica.

XI.

91. Franciszek
Salezy ur. 1746 r.
† młodo.
92. Józefa
ur. 1747 † 1798 r.
M. 1787 r. To-
masz Wawrzecki.

XII.

93. Anna
ur. 1749 r.
† 1812 r.
M. 1768 r. Ste-
fan Romer.
94. Ignacy
ur. 1751 r.
† młodo.
95. Michał
ur. 1754 r.
star. Borciański
i Kowieński
† 1800 r.
Ż. 1775 r. Ludw.
Tyzenhauz.

XIII.

96. Ludwik
ur. 1778 † 1835 r.
Ż. 1817 r. Karo-
lina Małachowska
ur. 1795 † 1822 r.
97. Zofija
ur. 1782 † 1856 r.
M. 1-o Feliks Po-
tockki 2-o Ksawery
Niesiołowski.
98. Konstancyja
† 1786 r.
99. Ludwika
M. 1840 r. Ksa-
wery ks. Sapieha.

DODATKI.

Do str. 1. W 1435 r. występuje *Pac*, marszałek dworu (marsalcus curie) księcia Bolesława alias Michała. (Z kodeksu Kórnickiego, Kwiatkowski urzędnicy kancelaryjni. Rozprawy i sprawozdania wydziału histor.-filozof. Akad. Um. Tom XVII Kraków 1884 r. str. 210).

Do str. 2 i 3. *Hryćko Pacewicz* ziemianin Piński w 1559 r. (Wołłowicz. Rewizja puszczy str. 120); *Iwan Pacewicz* żył w 1641 r. (Ordynacja puszczy lit. 1641 r. Wilno 1871 r. str. 178).

Do str. 22 przypis 4. Biskup Kijowski Jan Andruszewicz występuje jeszcze w Grudniu 1554 r. (Oboleński i Daniłowicz. Księga posolska metr. wel. kn. lit. Moskwa 1843. I 107).

Do str. 32. W genealogii Kossakowskich znajdujemy wzmiankę, że Julijanna Pacówna, podobno córka Stanisława Paca wojewody Witebskiego († 1588 r.), była pierwszą małżonką Franciszka Nikodema Kossakowskiego starosty Łomżyńskiego ur. 1556 r. † 1611 r. (Kossakowski Monografie I 154. Żychliński Złota księga II 116 i V 203). Mniemanie to powstało widać na tej zasadzie, iż kanclerz Pac nazywa Kossakowskę starościnką Łomżyńską, babką swą. (Patrz wyżej str. 87); albowiem Feliczyanna Wołowiczówna, żona 1-o voto Wawrzyńca Rudominy-Dusińskiego starosty Niderpolskiego, 2-o voto Franciszka Nikodema Kossakowskiego

starosty Łomżyńskiego, była matką Anny Marcyjaneli Rudominianki, Stefanowej Pacowej, i babką kanclerza.

Do str. 39. Paweł Pac kasztelan Wileński († 1595 r.) miał mieć jeszcze syna *Jana podczaszego lit.* zmarłego w 1619 r., i córkę *Franciszkę zakonnicę* (Żychliński V 203). Fakta te nigdzie potwierdzenia nie znajdują.

Do str. 67. 1598 r. Kwietnia 15, Jan Abramowicz na Wornianach, wojewoda Smoleński, prezydent Derptski, starosta Lidzki i Wendeński, zeznaje przed królem, iż sprzedał majątek Jazowo, w powiecie Wileńskim, Zofii Pacównie Olbrachtowej Rakowskiej, łożniczowej królewskiej (M. Lit. Ks. Spr. Sąd. 71 dok. 324 f. 785).

Do str. 80. Twierdzenie Niesieckiego że «Pac w młodości zwiedzał obce kraje z królewiczem Władysławem» odnosi się zapewne do jego podróży 1624 r. (Patrz dodatek do str. 82).

Do str. 82. Od Maja 1624 r., do Maja 1625 r. w przeciągu całego roku, Stefan Pac towarzyszył królewiczowi Władysławowi w podróży po zagranicy. W czasie podróży Pac pilnie utrzymywał dziennik, rękopism którego znajduje się w bibliotece królewskiej w Berlinie; wydał go w 1854 roku J. K. Plebański. (Obraz dworów Europejskich na początku XVII wieku, przedstawiony w dzienniku podróży królewicza Władysława, syna Zygmunta III, do Niemiec, Austrii, Belgii, Szwajcaryi i Włoch w r. 1624—1625, skreślony przez Stefana Paca pis. i refer. (?) lit. star. preńskiego, towarzyszącego królewiczowi w tej podróży. Z rękopismu wydał J. K. Plebański. Wrocław 1854 r.).

Do str. 123. Elżbieta z Masalskich Stankiewiczowa, wprzód żona Kaźmierza Bieleckiego wojskiego Pińskiego, a przedtem Parnawskiego, otrzymuje w 1701 r. konsens

na ustąpienie czynszowych wsi Strembopole i Tarbucich w Trockiem, synowi swemu Antoniemu Bieleckiemu służącemu w wojsku lit. (M. Lit. Ks. Zap. 153 f. 207).

Do str. 132. Nienawiść Paców dla Sobieskiego sięga jeszcze 1648 r., w którym, podczas elekcji Jana Kazimierza, Sobieski, dla niewiadomej przyczyny, pojedyńkował się z jednym z Paców. (Salvandy. Histoire du roi Jean Sobieski. Paris 1855 I str. 200 i 254).

Do str. 143. Chorąży nadworny Konstanty Władysław Pac, podczas rokoszu Lubomirskiego, walcząc po stronie królewskiej, w bitwie pod Częstochową (10 Sierpnia 1665 r.), dostał się do niewoli. (Patrz wyżej str. 120 i 225).

Do str. 154. Kanclerzyna Pacowa, była córką Antoniego de Mailly, pana (seigneur) de Frette i Genowefy d'Urfé, owdowiałej księżnej de Croy. Matka jej poślubiła w 1617 r. Karola Aleksandra księcia de Croy, zabitego przypadkowo w 1624 r., a w 1630 r. ponowiła związki małżeńskie z panem de Mailly. Związek ten był tajemnym, gdyż księżna nie chciała stracić tytułu i dopiero po jej śmierci stał się wiadomym. Owocem tego małżeństwa była Klara Eugenija; przez krewne swą, panią de Schomberg, oddaną została do dworu księżniczki Maryi Ludwiki de Gonzague-Nevers, (także, przez ojca, krewnej swej w 5-tym stopniu) gdy ta, jako małżonka króla Władysława IV, wybierała się do Polski. Panna de Mailly miała wówczas (1646 r.) 14-ście do 15-tu lat (a więc rodziła się w 1631 r.); na dworze królewskim odznaczała się wdziękiem i urodą, tak że zwróciła na siebie oczy króla, już podeszłego w latach i otyłego, przywiązana jednak do królowej nie odpowiedziała wzajemnością na królewskie względy (Les historiettes de Tallemant des Réaux. Paris 1855 IV str. 185—186 i 192—194). Kanclerzyna była także

krewną książąt Kondeuszów, których kandydaturę na tron Polski kanclerz tak gorąco popierał; albowiem Klara Klementyna de Mailly była żoną Ludwika de Bourbon, księcia de Condé (wielkiego Kondeusza).

Do str. 156. W Lutym 1656 r., z Głogowa, chorąży Pac, wraz z kasztelanem Smoleńskim, wysłani zostali przez króla do wojska litewskiego, dla sprawowania tam urzędu komisarzy. Podczas tej komisyj Pac otrzymał nominację na podkanclerstwo; już jako podkanclerzy przyjechał do króla, do Lwowa, 19 Marca 1656. (Raczyński. Portofolio królowej Maryi Ludwiki I 262 i 292—293).

Do str. 222. Katarzyna Pacówna, Romanowa Danilewiczowa podkomorzyna Oszmiańska, spisywała testament 26 Lipca 1710 r., (autentyk w archiwum p. Alfreda Römera); pochowana w kościele OO. Bernardynów w Wilnie we własnym sklepie. Oprócz wyżej wymienionych, syna Piotra i córki Teresy Sulistrowskiej, miała jeszcze dwóch synów Michała i Kazimierza. Z tych Michał Danilewicz, starosta Plotelski, żonaty z Eleonorą Zenowiczówną, córką Janusza podkomorzego Połockiego, zmarł 22 Marca 1899 r., pochowany u OO. Bernardynów w Wilnie. (Wiadomość udzielona przez p. A. Römera).

Do str. 230. Zaranek napadłszy, ze zbrojnym ludem, na Towiany, dwór zrabował, a uprowadziwszy podkomorzego więził go w majątności Rogowie, w powiecie Wiłkomirskim, należącej do Marcyjana Ogińskiego, i kazał rozstrzelać pod Nowem miastem, nie dawszy się przebłagać żonie Paca, ani zreflektować księdzu, który podkomorzego wypowiadał, ale nie zdołał dać mu komunii. W sprawie tej, w imieniu wdowy, stawał w trybunale Kopec podczaszy Oszmiański. Zaranek w 1712 r. nie stanął na wezwanie sądu, tłumacząc się funkcją

senatorską na sejmie. W 1713 r. 4 Sierpnia, wydanym został drugi dekret kontumacyjny skazujący Zaranka na infamiję, gardło i zapłacenie z dóbr swych Bejsagoły (Cytowian) w Kowieńskim, Sawiek w Wilkomierskim i Dylatycz w Nowogrodzkim powiatach, 25,000 złp. za poczynione szkody i 500 złp. prawnych ekspensów (Widymus z d. 16 Listopada 1714 r. z ksiąg głównych trybunału, kadencyi Mińskiej, w Wilnie odprawowanej. Z notat p. A. Römera).

Do str. 239. Felicjanna Pacówna kasztelanka Połocka, miała być żoną Leona Swiderskiego skarbnika Mozyrskiego (Kosiński. Przewodnik heraldyczny IV 463). Byłaby to córka Michała Kaźmierza Paca kasztelana Połockiego († 1724) r. (?).

Do str. 253. Józef Pac kasztelan Żmudzki († 1764 r.) podobno miał jeszcze trzecią żonę—Felkerzambównę (Żychliński V 205).

Do str. 309. W 1817 r. generał Pac pojedyńkował się z księciem Adamem Czartoryskim; oboje starali się o rękę księżniczki Anny Sapieżanki. Pac zmuszony wyjechać na krótki czas znalazł, po powrocie swym, księżniczkę Annę narzeczoną księcia Adama. Rezultatem tych wspólnych konkurów był pojedynek, który, po wielu przeszkodach, a nawet areszcie Paca przez rząd Pruski, odbył się na pistolety w Bautzen w Saksonii i w którym książę Adam został dość ciężko ranny w nogę. (Z notat pp. B. Łopacińskiego i A. Römera).

W XVIII wieku Stanisław Parys miał się rodzić z Pacówny (Krasicki w przypisach do Niesieckiego V 254).

Skorowidz nazwisk.

Abramowicz Andrzej 145, 146.

— Jan nam. Wileński 37.

— Jan w-da Smoleński 319.

— Mikołaj w-da Trocki 174.

— Samuel 145, 146.

Abramowiczowa Samuelowa, Helena Szemetówna 145, 146.

Abramowiczówna Maryjanna, za Marcinem Frąckiewiczem-Radzimińskim 119.

Aleksander W. Ks. Lit. 1, 7, 14.

Aleksander I cesarz Ros., król Pol. 309, 310.

Ancuta brat Haraburdy 24.

Andrejewicze Stanisław i Szczesny 17, 18.

Androszewiczowa Mikołajowa, Hanna Matwiejewna 21.

Andruszewicz Jan biskup Kijowski 22, 318.

Andruszkiewicz Franciszek skarbnik Orszański 254.

Andruszkiewiczowa Franciszkowa, Cecylja Morykonianka 254.

Andrychowicz 96.

Andrzej Włodzimierzowicz książę, patrz Olgerdowicz.

Andrzejkowicz Tadeusz podstar. Grodzieński 285.

Anna królowa Polska 46, 53, 55.

Apelmann Wilhelm 94.

August II król 220, 222, 237.

August III król 249.

Baka Fedor dzierz. Mohilowski 34.

Baczyna Fedorowa, Tomiła Andrejewna Łozczanka 34.

Bakałarowa Mikołajowa Hanna 14.

Bakałarz, patrz Dobrotycki.

Balicey 110.

Balicka Teresa za Michałem Kaźmierzem Pacem 148, 233, 234, 236, 238, 261, 262.

Baranowski dziedzic Rosi 234.

Bertowski Jan 186.

Białozor biskup Wileński 159.

— chorąży W. Ks. Lit. 171.

— Krzysztof mar. Upitski 96, 137.

— Stanisław podkom. Oszmiański 215.

Białozorowa Stanisławowa, Maryjanna Pacówna 215.

— Krystyna Romerówna 301.

Białozorówna Helena za Józefem Pacem 246, 247, 251, 253, 254.

- Biegańska Kaźmierzowa, Połonią
Zenowiczówna 204.
— Ewa, za Gedeonem Towiań-
skim 200.
- Bielecka Kaźmierzowa, kn. Elżbieta
Masalska 123, 234, 319.
- Bielecki ks. Franciszek syndyk Ber-
nardynów 135.
— Kaźm. Wład. wojski Parnaw-
ski 123, 233, 234, 319.
— Antoni 320.
- Bielikowicz Krzysztof podstoli Ki-
jowski 113, 114.
- Bielikowiczowa 122.
— Krystyna Szwabówna 161, 162.
— Regina, za Osińskim 173.
- Birula wódz kozaków 29.
- Bilewicz Chwalibóg podk. Żmudz-
ki 228.
- Bistromowa Małgorzata 153.
- Bittoft Franciszek 252.
- Bobola ks. Wojciech 49.
- Bogdało Benedykt ks. gwardyjan
Franciszekanów 219.
- Bohusz Ignacy miecznik Wileński
275, 276.
— Krzysztof 90.
- Bokum Katarzyna 106.
- Bołondziowa Semenowa, Połonią
Płowczanka 101.
- Bona królowa Polska 10, 16, 19.
- Bonfilii rajca Wileńsk. 228.
- Bonfilina rajczyni Wileńska 228.
- Boratyńska Krystyna, za Janem
Szymkowiczem 115.
- Boratyński wódz Ross. 127.
- Borch Eustachy Józef 111.
— Jan 111.
— Krzysztof 108.
- Borchowa Eustachowa, Anna Trem-
bicka 111.
— Janowa, Zof. Chmielnicka 111.
— Krzysztofowa, Dorota Giej-
sztor 108.
- Borchówna Helena, za Szymonem
Wojnowskim 111.
- Borejszowie 195.
- Boromeusz Karol kardynał 25.
- Borys książę poseł na sejm w Par-
czowie 6.
- Bouffał Józef star. Stokliński 296.
- Bouffałowa, Konstancja z Win-
klerów 296.
- Brandenburgski kurfirst 219.
- Branicki 271.
- Brühlowie 294.
- Brzoska Kaźmierz stolnik Brasław-
ski 221.
- Brzostkowa Kaźmierzowa, Teresa
Suffczyńska 221.
- Brzostowska Teresa za Marcyja-
nem Ogińskim 266.
- Brzostowski bisk. Wileń 141, 208.
- Brzozowska Krzysztofowa, Szeczę-
sna Dolska 74, 76.
— w-dzianka Brzeska, za kn.
Szujkim 214.
- Brzozowski Dominik podstoli Woł-
kowyski 133, 137, 201.
— Jan syn Krzysztofa 76.
— Iwan 55.
— Krzysztof podkom. Bielski
74, 76.
— Maksymilian wojewoda Brze-
ski 155.
- Buchowiecki Aleksander wojski
Brzeski 252.
- Buczacki - Tworowski Hieronim
146, 235, 244.
- Bujalska Michalina przełożona
Bernardynek Wileńsk. 301.
- Bujnicki Antoni podczaszy Poło-
cki 268.
- Bujwid Michał 123.
- Bury Stefan 214.
- Burzyńscy Jan i Teresa 237.
- Butler Marek star. Preński 296.
— Michał star. Preński 286, 296.

- Butlerowa Franciszka Szczuka 296.
— Michałowa, Benedykta Pa-
cówna 260, 286.
- Butlerówna Franciszka, 1-o v. za
Jerzym, 2-o v. za Mikołajem ks.
Radziwiłłami 286, 306, 307.
- Bychowicz Mateusz pisarz ziem.
Trocki 165.
- Bystry Józef star. Hutowski
274, 278.
- Cecylia Renata królowa Polska 86.
- Chalecka Aleksandrowa, Elżbieta
Rajecka 225.
— Gedeonowa, Eufemija Mleczko
135, 225.
— Franciszka, za Pocijem 268.
- Chalecki Aleksander marszałek
Lidzki 225.
— Dymitr podskarki 38, 67, 225.
— Gedeon star. Nowosielski 135,
225—227.
- Chłopiński generał w. Pol. 310.
- Chmielnicka Zofia, za Janem Bor-
chem 111.
- Chocianowski Jan 220.
- Chodkiewicz Aleksander Iwano-
wicz 10, 15.
— Aleksander Hrehorowicz star.
Grodzieński 39.
— Aleksander w-da Trocki 52.
— Aleksander Krzysztof biskup
Wendeński 99.
— Andrzej Hrehorowicz pod-
stoli 39.
— Hieronim Aleksandrow. kaszt.
Wileński 31.
— Hieronim syn Hieronima kaszt.
Wileńskiego 31.
— Hieronim Jurjewicz kaszt.
Wileński 38, 86.
— Hieronim Karol star. Błudeń-
ski 207.
— Hrehory Aleksandrowicz het-
man 19, 39, 40.
- Chodkiewicz Iwan w-da Kijow. 6.
— Jan namiest. Wileński 6.
— Jan syn Hieronima kaszt.
Wileńskiego 31.
— Jan star. Błudeński, 210,
212, 213.
— Jan-Karol hetman 60, 89, 90.
— Jan Kaźmierz koniuszy 86,
kaszt. Wileńsk. 151, 177,
188, 189.
— Jan Mikołaj star. Żmudzki
253, 295.
— Jerzy Karol oboźny 123, 207,
209, 212.
— Karol syn Jana Kaźm. 189.
— Krzysztof w-da Wileński 65,
91, 173, 174, 194, 209.
— Michał syn Jana Kaźm. 189.
— Tadeusz star. Błudeński 213.
— Tyszk. Koreniewski, patrz
Tyszk.
- Chodkiewiczowa Cecylia Sapie-
żanka, Ż. Jana star. Błudeń-
skiego 213, 229, 263.
— Izabella Lacka, Ż. Hieronima
star. Błudeńskiego 207.
— Hanna Szemetówna, Ż. Hie-
ronima kaszt. Wileńsk. 31.
— Katarzyna kn. Wiśniowiecka,
Ż. Hrehorego 39, 40.
— Maryjanna Naruszewiczówna,
Ż. Jerzego oboźnego 115,
123, 207, 209—212.
— Zofia Pacówna, Ż. Jana Kaź-
mierza kaszt. Wileńsk. 177,
188—190.
— Zofia kn. Drucka Horska, Ż.
Krzysztofa w-dy Wileńskiego
65, 173, 174, 184, 209.
- Chodkiewiczówna Aleksandra za
Romanem Sanguszką 39.
— Anna, 1-o v. za Pawłem Sa-
piehą, 2-o v. za Pawłem Pa-
cem 37, 39, 40, 41, 66.

- Chodkiewiczówna Anna, za Bogusławem Zenowiczem 78.
 — Anna, za Jerzym Mniszchem 184, 189.
 — Elżbieta, za Aleksandrem Sapieżą 196.
 — Halszka, za Wacławem Sze-metem 65.
 — Krystyna, za Stanisławem Pa-cem 31, 32, 43.
 — Teresa, za Janem Krasińskim 189, 190.
 — Zofija, 1-o v. za kn. Jurjem Czartoryskim, 2-o v. za Sie-niawskim 48.
 — Zofija, za Pawłem Wołłowiczem 198.
 Chodyczye Liubko 20, 21.
 Chomentowska Raina, za Stefanem Wasilewskim 236.
 Chomińska Franciszkowa, Zofija Tyzenhauzówna 304.
 — Barbara, 1-o v. za Michałem Kotłem 2-o v. za Janem Szczytem 255, 256.
 Chomiński Bened. st. Hubski 257.
 — Franciszek Ksawery star. Piński 304.
 Chrapowicka Janowa, Maryjanna Doenhoff 111.
 Chrapowicki Antoni podkom. Smoleński 160.
 — Fedor Danilewicz 30.
 — Iwan Fedorowicz 30.
 — Jan w-dzie Witebs. 111, 113.
 — Mikołaj marsz. Orszański 269.
 Chreptowicz Adam stolnik Nowogrodzki 232.
 — Ludwik wojewodzie Nowogrodzki 233.
 — Jerzy star. Hainiński 107, 108.
 Chreptowiczowa Adamowa, Halszka Pacówna 119, 123, 133, 232, 233.
 Chreptowiczowa Ludwikowa, Maryjanna Pacówna 233.
 — Jerzowa, Krystyna Frackiewicz-Radziwińska 107, 108.
 Chreptowiczowie podkom. Nowogrodzcy: Stanisław, Krzysztof, ks. Kazimierz, Adam-Michał i Władysław 185, 186.
 Chrzczonowicz Marcin Janowicz star. Dorsuniski 34, 38.
 Chrzczonowiczowa Janowa, kn. Anna Hołowczyńska 140, 144.
 — Marcinowa, Regina Wołłowiczówna 34.
 Chrzczonowiczówna Hanna Janówna, za Wojciechem Szorcem 36.
 — Katarzyna, za Michałem Stan-kiewiczem 140, 141, 144.
 Ciechanowiecka Mikołajowa, Eufemija Mleczo 135, 225.
 Ciechanowiecki Albrycht Konstanty oboźny 122.
 Commendoni legat papieski 24.
 Condé ks. Ludwik 321.
 Croy ks. Karol Aleksander 320.
 — księżna Genowefa 320.
 Cyryna, patrz Dogil.
 Czartoryscy 270, 273, 280.
 Czartoryska kn. Jerzowa, Aleksandra Wiśniowiecka 51.
 — ks. Jerzowa, Magdalena Kónopacka 256.
 — Jerzowa, Zofija Chodkiewiczówna 48.
 — ks. Teofila, za Hrehorym Ogińskim hetmanem 255.
 Czartoryski kn. Jurij Michałowicz 47 po 50, 90 91.
 — kn. Jurij Iwanowicz 51.
 — ks. Adam 322.
 — ks. Kazimierz podczaszy 216.
 — ks. Michał 49.
 Czerejski Aleksander 196.

- Czerkaski książę 128.
 Czerniewska Pawłowa, Maryjanna Wereszczaka 75, 76.
 Czerniewski Paweł 75, 76.
 — Stefan podsędek Brasławski 111, 112, 113, 118.
 Czeszejko Stanisław podczaszy Grodzieński 227.
 Czetwertyński Mikołaj 77.
 Czyż Paweł stolnik Smoleński 252.
 Danilewicz Roman 117, 137, 144, 205, 222, 223.
 — Piotr podkomorzyc Oszmiański 207, 223, 321.
 — Kazimierz 321.
 — Michał 321.
 — patrz Chrapowicki.
 Danilewiczowa Romanowa, Katarzyna Pacówna 118, 205, 222, 223, 321.
 — Eleonora Zenowicz 321.
 Danilewiczówna Teresa, za Sulistrowskim 223, 321.
 Daszkowa, kniahinia 8.
 Decius ks. Mikołaj 58.
 Dembski Jakób 112.
 Dębiński Jakób 72, 73.
 Derewiński Ławryn 71.
 Deselström Antoni 206.
 Dłuski, zabójca Paca 230, 231.
 Dmościcka Horodyska, Anna 91.
 Dobrotycki Maciej Bakalarz 15.
 Doenhoff Bogusław Ernest podkom. lit. 231.
 — Jan kaszt. Witebski 228.
 — Stanisław hetman polny 247.
 — Maryjanna za Janem Chrapowickim 111.
 Dogil Cyryna Mikołaj 42.
 Dogilowa Fedora Pacówna 21, 42.
 Dolska kn. Szczesna, za Krzysztofem Brzozowskim 74, 76.
 Dolski kn. Jan-Karol podczaszy 171, marszałek 209.
 Domański Jan 234.
 — konfederat Barski 277.
 Donowoj Jan oberszter królewski 98.
 Donowojowa Janowa, Judyta Zolderbach 98.
 Dorohostajski Mikołaj, w-da Połocki 30.
 Dowgiałło Zawisza Wiktoryn podczaszy Wileński 134.
 Dowgird Rasmus Bohdanowicz 42.
 Dowgirdowa Rasmusowa, kn. Anna Połubińska 42.
 — Rasmusowa, Aleksandra Pacówna 42.
 Dowiat, patrz Jaroszewicz.
 Dowiszewicz Pac 1.
 Dowkszyś Talewicz 2.
 Dowojna Stanisław Andrejewicz star. Merecki 21.
 Dowojnowicz Andrzej Jakóbowicz 12.
 Drelizanka Katarzyna, za Mikołajem Sztrumbergiem 224.
 Drucka-Horska kn. Halszka, za Adamem Tryzną 184.
 — kn. Maryjanna, za Janem Lisowskim 148.
 — kn. Zofija, za Krzysztofem Chodkiewiczem w-da Wileńskim 173, 174, 184, 209.
 Drucka-Sokolińska kn. Barbara, 1-o v. za kn. Jerzym Hołowczyńskim, 2-o v. Janem Kurczem 146.
 — Karolowa, Ewa Szweryn 262.
 — kn. Krystyna, za Krzysztofem Stetkiewiczem 76.
 Drucki-Horski kn. Teodor Karol 186, 209.
 Drucki-Sokoliński kn. Karol star. Wielatycki 262.
 Dubowicz ks. archimandryta Suprański 87, 173.
 Duglas wódz Szwedzki 125.

- Dybowska Cherubinowa, Barbara Pacówna 36, 37, 39, 50, 67, 68.
 Dybowski Cherubin 68.
 Dyniatyński Jan 90.
 Dyrma Jan 16.
 Dzierżbicka Maryjanna, za Piotrem Ożarowskim 287.
 Dziwlewski Jan sędzia grodzki Starodubowski 114, 205.
 Ejdziatowicz Jan pisarz skarbowy 167, 241, 256.
 — dziedzic Raczek 250.
 Eleonora królowa Polska 168, 240.
 Elaszewicz-Giejsz Merkiel, administrator bisk. Żmudz. 59.
 Eperjasz Floryjan-Adam wojski Żmudzki 232.
 — Michał 222, 232.
 — Krzysztof 232.
 Eperjaszowa Floryjanowa, Anna Pacówna, wdowa po Ważyńskim 119, 223, 231—232.
 — Michałowa, Agata Siekira 222.
 — Helena, 2-o v. Zabłocka 286.
 Eperjaszowie 296.
 Felkerzambówna, za Pacem(?) 322.
 Ferdynand cesarz niemiecki 100.
 — król Rzymski 19.
 Flemming podsk. W. Ks. Lit. 294.
 Florencki książę 5.
 Francuzewicz Michał skarbnik Żmudzki 286.
 Frank Ewald 120.
 Frankowa Ewaldowa, Barbara Schwarcoff 120.
 Frąckiewicz wojski Trocki 110.
 — Kaźmierz wojski i podstarości Lidzki 113.
 — Stefan krajczy Upitski 212.
 — Radziwiński Jan star. Jakubski 257.
 — Jan sędzia ziem. Oszmiań. 257.
 — Marcin pisarz polny 119.
 Frąckiewicz-Radziwiński Mikołaj chor. nadw. 62.
 Frąckiewiczowa - Radziwińska Marcinowa, Maryjanna Abramowiczówna 119.
 — Stanisławowa, księżna Fedora Romanówna Sanguszkowa 39.
 Frąckiewiczówna Krystyna, za Chreptowiczem 107, 108.
 — Radziwińska Katarzyna, za Bonifacym Pacem 119, 123, 225, 231, 232.
 Fredo Ludwik budowniczy klasztoru w Pożajściu 162.
 Furs Augustyn dzierżawca Żyżmorski 21.
 — Iwan sędzia ziemski Piński 283.
 Galimscy 238.
 Galimski Stefan wojski Orszański 102.
 Gałęcka Franciszka, przełożona Benedyktynek 115, 202.
 Gałkowa ziemianka 19.
 Gasztold Albrycht w-da Wileński 13, 28.
 Gąsowski Tomasz miecznik Smoleński 257.
 Giećewicz 289.
 Giedroje kn. Melchior bisk. Żmudzki 59.
 — ks. Władysław 139.
 Giejsz, patrz Elaszewicz.
 Giejsztor Felicyjan st. Taurus. 264.
 — Jan star. Kowieński 161.
 Giejsztorowa Felicyjanowa, Anna Senemanówna 264.
 Giejsztorówna Dorota, za Krzysztofem Borchem 108.
 Giełdzianka Helena, za Eliaszem Surynem 177.
 Gilewicz Pac 5.
 Ginwił 5.
 Giżyckidoży wotnik Pieskowicz 101.

- Glinicz Andrzej st. Burniczki 257.
 — Jan 257.
 Gniński Jan podkom. Pomorski 158.
 — Podkanclerzy koron. 170.
 Godebski Zenon 77.
 Godzka Bernardowa, Maryja Humiecka, wdowa po Ogińskim 258.
 Godzki Bernard kuchm. koron. 258.
 Goffus Jan Jakób podstar. Warszawski 218, 243.
 Goffusowa Janowa, Teodora Suchorzewska 244.
 Gojdamowicze 110.
 Gojżewski podstar. Żmudzki 297.
 Golejewski Kaźmierz 258.
 de Gonzague-Nevers, patrz Maryja Ludwika królowa.
 Gorski Antoni chor. Żmudzki 231.
 — Kaźmierz marsz. Braśl. 131.
 Gosiewska Wincentowa, Ewa Pacówna 58, 93—95.
 — Magdalena z Konopackich, podskarb. i hetm., później-sza Czartoryska 255, 256.
 — Anna zakonnica 94.
 — Helena za kn. Szymonem Sanguszką 94, 222.
 — Teresa, 1-o v. za Józefem Słuszką, 2-o v. za Kaźmierzem Sapiehą 256, 292.
 Gosiewski Aleksander w-da Smoleński 58, 93, 94.
 — Krzysztof w-da Smoleński 73, 94, 95.
 — Mikołaj 94.
 — Wincenty hetman polny 94, 124, 125, 126, 156, 157, 159.
 Goss arend. star. Wilkijskiego 267.
 Grabowska Pawłowa, Ludwika Tyzenhauzówna, rozwiedziona z Pacem 301—306.
 Grabowski Franciszek sędzia grodz. Starodubowski 253.
 Grabowski Franciszek-Aleksander, oboźny Brzeski 278.
 — Paweł generał w. lit. 304.
 Grothuz Eustachy kaszt. Żmudz. 249.
 — Jan star. Wilkijski 249.
 — Stefan kasztelan Żmudz. 264.
 Grothuzowa Stefanowa, Eleonora Pacówna 241, 242, 246, 264, 265.
 Grothuzówna Krystyna, za Jerzym Holyńskim 222.
 Hajko Adam koniuszy Grodzieński 57.
 — Jan koniuszyc Grodzień. 57.
 Hajkowa Adamowa, Maryna Kapuscianka 54.
 Hamszej Jan 16.
 Haraburda Adam 250.
 — Jakób Iwanowicz 24.
 — Lew Iwanowicz 24.
 — Michał pisarz 24.
 Hercyk Stanisław cześnik Mozyrski 149, 244.
 Helena z. W. Ks. Aleksandra 7, 8.
 Hlebicki-Józefowicz Aleksander 144, 145.
 — Jerzy wojski Połocki 230.
 Hlebowicz Jerzy-Karol, w-da Smoleński 101, 161.
 — Jurij namiest. Smoleńs. 7.
 — Stanisław namiest. Połocki 8.
 Holszańska kn. Aleksandra za Mikołajem Pacem 12, 13, 15, 19, 20, 21, 27, 32, 34, 41.
 — kn. Aleksandrowa, Zofia Sudymont 19.
 — Barbara zakonnica 12.
 Holszański kn. Aleksander Jurjewicz 12, 19.
 — kn. Paweł bisk. Wileń. 11, 12, 13, 19, 20, 21, 22, 27, 28.
 — kn. Semen. Jurjewicz 6.
 Hołowczyńscy kn. 69, 84, 143, 145, 307.

Hołowczyńska kn. Janowa, Helena
Wolłowiczówna 292, 293.
— kn. Jerzowa, kn. Barbara
Druka Sokolińska 146.
— kn. Mikołajowa, Katarzyna
Szwycowska, wdowa po
Szemecie 145—147.
— Anna za Janem Chrzczono-
nowiczem 140, 144.
— kn. Regina, za Krzysztofem
Kiszką 293.
— kn. Zofija, za Aleksandrem
Pacem wojewodziecem Miń-
skim 69, 143, 148, 292.
Hołowczyński kn. Jan Szczęso-
wicz cześnik 293.
— kn. Jerzy kaszt. Mściśławski
144, 145, 147.
— kn. Konstanty kaszt. Mści-
śławski 69.
— kn. Matwiej Mikitynicz na
Rapałowie 84.
— kn. Mikołaj chor. Orszański
144, 145, 147.
— kn. Samuel chor. Orszański
143, 147.
Hołownia Paweł Jakimowicz 61.
Hołyńska Jerzowa, Krystyna Gro-
thus 222.
Hołyński Jerzy, podczaszy Mści-
śławski 222, 268.
Hornostaj Gabriel w-da Brześciń-
ski 44.
Horodeński Michał sędzia ziem.
Wileński 257.
Horodnianin Piotr 1.
Horodyjska Anna, za Piotrem Woł-
łowiczem 77.
Horodyska, patrz Dmościcka.
z Hoszczy Regina, za kn. Sołome-
reckim 77.
Hoszniewicz Zygmunt, Bogusław
i Bazyli 224.
Hrebnicki Michał skarb. Poł. 148.

Hreczyna Piotr 168.
Hryniewicz cześnik Lidzki 209.
Hrydzicz Jan sekr. król. 91.
Hulewicz Benedykt 47, 48.
— Marek 70, 71.
Hulewiczowa Markowa, Izabella,
Rajecka 70.
Hurko Józef podkom. Witebsk. 295.
Humiecka Maryjanna, 1-o v. za
Kazmierzem Ogińskim, 2-o v. za
Bernar. Godzikim 258, 259.
Igidowicz Aaron 27.
Ikskul wódz Szwedzki 125.
Ilinicz Jurij 32.
Inocenty XI papież 183.
Isajkowska Piotrowa, Anna Pa-
cówna 66, 103, 142, 196.
— Zofija, 1-o v. za Janem Sa-
muelelem Pacem, 2-o v. za
Konstan. Mleczo 196, 197.
Isajkowski Dołmat Piotr marsz.
Oszmiański 96, 142, 196.
Istryi książę 308.
Iwan Wasilewicz W. Ks. Mosk. 7.
Izdebski Wojciech kanonik Wi-
leński 182.
— Mikołaj strażnik Smoleńs. 182.
— Kazmierz 182.
Jachimowiczówna Antonina, za
Tomaszem Zawistowskim 284.
Jacynicze Iwan i Andrzej, syno-
wie Ostafieja 17.
Jacyniczowa Ostafiejowa Hanna 17.
Jagelkowicz Pac 2.
Jagello, patrz Władysław król.
Jan-Kazmierz król Polski 88, 105,
107, 116, 123, 125, 128, 129,
130, 143, 151, 152, 162,
163, 165, 167, 173, 319.
Jan III (Sobieski) król Polski 122,
123, 132, 147, 163, 166, 167,
173, 203, 239.
Jankowski 90.
Jaroszewicz Dowiat Władysł. 228.

Jasiński Mikołaj pisarz W. Lit. 81.
Jeleński Gedeon podstar. Mozyr-
ski 257, 258.
— Józef sęd. grod. Troc. 296, 297.
Jesman Iwan 15.
Judycki Waleryjan Stanisław 197.
Jundziłł Maciej Janowicz 16, 17.
— Mikołaj 16.
Jundziłłówna Dorota 16.
Jurażyna Zofija 17.
Jurczewski Jan kanonik Wileń. 58.
Jurij Semenowicz książę 6, 7.
Juszkiewicz Stanisław 228.
Kaczanowska Janowa, Maryjanna
Naruszewiczówna, wdowa po
Chodkiewiczu i Pacu 115,
123, 207, 209 po 212.
Kaczanowski podkom. Wołk. 296.
— Jan-Kazmierz skarbnik Woł-
kowski 210, 211.
— star. Powierzchniowski 286.
Kaczyński z Susza Benedykt 224.
Kalinowska Izabella, za Janem
Stadnickim 242.
Kalwin reformator 26.
Kamiński 94.
— Malcher instygator 45, 55.
Kamińska Barbara, za Hektorem
Wojną Jasienickim 134.
Kamiński Jan podczaszy Mściśław-
ski 101, 102.
— Piotr 69.
Kapuścina kn. Andrzejowa, Hanna
Szyszkowna 55.
Kapuścianka Maryna Andrzejówna,
za Mikołajem Sapiehą 54.
Karaś Katarzyna, 1-o v. za Micha-
łem Perotim, 2-o v. Micha-
łem Pacem, 3-o v. Wiszniew-
skim łowczym Orszańskim
238, 239, 262, 263,
Karega Hektor podstoli Wiłkomier-
ski 238, 239, 262, 288.

Karężanka, za Bogusławem Kucz-
borskim 262.
Karężyna Hektorowa, Maryjanna
Pacówna 262.
Karol XII król Szwedzki 222.
Karol-Gustaw król Szwedzki 155.
Kaszowski Henryk 77.
Katarzyna cesarz Ross. 273, 274.
Kaweczyński Enoch podk. Miń-
ski 50.
Kazanowska Elżb. Słuszczańska 33.
Kazmierz Jagiellończyk W. Ks. Lit.
1, 5, 6, 7, 10.
Kgoff patrz Goffus.
Kiełczewscy Andrzej i Mikołaj 95.
Kiełczewska Krzysztofowa, Anna
Pacówna 58, 95.
Kiełczewski Krzysztof star. Sto-
kliski 95.
— Jan sędzia ziem. Kowień. 95.
— podk. Kowieński 95.
Kiełpsza Jerzy 204.
Kiełpszyna Jerzowa, Zofija Zeno-
wiczówna 204.
Kierło marsz. Starodubowski 110.
Kieźgajło poseł na sejm w Piotr-
kowie 6.
— Stanisław Mikołajewicz 19, 20.
Kieźgajłowa Stanisławowa, Jadwi-
ga Sudymontówna 19.
Kimbar Władysław sędzia ziem.
Brasławski 113, 114.
Kisiel Adam, poseł do cara 75.
Kiszczyna Krzysztofowa, Katarzyna
Żylińska 98, 109, 110.
— Krzysztofowa, kn. Regina Ho-
łowczyńska 293.
— Stanisławowa, ks. Hanna Ra-
dziwiłłówna 28.
Kiszczanka Elżbieta, za Tomaszem
Żyżemskim 109, 110.
Kiszka Jan kasz. Wileński 37.
— Janusz w-da Połocki 104,
173, 174.

- Kiszka Krzysztof w-da Witebski 98, 109.
 — Mikołaj w-da Mściśławski 84, 188, podskarbi 103.
 — Stanisław bisk. Żmudzki 59.
 Klemens X papież 180.
 Kmicie Samuel strażnik 122.
 Kmicina Janowa, Zofia Ostykówna 23.
 Kmita Daniel Samuel wojski Rzezycki 234.
 — pisarz ziem. Witebski 214.
 Kobryńska kn. Teodora Zofia z Rohatyńskich, patrz Pacowa.
 Kobryński kn. Iwan Semonowicz 9.
 Kocięł Kaźm. st. Markowski 255.
 — Michał kaszt. Witebs., w-da Trocki 112, 113, 256.
 Kocięłowa Kaźmierzowa, Barbara Chomińska 255, 256.
 Kolecki Jan marsz. Mozyrski 224.
 Kolumb wódz Szwedzki 125.
 Kołodzieżyński Andrzej regent Wileński 187.
 Komajewska za Stanisławem Naruszewiczem kaszt. Smoleńskim 50.
 Komajewski Jan Jurjewicz 17.
 Komarówna Barbara, za Karolem Mickiewiczem 186.
 Komorowscy 193.
 Komorowska Katarzyna, 1-o v. za Piotrem Grudzińskim, 2-o v. za Teodorem Lackim, 103, 142.
 — Katarzyna za Pawłem Zaran-kiem 140.
 Komorowski Samuel 123, 125.
 Konarski rektor konwiktów Pijarów 269.
 Kondusz, patrz Condé.
 Konopacka Magdalena, 1-o v. za Wincentym Gosiewskim, 2-o v. za Czartoryskim 255, 256.
 Kopciowa Pawłowa, Bohdana Szczołkanówna 62.
 Kopeć Aleksander 86.
 — Jan Karol w-da Połocki 195.
 — kaszt. Brześciński 86.
 — Paweł star. Radomski 62.
 — Bazyli kaszt. Nowogrodzki 69, 70, 71, 72, 78.
 — podczaszy Oszmiański 322.
 Kopot Waskowicz dzierz. Miednicki 13.
 — Fedor 22.
 Koptewna Hanna, 1-o v. Iwanowa Wołłowiczowa, 2-o v. Lwowa Sapieżyna 39.
 Kopyłka Jan 147.
 Korejwa Samuel 110.
 — krajezy Żmudzki 296.
 Koreniewski Tyszek Chodkiewicz 14.
 Korsak Fabijan rotmistrz 256.
 — Jan podkom. Połocki 232, kasztelan 237.
 — Józef w-da Mściśł. 102, 103.
 Korsakowie 193.
 Koryciński Jacek 77.
 Kościakowski Franciszek podkom. Wilkomierski 257, 258.
 Kościuszko naczelny wódz 300.
 Kosecki Stefan star. Morozowicki 257.
 Kossakowska Michałowa, Barbara Syberg 302.
 — Franciszkowa Nikodemowa, Felicyjanna, patrz Wołłowiczówna.
 Kossakowski Andrzej stolnik Miński 185.
 — Franciszek Nikodem star. Łomżyński 87, 318.
 — Krzysztof stolnik Brzławski 147.
 — biskup Inflantski 304, 305.
 Kostiuszko Fedorowicz 18.

- Koszczye Michał pisarz ziem. Wileński 187.
 Kotowicz Aleks. bisk. Wileński 141.
 — Andrzej kaszt. Wileński 205.
 Kotowiczowa Barbara 205.
 Kotowska Dominikowa, Joanna Rydzewska 220.
 Kotowski Dominik 220.
 — substytut spiskowych 156.
 Krajec komornik Wileński 253.
 Krasicki Stanisław oboźny 53.
 Krasimski Jakób 44.
 Krasimńska Janowa, Teresa Chodkiewiczówna 189, 190.
 Krasimski Jan Dobrogost star. Łomżyński 190.
 — konfederat Barski 275.
 Krasnowicz Saffan tatarzyn 93.
 Krawkowski Stanisław stolnik Smoleński 244.
 Krochowski Maksymilian 146.
 Kropiński Stanisław pułkow. 253.
 Kropiwnicki Jan 245.
 Kryszpin-Kirszensztejn Jan bisk. Żmudzki 141, 208, 229.
 — Krzysztof ciwun Pojurski 79.
 — Michał Antoni pis. polny 168.
 Kryszpinowa Krzysztofowa, Anna Pacówna 52, 78, 79.
 — Michałowa, kn. Katarzyna Sanguszkowa 213.
 Kryszpinówna Barbara, za Aleksandrem Wołłowiczem star. Plotelskim 205.
 Krzyczkowska chor. Wileński 108.
 Krzywkowski Stanisł. ciwun Trocki 111, 112, 113.
 Krzywobłoccy 258, 301.
 — Antoni i Franciszka z Zanów 257, 258.
 Kuciewicz Woropaj stolnik 7.
 Kuczborski Bogusław skarbnik Trocki 262.
 Kulesza Stanisław 63.
 Kulikowski Hrehory 232.
 Kuncewicz 119.
 — Jakób leśniczy Merecki 283.
 — Jan Walerjan star. Koniawski 205.
 Kuncewiczowa Janowa, Anna Wołłowiczówna 204, 205.
 Kurecz Jan chor. Lidzki 146.
 Kurczowa, Janowa, kn. Barbara Drucka Sokolińska, wdowa po kn. Hołowczyńskim 146.
 Kurzeniecka Anastazyja, za Wincentym Wołłowiczem referendarzem 247.
 Lacka Teodorowa, Anna Pacówna 66, 103, 142 196.
 — Izabella, za Hieronimem Chodkiewiczem 207.
 Lacki Jan Alfons star. Żmudzki 137.
 — Hieronim starosta Merecki 137, 142.
 — Piotr podkom. Trocki, star. Raduński 165.
 — Teodor star. Raduński, marsz. nadw. 103, 119, 142, 232.
 — Teodor chor. Trocki 142, 296.
 Lascaris, patrz Mailly.
 Laskowski Franciszek komornik Brzeski 278.
 — Henryk komor. Brzeski 252.
 Lawdzianka Katarzyna, za Jaroszem Szaszewiczem wojskim Kowieńskim 162.
 Leduchowski w-da Czerniowski 282.
 Legowicz Józef stolnik Wilkomierski 257, 258.
 Leskiewicz Teodor 210.
 Leszczyńska Ignacowa, Zofia Zenowiczówna 200.
 Leszczyński Jan w-da Poznań 158.
 — Ignacy podczaszy koron. 200.
 — patrz Stanisław król Polski.

- Letaw Krzysztof sędzia ziem. Starodubowski 137.
 Lewicki Stan. podstoli Podlaski 180.
 Limont Jan Leonowicz 230.
 Liniewski Michał poborca 71.
 Lipnicki Stanisław pułkownik 176.
 — Ludwik podst. Inflantski 307.
 Lisowska Janowa, kn. Maryjanna Drucka Sokolińska 148.
 — Aleksandra Janówna za Konstantym Pacem chor. nadw. 77, 148, 149, 224, 233, 235, 239, 244.
 Lisowski Jan 148.
 Litwinowski Piotr 55.
 Liubko patrz Chodyczyc.
 Lubomirska Katarzyna za Radziwillem 128.
 Lubomirski Jerzy marsz. W. Kor. 120, 127, 158, 161, 225, 320.
 — Stanisław podczaszy kor. 90.
 von Ludinghausen-Wolf Sybilla, za Janem Syberg 107, 109.
 Łabowski Jan strażn. Starodub. 262.
 Łarion archimandryta 28.
 Ławrinowicz Lewoszek 31.
 Łęcki Samuel 195.
 Łojko Feliks 276.
 Łoknicki Marcin 44.
 Łowejko 90.
 Łoza Stanisław sufragan Łucki 73.
 Łozczanka Bohdana Andrejewna, za Iwanem Słuszką horodniczym Kijowskim 34.
 — Anna Andrejewna, za Dominikiem Pacem 33, 44, 52, 54.
 — Tomiła Andrejewna, za Fedorem Baką 34.
 — Zofia Andrejewna, za kn. Wasilem Kowelskim 34.
 Łozczyzna Andrzejowa Borysowicza, Hanna 33, 34.
 — Wasilijewa Andrejewicza, Tomiła Wasilewna 33, 34.
 Łozka Andrzej Borysowicz wojski Berestejski 14, 33.
 — Wasil Andrejewicz 34.
 Łukaszewicz Jan 135.
 Łukomski Samuel 129.
 — Teodor poseł Miński 161.
 Łuniewski 90.
 Łyszczynski Wiktoryn 182.
 Mackiewicz Jacek 257.
 de Mailly Lascaris hr. Jakób 170, 218.
 — Antoni 320.
 — Genowefa d'Urfé, księżna Croy, ż. Antoniego 320.
 — Klara Klementyna ż. Ludwika ks. de Condé 320.
 — hr. Klara Eugenija za Krzysztofem Pacem 154, 155, 164, 170, 171, 193, 217, 218, 246, 264, 283, 320.
 Makowiecka Katarzyna, za Pusłowskim 215.
 Makowiecki Tomasz, kanonik Wileński 44.
 Malicki Jan horod. Radomski 102.
 Małachowska hr. Karolina, za Ludwikiem hr. Pacem 310, 312.
 — hr. Stanisławowa, Anna Stadnicka 310.
 Małachowski marsz. sejmu Warszawskiego 271, 310.
 Marcin archidyakon Wileński 6.
 Maryja Ludwika królowa Polska 104, 154, 157, 162, 170, 320.
 Markiewicz towarzysz 90.
 Masalscy 270, 271.
 Masalska Izabella Naruszewiczówna ż. Stanisława podkom. Grodzieńskiego 121, 123, 233, 234.
 — Maryjanna Ogińska, ż. Michała 182.
 — Anna pod. Grodzieńska, za Piotrem Tryzną 92.

- Masalska Halszka Stanisławówna, 1-o v. za Bonifacym Pacem, 2-o v. Kazmierzem Bieleckim i 3-o v. Stefanem Stankiewiczem 121, 123, 234, 319.
 — Izabella, za Michałem Narbutem 234.
 — N. N., za Michałem Pacem star. Wasilkowskim 233, 234, 238.
 Masalski kn. Aleksander w-da Miński 92, 199.
 — Michał podkomorzyc Grodzieński 121.
 — Michał kaszt. Wileński 295.
 — Stanisław podkom. Grodzieński 121, 178, 190, 233.
 Matuszewicz Jan Kazmierz cześnik Miński 149, 214.
 — Marcin stolnik Brzeski 253.
 Medeksza Stefan poseł do cara 117, 125, 156, 205.
 Mendli-Girej chan Tatarski 6.
 Męcińska, Katarzyna, 1-o v. za Piotrem Wojną, 2-o v. Hieronimem Radziejowskim 118.
 Michał (Wisniowiecki) król Polski 130, 132, 164, 166, 167, 233.
 Mickiewicz Jakób-Karol 154.
 — Kazmierz podstar. Oszmiański 186.
 Mickiewiczowa Jakóbową, Anna Wołodkowicz 154.
 — Kazmierzowa, Barbara Komarówna 186.
 Miczyński 68.
 Miedunicki Stanisław rotm. 130.
 Mikityniec patrz Hołowczyński.
 Mikłaszewski 173.
 Mikołaj bojarzyn 8.
 Mikołowski Kanty 282.
 Mikorska dzierzawczyni Czejkieszek 206.
 Mirscy Jan i Michał 144, 207.
 Mirski Aleksander 144.
 — Kazmierz Teodorowicz wojski Braśław. 111, 129, 144, 145.
 — Krzysztof podk. Braśław. 129.
 — Sebastyan sędzia Braśławski 126, 129, 144.
 Mleczko Wojciech w-da Podlaski. 242, 243.
 — Wiktoryn kaszt. Żmudzki 196.
 Mleczkowna Eufemija, ż. 1-o v. Mikołaja Ciechanowieckiego, 2-o v. Gedeona Chaleckiego 135, 225.
 Mniszechowa Anna Chodkiewiczówna 184, 189.
 Mniszech Jerzy w-da Wołyński 177, 184, 189, 190, 193.
 — Józef marsz. nadw. 221.
 Mohuczy Stefan i Kazmierz 147, 235, 245.
 Mohuczyna Stefanowa, Konstancja Szolkowska 236.
 Mokronowski 271.
 Molski Krzysztof podstar. Starodubowski 180.
 Monfort hr. Izabella 305.
 Montowtowicz Michał kaszt. Trocki 6.
 Montygajłówna Halszka, za Kazmierzem Siesickim kuchm. W. Ks. Lit. 200, 231.
 Moraszewska Helena 135.
 Moraszewski prezbiter Słonim. 135.
 — Hieronim 135.
 Morawski 272.
 Morsztyn Andrzej referendarz kor. 158, 163.
 Morykoni podk. Wilkomierski 297.
 — Cecylja, za Franciszkiem Andruszkiewiczem 254.
 Mostwiło Andrzej 228.

- Możajski kn. Semen Iwanowicz 8.
Nacz poseł na sejm w Parczowie 6.
Naftalowicz Meyer żyd Wileń. 78.
Napoleon cesarz 308, 309.
Naramowski Józefat koniuszy Oszmiański 257.
Narbut Jan pisarz ziem. Trocki 82.
— Jan sędzia ziem. Lidzki 110, 111, 113.
— Michał 234.
— Władysław i Aleksander Janowicze 110, 111, 113.
— sędzia Lidzki 296.
Narbutowa Michałowa Izabella Masalska 234.
Naruszewicz Aleksander star. Uszpolski 133, 204.
— Aleksander kaszt. Żmudzki 154, 181, 182.
— Aleksander pisarz W. Lit. 77, podkanc. 159, 207.
— Franciszek 245.
— Kaźmierz 77.
— Krzysztof podsk. W. Lit. 82.
— Stanisław kaszt. Smoleński 45, 50.
— Stanisław referendarz 194.
Naruszewiczowa Anna Sapieżanka, ż. Stanisława referend. 194.
— N. Komajewska, ż. Stanisława kaszt. Smoleńskiego 50.
— Suzanna Raczo. ż. Aleksandra kaszt. Żmudzki 157.
— Teodora Sapieżanka, ż. Aleksandra podkanc. 207, 210.
Naruszewiczówna Helena, za Augustynem Wawrzeckim 109.
— Izabella, za kn. Stanisławem Masalskim podk. Grodzieńskim 121, 123, 233, 234.
— Krystyna, za Janem Pacem ciwunem Wileńskim 50.
— Katarzyna, za Janem Wołowiczem 209.
Naruszewiczówna Maryjanna, 1-o v. za Jerzym Chodkiewiczem, 2-o v. za Piotrem Pacem, 3-o v. za Janem Kaczanowskim star. Dawgieliskim 115, 123, 207, 209—212.
— starsza konwentu Klarysek 191.
Nerwecki Ignacy 257.
Niełojewska Suzanna, za Antonim Zenowiczem 200.
Niemcewiczówna Julijanna ihumenia monasteru Miński. 74.
Niemirowicz Jan, poseł na sejm do Piotrkowa 6.
Nieranowska Semenowa, Nastazyja Moraszewska 135.
Niesiołowska Ksawerowa, Zofija Pacówna 305, 311, 312.
Niesiołowski Ksawery generał w. Pol. 311.
Niewiadomski 96.
Niewiarowski Jerzy sekretarz duchowny 143.
— Stanisław star. Budowiecki 186, 187, 188.
— Stefan stolnik Lidzki 188.
Nikolski Wasilewicz 8.
Nonhardt Piotr leśniczy Merecki 41, 121.
Oborska Karolina, za Michałem Ronikierem 272.
Oborski Samuel sędzia ziem. Kowieński 160, 181.
Obuchowicz Michał strażnik W. Lit. 121.
Odachowski Krzysztof ciwun Berzański 70.
Odyńcewicz kn. Semen Bohdanowicz horodniczy Grodzień. 13.
Odyńcewiczówna kn. Maryjana, za Janem Pałuskim 38.
Odyniec 219.
Ogińska Barbara Humiecka, ż. Kaźmierza podstolego 258.

- Ogińska Ludwika kn. Szujka, ż. Aleksandra miecznika 214, 215, 216.
— Regina Wołowiczówna, ż. Bohdana podkom. Trockiego 71, 77.
— Tekla Czartoryska, ż. Hrehorego hetmana 255.
— Teresa Brzostowska, ż. Marcyjana kaszt. Witebsk. 266.
— Aniela za Parysem 260.
— Anna za Wilhelmem Stetkiewiczem Zawierskim 77.
— Barbara za Krzysztofem Pacem, kaszt. Połockim 253, 266—268, 289, 296, 299.
— Eufrozyna, za Piotrem Pacem star. Wilejskim 251, 255—261, 279, 286, 287.
— Katarzyna, za Józefem Podoskim star. Bobrownickim 258, 259.
— Krystyna, 1-o v. za Kierłą, marsz. Starodubowskim, 2-o v. za Dominikiem Tyszkiewiczem 219.
— Maryjanna, za Michałem Masalskim 182.
— Połoniya Bohdanówna, 1-o v. za Jerzym Szemetem, 2-o v. za Michałem Zenowiczem 117, 118.
Ogiński Aleksan. chorąży Trocki 63.
— Aleksander syn miecznika 215, 216.
— Hrehory hetman W. Ks. Lit. 255, 260.
— Jan-Feliks kaszt. Mściślawski 63.
— Jan marsz. Brasławski 204.
— Jan syn Samuela, marsz. Wołkowyski, w-da Mściślawski 157, 214.
— Jan podkom. Brasławski 109.
Ogiński Jan podstolic 258, 259.
— Kaźmierz Dominik star. Gorzdowski 209.
— Kaźm. Marcyjan podstoli 258.
— Marcyjan w-da Trocki 170, 178, 180.
— Marcyjan kaszt. Witebski 266, 288, 289, 298, 321.
— Michał w-da Wileński 295.
— Samuel ciwun Trocki 110, 119, 157.
— Szymon Karol podkom. Witebski 157.
Ogonowski Francisek strapczy Wileński 286.
Ogrodnicki Jakób sekret. król. 52.
Olgerdowicz kn. Andrzej Włodzimierzowicz 8—9.
Olechnowicz Mikołaj 13.
Olechnowicze 8.
Olszewski ks. 82.
Olszowski podkanc. kor. 164, 165.
Omiecińska Sebastyanowa, Johanna Jodko 245.
Omieciński Sebastyan, podczasz Halicki 245.
Orda Semen 16.
Ordzianka Kornelija, za Aleksandrem Skirmuntem 267.
Orzeszko Antoni marsz. Piński 259, 282.
— Jan strażnik Piński 278.
Osińska Pawłowa, Regina Bielkowiczówna 173.
Osiński Paweł wojski Oszmiań. 173.
Ossoliński Antoni kasztelan Gostyński 295.
— Maksymiljan podskarbi nadw. koron. 267.
Ossowski kanonik Wileński 183.
Ostrogska kn. Konstantowa, kn. Aleksandra Słucka 15.
Ostrogski kn. Aleksander w-da Wołyński 48, 49.

Ostrogski kn. Konstanty Iwanowicz 10, 11, 12.
 Ostroróg Andrzej 242.
 Ostrorogowa Andrzejowa, Maryanna Stadnicka 242.
 Ostrowicki Paweł 27.
 Ostyk Jurij w-da Smoleńs. 36.
 — Mikołaj Jurjewicz dzierżawca Krewski 23.
 Oziębłowski Aleksander stolnik Rzeczycki 228.
 Ożarowska Elżbieta Pacówna, ż. Piotra kaszt. Wojnickiego 282, 286, 287.
 — Maryanna Dzierżbicka 287.
 — Kajetanowa, hr. Cecylja Platerówna kaszt. Trocka 287.
 Ożarowski Jerzy cześn. W. Kor. 287.
 — Kajetan kasztelan Wojnicki 286, 287, 306.
 — Piotr kaszt. Wojnicki 282, 287.
 — Stanisław kasztelan Wojnicki 286, 287, 306.
 Pac marsz. dworu ks. Bolesława 318.
 — kaszt. Trocki (Nr. 1 str. 5—6).
 — brat Dowkrzysa Talewicza z synami 2.
 — brat Piotra Horodnianina 1.
 — mieszczanin Kiejdański 1.
 — brat Prostyły 2.
 — Dowiszewicz 1.
 — Gilewicz 5.
 — Jagłkiewicz 2.
 — Mikołajewicz 2.
 — Aleksander kapitan 3.
 — Aleksander w-dzie Miński (Nr. 21 str. 68—70) wsp. 52, 143, 148.
 — Aleksander chorążyc nadw. (Nr. 68 str. 239) wsp. 149.
 — Antoni pisarz W. Lit. (Nr. 86 str. 289—298) wsp. 69, 268, 271, 288, 298, 300, 301.

Pac Aurelijan, w zakonie Bernardynów Antoni, (Nr. 22 str. 69—70) wsp. 52, 68.
 — Bonifacy Teofil oboźny W. Ks. Lit. (Nr. 41 str. 119—123) wsp. 66, 105, 108, 117, 137, 225, 227, 231, 232.
 — Dominik, kaszt. Smoleński (Nr. 6 str. 33—34) wsp. 20—23, 42, 44, 52, 285.
 — Dominik - Kaźmierz chorążyc (Nr. 53 str. 197—198) wsp. 92, 196, 199, 200.
 — Feliks w-dzie Miński (Nr. 25 str. 78) wsp. 52, 60, 69.
 — Feliks Jan podkom. (Nr. 39 str. 100—116) wsp. 34, 64, 65, 66, 117, 119, 136, 142, 151, 201, 202, 207, 230.
 — Franciszek syn Antoniego (Nr. 91 str. 299) wsp. 298.
 — Hieronim Dominik (Nr. 40 str. 116—118) wsp. 66, 105, 138, 203, 207, 213, 216, 222—225.
 — Ignacy podstoli (Nr. 80 str. 269—272) wsp. 251, 253, 273, 274, 280.
 — Ignacy syn Antoniego (Nr. 94, str. 301) wsp. 298.
 — Jan w-da Miński (Nr. 14 str. 44—52) wsp. 26, 33, 53, 54—56, 68—70, 78, 80.
 — Jan w-dzie Trocki, biskup Wendeński (Nr. 34. str. 96—99) wsp. 64, 65, 110, 137.
 — Jan auditor 3.
 — Jan podczaszy 319.
 — Jan-Kaźmierz pisarz W. Lit. (Nr. 23 str. 70—78) wsp. 52, 68, 69, 80, 144, 148, 149, 162, 235.

Pac Jan-Kaźmierz chorąży nadw. (Nr. 60 str. 213—216) wsp. 118, 135, 136, 148, 203, 206, 207, 208, 219, 225, 246, 253, 261.
 — Jan-Krąysztof podkom. (Nr. 64 str. 225—231) wsp. 116, 123, 140, 141, 208, 321.
 — Jan-Samuel podstoli (Nr. 52 str. 193—197) wsp. 92, 134, 199, 200.
 — Jerzy w-da Kijowski 5.
 — Jerzy w-da Połocki 5.
 — Jerzy w-dzie Trocki, ks. gwardyjan Trocki (Nr. 38 str. 100) wsp. 64, 66.
 — Józef star. Wilejski (Nr. 82 str. 279—286) wsp. 252, 253, 259, 260, 277, 278, 287, 305, 306.
 — Józef-Franciszek kaszt. Żmud. (Nr. 71 str. 246—253) wsp. 215, 254, 261, 269, 272, 273, 274, 286.
 — (Pacewicz) Jurij namiest. Połocki (Nr. 2 str. 6—9) wsp. 14, 20.
 — Jurij w-dzie Witebski (Nr. 12 str. 43) wsp. 32.
 — Kaźmierz bisk. Żmudzki (Nr. 43 str. 137—141) wsp. 66, 97, 105, 117, 118, 127, 148, 183, 200, 203, 223, 225, 227, 229.
 — Kaźmierz star. Kowień. (Nr. 85 str. 288) wsp. 266, 267, 268, 289, 290, 298.
 — Kaźmierz-Michał kawaler Maltański (Nr. 61 str. 216—222) wsp. 118, 123, 162, 169, 170, 171, 193, 203, 207, 208, 215, 246, 249, 253, 265, 282.

Pac Konstanty-Antoni star. Wasilkowski (Nr. 74, str. 261) wsp. 239, 263.
 — Konstanty-Władysław chor. nadw. (Nr. 45 str. 143—149) wsp. 69, 77, 120, 168, 214, 233, 235, 237, 239, 242, 320.
 — Krąysztof w-dzie Miński (Nr. 20 str. 68) wsp. 52.
 — Krąysztof w-dzie Trocki (Nr. 36 str. 99) wsp. 66.
 — Krąysztof kanclerz (Nr. 47 str. 150—171) wsp. 83, 87, 88, 95, 117, 130, 132, 137, 172, 180, 189, 190, 192, 193, 201, 203, 205, 216, 217, 239, 240, 242, 245, 246, 256, 259, 264, 282, 283.
 — Krąysztof-Konstanty kaszt. Połocki (Nr. 79 str. 265—269) wsp. 221, 222, 237, 238, 245, 246, 253, 256, 261, 288, 289, 298, 299.
 — Ludwik generał, senator-wojewoda (Nr. 96 str. 305—311) wsp. 284, 285, 287, 302, 312, 322.
 — Michał star. Borciański (Nr. 95 str. 301—305) wsp. 278, 279, 284, 297, 298, 300, 307, 311, 312.
 — Michał-Jan star. Ziółowski (Nr. 81 str. 272—279) wsp. 251, 253, 271, 280, 281, 284, 302, 304, 305.
 — Michał-Kaźmierz w-da Wileń. i hetman (Nr. 42 str. 123—137) wsp. 63, 66, 68, 70, 105, 112, 117, 118, 119, 142, 182, 197, 198, 200, 203, 204, 213, 224, 225, 226, 235.

- Pac Michał - Kaźmierz kaszt. Połocki (Nr. 67 str. 233—239) wsp. 77, 123, 148, 149, 224, 244, 261, 262, 263, 266, 267, 268, 322.
- Mikołaj Mikołajewicz (Pacewicz) w-da Podlaski (Nr. 3 str. 9—21) wsp. 8, 27, 32, 41, 42.
- Mikołaj bisk. Kijowski, kaszt. Smoleński (Nr. 4 str. 21—27) wsp. 20, 35, 42, 44, 46, 52, 53.
- Mikołaj podkom. Brześciański (Nr. 15, str. 52—58) wsp. 26, 33, 44, 45, 46, 80, 82, 89, 92, 93, 95.
- Mikołaj bisk. Żmudzki (Nr. 16 str. 58—60) wsp. 37, 39, 64, 67.
- Mikołaj star. Lidzki 5, 6.
- Mikołaj-Andrzej star. Kowieński (Nr. 68 str. 239—246) wsp. 149, 167, 168, 169, 171, 235, 236, 256, 264, 265.
- Mikołaj Stefan w-da Trocki, kaszt. Wileń., bisk. Wileń. (Nr. 48 str. 172—188) wsp. 5, 87, 88, 130, 132, 134, 150, 151, 189, 190, 192, 193, 242, 283.
- Paweł kaszt. Wileń. (Nr. 7 str. 34—41) wsp. 20, 21, 22, 23, 25, 42, 58, 60, 66, 67, 135, 225, 285, 319.
- Paweł w-dzie Miński (Nr. 24 str. 78) wsp. 52, 69.
- Piotr w-da Trocki (Nr. 17 str. 60—66) wsp. 37, 39, 51, 67, 96, 99, 100, 115, 116, 119, 123, 137, 142, 207.
- Pac Piotr star. Wilejski (Nr. 72 str. 253—261) wsp. 222, 246, 249, 251, 267, 271, 279, 284, 286, 287.
- Piotr-Michał star. jenerał Żmudzki (Nr. 59 str. 203—213) wsp. 115, 118, 133, 137, 214, 215, 217, 219, 223, 229, 230.
- Samuel w-dzie Witeb. (Nr. 13 str. 43—44) wsp. 32.
- Samuel chor. (Nr. 28 str. 89—92) wsp. 5, 32, 43, 54, 57, 58, 82, 193, 197, 198, 199.
- Stanisław w-da Witeb. (Nr. 5 str. 27—32) wsp. 20, 21, 22, 23, 25, 43, 318.
- Stanisław star. Preński (Nr. 46 str. 149—150) wsp. 83, 87, 88, 151.
- Stanisław bojarzyn Żyżmor-ski 2.
- Stanisław lekarz 3.
- Stefan podkanclerzy (Nr. 27 str. 80—89) wsp. 45, 54, 55, 57, 58, 73, 79, 92, 149, 150, 172, 188, 190, 191, 193, 319.
- Szymon 3.
- Teodat podkomorzye Brześciański (Nr. 30 str. 93) wsp. 57—58.
- Teofil podkomorzye Brześciański (Nr. 29 str. 92—93) wsp. 57, 58.
- Wacław w-dzie Trocki (Nr. 37 str. 100) wsp. 66.
- (de Pazzis) Wawrzyniec Dominik 3.
- Wincenty 3.
- Pacewicz 3.
- Hrycko ziemianin Piński 318.
- Iwan 318.

- Pacewicz Jurij, patrz Pac.
- Mikołaj Mikołaj., patrz Pac.
- Mikołaj z synami Stanisławem, Janem, Szczepanem i Maciejem 2.
- Otto 1.
- Piotr z synem Stanisławem 2.
- Szymko i Janusz, bojarowie królewscy 2.
- Wojtko ciwun na Żmudzi 2.
- Pacewiczowa Mikołajowa Elżbieta 2.
- Packo Petryszczew 2.
- Packowa 2.
- Pacowa Aleksandra z kn. Holszańskich, z. Mikołaja w-dy Podlaskiego 12, 13, 15, 19, 20, 21, 27, 32, 34, 41.
- Aleksandra z Lisowskich z. Konstantego chorążego 77, 148, 149, 224, 233, 235, 239, 244.
- Angela z Zemłów, z. Piotra star. Wilejskiego 246, 254, 255, 260.
- Anna Chodkiewiczówna, żona Pawła kaszt. Wileńs. 37, 39, 40, 41, 66.
- Anna Łozczanka, z. Dominika kaszt. Smoleńskiego 33, 44, 52, 54.
- Anna Marcybella Rudominianka, z. Stef. podkanclerzego 82—88, 149, 150—172, 188, 190, 191, 318.
- Anna-Johanna z Sybergów, z. Feliksa podkom. 107—116, 119, 201, 202.
- Anna Wojnińska, z. Hieronima 117, 118, 203, 207, 213, 216, 222—225.
- Anna Wołowiczówna, z. Jana Kaźmierza pisarza 74, 76, 77, 78.
- Pacowa Anna Zawiszanka z. Feliksa podkom. 66, 105, 106, 116, 201.
- Balbina Wołowiczówna, z. Józefa kaszt. Żmudz. 247—253, 261, 269, 272, 273.
- Barbara z Ogińskich, z. Krzysztofa kaszt. Połock. 253, 266—268, 289, 298, 299.
- Elżbieta (Halszka) kn. Masalska, z. Bonifacego oboźnego, 2-o v. Bielecka, 3-o v. Stankiewicz 121, 123, 234, 319.
- Elżbieta Schmelling, z. Feliksa podkom. 106, 116.
- Elżbieta (Halszka) Szemetówna z. Piotra w-dy Trockiego 51, 62—66, 99—102, 104, 106, 108, 116, 119, 123, 137, 142.
- Emerencyjanna patrz Pacowa Maryjanna - Emerencyjanna.
- Eufrozyna z Ogińskich, z. Piotra star. Wilejskiego 255—261, 279, 286, 287.
- Felicytas hr. Trautmansdorff, z. Mikołaja star. Kowień. 167—169, 239—243, 246, 264, 274.
- Halszka patrz Elżbieta.
- Helena Białozorówna z. Józefa kaszt. Żmudz. 246, 247, 251, 253, 254.
- Helena Stetkiewiczówna z. Jana Kaźmierza pisarza 71—74, 77.
- Jadwiga Zawiszanka, z. Piotra w-dy Trockiego 62, 65, 66, 96, 99.
- Katarzyna Frąckiewicz-Radziwińska, z. Bonifacego oboźn. 119, 123, 225, 231, 232,

- Pacowa Katarzyna Karaś, ż. Mich. Kaźm. kaszt. Połockiego, wdowa po Perotim, 3-o v. Wiszniewska 238, 239, 262, 263.
- Karolina z hr. Małachowskich, ż. Ludwika jener. 310, 312.
- Klara Eugenija de Mailly, ż. Krzysztofa kanclerza 154, 155, 164, 170, 171, 193, 217, 218, 246, 264, 283, 320.
- Krystyna Chodkiewiczówna, ż. Stanisława w-dy Witebsk. 31, 32, 43.
- Krystyna Naruszewiczówna, ż. Jana w-dy Mińskiego 50.
- Krystyna Sapieżanka, ż. Jana Samuela 193—196.
- Ludwika kn. Szujka, ż. Jana Kaźmierza chor. 214—216, 246, 253, 261.
- Ludwika Tōwdin, ż. Wawrzyńca Dominika 3.
- Ludwika z Tyzenhauzów. ż. Michała star. Borciańskiego, 2-o v. Grabowska 178, 301—306, 311, 312.
- Maryjanna Emerencyjanna Stadnicka, ż. Mikołaja star. Kowieńsk. 236, 241—243, 245, 246, 264, 265.
- Maryjanna Tekla Naruszewiczówna, ż. Piotra star. Żmud. 115, 207, 209—212.
- NN. kn. Masalska, ż. Michała Kaźm. kaszt. Połockiego 233, 234, 238.
- NN. Felkerzambówna 322.
- Petronella Tryznianka, ż. Samuela chor. 89—92, 193, 197—199.
- Raina Wołłowiczówna, ż. Pawła kaszt. Wileń. 34, 36, 38, 39, 58, 60, 66, 67.
- Pacowa Tekla Wołłowiczówna, ż. Piotra star. Żmudz. 204—208, 223.
- Teodora Zofijaz Rohatyńskich, księżna Kobryńska, ż. Jurja Pacewicza 8, 9, 15, 20.
- Teodora Zofija Tryznianka, ż. Mikołaja Stefana w-dy Trockiego 173, 178, 184—188.
- Teresa Balicka, ż. Michała kaszt. Połock. 148, 233, 234, 236, 238, 261, 262.
- Teresa Podbereska, ż. Jana Krzysztofa podkom. 140, 141, 227—231.
- Teresa Radziwiłłówna, ż. Antoniego pisarza 290, 297, 298, 299, 300, 301.
- Teresa Krystyna Sapieżanka, ż. Krzysztofa kaszt. Połock. 265, 266, 268, 288, 289.
- Zofija z kn. Hołowczyńskich, ż. Aleksandra 69, 143, 148, 292.
- Zofija Isajkowska, ż. Jana Samuela 196, 197.
- Zofija z kn. Wiśniowieckich, ż. Jana w-dy Mińsk. 46, 48, 49, 51, 63, 65, 68—70, 78.
- Zofija ż. Jurja Pacewicza, patrz Teodora Zofija.
- Zofija Agata Sapieżanka, ż. Mikołaja podkom. Brzeskiego 53—58, 80, 82, 89, 92, 93, 95, 251.
- Pacowicz patrz Pacewicz.
- Pacowie-Pomarnacy 3.
- Pacówna Aleksandra, za Dowgirdem (Nr. 9 str. 42) wsp. 21.
- Anna, 1-o v. za Zenowiczem, 2-o v. za Kryszpinem (Nr. 26 str. 78—79) wsp. 52.
- Anna, za Kiełczewskim (Nr. 32 str. 95) wsp. 58.

- Pacówna Anna, 1-o v. za Isajkow-
skim, 2-o v. za Lackim
(Nr. 44 str. 142) wsp. 66,
103, 196.
- Anna, za Sapieżą (Nr. 51 str.
191—192) wsp. 88, 153,
170, 175, 191, 193, 283.
- Anna, za Marcyjanem Wołło-
wiczem (Nr. 54 str. 198—
199) wsp. 92.
- Anna, w zakonie Maryjanna,
(Nr. 58 str. 202) wsp. 109,
112, 115, 116, 201.
- Anna, za Pakoszem (Nr. 63
str. 223—224) wsp. 112,
118, 136, 149, 224, 235.
- Anna, 1-o v. za Wojciechem
Ważyńskim, 2-o v. za Flo-
ryjanem Eperjaszem (Nr.
65 str. 231—232) wsp.
119, 123.
- Anna, za Wincentym Wołło-
wiczem (Nr. 73 str. 261)
wsp. 215, 247, 254.
- Anna, w zakonie Józefata, (Nr.
89 str. 299) wsp. 268,
288, 289.
- Anna, za Stefanem Rome-
rem podkom. Trockim (Nr.
93 str. 300—301) wsp.
297, 298.
- Barbara, 1-o v. za Dybow-
skim, 2-o za Tyszkiewiczem
(Nr. 19 str. 67—68) wsp.
36, 37, 39, 50.
- Benedykta, za Butlerem (Nr.
83 str. 286) wsp. 260.
- Brygitta, w zakonie Joanna,
(Nr. 90 str. 299) wsp. 268,
288, 289.
- Dorota 2.
- Eleonora Klara, za Grothu-
sem (Nr. 78 str. 264—
265) wsp. 241—242, 246.
- Pacówna Elżbieta, za Ożarowskim
(Nr. 84 str. 287) wsp.
260, 282, 286.
- Ewa, za Gosiewskim (Nr. 31
str. 93—95) wsp. 58.
- Felicyjanna, za Leonem Swi-
derskim 322.
- Franciszka 319.
- Halszka, za Chreptowiczem
(Nr. 66 str. 232—233)
wsp. 119, 123, 133.
- Hilaryja, za Zenowiczem (Nr.
55 str. 199—201) wsp.
92, 132, 139, 197.
- Jadwiga, 1-o v. za Syrewi-
wiczem, 2-o v. za Szeme-
tem (Nr. 8 str. 41—42)
wsp. 21, 22, 27.
- Józefa, za Tomaszem Wa-
wrzeckim (Nr. 92 str. 300)
wsp. 297—298, 302.
- Julijanna, za Kossakowskim
318.
- Katarzyna, w zakonie Marja-
nella (Nr. 50 str. 190—
191) wsp. 88, 153.
- Katarzyna, za Danilewiczem
(Nr. 62 str. 222—223) wsp.
118, 205.
- Konstancja (Nr. 98 str. 312)
wsp. 305.
- Krystyna (Nr. 56 str. 201)
wsp. 66, 106, 116.
- Ludwika, za Janem Szczytem
(Nr. 77 str. 263) wsp. 239.
- Ludwika, za Sapieżą (Nr. 99
str. 312) wsp. 311.
- Maryjanna, zakonnica Brygidka
(Nr. 33 str. 95—96) wsp. 58.
- Maryjanna, 1-o v. za Karęgą,
2-o v. za Węslawskim, 3-o
v. za Puciatą (Nr. 15 str.
262) wsp. 238—239,
262, 288.

- Pacówna Maryjanna, za Białozorem 215.
 — Maryjanna, za Chreptowiczem 233.
 — Rozalija, za Karolem Sulistrowskim, wojskim Oszmiańskim (Nr. 88 str. 298—299) wsp. 268, 288, 289.
 — Sybilla, w zakonie Magdalena (Nr. 57 str. 201—202) wsp. 109, 112, 115, 116.
 — Teodora, za Dogilem Cyryną (Nr. 10 str. 42) wsp. 21.
 — Teresa, za Michałem Wołodkowiczem (Nr. 87 str. 298) wsp. 268, 288, 289.
 — Zofija, za Rakowskim (Nr. 18 str. 66—67) wsp. 36, 37, 39, 66, 67, 319.
 — Zofija, za Chodkiewiczem (Nr. 49 str. 188—190) wsp. 86, 88, 177.
 — Zofija, zakonnica Benedyktynka (Nr. 35 str. 99) wsp. 64, 65.
 — Zofija, za Tyzenhauzem (Nr. 76 str. 262—263) wsp. 239, 261.
 — Zofija, 1-o v. za Potockim, 2-o v. za Niesiołowskim (Nr. 97 str. 311) wsp. 315, 312.
 Pazzi Florencka rodzina 5.
 de Pazzis Maryja Karmelitanka 5.
 — patrz Pac, Wawrzyniec Dominik.
 Padarewski Mikołaj chorąży Nowogrodzki 57.
 Pakosz Trojan sędzia ziem. Połocki 149, 224, 235.
 Pakoszowa Trojanowa, Anna Pacówna 112, 118, 136, 149, 224, 235.
 Palfi Zofija, za hr. Maksymilianem Trautmansdorf 241.
 Pallavicini legat papieski 183.
 Pałuska Janowa, kn. Maryna Odyńcewiczówna 38.
 Parys Zygmunt kaszt. Lubelski 205, 223.
 — Stanisław 322.
 Paszkiewicz Tołokoński Piotr, starszy monasteru Bazylijańskiego Wileńskiego 187, 188.
 — Stanisław pisarz ziemski Trocki 296.
 — sędzia ziem. Smoleński 297.
 Paszkowski Ignacy rotmistrz 252.
 Pasznicki Bohdan 30.
 Patej patrz Tyszkowicz.
 Peroti Antoni 239.
 — Michał pułkownik 238.
 — Wawrzyniec 239.
 — Michałowa, Katarzyna Karaś 238.
 Petryszczew, patrz Packo.
 Pieglowski Jan chorąży Dobrzyński 128.
 Pietkiewicz Karol cześnik Braśławski 114.
 — Marcin koniuszy Wileński 18.
 Pietkiewiczowa Olena Marcynowa 18.
 Pilichowski 62.
 Piotrowa Janowicza w-dzina Trocka 11.
 Piotrowska Mikołajowa kuchmistrowa, Wolfówna 173.
 Piotrowski Ginwł Mikołaj kuchmistrz W. Ks. Lit. 95, 173.
 — Hieronim 150.
 — Hrehory stolnik Nowogrodzki 194.
 Piotuch pisarz grod. Wołkowskiego 297.
 Pius V papież 25.
 Plater Andrzej pułkownik 131.
 Platerowie 173.
 Platerówna hr. Cecylia, za Kaje-tanem Ożarowskim 287.

- Płowczanka Połonija, za Semenem Bołondziem 101.
 Pociej Adam sędzia ziem. Brześciański 52.
 — Adam Hippacy metropol. 33.
 — Fedor sędzia ziem. Brześciański 55.
 — Lew pisarz ziem. Brześciański 55.
 — Ludwik w-da Wileński 247.
 Pociejowa strażnikowa, Rozalija Zahorowska 251, 252, 259.
 — Franciszka z Chaleckich 268.
 Pociejówna Aleksandra Fedorówna zakonnica 95.
 Poczobut autor «Pamiętnika» 124 po 127.
 Podbereska Hryhorowa, Rudomianka 227.
 — Teresa, za Janem-Krzysztofem Pacem 140, 141, 227—231.
 Podbereski Hrehory w-da Smoleński 227.
 — Michał marsz. Upitski 231.
 — Paweł Samson podstoli Braśławski 212.
 Podoska Józefowa, Katarzyna Ogińska 258, 259.
 Podoski Józef star. Bobrownicki 259.
 Polski Rymkiewicz Marcyjan star. Oszmiań. 110, 111, 114, 189.
 Połubińska kn. Anna Wasiljewna, za Rasmusem Dowgirdem 42
 — kn. Izabella, za Jerzym Sapiehą 266, 289.
 Połubiński kn. Aleksander pisarz polny 196, 199.
 — kn. Aleksander Iwanowicz star. Wilkijski 282.
 — kn. Aleksander 39.
 — kn. Konstanty kaszt. Mści-sławski 63.
 Pomarnaccy 3.
 Pomarnacki sędzia ziem. Smoleński 296.
 Poniatowski Stanisław, patrz Stanisław-August król.
 Popowicz Ewchim dożywotnik Rasnej 61.
 Popowski Kazmierz Stanisław 152.
 Poremski Jerzy podstoli Nowogrodzki 113.
 Portia hr. Małgorzata, za hr. Antonim Trautmansdorf 241.
 Porycki kn. Janusz 81.
 Potocka Feliksowa, Zofija Pacówna 305, 312.
 — Krzysztofowa, Helena Wołowiczówna, wdowa po Hołowczyńskim 292, 293.
 — Krzysztofowa, Elżbieta Rajcka 225.
 Potocki Andrzej kaszt. Krakowski 236, 244.
 — Antoni w-da Bełzki 292, 293.
 — Feliks staroście Szczerzecki 311.
 — Feliks w-da Krakowski 225.
 — Franciszek Salezy star. Bełzki 292.
 — Jerzy starosta Grabowiecki 292.
 — Krzysztof star. Nowosielski 292, 293.
 — Krzysztof podczaszy lit. 225.
 — Michał w-da Wołyński 292.
 — Stanisław w-da Bełzki 292.
 — konfederat Barski 275.
 Poźniak Marcin stolnik Oszmiański 257.
 Prażmowski Mikołaj kanclerz koronny 158, 160, 163, 165.
 — Samuel 192.
 Prostwiło 2.
 Prószyński Józef krajczy Miński 257.

- Protasewicz Józef i Anna cześnikowstwo Pińscy 266.
 Prozor Józef kaszt. Witeb. 302, 303.
 Przeździecki Antoni podczaszy 291.
 Przysiecki Bronisław wojski Wołkowski 129.
 Przystanowski Jan 122.
 Puciata Aleksander star. Poberlański 262.
 Puciatowa Aleksandrowa, Maryjanna Pacówna 238, 239, 262, 288.
 Puczyński Krzysztof podstar. Dawgielski 114.
 Pułascy konfederaci Barscy 275.
 Purowska Piotrowa, Elżbieta Moraszewska 135.
 Puśłowska Kaźmierzowa, Katarzyna Makowiecka 215.
 Puśłowski Kaźmierz podstoli Rzezycki 214, 215.
 Putini Piotr budowniczy 162.
 Raczkiewicz Andrzej mieszczanin Wileński 155.
 Raczkówna Suzanna za Aleksandrem Naruszewiczem kaszt. Żmudzkim 157.
 Radziejowska Hieronimowa 118.
 Radziejowski Hieronim star. Łomżyński 118.
 Radziwiński-Frackiewicz Gedeon chorąży nadw. 215.
 — patrz Frackiewicz.
 Radziwiłł poseł na sejm w Piotrkowie 6.
 — Albrycht Stanisław kanclerz 73, 83, 86, 151, 156, 172, 188.
 — Aleksander Ludwik marsz. W. Lit. 157.
 — Bogusław koniuszy W. Lit. 151, 159.
 — ks. Hieronim Floryjan chorąży W. Lit. 269.
 Radziwiłł Janusz hetman polny 104, 176.
 — Jerzy bisk. Wileński 25.
 — Karol Stanisław miecznik, w-da Wileński 269—280, 295.
 — Kaźmierz Michał podkanclerzy 179.
 — Krzysztof hetman polny 24, 48, 90.
 — Michał Kaźmierz w-da Wileński 108, 109, 128, 133, 163, 178, 183.
 — Michał-Kaźmierz hetman 269, 270, 273, 293.
 — Mikołaj kanclerz 23, 35.
 — Mikołaj Krzysztof mar. nadw., w-da Trocki 33, 43, 44, 45, 47, 51.
 — Mikołaj Faustyn w-da Nowogrodzki 297.
 — Stanisław podkom. W. L. 280.
 Radziwiłłowa Barbara Zawiszanka, ż. Mikołaja w-dy Nowogrodzkiego 297.
 — Franciszka Butler, ż. 1-o v. Jerzego, 2-o v. Mikołaja 286, 306, 307.
 — Halszka-Eufemija kn. Wiśniowiecka, ż. Mikołaja w-dy Trockiego 51.
 — Hanna, ż. Jana w-dy Trockiego 2.
 — Krystyna Lubomirska, ż. Albrychta kanclerza 128.
 — Katarzyna Sobieska, ż. Michała podkanclerzego 183.
 — Zofija Rohatyńska, wdowa po Pacu, ż. Mikołaja w-dy Wileńskiego 8—10, 20.
 Radziwiłłowicz Mikołaj 7, 9.
 — Mikołaj Mikołajewicz 9.
 Radziwiłłowie 167, 190, 272.
 Radziwiłłówna Anna Maryja 159.
 — Anna 26.

- Radziwiłłówna Barbara 26.
 — Hanna za Stanis. Kiszka 28.
 — ks. Teofila za Morawskim 274.
 — kn. Teresa-Barbara, 1-o v. za Scypionem marsz. nadw., 2-o v. za Antonim Pacem pisarzem W. Lit. 290—297, 301.
 Rahoza Maciej stolnik Starodubowski 258.
 Rajecka Elżbieta, 1-o v. za Aleksandrem Chaleckim marsz. Lidzkim, 2-o v. za Krzysztofem Potockim 225.
 — Izabella, za Hulewiczem 70.
 Rajecki Zygmunt marsz. Wilkomiński 111.
 Rajski Malcher 55.
 Rakowska Albrychtowa, Zofija Pacówna 36—39, 66, 67, 319.
 Rakowski Albrycht, łóżniczy królewski 37, 66, 67.
 — Jan w-da Brzeski 63.
 — Stanisław sekr. królewski 67.
 Rdutowski podkom. Nowogrodzki 296.
 Rej Władysław podskarbi nadw. kor. 158.
 Rekuć Mikołaj 81.
 Repnin ks. Mikołaj, feldmarszałek Ross. 306.
 Rodzewicz Jerzy 286.
 — Leonard i Dominik staroście Rudnicy 281.
 de Rohan kardynał 276, 278.
 Rohatyńska Fedora Iwanówna, 1-o v. kn. Kobryńska, 2-o v. Pacowa, 3-o v. Radziwiłłowa 8—10, 20.
 Rohatyński Iwan 8.
 Römer Bogusław kaznodzieja zboru kalwińskiego 122.
 — Józef 301.
 — Michał 301.
 Römer Stefan - Dominik podkom. Trocki 295, 298, 300, 301.
 Romerowa Stefanowa, Barbara Wołłowiczówna 298, 301.
 — Stefanowa, Anna Pacówna 297, 298, 300, 301.
 Romerówna Krystyna, za Białozorem 301.
 Ronikierowie Michał i Karolina z Oborskich star. Chwejdascy 272.
 Rosicki Konstanty 103.
 Rosochacki Mikołaj 175.
 Rudomina-Dusiński Antoni podkomorzy Brasławski 256.
 — Kaźmierz 109.
 — Krzysztof chorąży Brasławski 142.
 — Piotr star. Starodubowski 110, 137.
 — Wawrzyniec star. Niderpolski 87, 318.
 Rudominianka Anna, za Stefanem Pacem podkanclerzym 82—88, 149—151, 172, 188, 190, 191, 318.
 — za Hrehorym Podbereskim w-dą Smoleńs. 227.
 Rudominowa Krzysztofowa, Isajkowska 142.
 — Wawrzyńcowa, Felicjanna Wołłowiczówna 87, 317.
 Rukiewicz 133, 296.
 Ruszczykowa 294.
 Rydzewska Johanna, za Dominikiem Kotowskim 220.
 Rymkiewicz, patrz Polski.
 Rymśa Kaźmierz 186, 187.
 Rytel Władysław 175.
 Rzewuski Stanisław chor. W. Lit. 269, 271, 272, 275.
 Sakowicz Andrzej poseł na sejm do Parczowa 6.

Sanguszko-Lubartowicz kn. Hieronim 223.
 — Jan-Władysław wójt Mohilowski 195.
 — kn. Roman hetman polny 39.
 — kn. Roman Romanowicz 40.
 — kn. Szymon w-da Witeb. 94.
 — Kowelski, kn. Wasil Michalowicz 39.
Sanguszkówna Aleksandra Chodkiewiczówna, ż. Romana hetmana polnego 39.
 — Helena Gosiewska, ż. Szymona w-dy Witebskiego 94.
 — Konstancja Sapieżanka, ż. Hieronima 223.
 — Zofia Łozczanka, ż. kn. Wasila Kowelskiego 34.
Sanguszkówna Aleksandra, za Januszem Zasławskim 39.
 — Fedora, za Stanisławem Radziwińskim kaszt. Czerskim 39.
 — Katarzyna, za Kryszpinem pisarzem W. Lit. 213.
Sapieha Aleksander Dadzibog star. Orszański 90, 194, 196.
 — Aleksander biskup Wileński 138, 139, 178, 179, 184.
 — Aleksander marsz. W. Lit. 220.
 — Aleksander podskarbi nadw. (późniejszy kanclerz 220, 270, 292.
 — Andrzej star. Homelski 47.
 — Antoni kaszt. Trocki 288, 289.
 — Benedykt podskarbi W. Lit. 210, 212, 235, 244.
 — Bohdan kaszt. Smoleński 26.
 — Dymitr Fedorowicz 41.
 — Fryderyk w-da Mściśławski 175, 191—193.
 — Iwan Bohdanowicz w-da Podlaski 19.
 — Jan-Ferdynand cześnik 124.

Sapieha Jan - Piotr star. Uświat-ski 40, 41.
 — Jerzy stolnik 208, 265, 289.
 — Kaźmierz-Jan w-da Wileński 208, 210, 212, 214.
 — Kaźmierz-Leon podkanclerzy 95, 194.
 — Ksawery 311, 312.
 — Lew kanclerz 37, 38, 46, 66—67, 83, 93.
 — Lew 39.
 — Krzysztof pisarz W. Lit. 82.
 — Michał pisarz polny 238.
 — Michał-Antoni łowczy, podkanclerzy 289, 290, 291.
 — Mikołaj Pawłowicz 31.
 — Mikołaj w-da Miński 50.
 — Mikołaj w-da Witebski 51.
 — Paweł Iwanowicz kaszt. Kijowski 39.
 — Paweł syn Pawła 40, 41.
 — Paweł podkancl. 83, 85, 206.
 — Paweł hetman W. Lit. 128.
Sapiehowie 60, 167, 221, 230, 288—290, 292.
 — ks. Ludwik, Ksawery i Leon, synowie Ksawerego 312.
Sapieżanka Anna pisarzówna polna kor. 131, 161.
 — Anna, za Stanisławem Narusze-wiczem referendarzem 194.
 — Anna, za ks. Adamem Czar-toryskim 322.
 — Barbara, za Eustachym Woł-łowiczem stolnikiem 204.
 — Cecylja, 1-o v. za Janem Chodkiewiczem, 2-o v. za Michałem Tyzenhauzem 213, 229, 263.
 — Konstancja, za Hieronimem Sanguszką 223.
 — Krystyna, za Janem Samuelem Pacem 193, 194, 196.

Sapieżanka Teodora, 1-o v. za Aleksandr. Naruszewiczem, 2-o v. za Władysławem Tyszkiewiczem 207, 210.
 — Teresa-Krystyna, za Krzyszto-fem Pacem 265, 266, 288.
 — Zofia (Agata), za Mikołajem Pacem 54—57, 80, 251.
Sapieżyna Anna Pacówna, ż. Fry-deryka w-dy Mściśławskiego 88, 102, 153, 170, 175, 191, 193, 283.
 — Elżbieta Chodkiewiczówna, ż. Aleksandra Dadziboga star. Orszańskiego 196.
 — Hanna Koptewna, ż. Lwa 39.
 — Hanna Chodkiewiczówna, ż. Pawła w-dy Wileńskiego 37, 39, 404, 1, 66.
 — Hanna Tryznianka, ż. Dy-mitra Fedorowicza 41.
 — Hanna kn. Wiśniowiecka, ż. Mikołaja w-dy Witebsk. 51.
 — Izabella kn. Połubińska, ż. Jerzego stolnika W. Lit. 266, 289.
 — Ludwika hr. Pacówna, ż. Ksa-werego 311, 312.
 — Maryna Kapuścianka, ż. Boh-dana kaszt. Smoleńsk. 54.
 — Teresa Gosiewska, wdowa po Słuszcze, ż. Kaźmierza w-dy Wileńskiego 292.
Sawicki sławetny Wileński 113.
 — Mikołaj 59.
Schmelling Władysław - Andrzej koniuszy koron. 106.
 — Elżbieta, za Feliksem Pa-cem 106.
Schomberg pani 320.
Schwarcoff Barbara, za Ewaldem Frankiem 120.
 — Teofil star. Botocki 120.

Scypion Franciszek Ksawery 297.
 — Ignacy podstoli 272, 291.
 — Józef marsz. nadw. 290 — 291, 297.
Scypionowa Teresa kaszt. Smo-leńska 291.
Sempkowska Adamowa, Zofia Szulcówna 177.
Sempkowski Adam 177.
Seneman Anna, za Felicjanem Giejsztorem 264.
Sieheń Antoni pisarz grod. Bra-sławski 113.
 — Tomasz 177.
Siekira Agata, za Michałem Epe-ryjaszem 222.
Sieklucki Antoni wojski Lidzki 252,
 — Rafał podstoli Lidzki 257.
Sielanin Iwan 22.
Sielawa Antoni metropolita Kijow-ski 72, 103.
Siemaszko Dominik 257.
 — Epifanowicz 5.
 — Mikołaj kaszt. Braclawski 47, 48.
Sieniawska Rafałowa, Zofia Chod-kiewiczówna, wdowa po kn. Czartoryskim 48.
Siesicka Kaźmierzowa, Halszka Montygajłówna 200, 231,
Siesicki Dowmont, Kaźmierz kuch-mistrz W. Lit. 200, 231.
Sirutewicz Jurij 13 po 17.
 — Szczesny 17.
 — patrz Syruc.
Sirutewicz (Syrucianka) Jadwiga, za Mikołajem Olechnowiczem 13, 16—17.
Skinder Jan 11—12.
 — Mikołaj Stanisławowicz 18.
Skirmunt Aleksander horodniczy Piński 267.
Skirmuntowa Aleksandrowa, Kor-nelija Ordzianka 267.

- Sławogurski mentor Mikołaja Paca star. Kowieńskiego 168, 240.
 Słotowicz Jermola burmistrz Wileński 15.
 Słucka kniahinia 11.
 — kn. Aleksandra, za kn. Konstantym Ostrogskim 15.
 Słucki kn. Jurij Semenowicz 10, 15.
 Słupski ks. Mikołaj 138.
 Słuszczyzna matka Aleksandra w-dy Trockiego 54.
 — Bohdana Łozczanka, ż. Iwana horodniczego Kijowskiego 34.
 — Teresa Gosiewska, ż. Józefa Bogusława chorążego W. Lit. 256, 292.
 Słuszcza Aleksander w-da Nowogrodzki, następnie Trocki 129, 198, 292.
 — Aleksander akademik Wileński 54.
 — Bogusław podskarbi nadw. 103, 129.
 — Dominik w-da Połocki 148.
 — Józef-Bogusław chorąży W. Lit. 147, 256.
 — Iwan Hryhorowicz horodniczy Kijowski 34.
 — Zygmunt chorąży W. Lit. 129, 143, 152, 153.
 Smogorzewska Mikołajowa, Halszka Tryznianka 188.
 Smogorzewski Mikołaj 175.
 Snarscy 207.
 Snarski Andrzej i Jan 63, 129.
 Sobieska Katarzyna, za Kaźmierzem Michałem Radziwiłłem 183.
 Sobieski, patrz Jan III król Polski.
 Sołohub Dowojna Józef kaszt. Witebski 250.
 Sołomerecka kn. Lwowa kaszt. Smoleń., Regina z Hoszczy 77.
 Sołomerecka kn. Janowa, Anna Wołowiczówna 74, 76—78.
 Sołomerecki kn. Jan Władysław marsz. Piński 77.
 Sołowiew historyk rosyjski 75.
 Sołtan Iwan Aleksandrowicz star. Ostryński 259, 283.
 — Samuel 144.
 — Stanisław marsz. W. Lit. 285.
 Sokolińska kn. Drucka, za Krzysztofem Stetkiewiczem podkom. Braślawskim 76.
 Sokoliński książę 11.
 — kn. Jurij 30.
 Stabrowski 96.
 Stadnicka Janowa, Izabella Kalinowska 242.
 — Anna, za Stanisławem Małachowskim 310.
 — Maryjanna, 1-o v. za Andrzejem Ostrorogiem, 2-o v. za Wojciechem Mleczkiem, 3-o v. za Mikołajem Pacem 241—243, 245—246.
 Stadnicki Jan-Kaźmierz ze Żmigrodu 241.
 Stancel oberstlejtenant 128, 129.
 Staniewicz Kaźmierz 232.
 Stanisław Leszczyński król Polski 221, 249, 255.
 Stanisław August Poniatowski król Polski 272, 273, 281, 295.
 Stankiewicz Andrzej 68.
 — Michał ciwun Berżański 140, 141, 144.
 — Stefan-Kaźm. ciwun Berżański i Ejragolski 123, 140, 228.
 Stankiewiczowa Michałowa, Katarzyna Chrzczonowiczówna 140, 141, 144.
 — Stefanowa, Halszka Masalska 123, 319.
 Stecewice 108.

- Stefan Batory król Polski 24, 25, 30, 35, 36, 46, 53.
 Stetkiewicz Krzysztof podkom. Braślawski 76.
 — Krzysztof podkom. Orszański 214.
 — Samuel kaszt. Nowogrod. 195.
 — Zawierski Wilhelm podkom. Braślawski 77.
 Stetkiewiczowa Krzysztofowa, kn. Krystyna Drucka-Sokolińska podkom. Braślawska 76.
 — Zawierska Wilhelma, Anna Ogińska 77.
 Stetkiewiczze 77.
 Stetkiewiczówna Helena, za Janem Kaźmierzem Pacem 71—74, 77.
 Strawiński Floryjan-Kaźmierz 141.
 Strzembosz Sebastyan 27.
 Suchorzewska Teodora za Janem Goffusem 244.
 Sudymontowicz Olechno 20.
 — Zofia Olechnówna 19.
 — Jadwiga Olechnówna, za Stanisławem Kieżgajłą 19.
 Sufczyńska Teresa, za Kaźmierzem Brzoską 221.
 Sulatycki Jan 94.
 Sulistrowska Karolowa Rozalija Pacówna 298, 299.
 — Kszysztofowa, Teresa Danilewicz 222, 311, 321.
 — Mikołajowa, Maryjanna Pacówna 118, 205, 222, 233, 321.
 Sulistrowski Aloizy pisarz W. Lit. 299.
 — Joachim ks. kanonik Wileński 299.
 — Karol wojski Oszmiań. 299.
 — Krzysztof 222.
 — Mikołaj podsedek Oszmiański 233.
 Sumorok sędzia ziem. Wilkomierski 98.
 Sunigajło kaszt. Trocki 6.
 Suryń Eliasz pułkownik 177.
 Surynowa Eliaszowa Helena Gieldzianka 177.
 Sutkowna Felicyja 18.
 Swiderska Leonowa, Felicyjanna Pacówna 320.
 Swiderski Leon skarbnik Mozyrski 320.
 Swołyńska Janowa, Teodora Tryznianka 173, 174, 178, 184, 188.
 Swołyński Jan marsz. Oszmiański 174, 184, 187.
 — Konstanty skar. Inflantski 257.
 Syberg zu Wischling Jan Jerzy 107.
 — Gwalter Stanisław sędzia ziem. Inflantski 116.
 Syberg Janowa, Sybilla von Wolff-Lüdinghausen 107, 109.
 — Anna Joanna, za Feliksem Pacem 107—116, 119, 201, 202.
 — Barbara, 1-o v. za Michałem Tyzenhauzem, 2-o v. za Michałem Kossakowskim 302.
 Sylwestrowiczowie Kaźmierz i Johanna 250.
 Syrewicz Mikołaj ciwun Użwentski 22, 41.
 — Stanisław 22.
 Syrewiczowa Mikołajowa, Jadwiga Pacówna 21—23, 27, 41, 42.
 Syruć, patrz Sirutewicz.
 Syrucowa Andrzejowa 17.
 Szapiel Teodor 147.
 Szaszewicz Jarosław 162.
 Szaszewiczowa Jarosłowa, Katarzyna Lawdzianka 162.
 Szczołkanówna Bohdana, za Pawłem Kopciem 62.

- Szczuka Franciszka, za Markiem Butlerem 296.
 Szczyt-Niemirów Jan kasztelan Smoleński 263.
 — Krzysztof star. Witogolski 263.
 — Józef szambelan 263.
 Szczytowa Barbara Chomińska, wdowa po Kotle 256.
 — Janowa, Ludwika Pacówna 239, 263.
 Szczytowie 256, 257.
 Szembel Mikołaj 16.
 Szemet Bohdan 145.
 — Jan 41.
 — Jerzy chorąży Żmudzki 117.
 — Krzysztof Wacław star. Rosieński 51, 63, 65.
 — Marcin 41.
 — Stanisław 145, 146.
 — Wacław kaszt. Połocki 65.
 — Wojciech Janowicz ciwun Dyrwiański 41, 42.
 Szemetowa Halszka Chodkiewicz., ż. Wacława kaszt. Połock. 65.
 — Jadwiga Pacówna, wdowa po Syrewiczu, ż. Wojciecha ciwuna Dyrwiańskiego 21—23, 27, 41, 42.
 — Katarzyna Szwykowska, ż. Bohdana 145.
 — Polonija Bohdanówna Ogińska, ż. Jerzego chorążego Żmudzkiego 117, 218.
 — Zofia kn. Wiśniowiecka, wdowa po Pacu, ż. Krzysztofa star. Rosieńskiego 46, 48, 49, 51, 63, 65, 68—70, 78.
 Szemetówna Halszka Wacławówna, za Piotrem Pacem 51, 62 po 66, 99—102, 104, 106, 108, 116, 119, 123, 137, 142.
 — Hanna Janowna, za Hieronimem Aleksandrowiczem Chodkiewiczem 31.
 Szemetówna Helena Bohdanówna, za Samuelem Abramowiczem 145, 146.
 Szeremetiew, carski wojewoda 156.
 Szkultynówna Halszka, za Janem Strumbergiem 224.
 Szlagierowa Suzanna Szmurłowska 229.
 Szmigielski Mikołaj 114.
 Szmurłowska Suzanna, 1-o v. za Szlagierem, 2-o v. za Michałem Tyzenhauzem 229.
 Szolkowska Konstancja, za Stefanem Mohuczym 236.
 Szolomicki Samuel 222.
 Szorc Wojciech 36.
 Szorcowa Wojciechowa, Hanna Janówna Chrzczonowiczówna 36.
 Sztrumberg Jan 224.
 Sztrumbergowa Halszka Szkulcówna, ż. Jana 224.
 — Katarzyna Drelizanka, ż. Mikołaja 224.
 Szujka kn., wdowa po Wysockim 121.
 — kn., Brzozowska wojewodzianka Brzeska 214.
 Szujka kniaźna Ludwika, 1-o v. za Janem Pacem, 2-o v. za Aleksandrem Ogińskim 214, 215, 216.
 Szujski kniaź Floryjan strażnik Brzeski 252.
 — kn. Jan podkom. Brzeski 54, 55.
 — Konstanty pisarz W. Lit. 214.
 — Stanisław 121.
 Szukiewicz sędzia grod. Trocki 297.
 Szulcówna Zofia, za Adamem Sempkowskim 177.
 Szumlański 98.
 Szwab Samuel 162.
 Szwabówna Krystyna, za Bielkowiczem 161, 162.

- Szwerynówna Ewa, za kn. Karolem Druckim-Sokolińskim star. Wielatyeckim 262.
 Szwykowska Katarzyna, 1-o v. za Szemetem, 2-o v. za kn. Hołowczyńskim 145—147.
 Szymanowicz Anna, za Bonfilim rajcą Wileńskim 228.
 Szymkowicz Jan marszałek hospodarski 35.
 — Jan podczaszy Oszmiański 115.
 — Mikołaj 19.
 Szymkowiczowa Janowa marszałkowna, kniaźna Aleksandra Wiśniowiecka 35.
 — Janowa podczaszyzna Oszmiańska, Krystyna Boratyńska 115.
 Szyraj 90.
 Szyszko Roman skarb. Połocki 187.
 Szyszkówna Hanna, za kn. Andrzejem Kapustą 55.
 Telatycey Lewszowie Bazyli, Łukasz i Władysław 219.
 Tödwin podkom. Derptski 3.
 Tödwinówna Ludwika Johanna, za Wawrzyńcem Pacem 3.
 Tokmakow wódz Moskiewski 28, 29.
 Tołokoński, patrz Paszkiewicz.
 Towiańska Gedeonowa, Ewa Biegańska 200.
 Towiański Gedeon 200.
 Trautmansdorf hrabianka Felicytas, za Mikołajem Pacem star. Kowieńskim 167—169, 239, 243, 246, 264, 274.
 — hr. Antoni 241.
 — hr. Franciszek 242.
 — hr. Antoniowa, hr. Małgorzata Portia 241.
 — hr. Maksymilianowa, Zofia v. Palfi 240.
 Trembicka Anna, za Eustachym Borchem 111.
 Trębińska Katarzyna, za Aleksandrem Wojną 124.
 Trebucze sławetni Mohilewscy 147.
 Trocewicz Wasil mieszczanin Kamieniecki 75.
 Tryzna Adam dziedzic Ołdowa 184.
 — Gedeon-Michał podskarbi 75, podczaszy 172.
 — Hrehory Józefowicz kaszt. Smoleński 32.
 — Jan star. Wołkowyski 175.
 — Kaźmier - Klemens, nominat Białoruski 184, 187.
 — Piotr w-da Parnawski, star. Bobrujski 89, 92, 199.
 — Władysław sędzia ziem. Wołkowyski 135, 188.
 Tryznianka Halszka, za Mikołajem Smogorzewskim 188.
 — Hanna, za Dymitrem Sapiehą 41.
 — Petronella, za Samuelem Pacem chorążym W. Lit. 89 po 92, 193.
 — Teodora, 1-o v. za Swolynskim, 2-o v. za Mikołajem Pacem w-dą Trockim, 173, 174, 178, 184—188.
 Tryznina Anna kn. Masalska, ż. Piotra w-dy Parnawskiego 92.
 — Bogumiła Wróblewska, ż. Andrzeja 188.
 — Halszka kn. Drucka-Horska, ż. Adama 184.
 — Marcybella Wodyńska, ż. Gedeona podskar. W. Lit. 75.
 Tryznowie 76, 193.
 Tukalowa Spodobina, Maryna Moraczewska 135.
 Tworowski, patrz Buczaeki.
 Tyszkiewicz Aleksander Skumin pisarz W. Lit. 297.
 — Dominik - Aleksander podsedek Słonimski 219.

- Tyszkiewicz Dominik syn Jana rotm. 296.
 — Eustachy podkomorzy Brzeski 182.
 — Łohojski, Fedor w-dzie Brzeski 42.
 — Jan 296.
 — Jerzy bisk. Wileński 99, 127, 182, 183.
 — Łohojski, Józef 50, 68.
 — Łohojski, Marcin w-dzie Brzeski 42.
 — Michał podsędek Połocki 102, 103.
 — Mikołaj 73, 74.
 — Ostafiej podskarbi nadw. 50.
 — Skumin, Janusz w-da Wileński 49, 64, 104.
 — Teodor star. Niehorelski 182.
 — Władysław krajczy W. Lit. 127, 182.
 Tyszkiewiczowa Barbara Pacówna, ż. Józefa 36, 37, 39, 50, 67, 68.
 — Katarzyna Ogińska, ż. Dominika podsędką Słonimskiego 219.
 — Krystyna Zenowiczówna, wdowa po Wojnie, ż. Mikołaja 73, 74.
 — Maryjanna Tyzenhauzówna, ż. Władysława krajczego W. Lit. 127.
 — Teodora Sapieżanka, wdowa po podkanclerzym Naruszewiczu, ż. Władysława krajczego W. Lit. 207, 210.
 Tyszkiewiczówna Katarzyna, za Krzysztofem Zawiszą pisarzem W. Lit. 104, 105.
 — Teresa, za Krzysztofem Zawiszą star. Mińskim, 210, 211.
 Tyszkowski Chodkiewicz Koreniewski 14.
 Tyszkowicz Patej leśniczy Połdaski 14.
 — Lew Patejewicz 33.
 Tyszkowski Aleksander star. Klepacki 56.
 Tyzenhauz Andrzej star. Uświat-ski, łowczy W. Lit. 120, 134.
 — Antoni podskarbi nadw. 302, 303, 304.
 — Jan, patrz Michał-Jan.
 — Jerzy oberstlejttenant 100, 101.
 — Ignacy star. Posolski 306.
 — Michał star. Kokenhauski 112, 114, 229.
 — Michał-Jan podkom. Wileński 213, 261—263.
 — Michał star. Posolski 285, 302.
 Tyzenhauzowa Anna Czerniewska, ż. Michała podkom. Wileńskiego 263.
 — Barbara Syberg, ż. Michała star. Posolskiego 302.
 — Cecylia Sapieżanka, ż. Michała podkom. Wileńskiego 213, 263.
 — Elżbieta, ż. wojskiego Wileńskiego 263.
 — Maryja, z Przędzieckich 312.
 — Suzanna Szmurłowska, ż. Michała star. Kokenhaus. 229.
 Tyzenhauzówna Ludwika, 1-o v. za Michałem Pacem, 2-o v. za Pawłem Grabowskim 301 po 306.
 — Maryjanna, za Władysławem Tyszkiewiczem 127.
 — Zofija, za Franciszkiem Chomińskim 304.
 Ukolski Jan chor. Brasławski 109.
 — podkom. Trocki 286.
 Urfé Genowefa, 1-o v. za ks. de Croy, 2-o v. za p. de Mailly 320.

- Wasilewska Stefanowa, Raina Chomentowska 236.
 Wasilewski Stefan 236.
 Watlewski Wojciech podstar. Su-rażski 40.
 Wawrzecka Augustynowa, Helena Naruszewiczówna 109.
 — Tomaszowa, Józefa Pacówna 300.
 Wawrzecki Augustyn i jego synowie Władysław i Jarosz 109.
 — Tomasz chorąży 285, 300, 304, 305.
 Wążyńska Wojciechowa, Anna Pacówna 119, 123, 231, 232.
 Wążyński Wojciech ciwun Dyr-wiański 119, 231, 232.
 Welikonty Gerasim archimandryta Suprański 84.
 Wereszczakówna Maryna, za Pa-włem Czerniewskim 75, 76.
 Węśławska Michałowa, Maryjanna Pacówna 262.
 Węśławski Michał 262.
 Wiażewicz 73.
 Wicelius Jerzy 24.
 Więckowicz Kazmierz podstoli Trocki 186, 187.
 Wierzejski krajczy Żmudzki 296.
 Wiesiołowski Krzysztof stolnik W. Lit. 50.
 Wieżgajło biskup Kijowski 13.
 Wilanowski Sebastyan 69.
 Wilkaniec Tomasz regent grod. Nowogrodzki 269.
 Wilkowski Wojciech 31.
 Wilkaniec Tomasz regent Lidzki 296.
 Wiśniowiecka kn. Andrzejowa w-dzina Wołyńska, Eufemija Wierzbicka 51.
 — kn. Aleksandra, za Janem Szymkowiczem 35.
 Wiśniowiecka Aleksandra, za Je-rzym kn. Czartoryskim 51.
 — Halszka-Eufemija, za ks. Mikołajem Radziwillem 51.
 — Hanna, za Mikołajem Sa-pieią 51.
 — Katarzyna Iwanowna, za Hrehorym Chodkiewiczem 39, 40.
 — Zofija, 1-o v. za Janem Pa-cem, 2-o v. za Wacławem Szemetem 46, 49, 51, 52, 68, 69.
 Wiśniowiecki kn. Aleksander Mi-chalowiec star. Czerkaski 40.
 — kn. Andrzej w-da Wołyń-ski 51.
 — kn. Janusz marsz. nadw. 220.
 — ks. Michał Serwacy kanc. 255.
 — patrz Michał król.
 Wiszniewski łowczy Orszań. 239.
 Witold W. Ks. Lit. 73.
 Władysław IV król polski 72, 80, 83, 90, 93, 99, 104, 108, 150.
 Władysław-Jagiełło król Polski 5.
 Wodowozowicz Stanisław i Ale-ksander 143.
 Wodyńska Marcybella, za Ge-deonem Tryzną 75.
 Wojciech Janowicz 8.
 Wojna Abraham biskup Wileński 59, 99, 137.
 — Aleksander star. Chwejdań-ski 124.
 — Benedykt bisk. Wileń. 58, 59.
 — Hrehory kaszt. Brzeski 55.
 — Ławryn podskarbi 33.
 — Michał star. Chwejdański 124.
 — Piotr podstoli W. Lit. 118.
 Wojnat Michał koniuszy Żmud. 206.
 Wojnianka Anna, za Hieronimem Pacem 117, 118, 203, 207, 213, 216, 222—225.

- Wojniłowicz Sebatyjan stolnik Mozyrski 215.
- Wojnina Barbara Kamińska, ż. He-
ktora Wojny Jasienickiego 134.
- Katarzyna Trembińska, ż. Ale-
ksandra star. Chwejdań-
skiego 124.
- Katarzyna Męcińska, ż. Piotra
podstolego W. Lit. 118.
- Krystyna Zenowiczówna, ż.
Krzysztofa podsędką Wi-
tebskiego 74.
- Wojnowska Szymonowa, Helena
Borch 111.
- Wojnowski Szymon 111.
- Wojtkowski ks. Stanisław 251.
- Wolff, patrz Lüdinghausen.
- Wolfówna, za Mikołajem Piotrow-
skim kuchm. W. Lit. 173.
- Wolmiński Jan kasz. Połocki 33.
- Wołodkowicz Marcin horodniczy
Miński 160.
- Michał star. Haiński 298.
- Wołodkowiczowa Michałowa, Te-
resa Pacówna 298.
- Wołodkowiczówna Anna, za Ja-
kóbem Mackiewiczem 154.
- Barbara, za Dominikiem Ro-
merem 298, 301.
- Wołowicz Aleksander star. Plo-
telski 204, 205.
- Dominik referendarz 247,
248, 261.
- Eustachy bisk. Wileński 96
180, 198.
- Eustachy, patrz Ostafi.
- Eustachy stolnik W. Lit. 204.
- Hieronim star. Żmudzki 52.
- Hrehory kaszt. Nowogrodzki
23, 38.
- Jan star. Chwejdań. 137, 199.
- Jarosz star. Żmudzki 198.
- Krzysztof 78.
- Wołowicz Mareyjan marszałek W.
Lit. 248, 267.
- Mareyjan Hieronim. 198, 199.
- Michał star. Słonimski 38.
- Ostafi kaszt. Wileński 44,
52, 53.
- Ostafi-Kaźm. syn Pawła 198.
- Paweł podsk. nadw. 82, 198.
- Piotr podkom. Trocki 77, 82.
- Stefan 100, 101.
- Wincenty - Stanisław ks. ka-
nonik Wileński 183.
- Wincenty - Piotr referendarz
247, 248, 254, 261.
- Władysław pisarz polny, kaszt.
Smoleński 106, 196.
- Włodzimierz 90.
- Wołowicz ksiądz, administrator
dyjecezyi Wileńskiej 183.
- Wołowicze starościce Purwień-
scy 281.
- Wołowiczowa Anastazyja Kurze-
niecka, ż. Wincentego referen-
darza 247.
- Anna Pacówna, ż. Marecjana
pisarza ziem. Wileńskiego
198, 199.
- Anna Pacówna, ż. Wincen-
tego referendarza 247,
254, 261.
- Anna Horodyjska, ż. Piotra
podkom. Trockiego 77.
- Antonina Zahorowska, ż. Mar-
cyjana marszałka W. Lit.
247, 248, 267.
- Barbara Kryszpinówna, ż.
Aleksandra star. Plotel-
skiego 205.
- Barbara Sapieżanka, ż. Eusta-
chego stolnika W. Lit. 204.
- Halszka Winkówna ż. Stefana
100, 101.
- Katarzyna-Róża Naruszewi-
czówna, ż. Jana oboż. 209.

- Wołowiczowa Zofija Chodkiewi-
czówna, ż. Pawła podskar.
nadw. 198.
- Wołowiczówna Anna, 1-o v. za
kn. Janem Władysławem So-
łomereckim, 2-o v. za Janem
Pacem 74, 76, 77, 78.
- Anna, za Kuncewiczem 204,
205.
- Balbina, za Józefem Pacem
247—253.
- Felicyjanna, 1-o v. za Rudo-
miną, 2-o v. za Kossakow-
skim 87, 318.
- Helena, 1-o v. za kn. Ja-
nem Hołowczyńskim, 2-o
v. za Krzysztofem Potockim
292, 293.
- Raina Hrehorówna, za Pa-
włem Pacem 34, 36, 38,
39, 58, 60, 66, 67.
- Raina, za Lewickim 180.
- Regina, za Bohdanem Ogińskim
podkom. Trockim 71, 77.
- Tekla Konstancja, za Piotrem
Pacem 204—208, 223.
- Teodora, za Zenowiczem w-dą
Brzeskim 81.
- Woropaj, patrz Kucewicz.
- Wrangel wódz Szwedzi 125.
- Wróblewska Bogumiła, za An-
drzejem Tryzną 188.
- Wulfowicz Marcin doktor 162.
- Wygonowski Ignacy pisarz grod.
Brzeski 252, 278.
- Kaźmierz 253.
- Wyrzykowski Tomasz wojski Miel-
nicki 252.
- Wysogierd Adam podstar. podkom.
Smoleński 286, 296.
- Wyszomirski Dymitr miecznik
Mściśławski 185.
- Zabiello Antoni marsz. Kowieński
249.
- Zabiellova Zofija łowczyni W.
Lit. 282.
- Zabłocka Helena wdowa po Epe-
ryjaszu 286.
- Zabłocki Floryjan komornik 257.
- Zabrzezińska Janowa, kniaźna Bar-
bara Michajłowna 20.
- Zahorowska Antonina, 1-o v. za
Mareyjanem Wołowiczem, 2-o
v. za Tomaszem Zamojskim
247, 248, 267.
- Rozalija, za Pocijem 251,
252, 259.
- Zaleska Andrzejowa, Teresa Pio-
trowicz 250.
- Zaleski Andr. star. Szwentowski 250.
- Załuski Jan dworzanin król. 192.
- Załuski biskup Krakowski 269.
- Zamojska Tomaszowa, Antonina
Zahorowska, wdowa po Mar-
cyjanie Wołowiczu 247, 248,
249, 250, 2611.
- Zamojski Tomasz ordynat, star.
Dudzi 248.
- Zanówna Franciszka, za Antonim
Krzywobłockim 257.
- Zaranek-Horbowski Kaźmierz star.
Żmudzki 230, 231, 321.
- Zarankowa Pawłowa, Katarzyna
Komorowska 140.
- Zasławski kn. Janusz 39.
- Zasławski kn. Janusz 39.
- Zawistowska Tomaszowa, Anto-
nina Jachimowiczówna 284.
- Zawistowski Tomasz 284.
- Zawisza Andrzej podsk. W. Lit. 46.
- Krzysztof łowczy, kaszt. Wi-
leński 96, 104, 105,
127, 178.
- Krzysztof st. Miński 210, 211.
- Mikołaj referendarz, kaszt.
Witebski 82, 90.

- Zawisza Dowgiałło Wiktoryn podczasy Wileński 134.
 Zawiszanka Anna-Konstancja, za Feliksem Pacem 105, 106.
 — Barbara, za Mikołajem-Faustynem Radziwiłłem 297.
 — Jadwiga, za Piotrem Pacem 62, 65, 66, 96, 99.
 Zawiszyna Katarzyna Tyszkiewiczówna, ż. Krzysztofa star. Mińskiego 210, 211.
 Zbarański kn. Stefan w-da Witebski 28.
 — kn. Michał Wasilewicz 6.
 Zebrzydowski Floryjan 17.
 Zemla, z Tenczyna Marcyjan 254.
 Zemlanka Aniela, za Piotrem Pacem 254, 255.
 Zenowicz Antoni Jerzy 139, 200.
 — Jan-Dominik staroście Opeński 120.
 — Janusz podkom. Połocki 321.
 — Jan marsz. Oszmiański 196 po 201.
 — Jurij kaszt. Połocki i Smoleński 33, 36.
 — (Despot z Bratoszyna) Krzysztof marsz. Oszmiański 113.
 — Mikołaj-Bogusław kaszt. Połocki 78, 81.
 — Samuel 101.
 Zenowicze 225.
 Zenowiczowa Anna Chodkiewiczówna, ż. Mikołaja Bogusława kaszt. Połockiego 78.
 — Anna Pacówna, ż. Mikołaja Bogusława kaszt. Połockiego 52, 78, 81.
 — Hilaryja Pacówna, ż. Jana marsz. Oszmiańskiego 132, 139, 197—201.
 — Konstancja kn. Szujka 203.
 Zenowiczowa Polonija Bohdanowna Ogińska, ż. Michała 117, 118, 196, 203.
 — Suzanna Niełojewska, ż. Antoniego 200.
 — Teodora Wołłowiczówna, ż. w-dy Brześciańskiego 81.
 Zenowiczówna Eleonora, za Danilewiczem 321.
 — Krystyna, 1-o v. za Krzysztofem Wojną, 2-o v. za Mikołajem Tyszkiewiczem 73, 74.
 — Polonija, za Kaźmierzem Biegańskim 204.
 — Zofija kasztelanka Połocka 79.
 — Zofija córka Jana, za Ignacym Leszczyńskim podczaszym koron. 200.
 — Zofija, za Jerzym Kiełpszą 204.
 Zienkowiec Michał star. Ostryński 282, 283.
 Zolderbach Judyta, za Janem Donowojem 98.
 Zołtek Antoni 286.
 Zwingliusz reformator 24.
 Zyberg, patrz Syberg.
 Zygmunt I król Pol. 9, 19, 72, 73.
 Zygmunt III król Polski 43, 54, 58, 59, 83.
 Zygmunt-August król Polski 23, 25, 34, 259.
 Żabiński Wojciech kanonik Wileński 181.
 Żdżarski Jakób 43.
 Żylińska Katarzyna, za Kiską w-dą Witebskim 98, 109, 110.
 Żyzemska Tomaszowa, Elżbieta Kiszczanka 109, 110.
 Żyzemski Aleks. podst. W. Lit. 101.
 — Józefat sędziagrod. Mińs. 295.
 — Tomasz podk. Mińs. 109, 110.

Skorowidz miejsc¹⁾.

- Ajno, dziś Hajna, starostwo w pow. Borysowskim 9, 108.
 Andrusze wieś koło Nieświeża 43.
 Antaprice wieś w pow. Nowoaleksandrowskim 37, 66.
 Antokol, dawny dwór Kiszczynski, dziś przedmieście Wilna 104, 127, 137, 227.
 Antopol dwór w pow. Kobryńskim 247, 274, 278.
 Antospindze dwór w pow. Trockim 166.
 Antowile folwark pod Wilnem 97.
 Archangelska derewnia, w Smoleńszczyźnie 72.
 Augsburg miasto w Bawarii 272.
 Babice dwór pod Warszawą 206.
 Babimost, star. w W. Ks. Poznańskim 37.
 Babinowicze miasteczko w pow. Orszańskim 31, 61.
 Bacunie z ostrowem Kowpin 198.
 Bajkele wieś w pow. Nowoaleksandrowskim 109.
 Bala dwór koło Grodna za Niemnem 204.
 Balwierzyski miastecz. w gub. Suwalskiej 235, 244, 291, 292.
 Bar miasteczko na Podolu w pow. Mohilowskim 203, 275, 279, 280.
 Baranki wieś koło Kamieńca w pow. Brzeskim 72, 73, 75.
 Bausk w Kurlandii 90.
 Bauszewo wieś w pow. Pińskim 222.
 Bejsagoła star. w pow. Poniewieźskim 130, 209, 211.
 Belweder willa pod Warszawą 169, 171, 217.
 Beregi wieś w pow. Dubieńskim 49.
 Berezetnia w dawnym star. Mściławskim 62.
 Berezowicze wieś w pow. Rzeczyckim 91, 193.
 Berezowka łąka w dobrach Kaskuta 301.
 Berezyno, alias Bereziny stare, dwór w pow. Borysowskim 71, 72, 74, 146, 148, 149, 238, 262, 288.
 Berkozin wieś w pow. Pińskim 267.

¹⁾ Skorowidz ten ułożony według dzisiejszego podziału administracyjnego.

Berzniki dawna dzierżawa w pow. Sejneńskim 35.
 Biała miasto na Podlasiu 273, 275, 276.
 — miasto na Szlasku 275, 276.
 Białowież dawne leśnictwo w pow. Prużańskim 96.
 Białystok miasto pow. 100, 138, 273.
 Biarritz kąpiele morskie w południowej Francji 312.
 Biela dwór w pow. Połockim 9.
 Biele, dziś Biela, miasteczko gub. Smoleńskiej 29.
 Bielew wieś koło Kamieńca w pow. Brzeskim 72.
 Bilcewice wieś w pow. Wilejskim 245.
 Birsztany w pow. Trockim 85, 96, 286.
 Birżyniany dawne wójtowstwo w pow. Nowoaleksandrowsk. 232.
 Błudoń star. w pow. Prużańskim 207, 210, 211.
 Bobrujsk star., dziś miasto pow. 89, 197.
 Bobry dwór koło Rożanki 15.
 Boguszewszczyzna folwark dóbr Rożanka 284.
 Bohdanów dwór w pow. Oszmiańskim 204.
 Bolniki, alias Dubrowszczyna, dwór w pow. Wilejskim 106, 118.
 Bolsnie zaścianek w pow. Szadowskim 250.
 Bondzina góra, uroczysko w dobrach Wilejka 258.
 Borciański dwór w pow. Kowieńskim 181, 182, 291, 296, 302.
 Borodycze wieś w pow. Kobryńskim 278.
 Botoki star. w pow. Rosieńskim 120, 225, 227, 231.
 Bowki wieś w pow. Kowieńskim 103, 142.
 Brakowo wieś w pow. Mohilowskim, 236, 288.
 Brańsk miasto pow. w gub. Orłowskiej 127.
 Brasław miasteczko w pow. Nowoaleksandrowskim 34, 62, 76, 104, 214, 218.
 Braunau miasto w Bawarii 276, 277.
 Brześć dawna ekonomija król., dziś miasto 10, 40, 43, 51, 58, 83, po 86, 94, 128, 152, 154, 173, 249.
 Brzostowica dwór w pow. Grodzieńskim 177, 189, 190.
 Buczac miasteczko w Galicyi, 165.
 Buczeml dwór w pow. Brzeskim 75.
 Budrany dawna dzierżawa 94.
 Bujnicze miasteczko koło Mohilowa 290.
 Bulkow dwór w pow. Kobryńskim 121.
 Bułaty wieś w pow. Mohilew. 236.
 Burbiszki dwór w pow. Rosieńskim 228.
 Busiacz miasteczko w pow. Słonimskim 135.
 Busztowo dwór w pow. Trockim 157.
 Bychów nowy miasteczko, w pow. Bychowskim 291, 292.
 Bystreja, dziś Bystra, dwór w pow. Lepelskim 175, 191, 193.
 Chocianowice, dziś Chotianowce, dwór w pow. Lidzkim 186, 187.
 Chocim dawna forteca nad Dniestrem 78, 89, 132, 203, 233.
 Cholchle dwór w pow. Wilejskim 109, 110.
 Chołopki wieś w pow. Wilejskim 301.
 Chorejki, dziś Charki, wieś w pow. Wilejskim 12.

Choroszcz miasteczko w pow. Białostockim 40, 84, 151, 172, 173, 175, 176, 177, 180.
 Chresna dwór w ziemi Nurskiej 295, 305.
 Chwejdany star. w pow. Rosieńskim 124, 127, 131, 248, 251, 261, 269, 272.
 Cieplce (Toeplitz) kąpiele w Czechach 134, 182, 183.
 Cieszyn miasto w Szlasku 276.
 Cytowiany miasteczko w pow. Szawelskim 70.
 Czabiszki dwór w pow. Wileńskim 181, 182, 183.
 Czartorysk miasteczko w pow. Łuckim 47, 48, 49, 68, 70.
 Czaszniki miasteczko w pow. Lepelskim 148.
 Czejkin, alias Czekin - Koziczyn, dwór w pow. Swieciańskim 111, 115, 122.
 Czelki miasteczko w pow. Szawelskim 206, 209, 230.
 Częstochowa miasto 120, 156, 225.
 Czewierce dwór w pow. Swieciańskim 204.
 Czereja miasteczko w pow. Sieńskim 238.
 Czeresowo, dziś Czeresy, miasteczko w pow. Dziśnieńskim 104.
 Czerkasy star. w gub. Kijowskiej 40.
 Czerkowice wieś w pow. Bobrujskim 194.
 Czerniatycze, alias Czerniaty, dwór w pow. Wilejskim 199.
 Czernica wieś w pow. Bobrujskim 194.
 Czernica dwór w pow. Borysowskim 148.
 Czernichów dwór w pow. Nowogrodzkim 226.
 Czernin wieś w pow. Bobrujskim 194.
 Czernysz dwór w pow. Łuckim 48.
 Czołnowniki wieś w pow. Orszańskim 31.
 Dalkiewszczyzna folwark dóbr Rożanka 226, 284.
 Dalkowice dwór w pow. Borysowskim 50, 68.
 Daniewo dwór w pow. Lepelskim 149, 224, 235.
 Danuszewo dwór w pow. Swieciańskim 184, 186, 187.
 Datyniany wieś w pow. Swieciańskim 110.
 Dawkojnie, dziś Dawkniuny, wieś koło Kowna 153, 154.
 Dawgieliszki star. w pow. Swieciańskim 46, 49, 50, 51, 62 po 65, 101, 104, 106, 107, 108, 111, 113, 114, 115, 119, 207, 210 po 213.
 Deksniany, dziś Duksy, wieś w pow. Oszmiańskim 12, 23.
 Dembrowo dwór w pow. Grodzieńskim 13.
 Derażna dwór w pow. Sieńskim, nad jeziorem Łukomskim 19, 24.
 Dereczyn dwór w pow. Słonimskim 8.
 Diakowce folw. dóbr Rożanka 226.
 Długa-wola wieś w Koronie 243.
 Dobuczyn, dziś Prużana, miasto pow. 9.
 Dojlidy, dziś Dolidy, dwór koło Białegostoku 39.
 Dokszyce miasteczko w pow. Borysowskim 28.
 Dolcy dwór w pow. Borysowskim 72, 74, 76.
 Dołża dwór w pow. Swieciańskim, koło Postaw 141.
 Domżeryce dwór w pow. Borysowskim 149, 244.
 Dorsuniszki star. w pow. Trockim 34.

Dowiaty, alias Dowiatele, dwór w pow. Rosieńskim 228.
 Dowspuda dwór koło Suwałk 150, 151, 164, 169, 170, 172, 216, 217, 218, 230, 246, 250, 274, 280, 281, 284, 305, 310.
 Drażna, alias Drażynka, folw. dobr. Rozanka 226, 284.
 Dreżno stolica Saksonii 273, 309.
 Drukiewicz dwór koło Widukla na Żmudzi 228.
 Drussia, dziś Dryssa, miasteczko w pow. Dziśnieńskim 126.
 Dubno dwór w pow. Grodzieńskim nad Niemnem 16.
 Duboja dwór w pow. Pińskim 267.
 Dubosna dwór w pow. Rzeczyckim 40.
 Dudy star. w pow. Oszmiańskim 267, 268.
 Dusiaty dwór w pow. Nowoaleksandrowskim 87, 151, 172, 173.
 Duszmiany miasteczko w pow. Trockim 162.
 Dymniki wieś w pow. Prużańskim 44, 45, 80, 251, 252, 259, 260, 284.
 Dynaburg miasto 128, 130, 131.
 Dynamund miasteczko koło Rygi 89.
 Dyrwiany ciwnstwo w pow. Szawelskim 26, 41, 44, 46, 53, 56, 57, 89.
 Dziedziłowice dwór w pow. Borysowskim 184.
 Dzienciół, alias Zdzienciół, dziś Diatłów, miasteczko w pow. Słonimskim 263.
 Dzierżkowice dwór w pow. Wołkowyskim 138.
 Dzieszekowszczyzna dwór w pow. Świenciańskim 108, 113, 114, 202.
 Dziewoszyce królewsczyzna w Koronie 239.

Dzików miasteczko w Galicyi 249, 255.
 Dzingiszki w star. Puńskim 84.
 Dżisna, alias Disna, star., dziś miasto pow. 36—38, 60, 64, 97, 102, 103 po 109, 112, 113, 136, 201.
 Dzitwa-wielka, alias Myto, dwór w pow. Lidzkim 285, 305.
 Ejragoła ciwnstwo w pow. Kowieńskim 103, 142.
 Elbląg miasto 220.
 Essling miasto w Bawarii 308.
 Falenty dwór pod Warszawą 104.
 Gdańsk miasto 158, 265.
 Giedrojcie dwór na granicy powiatów Szawelskiego i Rosieńskiego 229.
 Gienejciszki dwór w pow. Trockim 294.
 Gieranony dwór w pow. Oszmiańskim 128, 131, 138.
 Gile dwór w pow. Mohilowskim 238.
 Gilszniany wieś na Żmudzi 224.
 Głęboka - Dolina, dziś Głębokie, dwór w pow. Prużańskim 14.
 Gniezno dwór w pow. Wołkowyskim 31.
 Gołąb miasteczko koło Lublina 105.
 Grażyszki leśnictwo w pow. Sejneńskim 156.
 Gródek, alias Horodok, miasteczko w pow. Białostockim 37, 38, 40, 66, 67.
 Grodno miasto gub. 24, 40, 83, 138, 150, 151, 152, 166, 169, 171, 219, 271, 284, 305.
 Grudek, alias Horodek, dwór w pow. Wilejskim 40, 109, 110.
 Grudzie wieś w Koronie 243.
 Gruszwica dwór w pow. Dubieńskim 51.
 Gubry wieś w dawnym pow. Szawelskim 250.
 Hajna patrz Ajno

Hannuta dwór w pow. Wilejskim 12, 23, 298.
 Hanuciszki dwór w pow. Trockim 119.
 Hiperboleńskie starostwo 81.
 Hłazomicze dwór w pow. Wielizskim 191, 193.
 Hołowacze dwór koło Mohylnej, w pow. Ihumeńskim 133.
 Hołowczyn dwór w pow. Mohilowskim 69, 235, 284, 291, 294, 299.
 Horodło dwór koło Lublina 8.
 Horodok patrz Gródek i Grudek.
 Horodnia królewsczyzna pod Orszą 196.
 Horodnia dwór koło Witebska 191, 193.
 Horodyszcze dwór w pow. Brzeskim, koło Kamieńca 32.
 Horodyszcze dwór w pow. Nowogrodzkim 219, 250, 274, 281, 284, 305.
 Horoszków wieś w pow. Rzeczyckim 91, 193.
 Hrebica dwór w dawnym w-dztwie Połockim 148.
 Hrymiacze dwór w pow. Brzeskim 94.
 Hubkow dwór nad Słuczą w pow. Rowieńskim 48.
 Huby star. w pow. Lidzkim 95.
 Hutow st. w pow. Kobryńskim 274.
 Iliszczewice wieś w pow. Wilejskim 245.
 Inturki star. w pow. Wileńsk. 223.
 Ist dwór w dawnym w-dztwie Połockim 232.
 Iwaniska dwór w Sandomierskim 282.
 Iwje dwór w pow. Oszmiańsk. 174.
 Jackiewicz wieś w pow. Wilejskim 245, 255, 258, 260, 266, 279.
 Jackówek dwór koło Kowna 162.

Jakimowice wieś w pow. Rzeczyckim 90, 193.
 Jamnica dwór w pow. Mohil. 146.
 Janedzie dwór w pow. Wilkomierskim 110.
 Janówka dwór koło Suwałk 150, 164, 169, 170, 172, 217, 218.
 Jarosławiec mały, miasteczko w gub. Kałużyńskiej 309.
 Jaszulewice wieś wójtostwa Ponieńskiego, pod Kownem 296.
 Jaszuny dwór pod Wilnem 41.
 Jatwiesk dwór w pow. Grodzieńskim 174, 176, 291.
 Jawor dwór w pow. Słonimsk. 17.
 Jaworów miasto w Galicyi 170.
 Jazno dzierżawa w dawnym w-dztwie Połockim 224.
 Jazuseny, alias Jazusowice, wieś w pow. Nowoaleksandrowsk. 109.
 Jeleński dwór koło Nieświeża 33.
 Jelna, alias Jelonka, dwór w pow. Brzeskim, koło Kamieńca 69, 71 po 76, 79.
 Jenance dzierżawa na Żmudzi 100.
 Jewije monaster w pow. Trockim 71.
 Jezno dwór w pow. Trockim 84, 151, 155, 168, 169, 190, 191, 239, 243, 244, 265, 266, 284, 285, 291, 292, 297, 298, 300, 301, 305, 307, 308, 312.
 Jeziorskie leśnictwo w pow. Grodzieńskim 96.
 Jurborgskie leśnictwo w pow. Rosieńskim 90.
 Kadubiszcz dwór w pow. Borysowskim 288.
 Kalce puszcza koło Uświata, w gub. Witebskiej 213.
 Kamień dwór w pow. Borysowskim 50, 68.
 Kamieniec dzierżawa w pow. Brzeskim 13, 43 po 47, 49, 50, 54, 56, 73, 80.

Kamieniec Podolski miasto gub. 132.
 Kanigowszczyzna wieś w pow. Dynaburskim 130.
 Kaniów star. w pow. Kaniowskim 40.
 Karlsbad miasto w Czechach 169.
 Kasuta dwór w pow. Wilejskim 20, 257, 258, 301.
 Kempiszki wieś koło Kowna 245.
 Kierbedziów dwór w dawnym pow. Szadowskim 250.
 Kiernów miasteczko koło Wilna 201.
 Kiesa, alias Wenden, miasto w Inflantach 90.
 Kijawki wieś w pow. Rosieńskim 80, 250.
 Kircholm miasteczko koło Rygi 62, 89.
 Kirsna dzierzawa w pow. Kalwaryjskim 156.
 Kisiele folwark dóbr Rożanka 226.
 Kiwaczyce dwór w pow. Prużańskim 14, 22, 44, 52, 55, 56, 107, 134, 136, 194, 195, 197, 213, 214, 215, 246, 247, 251, 252, 254, 259, 260, 261, 283.
 Klejwy dwór koło Grodna 177.
 Kiwile wieś na Żmudzi 26, 44, 46.
 Kleszczele miasteczko w pow. Biełskim 76.
 Klikole wieś w pow. Szawelskim koło Okmian 26, 44, 46.
 Kniahinin dwór w pow. Dubieńskim 49, 51.
 Kniażyce dwór w pow. Mohilowskim 7, 144 po 148, 235, 266, 288, 289, 291, 293, 298.
 Kobryń ekonomija, dziś miasto pow. 9, 19, 43, 45, 129, 252.
 Knyszewicz wieś w pow. Bobrujskim 194.
 Kodeniec dwór w pow. Włodawskim 87.
 Kodnie wieś w pow. Wilejsk. 245.
 Kołtyniany dwór w pow. Swieniańskim 110.
 Komarowo dwór w pow. Swieniańskim 36, 38, 109.
 Kondraciszki dwór w pow. Oszmiańskim 254.
 Koniawskie leśnictwo w pow. Lidzkim 96.
 Koniuchy dwór w pow. Wołkowskim 291.
 Koniuchy wieś starostwa Puńskiego 94.
 Końskie miasteczko w Sandomierskim 309.
 Kopyłowo pustosz koło Wileża 31.
 Korciany dwór w pow. Telszewskim 205, 223.
 Korczyce wieś koło Kobrynia 129.
 Korejkowo wieś w pow. Wilejskim 245, 255, 259, 266, 279, 281, 283.
 Koreniowo, alias Korzeniów, dwór koło Połocka 191, 193.
 Korsakowicz dwór w pow. Borysowskim 74.
 Korsuń st. w pow. Kaniowskim 40.
 Korzeniowo dwór w pow. Biełskim 155.
 Koszkiewszczyzna wieś w pow. Oszmiańskim 112, 143.
 Kowale dwór w pow. Trockim 157, 300.
 Koweniów dwór w pow. Wilejskim 281.
 Kowno star., dziś miasto gub. 151, 152, 161, 162, 167, 168, 173, 190, 191, 239, 245, 265, 267, 268, 288, 302, 303.
 Koziany nad Obolą, dwór w pow. Horodeckim 32.
 Koziany miasteczko w pow. Dziśnieńskim 36, 107, 109.
 Koziniec dwór w pow. Oszmiańskim 140, 141, 223.

Koźliszki dwór w pow. Wileńskim 204, 229.
 Kozłowicz wieś w pow. Rzeczyckim 91, 193.
 Kozłowskie Ostrowy, dziś Kozłowszczyzna, dwór w pow. Dziśnieńskim 117, 203.
 Kozłowszczyzna dwór w pow. Lidzkim 209.
 Kraków miasto 47, 53, 54, 150.
 Krakopol dwór w pow. Kalwaryjskim 143.
 Kremern star. w Kurlandyi 106.
 Kreszuty dwór w dawnym w-dztwie Połockiem 148.
 Królewiec miasto 154, 159, 176, 189, 249.
 Krug wieś w pow. Dubieńskim 49.
 Kroże miasteczko w pow. Rosieńskim 60.
 Krynki wieś koło Dżisny 103.
 Krzyczew star. w pow. Czerejskim 88, 101, 172, po 177, 179.
 Krzywowierzby dwór w pow. Włodawskim 87.
 Kunosy dwór koło Nieświeża, w pow. Słuckim 10, 11, 15, 20, 33, 45.
 Kupiszki star. w pow. Wilkomierskim 229.
 Kurciszki miasteczko koło Widz, w pow. Nowoaleksandrowskim 64, 107, 109, 113, 201.
 Kurlandyja księstwo 59, 62, 112, 123, 124, 131, 133, 139, 158, 218.
 Kurońskie, vel Piltyńskie biskupstwo, patrz Piltyn.
 Kurszany miasteczko w pow. Szawelskim 81.
 Kuryłowska dzierzawa, dziś Kuryłowce, w pow. Wilejskim 102, 105, 106, 107.
 Kurzeniec stary patrz Wilejka.
 Kuźeliczyn dwór w pow. Pińskim 255.
 Kuźnica star. i leśnictwo, w pow. Białostockim 40, 96.
 Lack folwark w pow. Lidzkim 291.
 Lemnica dwór w pow. Surażskim 9, 10.
 Lencze wieś w pow. Kowieńskim 103, 142.
 Leonowicz dwór w pow. Wilejskim 245.
 Lepogiry dzierzawa w pow. Wilkomierskim 94.
 Lesiszcz dwór nad Niemnem w pow. Lidzkim 18, 21.
 Liczynka wieś w dawnym pow. Orszańskim 236.
 Lida miasto pow. 281.
 Lidowiany miasto w pow. Rosieńskim 31.
 Lindau miasto 276.
 Lingmiany dwór w pow. Swieniańskim 51.
 Linka dwór w pow. Wilkomierskim 101.
 Lipiczna dwór w pow. Lidzkim, koło Niemna 18, 21.
 Lipna wieś, koło Kamieńca w pow. Brzeskim 72.
 Lipnicze wieś w pow. Rzeczyckim 195.
 Lipniki wieś w pow. Bobrujskim 194.
 Lipniszki star. w pow. Oszmiańskim 128, 130, 131.
 Lisiatycze wieś w pow. Pińskim 267.
 Listoj derewnia (wieś) w dawnej Smoleńszczyźnie 92.
 Lubcz, dziś Lubiacz, star. nad Dnieprem, w Czernihowskiej gub. 40.
 Lublin miasto 23, 32.
 Luboml star. w pow. Włodzimierskim 53.

Lubonice star. w pow. Bobrujskim 91, 197 po 200.
 Lützen miasteczko w Saksonii 309.
 Lwów miasto 282.
 Łajzew dwór w pow. Szawelskim 232.
 Łany dwór w pow. Wilkomierskim 121, 227.
 Ławaryszki star. koło Wilna 84, 88, 172, 173.
 Łazna jezioro w pow. Wilejskim 258.
 Łodzi jezioro w pow. Nowoaleksandrowskim 114.
 Łodzisna, dziś Dżisna, jezioro tamże 114.
 Łohojsk dwór w pow. Borysowskim 42.
 Łojów star. w pow. Rzeczyckim 40, 266, 288, 289, 290.
 Łomnica wieś w Polsce 243.
 Łowiszcz, patrz Widze.
 Łozicze wieś w pow. Pińskim 222.
 Łunin dwór w pow. Pińskim 263.
 Łuniniec dwór tamże 263.
 Łużany dwór w pow. Oszmiańskim 20.
 Makiewce folw. dóbr Rożanka 226.
 Malborg miasto 221.
 Malecz miasteczko w pow. Prużańskim 210.
 Maleczowszczyzna, dziś Malewicz, folw. dóbr Rożanka 226, 284.
 Malkowicze dwór w pow. Wilejskim 117.
 Małyszewo, dziś Małysze, wieś w pow. Lidzkim 186, 187.
 Malta wyspa na morzu Śródziemnym 216.
 Mannheim miasto w W. Ks. Bawaryi 277, 278.
 Maniuny wieś w pow. Szawelskim 230.

Mantyn dwór w pow. Dubieńskim 49.
 Marków star. w pow. Oszmiańskim 95, 167, 241, 254, 260, 280.
 Mazurki dwór koło Grodna 284, 305.
 Mejnarty dzierżawa 94.
 Mejszagoła star. koło Wilna 169, 198, 217, 222, 281.
 Meletylce wieś w pow. Nowoaleksandrowskim 109.
 Merecz star. nad Niemnem, w pow. Trockim 8, 83, 130, 133.
 Merecz dwór i leśnictwo koło Wilna 41, 42, 96.
 Micuny wieś w pow. Oszmiańskim 63.
 Miedniki star. koło Wilna 13.
 Miedzna miastecz. na Podlasiu 286.
 Mikity wieś nad Niemnem, koło Wilki 264.
 Mikolskie-porohi, wieś koło Połocka 102.
 Mikrodzie wieś starostwa Żmudzkiego 206.
 Milkowski dwór, dziś Milkowszczyzna, koło Grodna 9, 11, 13, 16.
 Mińsk miasto gub. 273.
 Mohilew dawniej ekonomija, dziś miasto gub. 127, 128, 192, 195, 196, 267, 290.
 Mohylna dwór koło Niemna, w pow. Ihumeńskim 10, 15, 16, 20, 43, 44, 45.
 Mokiewszczyzna, dziś Mokiewce, folwark dóbr Rożanka 226.
 Molatycze dwór w pow. Lidzkim 153, 192.
 Mołodeczna dwór w pow. Wilejskim 288.
 Monachijum stolica Bawaryi 277.
 Monte-Pacis, patrz Pożajście.
 Moskwa 75, 81, 89, 308.
 Mosty miasteczko w pow. Grodzieńskim 16.

Montpellier miasto w południowej Francji 310.
 Moreczowszczyzna folwark dóbr Rożanka 226.
 Możejków dwór w pow. Lidzkim 211, 295.
 Mściśław star., dziś miasto pow. 36, 37, 60, 61, 62, 258, 268.
 Murawica dwór w pow. Dubieńskim 49, 51.
 Myto patrz Dzitwa.
 Neustadt miasto w Morawii 276.
 Nibry, alias Teresantoki, dwór nad Niemnem, w pow. Trockim 157, 296.
 Niecuny wieś w pow. Trockim 175.
 Niemen rzeka 125, 162.
 Niemenczyn dwór pod Wilnem 45, 50.
 Niemeża dwór pod Wilnem 7.
 Niemonoickie star. i leśnictwo w pow. Trockim 50, 154.
 Nieśwież miasto w pow. Słuckim 33, 275.
 Nitawa, dziś Mitawa, miasto w Kurlandii 90.
 Nowemiasto, patrz Wenajgi.
 Nowogródek miasto pow. 115, 254, 275.
 Nowosady wieś nad Niemnem koło Wilki 264.
 Nowydwór miasteczko w pow. Dziśnieńskim 36, 37, 66, 131.
 Obole dzierżawa 94.
 Oczkin dwór w pow. Wileńsk. 230.
 Ogłowo, po Żmudzkę Eglona, wieś w pow. Szawelskim 46.
 Okmiana jezioro w pow. Trockim 165, 175.
 Okmiany ciwniństwo w pow. Szawelskim 82.
 Okońsk dwór w pow. Łuckim 70.
 Oleksińce, patrz Połonne.

Oleszyski dwór w pow. Trockim 297.
 Olita leśnictwo w pow. Trockim 96, 143.
 Oliwa klasztor pod Gdańskiem 158, 176, 193.
 Olkieniki, alias Wołkiniki, leśnictwo w pow. Trockim 96, 237.
 Olksniany dwór w dawnym województwie Trockim 165.
 Olsiady miasteczko w pow. Telszewskim 139, 141.
 Ołdowo dwór w pow. Lidzkim 184, 187.
 Ołuczyce star. w pow. Czerykowskim 175, 179.
 Oniszki dzierżawa w gub. Suwałskiej 95.
 Opiwarda wieś w pow. Nowoaleksandrowskim 37, 66.
 Opole dwór w pow. Włodawsk. 86.
 Orany leśnictwo w pow. Trockim 41, 96.
 Orzechowo, dziś Orzechów, dwór w pow. Brzeskim 53.
 Orzweta dwór w pow. Świenciańskim 36, 38.
 Osipowicze wieś w pow. Wilejskim 245.
 Osiny wieś w Polsce 243.
 Ośnica wieś w pow. Łuckim 48.
 Osnowiany dwór na Żmudzi 141, 229.
 Osowce dwór w pow. Kobryńskim 135.
 Ostróg dobra lenne 94.
 Ostrów, wieś koło Dżisny 103, 108.
 Ostrów dwór w pow. Świenciańskim 38.
 Ostrowy patrz Kozłowskie Ostrowy.
 Ostrowiec dwór w pow. Wilejskim 36, 38, 66, 97, 105, 107, 110, 113, 114, 117, 119, 202.

Ostrowna miasteczko w pow. Sieńskim 180, 191, 193, 194.
 Ostrożczyce koło Mińska 20.
 Ostryna star. w pow. Lidzkim 11, 153, 192, 259, 282, 283.
 Ozieryszcze, dawna forteczka, w pow. Horodeckim 28, 29.
 Oża, dziś Hoża, dzierżawa w pow. Grodzieńskim 10, 227.
 Padwa miasto we Włoszech 60.
 Parczów miasteczko na Podlasiu 6.
 Parnawa, alias Pernau, miasto w Inflantach 63, 89.
 Parszewicze wieś w pow. Pińskim 268.
 Parycze miasteczko w pow. Bobrujskim 89, 194, 198, 199.
 Paryż stolica Francji 309.
 Paszuki dwór w pow. Brzeskim 56, 57, 92.
 Pawłowicze wieś dawnego starostwa Dynaburskiego 130.
 Perechodce wieś w pow. Lepelskim 288.
 Perełaj, alias Przełaj, leśnictwo w pow. Trockim 41.
 Perełom, alias Przełom, dzierżawa w pow. Grodzieńskim 11.
 Perewały, alias Przewały, dzierżawa w pow. Grodzieńskim 13, 40.
 Peresichi wieś w pow. Orszańskim 295.
 Perugia miasto we Włoszech 150.
 Pestenki wieś w pow. Prużańskim 44, 56.
 Pesztowiany dwór w pow. Trockim 297.
 Petki wieś koło Kobrynia 129.
 Petruszany wieś koło Kowna 245.
 Pielancajcie wieś na Żmudzi 81.
 Pierszaje dwór w pow. Mińsk. 185.
 Pieszczanka wieś w pow. Mohilewskim 236.
 Pieszkowicze wieś w pow. Czerkowskim 100, 101, 102.
 Pilżyn miasto, w Inflantach, stolica biskupstwa Kurońskiego 112, 131, 132, 139, 141, 159, 206, 218.
 Piłsudy dwór w pow. Rosieńskim 228.
 Piotrków miasto w Polsce 6, 59.
 Piotrowicze dwór w pow. Kobryńskim 121.
 Pińsk, dawne starostwo, dziś miasto pow. 217, 219, 220, 222.
 Planterowszczyzna, dziś Planty, folwark dóbr Rożanka 226.
 Pleszczyce wójtowstwo w star. Pińskim 222.
 Plossa sianozęć w dobrach Wilejka 258.
 Plotele dwór w pow. Telszewskim 205.
 Płotnica dwór w pow. Pińskim 267.
 Poberlany starostwo 263.
 Podbiała dwór w pow. Brzeskim 56, 57, 58, 92, 151.
 Poddziśna dwór w pow. Nowoaleksandrowskim 108.
 Poddubie koło Wieliza 31.
 Podlesie wieś w pow. Kobryńskim 278.
 Pojeziorze, dziś Pojeziory, miasteczko w pow. Telszewskim 80.
 Pojurze dawne ciwuństwo w pow. Rosieńskim 79.
 Pokalniszki, patrz Wojszwidówek.
 Pokorszewskie ciwuństwo, dziś Abelin, dwór w pow. Rosieńskim 80.
 Polany dwór pod Wilnem 96.
 Poleszków wieś w pow. Prużańskim 44.
 Polniewka wieś koło Kamieńca w pow. Brzeskim 72.
 Połchowo wieś w pow. Pińsk. 220.
 Połock miasto 28.

Połoczany dwór w pow. Oszmiańskim 20.
 Połonne, z siołami Chodeze i Oleksince, dwór w dawnym pow. Orszańskim 9, 10.
 Połoszów wieś w pow. Bobrujskim 194.
 Póławkani wieś koło Okmian w pow. Szawelskim 26, 46, 52, 53, 57, 82, 89.
 Półtaranowicze wieś w pow. Pińskim 267.
 Ponia rzeczka w pow. Borysowskim 72.
 Poniemońcy dwór nad Niemnem w pow. Lidzkim 295.
 Popławce folwark w pow. Grodzieńskim 190.
 Poprotna wieś w Polste 243.
 Porohi - Mikolskie wieś koło Dżisny 102.
 Porozów miasteczko w pow. Wołkowyskim 138.
 Postawy dwór w pow. Dżisnieńskim 139, 140, 200, 225, 228.
 Poszyrwinty starostwo 232.
 Powierszechnie wieś nad Niemnem w pow. Trockim 286, 296.
 Poznańska komandorja Maltańska 216.
 Pożajście, alias Monte-Pacis, klasztor koło Kowna 160, 161, 162, 166 po 171, 206, 208, 241, 246.
 Praga przedmieście Warszawy 132, 166, 304.
 Preny nad Niemnem, star. w gub. Suwałskiej 81, 83, 85, 88, 150, 168, 286, 296.
 Proksienicze wieś w pow. Mohilewskim 144.
 Promadziowo, po Żmudzku Peremdańce, w pow. Szawelskim 79.
 Prussy książęce 59.
 Pruszków pod Warszawą 206.
 Prużana patrz Dobuczyn.
 Prysno wieś w pow. Rzeczekim 195.
 Przeszów miasto w Węgrzech 276.
 Puhacze folwark w pow. Lidzkim 153, 192.
 Punie star. w pow. Trockim 93.
 Pupene wieś w pow. Nowoaleksandrowskim 109.
 Putrycze wieś w pow. Wilejskim 245.
 Raczkowski dwór koło Suwałk 216, 250, 256, 281, 284, 305.
 Radom miasto 274, 275.
 Radomla, dziś Rydomla, star. w pow. Sieńskim 36, 60, 61.
 Radoszków star. w pow. Wilejskim 295.
 Radziwoniszki dwór koło Lidy 17.
 Rafałow, alias Rapałow, dwór w pow. Mohilewskim 144, 145, 147, 237, 291.
 Rakanciszki star. koło Wilna 84, 85, 88, 172, 173.
 Rakibor star. w Inflantach 64, 100, 101, 116.
 Rakiszki dwór w pow. Rosieńskim 228.
 Raków miasteczko w pow. Mińskim 223.
 Raśna dwór w pow. Sieńskim 61, 62, 65.
 Raszyń wieś w pow. Kobryńskim 278.
 Rjazań miasto 117.
 Rogów dwór w pow. Wilkomierskim 98.
 Rogów dwór koło Białegostoku 151, 172, 175, 182.
 Rogole (podług Vol. leg.), w istocie Rożele, wieś koło Kowna 162.
 Rohacze wieś w pow. Brzeskim 33, 34.

Rohotna dwór w pow. Słonimskim 211.
 Roki wieś koło Kowna 245.
 Romszyski, dziś Rumszyski, wieś w pow. Trockim 2, 303.
 Roś dwór w pow. Wołkowyskim 234, 311, 312.
 Rosieny star., dziś miasto pow. 51, 52, 208, 229, 237.
 Rotnica dwór nad Niemnem, w pow. Trockim 133.
 Rożanka Pacowska, dwór w pow., Lidzkim 9, 12, 16, 19, 25, 38, 135, 140, 225 po 228, 230, 247, 254, 255, 261, 281, 284, 285, 305.
 Rożanka Pocijowska, nad Bugiem, dwór w pow. Włodawskim 247.
 Rożele, patrz Rogole.
 Rua klasztor koło Padwy we Włoszech 62.
 Rubianka rzeczka koło Kamieńca Lit. 75.
 Rudawa dwór w pow. Grodzieńskim 178, 183, 190.
 Rudnia dwór w pow. Oszmiańskim 186.
 Rudniki, leśnictwo w pow. Trockim 96.
 Rukiewicz dwór na Żmudzi 228.
 Ruszki wieś w star. Dynaburskim 130.
 Ryga miasto 23, 120.
 Rymkiewicz dwór koło Wieduki 228.
 Rymszany dwór w pow. Nowoaleksandrowskim 107, 115.
 Ryndzino folwark w star. Uświat-
 skiem 134.
 Rynki wieś w pow. Prużańskim 56.
 Rzeczyc dwór koło Brześcia 151.
 Rzym 83, 180, 181, 183, 208, 310, 312.
 Sącz, vel ziemia Sandecka, w Galicyi, nad Dunajcem 276.

Sandomierz miasto 265.
 Sawejki dwór w pow. Grodzieńskim 174.
 Sejny star. koło Suwałk 176.
 Sekierzyce, alias Siekierzyce, wieś w pow. Bobrujskim 89, 194.
 Selmenty jezioro w pow. Lidzkim 13.
 Semków, dziś Senkowo, dwór w pow. Mińskim 81.
 Seńków dwór w pow. Mohilewskim 144, 145, 288, 289, 298.
 Serwecz dwór w pow. Wilejskim 288, 289.
 Sidlerowo, dziś Sidlerowszczyzna, dwór w pow. Dzisieńskim 117, 203.
 Sidorowo koło Wieliza 31.
 Sidra dwór w b. pow. Sokolsk. 226.
 Siechniewicz dwór w pow. Kobryńskim 215.
 Siechniewszczyzna dwór w pow. Brzeskim 94.
 Sieliszcz dwór w pow. Dzisieńskim 104.
 Sienica, dziś Siency, wieś w star. Uświat-
 skiem 133, 214.
 Sienna dwór w pow. Nowogrodzkim 186.
 Siniszki miasteczko w pow. Swien-
 cjańskim 115.
 Sitno, dawna forteczka w b. wo-
 jewództwie Połockim 29.
 Skidel miasteczko w pow. Gro-
 dzieńskim 9, 10, 11, 16.
 Skirstymonie star. w pow. Rosień-
 skim 51, 52, 178.
 Sliżyki dwór 192.
 Słoboda - Żydowska koło Krzy-
 czewa 177.
 Słonim miasto pow. 38, 97, 138.
 Słoweńsk dwór w pow. Oszmiań-
 skim 9.

Sluże wieś w pow. Kowieńskim 103, 142.
 Smiaczesk w Smoleńszczyźnie 92.
 Smoleńsk miasto 7, 32, 54, 73, 80, 89, 92, 99, 127, 138.
 Smoldyrewo miasteczko w pow. Łuckim 90.
 Smyrna miasto w Azji mniej-
 -szej 311.
 Sokołka leśnictwo w pow. Biało-
 stockim 96.
 Sołoki dwór w pow. Nowoaleksan-
 drowskim 114.
 Soły leśnictwo w pow. Oszmiań-
 skim 96.
 Sondaki dwór w pow. Trockim 157.
 Sontoki, alias Sutoki, wieś w pow. Wilejskim 12.
 Sowiec folwark dóbr Postawy 139, 200.
 Spindze jezioro w pow. Trockim 165, 166.
 Spiz, star. Spiskie, w Galicyi, na
 granicy Węgierskiej 276.
 Stachowice wieś w pow. Piń-
 skim 220.
 Stankuny dzierżawa 94.
 Staraze dwór w pow. Wilejskim 245.
 Stary dwór patrz Postawy.
 Sterkie wieś w pow. Kowień. 165.
 Stokliszki, star. w pow. Trockim 95, 296.
 Stolin, miasteczko w pow. Piń-
 skim 77.
 Stołpiszcze, dwór w pow. Bobruj-
 skim 197, 199.
 Strasburg, miasto nad Renem 276,
 278, 279, 302, 305.
 Strawa, rzeczka w pow. Tro-
 ckim 165.
 Stryhaniec dwór w pow. Kobryń-
 skim 121.
 Strunna dwór w pow. Swien-
 cjańskim 38.

Stwołowicka komandorja Maltań-
 ska, w pow. Nowogrodzkim 217.
 Sucharzew dwór pod Warszawą 206.
 Sudata, wójtostwo Sudackie,
 w pow. Swien-
 cjańskim 107, 108,
 111, 215.
 Sukacze wieś w pow. Kobryń-
 skim 278.
 Sugunty, wieś koło Okmiany, w pow.
 Szawelskim 26, 46, 52, 53, 57,
 82, 89.
 Sulejów królewszczyzna w Ziemi
 Nurskiej 295.
 Supraśl monaster koło Białegostoku
 71, 84, 88, 173.
 Suraz miasto w gub. Witebskiej
 29, 30, 31.
 Suszyck wieś w pow. Pińskim 267.
 Swiatoje, alias Święty dwór, koło
 Nieświeża 15, 44.
 Święcica dwór w pow. Wołkow-
 yskim 135.
 Święciany, daw. Swintiany, miasto
 pow. 45.
 Swintyniki, dziś Swinceniki, wieś
 w pow. Trockim 84, 87, 151,
 152, 169, 190, 243.
 Swirany, alias Swiranki, dwór
 w pow. Swien-
 cjańskim 23, 223.
 Swisłocz miasteczko w pow. Woł-
 kowskim 31.
 Szaciłki wieś w pow. Bobruj-
 skim 194.
 Szack dwór w pow. Włodzimier-
 skim 53.
 Szadów dzierżawa w pow. Ponie-
 wieżskim 157.
 Szaterniki wieś pod Wilnem 173.
 Szawlany miasteczko w pow. Sza-
 welskim 31.
 Szczara dwór w pow. Słonim-
 skim 18.
 Szczeglice dwór w pow. Mohilew-
 skim 238, 262.

Szczorce dwór w pow. Nowogrodzkim 134, 233.
 Szczutin, dziś Szczucin, dwór w pow. Lidzkim 15, 230.
 Szepluki wieś w star. Błudeńskim 210.
 Szerscin wieś w pow. Rzeczyce. 195.
 Szklów miasteczko koło Mobilewa 125.
 Szlajwie (podług Vol. leg.) dziś Szlanowa, wieś koło Kowna 162.
 Szulajkowszczyzna wieś w pow. Swienciańskim 108, 115.
 Szusiki dwór w pow. Wołkowyskim 258.
 Szylany wieś koło Kowna 245.
 Szyrwinty star. koło Wilna 169, 217, 222, 246.
 Szytowo dwór w pow. Lepelskim 149, 224, 235.
 Tajmanów dwór w pow. Bychowskim 291, 292.
 Telczy wieś w pow. Łuckim 48.
 Terebeszów wieś w pow. Prużańskim 44, 56.
 Teresantoki patrz Nibry.
 Toboli, dziś Tabale, wieś koło Grodna 41.
 Tolucie wieś na Żmudzi 81.
 Toruń miasto 240.
 Towiany dwór w pow. Wilkomierskim 121, 227, 229, 231.
 Traby star. w pow. Oszmiańskim 28.
 Trawlany wieś na Żmudzi 81.
 Troki miasto 29, 34, 40, 64, 83, 112, 119, 301.
 Trusowiec dwór w pow. Prużańskim 16, 17, 22, 41.
 Tryszki star. w pow. Szawelskim 127, 131, 171, 232.
 Tupały dwór w pow. Kowelskim 1.
 Turja folw. dóbr Rożanka 226 284.
 Twerecz miasteczko w pow. Swienciańskim 36, 38, 64, 66, 105, 113, 114, 117, 119, 202.

Twirbutowszczyzna na rzece Nieviaży 2.
 Ugiany dwór koło Kowna 55.
 Upita dzierżawa w pow. Poniewiejskim 157.
 Usacz miasteczko i rzeka w pow. Lepelskim 72, 149, 224, 235.
 Uświat star. w pow. Wielizskim 29, 135, 213, 215.
 Utrecht miasto w Holandji 301, 303.
 Użugojście dwór w pow. Trockim 296, 297.
 Użwenty ciwuństwo w pow. Szawelskim 22, 41.
 Wagram miasteczko w Austrii 308.
 Waka dwór pod Wilnem 136.
 Walmoja wieś w Inflantach 90.
 Warka star. koło Warszawy 241.
 Warszawa 23, 25, 36, 37, 59, 83, 85, 86, 105, 112, 122, 128, 130, 131, 133, 134, 138, 139, 143, 146, 151, 152, 154, 155, 157, 160, 165, 166, 169, 171, 175, 177, 183, 189, 203, 205—208, 215, 216, 219, 228, 221, 237, 241, 242, 269—272, 274, 280, 302, 310, 311, 312.
 Wasilków star. w pow. Białostockim 123, 143, 148, 149, 233, 235, 237, 261, 263.
 Waszynowicze wieś w pow. Wilejskim 266.
 Wawerki, dziś Wawiórka, dwór koło Lidy 17, 18.
 Wedrykowicze folwark w star. Preńskim 168.
 Wenajgi, obecnie Nowemiasto, osada na Żmudzi koło Chwejdau 250.
 Wenden miasto w Inflantach 97, 98.
 Wiazowiec, dziś Wiązowiec, dwór w pow. Słonimskim 14, 15, 17, 20.
 Widba rzeczka koło Witebska 28.

Widze, alias Łowiszcz, miasteczko w pow. Nowoaleksandrowskim 63, 97, 109, 115, 126, 129, 133, 202, 229, 300.
 — Albrychtowskie, alias Łowczyn 207.
 Widzeniszki dwór w pow. Wilkomierskim 114.
 Wiedeń stolica Austrii 276.
 Wieliz star., dziś miasto pow. 29, 30, 31.
 Wielona star. w pow. Rosieńskim 130, 206, 209.
 Wierciochy dwór koło Suwałk 216.
 Wierzchowna dwór w pow. Oszmiańskim 222.
 Wirszupy, dziś Wierszupka, dwór koło Wilna 131.
 Wieszkuny, wieś koło Kowna 160, 162.
 Wietrzym miasteczko w pow. Lepelskim 149, 224, 235.
 Wieżki dwór w pow. Prużańskim 44, 55, 56.
 Wilczyńska dwór na Podlasiu, koło Żelechowa 275.
 Wilejka, alias Stary - Kurzeniec, star., dziś miasto pow. 167, 241, 243, 245, 253—256, 258, 260, 265—267, 279—281, 288.
 Wilejki dwór w pow. Borysowskim 50, 68, 74, 149.
 Wilejki wieś w pow. Szawelskim 230.
 Wilkija star. w pow. Kowieńskim 159, 264, 265, 282.
 Wilkiszki, alias Wilki, dwór nad Niemnem w gub. Suwałskiej. 264.
 Wilkomierz star., dziś miasto pow. 34, 35, 37, 122, 229.
 Wilkowiszki star. w gub. Suwałskiej 83, 150, 171.

Wilno 24, 25, 35, 37, 45, 49, 50, 52, 53, 57, 64, 65, 67, 71, 75, 83 — 88, 91, 94, 99, 100, 101, 104, 105, 106, 112, 113, 118, 120, 122, 125, 126, 127, 129, 131—134, 138, 139, 142, 149—152, 156, 158, 159, 165, 166, 170, 172, 179, 180, 183, 185, 187, 189, 196, 197, 199, 201—204, 207, 208, 217, 220, 227, 228, 243, 247, 280, 284, 288—301, 305, 308, 309.
 Wilunce wieś w pow. Trockim 175, 296.
 Wincze dwór w pow. Kobryńskim 221.
 Wiszniewo dwór w pow. Oszmiańskim 12, 23.
 Wiszowa dwór w pow. Mohylewskim 147.
 Wisztynie dzierżawa w pow. Kalwaryjskim 157.
 Witebsk miasto gub. 29, 30.
 Wiżajny dzierżawa koło Suwałk 176.
 Wiżna wieś w pow. Prużańskim 251.
 Władysławów miasteczko w pow. Marjampolskim 234.
 Włochy dwór pod Warszawą 206.
 Włodawa miasteczko nad Bugiem, w pow. Brzeskim 247.
 Włodzimirka miasteczko w pow. Łuckim 70.
 Wnętrzno wieś w Polsce 243.
 Wojszwidówek, alias Pokalniszki, wieś koło Kowna 160, 162.
 Wolma miasteczko w pow. Mińskim 12.
 Wołczyn Stary i Nowy, dwory w pow. Brzeskim 94.
 Wołkieni, patrz Olkieni.
 Wołkowysk miasto pow. 258.
 Wołoczki sianozęć w dobrach Wilejka 258.

Wołodzki wieś w pow. Trockim,
nad Niemnem 296.
Wołokiniki, wieś nad Mereczanką,
koło Wilna 42.
Wołpa dwór w pow. Wołkowy-
skim 12.
Wornie miasteczko w pow. Telszew-
skim 139.
Worocewicze dwór w pow. Ko-
bryńskim 221.
Woroncewicze dwór w pow. Or-
szańskim 132, 133, 136, 194,
197, 200, 204, 213, 214, 246,
247, 254, 261.
Wyrydymów wieś w pow. No-
wogrodzkim 250.
Wysoki dwór, miasteczko w pow.
Trockim 165.
Wysokie miasteczko w pow. Brze-
skim 312.
Wysokoje, dawniej Wyszotek, dwór
koło Uświata 213.
Zabłocie leśnictwo w pow. Tro-
ckim 96.
Zabludów miasteczko w pow. Bia-
łostockim 40.
Zaborje, dwór i wieś, w pow. Mo-
hilewskim 143.
Zagole wieś w pow. Wilejskim 245.
Zagory dwór w pow. Szawel-
skim 42.
Zakucie folwark dóbr Kniażyc 147.
Zalesie wieś w pow. Prużańskim 56.
Zanarocz dwór w pow. Swien-
ciańskim 20, 141.
Zaolchowje dwór w pow. Lepel-
skim 144.

Zaozierze dwór koło Lohojska,
w pow. Borysowskim 11, 12,
19, 42, 69.
Zapole folw. dóbr Rożanka 220, 284.
Zaulok wieś w pow. Łuckim 48.
Zawadkowszczyzna, dziś Zawad-
kowicze, przedmieście Kamieńca
Lit. 75.
Zbirohi wieś koło Brześcia, w pow.
Kobryńskim 57.
Zdudicze wieś w pow. Bobruj-
skim 194.
Zelwa miasteczko w pow. Wołko-
wyskim 16.
Zemlesław dwór w pow. Oszmiań-
skim 254.
Zieleniewicz dwór w pow. Woł-
kowyskim 291.
Zimodra, alias Zimodry, wieś w pow.
Wilejskim 167, 245, 255, 258,
260, 266, 279.
Ziołów star. pow. w Kobryńsk. 240,
250, 251, 273, 273, 274, 278.
Zwingi wieś nad Jurą, w pow.
Rosieńskim 122.
Zwirgdzie wieś starostwa Żmudz-
kiego 206.
Żodiszki dwór w pow. Swienciań-
skim 111 186.
Żołudek dwór w pow. Lidzkim 211.
Żórawno d. forteczka 134, 203.
Żurowice miasteczko w pow. Sło-
nimskim 135.
Żylicze wieś koło Kamieńca Lit. 72.
Żyżma dwór w pow. Lidzkim
285, 305.

Omyłki zaszły w druku.

- Str. 3 wiersz 17 i przypis 9 «Wieladko» a nie Wieladek.
— 6 — 14 i str. 13 wiersz 13 «Jurij» a nie Juryj.
— 6 — ostatni «1483» a nie 1843.
— 7 — 8 «namiestnikiem» a nie namiestnikiem.
— 12 — 19 «którą» a nie który.
— 20 — 5 «Łużany» a nie Łuczany.
— 26 — 4, 9 i 11 «Kiwile, Klikole i Poławkani», a nie
Kirkle, Kwiatkele i Połowkowo.
— 27 — 2 «możnaby» a nie możnoby.
— 33 przypis 4 «Wołmiński» a nie Wołmiński.
— 34 wiersz ostatni i str. 40 wiersz 10 «Wilkomierz», «Wil-
komierski», a nie Wilkomirz, Wilkomirski.
— 36 — 24 i str. 37 wiersz 2 «Brasławskim» a nie Bra-
cławskim.
— 37 — 3 i str. 66 wiersz 14 «Antoprice i Opiwarda»,
a nie Altoprudy i Orpiworda.
— 40 — 4 «majątku Zabludowa» a nie majątków Za-
bludowskich.
— 41 — 4 «Helmetski» a nie Helwetski.
— — przypis 3 «po» a nie pod.
— 42 wiersz 13 «Pacówna» a nie Pacównai.
— 43 przypis 2 «grodzkiego» a nie grodzkiego.
— 44 wiersz 14 «Pestenków» a nie Pesenków.
— 46 — 20 i str. 67 wiersz przedostatni «Dawgieliską»,
«Dawgieliskim» a nie Dowgialiską i Dowgia-
liskim.
— 47 — 20 «sług» a nie sługi.
— 50 — 18 Wykreślić średnik po r. 1610.
— 59 — przedostatni «1618» a nie 1168.
— 62 — 16 «Kircholmem» a nie Kircholnem.

103007

- Str. 80 wiersz 10—13 Wykreślić całe zdanie (odnośnik 4-ty) a zamienić następującem: «W 1610 r. Stefan Pac towarzyszył królewiczowi Władysławowi w wyprawie pod Smoleńsk».
- 91 — 15 «Berezowicze» a nie Bereskowicze.
 - 96 — 5 «kanonikiem» a nie konnonikiem.
 - — 19 «Jeziorskiego» a nie Jezierskiego.
 - 108 — 28 «Chrebtowicza» a nie Chrebtowiczowej.
 - — 3-ci od końca «Następnie» zamiast: We dwa lata potem».
 - 111 — 18 «Żodziszek» a nie Jodziszek.
 - 113 — 21 «Kotła» a nie Kocięła.
 - 116 — 21 «(Nr. 56) a nie (Nr. 55).
 - 128 — 1 i 8 «Mohilowskiej» i «Mohilów» a nie Mohylewskiej i Mohylew.
 - 141 — 1 «Dolża» a nie Dolza.
 - — 20 «kilkakrotnie» a nie kilka krotnie.
 - 142 — 7 «Dusiatskiego» a nie Dusiatkiego.
 - 149 — 9 «Herecyk» a nie Hereyko.
 - 150 — 6 «47» a nie 44.
 - 153 — 19 i 20 «Małgorzaty» a nie Małgoszaty.
 - — 3 od końca «na dzierżawę Ostryńską» a nie na dzierżawę starostwa Ostryńskiego.
 - 154 — 3 «Brzeskim» a nie Warszawskim.
 - 155 — 9 i str. 157 wiersz 12 «Wilkowiski» a nie Wilkowski.
 - 167 przypis 5 Jackiewiczze, Kodnie i Zimodry» a nie Jackowicze, Kodnia i Zimoda.
 - 170 wiersz 18 «zapisuje» a nie zapisuje.
 - 180 — przedostatni. Wykreślić «do».
 - 187 — 6 od końca «Więckowiczem» a nie Więckowskim.
 - 191 — ostatni i 193 wiersz 3 «Koreniowie» «Koreniów» a nie Korniuszowie, Korniuszów.
 - 204 przypis 3 «Dubicki» a nie Dubecki.
 - 225 wiersz 5 od końca «Mleczkówną» a nie Mleczkówna.
 - 226 — 4 «Starosty» a nie starostę.
 - — przypis 4 «Dółkiewszczyzna» a nie Dalkiewszczyzna.
 - 228 wiersz 21 «Berżański» a nie Birżyniański.
 - 239 — 13 «Dziewoszyce» a nie Dzieworzyce.
 - 255 — 26, str. 260 wiersz 10, str. 266 wiersz 22 i str. 297 wiersz ostatni «Jackiewiczze» a nie Jackowicze.
 - 260 — 15 «kasztelanami» a nie starostami.
 - — — przedostatni «(Nr. 82)» a nie (Nr. 80.)
 - — — ostatni «(Nr. 83 i 84)» a nie (Nr. 81 i 82).

- Str. 261 wiersz 1 «73» a nie 70.
- — — 2 «(Nr. 60)» a nie (Nr. 57).
 - 265 — 4 «Andrzeja» a nie Andrzejka.
 - 286 — 16 «Zółtkę» a nie Dołotę.
 - 288 — 21 «Brakowa a nie Brankowa.
 - 296 — 10 «Wilunce» a nie Wilunie.
 - 297 — 2 i 3 «Szukiewicza» a nie Sienkiewicza.
 - 300 — 3 Przetawić «1747», po słowach «urodzona r».
 - 321 — 22 «1699» a nie 1899.

- Wołodzki wieś w pow. Trockim,
nad Niemnem 296.
Wołokiniki, wieś nad Mereczanką,
koło Wilna 42.
Wołpa dwór w pow. Wołkowy-
skim 12.
Wornie miasteczko w pow. Telszew-
skim 139.
Worocewicze dwór w pow. Ko-
bryńskim 221.
Woronciewicz dwór w pow. Or-
szańskim 132, 133, 136, 194,
197, 200, 204, 213, 214, 246,
247, 254, 261.
Wyrydymów wieś w pow. No-
wogrodzkim 250.
Wysoki dwór, miasteczko w pow.
Trockim 165.
Wysokie miasteczko w pow. Brze-
skim 312.
Wysokoje, dawniej Wyszotek, dwór
koło Uświata 213.
Zabłocie leśnictwo w pow. Tro-
ckim 96.
Zabludów miasteczko w pow. Bia-
łostockim 40.
Zaborje, dwór i wieś, w pow. Mo-
hilewskim 143.
Zagole wieś w pow. Wilejskim 245.
Zagory dwór w pow. Szawel-
skim 42.
Zakucie folwark dóbr Kniażyc 147.
Zalesie wieś w pow. Prużańskim 56.
Zanarocz dwór w pow. Swien-
ciańskim 20, 141.
Zaolchowje dwór w pow. Lepel-
skim 144.
Zaozierze dwór koło Lohojska,
w pow. Borysowskim 11, 12,
19, 42, 69.
Zapolefolw. dóbr Rożanka 220, 284.
Zaułok wieś w pow. Łuckim 48.
Zawadkowszczyzna, dziś Zawad-
kowicze, przedmieście Kamieńca
Lit. 75.
Zbirohi wieś koło Brześcia, w pow.
Kobryńskim 57.
Zdudicze wieś w pow. Bobruj-
skim 194.
Zelwa miasteczko w pow. Wołko-
wyskim 16.
Zemlestaw dwór w pow. Oszmiań-
skim 254.
Zieleniewicz dwór w pow. Woł-
kowyskim 291.
Zimodra, alias Zimodry, wieś w pow.
Wilejskim 167, 245, 255, 258,
260, 266, 279.
Ziołów star. pow. w Kobryńsk. 240,
250, 251, 273, 274, 278.
Zwingi wieś nad Jurą, w pow.
Rosieńskim 122.
Zwirgdzie wieś starostwa Żmudz-
kiego 206.
Zodiszki dwór w pow. Swiencian-
skim 111 186.
Zołudek dwór w pow. Lidzkim 211.
Zórawno d. forteczka 134, 203.
Żurowice miasteczko w pow. Sło-
niskim 135.
Żylicze wieś koło Kamieńca Lit. 72.
Żyżma dwór w pow. Lidzkim
285, 305.

Omyłki zasłę w druku.

- Str. 3 wiersz 17 i przypis 9 «Wielądko» a nie Wielądek.
— 6 — 14 i str. 13 wiersz 13 «Jurij» a nie Juryj.
— 6 — ostatni «1483» a nie 1843.
— 7 — 8 «namiestnikiem» a nie namiestnikiem.
— 12 — 19 «którą» a nie który.
— 20 — 5 «Łużany» a nie Łuczany.
— 26 — 4, 9 i 11 «Kiwile, Klikole i Poławkani», a nie
Kirkle, Kwiatkele i Połowkowo.
— 27 — 2 «moznaby» a nie możnoby.
— 33 przypis 4 «Wolmiński» a nie Wolmiński.
— 34 wiersz ostatni i str. 40 wiersz 10 «Wilkomierz», «Wil-
komierski», a nie Wilkomirz, Wilkomirski.
— 36 — 24 i str. 37 wiersz 2 «Brasławskim» a nie Bra-
cławskim.
— 37 — 3 i str. 66 wiersz 14 «Antoprice i Opiwarda»,
a nie Altoprudy i Orpiworda.
— 40 — 4 «majątku Zabludowa» a nie majątków Za-
bludowskich.
— 41 — 4 «Helmetski» a nie Helwetski.
— — przypis 3 «po» a nie pod.
— 42 wiersz 13 «Pacówna» a nie Pacównai.
— 43 przypis 2 «grodzkiego» a nie grodzkiego.
— 44 wiersz 14 «Pestenków» a nie Pesenków.
— 46 — 20 i str. 67 wiersz przedostatni «Dawgieliską»,
«Dawgieliskim» a nie Dowgialiską i Dowgia-
liskim.
— 47 — 20 «sług» a nie sługi.
— 50 — 18 Wykreślić średnik po r. 1610.
— 59 — przedostatni «1618» a nie 1168.
— 62 — 16 «Kircholmem» a nie Kircholnem.

103007